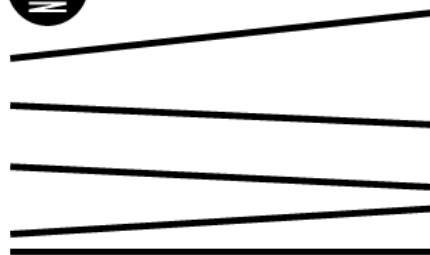

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Steffens, Henrich.; Henrik Steffens ; oversat af
Frederik Schaldemose

Titel | Title:

Hvad jeg oplevede.; nedskrevet efter
Hukommelsen

Bindbetegnelse | Volume Statement:

Vol. 9-10

Udgivet år og sted | Publication time and place: Kjøbenhavn : C. Steen, 1840-1845

Fysiske størrelse | Physical extent:

1-10 i 5 bd.

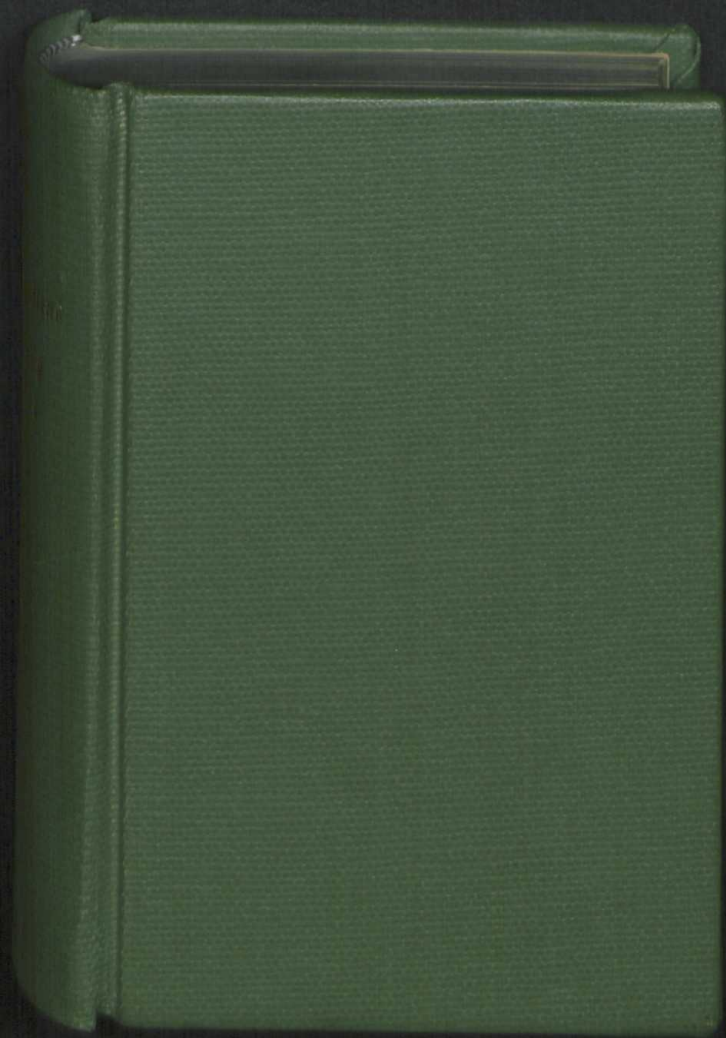
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

ex 1

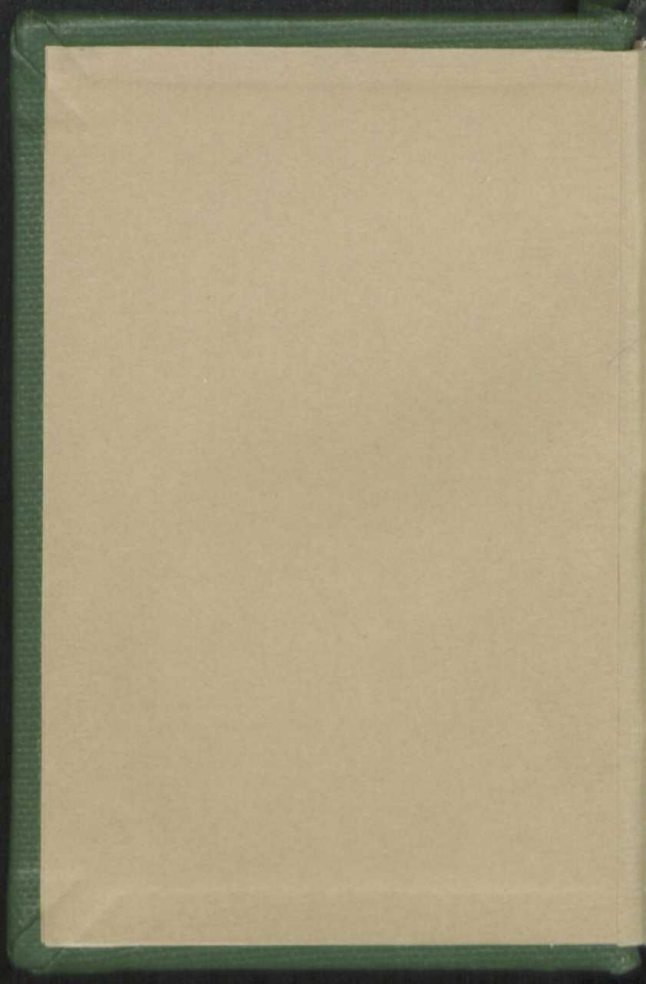
46. - 114. - 8°

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130014530313

Handwritten title: *Handwritten Title*

Goodbye pleasured.

reguillatrol abelmal

quillatrol abelmal

quillatrol

quillatrol abelmal

quillatrol abelmal

quillatrol abelmal

quillatrol

Henrik Steffen's
samlede Fortællinger.

Tyvende Bind,

oversat

af

Frederik Schaldemose.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Bog- og Papirhandler C. Steen.
Trykt i det Schiefinger'ske Bogtrykkeri ved N. H. Stenderup.
1845.

Hvad jeg oplevede.

Redskrevet efter Hukommelsen

af

Henrik Steffens.

Oversat

af

Fr. Schaldemose.

Tiende Deel.

Kjøbenhavn.

Førlagt af Bog- og Papirhandler C. Steen.

Trykt i det Schlesinger'ske Bogtrykkeri ved N. H. Stenderup.

1845.

Hand og Bogen

Hand og Bogen

12

Maas trykkes. C. Reiersen.

Maas trykkes. C. Reiersen.

Maas trykkes. C. Reiersen.

Maas trykkes. C. Reiersen.

Maas trykkes. C. Reiersen.

Maas trykkes. C. Reiersen.

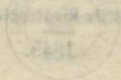
Maas trykkes. C. Reiersen.

Maas trykkes. C. Reiersen.

Maas trykkes. C. Reiersen.

Maas trykkes. C. Reiersen.

Maas trykkes. C. Reiersen.

Reise i Bjærgene med Kron-
prindsen.

Fortsatte Turnstridigheder.

Skandinaviske Reise.

De sidste Aar i Breslau.

1825 til 1832.

Reise i Bjærgene med Kronprindsen.

Efterat vi havde besøgt Bandfaldene, besteg vi Bjærg-
get; Veiret vedblev for det meeste at være fugtigt,
og var bestandigt mørkt. Vi kjørte paa forstrækkelige
Veie til Brückenberg, den høiest liggende Landsby i
Riesensbjærgene, og overhovedet i det nordlige Tydsk-
land. Til denne Landsby har Kongen nu ladet bringe
en Trækirke, der er kjøbt i Norge. Det er aldeles
ikke usandsynligt, at Olav den Hellige, paa et af sine
frigerste Tog i de indre og nordlige Provindser af
Norge for med Magt at udbrede Christiendommen,
har ladet denne Kirke bygge. Egnen om Bang, hvor
denne Kirke stod og forfaldt, var en af de meest be-
folkede, og gjaldt altid fra gammel Tid af for en af
de meest betydelige i Historien. Den berømte, norske
Landskabsmaler, Professor Dahl i Dresden, der gav
Anledning til dette Kjøb, lod paa sin egen Bekostning

en af de mærkværdigste og ældste Trækirker i Norge optage og gjøre bekendt i et Bælt om den høist interessante gamle Træarkitektur i Norge. Det er paa faldende, hvorledes disse Bygninger med deres selvsomme Træsirater have vedligeholdt sig igjennem flere Aarhundreder. To store, oventil spidst sammenløbende og bøjede, søileformige Bjæsker, der rage i Veiret paa begge Sider af Hovedindgangen, have tydeligt i Christendommens første Tider, da de hedenske Normanner endnu dreve deres Sørovertog, tjent til magtfulde Forsnabler paa Vikingestibene (de Gamles rostra.) Saadanne Snabler bleve paa en lignende Maade opstillede paa Herregaardene i den hedenske Tid.

Paa denne Tour lærte Kronprindsen først at kjende denne Landsby. Saaledes erholdt denne gamle Normand sit nye Fædreland i de schlesiske Bjærge, og viser sig her som de svenske Physiognomier hos Indvaanerne i Haslidalen.

Herfra gik nu Veien forbi Søerne op til Gladen oppe paa Bjærget og til Rjæmpeskuppen. Vi vare der indhyllede i Taage, og havde rigtigtnof intet andet af denne Fart, end den Bevidsthed, at vi vare omtrent 5000 Fod over Havets Overflade. At Samtalen her, hvor enhver Udflugt var os

afstaaen, dreiede sig om Bjærgboider, var naturligt. Jeg bestod i det Hele ikke paa det Bedste, thi omend-
 skøndt jeg i mange Aar havde læst over Geognosien
 og det frit, forlod dog min Talhukommelse mig her,
 ligesom den overhovedet er meget svag. En mere
 reflecterende Naturforsker vilde i ethvert Tilfælde have
 forudsat, at en saadan Forespørgsel vilde være na-
 turlig.

Kyrst Biron havde med en beundringsværdig
 Opoffrelse ladet sin hele Marstal bringe op paa Bjærg-
 sladen. Vor Konge har siden flere Gange bereist
 Riesenbjærgene, ogsaa oftere besteg Kuppen, endog
 fra Aupengrunden af, uden al Tvivl det besværligste
 Bjærgparti i Nordtyskland.

Man tillade mig her at omtale en sildigere Be-
 sigelse af dette Bjærg, der var mig yderst mærk-
 værdig. Da jeg i tyve Aar efter hinanden, med meget
 faa Undtagelser, tilbragte hvert Aar flere Uger i
 Riesenbjærgene, saa har jeg ofte gjennevbændret dem.
 Kuppen har jeg besteg femten Gange, ofte ledsaget
 af Studerende, der hørte Geognosien hos mig. En-
 gang naaede vi paa en saadan Bjærgvandring Kup-

pen nogle Timer efter Solens Nedgang; — iblandt mine Ledfagere erindrer jeg mig endnu Professor v. d. Hagen, og en Søn af Feltmarschallen Grev York. Medens vi stige op ad den steile Bei, der fører fra Ruppessladen til Ruppen, sank Taagen lidt efter lidt dybere; Kapellet, Ruppetoppen med en Mængde Mennesker, der vare forsamlede der, laae i det klare Soelskin; i det vi stige høiere, sank ogsaa Taagen foran os og nedenunder os; Solen kastede vore Skygger paa denne, og da saae vi vore Hoveder omgivne af en stor Regnbuekreds. Dette Phanomen, den brogetfarvede Skygge, er ikke ubekjendt, men efter de Bestrivelser, der ere komne mig for Die, maa en saa fuldkommen Uddannelse af Phanomenet, som den, der her fandt Sted, dog være yderst sjelden. Alle Kredsens Regnbueformer vare blændende udviklede, ja en anden omvendt, endstjøndt mindre tydelig Kreds opstod omkring den Første. Naar nu Flere sluttede sig tæt til hverandre og omfavne hinanden, saa forenede de enkelte Kredse sig i en fælleds, der med sin farvede Glands formaaede at omfatte en Gruppe af tre eller fire Hoveder. Jeg er overbevist om, at Malernes Helgenlorier have Synet af saadanne Kredse at takke for deres Oprindelse. Medens

vi nu saaledes, meget vel tilfredse med vore forherligede Skygger, viiste os som salige Aander, traad Gæsterne paa Kuppen og gaaſte anderledes imøde. Ved Foden af Kuppen bevægede Taagen sig uroligt, snart i tættere, snart i tyndere Masser, med Luftstrømmen fra den böhmske Rupegrund over Kuppefladen, til den ligeledes steilt nedfaldende schlesiske Melzergrund. Skyggen af de Menneſter, der bevægede sig omkring Kapellet, faldt dunkel og farveløs i Almindelighed kjæmpemæssigt forlænget, paa de bevægelige Styer. Disse Gestalter forvandlede sig nu som i vilde Drømme. Arme og Been forlængede og forkortede sig; Næserne vorte til en frygtelig Længde, og da Skyggerne bevægede sig med Skystrømmen til Melzergrunden, saae dette ikke sjældent ud som om de usalige Aander styrtede ned i Afgrunden. Det er ikke umueligt at opleve et Phænomeen, der er nærmere Oprindelsen til en Mythe; mig er det forblevet uforglemmeligt.

Det hele Følge var forsynet med Peste, og jeg tilstaaer, at jeg blev fristet til at dable Hyrstien, fordi de ædſte Racer her vare blevne givne til Priis. Vi

naaede die Pampelbaude og jeg forbausedes, da jeg saa denne ellers saa smudsige Kro saa seeagtigt forvandlet. Stjænkstuen var bleven forlænget, de mørke Bænge vare behængte med Grene af Træer, og et dækket Bord, smykket med et Sølvservice, traad os glindsende imøde. Efter Maaltidet begyndte det allerede at lakke ad Aften; vi ilede til Fods ned ad die Seisenlehne til Krummhübel, hvor jeg gjorde Kronprindsen opmærksom paa de mærkværdige, her overblevne Lævninger af den paracelsiske Skole. Det var Familier der i det syttende Aarhundrede vare, for at undgaae religiøs Forfølgelse, udvandrede fra Prag og her nærede sig med at tillave kraftige Planteessentser. De nøde i lang Tid stor Tillid baade her i Egnen og i det vide Fjerne. Flere af Familierne havde erhvervet sig en ikke ubetydelig Formue, og deres Boliger havde et pynteligt Udseende. Det var naturligt og billigt, at denne Handel blev sat under Statens Opsyn. Mændene maatte underkaste sig en pharmaceutisk Prøve.

Om Aftenen kom vi meget trætte til Ruhberg. Det var den første Dag, som jeg havde den Gæde at tilbringe i Kronprindsens umiddelbare Nærhed. Og saa den følgende Dags Reise troer jeg at burde fremstille mere udsørligt. Slottet Ruhberg er kun lidet

og var overspildt med Mennesker. En Deel af Følget var indquarteret i den ærliggende Huse; jeg tilbragte Natten tilligemed nogle af mine Venner i en stor Stue i et Huus ved Siden af, og blev levende mindet om Nætterne i Hovedquarteret under Krigen. Denne Dag var bestemt til Besøg hos de forstjellige betydelige Familier, der beboe den fortryllende Schmieberger og Hirschberger Dal.

Denne er i mange Henseender mærkværdig og det er kun i flere Maader at beklage, at den ikke gjennemstrømmes af nogen mægtig Flod. Boberfloden, der optager alle Floder fra den nordlige Skraaning af Riesenbjærget, er ikke tilstrækkelig til at vande Dalen. Der findes ingen Søer af Betydenhed, og naar man undtager Egnen ved Erdmannsdorf og Fischbach, har Dalen et ikke behageligt tørt Udseende, men man maa tilstaae, at den dog er meget fortryllende. De Bjærgbyer, der ligge langs med Foden af Riesenbjærget, vise dog endnu bestandigt Sporrene af en Velstand, der nu desværre forsvinder mere og mere. Der, hvor Armoden ikke har nedtrykt Alt, ere Husene venlige; gjennem de klare Binduer fremstikker Stuerne's Reenlighed, og en Kjorsel igjennem disse Landsbyer, hvor vi allevegne opdagede behage-

lige Blomsterhaver, gjorde dog et meget muntert Indtryk. I nogen Afstand fra hverandre ligge Slottene, der blive beboede af Prinds Wilhelm og af en Deel af den fornemteste Adels. De store Dyrehaver, der omgive Slottene, grændse i en lang Strækning, der næsten udgjør halvtredie Meil, til hverandre; fortræffelige Chausséer gennemstjære Dalen i alle Retninger. I Fischbach tilbringer Prinds Wilhelm, den afdøde Konges Broder, med sin Gemalinde en stor Deel af Sommeren, og forlader kun ugjærne det gamle Slot, der er blevet fornyet og indrettet med smagfuld Pragt. Anlæggene blive under hans Pænder bestandigt mere behagelige; med Landsbyens og Omegnens fattige Beboere vedligeholder han og hans Gemalinde altid et velvilligt Forhold. Prindsessen kjender virkelig ikke alene de fattige Bæverfamilier, men ogsaa deres huuslige Forfatning og Indvaanerne velsigne det kongelige Pares Nærværelse. Dyrehaven ved Fischbach grændser op til den ved Buchwald, hvor Grevinde von Rheden beboer et fortryllende Landslot midt i sin Dyrehave. Denne ædle Kone har i mange Aar været Egnens utrættelige Velgjørerinde; med et klart Overblik har hun opfattet alle de fattige Bæveres Forhold; ja hun og hendes Søster Froken von

Niedesfel have gjort sig det til et sandt Studium. Disse høit forstandige, aandrige Døttre af en udmærket Fader, have gjort den kongelige Familie bekendt med de fattige Bæveres Forsætning, og hvor meget stræffeligere vilde den Glendighed, der var en Folge af den sjunkne Verrethshandel, ikke have været i denne Egn, dersom deres mangeaarige Erfaring ikke havde fremkaldt enhver muelig Hjælp. Grev Rheden, forhen Minister, bekendt ved det Opsving, som han gav den preussiske Bjærgværksdrift, havde tilbragt flere Aar i England, og den Dyrehave, som han anlagde, har vundet ved hans Bekjendtskab med de Engleske. Her tilbragte han de sidste Aar af sit Liv i landlig Rolighed. Dyrehaven grændser umiddelbart til den ved Erdmannsdorf, der nu, som bekendt, er Kongens med nye Anlæg og Bygninger udmærkede Landsæde, og forhen tilhørte General Oeneisenau. Generalens Tilboielighed til det selskabelige Liv og hans grændsesløse Gjæstfrihed forsamlede ofte her en stor Mængde af de Officierer af den preussiske Armee, der meest havde udmærket sig i Krigen; og Gjæster fra Omegnen strømmede til det gjæstfrie Hus. En Bjærgaas afskiller Erdmannsdorf fra Stonsdorf, dog er Afstanden imellem begge Slotte ubetydelig. Her

levede den elskværdige, i den religiøse Retning ganske hensjunkne Grev Reuß. Han døde i sit fem og fire-sindstyvende Aar. Hvor ganske anderledes var den Livsretning, der fremstillede sig i hans Kreds. Den gamle Greve havde ganske sluttet sig til Brødre-menigheden; kristelige Præster, der udmærkede sig ved den Alvor, hvormed de beskæftigede sig med den religiøse bevægede Gemyts indre Kampe, vare, naar de kom til denne Egn, ham stedsse velkomne. Der fandt Andagtsstimer Sted i Slotskapellet; en barnlig Religiositet, en stille, hellig Rolighed herskede i dette Huus. Folk, der af Brødre-menigheden vare udsendte til alle Verdens Egne; Missionairer, der vendte tilbage fra Amerika og Afrika, forsamlede sig hos ham, og i hans Huus fremtraad ogsaa Brødre-menighedens mærkværdige, virkelig store, flere Verdensegne omfattende Virksomhed. Da Missionairerne, naar de bleve udsendte, ikke forsømte at tage Afsted med den Ordning, der levede ganske for dem, og at modtage hans Betsignelse; da de Tilbagevandrede ilte med at bringe ham Efterretning om Missionernes Tilstand, saa forenede de nyeste Efterretninger sig her saaledes som man siden læste dem trykte i Missionsbladene; og man blev hensat i Brødre-menighedens kun lidet

bemærkede, men dybt gribende og frugtbare Virksomhed, ikke uden at blive greben af det ydmyge, kristelige Sindelags stille Magt. Hvor forskjelligt lode disse Beretninger fra alle Andre, der fremkaldte Aandernes almindelige Opmærksomhed! Her Oprør iblandt Regerne, hist Kampe imellem de europæiske Colonister og de Indfødte; her antiquariske, hist vigtige naturvidenskabelige Opdagelser; her Coloniernes bestandigt mere indviklede Berdensforhold, der Oversigter over Handelsens Tilstand, hvis Interesse dog egentligt danner Hovedelementet i de europæiske Coloniers hele Liv og Tilværelse. Sammenligne vi nu Brødrenehedens Virksomhed med disse Forhold, der bestandigt bleve lydeligere i Historien, hvor stille, hvor ubekjendte for Mængden vise de sig ikke da, hvor afvendte fra de mægtige historiske Bevægelser, hvor indstrængede, og dog hvor betydningsfulde!

Den gamle Grev Reuß var, saaledes som jeg kjendte ham i de sidste fjorten eller femten Aar af hans Liv, en af de elstværdigste Oldinger, som jeg nogensinde saae, lille, men yderst bevægelig. En grændselsesløs Godmodighed var at læse i alle hans Ansigtstræk, og hans næsten altfor store Tjenstagtighed satte ikke sjældent hans Gæster i Forlegenhed.

Hvad jeg oplevede. IX:

Hans Tenselsbighed var ubestrlvelig reen; og man vlde glore ham Uret, dersom man vlde kalde den Indstrankethed. Han oversaae sine Forhold meget klart, han bragte Armoden mangt et Offer, men han vlste ogsaa, hvad han gjorde, og der laa en forstaa- dig Plan til Grund for Anvendelsen af hans Gaver; man kunde kalde ham et Barn, i den adleste Mening, men hans Barnlighed havde slet intet at glre med Alderdommens Barnagtighed. Han levede kun for den kristelige Dd; han gik ganske op i sin Tro, i sine hoiere Forhaabninger. Han var dd, og naar man vlde underholde sig med ham, maatte man tale, om just ikke meget hdt, saa dog meget klart, lang- somt og tydeligt ind i Horeroret; men denne Ddhed gjorde et ganske besynderligt Indtryk, i det mindste paa mig; det var mig, som om han blev borttrykket spgelseagtigt i det Fjerne, som om han havde truk- ket sig tilbage i den blinsides Tilvarelsses inderste Dybde, saaledes som trutte Oldinger vel med Vre skjule sig i en fjern Tensomhed; men Alt, hvad der udsprang af den stille Tro, var grandsesløs Kjarlig- hed. Alt, hvorpaa Haabet henviiste, fremvaelte af Kjarligheden. Greven havde saaet nogle af mine Benner meget kjere; mig lovede han engang, at be-

søge os i Breslau; jeg vidste næppe om jeg turde modtage dette Løfte. Han kom virkelig ogsaa og opholdt sig i flere Dage hos os. Alle Samtaler vare af religiøst Indhold; det var umueligt at vælge en anden Gjenstand for Samtalen, og naar man saa og hørte denne Olding, der nærmede sig til Graven, længtes efter Døden, og kun syntes mig endnu at dvæle paa Jorden, for at forkynde os sine Hemmeligheder, blev man tilbøielig til med sin hele Sjæl at følge ham did, hvor han havde i Sinde at føre os, og det saa meget mere, som Dødens Smerte, Qualerne af en pinende og straffende Erindring om det Forbigangne, syntes at være ham fuldkommen fremmede. Det var Glæderne paa dette sidste Udviklingsstrin i Livet, som han ventede, og som han alene udtælte. Her skulde jeg nu opleve en af hine mærkværdige Timer, der i Brødbremenigheden har en saa stor Betydning, de af Brødrene saa kaldte Dyræffelsestimer. Det er bekjendt, at de spille en vigtig Rolle i Brødbremenighedens Historie, og at man endnu bestandigt feirer Mindet om dem der, hvor de gribe dybt ind i Menighedens Historie og Udvikling. Oldingen havde tælt om den inderlige Kjærlighed til Frelseren, hvorledes den hele Tilværelses og det hele

Livs Bevidsthed maatte gaae op i denne Kjærlighed, hvorledes vi, gjennemtrængte af den, ville, uberørte af enhver Kummer, let taale alle Sorger, og endog, ledede af Frelseren, muntre gaae igjennem Dødens Mørke den høieste Tilværelse imøde, der fører os umiddelbart til ham. Vi vare virkelig alle grebne af denne Tale. Han havde fort os den sidste Time, for hvis uundgaelige Nærværelse den menneskelige Jø-
 lelse gyfer, ganske nær; vi fulgte ham alle gjerne, ja med Glæde; da reiste han sig og opfordrede os Alle til at stille os i en Kreds omkring ham og række hverandre gjensidigt Hænderne. Vi skulde tilsværge hverandre indbyrdes trofast Kjærlighed i ham, vor Frelser, men ham Kjærlighed ubetinget; derpaa omfavnede vi hverandre og den Ene gav den Anden Broderkysset. Jeg erindrede mig den begeistrede Ungdoms venlige Sammenkomster. Vare vi ikke oftest først da ret muntre, naar vi, grebne af en dyb Alvor, sank i hverandres Arme, og gjensidigt forpligtede os til, i de for den truende Stat meest betænkelige og farlige Tider, ganske at leve og døe for Videnskab og Kunst. Var Tilværelsens indre Sandhed ikke i saadanne Dieblikke rykket os ganske nær? Det var, det maa jeg tilstaae, den samme Aand, der nu gjen-

nemtrængte os, men, sammenlignet med hiin, endnu i Erindringen saa Dyrebare, den Reneste, Helligste og Mægtigste; og da den simple Olding i sin dybe Eenfoldighed saaledes havde ført os til Gravens Rand, vare vi med Glæde nedstegne i den. Denne Time danner et vigtigt Moment i mit Liv. Hvor mærkværdigt er det dog, naar vi i de senere Aar erindre os saadanne Begivenheder! Paa hvor forskellige Maader paatrænger det Guddommelige ved Tilværelsen sig ikke i de meest afvigende Former, river os løs fra alt Ydre og forbinder os dog netop da i den guddommelige Kjærlighed inderligst med Alle!

Omtrent noget over en halv Mil længere borte, i Warmbrunn, har Grev Schaffgotsch sin anseelige og pragtfulde Residens. Familien er en af de historiskt meest betydelige i Schlesien; Mindet om flere Aarhundreder lever i den; den danner en Hovedrepræsentant for den katolske Fortid, og der, hvor den træder frem med indre Sikkerhed, lever endnu den katolske Fortids mægtigt imponerende Loyalitet. Warmbrunn, Hermsdorf, den almindeligt bekendte Høje Ruin Rynast, danne, forenede ved deres Nærhed, en Egn, der kan betragtes som forskellige Afde-
linger af Familiens Residens.

Senere, da Fyrst Biron døde, blev Ruhberg Fyrst Radziwils Sommerresidents. Den, der havde den Lykke, at leve i Nærheden af denne i enhver Henseende aandigt betydelige Familie, vil med Glæde tænke tilbage paa den nydelsrige Tid. Fyrsten, med sin aabne Sands for alt aandigt betydeligt, endnu i sin Alderdom en smuk Mand, udmærket ved sit aandrige musikalske Talent; hans kongelige Gemalinde i en nøie Forbindelse med Hovedstadens meest udmærkede Aander; den elskværdige, milde, fortræffelige Datter, hvis tidlige Død bliver almindeligt beklaget, — disse dannede en Kreds af den aandrigeste Selskabelighed i Hovedstaden. Intet Betydeligt blev bekjendt, der ikke gjenklang fra denne Kreds; Enhver blev forstaaet efter sin Maade, og i alle Familiens Lemmer herskede den samme Aand. Hvem erkjender ikke med Bæmød den dybt tragiske Tid, der dræbende traf Fyrsten saa pludseligt, derpaa Datteren, og efter en kort Tids Forløb ogsaa Moderen? Naar vi nu overseer de betydelige Slægter, der den Tid, i en kort Afstand fra hverandre beboede de skønne Dale ved Foden af Riesenbjærgene, maae vi dog tilstaae, at der her havde aabnet sig et høist betydeligt Liv i de forskjellige Elementer. Et mæglende Led imellem Ade-

len og Hoffet, imellem begge og Folket, blev repræsenteret af Grevinde Rheden og hendes Søster. Erindringen om den mægtigste Kamp, der nogensinde rystede Europa, oplevede igen i et af de mægtigste Krigsgeniers Huns. Afvendte fra alt Jdre, bleve vi grebne af det inderste Liv, af den dybeste Religiositet ved Greven af Reuss, og Provindsens historiske Fortid traad os imøde ved en mægtig Repræsentant i Warmbrunn.

I Aarets behageligste Maaneder vilste Hirschberg, Warmbrunn og Schmiedeberg med de imellem dem liggende Landsbyer sig, som en stor, mægtig Sommerresidents. Warmbrunn er et af de anseeligste Badesteder imellem Bjærgene; de øvrige Bade, Altwasser, Salzbrunn, Reinerz, Rudowa, Lanbeck, sende alle deres Badegjæster hid.

Starer af Reisende fra Nordtyskland, ogsaa fra Rigets fjærnere Egne, ja fra fremmede Lande, forene sig her. Paa den stjerne Chaussee vrimler det af glimrende Reisevogne og ungdommelige Fodgjængere. I de gunstige Maaneder er det næppe mueligt i de meest besøgte Bade at finde et Palmknippe til et Natteleie. De store Skjænkstuer ere da ikke fulde af Bønder, men af det meest glimrende Selstab, Her-

rer og Damer, der ofte ret more sig ved det Seltsomme og Usædvanlige ved Situationen. Næppe er det i denne Tid mueligt at bestige Ruppen uden at træffe Gjæster fra de forskjelligste Egne. Hvor ofte traf jeg her Venner og Veninder, der i deres Nød, deels virkelig ængstede, deels muntert spogende med den Stilling, hvori de befandt sig, søgte Hjælp hos mig. Flere Aar igjennem henlevede jeg her, i Fischbach, Ruhberg, Buchwald, Erdmannsdorf og Stonsdorf, Timer, der ere mig uforglemmelige. Jeg kom vel sjældnere til Warmbrunn, men naar jeg kom der, blev jeg modtaget med Velvillie af den grevelige Familie.

Disse forenede Dale, der dog danne en stor Høistørst, have noget Besynderligt, Eiendommeligt, og i Bjærgegnene Sjeldent. Ved en stor Dannelsesproces af Jorden er der her midt imellem Bjærgene forsvundet en uhyre Granitmasse, der kun er tilbage i sine sonderlagne Lærninger. Bæltede ovenpaa hverandre og afrundede af hæftige Strømme, overgroede med Musser og lidt efter lidt bedækkede med frugtbar Jord, forvandlede disse Lærninger til den yndige Dal med sin stærke Folkemængde.

Her hør nu de af den afdøde Konge optagne,

fra Zillerbalden fordrevne Tyrolere, i deres Bjærg-
huse; og nye Anlæg, pragtfulde Bygninger ville be-
standigt mere og mere tjene Egnen til Prydelse, siden
Erdmannsdorf er bleven en kongelig Eiendom.

Denne Dal blev nu bereist den anden Dag;
endnu var den ikke beboet af noget Medlem af den
kongelige Familie. Hensigten var at aflægge Besøg
i de fire Slotte, og jeg kan ikke andet, end omtale
en Omstændighed her, der paa denne Maade staaer
ene i mit Liv. Vi havde, som det forstaaer sig af
sig selv, smist Frokost i Ruhberg, førend vi drog
bort. I Buchwald, en Hjerdingvei længere borte,
fandt vi en anden, vel let, men elegant Frokost; i
Erdmannsdorf en Trede. Gneisenau var ikke hjemme,
men Generalinden havde sørget for et glimrende Taf-
fel. Et stort Bord var prægtigt serveret, og bugnede
under en Mængde udsøgte Retter; jeg blev erindret
om Camachos Bryllup i Don Quixote.

I Stonsdorf bleve de kongelige Prindsfer satte i
en ubehagelig Forlegenhed. Jeg havde foreslaaet at
bestige Prudelsbjærget, fordi vi der kunde fuldstændigt
oversee den Skiferring, der omgiver den i Midten
sønderslagne Granit. Dette Forslag blev antaget af
de videbegjærlige kongelige Prindsfer, og meddeelt den

gamle Grev Reuß, men det fandt ikke Fyrst Biron's Bisald. Denne, der var bleven afviist med sine Indvendinger, vilde dog sætte sin Hensigt igjennem; han kjørte forbi Prudelbjærget, og førte Kronprindsen umiddelbart til det ved Foden af Bjærget liggende Slot. Det hele Følge fulgte efter. Jeg forudsaa den Forvirring, der maatte opstaae deraf. Den gamle Greve havde ladet Frokosten bringe op paa Toppen af Bjærget; han selv ventede os der. Slottet stod tomt; Prindserne bleve forstrækkede, og ilede til Prudelbjærget. Imidlertid saa Greven, at alle Vognene kjørte til Slottet, og blev ligeledes forstrækket. Den gamle Herre ilede ned af det besværlige Bjærg, og Prindserne traf ham ved Foden af det. Med megen Deeltagelse og mange Undskyldninger yttrede de sig nu over den saa betydelige Uleilighed, der var opstaaet heraf for den gamle Mand; men jeg beundrede den Rasthed, hvormed han nu anden Gang besteg Bjærget. Her nød vi altsaa den fjerde Frokost; men den Egentlige, den Femte, der var bestemt til at nydes med Rolighed, fandt Sted imellem Ruinerne af Rynast. Her var Grev Schaffgotsch Borten. Den varede vel i nogle Timer; alle Slags lækre Sager vare der i Overflodighed.

De kongelige Prindsers aabne Sands for enhver Naturffjonhed er bekjendt; de nøde med fuld Sjæl hvad den yndige Egn frembød. Her i disse Egne trængte Folket sig omkring os i store Masser; der var ingen Worden at frygte. Allerede ved Prindsernes Ankomst til Ruhberg, viiste der sig en Mængde Gensdarmmer, og de vare yderst gestjæftige: den Larm, som opstod deraf, tiltrak sig Kronprindsens Opmærksomhed; han lod Officieren komme og spurgte ham, hvad han vilde her med sine Underordnede? Officieren yttrede, at han frygtede for Wordener, ved det at Folket trængte sig til fra alle Kanter. "Jeg vil ingen Gensdarmmer see; drag De bort med Deres Folk; jeg vil ikke være skilt fra Folket paa en saadan Maade; vær De ubekymret, og overlad De det til os at blive færdige med hverandre." Ved den første Souper i Ruhberg stode Indvaanerne, endog de Fornemmere, tæt ved Salens Binduer. Alt blev roligt; selv den sagteste Samtale blev næppe forstyrret. Men den Dag, da vi reiste igjennem Dalen, strømmede Folket, begunstiget af det smukke Veir, lydt jublende til fra alle Kanter. Mængden ventede alle vegne paa Prindserne; Mange stode taalmodigt og ventede ved Landeveiene, blot for at see de hurtigt

forbifjørende Bogne. Men, det flørige Bjærg, paa hvilket Rynast ligger, var i alle Retninger besat af den tætsammentrængte Mængde; de Timer, der bleve tilbragte her, loffede en bestandigt tiltagende Skare til. Da Frostøien var endt, traad Kronprindsen ganske roligt ud imellem den tætteste Hob, hilste den, underholdt sig med Flere; Mængdens Mod vorte; Forskelligheden imellem det forsamlede Folk og dets tilkommende Herster steg, og da Kronprindsen gik hurtigt ned af den stejle Bjærgsraaning, omgav Folkemassen ham paa alle Sider. Den trængte sig sammen, den stødte sammen; den Hurtighed med hvilken Folket bevægede sig rundt omkring, blev bestandigt betænkeligere; ofte vare vi bange for, at en Hob skulde i sit ustandselige Lob styrte over Kronprindsen, men dette skeete ikke. Hvor Evang af Politiet ellers vilde have vækket Modstand og en slet Stemning, hørte det til Dagens Jubel, at Folket beherskede sig selv. Hvor Prindserne viiste sig, dannede der sig i en ærbødig Afstand en Kreds, der trængte dem, som løb til, tilbage; leende og jublende havde det, der ellers vilde have været en utaalelig Evang, forvandlet sig til en munter Leeg. Den usigelige Glæde, der forenet med en trofast Uerfrygt, blev lydelig her,

ombannede det frie, intetsteds hemmede Liv til en Fæst, og der hvor Folket vilste sig friest, laa der dog noget usynligt høitideligt i Baggrunden, der syntes at tæmme og beherske den vilde, vilkaarlige Bevælgelse. Vi besaae det grevelige Bibliothek i det herstabelige Huns i Hermsdorf, der dog indeholder meget historiskt Mærkværdigt og Sjeldent, og mere end mattede hvilede vi ved det glindsende Middagstafel, der udgjorde det sjette Maaltid. Udmattede tilbragte vi Aftenen i Ruhberg. Paa tredie Dag besteg vi Falkenbjærget.

Den Betvillie, man vilste mig, og Opfordringen til at tage Deel i Samtalerne om Aftenen, fremtraad mere levende, og disse Timer, i hvilke Kronprindsen bestjæftigede sig med Tegninger, opfandt aandrigt komponerede Grupper, og under Tegningen fortsatte Samtalen med Livlighed, ere mig uforglemmelige.

Prindserne reiste bort; jeg drog med Grev Anton Stolberg, — den nuværende Statsminister, som jeg kjendte fra Krigen af, og som ofte bærede mig i Breslau med sine Besøg, — til Schweidnitz og derfra alene tilbage til Breslau.

Fortsatte Turnstridigheder.

Efter min Tilbagekomst blev mit Forhold til Turnpladserne bestandigt mere og mere betænkeligt:

Da mine Ytringer om Turnvæsenet, saaledes som det viiste sig i mine Caricaturen des Heiligsten, utilgiængelige for det store Publikum, ikke bleve læste der, hvor jeg helst ønskede dem læste, besluttede jeg at træde med mere Bestemthed op imod det, jo mere Ungdommens Fanatisme tiltog. Professor Passow havde udgivet et Skrift under Titel af "Turnziel" og Professor Kayßler søgte speculativt at begrunde den Anstuelse, der beherstede Turnpladserne. Mit lille Skrift førte samme Titel som det Passowske; Titelen skulde betegne, at det som Passow vilde, ikke kunde opnaaes saa fredeligt, at meget mere en anden Magt, der næppe kunde overvældes, vilde stræbe til et andet forvirret Maal. Skriftet var rettet til Kayßler. At det især var min Hensigt, at vedligeholde iblandt Drengene og blandt de studerende Unglinger paa Universiteterne, den rolige Opdragelse og Underviisning, der alene love at Videnskaber og Kunster kunne trives, kan man see af enhver Linie. Men nu var Striden bleven meget hæftig i Breslau. Har-

nisch, en meget fortjensfuld Directeur for et Skolelærerseminarium i Breslau, havde med sine Seminarister sluttet sig til Turnpladserne, og fandt sig foranlediget til at forsvare dem offentligt. Imod ham var Professor Menzel optraadt; desuden udkom der ubetydelige Flyveblade, der antog et bestandigt stærkere lidenskabeligt Præg; ogsaa Regjeringen erklærede sig, endstjøndt ikke offentligt, for Turnpladserne. Jeg søgte at opfatte min Anskuelse fuldkommen objectivt. Ikke som Turnvæsenet viiste sig i Breslau, men som det viiste sig i Tydskland, ikke som det hist og her traad frem med sine Udskielser, bekæmper jeg det, men meget mere i dets almindelige historiske Betydning. Om en politisk Tendents, der kunde skjule sig bag Turnvæsenet, var Talen slet ikke. Wartburgerfesten og hvad der gav Anledning til denne blev slet ikke omtalt; just derfor berørte jeg slet ikke de Stridigheder, der fandt Sted rundt omkring mig, og som bestandigt bleve mere og mere hæftige. Allerede vare flere Ark af det lille Skrift trykte, da min Forlægger og Ven Max kom til mig og underrettede mig om, at der var udgaaet en Advarsel fra Regjeringen til Bogtrykkerne om ikke mere at trykke noget Skrift enten for eller imod Turnvæ-

senet; ogsaa mit Skrift vovede Bogtrykkeren ikke at trykke færdigt. "De veed jo," — svarede jeg ham, — "at jeg, som Professor, har Censurfrihed; det staaer ikke i Regjeringens Magt at forhindre Trykningen af mit Skrift; Forbudet angaaer alsaar kun andre Skrifter, og vedkommer slet ikke mig." — Jeg gjorde Bogtrykkeren bekendt hermed, men fandt det tillige nødvendigt, i et Par Linier at bede Regjeringen om saasnart som mueligt at hæve denne Misforstaaelse. Der hengik flere Dage uden at der skeete noget fra Regjeringens Side. Jeg besøgte selv Regjeringsdirecteuren, der svarede mig undvigende; og da der endnu hengik en længere Tid uden Nytte, skrev jeg til Ministeriet og opfordrede det til at tage min Censurfrihed i Beskyttelse imod Regjeringens lovstridige Indgreb. Efterat denne Skrivelse var afgaaet, lod Hr. v. Merdæl, Regjeringspræsidenten, mig opfordre til at aflægge ham et Besøg. Han var den Tid tillige Universitetets Regjeringsbefuldmægtigede. Jeg kom. Der blev taelt meget frem og tilbage. Samtalen blev varm, ja hæstig. Jeg kunde kun forsikre, at mit Skrift slet ikke havde noget tilfælleds med Turnstridighederne, saaledes som de fandt Sted i Breslau; at jeg optraad mere ganske i Al-

mindelighed mod det Farlige ved saadanne Opdragelsesforsøg, der endnu paa ingen Maade vare klart afsluttede, for at gjøre opmærksom paa deres betænkelige Side; at en saadan Undersøgelse dog ikke alene var tilladt, men endog maatte være ønskelig, naar Talsen var om et saa vigtigt og saa vidt om sig gripende Foretagende. Naar jeg beraabte mig paa min Stilling som Skribent, troede jeg at turde forudsætte, at jeg ikke maatte regnes iblandt dem, der vilde behandle en saa vigtig Sag overfladist. Om jeg endogsaa ofte vilste mig hæftig i en personlig Strid, var min Pen dog rolig og uden Lidenskabelighed, og jeg pleiede noie at overveie hvad jeg lod trykke. Samtalen var uden Resultat. Men nogen Foranstaltning med Hensyn til min Bogtrykker fandt endnu ikke Sted. Hr. v. Altenstein svarede hurtigt og som jeg kunde vente det; at min Censurfrihed var en med min Stilling som Professor forenet, fra hans Majestæt udgaaende Ret, og den kunde ikke antastes enten af nogen Dyrighed eller af Ministeriet. Men han bad mig indstændigt om at holde et Skrift tilbage, der vilde drage mig ind i de ubehageligste Forviklinger. Af denne ministerielle Skrivelse, ligesom overhovedet af de Advarsler, der fra alle Kanter bleve

Hvad jeg oplevede. IX.

mig til Deel, saae jeg, at Regjeringen sandt et Angreb paa Turnvæsnet betænkeligt. Desto mere nødvendigt forekom det mig. Jeg tør beraabe mig paa, at min Pen var rolig og besindig; det, som jeg besluttede at angribe, var mig vigtigt; men naar jeg skrev, kjendte jeg hverken ydre Betsyn eller Jordomme. Skriftet kom ud. Naar jeg har fuldendt et saadant Arbejde, gider jeg ikke høre mere om det. Jeg kjender ikke mange Stribenters Lykke, der speile sig velbehagelige i et Værk, der er blevet færdigt. Jeg har aldrig været tilfreds med noget af mine Skrifter; jeg har altid søgt at forglemme dem. Hvad der efter Din Overbeviisning burde skee, er skeet, tænkte jeg mig, og fordybde mig i andre Arbejder, i Fortsættelsen af "Caricaturen des Heiligsten"; men om mit sidste lille Skrift skulde jeg endnu kun altfor meget blive erindret paa en anden og uventet Maade. Jeg fandt en Dag et Brev under min Serviet. Udskriften var mig ubekjendt; et Segl med et enkelt Bogstav lukkede Brevet; jeg brød det ligegyldigt, og blev ikke lidet forstrækket, da jeg fandt Fyrst Hardenbergs Underskrift. "Jeg har" — skrev Statskansleren, — "valgt denne Bei, for i Løndom og uden at det vækker Opsigt at tale med Dem om Deres Skrift "das Turn-

ziel. Forføi Dem strax til Berlin, men find paa et
 Privatanliggende, som kan gjøre denne pludselige og
 hurtige Reise begribelig." Jeg maatte vel adlyde,
 men jeg var selsomt tilmode. Hvor reen min Plan
 end var, begyndte jeg dog at frygte for at Stats-
 kansleren havde læst noget ud imellem Linierne, som
 jeg slet ikke havde tænkt paa. Det var i Julen 1819.
 En egentlig Tilladelse behøvedes altsaa ikke. Jeg
 underrettede Regjeringens Befuldmægtigede om min
 Reise, og ilede med Extrapost Dag og Nat til Ber-
 lin. Jeg troede, at maatte adlyde Statskanslerens
 Befaling paa det nøiagtigste, steg af i den forgyldte
 Drn paa Dönhofspladsen i Nærheden af Fyrstens
 daværende Bolig. Da jeg var ankommen sildigt om
 Aftenen, lod jeg mig hverken see af Benner eller
 Frender, og lod mig næste Morgen tidligt melde hos
 Fyrsten. Jeg blev strax indladt, og Fyrsten forekom
 mig noget forlegen. Det, som jeg frygtede for, ind-
 traf desværre; han syntes at forudsætte, at jeg vjdsie
 noget om betænkelige, maaſtee endogſaa farlige Fore-
 tagender af Turnerne. Han ventede Oplysninger af
 mig i denne Henseende, ja vel endogſaa Opdagelser.
 „Deres Durchlauchtighed“ — raabte jeg forstræffet,
 — „tager fuldkommen feil. Jeg har ſkrevet om Turn-

væsnets Anfælselser, om dets Hensigter veed jeg intet. Det er en Strid imellem mig og mine bedste Venner, som jeg statter og elsker; de ere de meest trofaste Borgere, de bedste Undersaatter, de fortræffeligste Mennesker; men derfor forekom det mig saa meget mere nødvendigt at bekjæmpe dem; jeg gjorde det med et blødende Hjerte. Jeg er ikke født til at være en Angiver. Jeg kan ikke blive det. Imod en Antydning af noget Farligt vilde jeg træde op med Bestemthed, om den endog vovede at yttre sig nok saa sagte." — Vi taelte frem og tilbage; Fyrsten yttrede sig paa det venligste, og om Angiveri fra min Side blev der ikke mere tælt. Men nu kom der et andet Forhold paa Tale, som jeg i min bevægede Stemning frembævede fuldkommen trostysdigt og uden Betænkelse. "Deres Durchlaughtighed!" — sagde jeg, — "jeg skylder min egen Ære, nu at afføre Hemmeligheden; jeg vil opsoge mine herværende Turnvenner, — de ere ikke saa, — fremstille denne Samtale saa gunstigt, som mueligt, men det maa gjøres bekiendt, at jeg ikke staaer i noget hemmeligt Forhold til Deres Durchlaughtighed." — Fyrsten var en altsfor ædel Mand til ikke at indsee, at dette var nødvendigt. Førend Samtalen tog denne betænkelse

Bending, havde Statskansleren tælt om min finansielle Forfatning, som han kjendte, da jeg, i Tillid til hans Velvillie, nogle Maaneder før havde henvendt mig umiddelbart til ham. Han gav mig de bedste Forsikringer. I den Bevægelse, hvori den følgende Samtale satte mig, glemte jeg den hele Sag.

Da jeg efter en næsten to Timers Audienz forlod Statskansleren, iilte jeg med at opsoge Reimer. Han blev forstræffet, da han saa mig. Jeg fortalte ham i Fortrolighed Alt. Han indbød mig til om Aftenen. „Men.“ — sagde han, — „saa gjerne som jeg seer Dig, veed jeg dog ikke om jeg tør raade Dig at komme. Turnvennerne er det ikke ubekendt, at Du er her, kaldt ganske hemmeligt hertil af Statskansleren, og netop i Aften ville Mange af dem forsamle sig hos mig.“ — „Desto bedre!“ — svarede jeg, — „jeg søger dem just.“ Jeg forlod ham og besøgte Schleiermacher; ogsaa han var meget utilfreds med mit Skrift. „Steffens!“ — sagde han, — „Du veed ikke hvad Du har gjort!“ — Jeg begyndte nu at troe, at netop den Rolighed og Betænksomhed, hvormed jeg havde udarbejdet Skriftet, var bleven farlig, og at den sandsynligviis i en vaskende Tid havde næret den grændseløse Mistanke. Et saa frem-

med Element i mit Liv, en saadan fremmed Draabe i mit Blod, syntes at forpøste min hele Tilværelse; jeg var dybt rørt. Jeg besøgte mine Slægtninger, mine Venner; Alle vare de forstrækkede, da de saae mig; de syntes at betragte mig medlidende som et Menneske, hvis hele borgerlige Tilværelse fra nu af var rystet. Alt, hvad der bestjæftigede mig forstyrrende i mit Indre, siden jeg havde aabnet hiint ulykkelige Brev, nedsænkede sig som en mørk Skygge i min Sjæl. Opfordret af min Svoger, Geheimeraad Alberti, tog jeg ind hos ham. Jeg veed næppe hvorledes jeg tilbragte den Dag; Aftenen nærmede sig, og jeg begav mig til Reimer. Her styrtede nu den hele Hob af ophidsede og forbittrede Mennesker mig strigende og skjældende imøde, som om de vare blevne forraadte af mig. Vel saae jeg iblandt dem Mand, der siltende viiste mig Deeltagelse, men Ingen vovede at yttre den. At jeg formaaede at stille mig ligeoverfor disse Mennesker, var næsten utænkeligt; det lod til at de Alle vare grebne af et grændseløst Raseri. Naar man betænker, hvor betydelig en oprørt Stemning der var paa den Tid, hvor mægtigt, ja fanatiskt den beherskede Folket, men især Ungdommen, ja endog saa satte Dyrigheden i Stræk; hvor store For-

haabninger om en frisk Fremtid for Tydskland, man
 knyttede til en Forandring af Opdragelsen og Under-
 viisningen, og naar man nu tillige forudsætter at
 jeg saa kort førend deres betydelige historiske For-
 ventninger traad op imod dem paa en farlig Maade,
 og at de fandt en truende Modstand der, hvor de
 havde ventet Understøttelse: saa er deres Raseri let
 at forklare. Det var Turnpladsernes Overhoveder,
 de, fra hvilke Beræggelsen, ikke alene i Hovedstaden,
 men i hele Tydskland, gik ud, det var et Sindelag,
 der under Trykket havde næret sig med stor intensiv
 Kraft; de, saavel som jeg, havde kæmpet for dette
 Sindelag; hvad de havde tænkt, haabet og stræbt at
 opnaae, var vigtigt for dem, ligesom for mig: men
 jeg stod ganske alene, forladt af Alle; ikke alene her,
 men i hele Tydskland havde ingen Stemme hævet sig
 for mig; selv mine Benner trak sig tilbage; an-
 se lige Borgere, høitstaaende Embedsmænd vare
 satte i Stræk af Fanatismen. De som hæftigst
 misbilligede Turnernes Anstuelser, vovede ikke at
 yttre sig, men sendte sittende deres Børn til Turn-
 pladserne; ganske hemmeligt hørte jeg flere Forældres
 Klager. Ministeren, Hr. von Altenstein udbrød selv
 i saadanne Klager, som han ikke vovede at yttre høit,

og nu trængte den frygtelige Forestilling ind paa mig, at jeg ikke alene her, men i hele Tydskland maatte forekomme som en Angiver, og regnes blandt de Foragteligste af alle Mennesker; ja denne Aften gaves der Dieblitte, da det forekom mig at jeg var et Saadant. Jeg var dybt rystet; min hele inderste Tilværelse var oprørt; jeg var, det maa jeg bekjende, i dette Dieblit forladt af mig selv. Og dersom man vil kalde det Svagheb, naar et Menneske, der ganske og aldeles lever for Ideer; naar man vil kalde den umaadelige Fortvivlelse, der griber os, naar Historien synes at erklære sig imod os, saaledes: saa var jeg svag; jeg udbrod i en hæftig Taarestrom og ilede med at forlade den rasende Forsamling. Et stakkels ungt Menneske, hvis Fanatisme siden gik over til Raseri, og hvis sørgelige Skjæbne jeg har beskrevet, ilede efter mig. „Jeg forbander Dig,“ — skreg han, — „thi Du har forraadt det Helligste!“

Jeg maatte endnu tilbringe nogle Dage i Berlin. Jeg blev indbudet til Glinnick til Statskansleren. Han var, som han her sad i sin huuslige Omgivelse, dog meget svag af Alderdom; jeg fandt hos ham Fyrstinden, Koreff, en sonnambul Dame, som man tælte meget om, og en tyk Forpagter, der an-

stillede sig noget eenfoldig, og om hvis Følhold til
 Familien der blev tælt meget. Statskansleren var
 døv, og syntes at være en Gjenstand for den uvær-
 digste Behandling af sine Undergivne. Kun hans
 endnu smukke, og virkelig fornemme Anstand impone-
 rede. Efter Bordet havde jeg endnu en lang Sam-
 tale med ham. Med Taarer forfikkede Oldingen mig,
 at han elskede den virkelige Frihed høit. „Jeg har,“
 — sagde han, — „allerede i mange Aar stræbt efter
 en constitutionel Forsatning: skulde jeg i min høie
 Alder ville opgive, hvad jeg i mit hele Liv har stræbt
 efter? Men disse Menneskers Raseri har fuldkommen
 tilintetgjort min Hensigt.“ — „Deres Durchlauchtig-
 hed,“ — svarede jeg; — „De burde ikke have næret
 dette blinde Haab om en abstract Constitution; De
 har næret den forvovneste Egennytte ved en ubetin-
 get Indførelse af Erhvervsfriheden, og adskilt alle
 Borgerne der, hvor det sjønneste frie Sindelag ud-
 viklede sig, hvor den haabefuldeste Forening kunde
 finde Sted, ja stillet dem fiendtlige ligeoverfor hver-
 andre. De, hvis Forening alene skulde grunde en
 sund Fremtid, forfølge hverandre med gjensidigt Had,
 og Enhver tænker kun paa alle de Andres Udelæg-
 gelse. Saaledes er enhver Borger, revet ud af den

skjønneste naturlige Forbindelse, bleven en Enkelt, og
 er som Saadan givet til Pris for Staten, som han
 ikke kan elske, som han maa hade, fordi han ikke i
 den har fundet noget Hjem. Derfor er Staten ble-
 ven ham en abstract Tanke, en enkelt Mening, og
 det Helligste, et Menneske besidder, har forvandlet
 sig til et Spøgelse: Friheden er bleven det dunkle
 Trolddomsord, der har løst alle venlige Bånd, som
 om tidligere Statsphilosophers vilde, drømmeriske
 Tider, der nære en Krig af Alle imod Alle, nu virke-
 lig skulde realiseres. Vi ville opleve den Tid, da
 Privatinteresser fuldkommen beherske Staten; men
 selv hvor disse fremkalde Forbindelser, ere de kun til-
 syneladende; Enhver vil kun erhverve sig den Ret
 at fortrænge de Dyrige. Dersom De endnu formaaer
 det, saaledes sluttede jeg, „saa giv De Laugene deres
 Magt igjen, at de igjen kunne opstaae rensede for de
 Synder, der beredte dem deres Undergang.“ — „Lau-
 gene,“ — svarede Statskunsleren, — „ere ikke ophæ-
 vede; de have ikke mistet den Ret at forene sig.“ —
 „Men,“ — spurgte jeg, — „er det indre Princip for
 deres Forening ikke fuldkommen lammet? Hvor yttres
 det sig?“ — „Bed Politiet!“ — svarede Fyrsten. —
 Jeg blev forstræffet. Indtil en saadan Grad kunde

Tidsalverens forvirrede Meninger forblinde en aandsrig, ædel og erfaren Statsmand. Jeg indsaae, at det var umueligt at gjøre mig forstaaelig for en Mand, der kunde forværle en Opagt af Politiet med det corporative Livsprincip.

Talen henvendte sig nu til Turnerne. „Jeg har erfaret,“ — sagde jeg, — „hvor mægtig den opvakte Fanatisme er; at træde den ligefrem imøde, forekommer mig ligesaa betænkeligt for Statens Embedsmænd, som for Turnpladserne. Misforstaaelsen, den gjensidige Mistanke vilde stige, og kun fremavle Ondt fra Regjeringens Side, saavel som fra de vildledte Borgers. Men en gjensidig Forstaaelse forekommer mig, forsaavidt som jeg kjender Turnerne, ikke muelig; heller ikke fortjene Turnpladserne at man ligefrem træder fjendtligt op imod dem; Doctrinen maa bekjæmpe dem, thi den er til for frit og ligefrem at modsætte sig de meest truende Excesser. Men Staten maa slutte sig til det Sande, der skjuler sig i Bildfarellerne, ligesom dette jo ogsaa har vundet de ædleste og meest indsigtsfulde Mænd. Deres Durchlauchtighed erklære, at man vel har indseet, hvor vigtige Turnpladserne ere blevne for Borgernes Opdragelse, men at saadanne Instituter først erholde deres

dybeste Betydning ved en gienfædig Forstaaelse mellem
 Dyrigheden og de fortjensfulde Ledere af Turnplad-
 serne. De danne for det Første en Afdeling af Re-
 gjeringen, der faaer det Hærv at ordne denne Forret-
 ning, og De vælge uden Betænkning saadanne Raa-
 der, som ere Turnlærerne behagelige. Forretnings-
 gangens Formalisme er i Preussen saa afgjørende,
 ja haardt uddannet, at Enhver, endog den meest ube-
 findige Ubedsmand, allerede bliver tilstrækkeligt fæng-
 slet ved den. Saa De sat paa den vilde Zahn; kald
 ham Regjeringsraad, og gjør ham til Medlem af en
 saadan Regjeringsafdeling. Jeg kan kalde dette For-
 slag fuldkommen uegenyttigt, thi dersom det bliver
 antaget og udført, taber Ingen mere derved, end
 jeg; blive de Ubedsmænd, der er Turnerne behage-
 lige, udnævnte, og Zahn ansat iblandt dem, vil der
 reise sig et haanende Jubelfrig imod mig; jeg, vil
 man raabe, har villet gjøre dem mistænkte; min
 flotte Hensigt er lykkedes saa lidet, at Turnpladserne
 netop nu have erholdt deres fortjente Agtelse. Men
 Zahn vil, naar Ubedsmændene ere vel valgte, naar
 Formalismens Ræt er kastet over ham, først føle sig
 lykkelig i sin nye Stilling og tilsidst blive tam."
 Statskansleren smilte. Ogsaa jeg er overbevist om,

at dersom noget Aagnende var blevet udført med Forsigtighed og Besindighed, vilde den ulykkelige Misforstaaelse ikke have fundet Sted, der stillede den bedste Ungdom ligesom udenfor Statssamfundet.

Jeg forlod Kyrsten, og maatte endnu tilbringe nogle Dage i Berlin, hvor Alt saaet stjært til mig, og hvor jeg bestandigt var givet til Priis for den mig plagende bestandige indre Uro. Jeg skrev til Statskansleren og forestillede ham, at jeg nu ikke turde modtage noget Slags Gunstbeviisning, da enhver Saadan, der ellers vilde glæde mig ikke blot for Fordelens Skyld, nu kunde kaste en Skygge paa min offentlige Stilling.

Jeg havde en lille let Vogn; en Vadsæk laa ved mine Fodder; General-Postdirecteur v. Segebart havde den Godhed, at give mig en anbefaling til alle Postmestere; og disse lode uopfordrede tre, endog saa fire Heste, spænde for min lille Vogn. Det var i de første Dage af Januar; ingen Chaussee forbandt Berlin med Breslau, Veiene vare bundløse, og dog varede det kun 32 til 33 Timer inden jeg naaede mit Hjem. Det var midt om Natten; Familien ventede mig; jeg vilde opsoge min Kone. Da traad endnu i Forstuen Raumers Kone, min Sviger-

inde, mig imøde; jeg saaede hvorledes hun gjorde sig Umage for at overvælde en dyb Kummer. "Du kan" — sagde han med bævende Læber, — "nu ikke se Din Kone. Vi have maattet skjule Din bestemte Ankomst for hende, ligesom hendes Sygdom for Dig. Hun ligger af en Nervesfeber, der var meget farlig. Bartels frygtede endnu i gaar det værste."

Saaledes var mit Livs Bæger i denne rædsomme Tid fyldt. Allerede for nogle Aar siden begyndte mine Haar at blive graae, nu bleve de pludseligt hvide i nogle Dage. Dagen derpaa saa jeg min Kone, ellers den sundeste af alle Koner, hvorledes hun nu netop var undsluppen Døden. Det var vist nok en meget alvorlig Epoke i mit Liv.

Min Kone kom sig lidt efter lidt, ogsaa jeg begyndte at oversee min Stilling mere befindigt og mere roligt. Min Indflydelse paa Ungdommen, der tidligere, jeg tør nok sige det, var saa mægtig, var endnu ikke ganske forsvunden; ligeoverfor Turnpladsernes Overmod optraad de, der sluttede sig til mig, som det anstaaer Ungdommen, skjævt og trodsigt. Dagen efter min Ankomst blev der bragt mig et Brev,

og, hvorfor skulde jeg negte det? denne Yttring var mig kjær, trøstede, vederqvægede og rørte mig.

Jeg var kommen i en Tilstand, der nu engang ikke lod sig afvise; hvor uventet, ja umueligt den hidindtil syntes mig, var den dog nu engang der, og Nødvendigheden har en stor Magt over ethvert Menneske. Jeg maatte finde mig tilrette i denne Tilstand, jeg maatte forelægge mig det Spørgsmaal, om den virkelig var en blivende, om den, som jeg i Fortvivlelsen over den urente Begivenhed troede, var en saadan, som var bleven fremkaldt ved Kampen imod den uforanderligt bydende Histories evige Love, saa at jeg ved dens Fremstriden fra nu af ingen Understøttelse, ingen Hjælp af noget som helst Slags havde at vente? Historien strider frem efter den guddommelige Raadslutning, vi blive bestyrkede ved den, ved en Tro, der bærer os i den forbigangne Tids Form, ved en Kjærlighed, der, som det Nærværende, sætter os i Bevægelse, ved et Haab, der kommer os som Fremtid trøsteligt imøde, og lover os tillidsfuldt at det er den hellige Historie selv. Men Alt, hvad der i os er noget Uvæsentligt skal blive udryddet; forsaavidt som vi ere fangne af dette, gaaer Historien hen over os, som den ubarmhjertige Natur, der i sin

uforanderlige Gang ikke bekymrer sig om vore Dødsfælder og Forhaabninger. Men den, Historien selv, — sagde jeg mig, har ledet mit hele Liv, den havde endog forvandlet mig Naturen til en omhyggelig Pleiemoder, der bar mig; den var bleven min Amme i min Barn- dom, min Lærerinde i min Ungdom; den ledede Mandens Daad. Skulde hun nu pludseligt ophøre med at være min Trøsterinde?

Allerede da de forenede Turnere overfaldt mig personligt, i den høieste Fortvivlelsses Midnatstime, da jeg var tilbøielig til at fornegte det Helligste i mig, hørte jeg Hønen gale advarende, straffende, at forkynde mig den endnu fjærne Morgenrøde, og at spaae mig, at jeg var kaldet til at repræsenterer og forsvare det, som jeg nu syntes at opgive. Den haardeste Modsigelse, der reiste sig i min Tilværelses Underste, skulde blive løst, og midt i det Raseri, der udgjød sig over mig, og syntes at tilintetgjøre mig, hørte jeg den trøstelige Lyd af en feierrig Fremtid, vel sagte, men dog tydelig; men den evige Kjærlighed, der opoffrede sig for Bilsfarelsen, vendte advarende sit Ansigt til mig, og den Taarestrøm, der udgjød sig, blev fremkaldt af den, og ikke af de Rastende, der omgav mig.

Dette var mig nu fuldkommen klar, da det fryg-
 telige Skrig, som den Tid hævede sig imod mig, blev
 fortsat offentligt. Et Tidsskrift, der længe havde hvile-
 let, blev nu fornyet; det var „der Freimüthige.“ Om
 det var en uafbrudt Fortsættelse af det, som Merckel
 og Kogebue havde udgivet, eller ikke, er noget, som
 jeg ikke veed; men da det førte den samme Titel,
 maatte jeg ufrivilligt lee, da det første Blad kom
 mig for Næse. Det samme Blad, som i Begyndel-
 sen af Aarhundredet var en Gjenstand for min ung-
 dommelige Raadhed, skulde altsaa, efter atten Aars
 Forløb, hægne sig, i det mindste forbigaaende, paa
 en søselig Maade. Thi det første Nummer var dog
 egentlig det Andet. Det Første, der virkelig rystede
 mig dybt, blev ikke trykt, men, i Fylde af den li-
 denskabelige Hæftighed, der overvældede mig, taelt,
 og det første trykte Blad var aabenbar kun en Fort-
 sættelse af Samtalen. En vis Simonsty havde som
 Redacteur fornyet den „Freimüthige“; Bladet begyndte
 med en Opsats „die Runensteine“, som var bestemt til
 at stene mig. Skriftet indeholdt sandsynligviis en
 Betydning paa min skandinaviske Herkomst, som om
 man vilde oprode mine Forsædres Grave, og benytte
 Pigstenene for sædeligt at dræbe mig med dem. Det

syntes ogsaa at være Hensigten, at udslette de gamle Indskrifter paa de benyttede Stene, for at sætte Nye i deres Sted. Jeg har tilfældigviis læst et Sted, at Hr. Gugkow har skrevet en Opsats imod mig, der selv i vore Dage skal overskride Maalet for ethvert personligt Angreb. Jeg tvivler imidlertid meget paa, at dette Angreb kan have været mere lidenskabeligt, end Turnernes. Disse syntes virkelig at være saa forblinde, at de ansaae Sandet paa Hasenbaide, hvormed de overfaldte mig, og leilighedsviis ogsaa Publikum, for dræbende Stene, og disse endog for Runestene. Denne Opsats er mærkværdig formedelst dens overordentlig store Rigdom paa Stjældsord. Iblandt disse er der Nogle, der vakte min Opmærksomhed, fordi de vare mig fuldkommen ubekjendte og uforstaaelige. Maaskee ere de virkelige af Interesse for en linguistisk Undersøgelse af det germaniske Sprog. Hvem der var Forfatter til denne Opsats, og hvorvidt jeg tør troe Rytet, som den Tid nævnede flere, veed jeg ikke. At Zahn var iblandt dem, forstaaer sig vel af sig selv, men ogsaa nogle Mænd af videnskabelige Fortjenester bleve nævnede.

Dette Angreb indtog flere Blade. At man dermed begyndte et fornyet Tidsskrift, havde uidentviol

en dobbelt Grund, fra Forlæggerens og fra Redaktørens Side; den Første troede, at turde forudsætte, at Angrebets Popularitet vilde forskaffe Bladet nye Læsere; men mine uegennyttige Modstandere, at en saadan Tilintetgjørelsesproces, en saadan Rørelse, der ikke vilde ophøre, førend jeg virkelig var død, og med hvilken derfor netop et nyt Tidsskrift begyndte, vilde vække Læserens Opmærksomhed, der allerede ved en saadan Kamp, der blev begyndt uden nogen Slags Indledning, maatte blive bevægede til fuldkommen at opgive mig. Jeg kunde føle mig smigret, naar jeg overveiede, at det var Frimodigheden selv, den Frimodige par excellence, der paa ny maatte ruste sig imod mig. Det Indtryk, som dette Angreb gjorde paa mig, havde Turnerne vel ikke ventet; det beroligede mig fuldkommen. Jeg maatte lee ad mig selv, naar jeg betænkte, at jeg virkelig engang ansaae den saa latterligt udrustede Fiende for Historien selv; jo mere rasende han viiste sig, desto roligere, desto mere tillidsfuld blev jeg. Lig en Don Quixote, havde jeg anseet Hasenhaides Støvstjer for Tegn til at der nærmede sig en mægtig Hær, og jeg saa allerede de gamle germaniske Helte rykke frem imod mig; men da de nærmede sig, forvandlede de sig til

brægende Faarehjørde, der gik roligt forbi. Runestenene indtog de første fire eller fem Blade af den Grimodige, og det var allerede frimodigt nok, at det tynde Indhold lod sig udstrække saa vidt; Angrebet er forglemt, som det Guckowste i endnu kortere Tid. Jeg har ikke gennemlæst Ofsatsen; den Aand, i hvilken den var skreven, — dersom man er berettiget til at bruge et saadant høit Udtryk, naar Talen er om en Ofsats af det Slags, — lod mig ikke vente noget, hvorpaa jeg burde agte. Jeg manglede Taalmodighed til virkelig at gennemlæse Ting af det Slags; dog har jeg gennembladet den. Men alligevel ansaae jeg det for nødvendigt, ikke for at besvare Angrebet i Runestenene, men vel ligesover for Tidens falske Retning at bevise det, som jeg kaldte den gode Sag, i en kort, rolig og, saavidt som mueligt, populair Sammenstilling af korte inderligt sammenhængende Sætser. Dette lille Skrift "die gute Sache, en Ofsordring til at sige, hvad den er, til Alle, som mene at vide det, foranlediget af Forfatterens sidste Begivenheder i Berlin" udkom i Leipzig hos Brechhans i Marts 1819. Jeg skrev en Fortælling som Indledning, og Skriftet kan godtgjøre hvor hurtigt jeg har fundet mig tilrette paa den gamle Maade.

Det mører mig, naar jeg igjen læser Slutningen af dette Skrift. Den indeholder virkelig et Beviis for min endnu bestandigt herskende Ungdom. Jeg var taabelig nok til at haabe, at der nu virkelig vilde finde en Kamp Sted, der gik ud paa Sagen selv. Jeg kaldte den en glædelig og man tillade mig her at hense til de sidste Linier af dette Skrift:

"Da mine Studeringer ikke tillade mig at forøbe min Tid, og da det ogsaa slet vilde passe til min Stilling som Lærer, dersom jeg vilde hense til mig midt iblandt dem, der udskjælde og bagpadske, og møde ethvert let Angreb med de samme Baaben, saa har jeg fattet følgende Beslutning. Indtil Enden af Sommeren, vil jeg slet ikke møde noget Angreb, eller besvare nogen Gjendrivelse; indtil den Tid haaber jeg at være færdig med anden Deel af Caricaturerne og med nogle andre litteraire Arbejder, og jeg beder Enhver, der beslutter sig til at angribe mig, at være saa god at benytte sig af denne Termin. Min Forlægger har jeg anmodet om, at samle omhyggeligt Alt, hvad der udkommer imod mig, og at meddele mig det hvert Hverdingaar. Jeg vil agte paa Alt, og hvor jeg føler mig overvunden, vil jeg redeligt tilstaae det; det som jeg formaaer at af-

vende, vil jeg efter Evne afvende, ja, dersom der under en Masse af Angreb, Fordreininger og Bagvaskelser skulde skjule sig noget, der ligner en Grund, vil jeg roligt udsøge det, som om det stod i den befindigste og grundigste Ofsats.

Jeg har lært, at den ubetingede Pressefrihed aldrig kan være skadelig for det Rette og det Sande; jeg vil ikke haabe, at nogen Censur vil stryge een Linie, der er rettet imod mig. Jeg har ikke fortjent det af den.

I det jeg saaledes betroer det, som jeg kalder den gode Sag, til den truende Storm, vil jeg erfare, om det, som jeg forsvarer, er fra Gud, eller ikke, udsprunget af en forsængelig Indbildning, eller af en høiere Betydning, i det jeg forud hilser de Venner, der for den samme Priis ikke styre alleslags Kampe og Angreb."

København, hvis Rygte var sjunket saa dybt siden hans Forbindelse med Merkel, siden Udgivelsen af den Frimodige, siden Brødrene Schlegels Angreb, søgte igjen at hæve sin Indflydelse i Literaturen under andre Forhold. Han viiste sig i Tyskland med det

keiserlige russiske Hverv, at udarbejde Beretninger om den tydske Literaturs Tilstand. Han traad op, som russisk Statsraad, ansat i Departementet for de udenlandske Anliggender. Dette Hverv gav ham Anledning til at lade trykke et literairt Ugeblad, i hvilket han tilloob sig Domme over adskillige Grene af Literaturen og det var naturligt, at man af disse Blade sluttede sig til de Beretningers Natur, der bleve indsendte til Keiseren. Da mit Skrift „die gegenwärtige Zeit“ i denne Tid meget blev omtalt, saa var det et af de første Skrifter, hvorom Kogebue indgav Beretning til Keiseren, og ligeledes yttrede sig offentlig om i sit literariske Blad. Jeg gjaldt, efter hans Anskuelse for en Ultraliberal, og da Kogebues Dom vakte en levende og hæftig Opposition, og denne begyndte at ahne en betænkelig politisk Tendents, søgte man ogsaa at forsvare mit Skrift imod Kogebues Angreb.

Ikke alene den politiske Bladskriver Bieland, men ogsaa den berømte Historiegrandster Ruden i Jena, gjorde Publikum opmærksom paa Kogebues Overfladighed og paa de Fordreininger, der skulde vække Mistanke imod mig, og det var naturligt, at jeg derved erholdt en Popularitet, som jeg hverken tænkte

paa eller tragtede efter; men netop dette blev siden farligt for mig. Allerede paa den bekjendte Wartburger-Fest blev Skriftet omtaelt. Vi kunde dog ikke negte, at denne Fest havde en fanatistisk Charakter, og nu, efter saa lang en Tids Forløb kan man vel bedømme den upartistisk. Det var den første Demonstration af den tydske Ungdom. Det, jeg kunde sige, Rørende i denne Ytring var den dybe Alvor, med hvilken den fremtraad. Modstanderne fandt det næsten gudsbespotteligt, at den tog en religiøs Vending, at Rydelsen af den hellige Radvare skulde indvie den her herskende Tænkemaade: men dette religiøse Præg bar den jo fra Begyndelsen af; blev den end af Nogle, der i Løndom levede det Hele, benyttet, som jo Religionen altid, hvor den er tilgængelig for Begeistringen, bliver benyttet, til de vigtigste politiske Foretagender — og at man valgte Wartburg var udenfor tvivl Frugten af en saadan Begeistring, — saa var det dog sikkert Ungdommens Alvor. Jeg betragtede den hele Begivenhed ikke saavel politisk, som paa en vis Maade pædagogisk. Der gives intet Slags fanatisk Udsvævelse, der er mere farlig for den frie og følgerige Udvikling af Videnskab og Kunst, end den Religionspolitiske. Den opvoksende Ungdoms

politiske Enthusiasme selv fører nødvendigt til aandigt
 dræbende Borneerthed. Bliver hos en saadan Ungdom,
 formedelst en religiøs Samvittighedsfuldhed Gliden
 end ikke fortrængt, men endogsaa forøget, ligger der dog
 i Baggrunden en uklar og desværre ogsaa indskrænket
 Verden, i hvilken alle Gjenstande maa vantrives. Politisk
 er ikke det Livs Princip, der formaaer at give enhver
 aandig Udvikling en Række af eiendommelige og dog
 paa den dybe Eenhed henvisende Former. Videnskab
 og Kunst trives kun hvor Personligheden ganske ned-
 sænker sig med fuld Kjærlighed i sin Gjenstand. En-
 hver politisk Gjæring forstyrrer, naar den æder sig
 ind i Unglingens Gemyt, naar den bærer et fanatisk
 Præg, allerede derfor den friske Knop til tilkommende
 Blomster, fordi den gaaer ud fra en mørk Utilfreds-
 hed, der bliver næret fra alle Sider. Her faae man
 den første Yttring af en national Retning, som des-
 værre ikke siden er forsvunden. Hvor sørgelig er vor
 Ungdom ikke bleven siden den Tid! Man sammenligne
 dog den muntre, om ogsaa umodne Tid, med hvilken
 Aarhundredet begyndte, med de senere Aars selvkløge
 Tid. En Fylde af aandig Productivitet fremtrængte
 sig af alle Gemytter. Den samme Tids Kritikere have
 endog anlagt et Herbarium af de vantrevne Planter fra

hiin frugtbare Periode, som tabte sig i et eensidigt
 Studium af Plantepathologien, hvilket rigtigt nok
 maatte falde desto jammerligere ud, jo mere Blikket
 paa den frugtbare Tids Totalitet var negtet dem,
 saa at den Videnskab, der opfattede Udviklingen i
 Verden, blev et Skjælsord; denne Anskuelses Hellig-
 dom var nu forsvunden i en forstyrrende Politik, som
 ringeagtede det Bestaaende, ja vilde tilintetgjøre det,
 jagede efter et uklart Ideal, der var fuldkommen
 fremmed baade for Videnskab og Kunst. Hvor Sand-
 sen for aandrigh Bestjæftigelse ikke lod sig fortrænge
 maatte man mæisommeligt sammensøge det adspredte
 døde Material. Det Tempel, der begyndte at op-
 bygges, og i hvilket den bedste Ungdom forsamlede
 sig for med en munter Gudstjeneste at hilse tilkom-
 mende Aarhundreders opvoksende skønne Tid, laa for-
 styrret; den Magt, af hvilken Bygningen opstod, var
 forsvunden; og naar man beskrev et Fragment med
 mikroskopisk Nøiagtighed, troede man at kunne mane
 den storartede Productivitets Sands. Ja, den Tid,
 som jeg frisk og munter havde oplevet i min glade
 Ungdom, var en umoden, men den hentydede fuldt
 af Forhaabninger paa en tilkommende Modenhed.
 Selv den yppigste Vegetation fremkaldte de yppigste

Udværter, men de fandt dens rigtige Maal, fordi de vare noget mægtigt Levende. Nu stod det absolut Maallose lige overfor det, der blev henviist til den aandløse Glib og jeg saae med et Slags Gysen den aandløse Virtuositets Tid, de enkelte Bestræbelsers Barbari, nærme sig trufende, saaledes som de siden traad frem. Derfor udtalte Fædrelandet ved Forsamlingen paa Wartburg sig, som et fra enhver Fortid affondret, abstract Tydskland; Ingen havde levet i det, alle det muntre Levendes, Hjemliges Begreber vare forsvundne, alle Erindringer fra en glad Barndom forstummede. Man skulde ingen Bairer, ingen Würtemberger, ingen Sachser, ingen Preusser være, og dersom man havde kunnet tilintetgjøre alle Kiim til et muntert, hjemligt Liv, vilde en Historiegrandster have været oversflødig; thi hvorledes kunde denne vore frem af en Abstraction, som bestjæftigede al hans Tænken?

J mit Skrift var nu netop den Hensigt klar, at nære og pleie Sandsen for det Eiendommelige; om den almindelige Tydskhed havde jeg taelt; jeg saae nok, hvorledes den nærmede sig, men jeg vilde ikke være den, der loffede den frem, netop fordi dette Skrift ved Røgebues Angreb ogsaa havde fundet

Indgang iblandt den opvoksende fanatistiske Hob, blev der tælt om det paa Wartburgsfesten. Det blev, som det forstaaer sig af sig selv beskæmpet, men dog med et vist Maadehold, som ellers ikke udmærkede Gessen. Man troede endnu at kunne vinde mig; dog var jeg netop derved kommen i en stærk Stilling, og jeg erkjendte fuldkommen det betænkelige, der laa i en Saadan.

Man havde desværre paa høiere Steder opfattet Demonstrationerne paa Wartburg falskt. Tydskeren er nu engang en ubehændig Politiker. Turnskolerne vare vistnok i Forbindelse med den Bevægelse, der yttrede sig paa Wartburg, men man vilde tage feil, dersom man troede, at alle Turnskolernes Benner deelte det Sindelag, som blev forkyndt der. De Bedre bevægede sig i en naturligt mere indskrænket Kreds; de søgte Nødvendigheden af at finde et Sted for et friskere, med den levende Natur forbundet barnligere Sindelag, der, ved de modnere Opdragelsesresultater var forsvundet af Familierne, og, ved den stivnede Lære af Skolen. Iblandt mine Collegaer var der netop Nogle, der enten som Lærere paa Gymnasier havde lært at kjende det Livløse ved Skolerne eller Saadanne, hvis hele Sind endnu levede i en

levende Skoletid. De vidste virkelig hvad de vilde
ja, dersom det havde været muligt at isolere deres
velmeente Forsøg fra den almindelige Bevægelse,
vilde deres Virksomhed have været aldeles gavnlig.
Men jeg levede iblandt Studenterne, og for dem.
Saaledes var det vistnok umuligt at mistjende den
politiske Betydning. De Forholdsregler, der bleve
trukne ovenfra, vare stiftede til at give Ungdommens
taabelige Demonstrationer en større Betydning.

De meest højrøstede Turnere tilstode, at det, som
de vilde opnaae, laa i en fjern Fremtid, de vilde
saa tidligt som muligt vinde Børnene. Den nær-
værende Tid, meente de, duede ikke for deres ophøiede
Formaal. Naar de kun holdt Børnene faste og
umærkeligt og i Stilhed havde vundet Skolelærerne,
var dog endnu Uddannelsen af en politisk Sands-
muelig. Men nu udbasunede de med en forunderlig
Naivitét den Hensigt, at omstyrte alle bestaaende stats-
rettlige Forhold i Tydskland, og for evigt at grunde
det eneste Tydskland, ledede af den eneste tydske
Gud. Den Hær, der skulde bevirke denne Tilstand,
bestod af Børn og man troede naivt nok, at Herfterne
vilde lade disse Børn vore op, ja billige et Foreta-
gende, der satte alle statsrettlige Forhold i Tydskland

i Fare. En saa naiv og uforstilt Optræden havde nu, som det forekom mig, fortjent en vis Overbærelse; det, der begyndte blot med en Trætte, vilde, naar Snakken var til Ende, forstumme af sig selv, saaledes som man ikke søger at vinde Nogen, der er beruset, ved fornuftige Grunde, og kun sjældent er nødt til at lade en fartlig Opposition fremtræde imod ham. Man lader ham føre Nusen ud; — in vino veritas — den Forstandige erfarer, naar han hører paa den Berusede, Meget, der siden giver denne til Pris for den Besindige. Hvad der virkelig, om ogsaa kun forbigaaende, har en forvirret historisk Betydning, maa blive anerkjendt af dem, som ville beherske det, og her laa da Noget i Baggrunden, der fortjente at blive anerkjendt, og af hvilket alle Excesser erholdt deres Magt. Den tilkommende Kamp begyndte paa Skolen; paa denne Kampplads burde Overigheden have stillet sig; havde den der ladet det gjælde, der fortjente at gjælde, da havde den vundet det organiserende Maal for en Retning af Folket, der mere skulde fortrænges.

Nu lader det sig vel ikke negte, at der med dette Foretagende af Turnpladserne, der ikke alene her tog sin første Begyndelse, men meget mere, historisk be-

tragtet, allerede maatte ansees som en Følge af den Pædagogik, der var begyndt i Frankrig med Rousseau og i Tydskland med Basedow, ogsaa forbandt sig Mennesker, der havde til Hensigt at benytte sig af en vis stille Gjæring, der hist og her yttrede sig i Folket, og tænkte at fremkalde en virkelig Revolution i Tydskland; en Gjæring, der begyndte ligesom den nyere Pædagogik for Revolutionen i Frankrig, og blev forplantet til Tydskland. Vel vilde de Tydske leve og protestere imod et saadant Slægtsskab med Frankrig men en historisk Opfatning af de europæiske Forhold vil dog holde det fast. Vi kunne nu tale usorbeholdent om nogle Mænds strafværdige Hensigter, efter som der siden den Tid er hengaaet næsten et halvt Aarhundrede, men ligesaa afgjort er det, at de, selv da naar der hist og her blev en vis Misfornøielse lydelig, dog ikke fandt nogen betydelig Anklang i Folket. Preusserne, Sachserne, Würtembergerne, og Baierne havde ingen Tilbøielighed til at udrette deres Historie og at forvandle den til en almindelig Tydsk. Derfor det ogsaa er afgjort, at enhver ordnet Regjering har Ret, ja er forpligtet til at vedligeholde sig, og at træde frem med Kraft imod en Bestræbelse, der kun hos saa viiste en landsferræderisk Tendents,

saa meget mere, da den forbryderiske Hensigt naaede
 ud over den klare Daad, og ligeledes der hvor Be-
 slutningen ikke bar noget strafværdigt Præg, saa burde
 Statens retmæssige Forfølgelse dog ikke have truffet
 Andet, end den beviste Handling. Men nu begyndte
 man med at kaste et Net over det hele Tydskland;
 det var bestemt for Rovfugle, men man behandlede
 de fangne Spurve formodest deres Piben, som om
 de ogsaa havde været Rovfugle. At Ungdommen,
 og det jo mere umoden den er, naar den hemmeligt
 bliver kaldt Medforbundne til Hjælp, let kommer i
 Bevægelse, lader sig ikke negte; ungdommelige For-
 bindelser opstaae da, der, overfladiskt betragtede, vise
 sig farlige, uden at være det; thi imellem den umodne
 Beslutning og den overlagte, forstandige Udførelse
 ligger der en uendelig Afgrund. Den unge Mand,
 der uden Betænkning indlader sig i en Forbindelse,
 ja aflægger en Eed, tænker naar han aflægger den
 vel ikke paa at bryde den, men han kjenner ikke dens
 Indhold. Denne svæver kun dunkelt for ham. Jeg
 tør paaataa, at de Tendentprocesser, der nu fandt
 Sted imod den største Deel af den bevægede Ungdom,
 ikke opnaaede deres Hensigt, fordi de udvidede sig i
 det Ubestemte og angreb endog de Ustyrbigste, der

vare beløstede med en tilspyneladende Brøde, medens de virkelig Skyldige vidste at unddrage sig for enhver Undersøgelse. Disse benyttede den ophidsede Masse mere for at skjule sig bag ved den, end for virkelig at sætte sig i en farlig Virksomhed. Jo mere besindige, og altsaa jo mere farlige de sande Landsforrædere vare, desto tydeligere indsaac de, hvor ubetydelig Ungdommens ophidsede Stemning var, og hvor ufornuftige de saa Attentater vare, f. Ex. Overtumplingen af Fæstningen Petersberg i Erfurth, som man havde i Sinde, men som vilde have været farligere for dem selv, dersom de havde kunnet udføre den. Men ved Tændetsprocesserne erholdt den hele oprørte Stemning først sin betænkelige Charakter. En med store Farer forbunden indre Krig imod den herskende Statsmagt har til enhver Tid i en bestemt Epoche af Ungdommen noget Tillokkende; jo større den ydre Magt er, som man beslutter sig til at træde op imod, desto mere befæster Oppositionen sig som indre Sindelag. Ungdommen bliver drevet fra det ydre, besindige Overlægs Standpunkt; der griber den bestemte Daad, erkjender denne i dens ydre Forhold og ved at bedømme Middel og Hensigt, bliver draget ind i en fri, fantastisk Verden, i hvilken der i den nærværende Tid

Hvad jeg oplevede IX.

ikke viser sig nogen Modstand, og som kun bliver lidet berørt af de ydre Forhold. I denne fråde Farenne selv i Baggrunden; den Tillokkelse, at blive en Martyr, den Kildren, at træde frem med afmægtig Trods netop der, hvor Faren er størst, viser sig der paa det meest bestemte. De blødeste Gemytter blive da ledede paa det bestemteste, og de bedste Aandskræfter adspredte sig, afvendte fra den ordnede og ordnende Virksomhed, i det Uendelige.

Denne ubehagelige Retning traf mig nu i mine Bestræbelser for at vinde Ungdommen for en mere indskrænket, mod det Indre vendt, og ordnet Virksomhed. Jeg havde ikke ladet mig afstrække af det lille Antal, paa hvilket min Indflydelse var indskrænket, thi de, som erholde Magt i Historien, ere altid kun faa, ja den høieste Magt, som en ny Tid skabte, trængte sig altid sammen i een Personlighed, og kun ved den ene Luther kunde Reformationen danne og udvikle sig, omendstjondt de adspredte Elementer laae allevegne omkring. Men det var mig frygteligt, at Politiets Magt, der belurede det umodne ungdommelige Sindelag, og netop loffede de Dyrkeligste meest, valte en bestandigt større Deeltagelse for de Forsulgte, og en bestandigt større Misbilligelse af

Politiets Forholdsregler, der ogsaa traf mig. Umue-
 ligt kunde min uudslettelige Gressfølelse blive lige-
 gyldig, naar Mængden begyndte at forudsætte et
 Broderstab der, hvor jeg paa det bestemteste søgte at
 afvise det. At Turnerne uden Forskiel regnede mig
 iblandt deres Modstandere, var altfor naturligt, og
 jeg maatte fremstaae som et Menneske, der understøttede
 Forholdsregler, som jeg ligesaa bestemt misbilligede,
 som mine Modstandere. Jeg fandt mig forpligtet til,
 ligesom og offentligt at udtale min Utilfredshed.
 Det var, hvis jeg ikke tager feil, ved Enden af Aa-
 ret 1819, at jeg besluttede mig til at udarbejde et
 Skrift om Tydslands protestantiske Universiteter.
 Det, der umiddelbart foranledigede mig dertil, var en
 til mig rettet, udførlig Skrivelse fra Regjeringspræ-
 sident von Lüttwig. Jeg var just sat i den Forle-
 genhed, at maatte indlade mig i en besværlig Brev-
 værling med ham, og opsatte kun alt for ofte Svaret
 fra en Dag til en Anden, da jeg ikke uden Overra-
 selse erholdt hans Skrivelse trykt i Hænderne. Hr.
 von Lüttwig var det vel bekendt, at jeg misbilli-
 gede de Forholdsregler, som man traf imod de Stu-
 derende, og han fremtraad nu som deres ubetingede
 Forsvarer. Mig var denne Anledning til offentligt at

besvare hans Skrivelse meget behagelig, thi jeg havde
 nu Leilighed til at kunne forvandle det, som jeg troede
 at maatte dade, til et Forsvar imod en privat Per-
 son. Saaledes opstod dette lille Skrift. Saaledes som
 Sagerne laae for mig, fandt jeg det betænkeligt, at
 underkaste det Censuren i Breslau, og sendte derfor
 mit Skrift umiddelbart til Overcensurcollegiet i Ber-
 lin. Jeg var ikke vilkaarligt og ifølge egen Beslut-
 ning, men meget mere ved Statskantsleren imod min
 Villie, bleven hensat i en egen politisk Stilling, og
 troede derfor at have Ret til at ytre mig frimodigt
 og upartist. I min Skrivelse til Statskantsleren ud-
 vilkede jeg dette, og troede, at turde vente at der ikke
 vilde blive sroget noget i mit Manuskript. Jeg er-
 holdt det virkelig ogsaa tilbage, med den Tilladelse
 at lade det trykke uforandret. Der er endnu nylig
 yttret, at man kan bedømme næsten Alt i Preussen
 offentligt og med Frimodighed, uden at blive hindret
 af Censuren, at denne ikke søger at undertrykke Ind-
 holdet af et Skrift, men vel en upassende Form, og
 at denne mere optræder imod en Forsfatters Ubehandlel-
 hed, end imod hans Hensigt. At Censuren virkelig
 altid holdt sig indenfor denne forstandige Skranke,
 vover jeg ikke at paastaae; men mit Skrift, der vir-

kelig var saa frimodigt, som noget i den Tid, syn-
 tes dog at bevise, at Censuren vel vidste at taale et
 med besindig Rolighed affattet Skrift; ogsaa her er
 Forskjellen imellem Ophidsning og Opmuntring at
 holde vel fast. Den sidste opfordrer os til eget roligt
 Overlæg, og ingen Censur udsætter sig for Ansvar,
 naar den ikke hemmer den, men søger at besordre
 den; men at forhindre Ophidsning er den vistnok
 forpligtet til. Mærkværdig var i denne Henseende
 en Yttring af Turnernes Forsvarere. Man vilde
 tage meget feil, dersom man troede, at jeg maaskee
 havde vundet dem ved mit Skrift; jeg saae ogsaa
 dette forud; min Hensigt blev fremsat ved en Ures-
 sølelse, der tvang mig til paa enhver Maade at til-
 intetgjøre det, som lod til at være mistænkeligt ved
 min Stilling. Men Turnpladsernes Forsvarere yt-
 trede sig meget utilfredse med den Overbærelse, som
 jeg havde fundet hos Overcensurcollegiet. — Han tør,
 — sagde de, — lade trykke, hvad der behager ham;
 dersom nogen af os vovede, at sige Noget af det
 Slags, hvor ganske anderledes vilde man da ikke
 behandle ham? —

Man maa alligevel ikke troe, at jeg stod saa
 isoleret ligeoverfor de hæftige Angribere, som i

Forsningen. Et i en god Lune skrevet Flyveblad opfordrede ironist til et almindeligt Angreb paa mig. Iblandt Forsvarerne befandt der sig en selsom Mand, Pauly, der viiste sig kundstabsrig og original i sine Skrifter. Jeg har værlet nogle Breve med ham, men ikke lært at kende ham personligt. Han traad frem med meget Mod og med megen Kjæthed, og et meget tykt Bind indeholdt mange træffende og virkelige betydelige Ytringer. Det var et Slags Forsvar for de Anstuelser, der vare yttrede i Caricaturerne, med bestandigt Pensyn paa det Sindelag, som Turnerne lagde for Dagen. Skriftet selv vilde kun have været nogle faa Aet stort, men der faldt Hr. Pauly en Mængde Gjenstande ind, som han troede at maatte oplyse i Noter, og disse opslugte ofte Texten selv. En Linie af Texten var saa omgivet af disse Noter, at den undertiden hele Sider igjennem ganske blev afbrudt; sjældent saae man mere, end to eller tre Linier Text, og man kunde ret egentlig falde denne Bog en kort Text til lange Noter. Det hele Skrift selv vandt sig, som en tynd Traad igjennem disse Anmærkninger.

De enkelte Skrifter, der saaledes udkom paa begge Sider, dannede virkelig i nogen Tid en Hoved-

green af Literaturen; og der blev endog forkyndt i Journal des Debats, at der i Preussen havde dannet sig et tredje maadeholdent Parti imellem de Ultraliberaler og de Ultralegitime, et Slags juste milieu som hvis Anfører jeg blev nævnet. Iblandt alle Anstuelser af min Virksomhed som Skribent i denne Tid var vel ingen mere skjæv, end denne; ingen var mere udpygtig til at være Hovedet for et Parti, end jeg; alle mine Skrifter have altid været fuldkommen uden Hensyn udtænkte og udfastede, ganske helligede en indre Opgave, som jeg søgte at følge i dens Consequents i alle Retninger. Angrebet paa Turnerne der dannede Slutningen af den første Deel af Cartaturerne, stod ganske som en enkelt Deel af det udførlige Skrift, og den anden Deel indeholder intet Sted, der havde noget umiddelbart Hensyn paa de hæftige Stridigheder, som den Tid sandt Sted. Medens jeg udarbejdede denne Deel, tænkte jeg næppe paa de Angreb, der fra alle Sider bleve lydelige. Jeg forsvarede mig slet ikke umiddelbart, naar man ikke vil betragte de to Skrifter: „Die gute Sache,“ og det „Ueber die Bedeutung der protestantischen Universität“ som Forsvars Skrifter. Overhovedet gives der næppe en Skribent, der paa en

mere hensynsløs Maade overlod sine Skrifter til sig selv, end jeg. Fra alle ydre Forbindelser, endog naar de frembøde sig, holdt jeg mig siærn, og jo hæftigere jeg blev angreben, desto mere trak jeg mig tilbage fra den ydre Kampplads, desto inderligere og eensommere fortsatte jeg min Opgave, ret som om der slet ingen Kamp var; denne fandt meget mere ganske Sted i mit Indersie, og det, som der tilkæmpede sig Seieren, betragtede jeg selv for Historien som det Scirende, som fra nu af selv maatte forsvare sig ved sin egen indre Kraft. At bukke under i forbigaaende, offentlige Mening, var mig fuldkommen ligegyldigt og uden Værdi. En Partihovding lever ganske i det Nærværende, er omgivet af lutter Hensyn; jeg levede kun for, tænkte kun paa Fremtiden, og overlod det tillidsfuldt til Historien at overvinde alle Hindringer, og bane det, der var mig det Helligste, Veien igjennem alle Dagens truende Forvillinger. Intet Parti kan bruge en saadan Ansættelse. Imidlertid udviklede den sorgelige Tid sig mere og mere. Tøndentsprocesserne erholdt et bestandigt større Omfang. Der dannede sig en Centralcommissions, og det, som blev bestemt, var vel stiftet til at vække Deestagelsen for de Forsøgte mere, jo styldi-

gere man søgte at fremstille dem. En mærkværdig Demonstration traad frem ved Dannelsen af Selstaber, der bestode af de roligste og befindigste Mænd, som ofte beklædte betydelige Embeder i Staten, og som hvert Aar forsamlede sig, for at høitideligholde Mindet om de lykkeligt henlevede Universitetsaar. Man begyndte at betragte denne den frie Selvdannelses skjønne Tid som en betydelig Ruin, man frygtede endog for Universiteternes Tilværelse, man tænkte sig at disse skulde reent forsvinde som en universitas literarum, at de skulde falde fra hinanden: ved Steden af hverandre staaende Lyceer, der maatte endog vilde faae af Regjeringen billigede Lærebøger og faaledes fastholde en stiv, elendig Kundskab, aandløs og uden Fremtid. Allerede faae man Professorernes Førefale og Foredrag belurede af et hemmeligt Politi. Denne Tid, som man faae imøde med Skræk, troede man kom bestandigt nærmere. De bedste og betydeligste Mænds Frygt smittede Ungdommen, og fandt sig til en stiv Modbydelighed, saa at bestandigt større Masser af unge Mænd stillede sig fjendtligt ligesoverfor Staten, og det truede med, at der vilde udbryde en bestandigt betænkeligere Kamp imellem Staten og hele dens Ungdom. At denne

nooventigt maatte tage en fanatist Retning, var
naturligt. In 1811 bleef det en af de vigtigste

Man veed, hvorledes selv i 1818 Kjøebues gru-
lige, fanatiste Mord ved den ulykkelige Sand, iffe
formaaede at overvælde den herskende Stemning; at
Dommene endnu vare yderst vaskende her, hvor man
saae Symptomerne til en farlig Sygdom yttre sig,
og hverken viiste sig advarende eller belærende paa
den ene eller paa den anden Side, hverken iblandt
den vilde Ungaards Benner, eller iblandt dens
Modstandere.

Min Stilling var nu yderst ugunstig og mig inderligt modbydelig. Iblandt alle de Menneſter, der havde opoffret ſig til Universitetslivet, hørte vel Ingen varmere og inderligere til det, end jeg. Jeg blev endogsaa den Tid, i min fremrykkende Alder, ſom Lærer alligevel Student; en Philister blev jeg aldrig. Den vedvarende frie Selvdannelse beſtjæftigede mit hele Liv. Jeg vilde forgjæves have nedſkrevet hvad jeg ungdommeligt havde oplevet, derſom dette ikke var blevet enhver af mine Læsere klart. Da nu ſkulde jeg fremtræde ſom forbunden med det frie Universitetslivs Fjender! Det ſmertebe mig meget. Turnere, der levede i Nærheden af mig, traf ſig til

bage fra mig, eller yttrede sig dog saaledes som i
 blin tumultuariske Forsamling hos Reimer. Jeg blev
 fremstillet som den farligste Fjende. Saavidt som
 Turnpladsernes Indflydelse naaede, blev jeg fordømt
 og forbandet og ethvert Forsøg paa at nærme sig til
 min Person, blev betegnet som en usædelig og for-
 dømmelig Misgjærning. Jeg erholdt vel endog saa
 Underretning om Proscriptionslister, paa hvilke jeg
 stod øverst. Nogle Benner troede, at mit Liv var i
 Fare, men jeg var overbevist om, at disse Benner
 bedømte min Stilling aldeles falskt, at de lidenskabe-
 lige Ytringer, der hverken kjendte Maal eller Maade
 kunde have fundet Sted der, hvor unge Turnere for-
 øgede deres Forbittrelse, indsaae jeg vel, men at der
 var fattet nogen fast Beslutning, troede jeg ingen-
 lunde; jeg ansaae mig meget mere for overbevist
 om, at der, medens alle Turnernes Hovedangreb
 vare rettede imod mig, dog havde sig en Stemme
 til min Fordeel midt iblandt Turnerne selv; jeg for-
 modeede endog saa, at Personligheder, der udøvede en
 mægtig sædelig Indflydelse paa de Turnere, der le-
 vede reent og med en pletløs Integritet, i deres
 Midte, og for hvem Alt forblev reent fordi de selv
 vare rene, vel troede, at de maatte befjæmpe mig,

men dog inderligt hørte mig til. Og da jeg paa Universitetet ikke sjældent havde Leilighed til at sætte Turnpladsernes Benner iblandt de Studerende høiere, end deres Høiender, og som dem, der udvortes sluttede sig til mig, uden at have noget inderligt med mig at gjøre; saa var jeg ogsaa overbevist om, at jeg besad Benner iblandt Turnerne, der, naar Forholdene fordrede det, med Tillid ventede min Bistand.

Jeg arbejdede i denne Tid paa min sædvanlige Maade. Jeg fuldendte Caricaturerne og ligeledes „Haandbogen i Dryktognosen.“ Men det var dog med Hensyn til det Ydre en bedrøvelig Tid; den ydre Stilsmisse fra mine bedste Benner smertebe mig uophørligt. Jeg havde selv ved en forbigaaende Strid ingen No., førend den var bleven hævet, og her havde den opført en ugjennemtrængelig Stille- væg imellem mig og mine kjæreste Benner, der fore- kom mig saa meget mere smertelig, som den inder- ligste og dybeste Forbindelse dog ikke kunde sonderriives. Her maa jeg nu nævne den Ene, der iblandt Alle var mig den kjæreste. Det var Karl von Raumer. Hvor venligt havde ydre Forhold, Slægtskab og gjensidig Tilboielighed ikke forenet sig, for at føre os sammen i den samme By, i et beslægtet Embede.

ja i det samme Huus, og nu kastede vi, endstjondt forbundne for bestandigt ved vor indre Tilværelses lyse Retning, dog gjensidigt vore dunkle Slygger paa hinanden. De to Søstre lede ved Mændenes Adskillelse. Enhver vidste hvormeget denne Smerte fortærede den Anden. Jeg har ingen Ret til her at fremstille Raumers Forhold til Turnpladserne; han lever jo, og kun ham selv tilkommer det, hvis han vil, offentligt at udvikle denne Tid, og Maaden, hvorpaa han opfattede den. Kun saameget veed jeg, og saameget maa jeg ytre, at det, som han ventede af Turnpladserne, ikke var noget Enkelt, Vilkaarligt; og hans Forhaabninger og Forventninger vare grundede ved en Eenhed af sammenhængende Betragtninger, der verelviis understøttede hverandre. Jeg udtaler mig med Lethed om Alt, hvad der inderligt bevæger mig, og dog lyffes det mig kun sjældent, at lade det, der bærer Alt, blive lydeligt i klare Ord. Men i Raumers Gemyt hviler der en Dybde, der mere formaaer at ytre sig ved stille, reen Daad, end ved det forkyndende Ord. Jeg har endnu det glade Haab, at hans fortræffelige, almeenagtede Bærk: „die Geschichte der Pädagogik“ vil i Fortsættelsen give Oplysninger, der endnu i min høie Alder, og efterat en sorgelig Tids Misfor-

staaelser for længe siden ere forsvundne, ville være mig kjære og dyrebare.

Hr. von Raumer havde, som man med Rette kunde sige, stabt Universitetets Mineraliesamling og bragt den i en beundringsværdig Orden. En fuldstændig geognostisk Samling af schleske Steenarter dannede en nødvendig Commentar til hans Skrift om Riesenbjærgene. Sine geognostiske Undersøgelser havde han efter sin Mening affluttet. Han ønskede tillige en ny Kreds for sin Virksomhed. Til Halle loffede tidligere Grindringer ham, tilligemed den Udfigt at han ogsaa der kunde sammenbringe og efter sin mønsterværdige Maade ordne en større Mineraliesamling, som ikke havde kunnet opstaae i den sorgelige Tid, men ogsaa tillige det Haab at kunne komme til at behøve den gamle reichardske Bolig paa Giebichenstein. Men jeg tør ikke skjule det for mig, at en Hovedgrund til at forlade Breslau var det paaenlig Forhold i hvilket han levede til mig, og dette bidrog ikke lidt til at bedrove mig og at gjøre min hele Stilling ubehagelig. Han gik til Halle, og vi vare nu eensomme i vort Huus. Den Maade hvorpaa Turnerne forsamlende sig omkring ham, satte ham ogsaa der i en betænkelig Stilling, ja siden, efter at han havde forladt

Halle, hvor han efter lang Venten troede, at maatte opgive ethvert Haab om at faae Mineralsamlingen udvidet, skulde der endog blive indledet en Undersøgelse imod ham i Breslau: men man maatte strax fra Begyndelsen af erkjende, at han ingen Deel havde i Turnernes hist og her fremtrædende Bevægelser, at han meget mere udøvede en aldeles gavnlig, religiøs, sædelig, ordnende Indflydelse paa deres Tænkemaade, der ubetvivl virkede mere velgjørende for Staten, end den politiske Undersøgelse.

Directionen over Mineralsamlingen blev nu overdraget til mig, og jeg modtog den ikke uden med en smertelig Følelse. Det lille Tillæg forbedrede min finantzielle Stilling.

I Aaret 1821 blev jeg valgt til Rector. Dette Valg var en sand Demonstration. Bachler gjaldt for en Tilhænger af Turnpladserne. Turner eller ikke Turner, det var Spørgsmaalet, og det viiste sig at begge Partier vare aldeles lige stærke. Efter den statutmæssige Anordning for Valget bliver det, dersom det ikke bliver afgjort efter at det to Gange er gjentaget, gjentaget tredje Gang, og een Stemme gav mig den Majoritet, der udfordredes. Jeg troer, at jeg her maatte omtale dette Rectorat, fordi det

satte mig i en ganske egen Stilling til Turnerne den Undersøgelse, der var bleven indledet imod disse, havde netop taget den betænkeligste Bending, og Universitetet i Breslau var især mistænkt; Senatet erholdt den Befaling at indlede en streng og nøiagtig Undersøgelse imod den hemmelige Studenterforbindelse, Arminia. At Regjeringens Besuldmægtigede, Geheime-Regjeringsraad Neumann, der netop havde overtaget disse Funktioner, fordi Overpræsident v. Merckel havde trukket sig tilbage, spillede en Hovedrolle, forstaaer sig af sig selv.

Jeg troer dog, at jeg her ikke tør orbigaae en Anecdote, der har Hensyn paa den Stilling, hvori Neumann fort isorveien var, og som er selsom nok. Neumann var før kongelig Commisarius, da Universitetet blev indrettet; da Alt var ordnet her, gik denne Post ind. Men man havde i Reichenbach stiftet en Regjering, der var adskilt fra den i Breslau. Efter nogle Aars Forløb fandt man den overflødig og besværlig, og besluttede at have den igjen. I Embedsmændenes Conferentsal sadde Medlemmerne forbybde i deres Forretninger; paa Pladsen udenfor i den stille Stad opdagede de en usædvanlig Sammemstemslen af Mennesker. Dette vakte de her for

samlede Herrers Dymærksomhed. Præsidenten, Hr. von Püttwig, kaldte en Betjent ind, og paalagte ham at skaffe Underretning om hvad der var Aarsag til dette Oplob. Tjeneren kom ganske forstrækket tilbage.

En Borger i Reichenbach havde indgivet et Bønsskrift til Statskansleren, der stod i Sammenhæng med Regjeringens Tilstedeværelse her. Statskansleren lod Borgeren vide, at Bønsskriftet havde mistet sin Betydning, fordi man nylig havde fattet den Beslutning at ophæve Regjeringen i Reichenbach. Statskanslerens Svar var umiddelbart rettet til Borgeren. Men den Beslutning, at hæve Regjeringen, blev først meddeelt Overpræsidenten i Breslau; og denne skulde gjøre Regjeringen i Reichenbach bekendt dermed. Borgeren forelæste da Skrivelsen, der smerteligt berørte alle Borgerne, offentligt. Den forigænge Efterretning udbredte sig hurtigt som en Pust igjennem den hele Stad, og Borgerne strømmede forstrækkede sammen for at høre deres forestaaende Tab af den autentiske Rilde. Tjeneren blev sendt ned igien; Borgeren med hans Brev blev kaldt op, og medens Medlemmerne her vare forsamlede til vigtige Regjeringsforretninger, erfarede de her paa en usæd-

vanslig Maade, at de egentlig havde ophørt med at regjere.

Neumann var Director ved denne Regjering, og efterat den var ophævet, blev han Regjeringens Besuldmægtigede ved Universitetet i Breslau. Han var en grundærlig og veltænkende Mand, men man ansaae ham vel for altfor godmodig og mig troede man ikke. Jeg kunde ikke beklage mig derved, da mine offentlige Ytringer efter Begivenhederne i Berlin ikke vare stikede til at erhverve mig inquisitoriske Embedsmænds Tillid.

Jeg havde virkelig overtydet mig om, at de bedste Studerende paa Universiteterne netop vare Tilhængere af Turnpladserne. Arminia var vel en forbudt Forbindelse, og derfor med Rette at dable og at straffe, men den var, endstjøndt den derved blev sat i Modsigelse mod sig selv, i Sammenligning med det gamle Studenterliv, der nu var i Begreb med at gaae i Forraadnelse, sædeligt rensende, og rettet paa Livets større Alvor. Jeg havde vel hæftigt bekæmpet de ubestemte, halvt politisk-grandseskøse, halvt religiøs-indskrænkede Anskuelser, hvoraf den blev behersket; men ofte og meget alvorligt havde jeg stillet mig selv det Spørgsmaal, om man ikke hellere

turde have sluttet sig til det fædelige Moment, der dog ogsaa hvilede i Forbindelsen, end nære Bidsfarelsen i det man bekæmpede den, og erhverve sig de Forbundnes Tillid, isædet for mere og mere at styrke dem i deres Mistillid. Jeg kunde ikke negte de fleste Medlemmer af Arminia min Agtelse, naar jeg sammenlignede dem med de Pyrige. De, der ikke blot tilhørte mig udvortes, mere inderligt, traf sig tilbage fra alle Forbindelser, man dannede en Minoritet, der slet ikke kunde komme i Betragtning. De Selskaber, der opstode ligeoverfor Arminia, søgte at fortsætte det gamle flette Frankfurther Studentervæsen, og om de endogsaa, i det mindste tildeels sluttede sig til mig, bleve de mig dog inderligt aldeles fremmede. Ligesom mit første Liv paa de tydske Universiteter, havde alle hemmelige Studentersforbindelser altid været mig modbydelige og forhadte.

Dette mit Sindelag kunde ikke være ubekendt i Berlin, derfor skæde det Usædvanlige, at en anden med Inquisitionens Gang meget bekendt Inquisitor blev sendt til Breslau. Det var den berlinske Universitetsdommer, nu Geheime Oberlandsgerichtsrath Krause.

Strax i Begyndelsen fremtraad der et eget og

bespynderligt Forhold. H. en Student i Breslau, hvis Fader levede der, udmærkede sig ved betydelige Aandsgaver. Han var et ivrigt Medlem af Arminia og havde, som Saadant, givet Anledning til Uroligheder, der vare betydelige nok, til at paadrage ham Relegation. Han gik til Berlin, og hvorledes han der blev bekendt med Krause, veed jeg ikke. Kort sagt, han kom med ham tilbage til Breslau. Nu erfarede jeg, da jeg i denne Tid fuld af Betymlinger lagde Mærke til alle Studenternes Bevægelser, især til deres, der vare Medlemmer af Arminia, fordi jeg bestandigt frygtede for, at en skadelig Begeistring skulde gjøre deres allerede betænkelige Stilling endnu farligere, at H. drev omkring iblandt sine tidligere Medforbundne, ja besad deres Tillid. Saa godtroende, saa naiv og uskyldig er Ungdommen, at et ungt Menneske, der vender tilbage til den i et saa betænkeligt Selskab, ingen Mistanke vækker; men jeg tænkte kun paa hvor farlig denne fortrolige Omgang var; hvor let, ja næsten uundgaeligt kunde der ikke gives Anledning til personlige Ytringer, ja endog til ubesindlige Bevægelser; der blev mig kun et Middel til overs. Han var som Relegeret vendt tilbage til Breslau og som saadan hjemfalden til Universitetslo-

venc. Paa Neumann kunde jeg gjøre Regning. Denne fandt sig naturligviis fornærmet ved Krauses Nærværelse, Politipræsidenten var Neumanns Svo, ær, til denne henvendte jeg mig. Jeg havde ikke blot Lovene for mig, men jeg handlede aldeles som min Pligt bød mig. Jeg paaastod hans Bortfjærnelse. Da denne ikke kunde finde Sted fordi hans Fader levede i Breslau, paaastod jeg, at han skulde sættes fast. Han blev, i længere Tid, og indtil hans Nærværelse var uskadelig, Politiets Fange og drog, da han blev frigivet, bort fra Breslau for bestandigt. Jeg har siden overbeviist mig om, at jeg uden Tvivl gjorde ham Uret. Han benyttede, hvis jeg ikke tager fejl, den Tillid, der gjorde ham mistænkelig i mine Dine, mere til at advare Arminianerne, end til at opbidsse dem. Han har siden udmærket sig som Skribent og hvor haardt min Mistanke end traf ham, har han dog siden givet mig Beviser paa sin Tillid. Jeg kunde saaledes som Forholdene vare, ikke handle anderledes, men jeg troer at være en Mand, der nu nyder almindelig Agtelse, denne Erklæring skyldig.

Undersøgelseerne begyndte nu. Foraavidt som de angik Arminia er jeg vel overbeviist om, at der fandt en Forgrening af Undersøgelseerne Sted,

der ikke var Universitetsdommerne ubekjendt, den Deel nemlig, der paa samme Maade udstrakte sig over alle Universiteter, og altsaa gik ud fra Centralcommissionen. For os laa der alene saadanne Beviser som kunde erholdes ved en Undersøgelse af det hervedværende Universitet. Jeg maa alene slutte dette deraf, at en haard, fleeraarig Fængselsstraf traf nogle af de unge Mand, som paa den Tid studerede i Breslau. Den Undersøgelse, som jeg, som Rector, havde at føre med den Breslauer Universitetsdommer, tilfaldt mig næsten alene. Denne, der var bleven ansat ved Universitetets Stiftelse, var en katolsk Jurist, og lidet bekjendt med Studenterlivet; den hele Inquisition faldt altsaa paa mig. Arminias Papirer, bets Statuter og Medlemmernes Navne kom i vore Hænder. De der vare nævnte som Foreningens Formand, horte virkelig til de bedre Studenter og opførte sig under Undersøgelsen fuldkommen anstændigt. De kunne, sagde de, fuldkommen forlade dem paa vort Udsagn, men Angivere blive vi ikke og Forhold, som compromitere Andre, røbe vi ikke. Det var mig behageligt, at lære at kjende unge Mand, der fastholdt et sædeligt Forhold ligeoverfor Universitetsretten, som Grundsætning. Det var mig des-

værre kun altfor bekjendt, hvilken Fordærvelse i denne
 Henseende, der havde indsnæget sig i de fleste For-
 eninger paa Universiteterne. En Mængde Breve fra
 Studerende vare belagte med Beslag og mig med-
 deelte til Gjennemlæsning; i disse fandt jeg nu rig-
 tignot selvsonne Ytringer, og ofte Spor af en po-
 litisk Fanatisme, der ikke sjældent fremtraad underligt
 nok, men for det meste udtrykt med den falske Pathos,
 der beviser os, at der i saadanne Ytringer ikke ud-
 taler sig nogen egen Overbevisning, nogen Anskuelse,
 som er bleven til virkelig Sindelag, men meget mere
 kun en laant udenfra opstaaet og meddeelt. Saa
 modbydelige disse Breve nu for det meste vare mig,
 saa meget jeg maatte beklage denne tiltagende Fana-
 tisme og bekjende, at den især vilde være høist skade-
 lig for den rolige, videnskabelige Uddannelse, saa li-
 det uventet var den mig. Det var det, som jeg
 havde erkjendt som en Følge af Turnpladserne og
 beskæmpet, men hvor farligt nu ogsaa mange saa-
 danne Ytringer af de unge Menneskers Penne end-
 tlang, kunde jeg dog umueligt som Dommer opdage
 nogen virkelig forbryderisk Handling i disse Breve.
 Tanker ere todsfrie, siger det bekjendte Ordsprog,
 men oprigtige Ytringer, der i en forbigaaende hæftig

Bevægelse meddeles fortrolige, ungdommelige Venner,
 ligne Samtaler med sig selv, og at gjøre Ungdom-
 men ansvarlig for Rotten for saadanne Ytringer,
 syntes mig aldeles utilladeligt. Jeg var ingen In-
 quisitor af Profession, og tilstaaer, at jeg, i det jeg
 paa denne Maade beturede fortrolige Venners stille,
 hemmelige Samtale, blev gjennemtrængt af en mod-
 bydelig Følelse, som om jeg havde brudt et fortroligt
 Brev, for at gjøre mig bekendt med dets Indhold.
 Efterat jeg havde gennemlæst disse Breve og over-
 tydet mig om, at der vistnok begyndte at udbrede sig
 et Sindelag iblandt de bedre Studenter, som vi som
 Lærere vare forpligtede til at bekæmpe paa det ivrig-
 ste, men at der ikke fandtes nogen landsforræderisk
 Handling, som vi maatte denoncere og derpaa over-
 give til de høieste Domstole til Straf, ansaae jeg
 det for nødvendigt at indsende en Beretning umid-
 delbart til Statskansleren, der vilde mig vel og
 skjæntebe mig sin Tillid. I denne Beretning lagde
 jeg hele min Hensigt for Dagen. "Naar jeg, —
 skrev jeg iblandt Andet, — betragter den politiske
 Bevægelse, der hersker i hele Tydskland, sætte meget
 mere de svage Spor der findes paa vort Universitet,
 mig i Forbauselse; overhovedet har hiin her i Schle-

fiend, hvor man gjerne vilde afflutte sig provincielt, aldrig været betydelig. Naar man søger en Frihed, saa maatte det være en Schlesiſt; man synes her endnu ikke at have forglemt, at Schlesierne vare adskilte fra Riget, og om en almindelig tydſt Nationalcenbed har man kun et meget uklart Begreb. Sammentligner jeg det, der er blevet mig betiendt om en politift Berægelse iblandt de herværende Studerende, med det, som jeg ſelv har oplevet i min Ungdom under den franſke Revolution, ſaa er det, ſom jeg her erfarede, ikke paa den ligefte Bei, aldeles ubetydeligt. Nogle Papirer fra hiin Tid har jeg gſemt ſom et Vidneſbyrd om den da herſtende Stemning, og omendſkjøndt jeg aldrig har været en Jakobiner, vilde man dog ved en Politi-Undeſøgelfe finde Utringer af en forbigaaende exalteret Stemning, der klinge langt mere dødelværdige, end dem, jeg har læſt i diſe unge Menneſters Breve.

Om denne Beretning har gjort noget Indtryk, veed jeg ikke; jeg har Grund til at tvivle paa det. Man havde dog altfor beſtemt valgt en Bei, ſom man nu var nødt til at følge. Viſt er det, at der lurede Foretagender, ikke blot Anſtuelſer i Tydſkland, der med Beſtemthed maatte undertrykkes og ſtraffes;

men om det derfor var nødvendigt, at behandle den bedste Ungdom paa alle tydske Universiteter som smittet, er et Spørgsmaal; saa meget er vist, at netop denne umaadelige Udvidelse af Undersøgelserne gav de Besindige bedre Veilighed til at skjule sig, eller at trække sig tilbage, og jeg tor næsten paaataa, at man slet ikke lærte at kjende Hovedmændene, at man blot traf Sygdommens Symptomer, ikke Kilden til den, og at netop derfor denne fremvælde af sine forborgneste Dybder, bestandigt paa ny, og ledsaget af andre Symptomer.

Efterat jeg nu havde erhvervet mig en bestemt Anskuelse af Sagens Tilstand ved Universitetet i Breslau, modnedes en Beslutning, der iblandt alle forekom mig som den meest passende. Jeg besluttede at ignorere alle de uforstandige Ytringer, der vare blevne mig bekjendte paa en ikke aldeles tilladelig Maade, de skulde forsvinde ved Lære og indre Indslydelse paa de Studerende, — forsaavidt var deres Opdagelse mig vistnok vigtig, — men ikke overvindes ved en offentlig Afstraffelse, der, naar man vil bekæmpe et fremspirende Sindelag, kun avler en farlig Dross. Vi havde faaet den strengeste Befaling til at forfølge Arminia for Retten, som en forbudt hemmelig For-

ening; men hvorledes kunde vi med en god Sam-
 vittighed blot indskrænke Forsølgelsen til denne For-
 ening, da det var os vel bekendt, at der havde dan-
 net sig Andre, ligesaa Strafftyldige, der drev deres
 Væsen ved Siden af denne for Retten indstævnedes
 Forening? Jeg besluttede derfor, at Undersøgelsen
 skulde udvide sig med den samme Strængbed til alle
 hemmelige Forbindelser ved Universitetet. Det var
 mig allerede selsomt nok, at den høiere Dyrigheds
 Befaling ikke fra Begyndelsen af indeholdt denne,
 som mig syntes nødvendige Udvidelse. Min allerede
 vanskelige og besværlige Forretning blev rigtig nok
 derved endnu meget mere besværlig, og jeg maatte
 derfor lade alle Andre hvile. Undersøgelsen, der
 altsaa nu udstrakte sig over alle hemmelige Selskaber,
 begyndte altsaa; Ingen kunde forhindre den, thi den
 var fuldkommen lovmæssig. Da de to andre For-
 bindelser ansaae sig for fuldkommen sikre, saa kunde
 den hemmelige forberedende Undersøgelse snart gjøre
 os bekendte med Hovedmandene, og disse Forbin-
 delse's Statuter tilligemed Fortegnelsen paa Med-
 lemmerne kom ved en Overraskelse, som man ikke
 havde ahnet, i vore Hænder, men hvor modbydelig
 fremtraad nu ikke den fremstribende Undersøgelse.

Jeg maatte arbejde mig igjennem et ubyggeligt Bær af Røgn og Modsigelser. Til Lykke traf denne Undersøgelse Forbindelserne saa pludseligt, at Modsigelserne i deres Erklæringer bestandigt fremtraadte mere bestemte, og Mængden af de Overbeviste og Straffsyldige tiltog hver Dag. Men nu staaer der uundgaelig Relagation med alle dens borgerlige Følger paa Deeltagelse i forbudte Foreninger. Bliver denne sat consequent igjennem, saa er det unge Menneskes hele borgerlige Fremtid adspjittet. Jeg vover ikke, at nævne de Overbevistes Antal med Bestemthed, men det var saa betydeligt, at det dog forekom mig betænkeligt, at foreslaae Senatet at relegere en saadan Mængde Studerende; jeg foreskillede mig hvor mange Familier i Provindsen der derved vilde blive satte i Skræk. Dog besluttede jeg, skjøndt greben af en indre Angst, at lade Retten have sin Gang. Dette forekom mig, efter at Undersøgelsen var til Ende, uundgaeligt. Da dette Forslag blev meddeelt Senatet, voldte det en hæstig Bevægelse. Senatorerne bleve forstrækkede, og Mange troede, at de ikke turde paatage sig et saadant Ansvar. Vi indsaae Alle, og jeg der saalænge havde bestjæftiget mig med denne Sag, vel klarest, at der

forestod Universitetet en betænkelig Crisis, dersom en
saa usædvanlig og haard Dom blev offentlig bekendt
og Provindsen derved sat i Skræk.

Da denne Dom, der vistnok var haard, var ble-
ven bestemt, ilede jeg til Berlin, for at tale med Mini-
steren om Guldbrydelsen af denne betænkelige Straf.
Jeg forestillede ham, at Resultatet af Undersøgelsen,
gjorde den lovbestemte Straf nødvendig fra vor Side,
men at der under saa overordentlige Forhold, der truede
med at tilintetgjøre Tilliden til Universitetet i Pro-
vindsen, vel burde finde en Formildelse af den højeste
Dyrighed Sted. Ministeren besluttede nu vel, at
Relegationen ubetinget skulde udføres, men kun saale-
des, at dens værste Følger, nemlig Bortfjærnelsen
fra Universitetet, altsaa Afbrydelsen af Studeringerne
udeblev. Denne kunde altsaa finde Sted ved en
hver Forsættelse og levere en Garanti for Ophævelsen
af de hemmelige Selskaber. Denne Beslutning fore-
kom mig nu saa gunstig som mueligt og jeg ilede til-
bage. Imidlertid vare dog nogle saa graverede ved
Undersøgelsen, at man blev nødt til at udtale den
ubetingede Relegation imod dem, og den hele Masse
svævede i Uvisshed om sin Skjæbne, fordi den offent-
lige Bekjendtgjørelse endnu blev forhalet. Disse

Forholdsregler bleve netop tagne kort førend Slutnin-
 gen af mit Rectorat, og jeg overlod, det maae jeg
 tilstaae, min Efterfølger, Professor Middeldorff, Uni-
 versitetet i en meget betænkelig Tilstand. Hvad der
 blev bundet var, at Arminia blev stillet lige med de
 andre forbudne Selskaber. Derimod blev nu den
 særegne Grund til en imod dette Selskab rettet Un-
 dersøgelse, som dog kun kunde være en politisk, hævet.
 Men jeg havde dog endnu meget at lide. Koræl-
 drene til de Studerende, der havde været Medlemmer
 af de andre Selskaber, gjorde mig hæftige Bebreidel-
 ser, fordi jeg uden nogen ydre Anledning havde gjort
 deres Børn ulykkelige. Jeg erholdt ikke alene Breve
 af et saadant Indhold fra alle Egne af Schlesien,
 men ogsaa personlige Besøg, der vare mig høist ube-
 hagelige. Jeg selv havde givet Anledning til Mini-
 sterens Beslutning, fordi jeg virkelig haabede at de
 mig saa forhadte hemmelige Selskaber derved skulde
 blive udryddede med Rod, men saa, det indsaae jeg
 vel, maatte en ligesaa streng Undersøgelse finde Sted
 ikke alene paa alle preussiske, men paa alle tydske Uni-
 versiteter. Men dette var ikke Tilfældet; mine For-
 haabninger bleve ikke opfyldte, og mindst tog man
 Hensyn paa mit Forslag, at begunstige saadanne Stu-

denterforeninger, som man undte en vis Frihed, som selv kunde vælge dens Forstandere, men som maatte staae under Universitetsøvrighedens Opsigt. Jeg gjorde opmærksom paa, at saadanne Forbindelser havde en historisk Grund, der rigtignok tabte i Betydning, jo strengere den høiere Øvrigheds Perredomme uddannede sig, saa at disse Forbindelser tilsidst kun formaaede at holde sig ved en løvstridig Opposition. Derved blev den Hemmelighedsfuldhed, der forstyrrede den sædelige Følelse, næsten nødvendig. „Hvorledes kan man troe“, — sagde jeg, — „ja, hvor unaturlig er den Fordring, at flere hundrede unge Mennesker blot skulde leve ved Siden af hverandre, uden at blive inderligt knyttede til hverandre ved Erindringer fra Hjemmet, ved samme Bestjæftigelser, ja endog kun ved samme Tilbøieligheder, Forlystelser o. s. v. Det kommer rigtignok an paa, om det lykkes Lærerne, at vinde de Studerendes Fortrolighed, for saaledes at vække det bedre Sindelag, ikke blot ved Statuter og Forbud, men fra inden af. Men dertil fordres en friere Stilling for Lærerne, en Forening imellem dem, der tillige vil fremkalde en inderligere imellem de Studerende. Nu ere Professorerne indbyrdes adskilte og i deres Enkelthed beherskede af

den høiere Dyrighed; men derved ere de ogsaa blevene fremmede for de Studerende og da det Naturligste i Massen indeholder en Magt, der ikke lader sig fortrænge, saa yttre denne sig paa en lovsfridig Maade, fordi den ikke seer sig forenet ved Loven. Biskof kan et tvingende lovmæssigt Forhold aldrig forsvinde, men dersom det ikke bliver understøttet af et herskende indre Sindelag, styrker det kun Oppositionen, men hemmer den aldrig. Der finder virkelig Sted her hvad Statskansleren yttrede til mig, da Talen var om Laugene: "Det indre sammenbindende, organiserende Princip er blevet et aldeles ydre og har forvandelt sig til Politi. Men netop denne Betragtning overbeviste mig om, at man havde Ret i ikke at følge min Foreskilling. Naar Forholdene opløses er det ikke noget vilkaarligt, det er meget mere noget historiskt. Det tidligere organiserende Princip forsvandt ved sin egen Brøde, og det babyloniske Samskabelig skal vedvare indtil Tidens Fylde fremkalder Renselsen og Kornpelsen. Dog skal Haabet forblive levende og lede vore Handlinger, det skal i alle Ledde af Adskillelsen stille og opmuntrende henvise paa det Oplivende, der fra alle Punkter, ikke ved menneskelige Indretninger, men under guddommelige

Styrelse fremkalde den altsidigt organiserende Eenbeds roligt svulmende Knop. Enhver utidig Indretning driver til en Flugt, paa hvilken man bliver greben, til en Modstand, der aldrig bliver undertrykt." Hvad jeg oplevede i min snævrere Omgivelse som Embedsmand, saae jeg ogsaa nu i et langt større Forhold, i Staten. Denne meget lovende Fremtid erkjendte jeg i Thronfølgerens Personlighed.

Jeg havde vel erfaret mange glædelige Ytringer af Raade og høi Belvillie, men saa længe Turnernes Kamp imod mig sandt Stod i al sin Hæftighed, ansaae jeg det for min Pligt at holde mig tilbage fra Kronprindsen. Nu havde Alt forandret sig; det var lykket mig at overbevise mine Modstandere om at mine Angreb ikke vare personlige, ja om, at jeg, hvor haardt jeg end besjæmpede Turnerne, dog og visste at erkjende det Agtværdige ved deres Ungdom. Jeg har erfaret flere dybtgribende Beviser paa disse mine hæftige Modstanderes menneskelige Tilbud og saaledes var Kampen til Ende, i det Mindste fra min Side.

Nu troede jeg ogsaa, at jeg kunde nærme mig til min kongelige Betynder, og naar jeg siden forlynder det med Glæde, som jeg nu allerede i en hø

Alder har ham at takke for, saa vil det stee med den samme Dyrtighed, som der hersker i Fremstillingen af alle Epoker af mit Liv. Han er nu min Konge og Herre. Ogsaa i min ydre Stilling har han givet mig Bevise paa Naade og Velville. Men naar jeg nu vover at fremstille det, som han var mig i den store Afstand, i hvilken en borgerlig, ubetydelig Universitets Lærer er fra en høi, tilkommende Hersker, saa maa man ikke betragte dette som opstaaet ved umiddelbar Meddelelse, som om jeg vilde vove at give den Tillid, jeg havde erhvervet mig, et Omfang, fra hvilket min indskrænkede Stilling af sig selv udelukker mig. Hvorledes han inderligt har oplivet mig, er ham aldeles ubekjendt. Men jeg tør, i det jeg paa- tog mig den Forpligtelse, at gjøre det bekjendt, som jeg oplevede, hverken skjule det for ham eller for Publikum. Det var fra det Dieblis af, da jeg traadte ham nærmere, den rigeste Epoke i mit nye Liv.

Men førend jeg nu slutter denne Tid, i hvilken Turnstridighederne beskæftigede mig saa meget, maa jeg dog endnu omtale en noget tidligere Begivenhed, der blev foranlediget ved disse. I Skriftet om Universiteternes Betydning havde jeg tildeels studt Skyl- den for de opstaaende Udskielser paa Gymnasiernes

Indretning. Jeg dablede Meget og denne Dadel havde tiltrukket sig Ministeriets Opmærksomhed. Jeg erholdt en Skrivelse, i hvilken mine Foresatte henvendte det Spørgsmaal til mig: „om jeg havde opdaget de Indretninger, som jeg dablede, paa preussiske Gymnasier, og i dette Tilfælde blev jeg opfordret til at begrunde min Dadel mere udførligt. Jeg havde nemlig i mit Skrift ikke udtrykkeligt nævnet de preussiske Gymnasier. Der hengik nogle Maanedere, uden at der fra min Side indløb noget Svar, og jeg erholdt en streng Paamindelse om at indsende det. Jeg svarede, at en saa vigtig Sag vedvarende beskæftigede mig, men udbad mig Tilladelse til at benytte de nærførestaaende Frier for da at kunde offere denne Gjenstand hele min Opmærksomhed. Paa hvilken Maade nu mine Modstandere have erfaret Indholdet af denne Skrivelse strax efter at jeg havde erholdt den, er forblevet mig ubekjendt. De triumfere og troede at jeg var i en stor Forlegenhed. Jeg anvendte Frierne til at udarbejde en temmelig udførlig Afhandling; jeg troede at kunne ytre mig saa meget mere frit og oprigtigt, som jeg var opfordret dertil. Paa denne Opsats erholdt jeg intet Svar og Sagen var endt. Men en af mine Bennis

i Ministeriet, der har været død i mange Aar, en lærd Philolog og en meget samvittighedsfuld, men tillige yderst melancholisk Mand, troede dog at maatte henvende sig til mig. „Det er lettere“ — sagde han i sit Brev, — at dadle, end positivt at forbedre. De skulde dog hellere beskæftige Dem mere med Dem selv, hvilket vilde være mere passende.“ Det hele Brev bar Præget af en mørk og bitter Lune, der beherstede ham; han bebrejdede mig, at jeg i Caricaturerne ikke alene havde forsvaret Katholicismen, men ogsaa fordret dens Indførelse, som den eneste sande Consequens af en fast grundet historisk Uddannelse. „Jeg er“ — skrev han, — „ikke ubekjendt med de Sophismer, med hvilke man søger at begrunde en saadan Fordring, men jo mere man hist og her søger at agte paa dem, desto mere burde en samvittighedsfuld Protestant undgaae at tage Deel i dette mørke Væsen.“ Jeg svarede min Ven og forsikrede ham, at jeg var med Liv og Sjæl Protestant, men dersom jeg ved Udarbejdelsen af mit Skrift et Dieblisk havde været saa forladt af Gud og af alle gode Aander, at jeg havde skrevet det, som nu blev bebrejdet mig, vilde jeg villigt opfylde hans Fordring; jeg vilde uden Betænkning træde offentlig frem, tage mine

Ytringer høitideligt tilbage og domme dem strængt.
 Omendkjøndt jeg nu forjæves søgte at erindre et
 Sted, der kunde begrunde en saadan Bestyldning, havde
 denne Dadel dog foruroliget mig. Han svarede strax
 og betegnede mig Stedet, der rigtigstnok, naar man
 ikke agtede paa Sammenhængen, var i Stand til at
 begrunde en haard Bestyldning. Caricaturerne danne
 en Samtale i vidtloftigste Forstand. Naar man
 gaaer ud fra en rigtig Tanke, bliver Fremstillingen
 saa henreven af denne, at den forfølger de enkelte Con-
 sequenter til den høieste Gensidighed. Saaledes op-
 staaer Caricaturen. Saaledes havde Hallers bekjendte
 Restaurationstære den Tid fundet et stort, ja endog,
 som det syntes, farligt Bifald i enkelte Kredse. For-
 fatterens Hensigt er, som bekjendt, at nedlede Stats-
 retten fra Privatreppen og at betragte Folkenes og
 Staternes Udrikkelse som en vedvarende privatretlig
 Proces. Jeg fattede Opgaven saaledes, at jeg tænkte
 mig en meget rig, assidigt dannet Mand, der var
 virksom med at stabe i alle Livets Retninger. Han
 vandt mange Lærdes, Kunstneres, Haandværkeres og
 Agerdyrkeres Tillid, der traad i hans Tjeneste, og
 som det allerede forstaaer sig af sig selv, maatte
 handle efter hans Villie og tjene ham. Hans store

Planer mislykkedes saa fuldkommen, at han i den Stat, hvori han levede, allevegne stødte paa Hindringer og derfor gik med alle sine forskjellige Tjenere til Nordamerika, hvor han efter sine Tanker bestandigt mere og mere vandt det blotte Privatforhold for en Statsreform. Saaledes dannede der sig, for at sikkre en efterhaanden opvoksende Stats Eksistens, forskjellige Stænder ganske efter hans Mening. Der opstod Embedsmænd, baade religiøse og administrative og juridiske, alle forpligtede til at udføre hans Tanker, thi de vare hans Tjenere. Selv en Adelsmand med Forrettigheder, ja en Krigshær var nødvendig: han alene var den vordende Stats Overhoved; og naar nu denne Stat blev anerkjendt som en Saadan af de forenede Staters Congress og stod fuldkommen selvstændig og souverain, paastrængte det betænkelige Spørgsmaal sig, om den turde beholde sin eenfaldige privatretlige Form, af hvilken den var opstaaet og som endnu bestandigt anerkjendte i ham en høiere Dommer over sig, der beskyttede de Undergivne. Efterat denne Caricatur var fremsat, sluttede jeg mig nu nøiere til Hallers Skitst. Den fjerde Deel var endnu ikke kommen ud; i denne havde Forfatteren besluttet at fremskille hvorledes en kirkelig Stat op-

stod og udbannede sig, hvorledes den deels optraad selvstændigt, deels erholdt en anerkjendt Magt over Andre. Haller var, som bekjendt, Protestant. Ingen ahnede den Tid, at han vilde træde over til Katholicismen, og de ivrigste og frommeste Protestanter vare hans Tilhængere. Men jeg lod Haller selv tale fra sit Standpunkt, konstruerede saaledes hans virkelige Stat, og paastod nu, at denne nødvendigt formedelst den givne Form maatte blive en katholisk, og dens Forfatter en Katholik. Den fjerde Deel kom ud, Forfatteren traad over til den katholske Kirke; min Caricatur havde erholdt sin eenfaldige Spids og Haller selv fremskillede den. Jeg anseer denne Fremstilling ikke for det Ubetydeligste af det, jeg har skrevet, og denne positive Udvikling for den meest afgjørende Kritik.

En eller anden Modstander havde nu foredraget den meget beklægtede, samvittighedsfulde Mand dette Sted: det klang, som det forstaaer sig af sig selv, fuldkommen katholisk og havde foranlediget Beskyldningen. Jeg kunde kun bede ham om at betragte Sammenhængen tilligemed det Efterfølgende. Min redbelige Ven erkjendte sin Feiltagelse og tog sin Beskyldning paa det Østideligste tilbage.

Endnu maa jeg her tale om en Forvikling, der dog ogsaa var af politisk Art og udgik fra en Gjaering i en Nabostat. Storfyrst Constantin sendte en militair Bagt til Breslau. Han fordrede ved General-Gouverneuren Grev von Zieten, at en polsk Student Kalinowsky skulde udeliveres ham. Gouverneuren henvendte sig til Regjeringen, Begge til Geheimeraad Neumann, og alle Tre til mig, som Rector ved Universitetet. Jeg erfarede, at han skulde bringes til Warschau under militair Escorte, for at optræde der som Vidne under en Undersogelse for Retsen. Dette forekom mig selsomt. Gouverneuren, den daværende Vicepræsident Richter, der interimistisk varetog Overpræsidentens Forretninger, Geheimeraad Neumann og jeg traad sammen for at raadslaae om hvad der var at gjøre i denne Sag, fordi jeg maatte være nøie underrettet om Forholdene, naar jeg skulde beslutte mig til at udelivere Studenten. "Der maa dog vel" — paastod jeg, — "være et Cartel imellem os og det russiske Polen; kun et Saadant kan bestemme vor Beslutning, indtil den højeste Dyrighed maa skee fatter en anden Bestemmelse." Efter nogen Tægen fandt man Cartellet i Aviserne, og dette bestemte rigtigt nok den gjensidige Udelivering af Undvegne og

Forbrydere. Men Kalinowsky var kommen med lovmæssig Tilladelse til Breslau, for at studere der. Han var hverken en Flygtning eller en Forbryder, han stod som academisk Borger under Universitetets Beskyttelse, og dette var ikke forpligtet til at lade en ung Mand bortføre under militair Bedækning, fordi han skulde tjene som Vidne ved en Undersøgelse. Jeg ansaae det altsaa for min Pligt at protestere med Bestemthed mod denne Udleverelse. Efter en lang Snakken frem og tilbage, blev der besluttet saa hurtigt som mueligt at indberette Sagen til Berlin, men imidlertid at fastholde og bevogte Kalinowsky.

Medens denne Raadslagning fandt Sted, havde Politiet fundet det nødvendigt at arrestere Kalinowsky; men jeg troede, at jeg maatte fordrø ham udleveret af Politiet. Politipræsidenten gav ogsaa efter heri; han blev bragt til Carceret og overgivet til Pedellen, der boede tæt ved Carceret, for at bevogtes. Den unge Mand havde forholdt sig roligt og upaaflegeligt paa Universitetet. Dog var den hele Sag af en saadan Beskaffenhed, at vi vare bekymrede for hans Skjæbne. Naar man undtager den strenge Bevogtning, blev han baade af Geheimeraad Neumann og af mig behandlet med den største Mildhed. Vi

sendte ham Viin og finere Spiser, thi det lod til at han ikke synderligt var forsynet med Penge. Saaledes sad han i nogle Dage, og vi ventede bekympede paa Statskantslerens Svar, som vi troede ikke vilde falde gunstigt ud.

Da kom Pedenlen en Morgen ganske forstrækket til mig. "Kalinowsky er flygtet," — sagde han, — "og det igjennem en Kamin, der staaer i Forbindelse med en Skofsteen; fra Taget har han beiset sig ned med et Toug, som endnu ligger dernede." Jeg ilede til Carceret og lod strax melde Geheimeraad Neumann og Politipræsident Streit hvad der var foregaaet. De kom, og vi undersøgte Fængslet med den omhyggeligste Noiaagtighed. Jeg tilstaaer, at jeg, da jeg ret overlagte Sagen, fandt den Maade, hvorpaa han var undvogen, meget mistænkelig. Jeg troede, at erkjende en Foranstaltning og at opdage den sandere og lettere Maade, hvorpaa han var undvogen; jeg sølte mig overbeviist om, at han var gaaet i al Magelighed ud af Døren, og jeg fattede en stærk Mistanke til Pedenlen. Men den hele Sag var dog pderst ubehagelig. Stadens saavel som Universitetets høieste Vdrighed var kommen i Collision med en streng Herre. I en Bordstusfe i Carceret fandt

man et Brev, i dette paaastod Kalinowsky, at han var uskyldig, men troede dog, at han ved sin Flugt var undgaaet en stor Fare. Tillige yttrede han paa det meest levende sin Tak for den deeltagende og venlige Naade, paa hvilken han var bleven behandlet af Rejseringens Besuldmægtigede og af Rector. Geheimeraad Neumann vare allerede ved den første Underretning om hans Undvigelse meget bestyrtset, og dette Brev bragte ham til Fortvivlelse. „Vi kunne jo vel“ — meente han, — „tilintetgjøre denne Strivelse?“ — „Paa ingen Naade;“ — svarede Præsident Streit; — „den hører til Acterne.“ Og jeg forsikrede, at det var mig om at gøre, at mit hele Forhold i denne Sag laa ganske aabenbart for Dagen; jeg ønskede, at Intet skulde blive skjult. Streit var Neumanns Svoger, og om dette Brev virkelig er forblevet ved Acterne, ved jeg rigtigtnok ikke. Neumann angrede den Mennesselighed, der havde grebet ham; begge Herrerne vøltede Ansvaret paa mig. Siden stætte dette ligesaa bestemt af Generalgouverneuren, Grev von Bieten og af Vicepræsidenten, jeg var ikke bange for at tage det paa mig. Jeg opfordrede disse Herrer til at erklære at Kalinowskys Tilbageholdelse, saavel som hans Arrest i Carceret, trods alle de andre

Embedsmænds Protest, var foranlediget ved min
 Opposition. Men de vare dog i deres Beretninger
 nøbte til, om kun for at undskyldte sig, at tilstaae at lov-
 mæssige Grunde, som taelte for mig, havde tvunget dem
 til at give efter. Den Beretning, som vel Enhver
 for sig, har indrakt, efter sin ganske forskellige Em-
 bedssilling, blev mig naturligviis fremmed. Delsaa
 jeg skyndte mig med at sende Statskansleren en egen
 simpel Beretning om Begivenheden og om Grundene
 til min Fremgangsmaade. Imod Pedellen blev der
 indledet en criminel Undersøgelse; hans Brøde var
 ikke at bevise og han blev altsaa fritkendt. Gens-
 dærmerne gjorde sig forgjæves Umage for at opdage
 Skyldningen. Temmelig mange Polakker studerede i
 den Tid i Breslau, og mit Forhold til dem var et
 ganske eiendommeligt. Da Kalinowsky blev sat fast,
 lod jeg dem Alle kalde til mig, holdt en lille Tale
 til dem, i hvilken jeg forklarede dem Sagens Sam-
 menhæng og opfordrede dem til at holde sig fra en
 hver Forbindelse med Fangen. De maatte give mig
 et høitideligt Løfte, ved at række mig Haanden og
 pantsætte deres Hæder, og de gjorde det strax og
 ligesrem. Men nu er det klart, at de dog vare
 traadte i Forbindelse med Fangen og den samme

Bei, som de fandt til hans Fængsel, stod efter min Overbeviisning ogsaa Kalinowsky aaben til Flugt. Jeg lod dem igjen komme; de hørte paa min haarde Tale og søgte aldeles ikke at undskyldte sig; jeg troede endog saa at opdage, at jeg havde erhvervet mig deres Hengivenhed, dog røvede de ikke at ytre dette tydeligt.

Jeg ventede nu, mere med en nysgjærrig Spænding, end med Frygt, paa Storkantslerens Svar. Dette indeholdt ingen egentlig Dadel, dog meente han, at jeg af Mangel paa Erfaring havde stænket dette Menneske en altfor stor Tillid.

Som jeg siden har erfaret, har Storsyrst Constantin virkelig beklaget sig hastigt i Berlin; ogsaa led Universitetet vel noget Tab ved denne Sag, thi siden blev det gjort den polske Ungdom vanskeligere at besøge det. Tillige havde jeg overbevist mig om, at der bestandigt herskede en stille Gjæring iblandt Polakkerne. Ved de schlesiske Bæde, men især ved Saadanne, som blere mindre besøgte, fandt man dem hyppigt, og det var umueligt at opholde sig der i nogle Dage, uden at lægge Mærke til, at de stode i en yderst virksom Forbindelse med hverandre og med deres Fædreland. Brevvæxlingen blev flittigt vedli-

geholdt til alle Kanter; Breve som ankom, gav Anledning til levende Sammenkomster, og netop den hemmeligbedsfulde Naade, hvorpaa disse bleve holdte, maatte vække den største Mistanke. Om Kalinowsky's Stjæbne efter hans Undvigelse erfarede jeg flere Aar efter af nogle Polakker følgende: Han var virkelig ikke saa uskyldig, som det var tilkjendegivet os fra Warschau af; han var et fra Polen understøttet og mæglende Led af de udenlandske Foretagender, og saa stærkt compromiteret, at en Undersøgelse uden tvivl vilde have sendt ham til Sibirien; eller maaskee endogsaa have kostet ham Livet. Medens Politiet søgte ham paa alle Landeveie, var han, hvilket man vistnok ogsaa kunde kalde det Klogeste, forbleven ganske roligt i Breslau, men siden, da Forfølgelsen var ophort, reiste han til Frankrig. De sidste Efterretninger som man den Tid havde fra ham, kom fra Marseille. Om hans fjærnere Stjæbne har jeg intet erfaret.

Jeg slutter hermed det Tidsrum af mit Liv, i hvilket jeg især beskæftigede mig som Skribent med at undervise, og politiskt med at handle. Hvorledest jeg fra nu af mere vendte mig til Bidskaben og den religiøse Virksomhed, skal være en Gjenstand for en senere Fremstilling. Politiken havde næsten i for-

ten Aar sat mig uafbrudt i Bevægelse, og omend-
 skøndt min Virksomhed aldrig tabte sin videnskabelige
 Retning, var jeg dog mere ydre beskæftiget, end jeg
 ønskede det. Fra nu af besluttede jeg ganske at hel-
 lige mig til Videnskaben og til speculativ-religiøse
 Undersøgelser. Alle ydre Stridigheder vare mig
 imod; min litteraire Stilling lagde mig ingen Hin-
 dringer i Veien; jeg havde taalt alle personlige An-
 greb med Taushed, mit Rectorat gav mig, endskøndt
 ikke paa nogen behagelig Maade, Leilighed til at
 lægge mit egentlige Sindelag for Dagen. De Stu-
 derende, der vare indvirkede i betænkelige Undersøgel-
 ser, havde aabenbart den Hensigt at tilkjendegive mig
 deres Hengivenhed ved offentlige Demonstrationer; det
 lykkedes mig hver Gang at forhindre det. Det er
 klart, at en Saadan vilde have været dem skadelig,
 og ikke have tilladt mig, at behandle deres Sag med
 den redelige Upartiskhed, der, som jeg nok tør paa-
 staae, bestandigt ledede mig. Men det Glædeligste for
 mig var, at den videnskabelige Opposition imod min
 Lære efterhaanden forsvandt, at selv mine Tilhængere
 bleve roligere, men at de bedre Hoveder, endog de
 meest betydelige, sluttede sig til mig. Vel var An-
 tallet af dem, der ganske tilhørte mig, aldrig stort:

endogsaa Saadanne, som siden især udmærkede sig som Naturforskere, hørte mig vel, men stilte sig fra mig i deres Anstuelser, efterat de vare vundne for den selvstændige Undersøgelse. Jeg nævner iblandt dem Hemprich, der tilligemed Ehrenberg foretog sig en Undersøgelsesreise til Egypten og Rubien samt vor berømte Professor Dove. Jeg var ogsaa som Lærer meget tilfreds med dette Resultat. Noget af mine ivrigste Tilhørere ved mine fysikalske Forelæsninger stiftede imellem sig en naturforskende Forening. Jeg sluttede mig vel til dem, men lod dem aldeles selv raade; Gjenstande for naturvidenskabelige Foredrag valgte de selv og bedømte hverandre indbyrdes med Stræng-
 hed. Jeg blev levende erindret om de tidligere lignende Foreninger i min Ungdom i Kjøbenhavn, og jeg havde ikke forglemt hvorledes det Tillokkende ved saadanne ungdommelige Foreninger ganske beroer paa deres Selvstændighed. De opmuntrede gjensidigt hverandre og Grunden til en videnskabelig Bessjæftigelse for det hele Liv var lagt. Hvorledes endogsaa Alderen, et fortsat Studium, og Videnskabens store Fremstridt maae have forandret deres daværende ungdommelige Anstuelser, ville de dog sikkert Alle tænke med Glæde paa hiin Tids tidligere videnskabelige

Begeistring. I den korte Tid, da den blomstrede, var den ganske hvad den skulde være, og hvad jeg saa ivrigt ønskede. Dens bedste Virksomhed fandt Sted i Aaret 1822, og jeg haaber at Medlemmerne ville tilstaae mig, at jeg aldrig ved speculative Anstuelser søgte at forstyrre den bestemt empiriske Retning, som de toge. Iblandt dem, der senere udmærkede sig som Fysikere og Mathematikere, nævner jeg nu den allerede for omtalte Professor Dove, hvis Fortjenester af Fysikens Uddannelse ere almindelig bekjendte; Scholz, der døde kun altfor tidligt som ordentlig Professor i Mathematiken og Astronomien i Breslau; Brettner, der mere tog den pædagogiske Retning, hvis Haandbog i Fysiken for Gymnasier oplevede mange Oplag, og blev indført i en stor Mængde af de høiere Skoler, ikke alene i Preussen, men ogsaa i hele Tyskland; dernæst ogsaa den meget fortjente Lærer ved det katolske Gymnasium i Breslau, den nuværende Directeur ved den derværende Kunst- og Bygningskole, Gebauer.

Min Haandbog i Dryktognosien var nu endt; de selskabelige Stilsmissfer, der vare opstaaede, vare standsede, Stridighederne forsvandt efterhaanden. Fra nu af erholdt jeg først en dybere Indflydelse paa

Univerfitet, og mit Forhold til Ungdommen og til flere udmærkede Studerende, der ikke udelukkende beftemte fig for Naturvidensfaberne, vil jeg siden finde Leilighed til at udvikle, i Forbindelse med den Retning, fom mine egne philofophifte og religiofe Studier toge.

Skandinavifk Reife.

En dyb Længfel efter mit Fædreneland, fom jeg ikke havde feet i fyttten Aar, greb mig. Tredive Aar vare forsvundne siden jeg faae de norffe Bjærge, og hvor lidet jeg formaaede, at opfatte deres Structur har jeg ikke fordulgt. Siden den Tid vare diøfe Bjærge blevene nøie underføgte i flere Retninger af Mæftere i Vidensfaben. Esmark, Hausmann, v. Buch, Naumann havde bekiendtgjort de norffe Bjærges Structur. Nordmanden Reilshau havde viift fit herlige Talent til en færp Underføgelfe ved fin geognofiftifke Befkrivelfe af Egnen omkring Chriftiania og den Revolution, der efter Berners Død fandt Sted i Geognofien, var den Tid ifær foranlediget ved den vigtige Opdragelfe i de norffe Bjærge; ogfaa kunde jeg haabe

ved en Reise til Norge at erholde værdifulde Fossiler, paa hvilke Universitetets Samling var meget fattig.

Jeg lod Kone og Datter i Berlin, og reiste med min Frende, der af min døende Broder var betroet mig for at opdrages, og som havde været i mit Huus, siden sit syvende Aar. Det første Dampskib fra Stralsund til Ystad i Sverig var just blevet indrettet og nogle Dage efter min Ankomst til Stralsund, ankom min Svoger, Geheime-Postraad Pistor, dertil, for noiagtigt at undersøge Maskinen og at anstille en Provesart. Maskinen blev befunden god, og skulde tiltræde sin første Fart umiddelbart til Ystad; men Pistor lod sig sætte ud ved Arkona; jeg ledsagede ham og besluttede at opbebie Dampskibets Tilbagekomst og dets anden Fart, og imidlertid med min Svoger at besøge Stubenkammer. Jeg kjendte allerede dette Sted fra den Tid, da jeg beskæftigede mig med Undersøgelser om Udbredelsen af den skandinaviske Kridtformation og dens Structur. Her fandt jeg vel nu, at de Jagttagelser, som jeg tidligere havde anstillet, ingenlunde vare tilstrækkelige, og at især de forskjellige Leier, der ikke saa ganske turde overses, som det før havde været Tilfældet, fortjente en større Opmærksomhed, men jeg kunde ikke anstille

en Undersøgelse, der fordrede saa megen Tid. Imidlertid oplevede jeg her et mærkværdigt Stuespil, nemlig et optisk Syn, der satte mig i Forbauselse, hvor ofte jeg end havde læst om et Saadant. Noen med fine Kridtbjerge, Modstykket til Stubbenkammer, er næppe at skimte i en Afstand af 8 eller 9 Mile fra Arkona, endog naar Veiret er klart. Hele Dagen paa Reisen gjennem de nøgne Egne omkring Arkona, og derfra til Stubbenkammer, saae vi de enkelte Trægrupper, der ere hist og her fordelt paa Markerne, hævede ved en Luftafspeiling, og den tilsyneladende Blandslade (de Franskes mirage) udbredte sig til alle Sider; men paa en overraskende Maade vilste Luftafspeilingen sig, da vi steg ned fra det høie Stubbenkammer til Strandbredden. Her saae vi Noens Klint hævet i Veiret, og rykket os saa nær, at jeg troede at kunne gienkjende Kongestolen, hiin største Klippe, og nogle mig bekendte Kloster; ja endogsaa Skovene kunde jeg skjælné. Klippesiden var belyst af den dalende Sol. Saaledes have Indvaanerne i Dieppe nogle Gange med Forbauselse seet den liges overfor liggende, ellers usynlige engelske Kyst hæve sig og rykke nærmere, saa at de kunde kjende Skove, Marker, Høie og Landsbyer.

Da jeg var vendt tilbage fra Rygen til Stralsund, kildes jeg fra min Svoger, og besteg tidligt om Morgenens Dampskibet. Det var det første Skib af dette Slags, som jeg reiste med. Jeg kan ikke sige, at det gjorde et behageligt Indtryk paa mig; Skibets sikkre Gang, som det beholdt imod Binden, syntes mig at tilintetgjøre al en Søreises Poesi, og den larmende Maskine og de svulmende Seil havde noget aldeles Tørt og Prosaiskt. Da jeg besteg Skibet, havde jeg dog en egen Frygt, som jeg ikke ganske var i Stand til at undertrykke. Jeg havde i atten Aar boet midt paa det faste Land, og troede, at jeg var saa uvant til Havet, at jeg vel kunde frygte for at blive for første Gang overfaldet af Søsyge. Da jeg paa Veien til Stralsund efter saa lang en Tids Forløb først igjen opdagede de større Skibe, Brigger og Galeaser, traad Erindringen om min Barndom mig mægtigt imøde; jeg kunde næppe holde mine Taarer tilbage. Da vi kjørte fra Stettin til Stralsund, saae vi, den Dreng, som ledsagede mig, og jeg, til Høire igjennem Bussene de Sumpe, der, som det synes, vare trængte ind fra Østersøen, som ikke var langt borte. Jeg troede, at kunde kjende Lugten af Havet, — hvilket dog bestemt var en Billedfarelse, — og min

Længsel efter det stæeg bestandigt høiere. Da jeg
 første Gang betraad Dampskibet, var det næsten vind-
 stille, en svag Luftstrøm traf Skibet fra Siden af,
 Maskinen var saa eensformig, at vi i Kabinitten fuld-
 kommen sadde som i en Stue. Den kjælneste Kvinde
 vilde ingen ubehagelig Følelse have sporet. Men nu
 reiste der sig tidligt om Morgenens en hæftig Storm;
 den var os fuldkommen imod; men netop derved
 søgte jeg mig hjemme paa Skibet og var ganske be-
 roliget med Hensyn til en muelig Søsyege. Capitainen
 var en dygtig Sømand; med Seil havde han uden-
 tvivl, saa vidt det var mueligt, trodset den hæftige
 Storm, men Styrelsen af et Dampskib var ham frem-
 med, ny og betænkelig. Han havde nogle Dage
 iforveien seet mig i et Selskab hos en af de høieste
 Embedsmænd ved Postvæsenet, der var hans Fore-
 satte og han henvendte sig til mig. Jeg forestillede
 ham, at hans Skib var et Postskib og at der var en
 Gesandt iblandt hans Passagerer, at han altsaa i
 det mindste maatte gjøre et Forsøg paa at passe den
 bestemte Tid. Han lovede det, og det lykkedes ham.
 Vinden lagde sig henimod Middag; henimod Aften
 var Havet fuldkomment roligt, men under Stormen
 var Skibets Bevægelse Stød paa Stød, rettet til

alle Sider. Ikke alene Passagererne, iblandt disse den spanske Gesandt i Sverig, men ogsaa Søfolkene vare søsyge, blot Kapitainen og jeg vare det ikke. Da vi nærmede os til de svenske Kyster, kom Alle sig igjen, da Veiret var blevet roligere. Solen skinnede klart og varmt, en stor Mængde Skibe kunde ved den herskende Nordenvind seile affted i den modsatte Retning. Seil, der bleve understøttede af den rigtigt nok ubetydelige Vind, vilste sig, kommende fra Sundet, i en bestandig større Mængde; Andre, der kom Ost fra strede ogsaa uden Hindring frem. Jeg føelte mig hensat i min Barndom i Helsingør, og tillige traad Historiens Fremtid, den mægtigt vorende Handel efter en niaarig Fred, med sine raske Fremstridt mig imøde.

Vi landede, og nu betraad jeg for første Gang svensk Grund, for ogsaa at lære at kjende dette Land i dets Indre. Kun den liggeoverfor Kjøbenhavn liggende Kyst, Stæderne Helsingborg, Malmö og Universitetsstaden Lund vare mig bekendte af et tidligere Besøg. Her skulde jeg forberede mig paa den længere Reise, og det med Hensyn paa Postvæsnets eiendommelige Indretning i Sverig og i Norge. Bønderne i Nærheden af Landeveien ere forpligtede

til at befordre de Reisende; de levere dertil Karrer med to Hjul; Vognkassen hviler paa Hjere paa de høie Hjul; Træsfædet hænger i Jernkjæder ved Vognkurven, og en Kjørsel paa en saadan Vogn er ingenlunde beqvem. Fremmede pleie vel at anstaffe sig en saa kaldet Kariol, der ligeledes har to Hjul, dog saaledes at Vognkassen er mere anstændig og Sædet hviler paa Hjere. Men man kjender i Istad meget vel de Reisesendes Forlegenhed. Den Sum, som man forlangte af mig, var meget stor; jeg betænkte ogsaa at Vognen kunde blive bestadiget paa den lange Reise i de eensomme Bjærgegne, i hvilket Tilfælde jeg vilde være fuldkommen raadvild. Jeg forstaffede mig derfor kun en Stool med Hynde, der hang i Hjere og var forsynet med et Bagsmæk og med Arme, og denne fastgjorde jeg med Strikker til den sædvanlige Bondekarre, og i en saadan, paa ingen Maade glimrende Equipage ajennemreiste jeg en stor Deel af Sverig og Norge. Befordringen er høist billig; man sender sit Tøi om Aftenen forud afsted med en Postkarre; Bonden afleverer det paa den næste Station, og bestiller tillige Vogn og Heste for den Reisende. Saaledes gaaer Tøiet altid foran indtil det Sted, hvor den Reisende har i Sinde at tilbringe Natten;

altid af en Haand i en Anden, og man beforder paa denne Maade endog de største Kosti-barheder. Da-
 aen derpaa reiser man selv ganske uden Bagage, og
 finder paa Stationerne Alt beredt, man maa rigtigt
 nok betale en noget højere Sum, naar man lader
 vente paa sig een Time over den bestemte Tid. Reise-
 omkostningerne for en svensk Mil ($1\frac{1}{4}$ geographisk)
 ere forholdsmaessigt meget ringe, og Drifkepengene
 kunne, endogsaa sammenlignede med de lovbestemte i
 Tydskland, betragtes som et Minimum. Reifestatio-
 nerne ere tillige Gjaestgivergaarde og jeg havde ladet
 en Ben give mig en Fortegnelse paa de Bedste. For
 Drifkevarerne var jeg bange. Vinen er der sjælden
 og hoist sandsynligt meget slet; Olet er slet ikke drifte-
 ligt. Denne Frygt forsvandt paa en for mig over-
 rassende Maade. En betydelig Kjøbmand i Gothen-
 borg havde anlagt et Porterbryggeri, der kappedes
 med de Engelske. Han sendte betydelige Ladninger,
 endogsaa til London, hvor han formaaede at levere
 Porter en til de samme Priser, som den Engelske. Ved
 en kongelig Foranstaltning vare alle Gjaestgivere for-
 pligtede til at have Porter. Hensigten var vel, at
 understøtte det store Foretagende i Gothenborg, men
 det kom dog ogsaa de Reisende, men især mig til-

føde. I Sverig cirkulerede den Tid kun Robbermonter, tilligemed Sedler af en utrolig ringe, men dog af en større Værdi, end man kunde bruge dem til de ringeste Udgifter, uden at lide et betydeligt Tab. Paa den første Station gav jeg Bonden en Driftestilling, der omtrent beløb sig til det Halve af det, som en Postkarl er berettiget til at fordrø i Tydskland, thi jeg havde hørt, at en saadan Sum her var tilstrækkelig. Hvor lille den end var, beløb den sig dog til en Mængde Robbermonter. Borten var Vidne dertil, og inden jeg kunde give Pengene, affordrede han mig dem, tog omtrent Halvdelen af dem, og gav Bonden den, og mig det Øvrige tilbage. "De har vel", — sagde han til mig, — "Ret til at gjøre med Deres Penge hvad De vil, De kan kaste dem bort, hvis det behager Dem, men De maa ikke fordærve os Bønderne til Skade for de andre Reisende." En anden Opdagelse, som jeg gjorde, fortjener at blive omtaelt her. Strax i Begyndelsen af Reisen havde jeg forglemt mit Hattesoutral, jeg vidste ikke selv paa hvilken Station og opgav det som tabt. Min Breslauer Collega, Geheimemedicinalraad Otto tog nogle Uger efter den samme Vej og bragte det med tilbage. Det er vistnok let at opdage Eierman-

den, thi ifølge en Anordning af Politiet er enhver Reisende forpligtet til at skrive sit Navn i en Bog, som ligger der. Senere, paa en Reise fra Loka-Brunn til Hedemora, gjorde jeg en meget lang Dagreise, og savnede, efterat den var til Ende, en Pafke, der rigtigt nok var af betydelig Værdi for mig. Hvor denne Pafke var bleven af paa den lange Vej, kunde jeg ikke vide. Den indeholdt foruden nogle Bøger en Dollond af betydelig Værdi. Jeg var imidlertid kommen i en anden svensk Provinds og anmeldte mit Tab hos den høieste Vrighedsperson, Landskordingen, der boede i Hedemora, som jeg var anbefalet til, og som modtog mig med udmærket svensk Gjæstfrihed. Jeg maatte længe savne disse Sager, men erholdt dem igjen om Vinteren i Berlin fra det Junderste af Sverige, og havde ved Modtagelsen kun Transportomkostningerne fra Stettin at betale.

En Reisende, der, som jeg, maa rejse hurtigt, lærer vistnok slet ikke at kjende Indvaanerne, og de faa, som han kommer i Berørelse med, høre ikke til den elstændigste Deel af dem. Dog maa jeg gjøre den Bemærkning, at de Bønder, der befordrede mig, da jeg kom fra Skaane, ind i Småland, udmærkede sig ved Udruelighed, Munterhed og naiv Aabenhjert-

tighed. Det er den fattigste af de Provindser, som jeg gjennemreiste imellem Istad til Stockholm. Jeg kom til Jönköping, en af de mere betydelige svenske Provindsstæder. Den har en fortryllende Veligheden ved en af de største Landsøer i Europa, der kun overgaaes meget af den større Wennern. Søen er 15 svenske — omtrent 26—27 geographiske — Mile lang, men rigtigt nok forholdsmeetsigt smal. En lille Landstrimmel skiller mod Syden denne mægtige Sø fra en Anden, og Hovedgaden i Jönköping med temmelig anseelige Huse er netop bygget paa denne Landstrimmel. Nu gjorde det et uforglemmeligt Indtryk paa mig, naar jeg gik igjennem Gaderne og saae ind i Tværgaderne, der meget korte og retvinklede gjennemskar Hovedgaden ligeover for hverandre. Paa begge Sider saae jeg da intet Andet, end Vand. Jeg forblev i nogle Dage i Jönköping, for herfra at besøge det mægtige, jernrige Taberg. Det var en Søndag og her opdagede jeg nu først den ringere Almueclassens stræffelige Tilboielighed til stærke Drikke. Jeg havde vel seet mangen beruset Ruds, men det, som jeg her saae, overgik Alt. Jeg kom temmelig tidligt. Bjærgfolkene vare forsamlede i Bertshuset, og allerede nu, tidligt paa Søndag Formiddag, vare de Alle

berusede. Jeg saae iblandt dem ikke een Gæst, der var ædru; den hele Hob styrtede ind paa mig; de trættes med hverandre, og det var mig umueligt at opdage hvad de egentlig vilde. Jeg henvendte mig til Bertinden, og erfarede nu, at disse berusede Mennesker trættes om hvem der skulde ledsage mig op paa Bjærg. Jeg vilde naturligvis ikke tage nogen af dem med, men det forekom mig dog betænkeligt at afvise dem Alle. Jeg henvendte mig igjen til Bertinden, og uden at lade hende mærke min Hensigt, lod jeg mig vise til en Embedsmand, som nu selv ledsagede mig. Dette mærkværdige Bjærg bestigede mig den hele Dag.

I Jöntöping lærte jeg at kjende nogle behagelige Familier, især vækkede Fruentimmerne min Opmærksomhed; de vare smæltre, ofte smukke, af en anseelig Gestalt, og naar de, indvøbte i deres blaa Raaber, gik igjennem de stille Gader, havde de virkelig noget Imponerende.

Det Indtryk, som Jöntöping gjorde paa mig, er forblevet mig uforglemmeligt; de høie, storbedækte Bjærg, der omgave Staden i en stor Kreds, de mægtige Vandflader, og Stadens ganske eiendommelige Vælggenhed meddele denne Egn en betydelig Ind.

Jeg reiste igjennem Ostgothland over Linköping og Norrköping til Stockholm. Gothland er et af de frugtbareste Kornlande i Sverig. Jeg saae paa den hele Reise næppe et ædru Menneske. Alle de Bønder, der befordrede mig, vare allerede tidligt om Morgenen bedøvede af den forrige Dags Ruus. Jeg var allerede vant til at kjøre selv; Bonden løb ved Siden af Vognen, hvilket i Sverig og Norge næsten altid er Tilfældet. Han naaede sildigt den næste Station; jeg saae ham ikke mere. Sine Drikkepenge erholdt han forud, og der er vel ingen Tvivl om at han drak dem op. Vel kan man ikke slutte sig fra disse stakkels Mennesker, der tilbringe en stor Deel af deres Tid paa Landeveiene og i Bertshusene, til de andre Indvaanere, men dog til den der herskende Drikfældighed, naar man læser de Plakater, som Drigheden lader opslaae i Bertshusene. Der finder man ikke alene Straffe for gientagen Drukkenstab, og den Trusel at Rusen ikke skulde tjene til Undskyldning for en begaaet Forbrydelse, men meget mere forstørre Straffen, men man finder ogsaa den Straf angiven, der vil træffe en Præst, naar han ved Drukkenstab i Kirken voldte sin Menighed Forargelse, eller naar han er fuld, naar han bestiger Prækestolen.

Dette er saa forfærdeligt, at det synes utroligt, og jeg vilde ikke have været at anføre det, omendstjondt jeg selv læste det i flere Bertshuse, dersom det ikke havde staaet trykt i Schuberts værdifulde Reise igjennem Skandinavien. Han gjennemreiste Sverrig et Par Aar før. Men Driftsældigheden skal i de senere Tider have aftaget meget.

I Norrköping, en af de betydeligste Stæder i Sverrig, hvor Motasloden styrter sig stummende over Klipper midt i Staden, boede engang den berømte Chemiker Scheele som Apotheker. Han forbedte det Dvsving i Chemien, som Lavoisier siden bevirkede, og var en af sin Tids dybsindigste Naturforskere.

Da Gustav den Tredie opholdt sig i Paris, hørte han allevegne denne berømte Mand nævnes, men kjendte ham aldeles ikke. Han blev derved sat i en ikke ringe Forlegenhed. Men det gik Keiserinde Catharina af Rusland ligesaadan i Petersborg, da den franske Gesandt nævnedes Naturforskeren Pallas, som en af de meest udmærkede Mænd; ved Hoffet var Pallas aldeles Ubekjendt. Fyrstinde Dolgorudi fik det Svært, at forespørge sig hos Akademiet, hvem denne Mand var, og i hvilken Stilling han levede;

og da han blev funden, blev han kaldt til Hoffet; hans glimrende Løbebane i Rusland begyndte, og han erholdt betydelig Indflydelse hos Keiserinden. Saa lykkelig var Apotheker Scheele ikke. Kongen skrev vel strax til Stockholm, og opfordrede sine Ministre til at udsædige den fortjenstfulde Scheele et Adelsdiplom; men hans Stilling i Sverige var høist sandsynligt de franske Naturforskere ligesaa ubekjendt, som Kongen og hans Følge, saa at denne i sin Skrivelse blot kunde nævne Navnet. Ministerne vare i stor Forlegenhed. De forespurgte sig allevegne hos dem, der omgav dem, kun ikke hos Akademiet, og erfarede derfor intet. Maaskee benyttede de sig kun og saa af Leiligheden, for at meddele en eller anden Stormands Yndling Adelspatentet. Man hørte kun tale om en Scheele, der i Finnland udmærkede sig som en dygtig Økonom. Ham sendte man Adelsdiplomet; Chemikeren døde uden at blive adlet.

Svor meget jeg blev overrasket ved Stockholms Veliggenhed vil Enhver begribe, der erindrer det Dødblik, da han første Gang saae denne ved sin Veliggenhed saa udmærkede Stad. Jeg blev modtaget i Stockholm paa en mig høist interessant Maade, og derved erindret om en tidligere for mig meget interessant Tid.

Da jeg i Aaret 1817 vendte tilbage fra en Reise igjennem det sydlige Tydskland, traf jeg i Dresden den i sit Fædreland saa høitagtede Digter Atterbom. Han har hos os ikke naaet den store Navnkundighed, som er bleven Biskop Tegner til Deel, men han er mere dybsindig, end denne, hans Phantasi er overordentlig rig; hans, ogsaa i det Tydske oversatte udførligere Digt, Lyksalighedens D er maaſtee hist og her for bredt, men Forfatteren er en sand Digter. Han udmærkede sig i sine yngre Aar iblandt dem, der sluttede sig med Enthusiasme til den skjonne tydske Tid i Begyndelsen af Aarthundredet. Disse erholdt det Navn Phosphorister og sandt saavel i de gamle Dogmatikere ved Universitetet i Upsala, som i det Stockholmer Akademi, der var dannet efter et fransk Mønster, de hæftigste Modstandere. Da General Grev v. d. Gröben i de sidste Aar af den franske Undertrykkelse, kom over Petersborg til Stockholm, sandt han Leilighed til at slutte et inderligt Venſkab med Atterbom, siden reiste denne med kongelig Understøttelse til Italien, hvor han levede i en noie Forbindelse med Thorvaldsen og Digteren Rückert; paa hans Hjemreise til Sverige gjorde jeg Bekendtskab med ham i Dresden og henlevede der tilligemed min Svad jeg oplevede. IX.

Collega Tøffen nogle dem saarelsom mig vistnok usorglemmelige Dage. Atterbom kom siden til Breslau for at besøge sin Ven Grev v. d. Gröben, og pælte den Tid, han opholdt sig der, imellem Greven og mig. Den Forste opholdt sig om Sommeren i Nærheden af Staden. Her dvælede Atterbom i nogle Maaneder, og mig forekom han ret egentlig som en forfriskende, digterisk Mand, der henfattede mig dybt i min tidligere Ungdoms lykkelige Tid. I München havde han hørt Schellings Forelæsninger og ogsaa sluttet sig personligt til ham. Da jeg nu aatte Aar senere meddeelte ham min Hensigt at besøge Stockholm og Upsala, paalagde han en af sine udmærkede Benner i Residensstaden at modtage mig. Det var en Hr. von Hartmannsdorf, den Statsmand, der er bleven saa betydelig i Sverrigs nyeste Historie. Denne skarpsindige og strængt efter sin Overbeviisning handlende Mand, viiste mig en Godhed, der endnu lever taknemmelig i min Erindring. Han havde revet sig løs fra sine mange og vigtige Forretninger, for de Dage, jeg tilbragte der, og ved ham blev jeg hurtigt ført ind i de meest betydelige Kredse. Men det, der især udvidede mit Bekjendtskab paa en overraskende Maade, var følgende Omstændighed:

„Vindsen, den yndige Fæst var kommen.“ Den er egentlig Foraarets skønne Begyndelse i Stockholm. og Fæsten indtraf i dette Aar lykkeligviis noget sil- digt. Mechanikeren Owen havde fuldendt nogle Damp- skibe, som man i denne Sommer vilde benytte til Lystfarter paa Mælaren. Nogle Dage efter min An- komst til Stockholm fandt en saadan Fart til Drot- ningholm Sted tidligt om Morgen. Denne For- lystelse var Møde; Mænd og Kvinder af Stockholms fornemste Classer indsendt sig paa Dampskibet; 150 Passagerer havde forenet sig her og jeg seilede i et saa ønskværdigt Selskab munter og forventningsfuld imellem Mælarens „tusinde“ Klippeser henimod Slot- tet. Man bliver ved en saadan Feilighed, ved hvil- ken Visittens Formelighed er fortrængt og den muntre Stemning snart foranlediger utilbageholdne Samta- ler, hurtigt bekjendt med hverandre. Jeg blev alle- rede nu overøst med flere Indbydelses, end den korte Tid, jeg havde i Sinde at opholde mig der, tillod mig at modtage, og maatte afslaae Mange, fordi jeg allerede havde erholdt Andre, der vare mig mere vig- tige. Her traad mig nu et for mig paafaldende For- hold i den selstabelige Omgang imøde. De Danske have et Ord for den gjensidige Tilstale, der ganske

svarer til det Tydske Sie, og bruge det paa samme
 Maade. Erenskterne have Ordet I (Ni). Frankmæn-
 dene vous, men dette har ved Brugen erholdt en rin-
 gere Betydning, saa at man kun bruger det, naar
 man taler til underordnede Personer. Deraf opstaaer
 der en stor Ubeqvemmelighed, man er nemlig i Sam-
 talen bestandigt nødt til at gjentage den Persons Ti-
 tel, som man taler til, og da nu en Mængde af
 Sverigs anseeligste Mænd vare forenede her paa
 Dampskibet. klang denne bestandige Gjentakelse af
 Titlerne under de mangfoldige og levende Sam-
 taler høist besynderligt, og jo livligere de bleve desto
 mere ubehageligt. For nu at undgaae denne Ube-
 qvemmelighed, ere Mænd, der ere omtrent i den
 samme Stilling, nødt til at sige Du, naar de træde
 i et fortroligt Forhold til hverandre, og jeg har i
 intet Land fundet saa mange Dusbrødre i de mere
 dannede Classer, som i Sverig. Contrasten imellem
 det fortrolige Du og den bestandige stive Gjentakelse
 af Titlen har noget overordentligt Paafaldende. Over-
 hovedet har den mere end to hundrede Aar gamle
 politiske Forbindelse imellem Sverig og Frankrig
 havt en stor Indflydelse paa Selskabets Form. Eren-
 skterne udmærke sig, især i Stockholm, ved et cere-

monioft Bæsen, der er de andre Skandinavier fremmed; men dette erholder dog et noget stift og ved den nordiske Stemning mørkt Ansigt; man kan i denne Henseende ikke tænke sig en større Contrast, end imellem den frimodige, noget drøie Nordmand og den høflige Svensker. Man tilskriver i Almindelighed saadanne Forhold en ringere Indflydelse, end de virkelig udøve. Naar Nordmanden kommer til Stockholm, føler han sig plaget, ja ængstet ved det ceremonielle Bæsen, der er ham saa meget mere paafaldende, som der i hans Land i mange Aarhundreder intet Hosliv har været, og der der, mere end i noget andet Land i Europa hersker en ikke af Principer opstaaet, men naturlig Lighed. Mangen dygtig Nordmand forekommer tolperagtig i de høiere Kredse og Svenskeren benytter vel endog Leiligheden til at lade ham føle sin Overvægt i denne Henseende. Men derved danner der sig bestandigt mere bestemt en bitter Trods fra Nordmandens Side, der mere nærer det nationale Had, end Mange maaskee troe.

I det Selskab, i hvilket jeg tilbragte den Dag, da jeg gjorde Lystfarten til Drottningholm, tog den ved den behagelige Tour uvilkaarligt fremtrængende nordiske Trohjertighed sig forunderligt ud ved Siden af dette stive, ceremonielle Bæsen.

Iblandt de mange Mandfolk og Fruentimmer, hvis Bekjendtskab jeg fik Leilighed til at gjøre, bemærkede jeg en rank, anseelig Mand i geistlig Dragt og af en imponerende Holdning. Han syntes at være bekjendt med Alle, og blev behandlet med den største Opmærksomhed og Agtelse. Jeg blev forestilt for ham af Hr. von Hartmannsdorf. Det var den i den nyeste svenske Historie velbekjendte Schwerin; hans Carriere har været meget paafaldende og saaledes, som den kun i Sverige var muelig. Han er født i Preussen, og blev, om jeg ikke tager feil, opdraget i Cadethuset, hvorefter han kom i svensk Tjeneste som Gardeofficier. Her tiltog hans Gjæld saaledes, at han i sin Fortvivlelse henvendte sig umiddelbart til Kong Gustav den Tredie. Denne kunde vel ikke anvende nogen betydelig Sum til at betale hans Gjæld, men raadede ham til at studere Theologien i et Par Aar; han vilde da skænke ham et af de betydelige geistlige Sinecurer, der kunde forsørge ham for hans Levetid. Han antog Forslaget og blev Domprovst i Sala. Her viiste han sig kun paa høie Festdage, og den aldeles verdsligtindende Mand betraad da Præstestolen.

Den hårde og lange, endogsaa tvivlsomme Kamp

ved Reformationens Indførelse i Sverig fikrede
 Geistligheden en betydelig Formue. Det gik her næs-
 ten som i England. Den biskoppelige Indretning
 af Kirken blev strengere vedligeholdt, end paa noget
 andet Sted. Erkebiskoppen af Upsala er endnu
 summus episcopus. Fattige Borgersønner vare til-
 frede med en lille Løn, derfor bleve de store Sum-
 mer, som Kirken beholdt, da Revolutionen havde
 overbundet alle Kampe, benyttede til at lønne berømte
 Lærde. Saaledes opstode de anseelige Professorsøn-
 ninger af saadanne rigelig doterede Præsteskald. Pro-
 fessoren holdt en Vikarius, medens han udelukkende
 beskæftigede sig med sin Videnskab, der laa fjernt
 fra alle theologiske Studier. Kun paa Fesbdagene,
 og jeg troer næppe paa Alle, viiste disse Præster,
 som man dog egentligt maatte kalde dem, sig i Kir-
 kerne, ellers bleve de fuldkommen fremmede for Me-
 nighederne. Mange lode vel endogsaa deres Præstener
 udarbejde af Andre; om Nogle fortæller man alle-
 haande Anekdoter. Eranberg, en udmærket Mathe-
 matiker og Professor i Upsala skal engang have
 forglemt sit Fadervor, hvistet rigtigtnok ikke ganske,
 men dog tilveels — thi jeg udelod nogle Verser. —
 er hendet mig selv i min Ungdom. Præsterne i en Pro-

vindes vælge Biskoppen iblandt dem selv, og undertiden træffer Balget en saadan Universitetslærer, som hidindtil endnu ikke har beskæftiget sig med Theologien, og fra det Dieblit af, da han modtager Balget, maa han ganske være Theolog og leve i sit Bispedomme. Saaledes blev Digteren Tegner forviist til den eensomme lille Stad Bexis, hvor den Ulykke traf ham, at han blev melancholisk og sindsvag. Agardh, den berømte Plantefysiolog og systematiske Bearbejder af Alperne, antog Kaldet til Biskop i Bermeland og residerer i Karlstadt ved den nordvestlige Bred af Benersøen. Han er en af de aandrigste Mænd i Sverrig, men han indsaae ogsaa, at han havde paataget sig en ny Forpligtelse, der ikke kunde enes med hans hidtil harte Studier. Han overlod sin Søn Fortsættelsen af sine Skrifter og studerede nu Theologien med megen Iver. Han oversatte nogle Dele af Bibelen af Grundsproget, og er vel bekendt med den tydske Theologies speculative Retning. I Karlsbad lærte han at kende Schelling nøie, og begge elskede og agtede hinanden gjensidigt. I Sverrig blev for nogle Aar siden Straußes Ansuelser populært bearbejdede og udbredte iblandt Folket. Paa en høist forstandig og heldig Maade

traad Agardh nu op for at møde den farlige Indflydelse af disse Anstuelser. Han hørte i de sidste Aar til Sverigs meest udmærkede Theologer og har ganske hengivet sig til sit vigtige Embede. Jeg glædede mig for kort siden ved at gøre denne fortræffelige Mands personlige Bekjendtskab. Geijer i Upsala blev ligeledes valgt til Biskop, men modtog ikke Valget og blev sine historiske Studier tro.

Paa en saadan Maade blev Schwerin nu ogsaa Domprovt, men sin ledige Tid benyttede han til at uddanne sig som Statsmand. Et Skrift "Grundlinier till Staternes Historia" Upsala 1811, stænkede han mig. Han spillede i den forrige maadeholdne Dyposition en meget indflydelsesrig Rolle, og jeg kunde staa mig lykkelig ved at turde træde to saa betydelige Mænd, som Schwerin og Hartmansdorff saa nær.

Da vi kom til Trotningholm, kom jeg i en levende Samtale med ham, medens vi gik igjennem den store Dyrehave, der omgiver Slottet. Denne var mig paafaldende formedelsst sin rige og mægtige Trævært, ligesom overhovedet formedelsst sin yppige Vegetation, der gjorde, at jeg forglemte at jeg var i Sverig. Her sysselsatte denne Samtale med Schwerin, der bestandigt blev mere interessant, ganske min

Opmærksomhed. Men det, som især overraskede mig, var, at han ganske søgte at undgaae at tale Tydsk. Han havde virkelig tabt den Færdighed, at udtrykke sig i sit Modersmaal, men om Staternes politiske, især administrative Forhold var han meget vel underrettet. Han søgte med megen Iver at faae Underretning af mig om adskillige Indretninger i Schlesien, men det Nye, som jeg kunde meddele ham, var kun lidet og for det meste var han nøiere underrettet end jeg. Han sluttede sig siden mere til Regeringen, beholdt indtil sin Død en betydelig politisk Indflydelse i Landet, og døde som Bankdirektor.

Her tildrog der sig nu en lille Begivenhed, der dog bar et nationalt Prag. En gammel Kone havde dækket et lille Bord meget pænt midt i Haven under Træerne, og tilbød de Forbigaaende Mælk for nogle Kobberstillinger. Min Brodersøn lod sig give et Glas, Schwerin ligeledes. I Sverig er det Skik, altid at bære Ridderordenerne, der ofte have noget meget Paafaldende, til Skue, ogsaa jeg bar mit Jernkors og mærkede, at det imponerede meget. Det har virkelig i sin Simpelhed, udenfor Preussen, hvor det er siældent, noget Alvorlikt og Værdigt. Schwerin bar flere Ordener. Da vi betælte, lod Konen os,

men ingenlunde paa nogen ubeslæden Maade, mærke, at vi, som saa anseelige Personer, vel kunde betale noget mere. Jeg var overrasket, fordi denne Forderung syntes mig at staae i Modsætning til hendes ellers saa værdige og tillidsfulde Opførsel. Schwerin bemærkede, at hun bar en Medaille — en Orden — saa godt som vi. „Hvorledes“ — spurgte han — „har Du erholdt denne?“ Denne gode Kone blev nu snakkelselig, og fortalte os hvorledes et Selstøb, der belønnede borgerlige Fortjenester, havde meddeelt hende denne Medaille, fordi hun, efterat hun havde mistet sin Mand og sine Børn, omendstjondt hun kun ernærede sig med Noie, havde taget fattige Børn til sig, opdraget dem, underviist dem i Religionen og derpaa anbragt dem. De Understøttelser, som hun af og til erholdt, vare yderst ringe. Hun led sin Mælk staae og fulgte med os. Da kom der en Pige paa syv eller aatte Aar, vel fattigt, men dog reentligt klædt, og blev os foresillet, som et saadant Barn, der nu blev opdraget af hende. Jeg var fortræffet, thi det var at forund're, at den snakkelselige Kone nu først vilde udbrede sig ret vidtløftigt over sine Fortjenester af Børnene. Det skeete som jeg ventede. Barnet maatte træde frem, og den selsomme Examen

fandt Sted. Med de sædvanlige Spørgsmaal var
 der forenet Eventyr, der bleve ligesaa naivt fore-
 lagte Barnet af Konen, som de bleve besvarede af
 dette. Sædvanligt indeholdt de Engleaaabenbarelser,
 der fandt Sted paa fattige Folks Bønner og reddede
 dem af den bitterste Nød. Nu var den politiske Provst
 i en ikke ringe Forlegenhed, især da en Fremmed var
 nærværende; men han turde dog ikke falde ud af sin
 Rolle, og var nødt til at indlade sig i en vidtløftig
 Tilretteviisning. Jeg fandt ham fortrædelig, Konen
 forlegen og mig selv i Forvirring, da jeg slet ikke
 havde ventet en saadan Scene med en saadan Mand.
 Endelig var Samtalen til Ende, en Foræring bero-
 ligede Konen og vi gik videre.

Greven fandt det dog nødvendigt at yttre sig om
 dette besynderlige Intermezzo, og endnu hurtigere,
 end jeg kunde forelægge ham et Spørgsmaal, be-
 gyndte han at tale udførligt om hvor vanskeligt det
 var at udrydde den religiøse Overtro iblandt Folket.
 Jeg vovede den Paastand, at det ikke alene var van-
 skeligt, men ogsaa, dersom det lykkedes, meget be-
 tænkeligt; thi det som forsvandt med Overtroen, vilde
 kun altfor let sætte det Dybeste i Religionen i Fare
 og borttage Støtterne for den religiøse Sædelighed.

Af denne Mening var nu min Fedsager ingensunde, og da han ikke havde Lyst til at fortsætte Samtalen videre, afbrød han kort og foreslog mig at besøge en strax i Nærheden boende pensioneret Operasanger, der i sine yngre Aar havde gjort megen Opfigt.

Den svenske Opera var under Gustav den Tredie berømt, og havde især ganske sat den Kiøbenhavnske i Skygge. Eftersom en betydelig Stemme fremtraad her, forsvandt den hurtigt igjen, for at uddanne sig videre paa Skuepladsen i Stockholm og at henrykke denne Stads Indbyggere. Saaledes erindrer jeg fra min tidligste Ungdom hvorledes i Kiøbenhavn den hese Verden taelte om den skønne og talentfulde Carolina Walter, der rigtigt nok for mange Aar siden var forsvunden, og, om jeg ikke tager feil, den Tid allerede død. Det var især hende, der som Alt beherskende Primadonna ved den Stockholmer Opera, i sin Tid forskaffede sig en europæisk Berømmelse; men mig var hun interessant fordi hun var Moder til min Skoleven, den forhen omtaelte Skuespiller Lindgreen.

En lille, høist venlig Olding traad os imøde og modtog os med et Slags fornem Anstand. Han havde været en Yndling af Gustav den Tredie, erindrede

sig sin Ungdomstid, og syntes at vederbræge sig ved disse Erindringer. Han var en Tydster, og den svenske Konge havde vidst at trække ham hid fra den berlinske Opera under Friedrich den Anden. Da jeg nu gav mig tilskjende som en Svigersøn af Kapelmester Reichardt, kom han i en sand Henrykkelse; hans hele, muntre Ungdomshistorie levede op igjen. Reichardt blev roest paa en, jeg kan sige for mig rørende Maade; han havde velvilligt taget sig af den unge Sanger, og Enhver, som kjendte Reichardt, vil troe det. At blive paa en saa uventet Maade, fjærnt fra Hjemmet, hensat midt i min Familie, var mig høist behageligt. Det syntes næsten, som om den gamle Mand, hvor glimrende hans Stilling end havde været, dog angrede, at han havde forladt sit Fædreland. Saaledes hengik Tiden meget muntert og for mig ikke uden Betydning.

Man vilde ikke lade den skønne Pinsesetid gaae unyttet forbi; nogle Dage senere laad der en Lyst-tour Sted til Slottet Gripsholm. Der blev valgt en anden, af Owen bygget Dampbaad; Passagerernes Antal var stort, og Afstanden fra Hovedstaden betydelig; man maatte indrette sig for een Nat. De medreisende Herrer og Damer, — man paastod hen-

imod Trehundrede, — skulde finde Plads i den lille
 høist uanseelige Stad, og medens vi hurtigt ilede
 afsted, svævede allerede de forestaaende natlige Ven-
 tyr for os. Møtaren blev sig ogsaa, saavidt jeg
 erindrer, paa den anden Side af Drotningholm, no-
 genlunde lig. Under Reisen, næsten fra Begyndelsen
 af, blev den gjensidige Berørelse mere levende; Be-
 vidstheden af, at vi skulde blive to Dage sammen
 udøvede sin Indflydelse. Dampskibet var mindre,
 end det forrige, Antallet af de Reisende dobbelt saa
 stort, og den større Nærhed syntes næsten uundgaas-
 ligt at fremkalde en større Fortrolighed. Paa Hen-
 farten var Selskabet vel noget forvirret, adspaltet,
 men havde dog nogenlunde fundet sig tilrette, da man
 naaede Gripsholm. Her var nu den pludselige Ad-
 spredelse ret mærkkelig. Den Tid, i den europæiske
 Dampskibsfarts Ungdom, var saadanne Scener endnu
 nye, nu ere de rigtigt nok blevne meget almindelige.
 Saa snart vi landede adspredte det hele tæt sammen-
 præssede Selskab sig i alle Egne af Staden; den
 Enne ilede forbi den Anden, naar han af en Hen-
 delse medte ham; Enhver tænkte kun paa sig selv,
 thi han maatte sørge for Føde og Bolig. Saaledes
 hengik der omtrent een Time, da Selskabet igjen kom

sammen. For mig havde Hr. v. Hartmannsdorff
 sørget paa det Venligste. Men nu forestod der mig
 endnu en Bestjæftigelse, der var mig meget piinslig
 og for hvilken jeg gyste tilbage. Jeg skulde i Sel-
 skab med nogle hundrede Mennesker gienne mile alle
 Slottets Gemakker og i ethvert Gemak betragte en
 forvirrende Mængde Gjenstande. Fra Betragtningen
 abstraherede jeg vel ganske; jeg lod mig slæbe lige-
 gyldig igjennem alle Gemakker, her som i Drottning-
 holm; heller ikke kan jeg erindre Noget af alle Mærk-
 værdighederne her, og dog skulde jeg netop her blive
 rystet paa en Maade, der overgik min ikke ringe For-
 ventning. Slottet har et stummelt, mørkt Udseende.
 Mange Hjornetaarne gjøre, at det tager sig ud som en
 Fæstning. Disse Taarne vare af et betydeligt Omfang
 og To af dem have en stor historisk Betydning, thi i
 dette Slot træder Sverigs Hæbnesfrangre, natlige
 tragiske Historie os paa en truende Maade imøde.
 Basaslægtsens hele sørgelige Historie, tilligemed det
 følgende Dynasties, trænger sig her ind paa os.
 Naar Gustav Basa, Slægtens Stammefader, som
 en fordreven Prinds af en undertrykt Familie, ven-
 der tilbage fra fremmede Lande, til hvilke han var
 bandlyst, og viser sig, uden nogen anden Støtte, end

sin egen personlige Kraft, i sit undertrykte Fædreland, redder det, grunder et kongeligt Dynasti, og dør efter en langvarig og prisværdig Regjering, saa see vi i ham i det fjærne Norden et af de lyse Punkter i Historien, i hvilket den sjældent fremstinnende og saa hurtigt forsvindende Dag straaer os imøde. Men næppe havde han lukket sine Dine, førend hans efterladte Børns uslykkelige Tid begyndte. Saa Epøcher vise en saadan mørk Blanding af religiøse og politiske Udsættelser, af Brødrenes gjensidige Forfølgelser mod hverandre, af Forræderi, Mord og alle Slags Ulykkeligheder, indtil den yngste og listigste blandt Brødrene trak Landet og den stolte Adel i sit Garn; dette Skuespil af en alsidig Forvirring sluttedes, da Gustav Adolfs Fader seirede. Man forbauses, naar man seer, hvorledes et næsten i halvstjerdesindstypede Aar adspiltet Folk paa een Gang træder saa mægtigt frem og paa den meest glimrende Maade begynder en stor europæisk Daad; man kunde kalde Gustav Basa den svenske Gustav Adolph, men denne den europæiske Gustav Basa. Ogsaa deri lod Sammenligningen sig endnu forsvare, at der gnavede en hemmelig Drim paa begges Vedrifter, at den glimrende og begejstrende Begyndelse fremavlede en saa frygte-

lig og forstyrrende Tid. For at begribe den Glands, hvormed Gustav Adolph optraad i Tydskland, maa man kjende den mægtige og virkelig ophøiede Charakter, som i denne den alsidige Forvirrings Tid havde uddannet sig i den svenske Adels. Det var uden Tvivl Gustav Adolfs største Daad, at vinde disse trodsige, modstræbende Gemytter for sig.*)

I Slottet Gripsholm vilste to Hjørnetaarne to skjæbnsvangre Epøcher i den svenske Historie. I det ene saae man det Fængsel, i hvilket Erik den Fjortende i flere Aar var indsluttet. Midt i det runde Taarn var der et lille Rum, i hvilket Kongen blev holdt fangen; det var kun sparsomt oplyst, thi Lyset faldt igjennem tredobbelte Binduer. En større Kreds omgav dette Fængsel og i denne bleve Vægterne indspærrede, der bevogtede ham. De vare forpligtede til

*) Jeg gjør opmærksom paa en af de meest udmærkede historiske Fremstillinger i den nyere Tid, som jeg har læst med den inderligste Deeltagelse. Det er Fryxells „Karakteristik af tiden och de utmärkta handlande Personerna i Sverige från År 1592 till 1600.“ Om den har fundet en tydsk Oversætter veed jeg ikke; i ethvert Tilfælde fortjener den at blive almindeligt bekjendt. Den har vundet Akademiet's store Præmie.

bestandigt at gaae omkring det lille runde Fængsel. I dette saae man nedtraadte Godsbor af den ulykkelige Konge, der løb omkring her i to hele Aar i Raseri og Smerte, ligesom et vildt Dyr i et Buur. Naar man levende forestiller sig hvorledes Kongen løb vildt omkring i sit Fængsel, medens Bagten, der selv var indelukket, omkredsede det, har man et gyfseligt Billede af hans Ulykke; thi det, som drev ham rastløs omkring, var hans forbigangne Livs indre Forvirring og den Angst, med hvilken han saae en faresfuld Fremtid imøde. Han blev affindig og siden forgiven. De nærmere Omstændigheder ved hans Mord have vi lært at kjende ved den berømte svenske Historiegrandfær Geijer.

I det andet Taarn blev man erindret om en senere ikke mindre ulykkelige Epoche i den svenske Historie. Der havde Gustav den Tredie, da han kom tilbage fra Frankrig, ladet oprette sit franske Hof-theater. Denne Konges Skjæbne er bekjendt.

I dette sørgelige Slot henlevede endelig Gustav den Fjerde, der siden blev fordrevet, sin sørgelige Ungdom.

For mig har den forunderlige Modsætning imellem Danmark og Sverig efter Ophævelsen af den Kal-

marste Union, altid været mærkværdig. Her en vedvarende Kjæde af lidenskabelige Familiestridigheder; der vel en betænkelig Stilling, men den rolige Kongefølge blev sikket igjennem flere Aarhundreder.

Saadanne betænkelige Betragtninger kunde, om endstjondt de uvilkaarligt maatte paatrænge sig, dog ikke vedvare ret længe i en saadan Trængsel af Mennesker, som alle havde besluttet ganske at nyde det Nærværendes Glæder. Det store sællede Maaltid, der var foranstaltet, forenede en betydelig Deel af de Reisende endnu noiere. Denne Reise havde bragt mig i et saa fortroligt Forhold til en Mængde Mennesker, som om jeg havde henlevet mange Aar i Stockholm, og Tilbagereisen bragte os især endnu nærmere sammen. Samtalen var levende og utvungen, Munterheden og Glæden almindelig og iblandt os fremtraad der en ung Mand, der erindrede om den berømte svenske Digter Bellmann. Denne mærkværdige Mand var, medens han levede, paa en selsom Maade Middelpunktet for Selskabeligheden i Stockholm. Hans Digte kunne, adskilte fra den selskabelige Glæde, af hvilken de udsprang, fulde af et grandfæsløst Overmod, og dog med en næsten truende mørk Baggrund, næppe forstaaes. Paa mig gjorde disse Sange med

en let spøgende Bittighed, med vedvarende Hentydninger paa Digterens forgangne Tid, et selfomt Indtryk. Vel henrev det Overmod mig, hvormed han opmuntrede det hele Selskab og satte det i en levende Bevægelse; det var et hængaet historiskt Livs sammentrængte Glæde, men tillige de faa Dages, som vi havde tilbragt paa Reisen. Jeg foretom det mig, at en mørk Tids Jammerklage klang ud af denne Glæde, da det mørke Gripsholm laa i Baggrunden af vor Reise. Det var Gustav den Tredies franske Theater og Erik den Fjortendes Fængsel, der vare rykkede hinanden ganske nær.

Jeg tilbragte næsten to Uger i Stockholm, og lærte at kjende flere betydelige Mænd, iblandt disse den berømte Bergelius, der allerede havde lagt Grunden til den store kemiske Skole, der siden har udbredt sig saa betydeligt i Europa, men især i Tyskland. Ligeledes blev jeg bekendt med hans selsomme og eenfaldige Modstander Schwarz. Og i den svenske Literatur i snævrere national Mening levede jeg mig ind her. Hammerhjöld, Överbibliothekaren, havde nylig udgivet et Skrift om Udviklingen af det filosofiske Studium i Sverige. Han hørte til min fortroligere Omgang. Iblandt de høistinteressante Mænd,

som jeg lærte at kende, var ogsaa Bællow, der har tiltrukket sig Opmærksomhed som Digter og udgivet en Samling af gamle svenske Sange med deres Compositioner. Da han var rig, levede han paa en glimrende Fod. Hans Huus forsamlede de interessanteste Familier i Stockholm, og de selstabelige Timer, som jeg tilbragte der, ere blevene mig i en behagelig Erindring. Især faldt de svenske Fruentimmers Ynde mig i Minne og deres fine klangfulde Stemmer henrykte mig. Den fulde og klare Udtale af Vokalerne meddelede iblandt de Scandinaviske Sprog, den svenske Mundart megen Ynde, og naar de yngre svenske Damer sang de simple, men dybtgribende Nationalfange efter de gamle Melodier, var jeg fuldkommen henrykt. Den dybeste Smertes Magt toned ned af dem og syntes i sin store Simpeltid at røbe Musikfæns meest tilslørede Hemmelighed, som den skivler sig i Lyshedsens muntreste Toner.

Det er mærkværdigt hvor rig Stockholm allerede den Tid var paa Dampskibe, da man næppe i Tydskland havde begyndt paa at bygge dem. Paa et tredje Dampskib forlod jeg Stockholm, for at reise til Upsala. Vi kom tæt forbi Sigtuna, den ældste Scandinaviske Folkeverdens Egn. Her befandt jeg mig

atter midt i et stort Selskab af Herrer og Damer; thi den Lykke, der pleiede at ledsage mig, jeg kunde sige paa alle mine Reiser, traad mig ogsaa her imøde. En saadan Fest, som der kun finder Sted i Sverig, skulde netop begynde,

Et stort Antal Præster, der paa en eller anden Maade ville gjøre sig bemærkelige, erhverve sig Magistergraden; paa Universitetet bliver den unge Candidat prøvet, antaget eller afvist, men Promotionen finder kun Sted hvert tredje Aar. Da Magistergraden i Sverig næsten er ligesaa hyppig iblandt de Lærde, som forholdsviis den medicinske Doctorgrad i Tydskland, og den høiere Doctorpromotion, der vistnok er sjældnere, ogsaa finder Sted ved denne Leilighed, saa er Antallet af de Promoverende ikke ringe. Ogsaa ved Disertationerne viser der sig en i Tydskland ikke bekjendt Eiendommelighed. Lærde Opsatser, især i det latinske Sprog, vilde næppe være muelige, thi Forfatteren vilde gaanske alene og uden Erstatning komme til at bære Omkostningerne ved Trykningen. Det er bekjendt at en Professor endnu indtil dybt ind i det forrige Aarhundrede, var, som Præsæs ved Disputationen Forfatter til det Stridskrift som Doctoranden skulde forsvare. Det samme Forhold fortsattes

længe med Misbrug, da den Forpligtelse selv at forfærdige og forsvare Disputationerne gik over paa Doctoranden. I Sverig hviler denne Udarbeidelse ganske offentligt paa den præsiderende Professor; ved enhver Disputation lader denne trykke et bestemt Antal Ark, der have et bestemt videnskabeligt Indhold. Afhandlingen bryder af, naar Arkene ere fulde, ofte midt i en Periode, ligesom i vore Dage mange Journaler der udkomme hæfteviis. Saaledes rykker Afhandlingen langsomt frem, Afbrydelsen varer ofte meget længe og det varer undertiden flere Aar førend Afhandlingen er færdig.

Ved den nu forestaaende Promotion talte man nogle og halvfierdsindstyve Candidater, som skulde erholde Magisterværdigheden. Ikke Mandfolk alene, men endogsaa Fruentimmer af de første Kredse i Stockholm, pleiede at blive disse Høitideligheder, og derfor var Selskabet paa Dampskibet et meget udvalgt. Mange vare mig bekendte. Hr. von Hartmannsdorff havde den Godhed ogsaa at ledsage mig til Upsala. Den daværende Lector Atterbom ventede mig. Vi ankom sildigt om Aftenen og traad foreløbigt af i en Gjæstgivergaard. Da jeg havde hilset paa min Ven, og lært at kjende nogle af hans nær-

meſte Benner, der mødte os, hørte jeg langt borte en Bevægelse. Det var et Antal Studerende, der, uidentvivel bevægede dertil af Atterbom, bød mig velkommen med en Sang. Hvad der især var mig paaſaldende ved denne for en Universitets-Lærer ikke uſædvanlige Modtagelse, var den nordiſke Rolighed; ſom viiſte ſig derved. Man vilde næppe have mærket, at de nærmede ſig, hvis en Mængde Menneſters Godtrin kunde have været ſkjulte. Sangen var ſagte, langſom og toned ned næſten ſørgeligt, og Vivattraabet var ingeniſtende tydeligt; men jeg erholdt ſenere overtydende Beviſer paa deres Hengivenhed. Den larmende Jubel, der pleier at finde ſted paa de tydiſke Universiteter, ſyntes her at være fuldkommen ubekjendt.

I de første Dage af mit Ophold i Uppsala var Forvirringen ſtor; — de halvſjærdſindſtybe Doctor- anders Slægtninger, den ſtore Mængde af Beſøgende fra Stockholm opfyldte Huſene; det Var Dage hængſt med Beſøg og Selſkaber, medens Forberedeliſerne til de ſtore Feſtligheder ſatte Profefſorer, Universitetets Embedsmænd og Studerende i en urelig Bevægelse. Dagen kom; ogſaa jeg, der ſom en fremmed tilſtædeværende Lærd var indbuden og ſkulde tage Deel i Feſten, var i en ikke ringe Forlegenhed i det

mindste med een Deel af mit Toilette. Jeg havde i tre Dage ikke ladet mig barbere og i hele Upsala var der kun een Barbeer, der som Saadan næsten slet ikke blev sat i Virksomhed; men han var tillige Friseur og de unge Mænd, der skulde tage Graden og alle de, der skulde spille en Rolle ved det festlige Tog, som Marschaller o. s. v. maatte vise sig friserede og pudrede paa gammelbags Maade. Manden havde begyndt nogle Timer efter Midnat og sandsynligviis friseret over hundrede Mennesker. Jeg kom temmelig sildigt og haabede, at han allerede var færdig med de unge Mennesker, men hele Stuen var endnu fuld af Mennesker, der ikke vare friserede, og jeg var virkelig i Fare for at maatte ved denne Leilighed spille en besynderlig Rolle med et meget uanstændigt Skjæg. Der hvor Professorerne vare forsamlede, havde man ventet paa mig, Toget var allerede ordnet, Prokosten var endt, og jeg kunde ikke andet end netop slutte mig til Toget. Dette gik til Stadens store Domkirke, der er bygget i den sjoneste Stil og tager sig høist stateligt og imponerende ud. Den store Portal var aaben; den ganske oplyste Kirke laa bag ved. For Toget blev Veien kun banet med Noie og vi fandt vore Pladser i Choret. All

var besat; Gallerierne imellem de smækkre Piller vare
 indtagne af Damer fra Stockholm og en Række af
 de skønneste Fruentimmer dannede en behagelig Kreds.
 I den vide mellemste Deel af Kirken trængte Mænd
 og Qvinder sig sammen; Festligheden begyndte. Den
 varede fra Klokken ti om Formiddagen til Klokken fire
 om Eftermiddagen; der blev holdt fire, om ikke fem
 latinste Taler om forskjellige Gjenstande; ingen af
 dem varede fortere, end een Time; imellem dem blev
 der sunget latinste Sange. Klokken var allerede over
 to, da, om jeg husker ret, Professor Gruber besteg
 Talestolen og begyndte en lang Prædiken, som jeg,
 der var fuldkommen ubekjendt med den fra den sæd-
 vanlige Maade at tale paa aldeles forskjellige Tale-
 pathos, slet ikke forstod. Jeg beundrede Damerne.
 I Tydskland vilde sikkert flere have besvimet, og hvor-
 ledes en Saadan, der befandt sig i den forreste Række,
 skulde kunne bringes ud af Trængselen, var mig fuldkom-
 men ubegribeligt. Men her fandt der aldeles ingen
 Forspyrrelse Sted; jeg var ingenlunde i den Stem-
 ning, at jeg kunde høre paa en saa lang Række Ta-
 ler. Jeg var staaet tidligt op; mit uanstændige
 Skjæg havde bragt mig i Fortvivlelse og stilt mig
 ved den skønne Frokost. Da nogle Timer vare for-

løbne, ventede jeg Slutningen af Høitidelighederne, men bestandigt traad der igjen en ny Taler op. Endelig gik Toget fra Kirken til Riddersalen, hvor kun Jaa kunde finde Plads i det maadeligt store Rum. Her var der opstillet en kongelig Throne, og Grev Flemming indtog, som Kongens Repræsentant, en Plads, saavidt jeg kan erindre, paa et andet lavere Sæde. Ridderordener bleve uddeelte til et Par Professorer, ganske efter gammel Stik og Brug. Grev Flemming holdt en Tale, blottede et Sværd og meddeelte Ridderflaget. Historikeren, Professor Geijer, spændte, som Ordenens Sekretair, Ridderen Guldsporerne paa. Høitideligheden endte med en Lykonstning af Greven, derpaa af de Jaa, der vare forsamlede i Salen, og endelig stred det festsige Tog videre, for at nyde det festsige Maaltid. Dette var opdækket i en af Linné anlagt botanisk Have, og det i det store Drangeri. Et Taffel var dækket for i det mindste to hundrede Gæster; her stod der i en bestemt Afstand adskillige udenlandske Blomster i Potter. Stammerne vare omgivne af Bordene; i Midten stod det store, berømte, af Linné plantede Orangetræ, der bliver betragtet som Havens Helligdom. Jeg fandt, tilligemed Grev Flemming, Universitetets Rector og

nogle ældre Professore, min Plads under dets vidt-
 udbredte, tætte Grene. Det var det anseeligste Orange-
 træ, som jeg hidindtil havde seet, og det overraskede
 mig, at sidde saaledes under dets Skygge i det høie
 Norden. Maaltidet var prægtigt. Da Røden kom
 til Staaerne, blev Kongen, som det forstaaer sig af
 sig selv, først hilset af Grev Klemming, og jeg saae
 forud, at der ogsaa vilde blive udbragt en Skaal,
 der vilde opfordre mig til at tale. Ved saadanne
 Leiligheder er jeg sædvanligt meget angstlig; Svaret
 lyktes mig sjældent, og det hele Maaltid er fordærvet
 for mig. Jeg har kun allfor ofte oplevet denne Dval.
 I en meget smuk Tale af Professor Geijer blev den
 tydske Literatur roest, de preussiske Univeriteter i de-
 res Betydning opbrøede og mig bragt et Velkommen.
 Jeg havde tænkt over det almindelige Indhold af mit
 Svar, og var uvis om hvilket Sprog jeg skulde vælge,
 da Indholdet vel allerede var udtænkt og bestemt,
 men Formen af Talen maatte være et Produkt af
 den nærværende Tid. Svensk var jeg ikke i Stand
 til at tale med Færdighed, thi de dannede Skandina-
 vere forstaae hverandre gjensidigt, idet Enhver taler
 sit Sprog. Dansk fandt jeg betænkeligt, netop for-
 medels Sprogens Slægtsskab. Et Udtryk kan i dette

Sprog have en tilladt talerist Betydning, der i det Svernske klinger lav; jeg valgte derfor det tydske Sprog og angav Grunden. Jeg sad i Skyggen af Linnés Drangetræ, jeg var middelbart dannet af Linné, en af hans bedste Disciple havde været min Lærer, et af de dybeste Hovedmomenter i mine ungdommelige Dannelse skyldte jeg hans i hele Norden høitprisede Tilværelse. Saaledes havde jeg en Gjenstand, der med Fethed lod sig knytte til den givne Leilighed. Jeg blev virkelig greben af den; Linnés Navn sluttede sig selv til de mange store Navne af udmærkede Naturforskere, som forherlige dette lille nordiske Rige i europæisk Videnskabeligheds Historie. Talen lykkedes som kun saa re lykke os mig, og Rygtet om denne Toast udbredte sig, som jeg paa min Reise gennem Sverig erfarede, med en vis Velbehag, selv i de fjærneste Provindser.

Nu kom der rolige Dage og jeg kunde nærme mig til de mange Lærde, hvis Navne tildeels alle vare mig bekendte. Kun To af dem havde jeg allerede lært at kjende i Tydskland, det var Wahlenberg, den i Europa bekendte Botaniker, og min fortræffelige Ven, i Upsala min glæstfrie Bert Atterbom, i ethvert Tilfælde en af de phantastrigeste og behag-

liaste Digtere ikke blot i Sverrig. En svensk Docent's
 Stilling er ikke den meest glimrende; han maa
 tilbringe den bedste Tid af sit Liv i en indskrænket
 Stilling som Lector, der rigtigt nok lader sig sam-
 menligne med en extraordinair Professors ved de
 tydske Universiteter, og de fleste indtage først i en
 høiere Alder Pladser som overordentlige Professorer.
 Begge mine Venner vare Lectorer. Overhovedet er
 Forholdet imellem Lærere og Studerende paa de
 svenske Universiteter et ganske besynderligt. Forældrene
 sende deres Sønner i det trettede eller fjortende
 Aar til Universitetet, disse Drenge hedde Studenter
 og staae, dersom de ere formuende, under ældre Stu-
 derendes Ledelse og Opsigt, der netop ved den i Lan-
 det herskende Armød derved blive satte i Stand til
 nogenlunde sorgfrit at kunne opoffre sig til deres
 Studeringer. Paa en saadan Maade have de fleste
 siden saa udmærkede Notabiliteter i den svenske Lite-
 ratur hjulpet sig frem; men derved danner der sig
 ogsaa en trappeviis Overgang fra de Børn, der kal-
 des Studenter, til de i Upsala saa høit agtede or-
 dentlige Professorer; Forhold holde de Vidre, som
 de Yngres Forere og Ledere, ofte i mange Aar faste
 ved Universitetet, især Saadanne, som ville uddanne

sig for dette. De erholde ved Magistergraden allerede en høiere Betydning og Nogle udmærke sig i denne Stilling som Skribenter, uden endnu at have nogen Ansættelse.

Bed Atterbom lærte jeg nu at kjende flere Professorer. Men forend jeg taler om disse, maa jeg omtale en Kone, der virkelig har erhvervet sig flere Fortjenester af Universitetet i Upsala. Det er den aandigt betydelige, elskværdige Oberstinde Silfversholpe. Hun lever som Enke, og har paa en vis Maade et aabent Huus for Professorerne og deres Familier, for Lectorer og Magistre og ældre dannede Studerende. Jeg troede mig hensat i en Kreds, der er meget sjelden i Tydskland. Der herskede en Giin-
bed og en yderst interessant Bevægelighed i hendes Aftencirkler. Videnskabelighedens og Dagens mang-
foldigste Gjenstande bleve behandlede med megen Dygtighed og jeg har ikke paa noget andet Universitet fundet et lignende behageligt Foreningspunkt hos en aandrigh Kone. Mit Forhold til denne ærværdige Dame blev snart et fortroligt; hun var en af de berømte tydske Digterinde, Generalinde v. Hellwig, født von Imhofs ældste Veninder.

Imidlertid de Professorer, hvis Bekjendtskab jeg

gjorde i Upsala, var der endnu tvende umiddelbare
 Discipler af Linné. Den ene var den som Reisende
 i Afrika bekjendte Afzelius, der ogsaa kort førend min
 Ankomst udgav sin Lærers Levnet. Dette Skrift har
 noget Værd, det er Linnés Bemærkninger over sig
 selv, med oplysende Anmærkninger af Udgiveren.
 Den Anden var Thunberg, bekjendt ved sine Reiser
 ved det gode Haabs Fjorbyrg og i Japan. Han
 opnaaede en høj Alder og døde nogle faa Aar efter
 mit Ophold i Upsala, dybt inde i de Fjersindstyve.
 Jeg fandt i Thunberg en stor Mand, udtæret som en
 Mumie, men med en stor Bevægelse, der tog sig
 høist selsomt ud ved Siden af hans Alder. Han førte
 mig i et Par Timer næsbrudt om i den botaniske
 Have, og løb med en Hurtighed, der satte mig i
 Forbauselse, fra det ene Sted til det Andet. Denne
 Bevægelse syntes slet ikke at udmatte ham. Med stor
 Lethed hoppede han foran mig opad Trapperne. Alt,
 hvad han tænkte og gjorde, bevægede sig inden hans
 Plantebestemmesers snævre Stranker, med hvilke Bo-
 niterne dog kun ere lidet tilfredse, saa at der endnu
 hersker en stor Forvirring i disse, og det er vanskeligt
 at afgjøre, om Planter, som de nyere Reisende finde,
 allerede have været Thunberg bekjendte eller ikke.
 Hvad jeg oplevede. IX.

Han var overhovedet ikke meget aandrig, men erhvævede sig ved sin Travlhed og utrættelige Plantesamlen, næsten den største Berømmelse iblandt alle de Lærde, som Linné udsendte i alle Verdens Egne. Selsomt forekom han mig, da han, virkelig mere udmattet, end han syntes at være, førte mig ind i det Kabinet, hvor hans japaniske Mærkværdigheder vare. Her troede jeg, at see en Automat, der var forfærdiget med stor mechanisk Tuelighed for at oplyse den vistnok betydelige Samling. Jeg holdt mig for overbevist om, at den gamle Mands Livsprincip var at søge her: naar han forklarede Japanernes Klædningsstykker, Baaben, Redstaber o. s. v. altid paa den samme Maade og hver Dag nød der Samme. Jeg kunde aldeles ikke forestille mig, hvorledes dette udtørrede perpetuum mobile nogeninde vilde ophøre med at bevæge sig paa een og samme Maade. Sandsynligviis døde han, — da Besøgene astog, jo ældre han blev, — af Mangel paa ydre Ansprovelse. For min Ven Wahlenberg, der maatte leve saa længe som Lector i en videnskabeligt, saavel som finantielt indskrænket Stilling, var dette en sørgelig Udsigt.

Et andet selsomt Menneske levede den Tid endnu i Upsala; han heed Demann, var Professor i Theo-

logien, om jeg ikke tager feil Orientalist og meget agtet for hans store Værdom; han havde været Rector ved en lærd Skole, og havde ført forend sin Kaldelse til Upsala lidt af en Heber. Fra nu af blev han behersket af den fixe Idee, at han ikkun kunde leve, naar han aldeles bortsjærnede den frie Luft fra sig og forblev i Sengen. Til Upsala lod han sig bringe i en fast tilluftet Bogn, ganske omgivet af Senge; ogsaa som Professor forlod han aldrig Sengen. Udenfor denne maatte hans Tilhørere forsamle sig; Bøger og Papirer laae paa Sengen og paa de tæt ved den staaende Borde, saa nær at han kunde naae dem. Her modtog han ogsaa Besøg. Jeg blev ført til ham af Geijer. Han var fuldkommen sund og frisk. Synet var ikke det behageligste; thi for Reenligheden var der just ikke sørget meget. Den raske Mand bevægede sig med stor Livlighed, rettede sig op i Sengen, kastede sig igjen tilbage og taelte og gesticulerede hæftigt, saa at Lagen og Papirer fløi omkring ham. Om hans selsomme Grille turde man ikke tale. Han døde først i en høj Alder. Om han fremtraad som Stribent i sit Fag veed jeg ikke, men ved Fru v. Tarrach, Enken efter den preussiske Gesant i Stockholm, der, som svensk Grevinde Ro-

fen, altid har bevaret en stor Hengivenhed for sit Fædreland, har jeg lært at kjende et høist interessant lille Skrift af denne forunderlige Mand. Det indeholdt en Fremstilling af hans Skoleliv. Han var opdraget i Huset hos sin Onkel, der, som Landsbypærest naaede en høi Alder. Denne levede ogsaa ganske hensjunken i sin Skoletid, og saaledes naaede Odemanns Erindringer næsten umiddelbart til ind i det syttende Aarhundrede. Hvorledes de lærde Skoler i de svenske Provindser nu ere, er mig ubekjendt, men ligesom en Mængde ældgamle Indretninger ved Kirken og Universitetet, saaledes have ogsaa de gamle Skoleindretninger fra Reformationstiden vedligeholdt sig renere i Sverrig, end i noget andet Land, og efterat jeg ved Raumers fortræffelige „Geschichte der Pädagogik“ havde lært at kjende Trogendorf og Johannes Sturm, var Odemanns lille Bænk mig dobbelt interessant. Af de gamle Skolers demokratiske Indretning, saaledes som den var bestemt, ikke alene for Underviisningen, men ogsaa for Disciplinen, er det rene Billede blevet tilbage indtil den sidste Halvdeel af det forrige Aarhundrede. Da denne Skoledisciplin hændede, blev de ældre Disciplens Magt, afstilt fra enhver Opfigt, tilbage som et sta-

beligt Skolearistokrati; og dette foresandt jeg endnu i min Ungdom i Skolen i Roeskilde. Det var mig høist interessant at kunne følge denne stadige Udvikling lige til min egen Ungdoms Tid. Skriftet lader sig godt læse, og er skrevet med en Letthed og Lune, som man ikke skulde have tiltroet den gamle, underlige Mand.

Men her lærte jeg ogsaa at kende en af de mærkværdigste Mænd i Sverig, nemlig Grev Platen. Sverig har udmærket sig iblandt alle europæiske Følk ved sine store mekaniske Værker, ved hvilke det behersker det raae Land. Pohlheim har foreviget sig ved Sluserne ved Trollhättä. Som bekjendt seer man der, ved Siden af et brusende Vandfald, Stibene stige, ved Hjælp af dristigt anbragte Sluser, i Beiret til en betydelig Høide. Men Grev Platen fylder man den dristige Göthakanal, der formedelsi Floden slutter sig til Pohlheims Sluser, og gjennemstrøjer de svenske Gneisbjærge. Denne Kanal var ved mit Ophold der endnu ikke færdig. Jeg kom paa mine Reiser over den paa flere Steder, snart var den allerede fyldt med Vand, snart tør og under Arbeide. Jeg har ikke seet noget mekaniskt Værk, der i Størhed og Dristighed kan maale sig med dette. Man

forbauses ved at opbæge et Foretagende i et fattigt Land, som vilde være det rigeste og mægtigste Folk, Engelskmændene selv, til Gre. Grev Platen havde at kæmpe imod mange Bønseligheder; den store finansielle Anstrængelse, der allerede længe havde fundet Sted, laa Modstanderne alt for nær, og det syntes virkelig, at Stændernes hæftige Opposition vilde tvinge ham til at opgive Værket, da det allerede var nær nær sin Fuldbendelse. Men han forstod dog at trænge igjennem; han lod arbejde paa flere Punkter paa een Gang. Det syntes uforstandigt, at lade disse med mange Beføstninger færdiggjorte Kanalstykker, der laae ganske ubrugelige, og lukkede paa alle Sider, opfordrende til en gjensidig Forbindelse, være ubenyttede; selv da ethvert Haab syntes at forsvinde, indsaae han, at det, der maaskee ikke lykkedes ham, nødvendigt maatte udføres i Fremtiden.

Modsatningen imellem Stockholm og Upsala er mærkværdig, og kan næsten tjene til at betegne Sverigs historiske Eiendommelighed i alle dens Retninger. Intet Land har mere trofast bevaret det gamle nordiske Præg, saavel i Sprog, som i Sinder.

lag og Tænkemaade, i Forbindelse med en fuldkom-
 men moderne social Dannelse, end Sverig. Denne
 Forbindelse, der i den nyere Tid finder Sted i Rus-
 land og Polen, i alle det østerrigste Monarkies Lande
 og maa kaldes et ydre Anstrøg af fransk Cultur
 paa den oprindelige nationale Viis er i Sverig
 ældst; den naaer op til Tredivaarskrigen; iblandt
 de skandinaviske Folk er den fremragende. Forbin-
 delsen blev foranlediget af Sverigs større Forvikling
 med de almindelige europæiske Anliggender, især ved
 Deeltagelsen i de Polste; den kom til Modenhed ved
 Gustav Adolfs Døds, og ved det at Frankrig saa
 ubeldigt understøttede Protestanterne. Det svenske
 Hof blev bestandigt fransk, og var det under Gustav
 den Tredie maaskee endnu mere end nu under en
 Konge, der er en Franskmand af Fødsel. Upsala
 dannede i videnskabelig Henseende en Modsatning til
 Stockholm, Universitetet der til Akademiet her, og
 den hele germanistiske skandinaviske Cultur til den Franke.
 Under Gustav den Tredie var, i den æsthetiske Lite-
 ratur, det franskfødte Stockholmer-Akademie fuld-
 kommen det Overveiende, og først i Begyndelsen af
 dette Aarhundrede fandt der ogsaa fra denne Side
 en betydelig Reaction Sted, i hvilken min Ven At-

terbom spillede en betydelig Rolle. Den har baaret sine Frugter, og dersom man vil sammenligne den med Romantikernes Kamp mod de saakaldte Classikere af det franske Akademi, saa viser den svenske Reaction dog til sin Fordeel en stor Forskiel; thi den var her det oprindeligt Nationale, der, om ogsaa fortrængt, dog endnu bestandigt levede med fuldkommen Bevidsthed i Folket, ja, endog i alle Lærdommens Grene. Denne Retning mistjendte ikke sit Slægtskab med den Tydske, og man kunde kalde Universitetet i Upsala overveieende tydsk, medens Akademiet i Stockholm var ultrafransk. En Folge af denne Modsatning var en vis Isolering af Lærdommen i Upsala. Professorerne vare udelukkede fra den store Verdens Forhold, og selv den største aandige Bevægelse tabte sig i en vis mørk Densitivitet; en gammelmands Maade at behandle Videnskaberne paa meddeelte Universitetet noget Mørkt, jeg kunde sige noget Melancholskt. I Upsala var der virkelig, medens jeg opholdt mig der, kun een Professor, der formaadede med Held at repraesentere Universitetet udenfor dets snævre Kreds; dette var i Upsala selv almindeligt erkjendt. Det var Geijer, der ogsaa derfor var bleven det næsten nødvendige Medlem af Stander-

forsamlingen. At Resultatet vilde være betydeligt, naar en grundig Lærdom parrede den gammelnordiske, samvittighedsfulde Alvor med fransk Lethed, var begribeligt, og Geijer er endnu bestandigt i sin høie Alder en af de meest udmærkede politiske Personligheder i Sverig. Hans høist betydelige, aandrige Bærk, der betegnede en vigtig Kriks for det nordiske Oldstudium, „Svea Rikes Häfder“, var kort forud min Ankomst udkommet i Upsala, og var vel stiftet til, endog ved en flygtig Gjennembladen, som Adspresbesserne under mit korte Ophold kun tilode mig, at gjøre den Reisende bekendt med den gamle Mythenverdens klassiske Egne. Jeg var i den Tid, som jeg tilbragte i Upsala, hver Dag i hans Huus; jeg fik ham meget kjær, og disse Timer ere blevene mig usorømmelige. Hos ham forsamlede flere Professorer sig, og iblandt disse var den elskværdige Gruber, Professor i Philosophien, mig meget mærkværdig formeddelt hans nye Bekendtskab med den tydske Lands Bevægelser og hans frie Opfatning af den. Magister Schröder, der boede i samme Huus, som Atterbom, altsaa ogsaa i samme Huus som jeg, der var Atterboms Gæst, lærte jeg til min Glæde ogsaa at kjende her. Han har siden udmærket sig som Skri-

bent. Nærende fandt jeg de Værdes store Tilbøielighed til, i deres isolerede Stilling, at erfare noget Nøiere om Bevægelserne i den tydske Literatur. Alt det, som jeg meddeelte dem, og saaledes som jeg meddeelte dem det, syntes dem vigtigt, og vakte en levende Deeltagelse.

Philosophiske Ytringer af det dristigste Slags ere i Sverig ikke sjeldne. En Historie om Philosophien i Sverig havde Hamnerhjöld udgivet kort før end min Ankomst. Den fortjener Opmærksomhed, og beviser hvor dybt og selvstændigt Svedenborgs Landsmænd beskæftige sig med de böieste Problemer. En mærkværdig, skarpsindig svensk Philosoph, der var ansat i Greifswalde, Thorild, og som ogsaa er bekendt i den tydske Literatur, beskæftigede mig til forskjellige Tider. Her saae jeg ham stattet af mine Venner, og hans Minde blev agtet høit. Professor Höyer var død. Jeg havde tilbragt den lykkelige Tid med ham i Jena. Han især havde bidraget meget til grundig Kundskab om den schellingste Idealismus i Sverig. Med en mærkværdig, rigtigtnot for lang Tid siden afdød Mand, var jeg nogle Aar før bleven bekendt ved en Foræring fra Utterbom. Det var den anonyme Forfatter til en lille, i Apho-

rismer skreven „Reise til Italien i Åren 1780, 81, 82.“ Bogen hører, selv i Sverige, til Sjældenhederne, og Forfatteren reiste, om jeg ikke tager feil, som Diplomat. Man har nævnet mig hans Navn, men jeg erindrer det ikke mere. Disse Aphorismer ere fulde af de dristigste Yttringer. Mange klinge som fra det nittende Aarhundrede. Den hele treaarige Reise er affærdiget paa 70 Sider i Duodez med vidtløstigt Tryk. Fortalen til denne Bog er karakteristisk; den lyder saaledes: „Reisebeskrivelsen er saa kort som muelig, og vilde virkelig være altfor kort, dersom andre Reisebeskrivelser ikke vare altfor lange.“ — Mange af Yttringerne i denne Bog fortjene endnu Opmærksomhed.

Men ogsaa andre mærkværdige Mænd lærte jeg at kende her; foruden den allerede omtalte afrikanske Reisende Afzelius, endnu den bekjendte dygtige Mathematiker Ewanberg. En Bevidsthed om deres videnskabeligt isolerede Stilling, syntes ikke at kunne lade sig fortrænge hos disse Mænd, som hos flere Andre; den vil nu, da Reactionen mellem Stockholm og Upsala, om ikke er ganske forsvunden, saa dog bleven mildere, være i en ringere Grad; den Tid isolerede den ogsaa Universitetets Medlemmer. Iblandt

disse Lærde nævner jeg især den bekjendte Naturforsker Wahlenberg. Jeg lærte at kjende ham i Berlin; han var traadt i videnskabelig Forbindelse med de berømteste Naturforskere i Tydskland, og meget agtet af disse. Jeg saa ham næsten dagligt, og han var meget venlig, aabenhjertet og fortrolig. Sverig havde han gennemvandret ganske alene, og i alle Retninger, til Fods, med sit Bunt paa Ryggen, og som eensom Botaniker, der gik tværs over Marker og Ager, bestaaet mangt et Eventyr, som han fortalte med god Lune. Jeg vilde forsøge paa at vinde ham for Selskabet; et ret anseeligt Parti kom i Stand; en Mængde Mandfolk og Fruentimmer havde forenet sig om at vandre til Gammelupsala, hvor en uhyre Mængde Gravhøie, ligesom utallige kæmpemæssige Muldvarpestud, bedække en vidtløftig Egn, og iblandt hvilke de Tre, der ere de største af alle dem, som man kjender, ifølge Sagnet ere Odins, Thors og Freyas. og vise sig som alle nordiske Mythers hellige Middel punkt. Geijer hørte til Selskabet, og jeg glædede mig ved at kunne besøge disse de skandinaviske Mythers fornemteste Steder i et saa lærerigt Følge. Bag ved den store Hø af Gravhøie ligger den eneste Lævning af den gamle Stad, der endnu er tilbage;

det er Ruinerne af en Kirke, hvis Taarn endnu staaer ganske fuldstændigt. Den Deel af Egnen, der udmærker sig ved de tre Gudehøie, med Kirken bag ved dem, er udkommet som Titelvignet til Geijers Bærk. Forfatteren til Originaltegningen, en Studerende i Upsala, forærede mig den til en Admindelse; men Kirketaarnet er stillet for høit, i Forhold til Høienes Størrelse, og derved tabe disse det Imposante ved deres mægtige Størrelse. Man seer fra Toppene af dem betydeligt ned paa Taarnet; en Deel af Taarnets Muur skal, som man forsiktrer, endnu nedstamme fra den hedenske Tid. Her paatrænger den allerede saa ofte gjentagne Bemærkning, at de ældste Standi-naviste, Christine valgte de allerede i den hedenske Tid beliggende Steder til deres Kirker, sig paa en mægtig Maade.

Da Aftalen var truffen, gjorde jeg det Forslag, at indbyde Wahlenberg dertil. Man fraraadede mig det i Almindelighed. Han vilde, forsikrede Alle, ikke modtage Indbydelsen; imidlertid skeete det Utrøselige; jeg førte ham ind i Selskabet. Han vilde sig ogsaa her, som naar jeg var alene med ham, venlig og ligefrem; men da vi vandrede omkring i de øde, træ-løse Egne imellem Gravhøiene, og saa ofte blære stille

ad, forsvandt Wahlenberg, og Embær i Selskabet paastod, at han havde forudseet det.

Jeg dvæler gjerne i Grindringen ved Upsala. De saa Dage, som jeg tilbragte der, forsvandt hurtigt; de vare ikke alene belærende for mig, de vare ogsaa rige paa Kjærlighed og paa mange Slags nye Erfaringer. Den øvrige Deel af min Reise igjennem Sverig gik hurtigt igjennem mange Egne; jeg ilede over Dannemora, Sala og Fahlun. Hvad jeg erfarede om Landet og dets Beboere, kunde, formodetst det korte Ophold i Gæstgivergaardene saa meget mindre være af Betydning, som min Reise havde et aldeles videnskabeligt Formaal. Jeg samlede Fosfyller for Kabinettet i Breslau og erholdt ogsaa meget Betydeligt ved de svenske Mineralogers Godhed, besøgte Bjærgværkerne og saa videre. En Egn maa jeg nævne; jeg lærte at kjende den, i det jeg, henviist med en Anbefaling til Grev Hamilton, erholdt mig i nogle Dage i hans gæstfrie Huus. Det var den fortryllende Egn ved Kinnekulle i Nærheden af Lidköping og den store Indsø Wenern. Vegetationen er saa rig, den hele Egn er saa yndig, at den vedligeholder sig meget levende i min Hukommelse; jeg har gjort den til en af de fornemteste Skuepladser i

Novellen Malskolm. Malskolm er bekendt der og vandt i sin Tid Svenskernes Opmærksomhed og Tilboielighed.

Paa denne Reise lærte jeg ogsaa at kjende ere udmærkede svenske Statsmænd; iblandt disse nævner jeg i Fahlun især den med Landets Forhold saa fortrøelige Järta. Han meddeelte mig en for Kongen bestemt trykt Beretning om Kopparbergs Lorm. Denne Provinds indbefatter Egnen Talarne, der er bleven saa berømt i Gustav Wasas Historie, en Provinds, som Järta bespyrede som høieste Dyrlighed, (Landbosding); han var agtet i det hele Land, og havde flere Gange spillet en betydelig Rolle.

Vel havde der allerede den Tid dannet sig en Opposition, men den var i Hænderne paa velunderrettede Mænd, og de, der paa den Tid horte til Oppositionen, blive vel nu regnede til Hofpartiet, som min Ven, den fortræffelige og formodentlig sin grundarlige Tænkemaade endog af sine Kjender agtede Hr. von Hartmannsdorf. Endnu havde den nyeste Tids vilde Baser ikke vilst sig i Sverige. Kongen var agtet og elsket i det hele Land, og det med Rette. Han var saa friskindet, som en Konge tør være, har med et rebeligt Hjerte bragt mangt et tungt Offer,

og det er virkelig oprørende at opleve, hvorledes en tante- og hjerteles Opposition behandler en Herret, som uafsladeligt arbejder for sit Land, der selv har overgivet sin Stjæbne i hans Hænder, i hans høie og krasifulde Oldingsalder.

Til de Mænd, som jeg opsogte med stor Zor, hører især den berømte Digter Tegner. Paa min Reise fandt jeg ham paa Veien til Stockholm indført i Fremmedbogen paa de forskjellige Stationer, kært forend mig; jeg haabede at naae ham, men da jeg kom til Stockholm, havde han allerede forladt denne Stad. Hvorledes jeg siden gjorde hans Bekjendtskab i Berlin, vil jeg ikke undlade at omtale. Jeg havde, som man vil see af de angivne Stæder, giennemreist Sverig i mange Slags Retninger, og ilede nu fra Lidköping af over Wenernburg og Strömstadt og hilsede Norge ved det imponante Evinesund. Det var min Hensigt at tilbringe den største Deel af Sommeren i Norge.

Jeg kom til Christiania, dersom jeg husker ret, i de første Dage af Juni. Det fjerde Storting var forsamlet. En Deel af det, og det den betydeligste, bestod af mine gamle Ungdemøvenner fra Kjøbenhavn. Norges Tilstand havde ofte været Gjenstanden

for vore ungdommelige Betragtninger, og nu nærme
 mede jeg mig til denne Stad, efterat den havde er-
 holdt den frieste Constitution, som noget europæisk
 Land har. Iblandt disse Benner nævner jeg Pro-
 fessor Sverdrup, der havde saa stor en Indflydelse
 paa Uddannelsen af Constitutionen i Eidsvold, at
 den, endog efter de noiagtige, kritiske Undersøgelser af
 de daværende Forhold ved en Anden af mine gamle
 Benner, Jakob Aal, ikke kan underkastes nogen Tvivl.
 I almindelig Anerkjendelse af hans Fortjenester har
 Stortinget givet det sjeldne Exempel, endnu betyde-
 ligt at forhøje den anseelige Pension, som Regjering-
 en havde tilstaaet ham. Den anden Ungdomsven,
 som jeg her fandt igjen, og som kort førend min An-
 komst, som Hovedet for Statens Finantsbestyrelse
 formaagede at afvise en Anklage paa en saa seierrig
 Maade, at der opstod en almindelig Jubel, var den
 som norsk Stattholder for nogle Aar siden afdøde, al-
 mindeligt agtede Grev Wedell-Zarlsberg. Man vil
 erindre, hvor fortroligt vi levede sammen i vor Ung-
 dom. Han var en af de dygtigste Personligheder,
 som jeg nogensinde lærte at kjende. Han har forevigtet
 sig i Norges Historie. Jeg kunde endnu nævne flere
 Benner, Noget som indflydelsesrige Medlemmer af

Stortinget, Andre som Medlemmer af Statsraadet, og jeg var selsomt tilnødt, da jeg sammenlignede min Stilling til mit Fædreland i min tidlige Ungdom, med den, i hvilken jeg nu skulde betræde det. Jeg oversaae fra Egeberg af Stadens fortryllende Veligheds, der nu er bleven bekendtgjort af saa mange Reisende. Christiania er, ligesom Stockholm, formædelt sin Veligheds, en af de meest udmærkede Stæder i Europa. Byen laa for mig i en bebagelig Egn af Høie, omgiven af dristige Bjerge. Den botaniske Have, enkelte Landsteder forberligede det frugtbare, her stærkt beboede Land. Forstaden naaede til Foden af det Bjærg, fra hvilket jeg paa Beie, der den Tid ikke vare fuldkommen anlagte, kjørte steilt ned. Til Benstre laa det gamle Dpslo med sine smaa Huse. Her over Staden, imellem dristige, storbedækkede Klipper opdagede man den fortryllende Fjord og den med Skibe bedækkede Havn. Da jeg naaede Forstadens Huse, var jeg næppe istand til at komme frem; det var en Torvedag; Trængslen af Bønder fra Omegnen og en Mængde Vogne spærrede næsten aldeles Veien. Jeg stod af, for at finde det Glastgiversted, i hvilket Professor Holst, der var gift med min Fredericatter, som var Søster til det unge Men-

neste, der ledsagede mig, havde bestilt mig et Vogi.
 Men af Bønderne var det vanskeligt at faae en Un-
 derretning om hvor det laa. Da var den Første, som
 jeg traf, den gamle Ström, som jeg har omtalt som
 min ivrigt hengivne Discipel i Halle, i Begyndelsen
 af Aarhundredet. Hans yngre Broder havde, som
 man vil erindre, fra Breslau af gjort Krigen med i
 1813—15, efterat han under Undertrykkelsen ogsaa
 havde opsogt mig i Breslau. Begge beklædte ansee-
 lige Poster ved det norste Bjærgvæsen; den Yngste
 boede Nord i Landet og havde sit Sæde i Roraa; den
 Anden Syd paa, i Kongsberg. Denne traf mig
 nu, den Yngre først senere; Begge vare ilede til
 Christiania. Jeg var ubeskriveligt muntert stemt; den
 herlige Udsigt, som jeg havde nydt, det varme Sols-
 skin, ved hvilket Egnen erholdt et lydigt Anstrøg,
 Brimmelen af Bønder, det muntre Liv, min Broder-
 søns Glæde over at skulle see en elsket Søster efter
 en flereaarig Stilsættelse, som gift Kone, det nye, sel-
 somme Liv iblandt gamle Venner, som jeg forvent-
 ningsfuld gik imøde. — Alt satte mig i den mun-
 treste Bevægelse. Da nu traad en elsket Mand mig
 imøde, der pludseligt henvendte mig i mit tydste Hjem
 i Halle, og i det hans Broder foresværede mig, og
 saa i mit Livs betydeligste Moment.

Ström var ingenlunde enig med den mægtigste Deel af Nordmændene. Hans politiske Anskuelser vare meget afvigende og han levede i en stor Ensomhed; men vi vare forenede med hinanden ved Forhold, der naaede dybere, end alle Politiske. Jeg var ikke ganske ubekjendt med Norges Forfatning og med Ströms Stilling, men jeg tor med Sandhed paaastaae, at han ud af Trængselen i Forstaden, hvor jeg mindst ventede ham, forekom mig som denne behagelige Reises muntre Endepunkt. Nu var det mig, som om jeg var hjemme, ikke alene i det jeg i Grindringen saae tilbage til min Vennekreds i Tydskland, men ogsaa her.

Det er en egen Høielse, naar man, endnu i en kraftfuld Alder, træder frem imellem personligt ubekjendte Mennesker, som ere os nær beslægtede, hos hvem man gjælder for en Person af Anseelse, og som man ved Forhold er traadt saa nær, som man over hovedet ved Slægtskab kan træde hinanden. Den virkelig smukke og behagelige unge Kone, der endnu var i det nylig sluttede Egteskabs Foraarsdage, hilsede mig som Onkel og som den, der var hendes elskede Broder i Faders Sted. Hun, der i mange Aar havde været adskilt fra Sødsvende og andre Brødre,

traad mig nu først imøde, og man kan vel ikke blive erindret om sin fremrykkende Alder paa en mere lykkelig Maade. Min femtenaarige Brodersøn havde ikke seet sin Søster i syv Aar, og fandt nu det legende Barn, som han havde forladt, som en lykkelig Bøne. Han styrtede i hendes Arme og Begge hemsmedte i Taarer. Min Brodersøn, der var revet ud af den Børnekreds, i hvilken han hidtil havde levet, havde aflagt de sidste Spor af Drengaalderen; næsten bestandigt omgivet af anseelige Mænd, bestandigt agtende paa Samtaler af et alvorligt Indhold havde han tabt alt Smag for det Ubetydelige, der mere eller mindre havde beskæftiget ham. Han var bleven alvorlig, stille og besæden. En Grund, hvorfor jeg lod mig ledsage af ham, var ikke alene at føre ham til hans Søster og at gjøre ham bekendt med hans Svoger, saavel som med hans Slægtninge, men ogsaa at bringe ham det ganske forglemte Modersmaal i Erindring. Den Anstrængelse, som det kostede ham, især da han først hørte det ham endnu mere fremmede svenske Sprog, var ham nyttig, og jeg glædede mig ikke lidt, naar jeg saae, at min Brodersøn tilbrog sig ikke alene betydelige Mænds Opmærksomhed, men ogsaa deres Bevaagenhed. Det

var mig meget behageligt at kunne forestille ham saaledes for hans Søster og Svoger. Saadanne Gjenfyn have ikke alene noget Glædeligt, men tillige noget Helligt. Ligesom mægtige Ulykkestilfælde, Belestringer, Krige, Oversvømmelser, der sætte alle Kræfter i Bevægelse, ikke til en egenfjærlig, egennyttig, men til en fælleds, almindelig Daad, ja selv under Tab, høve og styrke, saa at Smerten bliver ledsaget af en dybere, helligere Grund af indre Lykke, saaledes aabner der sig i det Dieblis, da Mennesker, der elste hinanden, omfavne hinanden efter en langvarig Skilsmisse, en Afgrund af den varmeste Kjærlighed. Alle Gjenwordigheder, alt Hadefuldt, alt Haardt benimæler og forgaaer i denne Kjælelse, og man elsker den hele Slægt, i det man omfavner den Elskede.

Profesor Holst nød allerede en stor Anseelse; han havde en meget betydelig Praxis, og greb virksom ind i Landets medicinske Politis, og i Medicinalanliggenderne blev hans Stemme hørt; især var den alvorlige, besindige Mand virksom for Fængernes lægevidenskabelige, men ogsaa sædelig-religiøse Behandling. Den mere hensigtsmæssige Behandling af Fængslerne havde, den Tid gaaende ud fra Nordamerika, i London tiltrukket sig en almindelig Op-

mærksomhed. Det var naturligt, at enhver dygtig og velmenende Borger i et Land, hvor man gjorde sig Umage for at danne sig selvstændig i alle Forhold, fra sit Standpunkt af anstrængte sig for at være virksom ved denne muntre nationale Bygning. Men Holst er en næsten ængstligt samvittighedsfuld Mand, og som det kommer sig en Saadan, indskrænkede han sin offentlige Virksomhed til een Gjenstand, der beslagtaget med hans øvrige Studier og Forretninger laa ham nær, og som han haabede ganske at kunne beherske.

Paa en videnskabelig Reise var han kommen til London. De nylig oprettede Fængsler, hvis Struktur henvisste paa et sædeligt Formaal, beskæftigede ham levende, og da han kom tilbage fra Reisen, søgte han ved et Skrift, — der allerede ved mit Besøg var udkommet, altsaa nu for tyve Aar siden, — at henvende Statens Opmærksomhed paa denne Gjenstand. Han er siden den Tid forblevet den tro, og han er i denne Henseende uidentvivl den meest kyndige paa den skandinaviske Halvø. Fængslernes Forbedring tiltrækker sig bestandigt mere og mere de større Staters Opmærksomhed. Holst traad i en levende Forbindelse med den øvrige og i denne vigtige Sag fortsættelsesfulde

Doctor Julius; han bereiste, udsendt af sit Land, England, Frankrig og Schweiz, saaveisom det i denne Henseende i alle sine Stater desværre endnu meget forsomte Tydskland flere Gange; og dog begik der sexten til atten Aar, førend det lykkedes ham at gjøre denne vigtige Sag til en Gjenstand for en bestemt Behandling af Stortinget. Først det sidste Storting har fattet en for Sagen noget gunstig Beslutning.

Man tillade mig, som jeg strax fra Begyndelsen af maa erklære, at yttre mig herom fra mit, det vil sige, fra det sædelige Standpunkt. Jeg veed ret vel, at der herved kommer saa meget i Betragtning, hvorefter der ikke tilkommer mig nogen Dom. En Mælse af Erfaringer, af tekniske Færdigheder, en nøie Kundskab om de Forhold, under hvilke Fængslerne have dannet sig historiskt, om endog paa en høist dabelværdig Maade, udfordres der, naar man vil træde de endnu mægtige Modstandere af en grundig Forandring af Fængslerne imøde.

Paa en af hine mig saa lærerige og herlige Aftener, som jeg havde den Lykke at tilbringe med vor Konge flere Aar førend hans Thronbestigelse, var Talen om de amerikanske Fængsler, og om de Grund-

sætninger, som man fulgte ved deres Indretning.
 Beaumonts og Tocquevilles Skrift over denne Hjen-
 stand var nylig kommet ud, og Kronprindsen havde
 læst det med den største Opmærksomhed. Her Sam-
 tale viiste hvor noie han havde indpræntet sig Alt.
 En høj Statsæmbedsmand var tilstede; Kronprindsen
 forsvarede med varm Iver det philadelphiske System,
 som det eneste hensigtsmæssige og sande. Hiin gjorde
 opmærksom paa Vanskelighederne, især paa de aldeles
 uovervindelige finantzielle, der stillede sig imod Ifo-
 leringen af alle Forbrydere. "Jeg har" — raabte
 Kronprindsen med henrivende Barm, — "erfaret, at
 vore Fængsler egentlig ere Stoler for Forbrydelse;
 men disse skulle ikke blot straffes her, men forbindres
 fra at uddannes, og de blive befordrede og mang-
 foldiggjorte paa den frygteligste Maade. Siden jeg
 har erfaret dette, vil denne Tanke aldrig forlade
 mig, jeg tør ikke bære tilbage for nogen Vanskelig-
 hed, ikke styre nogen Opoffrelse, end ikke den største;
 thi Talsen er ikke om en Ubequemmelighed, som man maa
 taale med Taalmodighed, naar den ikke kan ændres;
 Talsen er om et indgroet Onde i Staten, om en Syg-
 dom, som bestandigt tiltager i Folket, som, naar den
 tiltager, naar den, som her, griber mere og mere

om sig, fortæller Statens Væsen i dets inderste Dybde. Man maa høre vor Konge, naar hans store, ham af Gud betroede Kald foresvarer ham, hvor ganske han er opfyldt og gennemtrængt deraf, og Enhver veed, at det, som gennemtrængte ham den Tid, er blevet en fast, urokkelig Gjenstand for hans hele Liv; han har ogsaa indseet, at det philadelphiske System, rigtigt forstaaet, og udført med stille Bidsomhed og Opmærksomhed, maa kaldes det eneste Sande. De Indvendinger, der ere blevne gjort imod det, og som efter Forsøgene i Nordamerika og England bestandigt bleve lydeligere, ere mig ingenlunde ubekjendte. Især beraaber man sig paa den Erfaring, at de isolerede Fanger saa hyppigt gaae fra Forstanden. Meget bliver i denne Sag overdrovet af Modstanderne. Det bliver med Hæftighed paaستاet her, nægtet der, og er endnu ingenlunde vist. Dog vil jeg tilstaae, at isolerede Fanger kunne blive affindige. Man tillade mig at gjøre opmærksom paa Grunden til denne Ulykke.

Det beroer, saavel i England, som i Nordamerika paa en dyb Misforstaaelse, der finder Sted her, som der, men ingenlunde ligger i Systemets Princip, men meget mere er fremmed for dette.

Halvfjerdesindstyve Aar ere henruundne siden Howard i Aaret 1773 henvendte, som Sheriff i England, Statens Opmærksomhed paa Fængslerne; han var for Fangerne hvad Wilberforce var for Slaverne. Fængslernes Forbedring er siden, ligesom Slavehandelsens Afskaffelse, bleven en historisk Opgave for alle dannede Folk, der aldrig mere lader sig afvise; og hvor utilfreds man end kan være med de foreslaaede Forbedringer, saa kan man dog virkelig forbre, at et væsentligt Element af den europæiske Cultur ikke vil blive ignoreret. Naar man kaster et Blik paa det frygtelige ved Fængslerne i forrige Tider, ja i vore Dage, paanøder det betænkelige Spørgsmaal sig, om Slavestibene ere rigere paa barbarisk Grusomhed, end Fængslerne. De Fængsles Behandling finder Sted midt i Dannelsen, og dens Følger forpæste Selstabet. Saaledes behandlede man forraan de Affindige. De blot Fjantede bleve sikkert rasende eller vanvittige, — ligesom Fængslerne formere Massen af de Forbrydere, som de skulde forhindre, — indtil Neil henvendte den almindelige Opmærksomhed paa Daarekisterne. Til alle Sider er der i en god Mening begaaet store Bilsfarelser, men Opgaven er bleven en historisk, og Ingen negter mere, at den euro-

pærlige Dannelsse har taalt Barbarier i sin Midte, der
stred imod dens Væsen.

Jeg føler mig forpligtet til at yttre mig her
om denne Gienstand, thi i tyve Aar, siden jeg den
Tid i mit Fædreland begyndte, opmuntret af en elsket
Slægtningss Iver, at bestjæftige mig dermed, har jeg
i mit Indre gennemlevet Forhandlingerne, i det jeg
fulgte dem med Opmærksomhed. De danne et væ-
sentligt Moment af mit Liv. Holst blev for Skand-
navien, hvad Julius var for det nordlige Tydskland,
og man burde aldrig glemme hvad man har Begge
at takke for. De ere mine Venner, og deres utræt-
lige Iver, medens de kæmpede mod alle Slags Hin-
dringer og Vanskeligheder, henryk mig rigtigt nok
mere til indre Betragtning, end til ydre Virksomhed.
Jeg skylder Begge meget, og vover at troe, at den
stille Betragtning, hvorvel den ikke kan afhjælpe den
nærværende Tids Nød, dog maa blive et væsentligt
Moment i en saa vigtig Sags historiske Fremstriden.
Hvad vil det philadelphiske System, naar de
bliver reent og skarpt opfattet i Mod sætning af det
saa kaldte Auburnske? Det Sidste er, omendstjondt
det endnu finder mange Tilhængere, det forkasteligste
af Alle. Hvorledes det kunde opstaae, er begribeligt.

En vis Sentimentalitet var næsten bleven herskende i Forbrydernes Behandling; man behandlede de Fanger bedre, man sørgede for en sundere Næring, for en bedre Bolig om Vinteren, for en passende Temperatur. "Hvor mange tusinde i sædelig Henseende uafslægtige Menninger" — indvendte man derimod, — "arbejde ikke uafslægtigt; Mange med deres hele Familie; de hungre, fryse og forgaae halvnøgne i de elendigste Boliger. Og Forbryderne skulle bøde for deres Gjæringer; deres Antal bliver forøget ved ny uforstandig Godhed, den krænkede Følelse, der sættes i Bevægelse ved Deeltagelsen i de stakkels Forladtes ulykkelige Stjæbne, opføres." Statsøkonomiske Betragtninger forenede sig med de Sædelige; disse fandt i større Grad Indgang, eftersom Fængslerne forøgedes. Saaledes havde det allerede i mange Aar været brugeligt, at benytte Fangerne til bestemte svære Arbejder og at tvinge dem til visse Bestjæftigelser. To Retninger dannede sig nu ligeoverfor hinanden i en bestandigt større Modsatning; de bidroge gjensidigt til deres Udvikling; det philadelphiske System var efter Principet det udviklede Howard'ske. Dette fordrede den strænge Isolering, derfor hørte man Tilhængerne af det Auburn'ske System klage

over Grusomhed. Begge vilde søge at undertrykke den gruelige Forplantelse af Forbrydelserne ved Fængslerne, dette deres fornemmeste Onde. Derfor adskiller det Auburnske System Fangerne om Natten. Om Dagen arbeide de vel i Selskab, men ere fordømte til en bestandig Tausch. Den strengeste Opsigt gjør dem stumme, og de haardeste Straffe træffer Enhver, der enten ved en Lyd eller ved en Mine søger at gjøre sig forstaaelig for Andre. Det er et Spørgsmaal, om den fuldkomne Isolering er mere grusom, end denne vedvarende tantaliske Qual. Og dog har man ikke bemærket det frembrydende Bånd i de Auburnske Fængsler. Grunden er uden al Tvivl følgende:

Naar man vil virke dybt sædeligt paa Fangerne, maa man ikke blot vende sig til Sygdommens Symptomer; men en Forbrydelse er en Saadan, og holder man sig nu til denne, saa træffer man ingenlunde Sygdommen, der fra Fængslerne af griber videre om sig. En Forbrydelse, der vækker den hæftigste Brede, ja Afsty, kan udspringe af en mindre fordærvet Tænkemaade. Vel maa den træffes af Lovens Straf, og ikke staaes, men i det Indre danner den maaſtee en Krisis af et bedre Slags. En mindre Udaad, der

maaſkee formedelſt Omſtændighederne fremkalder en
 ſorlig Formildelſe, kan være gaaet frem af et ſuld-
 kommen forſtoffet Sind, ja Forſtoffe ſen kan tiltage.
 Nu er det den forbryderiſke Tænkemaade, ſom man
 maa gaae ſægende imøde, og derſom den er inderl. at
 ganſke og aldeles fordærvet, er det viſnok begribeligt,
 at den hele forſtandige Tilværelſe bliver forſtyrret i
 ſine inderſte Dybder og at Menneſket bliver affindigt.
 Der hvor nu dette beklagelſesværdige Phænomen ikke
 finder Sted, maa man uden al Tvivl forudsætte at
 den forkeerte Tænkemaade endnu veed at vedligeholde
 ſig og ingenlunde har opgivet alt Haab. Lad en
 Røngevogter have tilbragt mange Aar af ſit Liv
 iblandt Forbrydere; lad den Jare, hvori han lever,
 lad hans Pligtfølelſe og jagttagende Talent, der ſø-
 ger mere Næring, jo mere det uddanner ſig, udmærke
 ham i enhver Henseende, ſaa at han med Rette put-
 ter paa ſine Erfaringer: han tager dog feil, naar
 han troer, at diſſe ere udtømmende; i den glenſidige
 Kamp bukker han dog tilſidſt under. Kampen for en
 forbryderiſt Verden bliver, jo ſtorre de Vanſkeligheder
 ere, ſom Forbryderen har at overvinde, en fortviolet
 Kamp for Selvhopholdelſen, og virker tilſidſt med
 Inſtinkts hele Udgrundelighed. Mig er et Skrift

af en engelsk Læge om de ikke alene forstillede, men
og virkelig kunstigt frembragte Sygdomme, som de
Præseder i England fremkalde for at undgaae at
tjene som Soldater eller Matroser, meget mærk-
ligt. Ogsaa denne Verden af eiendommelige Erfar-
ringer uddanner sig epidemisk; man kan ikke gjens-
nemlæse dette Skrift, uden at blive overbevist om,
at dette uudgrundelige Bedrageri gaar langt videre
end den erfarne Mand formaaede at følge det; og
dog er det Onde, som den præseede Soldat eller
Matros vil undgaae, forholdsmæssigt meget ringere,
end den Fare, hvorimod Forbryderen kæmper. Grun-
den til denne fordærvelige Skole bliver vel lagt i
Fængslerne, men den naaer meget længere; den dan-
ner en skjult Stat i Staten, og vil i de Auburnske
Fængsler uddanne et Minespil, der endog forener sig
med de Beskæftigelser, der ere paatungne Fangerne;
i hiint er Forbryderen underviist førend han bliver
greben, og det stumme Sprog, der allerede er lært,
bliver nødvendigviis skjult for den skarpeste og meest
erfarne Jagttager. Med denne Hærdighed forener
der sig et dybt sædeligt Had, og Opfordring til Hævn
over den unaturligt tvungen Oppasser. Ved Siden
af denne Harm kan ingen bedre Tanke finde Sted;

det forbryderiske Sindelag bliver hvert Dieblis stærkere, og den Fange, der holdes saaledes, om Natten overladt til sine egne pünslige Tanker, og om Dagen bestandigt opfordret til Forbittrelse, er ret egentligt givet til Priis for sit indre Helvede.

Det philadelphiske System er nu det fuldkommen modsatte. Det byder Fangen intet andet, end Godt. Boligen er sund; ja det strider ingenslunde imod Principet, at den endog er munter og lys. Den isolerede Fange erholder en sund Næring, et beqvemt Leie; han bliver ikke tvunget til Noget, og kun en haardnakken, urolig Gjenstridighed medfører legemlig Straf. Og naar man ikke bliver bevæget af en indskrænket religiøs Retning til at mane Fangen ind i en Tortur af eensidige Opbyggelsesformeler, vil man ikke tage i Betænkning at meddele ham Skrifter, der oploste Sjælen ved deres Skønhed, ere tiltrækkende ved et reent menneskeligt Sindelag, og vinde Hjertet ved dybere Følelser. Han kan lade dem ligge; han kan læse dem; det er gavnligt en Tid lang ikke at give ham andet end Bibelen; naar denne træffer den forstøffede Sjæl med den Almagt, der besejrer den hele Historie, virker den, som et Underværk; den er det forborgne Sted af den nye Verden, der aldrig kan blive forstaaet af

Hvad jeg oplevede. IX.
 13

den nærværende Sandselige. Naar han af en Rjedsomhed, der sliger til Fortvivelse, ikke tvungen af Andre, men indvortes sønderknuust, tager den i Hænderne, vil det være selsomt, dersom ikke ethvert Sted i det nye Testamente, indluffet i stille, om nok saa fjærnttonende Grundringer fra Barndommen, fremkalder en Bevægelse, der, om han end afviser den med Misfornøielse, dog gienklinger i den stille Ensomhed som et altid fornyet Echo. Man har ganske opgivet den bestandigt økonomiske Plan, at tvinge Fangerne til et vist Arbeide til Bestridelsen af Fængselets Vedligeholdelse. Ligesom det er afhængigt af Fangeren, om han vil læse Bøgerne eller ikke, saaledes er det ogsaa afhængigt af ham, om han vil arbeide, eller ei; naar han tilsidst, for at undgaae sine egne, pinende Tanker, sønster Bestjæftigelse, kan han vælge hvilket Arbeide han vil have; og man giver ham alle Midler til at bestjæftige sig paa den Maade, han har valgt. Han bliver hver Dag ført ud i den frie Luft, for at røre sig der. "Men Isoleringen," — raaber man, — "Udelukkelsen fra alle Mennesker, er noget saa Frygteligt, at der, som Erfaringen bestandigt tydeligere lærer, ikke gives nogen grueligere Straf!" Men hvori bestaaer denne Afsondring? For intet menneske

ligt Bæsen nærme sig til Fangen? — Det er ingenlunde Tilfældet. Alt hvad der nærer Sygdommen, hvad der er nær beslægtet med den, bliver kun boldt borte fra ham.

Fangerogteren skal vel være stum, indtil han bliver opfordret til at tale, thi Trodsighed skal overvindes; Præsten kommer først, naar Fangen forlanger det; Lægen, der rigtigtnok ogsaa maa være en psykiist, kommer hver Gang han er syg; og Menneſter, hvis Tænkemaade man kjender, erholde Adgang. Men netop paa alle diſſe kommer det an, om de kunne erhvæve sig Fangers Tillid, om de ere i Stand til at fatte Godhed for ham. Alt er afhængigt af den Omgivelse, der erholder Adgang til ham, ikke alene af deres Religioſitet, der maa være den ivrigſte og ſandefte, ikke alene af deres Godhed og Deeltagelse, der maa være den dybeſte: Det er meget mere afhængigt af Omgivelsens Klogskab og Forſigtighed, om Reſultatet ſkal være gunſtigt, eller meget mere et høit Sørgeligt. Vi have paaſtaaet, at Bibelen — hvoraf i Begyndelſen kun det nye Teſtamente, — maa meddeles endog den ſtumme, trodsige Fange: ofte har den alene rørt det fordærvede Gemſt og ryſket det i dets Underſte; men ikke ſjeldent har en uforſtandig religiøs Meddeleſſe havt de ſørgeligſte Følger,

og en indskrænket Form har gjort Forbryderen endnu mere forstøffet. Den eneste Hensigt tør kun være først og fremmest at vinde Fangens Tillid, saa at han begynder at længes efter Besøgene; derefter maae Fangevogtere, Læge, Præst og deeltagende Benner uafslædigt stræbe; de tør kun nærme sig til Fangen i deres egen Tilværelses reneſte Momenter; Lidenſkaber, Brede, Utaalmodighed tør ikke nærme sig Fangen. Den ſtrænge, men hjærlige Alvor ſkal alene komme ham imøde, men den maa være dybt religiøs, og bag ved den maa det uundgaaelige, ſom Forbrydelsen, naar den engang er begaaet, fører med ſig for det hele Liv, aldrig forſvinde. Vennen maa aldrig ville troſte den Syge med falſke Forhaabninger; men juſt ſin haarde, uforanderlige Skjæbne ſkal Fangen lære at udholde. Religionen, Troen ſkal være hans egentlige inderſte Troſt; ſkal derfor denne vore frem af ham, maa den ikke paatvinges ham udenfra. Alt hvad der udenfra paatvinges er noget Hemmende, der forſtyrrer den ſille Udvikling. Paa dette ene Punkt, Religiøſiteten, kan Menneſket ikke med fuld Bevidſthed dvæle i alle Momenter af ſin Tilværelſe; thi det lever ſandſeligt, og ligesom dets Legeme er organiſt i Forbindelſe med Naturelementerne, ſaaledes er dets Sjæl

det med de sandfelige Tankers Verden, og kan ikke stilles fra den, uden at blive tilintetgjort. Lykkeligvis hviler der i Sandfeligheden selv en Frihed; der skjuler sig et Høiere i den, der bestandigt henviser paa det Høieste, og ved at erkjende og skue, ved Sandhed og Skjønhed stottes Troen.

Men Regler kan der ikke gives de Besøgende; disse maae i dette Tilfælde udvikle sig levende af Deeltagelsen for den bestemte Personlighed.

Man vil indsee, at det, der her er antydet, kunde fremstilles langt mere vidtløstigt, ja burde det, der som det var tilladt paa dette Sted. Jeg har med Flid ladet den hele, rene, uopnaaelige Idee om Fremgangsmaaden udtale sig, som her, saa allevegne, hvor Talen er om en fædelig, religiøs Denst. Den kan aldrig virkeliggjøres i sin fulde Reenbed, men den, og den alene maa bestandigt forsvare Enhver, der nærmer sig Fangerne, og enhver Meddelelse maa være gjennemtrængt af den. Skrifter, der ikke ere af religiøs Indhold, maa vælges med den største Forsigtighed, man maa aldrig forglemme, at ligesom Alt er reent for den Nene, saaledes er Alt ureent for den Urene. Lader denne Idee sig nu ikke virkelig gjøre, saa lader Retningen sig dog holde fast, men

den udgaaer, ligesom alt Sædeligt, fra Friheden. Naar den Fromme taler om den guddommelige Naade, saa siger han det Samme, thi i Gud ere vi frie. Saaledes er Oprindelsen, Kilden til det philadelphiske Stykke; det kan ikke befales, alt Andre maa stutte sig til det ved guddommelig Bistand frigjorte Sindelag. Enhver befalet Indretning er en huul Skal uden Rjarne, hvor den frie, sædelige Personlighed mangler.

Her hvor Statsdannelsens dybeste Grundvolde i vore Dage kommer os truende imøde, rykker Røsnin- gen af Modsigelsen os ogsaa umiddelbart nær. Det Onde er der, og lader sig ikke overse, det maa overvindes: naar det ikke bekjæmpes, voxer det uophørligt og truer med Tilintetgjørelse og ifkun det i Gud rensede Sindelag fører de Vaaben, der kunne bekjæmpe det. Men alt virkelig Underligtoplivende og Frelsende voxer i Stilhed; Sæden skjuler sig i Mørket. Og saa her formaaer saaledes alene det Bedste at lykkes. Staterne have den Tilboielighed, at drive Alt i det Store: flere Summer blive anvendte og Undersøgte, derne klage over de trykkende Paalæg; Indretninger blive trufne, og ved ethvert Skridt træffer man paa Indvendinger og Vanstueligheder, der ikke lade sig afvise. Naar Summerne ere anvendte, Bygningerne:

færdige, Indretningerne trufne, seer man sig om efter Mennesker, der skulle oplive det, der er forberedt, ligesom om man kunde gjøre et organiskt Legeme færdigt, og siden søge en Sjæl, der kan sætte det i Bevægelse; og derpaa beroer alene Misforstaaelsen. Det philadelphiske System naaer ikke videre, end den fritfabelige, ægte religiøse, aldeles indre, egne Beslutning: hvor denne ikke først og i Særdeleshed er forhaanden, er den hele Indretning af det Onde, og ethvert unyttigt Forsøg er farligt. Kun Omgivelsens frie Religiositet formaaer at befrie Fangen, og hvor den ikke er virksom, forvandle de Mennesker, der nærme sig til Forbryderen, sig til stumme Mure, der indslutte ham endnu strængere. Da berer Fængslet sig ind i Sjælens Inderside; der, hvor der skulde være Redning, opstaaer haabløs Fortvivlelse og man tilskræver den Fanges Fortvivlelse det, som man maa kalde en Forbrydelse af hans Omgivelse. Denne Bildfarelse er ligesaa stræffelig, som Fængslet selv. Naar man i England, i Nordamerika har bygget Fængslerne og indrettet dem kunstigt, naar man har indspærret Fangen i hans eensomme Celle, men saaledes, at Fangevogterens aarvaagne Øie forfølger ham Dag og Nat, som en Udderfryd sit Bytte fra Middelpunkt.

tet af sit Bæb, naar Fangevogterne, der ikke ere inderligt tilskyndte dertil, men blot udbortes ansatte, blive roeste; naar de handle efter Forstrifter, hvor intet kan forestrives; naar fanatiske Methodister, kaldte Læger, stræmme den mørke Sjæl ind i dens Tilværelses inderste Rum, hvor den, som det vilde Dyr, der er angrebet i det inderste Dyb af sin dybeste Hule, vægger sig uroligt, forbitret og trodsigt; og naar det, der efter Hensigten skulde være Redning, bliver den frygteligste Piinsel, som noget Menneſte nogensinde har opfundet, da kender det plagede Menneſte ingen anden Hjælp, end Bannid.

Ja, der lurer frygtelige Onder midt i de dannede Stater. Jeg hørte engang til et Selskab, som Dr. Julius for omtrent fyrgetyve eller halvtredsindstyve Aar siden havde givet Anledning til; af dette blev jeg tilligemed Professor Huschke valgt til at besøge Criminalsængslet. Det blev aabnet os af de nærmeste Embedsmand, og vi saae Fangerne i de forssjellige Celler. 3 Een var der tre Fanger. Den Ene, en Mand af Middelalder, var indspærret formedelst forbryderiske, sandselige Udſteielfer; den Anden, en Uvenſtyrer, der som en listig Bedrager havde spillet mange Slags Roller, og den Tredie en ung Mand paa om-

trent atten Aar, der rigtigtnok kunde være slet nok, men var indspærret her for at forbedres. Men jo slettere han var, desto mere fordømmeligt var dette Selskab. Er Banvidet, om det og skulde opstaae, mere skrækkeligt, end denne Forpødselse?

Netop, som jeg bestjæftigede mig med denne Gjenstand, hørte jeg en Historie, der kan gjælde for et skrækkeligt lærerigt Exempel fremsfor mange Liggende, og som fortjener at omtales her.

En tolvaarig Dreng stak Ild i et Huus; det er ikke usandsynligt at Barnet slet ikke overlagte Følgerne af sin Gjærning, men at det blot stæde af barnagtig Raadbed. I Schlesien blev en Pige Brandstifterke blot fordi hun under en Brand maatte blive hjemme for at passe et Barn. De forstrækkede Menneſter der omgave hende, taelte med en Hæftighed, som hun endnu ikke havde hørt Mage til, om de gnistrende Flammer om de indstyrte Mure; Barnets Phantasi blev opflammet; den criminelle Undersøgelse viiste at kun en barnagtig Nysgjærrighed havde fremkaldt Gjærningen. — Hiin tolvaarige Dreng blev dømt til flere Aars Fængselsstraf; han deelte sit Fængsel med en forulykket Candidat i Theologien, og denne blev nu hans Lærer, og lagde Grunden til den ulyk-

kelige Drengs Underviisning, Candidaten havde fra
 sin sædelige Fordannelses Afgrund uddannet sig til
 Atheist; om hans Kundskaber end maatte være nok
 saa overfladiske og ringe, pleie dog saadanne forvil-
 dede Mennesker at drive Meget som i Flugten; det
 forstyrrede Gemyt søger en forbigaaende Rolighed,
 en Bedøvelse i, om ogsaa overfladiske, videnskabelige
 Beskæftigelser, ved hvilke den indre Forvirring rigtigt
 nok bliver forøget, ikke hævet. Drengen viiste en hæf-
 tig Videbegjærlichkeit. Alt, hvad der røbede en indre
 Sammenhang, trak ham stærkt, ja lidenskabeligt til
 sig; saaledes lyttede han Dag og Nat med spændt
 Opmærksomhed paa den Underviisning, der fandt
 Sted i de eensomme Timer, uden at blive træt og
 uden at forstyrres. En egen aandig Virksomhed
 blev vaagen i ham og uddannede sig i sin egen Con-
 sequents. Al Religion, al Sædelighed, der før forekom
 ham hellig og truende med at fængsle den mægtige Na-
 turs utæmmelige Drifter, forekom ham som Bedra-
 geri, som en Opfindelse af de Klogere, for at beherske
 de Enfoldige. Unglingen blev sig sin indre aandige
 Kraft bestandigt mere og mere bevidst. Han blev i
 Fængslet undervist i Religionen, men ved Siden af
 ham gik den Væres sataniske Aand, i hvis Magt han

var falden, og som lærte ham at opfatte Religionen som et Middel til tilkommende Bedragerier. Han blev confirmeret i Fængslet og gik til Alters der; hans eneste Tanke var nu Friheden, han vilde ind i Verden, i den Eltte, for at beherske den. Det lykkedes ham virkelig ogsaa at befrie sig, men han havde angrebet og saaret en Fangevogter; han stod i den aabne Gaard; Verden var aaben for ham; men denne kraftige Yngling var ikke mere at sammenligne med de sløve Mennesker, der, nedsjunkne i Forbrydelser, blot blive ledede af et sløvt dyristt Instinct: Der, i Gaarden, overvældede Høvelsen af Friheden ham saaledes, at han sank asmegetlig ned. Han blev greben, men han var nu kommen til Sjæls Aar og Alder; Straffens hele Haardhed traf den Ulykkelige, der havde saaret Fangevogteren. Nu sad han endnu i flere Aar; han søgte at gribe enhver Leilighed til at undvige; hans eensomme Aand styrkede sig i Stillehed og syntes ikke at blive fragere. Anden Gang vilde han undvige; Fangevogteren, der modsatte sig, blev dødeligt saaret, og nu begyndte der en Proces paa Liv og Død imod det stakkels Menneske, der havde været indesluttet siden sit tolvte Aar. Der blev sendt ham en Præst, som sandsynligviis var ta-

gen af den sædvanlige Masse. Selv mere duelige Mænd vilde kun udrette Lidet imod en consequent Atheist, for hvem Lære var blevet til Sindelag. Denne tilfod, i Jølelsen af sin Uduelighed, at han ikke var dygtig nok og bad om at blive befriet fra den Forretning, der var pålagt ham. En Anden blev udvalgt; og Fængens Cyner, hans faste Tænkemaade, hans lyse Forstand virkede saa uimodstaaeligt paa Præsten, at han blev ham fuldkommen hengiven. Her var der nu et Menneske, forsynet med usædvanlige Gaver, der, fuldkommen isoleret i en gruelig Eensomhed, fra Barndommen af havde uddannet sig i mørk Grublen imod en Natur, der skjulte sig for ham og en Slægt, der havde udelukket ham af sin Midte og fjendtligt forfulgte ham. Intet svagt Spor af Kjærlighed var traadt ham imøde. Da Præsten traf ham, var han bleven forbærdet og utilgængelig. Præstens Deeltagelse havde dog opvarmet ham. Saaledes som jeg hørte Historien, maa jeg troe, at han glædede sig ved at have fundet et Menneske, som han kunde tale med, at han gjerne og med Fortjærlighed udviklede sit System og søgte med en jernfast Consequents at holde det fast, og at vise at han ganske havde giennemarbejdet det. "Det forekommer mig," — sagde Præsten

engang, — "at Du føler en vis Hengivenhed for mig; hvorledes bringer Du denne i Overensstemmelse med Dine fuldkomne egenlige Anskuelse?" — "Jeg? En Hengivenhed?" — svarede Jørgen kold; — "Det veed jeg ikke noget af!" — "Vi sidde her alene; Du kunde myrde mig; var Du i Stand til en saadan Gjerning?" — "Saa maatte jeg være en Daare; derudenfor lurar der Folk paa ethvert af mine Skridt; dersom jeg ved at myrde Dem kunde erholde min Frihed, vilde jeg gjøre det uden Betænkning." — Da Præsten ledsagede ham til Retterstedet, henfæltede han i Taarer. Forbryderen skjælede forbittret til ham: "Hvortil al den Hyl?" — sagde han; — "Begaar De en saadan Svaghed, naar De seer en Anden, der er Dem fremmed, døe, hvordan vil De da bære Dem ad, naar De selv maa døe? Maa jeg ikke glæde mig over at forlade en Verden, der fra min Barndom af har forfulgt og forstødt mig?" Han maatte have sammenparet nogle Dalere i sit Fængsel; han spurgte om han frit kunde raade over disse. Man forsikrede ham, at det stod ham frit for: "Da testamenterer jeg Dommerne dem, for at de kunne kjøbe sig Strikker til at hænge sig i;" — sagde han, lagde sit Hoved paa Blossen og døde.

Kan man negte, at dette Menneske hørte til de Overordentlige? Frihedselelsen rystede hans inderste Tilværelse, saa at han styrtede sammen i sig selv. Derfom den recnt deeltagende Kjærligheds Tone havde truffet den endnu Baklende før, vilde den da ikke have grebet ham, der kunde bevæges saa dybt? Hvorledes viser den saakaldte dannede Slægt. — den lovligt og retligt sammensøiede Stat sig ligeover for denne Trodsige? Maa ikke den hele Tilværelse i mørke Timer blive os en dunkel Gaade, naar saa danne Under træde os imøde i deres sonderknusende Birkelighed.

General-Superintendent Herzbruch i Holskeen var den Præst, der ledsagede den Ulykkelige paa hans sidste, kun altfor skjætte Gang. Vi have ikke sjældent Historier om Forbryderens Omvendelse; Mange ere lærerige og opbyggelige. En saadan Historie er ubehageligere, smerteligere, men uden Tvivl mere nødvendig. Gid den fortjenstfulde, almindeligt agtede General-Superintendent vilde høre min Bøn og gjøre denne Mands indre Historie offentlig bekendt.

Men naar det nu ikke lader sig negte, at denne Ulykke hviler og aagrer i Selstabet's Midte, hvad maa da skee? Løser Staten berelige sig, naar den

feer den gribe mere og mere om sig? Paaligger det den ikke den Forpligtelse at gjøre Alt, hvad den formaaer for at bekjempe denne, den farligste af sine skjulte Fiender? Har Staten gjort Alt, hvad man kan fordr af den, naar den sørger for at Forbryderen bliver sikkert bevogtet og straffet efter Loven?"

Der er der nu en Opgave, der gives Staten, og hvor denne bliver opfordret til først og fremmest at vende sig til den menneskelige Frihed i dens reneeste og ædleste Kilde. Det er ingen Opgave af en ydre Art, der kan løses ved ydre Midler; Talen er paa enhver Maade kun om et Sindelag, ikke om en ydre Forpligtelse fra deres Side, der her ere virksomme for Staten, ikke om nogen Trængsel paa Forbryderens Side. Kun deres frie sædelige eller bestemt udtalte religiøse Beslutning, der ville opoffre sig til Fængernes Forbedring, skal opflammes. Selv Fængvogteren kan, for saavidt som han har at vaage over Fængernes sikker Bevogtning, vel blive ledet af sit Embeds Pligter, og deres trofaste Opfyldelse indholder et sædeligt Moment; men for saavidt som han her opfylder Statens egentlige Opgave, er han traadt i et andet Forbund, og staaer lige saa fri, som de religiøse Venner, der have besluttet at opoffre sig for

Fangerne. Ethvert Spor af en blot ydre Forpligtelse vilde gjøre ham udygtig til at vinde de Fængnes Tillid. Ere saadanne Mennesker nu yderst sjældne, stuffer man sig meget ofte ved deres Balg, saa er det klart, at en Foranstaltning af det Slags aldrig kan finde Sted i det Store. Men Alt, hvad der i Historien er dybt fremragende, hviler, som Plantens Rim, i Mørket, frembringer i Lødom, og kan kun fremmes i Bæxt og Udvikling, aldrig fremkaldes udenfra. Siden mere, end et halvt Aarhundrede, er dette Rim saaet i Historien; det kommer ikke an paa at frembringe det, thi det er allerede til, men vel paa at pleie det paa enhver Maade. Det, som vi kalde Lykke, hiin guddommelige Ledelse af Historien, der styrer vore Stridt, maa føre de Aceptfindere og tillige Duelige til os, maa fremkalde en gjensidig fast Tillid imellem Embedsmændene og dem, der frivilligt opoffre sig, saa at de gjensidigt understøtte, ikke hemme hverandre. Kun saa vidt som et saadant Forbund naaer, tør Forsøget finde Sted. Ogsaa Fangerne maae vælges med stor Forsigtighed. En stor Hob er ingenlunde passende til et saadant Forsøg. Man tør ikke ubesindigt gjøre Forsøget med det Banfølsigste. Den Tillid, som man skænker

dem, der ere vundne for noget Høiere og Bedre, maa endog gaae langsomt og besindigt frem, og det desto mere, jo lettere Selvbedrag finder Sted fra Omvendernes Side, og Forstillelse fra Forbrydernes. Vil dette Sidste ikke længe kunne vedligeholdes, og deri ligger uden Tvivl Grunden til at Fortvivlelsen hist og her griber de meest forstøffede Forbrydere; thi hvor Behandlingsmaaden er den rigtige, ere disse rigtigt nok i en fuldkommen Censomhed. De onde Aander ere drevne bort fra dem, de Gode afvise de med Trods, og see sig saaledes ligefrem gjorte affindige. Men Mennesker af dette Slags affige deres egen Dom, og de vilde, dersom Banvidet ikke greb dem, netop vare de Allerfarligste; de tør ikke blive friske igien, thi det som de, naar de undgik Banvidet, vilde tage med ud af Fængslet, er den ondskabsfulde Forhærdelse, den endnu mere bestemte Bestlutning at byde Staten og dens Love Trods ved et fortsat Forbryderliv.

Vistnok strider et saadant Forretagende langsomt, usladigt og under mange Slags Feiltagelser frem. En Erfaring, der bestandigt bliver mere og mere moden, formaaer først at meddele den hensigtsmæssige Behandlingsmaade en tiltagende Sikkerhed; saa-

Iedes træder et nyt, levende, virksomt, gavnligt, vir-
 kende Organ ind i Historien. Det vil ogsaa virke
 udenfor sig selv; det vil bestandigt blive gavnligere
 for Behandlingen af den hele Mæsse af Fangerne;
 man vil rigtigt lære at kjende det rette Forhold af
 Strængbed til Staausel, som man hidindtil kun har
 kjendt saa lidet til, at man vaklede usikkert, i det man
 bevægede sig fra det ene Extrem til det Andet. Man
 vil indsee, at Forbrydelsen er for Staten en smitsom
 Sygdom, hvis Udbrud man mere maa forebygge ved
 en sædelig Diæt, end trænge den tilbage efter det
 hæftige Udbrud ved en drastisk Behandling. Men
 bliver Foretagendet udført paa en forkeert Maade;
 begynder Staten med store Midler, som fordrer betydelige
 Anstrængelser, bliver der opført store Bygninger med
 umaadelige Bekostninger, og saa først opsøgt Men-
 nesker, der skulle benytte dem til det velmenende For-
 maal, da er Udfaldet upaatvivleligt allerede strax i
 Begyndelsen at betragte som mislykket. Men besin-
 dige Forsøg, der blive anstillede i det Smaa, paa
 saa mange enkelte Punkter, som mueligt, ere ogsaa
 gavnlige for dem, der hengive sig til dem med et
 reent Sind, ja for Statens Dyrighed, saavel som for
 Forbryderne; thi bestandigt klarere vil Bevidstheden

om den indre Frihed hos de Befalende, sem hos de
 Adlydende fatte sig; den Adlydende vil erkjende hvor
 Stedet er for hans Frihed, den Befalende hvor han
 maa underkaste sig. Ved Siden af den negative,
 mistroiske Control, ved Siden af den mistankelige
 gjensidige Luren vil den rene Tillid bryde sig den
 gavnlige Bane, og man vil indsee hvor Retten, ja
 endogsaa Herredømmet tilkommer den. Men det
 forstaa'r sig af sig selv, at det philadelphiske System
 maa være det levende Princip ved alle Forbedringer
 af Fængsler, ligesom den rene Sædelighed, eller,
 kristeligt sagt, Frels-rens Exempel, Monstret for
 alle vore Handlinger, hvor lidet det end er opnaaeligt.

Stortinget i 1824 var vigtigere, end alle de Fo-
 regaaende. Af Regjeringen blev der forelagt en stor
 Mængde Forslag til at modificere Constitutionen, og
 de bleve næsten Alle afviste af Stortinget. Iblandt
 disse Forslag fremtraad især Indførelsen af en norsk
 Adel og Tilstaaelsen af et ubetinget kongeligt Veto,
 som høist vigtige. En egentlig norsk Adel var for-
 svunden; nogle betydelige adelige Familier hidrørte
 fra det danske Herredømme, en ægte National hvi-

lede, ligesom den norske Literatur (meget mere den islandske) i Folkets fjærne dunkle Fortid. Lærninger af Adelen fandt man, ligesom de gamle Sagn, iblandt Bønderne, og det vilde have været en Daarskab igjen at oplive dem under ganske andre Forhold. At agte paa dem, at benytte dem med Besindighed, ligesom Lærningerne af det gamle Sprog og den gamle Literatur, sømmede sig vel, ja dette maatte være en Opgave for en besindig Nationalvirksomhed, der ikke burde fortrænges. En ny indført Adel kunde kun baseres paa Rigdom, blot være en Handelsadel, den farligste og skadeligste af Alle. — Det norske Storting besidder en Forret, der i vore Dage er den Eneste i alle constitutionelle Stater. Dersom et Forslag af Odelstinget har fundet Lagtingets Bifald, altsaa det hele Stortings, bliver det ved en af begge Afdelinger af Stortinget udvalgt Deputation sendt umiddelbart, eller, naar Forholdene ikke tillade det, middeibart til Kongen, og man forlanger hans Sanction. Meddeler Kongen Sanctionen, forsyner han Forslaget med sin Underskrift, hvorved det bliver til Lov. Antager Kongen ikke Forslaget, sender han det tilbage til Odelstinget med den Erklæring, at han ikke anseer det for tjenligt at meddele det sin

Sanction. I dette Tilfælde tør Forslaget ikke mere tages under Behandling paa det nærværende Storting, men vel paa det Næste, hvorved Kongen endnu engang kan forkaste det. Men bliver det dog af det tredje Storting sendt Kongen til Sanction, saa bliver det til en Lov, om Kongens Sanction end ikke følger paa, førend Stortinget stilles ad. Enhver fornuftig og besindig norsk Statsmand indsaac, at denne Indskrænkning af den kongelige Magt var et Onde; dog troede man, at man maatte afvise Forslaget til at ophæve det. Til de Grunde, der bleve anførte, troer jeg at burde føie een, som man fortaug, den nemlig: Saa længe Danmark og Norge vare forenede, fandt der en gjensidig Understøttelse Sted. Danmark, et Kornland, besad hvad Norge ikke sjældent smerteligt savnede; Norge, et Bjergland, ydede ligeledes Danmark betydelig Hjælp. Om nu ogsaa begge disse Landes gjensidige Stilling til hinanden ikke af den danske Regjering blev overseet og behandlet med liberal Frihed, saa paatrængte der sig dog ikke her en Collision, som den, der er nødvendig ved Forholdet imellem Norge og Sverig. Begge disse Riger staae med forskellige Constitutioner fuldkommen selvstændige ved Siden af hinanden, ligesom indtil i

den nyeste Tid England og Hannover, da de bleve regjerede af een Konge. Men begge Lande have næsten aldeles den samme Trang og det samme Overflod. De Collisioner, som opstaae derved, kunne ikke hæves af den samme Konge; man kunde tænke sig Forhold, der vilde tvinge den mægtigere svenske Konge til at give Love, der vare gavnlige for Sverige; men skadelige for Norge; Love af den modsatte Natur, der udgik fra Norge kunde, om ikke ganske hæve, saa dog i det mindste forringe det Onde, der opstod derved; men kunne disse Love billiges af den samme Konge, der indførte de første modsatte Love og gav dem Magt? At denne Modsigelse kun lod sig hæve derved, at Repræsentanterne for det norske Folk kunde, i de Tilfælde, hvori den svenske Konge ikke tillige kunde handle som en fuldkommen fri norsk Konge, træde afgjørende frem ligeoverfor den bundne svenske Konge, indsaæ den norske Statsmand meget vel. Men da Foreningen imellem begge Stater var saa ny, var dette et kildent Punkt, som man var bange for offentlig at berøre.

Stortingets Forhandlinger i Aaret 1824 viste en Snildhed, en Behandlighed, som man virkelig næppe skulde have ventet af en saa fjævn, nordlig

Stat, der i Aarhundreder havde staaet under Danmarks Formynderskab. Uden Tilbageholdenhed yttrede de første og største svenske Statsmænd sig derom; de beundrede Foreningen af et forsigtigt staaende, ja ærbødigt Sprog med den største Bestemthed; det var Statsfrister, der kunde maale sig med de fortrinligste i alle Lande. Den afdøde Statsraad Krogh, der udarbejdede Udkastene til Stortingets Svar, har derved forevigt sig i Norges Historie. De betydeligste Mænd paa Stortinget vare for største Delen mine Ungdomsvenner. Om Forhandlingerne, om Landets Stilling erholdt jeg mangfoldige Oplysninger. Fortællinger fra Krigsaarene om de Forandringer, der havde fundet Sted i Indvaanernes Leve-maade, dannede Hovedindholdet af vore Samtaler.

Jeg blev denne Gang kun een Uge i Christiania, thi jeg længtes efter at omfavne en Søster, der var gift med Sørenskriver Hagerup i Hedemarken, efter en næsten tyveaarig Skilsmisse.

Veien til Hedemarken tilbagelagde jeg i korte Dagreiser og tilbragte Tiden med Bønderne. Den Egn, som jeg gjennemreiste, var den Samme, som jeg i mit syvende Aar kom igjennem, da jeg reiste med mine Forældre, og jeg troede at kunne kjende

nogle Steder igjen. Især traad et Natteleie, som vi den Tid havde havt, frem for min Sukommelse paa en overraskende Maade. Jeg ankom i Aftenstunnet; Huset, tilligemed en stor Sidebygning, laa ganske for mig som i min Drengetid, og jeg fandt mig saa levende sat tilbage i den, at jeg troede, at jeg selv var forvandlet til en Dreng og blev ledsaget af mine Forældre. Tilbeels hidrørte dette vel deraf, at man havde fortalt mine Forældre en skrækelig Mordhistorie, der havde fundet Sted for mange Aar siden, da Verten her var en frygtelig Røver. Den beskæftigede min Phantasi meget længe og bidrog vel til at indprænte mig Lokalteterne mere levende. Nu svævede denne Røverhistorie med alle sine Omstændigheder levende for mig, og jeg tilbragte Natten i en besynderlig Stemning.

De Dage, som jeg henlevede iblandt Bønderne, vare smig høist interessante og vigtige. Lidt efter lidt vænnede jeg mig til deres Levemaade. Hvad de haabede, ønskede og vilde, hvorledes de havde gennemlevet Krigsaarene, hvad de ventede af den indførte Constitution, og hvorledes de dunkle Begreber om en tilkommende større Folkevirkksomhed dæmrede frem i deres Sjæle, saae jeg med en levende Oeelsat

gelse. Endnu herskede der en vis naive Ustyldighed i disse fremspirende Begreber. Efter deres eensomme Livs tidligere Baner, henførtes Alt endnu paa den indskrænkede Tilstand, hvori de levede. Constitutionen skulde være denne behjælpelig til at overvinde de Hindringer, med hvilke de i deres besværlige Levned hver Dag maatte kæmpe. Nogle hørte mit Navn nævnes fra Christiania af, og hvorledes jeg var en gammel Ven af de mægtigste Mand i Landet. Den politiske Virksomhed havde endnu ikke forstyrret de ustyrlige Ansættelser saaledes som de herskede her fra Arilds Tid. Om den saakaldte Frihed kunde Talerne ikke være, thi Ingen var virkelig mere fri end den norske Bonde; en fælles Raadslagning fandt periodisk Sted; Alt, hvad der interesserede Indvaanerne, var en Gjenstand for den frie Beslutning paa det saakaldte Ting, og om dette endog blev ledet af den mere kyndige Sørenskriver, øvede han dog ingen Tvang. Det som han gav, var Raad, der, naar man satte Tillid til ham, som oftest bleve antagne, men dog ikke sjældent afviste. Den norske Bonde er haardnakket. Embedsmanden maatte forsaae at overtale; hyde kunde han ikke. Paa et Sted havde der netop fundet et Ting Sted; det havde været forsamlet i

Gjæstgiverstedet, og jeg opholdt mig der Dagen over, fordi nogle Bønder endnu bestandigt bleve sammen for at tale om Raadslagningerne Dagen iforveien. Jeg bemærkede, at det var deres Ønske at forelægge mig nogle af disse Gjenstande, og at spørge mig til Raads om dem. Den norske Bonde er vel tilbagesholden imod Fremmede, men det lykkedes mig at vinde deres Tillid. Ikke paa alle Steder var jeg saa heldig, og ofte vækkede mit Ønske at nærme mig til Bønderne, Mistanke. Meget bidrog ogsaa Jernkorset, som jeg her aldrig forsømte at bære, til at det lykkedes mig; man havde aldrig seet det før, og hvor det viser sig, gjør det i sin Simpelt ved et meget værdigt Indtryk. Nogle troede, at jeg ogsaa som Nordmand fortjente Tillid, og tiltroede mig en langt mere nøiagtig Kundskab om Livet i Norge, end jeg virkelig besad. Især maatte de forudsætte, at mit Liv var fuldt af mærkværdige Begivenheder, hvorfor de betragtede mig som en meget erfaren Mand, der vel var i Stand til at give et gavnligt Raad. Nu havde jeg vel hørt meget om det norske Bondeliv, men jeg turde ingenlunde paastaae, at jeg kjendte det noie. Jeg var derfor nødt til saa kort, som mueligt, at give dem en almindelig Forestilling om mit Liv

og om min Stilling til mit Fædreland. De hørte med Opmærksomhed paa mine Ord, og min aabenhjertige Tilstaaelse gjorde, at deres Tillid til mig snarere voxte, end tog af. Jeg kunde nu gjøre en Mængde Spørgsmaal, der ellers vilde have fjærnet mig fra dem som et uvidende Menneske, og jeg blev forbauset, da nogle af Mændene ikke alene med megen Godmodighed gav mig Oplysninger, men ogsaa med den største Skarphed og Klarhed udviklede deres Forsatning og Trang i det Helt, og til disse Oplysninger knyttede det, der nu satte dem i Bevægelse. For mig var denne Samtale høist vigtig, thi i kort Tid gjorde jeg et dybt Blik i den norske Bondes Livsforhold. Det lykkedes mig at yttre nogle Tanker, der vare dem tydelige, og vi skiltes ad som de bedste Venner.

Da jeg naaede Korsegaard, fastede jeg derfra et Blik paa det frugtbare Hedemarken. De vilde Bjerge, de mørke Fyrrestove traad tilbage, og jeg saae fra en temmelig stor Høide ved et klart Solstn ind i en lys, bred og grøn Dal. Adspredte, ret anseelige Huse med deres røde Tegltage gave, især ved Fjærgstraaningerne, Dalen et muntert Udseende. Den traad mig næsten imøde som en sydlig Egn med sine ad-

spredtliggende Villæer. Landsbyer finder man ikke i det Indre af Norge; enhver Gaard bliver beboet af en Bonde som Eier, og har sit bestemte Navn.

Ogsaa Embedsmændene der i Egnen behoe lignende Huse, der ere ret anseelige og anstændigt indrettede, og de udmærke sig især ved lyse Værelser og stor Reenlighed. Jeg naaede min Svogers Gaard og tilbragte sex Uger der meget behageligt, i en stille Eensomhed. Min Søster havde netop overstaaet en betænkelig Sygdom; en gift Datter levede langt borte, tre ugifte Døtre vare endnu i Huset, og Sonnen, Henrich Steffens Hagerup, tog just som Marinecadet sin Officiersexamen. Mit Ophold her var mig saa meget mere behageligt, som min Narrærelse, formedst den Glæde, den voldte, tydeligt nok bidrog meget til min Søsters Bedring.

En Sørenstrovers Embede er meget betydeligt i den Provinds, som han lever i. Han danner den første Domstoel; han besørger alle Notarialforretninger, og er tillige Bøndernes juridiske Raadgiver. Jeg tænker mig, at de saakaldte Stribere i den gamle württembergiske Forfatning, hvis Jurisdiktion paa Folket var saa mægtig, maae have indtaget en lignende Stilling. De kjende aldeles noiagtigt alle Bønder

nes Familieforhold, og den, der, ligesom min Svoger, ved at vinde Bondernes Tillid, hører tilligemed Præsten til de meest indspjelsesrige Personer. Jeg benyttede denne Leilighed tilligemed mit eenfomme Opholdstid for, uden at forstyrres, at gjøre mig saa kjendt med Bondefamilierne og med deres Levemaade, som mueligt. Og her opstod først den Beslutning at vove en Fremstilling af det norske Liv. Om Formen var jeg endnu ikke enig. Alle mine Erindringer fra Norge, Alt, hvad jeg havde erfaret middelbart af Venner og Frender, erholdt nu først et ordnende Middepunkt. Jeg var nu en alderstegen Mand, levede i en sorgløs og behagelig Rolighed hos en elsket Søster, hos en agtet Nærpaarørende, der var fuldkommen kyndig og villig til at give mig enhver nyttig Oplysning. Mit tidligere ungdommelige Liv paa den norske Kyst var dog meget phantastisk; min daværende Stilling hensatte mig i en ophidsket Tilstand, og dannede en fuldkommen Modsætning af den Nærværende.

Min Svoger havde netop fuldendt et Hærværk, der satte ham i en selsom Stilling. Handlende Engelskmænd vilde grunde en Kaserne høit oppe i Norge, paa Baadø, ligeoverfor det Sted, hvor den be-

romte Stokfiskefangst ved Vosodden drives. Der opstod en Strid med Indbyggerne, aabenbart formedelsk Engelsemandenes egennyttige og tillige overmodige Dpforsel. Uenigheden var saa betydelig, at den endog fremkaldte en betænkelig Collision med den engelske Regjering. Denne Sirste fordrede i en truende Tone Erstatning; vanskelige diplomatiske Underhandlinger havde fundet Sted, og min Svoger blev sendt til Baado, for, som upartist Mand fra en fiærn Egn, at undersøge Sagen. Forbører sandt Sted; mange Bidner bleve afhorte, men Resultatet af den noiatige Undersøgelse var til Skade for Engelsemandene, omendstjondt, som det er sædvanligt og uundgaeligt ved saadanne Stridigheder med Normand, der ere stolte og trodsige, deres Dpforsel heller ikke ganske kunde retfærdiggjøres. Jeg er i Besiddelse af alle Akterne og har en Afskrift af alle Forhandlingerne. Sagen gjorde den Tid megen Opsigt, og blev omtaelt ikke alene i Scandinavien, men ogsaa i Frankrig og Tyskland.

Hoffet i Stockholm var ikke tilbøieligt til at indlade sig i en farlig Strid med de mægtige Engelsemænd for Indvaanerne af Baados Skyld. Hvorledes den Fyldestgjørelse, der blev givet Engelsemandene,

var bestaffen, veed jeg ikke mere. Sagen blev undertrykt, og foraarsagede min Svoger megen Sorg og Uergrelse. Det er umueligt at gjennemlæse Akterne, uden at søle, at Indvaanerne havde fortjent at blive forsvarede i denne Sag med mere Fasthed og Bestemtbed.

Denne Begivenhed begyndte allerede den Gang at tage hiin for Norge ubehagelige Bending. Hagerup tilfod, at Indvaanerne paa Vaads, der vel frygtede for nogen Slade i den Handel med Fisk, som de hidindtil havde drevet, havde lagt Engelsemandene mange Slags Hindringer i Veien. Han havde ogsaa gjort opmærksom derpaa; men den høist voldsomme Maade, som Engelsemandene gik frem paa, havde dog fortjent en Røffelse; han var den hele Undersøgelse fra Begyndelsen af ubehagelig, og ogsaa han føelte sig opmuntret ved mit Ophold.

Lidt efter lidt blev jeg hjemme der i Egnen; jeg besøgte de Bønder, der boede i Nærheden, blev fortrolig med deres Forsatning og Levemaade, og den Sænsombed og Kollighed, der udmærkede deres Liv, behagede mig meget. Jeg gjorde ogsaa Bekjendtskab med den udmærkede og af Leopold v. Buch saa meget roefte Provst Pihl i Bang. Smaa Reiser i Omegnen afbrød det huuslige Livs Stilbed; paa disse lærte jeg at kjende Egnen om-

kring Norges største Landsø, en Udvidelse af Floden Vougen, — og den enkelte betydelige Ruin af en Kirke, der havde staaet i den forstyrrede og aldeles forvundne Stad Storhammer. Den var ikke ubetydelig; Kirken maa have været en anseelig Bygning, som den lille Lærning af en Bæg med en stor Bue tydeligt nok viser. Den blev brændt af Svenskerne og siden igjen opbygget. Den leverer et Beviis paa, at der i de ældre Tider har fundet en betydelig Samsærfel Sted i det Indre af Norge, der dog maatte have været i Aftagende, da Krigen brød ud, da Staden vel ellers vilde have opstaaet igjen.

Nu har Landsøen Dampbaade, og allerede under mit Ophold i Norge beskæftigede den Tanken, igjen at anlægge en Stad paa Bredden af Søen, Stortingsget levende. Det er ikke usandsynligt, at der her i en forholdsmaessigt stærkt beboet Egn, hvor Mieslen tillader en let Forbindelse i en vidt Omfang, efterhaanden vil danne sig en Ladeplads af sig selv. At befordre en saadan Pladses Opkomst, naar den er opstaaet af sig selv, og paa en naturlig Maade, vilde vistnok være hensigtsmaessigt.

I min Tid var Taler meget om en rig Godeeier H., der, om jeg ikke tager feil, boede i en ikke

meget stor Afstand fra Hedemarken, og bidrog meget til at forvandle de halvt sædeligtfordærvede Indvaanere til fuldkomne Døgenitter. En Mængde Klager over betydelige Forbrydelser hvilede paa denne H. En alvorlig religiøs Tankemaade er maaskee intetsieds i Europa et mere nødvendigt Element af det sædelige Liv, end i Norge. En slet Præsts ubesindige Rationalisme formaaer at forpøste en heel Generation, og hvor der boer en forbryderisk, og tillige snedig samt med Lovene vel bekendt Mand, som denne H. ere Følgerne forfærdelige. Saaledes viiste Spor af raat Barbari sig desværre ogsaa i den Egn, i hvilken jeg levede. En Kone var død, og nogle Dage efter at hun var begravet, fandt man det ene Been af Liget i den sørgende Mands Huus, men i Graven det lemlestede Lig. Overhovedet hørte Indvaanerne i Hedemarken ingensunde til de Bedste i det Indre af Norge. Det ægte nationale Bondeliv var her forsvundet tilligemed de gamle Dragter, og Mændene især toge sig slet ud i den slet tilskaaarne Kjøbstædskjole. Et liderligt Liv havde især dannet sig derved, at endnu kraftige Bønder i deres bedste Aar overløbe deres egne Sønner deres Gaarde, men selv betingede sig en bestemt Sum og en vis Mængde Jødemidler. Hvad jeg oplevede. IX.

Denne Skik, der havde indfneget sig, havde meget
 flemme Følger. De endnu kraftfulde Forældre for-
 tærede Gudsset i Dovenskab og Sonnen betragtede
 dem som en besværlig Byrde. Saaledes dannede der
 sig ikke sjældent Familieforhold, ved hvilke Sædelig-
 heden blev rystet i sine dybeste Rodder. Dog fandt
 jeg ogsaa Familier, der holdt fast ved de ældgamle
 Sæder, og i hvis Kredse jeg drælede glærne og
 hyppigt.

Keilhau, denne nye iagttagende, skarpsindige Geo-
 log, havde nylig bekendtgjort sine Undersøgelser om
 de Christianiaer Overgangsbjerge, der paa den Tid
 gjorde megen Opsigt iblandt Mineralogerne. Han
 var den Tid, ligesom endnu bestandigt om Sommer-
 ren, i Bevægelse, og jeg traf ham ikke i Christiania.
 Men han opsogte mig i Hedemarken, og deraf af
 var jeg hans bestandige ledsager. Den korte Tid,
 som jeg tilbragte i hans Følge, var overordentlig
 lærerig for mig. Den dannede en fuldkommen Con-
 tract til den eetogtyveaarige unge Mands forvir-
 rede Driven omkring iblandt de øde Bjerge. Nu
 var jeg ikke alene bleven gjort opmærksom paa for-
 vilkede Forhold, men ogsaa oplyst om dem; og med
 Hensyn til Bøndernes Levemaade kunde jeg vel ikke

faae nogen mere grundig Underviisning. Han selv
 er en ægte norsk Natur, fra Barn af vant til den
 norske Landatmues haarde Liv. Ofte, naar jeg erholdt
 det eneste Leie i et Bondehuus, kastede han sig paa det
 haarde Gulv, der mangen Gang ikke engang bestod
 af hovelede Planker, og sov roligere, end jeg i
 min Seng. Han er trængt dybest ind i de vilde Jo-
 tunsbjærge, der først bleve bekendte ved Raumann og
 ham, og de gyseligste Farer i den vildeste Bjærgeen-
 somhed havde han gennemlevet, kun ledsaget af een
 eneste Nordmand. Han løb om Vinteren hurtigt som
 Pilen paa Skier ind i de ødeste Bjærgegne, tog Deel
 i Kennstyrjagten og tilbragte en stor Deel af sit Liv
 imellem Vonderne der, hvor de, langt borte fra Han-
 del og Politik, havde holdt sig rene; han levede
 med dem og som dem. Saaledes havde jeg i ham
 en saa forønsket Ledfager, at den dobbelte Pensigt af
 min Reise aldrig kunde blive opnaaet lykkeligere.
 Han er bleven en af mine kjæreste og meest trofaste
 Venner, og dersom en bestemt Eiendommelighed, der
 uddanner sig reen og samvittighedsfuld, maa frem-
 træde betydningsfuldt, saa træder Keilhau ind i de
 meest udmærkede Mænds Kreds, hvis Benflab jeg
 havde den Lykke at erhverve mig. Han udøvede og

saa en stor Indflydelse paa sin Omgivelse og hans
 hele, saavel borgerlige, som litteraire Virksomhed bar
 Præget af en uroffelig Selvstændighed. Det er ikke
 let at trænge ind i en saadan Mands faste Sind;
 det lykkedes mig ogsaa sjældent, fordi det, som jeg
 erfarede af ham, ogsaa dannede og udtalte sig i
 min Sjæl paa min Maade. Dog erindrede jeg al-
 drig, at der derved opstod en Strid, og elskværdigst
 forekom han mig, naar den stærke Mand næsten frygt-
 somt og undseeligt, men ogsaa aabenhjertet og fri-
 modigt søgte at berigtige min Opfatning.

Da min Tid, formedelst mit lange Ophold hos
 min Svoger, kun var mig kort tilmaalt, havde jeg
 bedet Krethau om at føre mig til en Egn, der
 ikke laa for langt borte, og dog bar de indre, vildeste
 norske Bjerges eiendommelige Præg. Vi reiste, led-
 sagede af min Svoger og min Søster langs med
 Bredden af Nisøen, igjennem Ringsager, og satte over
 til Viri paa det Sted, hvor Landsoen begyndte at
 blive snævrere henimod den øverste Deel af Floden.
 Her forløb min Svoger og Søster mig, og vi reiste
 igjennem en af de vide, virkelig prægtige Dale langs
 med dets Afhang. Den vide, dristige Hvalving, der
 bliver dannet af en saadan Dal, overraskede mig.

Alle de Dale af et lignende Slags, som jeg før havde seet, forekom mig ubetydelige. Kjempegraner, ranke, høie og mægtige, som i intet andet Land, bedækkede Bjægsiderne oven over os, medens vi saae ned paa de tætte Masser af Skove neden under os, som i en dunkel Afgrund af en stiv nordist Vegetation. Den sparsomme Folkemængde er stult i denne mægtige Dal, de opryddede, cultiverede og beboede Strækninger ligge hemmelighedsfuldt i Skovene, og blive kun opdagede, naar man træder ind i dem. Alt synes øde og tomt, og man forbauses over de vel vedligeholdte Landeveie, som man anseer for frembragte, ikke ved Mennesker, men ved Trolddom. Vi kom til et Gæstgiversted i Balders, der ligger ved den Landevei, som fører fra Christiania og Bergen over det høie Fæs Fjellfjæld. Her maatte vi forlade Bognen, for at ride igjennem en snæver Dal; en Klost kunde man ikke falde den. En norst Mül paa den anden Side af dette snævre Fæs ligger der paa en maadelig Høide en Kirke, hvis Skikkelse gjorde et meget ubehageligt Indtryk paa mig. Dybt i den ophöiede, vide, stovrige Dal kjørte vi forbi en gammel norst Kirke, der var bygget af tjæret Træ, med et skønt spidst Taarn, tæt omgivet af Graner, der naturligt syntes at til-

Høre Dalen. Her saae vi en imod sin ringe Høide,
 forholdsvis bred aattekantet Bygning, der opført i
 moderne Stil, mere lignede et slet Havehus, end
 en Kirke. Fra Nordkanten maatte der vel findes en
 lettere Afgang til denne Kirke; fra Sydsiden dannede
 den snævre Klost den eneste Bei. Man kunde kun
 komme dertil til Fod, selv Eigene maatte bringes
 derhen paa denne Maade. Reilbau var, ligesom i
 alle de Egne, som jeg gjenneimreiste med ham, ogsaa
 bekjendt i dette Hund. Vi bleve modtagne med stor
 Glæde og efter et fortræffeligt Maaltid tilbragte vi
 Natten der, for næste Morgen at bestige Fjærgæet
 (Syndsfjældet). Gangen igjennem en meget vild Egn
 var yderst besværlig, og vi behøvede en stor Deel af
 Formiddagen førend vi naaede Høiden, imellem 4—
 5000 Fod. Jeg havde vel ogsaa engang i Sverige
 lært at kjende Alperregionen; saae derpaa efterhaanden
 Skovene forsvinde, Træerne blive forkrøblede, og en
 ganske anden Planter verden omgav mig; men her
 gjennemvandrede vi betydelige Sletter, ganske be-
 vorede med Alpeplanter. I Særdeleshed var det
 paafaldende, naar disse Planter paa fugtige Steder
 vorede over Træerne; hele Grupper af gamle Pile
 og Birke dannede Drængstove, i hvilke vi, naar vor

egen Høide sank ned til en halv Fod, fuldkommen vilde vandre ligesom i vore Skove. Min Phantasi forestillede mig denne Forvandling. Jeg tænkte mig en Skov, i hvilken jeg vandrede, men i hvilken de sædvanlige Urter og Blomster naaede en saadan Høide, at de ragede høit op over Trærnes Toppe. Det Selsomste var der, og et blot Høideforhold gjorde det umærkeligt. Lidt efter lidt steg vi op i snævre Kloster, over mægtige Stenblokke, ofte meget steilt i Beiret; Veien blev bestandigt mere og mere besværlig, bestandigt mere og mere øde, thi vi lode Hyrdehytterne bag os. Dgsaa Alpevegetationen blev bestandigt mere sparsom; vi havde naaet Begyndelsen af Enefinien og vandrede paa Høisletten. Omkring os traad Bjærgene fra hverandre; deres Høide var ubetydelig; nøgne Fjælde laae i denne sørgelige Egn; Sneflader, der vel ikke hang sammen, men vare af et betydeligt Omfang, omgave os; — det var i de sidste Dage af Juli Maaned; — der herskede en ahnelsesfuld Stilhed; allerede her begyndte de blotte Masser at lade, uforsyrrede af nogen betydelig og levende Enkelthed, deres ophøiede Bælde træde frem. Foran os, imod Vesten, hævede der sig en noget høiere tætere Række af Bjærg, og i denne øde Egn

fulgte jeg og min Brodersøn Keilhau, der gik frem imellem de vilde somme Bjerge, med en Sikkerhed, som vi beundrede.

Det var allerede Eftermiddag; fuldkommen klart Soelskin, og omendstjondt Vinden aldrig forsvinder paa disse kolde Høisletter, var den dog endnu saa maadeholden, at den ikke faldt os bekværlig. Ved en Flod, der endnu strømmede afsted, beskyttet af Bjærgvægge, havde vi nydt vort Middagsmaaltid, og styrket os med Vin. Endnu var Horizonten indskrænket; vi fandt os omgivne af et labyrinthist Chaos af Bjærgtoppe, og disse adspredte Bjerge, der fuldkommen maatte forvirre en, der vankede alene omkring her og vilde følge en bestemt Retning, vare i høj Grad rædsomme; han vilde fuldkommen være givet til Priis for de her herskende Steenmasser. Agre, Skove, Hytter og Menneſker, ja ethvert Dyr var forsvundet; alt Levende laa langt borte, og syntes at være sjunket fra de nøgne Bjerge ned i Dalene og begravet i Bjærgmasserne. Her foreskillede jeg mig Billedet af en Vandrer, der tabte sig endnu dybere i en Labyrint af vilde somme Bjerge indtil ethvert Haab om at finde en Udvei, forsvandt. Det var allerede nogle Timer efter Middag; vi besteg den vestlige Bjærg-

strækning, og der laa der pludseligt noget saa Dyrøiet
 for mig, at jeg hidindtil ikke havde seet Mage til det.
 Jeg kjendte meget vel de høie Alper, langt mægtigere
 Masser, end dem, som jeg her saae. Jeg besøgte
 mig ved Grændsen af Enelinten. Herfra oversaae
 jeg en Halvkreds af Bjerge, der havde fulde tredive
 Mile i Gjennemsnit. Snebættene (det høieste Dovre-
 bjærg) opdagede jeg vel ikke, men Rundane, en sel-
 som Gruppe af flere fra hinanden adskilte, næsten
 kredsformigt sammenhobede Bjerge, der grændsede
 til Dovrebjærgene, dannede det yderste Synspunkt mod
 Nordost; det mægtige Mugnassjæld, ganske indhyllt
 i Sne, laa os nærmere; Hurrungen, den høieste norske
 Bjærggruppe, i den vildeste, meest ubeboede Egn af
 Skandinavien, laa purpurstraalende for os; dens
 hvide Masse omtrent 3000 Fod høiere, end mit Stand-
 punkt, var, befinnet af den klare Soel, rykket os nær-
 mere paa en overraskende Maade. Den hele Række,
 over hvilken det høieste Pas til Bergen fører, lige-
 indtil Hardangerfjældene, hvor vi vinede Harteigen,
 der var omtrent 1000 Fod høiere, end vort Stand-
 punkt, dannede Grændsen af vor Udsigt imod Syd-
 vest. Vi oversaae her en bølgeformig Slette, der i
 alle Retninger var gjennemgaaet af Dale og lige-

som sonderreven. Bjærgene paa Poissletten, der syntes ubetydelige, vilde dog, naar man vandrede imellem dem, være høie nok, til at spærre Udsigten i alle Retninger, og fuldkommen at faae Vandrerer til at fare vild. Jeg har i Novellen "de fire Nordmænd" som jeg troer, ikke uden Lykke, med nogen Natursandhed skildret en saadan Bildfarendes Fortvivlelse. I Malcolm forekommer der en beslagt Scene under andre Forhold; Grundlaget danner en Reise af Keisbau paa Skier, der, som Strøms Vedsager, oplevede noget Lignende, i en Hytte, som Vandringsemændene traf tilbøgt og i Mørket, efter en betænkkelig Fart over det sneebedakte Bjærg.

Den Elette, som vi overfaae, vilde, henflyttet til en tropisk Egn, ja selv under den tredivte Grad nordlig Brede, være en velgsørende tempereret, høist frugtbar og for mennesselige Beboere fortræffelig; et mægtigt Kongerige kunde grundes her; nu laa den fuldkommen øde; alt Liv var forsvundet. Vi opdagede kun Lig af nordiske Vandremuus (Lemminger), der vare omkomne paa et Tog tidligt om Sommeren, sandsynligviis af Mangel paa Næring, samt Spor af Rensdyr, der vare ilde over Gladen. I Nærheden af os, og der, hvor de indstrænkede Dale vare brede,

kunde vi see saa langt ned, at vi saae de blaae, skinnende Flader af nogle Indsoer, som i en dyb Afgrund.

Men i Særdeleshed henrev den Bjærgfreds mig, der omgav mig i det Store, og indsluttede de høie, glindsende Sneflader, som en mægtig Egn. Jeg stod i Midten af det sydlige Norge, næsten lige langt borte fra Trondhjem og Lindsnæs (Norges sydligste Spids), fra Sverige og den vestlige Havkyst; jeg kunde ikke rive mig løs fra den opbøiede Omgivelse; Solen sank, og det begyndte at blive betænkeligt. Vel var det endnu lyst paa Høisletten, men jo dybere vi steg ned, jo tærtere vi bleve indsluttede af Bjærgene, desto mørkere blev det. Vi kom først ved Midnatstid tilbage til vor gjæstfrie Bert.

Hedemarken ligger allerede temmelig høit. Da jeg fandt min Svoger igjen, og vi styndte os med at reise tilbage, indtraad der en haard Frost.

Vi kom hjem med temmelig stærk Vinterkulde; det var den første August. En saa tidlig Kulde er rigtigtnok ogsaa usædvanlig i disse Egne.

I Christiania gik det noget levende til; Stortinget skulde sluttes, og man ventede hver Dag Kron-

prindsen fra Stockholm. Ogsaa for mig indtraad
 der Forhold, der vare mig behagelige. Fra mange,
 endog langt bortliggende Egne ilede gamle Venner til,
 for at see mig, og dog blev jeg, jeg kunde sige kun
 i nogle Timer i Christiania. Keilhau ledsagede mig
 paa en geognostisk Undersøgelsesreise i Egnen omkring
 Christiania, i hvilken de berømteste Naturforskere havde
 gjort Opdagelser, der saa meget bidroge til at udbrede
 de paa denne Tid herskende Anskuelser i Geognosten;
 men som bestandigt og i en Række af Aar gjennemforsket
 af Keilhau, ogsaa lagte mange Vanskeligheder i Veien
 for de nye Anskuelser. Da vi kom tilbage til Chri-
 stiania, bleve vi overraskede ved den Efterretning, at
 Berzelius var, ledsaget af den parisiske Geognost Brog-
 niart, kommen til Christiania. Disse Ferrer ventede
 den store Naturforsker Davy fra London, og saaledes
 syntes det, at den Tid, hvori jeg opholdt mig i Chri-
 stiania, ikke alene skulde blive forherliget ved det vig-
 tigste Stortings Slutning, og ved Kronprindsens Nær-
 værelse; men ogsaa ved de tre meest berømte Natur-
 forskeres Sammenkomst. Men Davy kom ikke. Et
 Brev til Berzelius meldte, at han var bleven loffet
 af den for ham saa interessante rige Lærefangst til
 den vestlige Kyst og holdt fast der. Berzelius havde

dog, især for at træffe sammen med ham, foretaget sig den lange Rejse fra Stockholm til Christiania. Det var paaafaldende, hvorledes Davy, som man baade formedelt hans indre phantastiske Liv, og formedelt de store Opdagelser, som han skabte i den nyere Physik, maa regne iblandt de mærkværdigste Mennesker, kunde saa lidenskabeligt hengive sig til Engelsemandenes Modeforlystelse. Det var den Tid, da Fiskefangsten, formedelt Jagtens næsten fuldkomne Tilintetgjørelse i England, blev en berstende Bæftjæftigelse for de rige Indvaanere, og uddannede sig paa en beundringsværdig Maade. Davy har, dersom jeg husker ret, udgivet et Skrift om Fiskefangsten. Ogsaa til Norge kom allerede paa den Tid mange Engelsemand for at angle. En Saadan boede i Gæstgivergaarden i en Stue næst ved min; han var, som hans Landsmænd i Almindelighed, forsynet med de kunstigste meest udmærkede Angleapparater, der vare indpakkede i et meget elegant Chatol. Disse Engelsemand vilste sig her i Norden, i Almindelighed ikke meget elskværdige; naar de i det Indre af Landet dreve Fiskefangsten, vare de stumme og brød sig ikke om Indbyggerne. Bisnok var deres Behændighed næsten ubegribelig; i eensomme Bjærgegne, hvor det næppe lykkedes Ind-

vaanerne at finde et sparsomt Histemaaletid, kom de tilbage fra deres Udslugter med hele Kurve af Fiske. En Eydsfer eller Skandinavier vilde søle sig bevæget til, saa vidt mueligt, at meddele Landets Beboere en saadan Kunsthærdighed. Selv den Bansteligbed, at gjøre sig umiddelbart forstaaelig, vilde ikke bringe dem fra denne velmenende Hensigt. For Engelsen syntes en saadan Tanke fuldkommen utilgængelig. De Reisendes stumme Stoltbed vakte de norske Bønders trodsige Stoltbed, og om der end kun sjældent fandt ubehagelige Scener Sted, var det kun fordi Nordmanden sølte, at hvor overmodig den Fremmede end var, var han dog i hans Magt og hans Gæst.

Brogniart bereiste Omegnen, og opdagede, som det forstaaer sig af sig selv, allevegne i Bjærgmasserne Smælteprocesser, hvor Keilhau rigtigtmot ikke var i Stand til at erkjende dem.

Overhovedet ere de chemiske Processer, af hvilke man nu vil forklare Bjærgenes Dannelselse, ikke mere betydelige, end de tidligere Hypotheser af Whiston og Burnet. Jeg tilstaaer, at det er mig ubegribeligt, hvorledes de have kunnet vække nogen Opmærksomhed. Selv techniske Stympere opfinde Compositioner, hvis Oprindelse, trods alle chemiske Analyser, forblive en

Hemmelighed; og man mener, ved den kemiske Analyse af Fossilier, ved Betragtning af Bjergmasserne at kunne komme efter Maaden hvorpaa de ere opstaaede.

Da jeg kom tilbage til Christiania, tilbragte jeg min Tid høist behageligt med mine Benner. Prinds Oskar var ankommen; jeg gjorde ham min Opvartning. Han havde erholdt en mangesidig Dannelse, var vel underrettet i mange Sag, og i Physik og Chemi en Discipel af Berzelius. I Norge var han meget agtet og elsket, og den endstjondt noget tilbageholdne Maade, paa hvilken han traad frem med Forsigtighed, forsvandt efter en kort Tids Forløb; desles; inden at han forglemte sin høie Stilling, fandt man ham ligetrem, og han indlød sig gjerne i udførlige Samtaler.

Han var den Tid fem og tyve Aar gammel. I sit ellefte Aar var han med sin Fader kommen til Sverige, og nu bleven en ægte Svensker. Endog noget af de nordiske Folks rolige og lang omme Væsen havde han antaget, saa at man i ham ikke let skulde aabne den sydfranske Herkomst. Han viiste sig yderst naadig imod mig; jeg blev oftere indbudet,

og saae derfor ogsaa hans smukke Gemalinde; ogsaa hun viiste sig meget nedladende og venlig, og mig var den Udmærkelse, som jeg nød, meget behagelig. Begge taelte Svensk; Prindsen ganske som en Indfødt; hans Gemalinde, der var opdraget i München, taelte fuldkommen færdigt Tydsk. Engang tilbragte jeg ogsaa flere Timer efter Bordet paa Prindsens Landsked, og altid vare Samtalerne alvorlige og vigtige. Jeg vovede at komme frem med nogle Begjæringer, der bleve horte med Opmærksomhed og naadigt optagne; de angik nogle unge Mænds Stilling, der havde udmærket sig. Prindsen viiste i sin vandskelige Stilling en stor Overlegenhed og Snildhed.

Efter den norske Constitution skulde Kronprindsen af Sverig tillige være Stattholder i Norge; men det viiste sig snart, at dette var forenet med Ubequemmeligheder. Hans Kærvarelse i Sverig var nødvendig; man forsøgte paa i hans Sted at sende en af de fvenste Stormænd til Norge, men Nordmændene, der vare stinsyge paa deres Selvstændighed, vare utilfredse dermed. Men i den sidste Tid have to Nordmænd, Grev Wedel Jarlsberg og Løvenskiold, begge udmærkede ved Fødsel og Formue, beklædt denne høie Post til Nordmændenes Tilfredshed. Kronprindsen

var nu der, for at slutte Stortinget, som havde været længe over den i Loven bestemte Tid, og der, som sagt, overgik alle de Forrige i Bigtighed. Jeg var indbudet dertil.

Stortingets Beslutninger kunde ikke være Kongen behagelige. Kronprindsens Tale var under dette vanskelige Forhold mesterlig, og han tælte med en saarolig Holdning, at jeg beundrede ham.

I Christiania var der paa den Tid endnu ingen Bolig, der var passende for Landets tilkommende Behersker. Den skønne Plads til det tilkommende Slot, paa en Klippe i Nærheden af Christiania, med en vid Udsigt over den herlige Egn, skulde først jævnes og dette vanskelige Arbejde var nylig begyndt. Til Bolig for Prindsen var der valgt et langt lavt Huus paa eet Stokværk; det havde tilhørt den rige Handelsherre Behrendt Anker. I den store Spisefal fandt, efter at Stortinget var sluttet ved en høitidelig Akt, Middagsmaaltidet Sted. Jeg sad ligeoverfor Kronprindsen, Bergelius sad ved Siden af mig, og Samtalen var levende og interessant. Efter Maaltidet fandt der en Samtale Sted med Kronprindsen, der syntes mig at tage en betænkelig Bending. Gjenstanden var de europæiske Folks politiske Stilling imod

hverandre, og Forholdene imellem Folkene og Regenterne. Kronprindsen havde kunnet afbryde Samtalen om en saadan Gjenstand, og hvem vilde da have været at fortsætte den? Han gjorde det ikke; han gik ind paa Gjenstanden, yttrede sig som Søn af en Konge, der havde gennemlevet Revolutionen og kæmpet for den; og dog tillige med den Besindighed, der anstaaer en Kongesøn, der er bestemt til at beherske, om just ikke urolige, saa dog af deres Frihed stolte Folk. Den betænkeligste Hofmand kunde være tilfreds med hans Tale, og dog forstod han at erhverve sig de Nordmænds Bifald, der bestandigt omgave os i større Mængde. Jeg tog paa en utvungen Maade Deel i Samtalen, og begreb nu den store Yndest, som han var i i Norge.

Strax efter Stortingets Slutning reiste Kronprindsen tilbage til Stockholm. Berzelius fulgte, om jeg hukter ret, med ham; Brogniart var allerede før vendt tilbage til Paris, og jeg tilbragte endnu nogle Dage paa den behageligste Maade i mine Slægtningers, Venners og nye Bekjendtes Kreds. Iblandt disse vare Brødrene Ström mig især kjære. Den Ældste, der tilfældigviis havde mødt mig paa Gaden i Christiania, havde henlevet den kjønneste Tid med

mig i Halle, førend Udbruddet af den ulykkelige Krig.
 Han tilbringer en stor Deel af sin Tid paa Reiser;
 jeg traf ham oftere i Tydskland, og endnu her i Ber-
 lin har jeg et Par Gange haft den Lykke at see ham
 igjen. Den yngste Broder opsogte mig i Halle i den
 ulykkelige Tid, tilbragte et halvt Aar der, og viiste
 sig i den betydningsfulde Tid i Breslau, for som
 Frivillig at tage Deel i Kampen. Smykket med
 Korsen kom han tilbage til Norge; det var en dyb-
 sindig, men tillige mørk Natur. Han havde gjort den
 lange Reise fra Nøraas til Christiania, for at see
 mig; jeg har aldrig seet ham siden. Den af det
 norste Bjærgvæsen høit fortjente Mand er død i sine
 bedste Aar.

Jeg stiles med Vemod fra mit Fædreland; jeg
 begyndte jo selv at træde ind i en høiere Alder, og
 havde ikke meget Haab om at see Norge igjen; men
 især maatte jeg beklage, at jeg ikke havde seet min
 gamle Ven Jakob Aal, der blev fastholdt af en tal-
 rig Familie og en betydelig Drift i en Egn, der var
 langt borte fra Christiania.

Jeg reiste med Paketbaaden, ledsaget af min
 Brodersøn, der længtes efter at see sin Fødeby, den
 Stad, hvori han havde tilbragt sin tidligste Ungdom,

Kjøbenhavn. Reisen var kort og heldig, og jeg glædede mig, da vi hurtigt seilede igjennem Rattegattet, ved igjen at have den Nydelse at gjøre en Søreise.

Der var næsten hengaaet atten Aar, siden jeg sidst saae Dannemark; jeg selv var den Tid som Emigrant i Unnaade hos Landets Konge og i en meget betænkkelig Stilling. Mit Moderlands Eljæbne svævede for mig; den havde allerede grebet det hidindtil saa rolige Dannemark og kastet det voldsomt ind i den gyfelige Krigs forstyrrende Forhold, der bragte hele Europa i Forvirring; men først da den uslykkelige Fred blev sluttet, traad Landets Elendighed bestandigt frygteligere frem. Pengene, Eiendommene vare næsten aldeles uden Værdi. Selv min Broders søn, der ledsagede mig, og hans Søster, havde ganske mistet deres lille Formue. En Eiendom i Virichholm, nogle Mile fra Kjøbenhavn, havde saa aldeles mistet sin Værdi, at Salget, der tilsidst var blevet nødvendigt, ikke engang var i Stand til at dække den ringe Gjæld, der hvilede paa den. Da Drengen forlod Kjøbenhavn, var han i en Stilling, der lovede at bevare ham hans Selvstændighed, indtil han engang opnaaede en sikker Stilling i Verden. Den elskede Moder levede den Tid endnu. Nu vendte Drengen

uden Forældre og uden Formue tilbage til den elskede
 Bødeby. Han var befindig nok til at indsee det Sør-
 gelige ved sin Stilling; Mindet om hans Børneaar
 var ikke ganske forsvundet; han glædede sig ved igjen
 at see Oberstinde Du Plat, hans Moders Søster og
 hans Onkel. Ogsaa jeg kunde ifkun med Bemød
 tænke tilbage paa en Stad, hvortil der knyttede sig
 saa mange børnlige og ungdommelige Erindringer.
 To Brødre (den Tredie var allerede tidligere død.)
 havde jeg mistet, og var nu bleven alene tilbage.
 En betydelig Deel af mine Venner fandt jeg ikke
 mere; de Andre beklædte anseelige Poster. Münster
 beklædte det første og anseeligste Præsteembede; han
 var Hofpræst, kongelig Confessionarius og Medlem
 af Directionen for Universitetet og de lærde Skoler.
 Brødrene Orsted hørte Begge til Landets anseeligste
 Mænd. Den Ældste var Deputeret i det danske
 Cancelli; den Anden havde allerede grundet sin store
 europæiske Navnkundighed ved den vigtige Opdagelse,
 der tilveiebragte en Krisis i den hele Physik.

Medens Dehlenschläger i Danmark blev angrebet
 af en overmodig Ungdom, men ogsaa af den gamle
 Baggesen, blev han forsvaret af andre unge Digtere,
 men Kampen formaade ikke at svække den Anseelse,

som han allerede nød med Rette; han var bleven Professor i Æsthetik ved Universitetet. Alle mine Venner havde erholdt Ordener. Den gamle Rahbel levede endnu, og om end hans store Indflydelse paa Ungdommen ikke mere var den Samme, var han dog selv usforandret. Hornemann, Botanikeren, der i mine yngre Aar var min Rejsesammerat, da jeg opsogte Schelling i Jena, var Professor i Botaniken og Directeur for den botaniske Have, Bahl, min gamle Lærers Efterfølger. Han nød en stor Tillid blandt Botanikerne i Europa. Saaledes fremtraad jeg nu i Kjøbenhavn, midt imellem Landets betydeligste Mænd, som en gammel, endnu ikke forglempt Ven, og saae i hvilken Høj og meget lovende Kreds jeg havde tilbragt mine yngre Aar. Den gamle Etatsraad Prof. Dr. Bang, min Onkel, var død; hans Søn, som jeg for atten Aar siden forlod i en usikker Stilling som ung Student, beklædte sin Faders Post som Professor ved Universitetet og som første Læge ved Frederiks Hospital. Den medicinske Skole i Kjøbenhavn besad endnu sin gamle Berømmelse. Hieronymus Mynster, Bangs Stifson, der før beklædte hiin Plads, var død. Mit vidtloftige Slægtstak havde betydeligt formæret sig; allevegne stodte jeg paa en opvoxende,

med mig beslægtet Generation, og soer tilfids, da min genealogiske Sukommelse aldrig havde været betydelig, saaledes vildt iblandt en Hob unge Slægtninger, at jeg næsten altid forvæxlede dem.

Allerede tidligere har jeg omtaelt, hvor lykkelig Arveprinds Christian, den nuværende Konges Naade gjorde mig, hvor naadigt han og hans Gemalinde udmærkede mig, og hvor indtagende hans Tillid ytrede sig, ogsaa hvorledes det lykkedes mig at gienvinde den tabte kongelige Naade, og hvor meget mine Landsmænd udmærkede mig langt over mine Fortjenester. Saaledes var mit Ophold i Kjøbenhavn, hvor jeg saae mig æret og høvet ved kongelige Personers Gæst, og ved mine Slægtningers og Benneres Anseelse, rigtigstnok et meget behageligt.

Iblandt de Slægtninger, der, under min Fraværelse, havde naaet en stor Anseelse og udøvede en stor Indflydelse paa mange Menneſter, maa jeg nævne den selsomme, men ogsaa geniale Grundtvig. Min Moder havde en Mængde Søstre, om jeg ikke tager feil, ti til tolv; den Ældste af dem var Præsten Grundtvigs Kone; min Moder var den Yngste af dem Alle. Præstefonen havde i sin høie Alder født en Dreng, der, da jeg tidligere vendte tilbage fra

Tydssland til Kjøbenhavn, netop havde forladt Sko-
 len, for at drage til Universitetet; min Kone og jeg
 traf ham hos den gamle Professor Bang, hos hvem
 vi oftere vare til Bords. Han sad der undseelig og
 frygtsom, og jeg ahnede ikke den Opfigt, som han
 siden vilde gjøre. Mine offentlige philosophiske Fore-
 læsninger, der den Tid fandt en saa levende Deeltar-
 gelse i Kjøbenhavn, gjorde, som den unge Mand selv
 tilstod, et stort Indtryk paa ham. Jeg vidste ikke, at
 han besøgte mine Forelæsninger; han selv blev mig
 fremmed, jeg lærte paa den Tid næsten slet ikke at
 kende ham. Men nogle Aar efter hørte jeg, hvor
 forunderligt og originalt han havde udmærket sig;
 jeg blev først gjort opmærksom paa ham ved en
 Ytring af Frederich Schlegel, der fremhævede ham
 iblandt Danmarks unge Skribenter. Schlegel blev
 især hentrucken til ham ved hans afgjorte religiøse
 Retning, der i hans yngre Aar fremtraad høist eien-
 dommeligt, ja voldsomt. Jeg havde den Tid, kort
 førend min Afreise fra Breslau, udgivet et lille Skrift:
 „Den falske Theologi og den sande Tro,“ i hvilket
 jeg først antydede mine sig bestandigt mere udviklende
 religiøse Ansuelser. De syntes at overraske dem, der
 hidindtil havde læst mine Skrifter med nogen Op-

mærksomhed, og jeg vil siden finde Leilighed til at tale om det. Skriftet var, da jeg kom til Kjøbenhavn, blevet oversat paa Dansk, og bidrog meget til at indlede mit Bekjendtskab med Grundtvig.

Ved den Indflydelse, som han udøvede, ved den lidenskabelige Iver, med hvilken han kæmpede, var han meget besværlig for mange af mine Venner; selv Physikeren Ørsted kom i en hæftig Strid med ham. Men besværligst var hans dogmatiske Iver. Mynster og mine andre Venner troede vel, at jeg kunde have nogen Indflydelse paa ham, men dette var her, ligesom altid ved saadanne Leiligheder, ikke Tilfældet. Sine religiøse Læresætninger foredrog han haardt og bestemt, og de vare, om end ikke sjældent genialste, dog altid eensidige. Ligesom den Tid gaaer endnu den nordiske Mythologi ved Siden af hans Religion, og han ærer den næsten ligesaa meget og besidder betydelige Kundskaber i den. Det sidste Studium hænger nøie sammen med hans Ultradanismus og der gaves Epøcher i hans litteraire Liv, i hvilke han ganske oprigtigt troede, at de Danske havde Fortrin fremfor alle Jordens Folk, at de vare bestemte til at lede den hele europæiske Cultur, og da de ikke vare mægtige nok til at stille sig selv paa dette op-

høiede Standpunkt, syntes han at vente, at Napo-
 leon ved sine Seire skulde træffe de Forberedelser, der
 skulde bane Veien for de Danskes forventede store
 historiske Betydning. Han forstaaer ikke blot det is-
 landske, men ogsaa det angelsachsiske Sprog meget
 grundigt, og har oversat Beowulfs Drapa af det
 Angelsachsiske i det Danske, aandrigt og paa en ganske
 eiendommelig Maade. Han har tænkt og skrevet sig
 ind i den gamle nordiske Sprogbrug, og derved
 aabenbar faaet en betydelig Indflydelse paa de nye
 skandinaviske Sprogs Dannelsse. Selv de, der i re-
 ligiøs Henseende ere hans Modstandere, formaae ikke
 at modstaae hans Lands Magt. Hans mythologiske
 Studier hænge næie sammen med hans eensidige Da-
 nismus. Jo mere han ragede ind i denne, desto var-
 mere sluttede han sig til Engelsenene, der vistnok
 aabnede ham mange, hidindtil ubenyttede Kilder; der-
 imod er hans Had til de Tydske næsten uforsonligt.
 Der gives, paaستاer han, i Europa to Urstammer,
 der endnu vore friske frem af deres mythologiske Ur-
 kilde, fordi de beholdt deres gamle Sprog, det er
 Græker og Skandinaver. Alle de øvrige Folk ere
 kun secundaire, Romerne sammenlignede med Græ-
 kerne, de Tydske med Skandinaverne; derfor burde

det latinſke Sprog iſte mere være det herſkende ved Underviisningen, men meget mere, om juſt iſte tilintetgjøres, ſaa dog trænges tilbage, og ligeledes ſulde det tydſke Sprog erholde ſin egentlige Betydning ved det Skandinaviſke. Han har overſat baade Snorre Sturleſon og Saxo; hiin af det Iſlandſke, denne af det Latinſke. Man maa egentlig ſige, at han har gjengivet ſine Foreſtillinger om Texten, og det Samme maa man vel ogſaa ſige om Overſættelſen af det ovenomtalte angeliſchſke Digt. Jeg troede at finde en Modſigelſe i at han ærer Luther ſaa høit og dog er en Hjende af de Tydſke, da vel ingen Mand var en renere Frembringelſe af ſit Fædreland, og Ingen mindre ſtod alene end han. Men uden at han, ſaavidt jeg troer, udtrykkeligt har yttrret det, har han dog i den ſenere Tid mindre fremhævet Luther. Den nicæiſke Troesbekjendelſe er ham nu Alt, og denne voldsomme Præcipitation, maa dog, uden at han veed det, ſtaa i en hemmelig Forbindelſe med hans Had til de Tydſke.

For at fortrænge den lærde romerſke Dannelſe, og iſær den tydſke Theologi, der frembragte Rationaliſmen, forlanger han en Rægdannelſe for den hele Geiſtlighed. Den theologiſke Lærdom ſkal være et

Monopol for det theologiske Fakultet. Hvilken Kilde til Dannelse vilde der ikke forsvinde i Landet, naar ethvert Spor af lærd Dannelse forsvandt af den hele Mæsse af Præstefamilier!

Hans kristelige Sindelag er varmt og ivrigt; han har sit hele Liv igjennem været et Offer for sin redelige Overbeviisning; hans Præfener ere meget i Ry og han griber sine Tilhørere dybt; men hvilken mægtig Contrast danner han ikke ligeoverfor Mynster. Denne har jeg kunnet sammenligne med Fenelon, og hans Indflydelse paa Kjøbenhavns Indvaanere har i en lang Række Aar været mægtig, thi han forstaaer just befindigt og roligt at henvise endog de Dannede og Fordannede ud af Dagens Forvirring, ud af den aandige Forlokkelses Kamp til Christendommens altsomfattende og rensende Kilde. Men hvor høit jeg end sætter min Ungdomsven, hvor kjær han end er mig, og hvormegent jeg end deler hans Overbeviisning, er jeg dog langt fra at troe, at denne Modstander ikke har været ham gavnselig. Grundtvig har vel lagt ham mange Hindringer i Veien, været Aarsag til megen Uro, men ogsaa styrket den religiøse Alvor.

Jeg har taelt noget udførligt om denne mærkværdige Mand; man maa virkelig kalde ham saaledes

des; han udmærker sig baade ved Aand og ved Kund-
skaber, og bliver i sin høie Alder agtet høit.

Jeg forlod Kjøbenhavn og bereiste Sjælland, især Helsingør og Roskilde, disse mine Barndoms Opholdsteder; derpaa besøgte jeg min Søster og Svoger i Tjen. Jeg ilede til Berlin, hvor jeg ankom i November. Vinteren tilbragte jeg med forlangt Orlov i Berlin, og holdt Forelæsninger for de Studerende over Anthropologie, der bleve meget besøgte. Generalinde Helwig, født von Imhof, den bekjendte Digterinde og Oversætterinden af Tegners Frithiofs Saga, hvis Bekjendtskab jeg havde gjort paa en høist behagelig Maade i Dresden, viiste mig den venstabelige Gødhed og Elskværdighed, hvorved hun altid var bekjendt for Enhver, der kom hende nær. Da det ønske, at høre mig, opstod hos flere Berliner-Damer, men jeg ikke forstaaer noget mindre, end at udlaaste en offentlig Bekjendtgjørelse, blev den velvillige Generalinde min Secretair; jeg understreved blot, og General Gneisenau, der den Tid var Gouverneur i Berlin, overlod mig den store Sal i Gouvernementshuset til Auditorium. Jeg tilbragte paa

denne Maade denne Vinter meget behageligt iblandt
Slægtninger og Venner.

De sidste Aar i Breslau. 1825—32.

I Aaret 1825 kom jeg tilbage til Breslau, og i det
jeg overseer de syv sidste Aar af mit Liv i denne
Stad, i hvilken jeg henlevede saa lang en Tid, bli-
ver det mig rigtigt klart hvor aldeles et Menneske
paa sin Maade er fast bestemt, naar han har tilbagelagt et
halvt Aarhundrede af sit Liv. Slette saavel som gode
Baner havde da grundfæstet sig, og lade sig vel ikke
mere udrydde, Nye erhverver man sig næppe efter
denne Tid, og en fuldkommen Forvandling, endog
naar man troer at have oplevet den, beroer vel meest
paa Selvbedrag. Tænkemaaden kan ved religiøs Ret-
ning blive renere, eller, ved en bestandigt tiltagende For-
feerthed, mere ureen; men den eengang bestemte, ved en
lang Fortid uddannede, i en lige Retning sundt opvorne,
eller skjæve og eenfaldige Eiendommelighed lader sig
ikke mere fortrænge; man flyver vel drømmende ud
over sig, men det strænge Nærværende strammer os
hurtigt tilbage i en for det meeste straffende Virkelig-

hed; og man maa, næppe tilfreds med sig selv, slæbe sig affted, som man engang er bleven. Jeg indsaae vel dette, naar jeg betragtede mig selv, og dog havde en gunstig Stjæbne skjænket mig en frisk, levende Livsstrøm, der kun bliver faa til Deel. Derfor blive Menneskerne, naar de i en høi Alder forestille sig deres Levned, altid i Forestillingen og det nødvendigt objective. Ungdommen lever frisk op i Erindringen. Den høiere Alder er afsluttet, alt det tilsyneladende Nye tilhører, naar vi betragte det noiere, dog mere eller mindre den forbigangne Tid, og er Productet af en Udsødselse, ikke af en frisk Udvikling. Saaledes kunne vi vel forekomme Verden, ja os selv som nye; jeg vil altsaa mere have at tale om det, der udbændigt dannede sig ved mig i den senere Tid af mit Liv, end om det, som jeg oplevede, mere om Andre, end om mig selv. Det er vanskeligt, thi den Indbildning, at man har bidraget noget Afgjort til et Menneskes væsentlige Dannelselse, indsniger sig alt for let hos virksomme Naturer. Dertil kommer den Overbeviisning at vi i Unglingsaarene dog fortrinligst maae oplyse de Mennesker, der komme i nær Berørelse med os, om dem selv og henvise dem til dem selv.

Iblandt disse erindrer jeg i Særbeleshed gjerne min Frende og Ven Waagen, Director ved den hervedværende Malerisamling. Hans Forældre kjendte jeg allerede før end han blev født; de vare nær beslægtede med min Kone; ham selv saae jeg først som Barn, i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, da jeg tilbragte den muntre, aandsfriske og rige Tid i Dresden; i det lykkelige Aar, da jeg ogsaa lærte at kjende min Kone. Hans Fader havde en Samling af Gallerier, iblandt hvilke Nogle vare meget fortrinlige og Waagen er ret egentligt opvokset iblandt Billeder. Da jeg som Emigrant i Hamborg, i Aaret 1807, fandt ham igjen som Dreng, havde han noget Paafaldende og Usædvanligt. Naar hans yngre Brødre legede, traf han sig stille og eensom tilbage i en Krog, og vi fandt ham da bestandigt sysselsat med Bosses Oversættelse af Odysseen; han var saa fordybt i den, at han ikke gav Agt paa noget Andet, og han syntes virkelig den Tid allerede at beskæftige sig mere med det græske Livs yndige Billeder, end med det Nærværende. Faderen forlod Hamborg og drog til Altwasser ved Baldenburg i Schlesien, hvor en Ven anviiste ham en Bolig, der var stor nok, til at han kunde opstille sin Malerisamling i den, medens Slægt

ninge Mænd, som stattede ham, beskæftigede ham som Kunstner. Waagen besøgte paa den Tid Gymnasiet i Hirschberg, og var i Begreb med at drage til Universitetet, da Krigen i 1813 udbrød. Han traad ind iblandt de Frivillige og tilbragte sin Tid i Paris i en Billedsamling, hvortil Historien aldrig har seet Magen. Hans Phantasi havde bestandigt levet i Skolerne, især i de italienske Maleres; han var allerede den Tid bekendt med dem paa en usædvanlig Maade og forstod at yttre sig lærerigt om dem. Den videbegjærlige Ungdom, der var kommen hjempende og seirende til Paris, dannede i dette Museum en lyttende Kreds omkring ham.

Efter Krigen drog han til Universitetet i Breslau. Min Svoger Raumer afslod ham et Bærelse, og han hørte til vor fælles Familie-kreds. Nu opstod det Spørgsmaal, hvilken Vej han skulde vælge for Fremtiden. Den Gjenstand, der hidindtil og allerede i hans tidligste Ungdom havde beskæftiget ham, der dannede Middelpunktet for alle hans slittige og alvorlige Studier, syntes dog betænkelig, som Brødsstudium. Han var bunden for den videnskabelige Kunsthistorie paa en Maade, som kun faa Mennesker; hans Fader levede bestandigt i Grindringen af de

Hvad jeg oplevede. IX.

stjønne Aar som han, da han ganske opoffrede sig til Kunsten, havde tilbragt i Italien. Tiedt, der saa ivrigt bidrog til at vække Sandsen for Kunsten i Tydskland, var hans Nærbeslægtede og han udøvede en aandelig Magt, som Ingen var i Stand til at modstaae, over den Kreds, der omgav ham. Den Tilboielighed ganske at beherske den Gjenstand, der fra Barndommen af saa vældigt havde grebet ham, var bestandigt voxet saavel ved den indre Drift, som ved ydre Forhold.

Jeg betænkte mig slet ikke; Waagen syntes mig kaldet til at gaae den Vej, der laa næsten udelukkende for ham. Europa var beroliget; den fælleds Fjende, der havde bragt alle Folkenes tidligere Forviklinger i Forglemmelse, var tilintetgjort og man kunde vente en langvarig Fred. Den Kunstlands, der med Begyndelsen af Aarhundredet satte Gemytterne i en saa levende Bevægelse, maatte ogsaa gribe Staterne som Gaadanne, og det paa en ganske anden Maade end i den tidligere, fredelige Fortid. Der maatte opstaae betydelige Samlinger; Kunsthistorien maatte blive et væsentligt Element af Tidens Dannelse. Vel fandt man en tilstrækkelig Mængde Kunstentusiaster, baade malende og ikke malende, men Mænd, der betragtede

Kunstens Historie som et alvorligt, grundigt Studium, vare endnu meget sjældne, og efter Saadanne, meente jeg, maatte der nødvendigt mere og mere blive Spørgsmaal. Waagens Tilboielighed til at opoffre sig til en forstødt Betragtning af vigtige Kunstprodukter, havde intet af hiin opblussende Enthusiasme. Kunsten var ham Historiens fortdannede Natur, og tral ham til sig, ligesom denne Fysikeren. Især var der noget ved den unge Mand, der denne Tid var mig paasædende og som var mig det Afgjørende. Paa Magdalene-Gymnasiet i Breslau besandt der sig en Samling af ældre Kobberstik af fortrinlige Malerier, ogsaa Originaler af tydske Kunstnere. Professor Manso, Gymnasiets berømte Director, havde den Godhed, at overlade de betydeligste Hæfter efter hverandre til Gjennemsyn. Jeg selv havde vel seet en Mængde Billeder, havde søgt at uddanne min Kunstsands, og i det mindste vundet saa meget, at jeg kunde sige til mig selv, at den aandige Nydelse, der blev mig til Deel, var mig en indre Sandhed, ikke noget Eftergjort eller Kunstlet: men den Sikkerhed i Bedømmelsen, der fortrænger alt Vakkende og Ubestemt, tiltroede jeg mig dog ingenlunde. Waagen havde vel allerede den Tid seet meget, ikke alene i Paris, men ogsaa i

Tydskland; men dog kun flygtigt, og uden den nødvendige Tid til at betragte, der synes nødvendig for at kunne holde Billederne faste. Nu var jeg virkelig forbauset over hans udmærkede og sjældne Billedhukommelse. Jeg har ofte sat den paa Prøve i Paris. Jeg tog Kobbere af mere eller mindre bekendte Billeder i Paris eller andesteds, hvis Originaler han, som jeg vidste, havde seet; han maatte, forend jeg forelagte ham Aftrykket, beskrive mig Gruppen af de enkelte Figurers Stilling, og dette gjorde han med en Aoiagtighed, der overraskede mig. Endnu mere mærkværdigt var det mig, naar han et eller andet Steds opdagede en saant Figur, en Reiminiscens af Kunstneren. Naar han esterviiste den oprindelige Gestalt, erkjendte jeg den strax; men aldrig vilde det have lykkedes mig, selv at opdage den, og da en saadan Fastholden og Grindring af stærkere Forhold er et mathematisk, ligesom Grindringen af omfattende Compositioner et musikalsk Talent, saa maa man vel ved en saadan Billedhukommelse betragte et kunsterisk Opsatningstalent som bestemt angivet. Det er tilstrækkeligt bekendt paa hvilken overraskende Maade Waagen har uddannet dette Talent; jo mere Mængden af de Billeder vover, som han har lært at kjende

i 30 Aar, i alle europæiske Lande, baade i offentlige og i private Samlinger, jo noiere han har fulgt Billedernes ofte meget brogede Skjæbne siden de bleve til, desto sikkrere synes han at fatte dem sammen, og ved enhver sagte Antydning staaer det sjærne Billede for ham levende og i sikre Omrids.

Nu er Waagens omfattende Kundskab om Billeder almindeligt bekendt; man veed med hvilken Sikkerhed han omfatter og overblikker Billedernes hele Rige. De Billeder, der ere udvandrede fra Malleriernes store Hovedtilder, Italien og Nederlandene, harde han aldrig formaact at følge saaledes paa deres ofte selsomme Vandring igjennem Europa, og at levere saa betydelige Bidrag til Kunsthistorien, dersom han ikke havde været understøttet af dette beundringsværdige Talent. Jeg har med den største Glæde ledsaget hans Udvikling og Gangen af hans Fremstribt, ligesom jeg overhovedet føelte mig lykkelig, naar en ung Mand med Hastighed fulgte en bestemt Retning og tidlig opgav den usikre, akademiske Slentren. Jeg anseer mig for overbevist om, at min Vens Studier og Skrifter ville være af Bigtighed for Uddannelsen af den opblomstrende Kunst, ligesom de jo ogsaa havde fundet en stor og almindelig Aerkjendelse, og det ikke i Tydskland alene.

Det som en Lærer har udrettet, især naar han har Indflydelse paa en betydelig Ungdom, formaaer han vel selv mindst at bedømme. Netop den meest glædelige Virksomhed er den meest forvirrede, thi den opmuntrer kun en eiendommelig Virksomhed, og imellem al ydre Indvirkning og Kilden til den eiendommelige frembringende Virksomhed, ligger der en Afgrund, der aldrig lader sig udfylde; netop derfor kan jeg kun lade disse ubmærkede unge Mænd, der i deres Ungdom glædede mig med deres Hengivenhed, gaae forbi mig i en glad Erindring; at de sluttede sig til mig, deres frivillige Tilbøielighed, og hvad der trak dem til mig, giver mig den trøstelige Overbeviisning, at jeg ikke har levet forgæves.

Imidlertid dem, der paa en saadan Maade traad mig nær, erindrer jeg ogsaa Brødrene Müller, Sønner af Superintendent Müller i Oplau. Sjældent er vel en Fader saa lykkelig som denne. Den Eldeste, Otfried, blev æret af de Lærde i hele Europa; hans tiblige, uventede Død, efter at han havde fremkaldt en betydelig Krig i sin Videnskab, blev allevegne hørt med dyb Sorg. Den Anden, Julius, havde fra Begyndelsen af sine Studier en alvorlig Retning; han var først Jurist og gik, efterat han havde studeret

i Breslau, der besvaret et juridisk, philosophiskt Pris-
 spørgsmaal og vundet Prisen, til Göttingen, og
 kom for at fortsætte sine Selvstudier, som Theolog
 tilbage til Breslau. Det var mig et sjønt Tegn til
 en opvraagnende, dyb religiøs Tid, at denne klare,
 rolige Mand, besluttede sig til, endog i den større Ud-
 dannelses modnere Aar, at ombytte Jurisprudensen
 med Theologien. Kun altfor ofte havde jeg oplevet
 netop den modsatte Ombytning, ja, endog maattet
 raade til den. Unge Mænd betroede mig meget ofte
 de Trivsel, som de havde at kæmpe med, og som de
 ikke vare i Stand til at overvinde; jeg maatte ofte
 nok raade dem til at opgive den betænkelige Kamp,
 i det jeg ansaar mig for overbevist om, at Følgerne
 vilde være farlige for det stille, religiøse Sindelag,
 dersom denne Kamp bestandigt paa Ny blev voldsomt
 fremlokket ved et Studium, til hvilket man intet Kald
 følte. Det modsatte Tilfælde, der rigtigt nok var
 sjældnere, er aldrig forekommet mig glædeligere end
 ved Müller. Desværre maatte jeg kun alt for ofte
 tilstaae, at den Overbeviisning, der saa let theologiskt
 beroligede sig, næsten altid var forenet med en stor
 Landsfættighed, og dog indsaar jeg, at Tidens be-
 tydkelige Retning, den nye ægte kristelige Epoche, der

vil begynde, ligesom i det femtende og firtende Aarhundrede, at forene ægte Fromhed med stor aandig Frihed, netop er til, for at omfatte, beherske og rense alle Grene af aandig Virksomhed. Derfor var den Iver og den aandige Sikkerhed, hvormed Julius Müller vendte sig til Theologien, mig saa betydelig og vigtig. Det er næppe mueligt at læse hans Skrifter, uden at blive greben af den muntre, dybe, i sig selv klare Aand. Selv de Bærter, der ere bestemte for Opbyggelse, ere tiltrækkende ved deres Ynde og Rigdom, og jeg var altid tilbøielig til at sætte dem ved Siden af min Ungdomsven Münsters, som jeg regner iblandt de fortrinligste i vore Tider. Jeg maa falde det en Lykke, at ikke-saa af mine Discipler i min Alderdom ere blevne mine Lærere, og hvor gjerne nævner jeg ikke Julius Müller blandt disse!

Men Eduard Müller, den tredje og yngste Broder, er virkelig ikke mindre betydelig omendstjondt han er mindre begunstiget af Lykken. Julius Müller var vel i nogle Aar Landsbypræst i en affidesliggende Egn af Schlesien, men erholdt derpaa endnu i sine bedste Aar et Kald som Universitets Prædikant til Göttingen, hvor han nogle Aar senere midt i den videnskabelige og litteraire Syssels, vel i Begyndelsen

havde at kjæmpe med mangehaande Vanskeligheder, men dog fandt Leilighed til at gøre sig bemærkelig som Lærer og at udmærke sig som lærd Theolog. Eduard derimod tilbragte sine bedste Aar som Gymnasiallærer i den fjerneste overschlesiske Stad Ratibor, og maatte ansee det for en Lykke, da han blev forflyttet som Prorektor til Liegnitz. Han er dyb og skarpsindig, som hans Brødre. Betragtningssmaaten i hans Skrifter, der have gjort Ofsigt, er afgjort filosofisk. Mig traad han nærmere derved, at han i sin Ungdom besjæftigede sig meget med mine Skrifter. Der gives, troer jeg, kun saa, der kjende dem noiere; jeg maa rigtignok beklage, at Gangen af min Dannelse og mine Kundskaber ikke tillade mig at bedømme hans philologiske Skrifter.

Tre andre Brødre, ligeledes Præstesønner, var ogsaa udmærkede ved Aand og Studium. Det var Brødrene Eufow. Den Ældste levede i et Par Aar, næsten som en Søn i mit Huus; han var paa Universitetet almindeligt agtet iblandt de Studerende for:medelt den Alvor, hvormed han studerede, men han trak sig aldeles tilbage fra de Studerende og arbejdede med en utrolig Iver. Hans Aands hele Retning var en høist eieendommelig, hans Natur al-

beles systematisk; han tabte sig grublende i sine egne Tankers Consequents, og omendstjondt hans strængt dogmatiske Studier vare mig fremmede, vækkede de dog min meest levende Interesse; ja, der gives næppe noget Menneſte, af hvilket jeg har lært ſaa meget, endnu medens han gjaldt for min Discipel. Han har udgivet et Skrift, under den Titel: „Drei Zeitalter der chriſtlichen Kirche, dargeſtellt in einem dreifachen Jahrgang chriſtlicher Perikopen“; det blev trykt i 1830; jeg er overbeviſt om at dette lille Værk er værdt at lægge Mærke til, men netop den dybsindigt ſystematiſke Fremſtilling, der taber ſig i ſin egen indre Conſequents, ligesom ogsaa den ſtränge Opfatning, gjør Læsningen beſværlig, og Bogen har vaakt mindre Opmærkſomhed, end den fortjente.

Den anden Broder, Profeſſor i Theologien i Ruſland, har udmærket ſig paa en ganſke anden Maade, og da han tillige er Præſt, har han vækket nogle Fordomme imod ſig. Han optraad endnu ſom Candidat under Navnet Poſgaru, ſom Forfatter til en Novelle, der gjorde Opſigt og vandt Biſald. Han er aandrigh og tager levende og med Held Deel i ſin Videnſkabs Bevægelse i denne Tid. Jeg ventede, at det begyndte Maaneſkrift, Propheten, vilde indtage

en betydelig og værdig Stilling i en Kamp, der er saa vigtig for den hele Nutid, og bestandigt maa træde mere bestemt frem. Den tredje Broder er lidet bekendt, men ligeledes Præst, og lever med stor Iver for sine Studier.

Det er ikke min Hensigt, at nævne enhver ung Mand, der har besøgt mit Auditorium, hørt mine Forelæsninger med nogen Interesse og sluttet sig personligt til mig, for maaskee derved at give mig en Mine, som om jeg havde erhvervet mig særegne Fortjenester af ham og hans Dannelse. Antallet er ikke ringe, og jeg har lige indtil den Dag i Dag Beviser paa den Indflydelse, som jeg udøvede, ikke sjældent paa en overraskende Maade. Men de, som jeg har nævnet, høre virkelig til mine fortrøffeligste Venner. Den nærværende Tids betydelige og i mange Henseender betænkelige Thema har allerede for nogle og tyve Aar siden beskæftiget os meget alvorligt: nemlig Religionens Forhold til Philosophien. Manget Spørgsmaal, der nu bliver behandlet med Lidenstabelighed, ja vel endog saa gjælder for nyt, var os allerede den Tid en Gjenstand for en alvorlig Betragtning, og naar Disciplerne sædvanligt med Taknemmelighed omtale den Tid, som de, ud-

dannende sig, tilbragte med deres Lærere, tør jeg rose mig af, at jeg har lært af mine Discipler. Et saadant Liv er ikke uden Tilskøttelser, og jeg erindrer altid de Timer, som jeg henlevede med disse Mænd, med Glæde.

Bisshop befandt der sig iblandt mine Tilhørere ogsaa Saabanne, som ingenlunde vare tilfredse med mine Forelæsninger; iblandt disse nævner jeg især den talentfulde Laube, der er bleven saa bekjendt ved sine Skrifter. Fremfor Alt maa jeg endnu engang tale om Professor Branis, hvis Studier vel, ligesom Brødrene Müllers og Sudows, toge en anden Retning end Mine, men som især erindrede mig om den skjønne Tid i Begyndelsen af Aarhundrebet. Af denne Kilde, har han, den Eldste, umiddelbart opt. En lang Tid maatte jeg aldeles undvære hans Omgang; den meget vanskelige Stilling, med hvilken han havde at kæmpe, drog ham tilbage i stille Tensomhed. Forst sildigt, da et af ham besvaret Priisspørgsmaal af Videnskabernes Akademi i Berlin tiltrak sig den offentlige Opmærksomhed, da Critikken over Schleiermachers Dogmatik gjorde Opfigt, traad han mere frem, og vor for mig saa lærerige Forbindelse blev bestandigt inderligere, og mig mere vigtig.

En Begivenhed, der gjorde Opsigt, maa jeg endnu omtale. Den berømte Akustiker Chladni, havde jeg allerede før truffet hist og her paa mine Reiser, naar han i de forskjellige Stæder holdt Forelæsninger over Akustiken og over Meteorstenene. Denne selsomme og originale Mand, der havde vænnet sig til et omflakkende Liv, elskede i sin tørre, pedantiske Levemaade en stor Uafhængighed af alle ydre Forhold; han fandt stor Behag i den forbigaaende venlige Mortagelse, som han pleiede at finde hvor han kom hen. Forelæsningerne over de ganske bestemte og interessante Gjenstande for hans Studier havde han fuldkommen i sin Magt, og de vare tillokkende nok til atter at skaffe ham nye Tilhørere. Det er begribeligt at Opdagelserne af Klangfigurer, som han formaaede at fremstille med stor Behændighed og Sikkerhed, saavel som Meteorstenene, naar man saae dem og hørte Maa-den, hvorpaa de vare blevne dannede, altid maatte overraske paa ny. Den lille, forunderlige, lunefulde Mand har samlet Eriset til sit Mindesmærke af Berdensrummene og betegnet det med Klangens flygtige Figurer. Han var mig i enhver Henseende en psykisk mærkværdig Mand. Da han var født i Wittenberg, blev, om ikke Staden selv, saa dog Egnen

hans Hjem, i hvilket han tilbragte nogle Maaneder
 af Aaret i Remberg, hvor han levede fuldkommen i
 Eensombeden; herfra bereiste han de forskjellige store og
 smaa Stæder i Tydskland, i det han efter flere Aars
 Forløb altid besøgte de Samme paa Ny. Huuslige
 Sorger havde afstræffet ham fra at gifte sig, og den
 uundgaaelige Afhængighed, der var forbunden med
 at antage et Embede, fra enhver fast Ansættelse.
 Saaledes forblev han uden enhver noiere Forbindelse
 med Menneskerne og den forbigaaende Berørelse holdt
 de Forviklinger, der ikke sjældent forbittre Livet, fjærnt
 fra ham. Han lærte ogsaa ved sin Levemaade at
 undvære Meget, som er blevet en Nødvendighed for
 den forvænnede Huusfader, der lader sig pleie af sin
 Familie, og for den gamle Lærer, der lader sig ære
 af sine Tilhørere. Eensomheden uddannede dette sel-
 somme Menneske bestandigt mere og mere lunefuldt;
 de indstrænkede Gjenstande, der udelukkende be-
 skjæftigede ham, afsluttede ham mere og mere, og naar
 ellers Mand, der, ligesom han, føre et omslukkende
 Liv, pleie at erholde en stor Bevægelighed, naar Li-
 dens afværlende Begivenheder pleie at drage og rive
 dem til sig, blev han bestandigt mere og mere een-
 sig; man troede at see en Mand, der for første Gang

forlod Remberg. Den Naivitet, med hvilken han fremstillede sig, dannede en selsom Blanding med den ved Bane opstaaende Sikkerhed, med hvilken han traad frem; hans eiendommelige Fremtræden kunde ikke falde Nogen besværlig; den morede meget mere, fordi Enhver vidste, at den kun kunde være kort. Hans Berømmelse, der ikke traad noget Menneske i Veien, kom ham allevegne vel tilpas, og han vilde uden tvivl være bleven Medlem af de berømteste Akademier, dersom den selsomme Stilling, som han levede i, ikke havde forhindret hans Valg. At han havde fremkaldt en Krisis i Akustiken, var han sig meget vel bevidst og af de bestandige urolige Reiser opstod der en saadan Stikkelse, som ellers kun pleier at udgaae sig i haushlig Rolighed og i Lænestolen i Studerekammeret. Han havde næppe een egentlig Ven, men dog var en Mængde betydelige Mænd ham hengivne. Hver Gang jeg traf ham, i Halle, i Leipzig, i Berlin, tilsidst i Breslau, saa jeg ham gjerne og ofte; i sit halvfjerdesindstyvende Aar kom han i 1825 eller 1826 til Breslau. Ligesom sædvanligt reiste han ogsaa denne Gang, som et ungt Menneske, uden at være ledsaget af Nogen. Han leiede sig ind i et borgerligt Huus, spillede hist og her paa offentlige Steder,

og forlod ligeledes uden Tedsager om Aftenen sildigt de Selskaber, som han besøgte, ligesom en Student, med sin Gadedørsnøgle i Lommen. I Breslau havde han faaet en Mængde Tilhørere, og det lykkedes mig at foranstalte et anseeligt Diner til Aften for ham. Det blev besøgt, ikke alene af de Lærde, men endogsaa af en Mængde dannede Embedsmænd, ja endogsaa af den høieste Dyrighed. En saadan Begivenhed satte ham i en meget munter Stemning, og hans Samtaler i de Aftentimer, som han tilbragte med mig, vare meget muntre. Ofte tælte jeg med ham om hans Stilling, og om hvor betænkkelig, ja endogsaa farlig den truede med at blive, nu da han var halvtfjerdesindstyve Aar gammel. Men han var fuldkommen ubekymret. Gæstgivergaarde og omværlende Boliger vare blevne ham til en Bane, ligesom den stille Bogsal en gammel Lærd.

En Aften, paa den sædvanlige Tid indtraf han hos mig, tilligemed flere af mine Venner; Samtalen var levende og interesserede mine Gæster saaledes, at de skiltes meget sildigt ad. Eftladni var yderst maadeholden i sine Rydelsler; denne Aften drat han mere Tde, end sædvanligt; vi kom til at tale om at døe, og han yttrede det Ønske, at blive hurtigt

og uventet bortrykket fra Jorden. Med megen Lune
 fortalte han et Dødstilsfælde, der forekom ham mis-
 undelsesværdigt. En Læffermund sad ved en glim-
 rende Diner; han havde med megen Appetit nydt en
 Mængde af de lækreste Retter, men den største Ny-
 delse ventede man endnu; en Strasburger Gaaselever-
 pastete gik ham over Alt; den kom; Gæsternes Dine-
 funklede, da den blev baaren ind; den bevægede sig,
 baaren af Tjeneren, hen imod ham; allerede var det
 ham, som om han nød den, da traf et Slagsflod ham,
 og i Diebliffet var han død! — Saaledes fortalte
 den gamle, men fuldkommen sunde, livsglade Mand.
 Musikdirector Mosevius, min Ven, ledsagede ham
 til hans Bolig, der ikke var meget langt fra min.
 Han tillod ham ikke at følge ham op af Trapperne.
 Bertinden bragte ham et Lys og gik bort. Den næste
 Morgen Kloffen 6 blev jeg vækket af et Sendebud.
 Bertinden havde, som sædvanligt, baaret Frokosten
 op, og fandt Ehladni truffen af Slaget, henstrakt i
 et Hjerne ved Binduet. Jeg ilede til hans Bolig og
 saae ham ligeledes. Det var klart, at et Slagsflod
 aller de havde truffet ham sildigt om Aftenen, kort
 efter at han havde forladt Selskabet. Kjoelen havde
 han truffet af; han bar to Ponneubre; det ene var
 Hvad jeg oplevede. IX. 18

optrukket, og laa ved Siden af ham; det Andet havde han været i Begreb med at trække op; det var under denne Forretning faldet ham ud af Haanden.

Denne overraskende Dødstilfælde blev af Berten og mig strax anmeldt for Dyrigheden. Chladni var ogsaa i sine finantzielle Forhold pedantisk angstlig; han førte en ikke ubetydelig Sum Penge med sig; Alt var i den største Orden; man fandt en nøiagtig Fortegnelse derover; en høist værdifuld Samling af Meteorstene, som han førte med sig paa sin Reise for at oplyse sine Foredrag, havde han efter sin Død bestemt for Universitetets Mineraliesamling i Berlin.

Allerede førend min Reise til Norge var jeg traadt i et for mig interessant Forhold til Feldtmar-
schal Grev Jørg. Jeg har allerede omtaalt min forbi-
gaaende Sammentræffen med ham i Krigen. Engang
bærede han mig med sit Besøg og Grunden dertil
overraskede mig meget. Grev Jørg havde i sit hele
Liv noget Skjæbnsvangert, der ledsagede hans glim-
rende Løbebane, endstjøndt han steg til det højeste
militaire Trin i Staden og erhvervede sig den største
militaire Berømmelse, som en Kriger overhovedet
formaaer at opnaae i vore Dage.

Grev Yorks tidligere Ungdomsliv er meget dunkelt. At han i hans trettende eller fjortende Aar traad i Tjenesten som Jændrik, og efter nogen Tids Forløb igjen maatte forlade den, er bekjendt i den hele Armee og ligeledes i andre Kredse. Men Grunden til denne ulykkelige Katastrophe ligger fuldkommen i Mørke, og da en Mands Begivenheder, der har spillet saa vigtig en Rolle i Historien, fortjene saa meget som mueligt at opklares, saa troer jeg, at jeg tør meddele det, som jeg ved gunstige Forhold har erfaret af en sikker Kilde. Jeg erholdt disse Efterretninger af en høiststaaende Officier, der var mig meget gunstig; for deres Sandhed kan paa enhver Maade indsees og den kan agtes lige med en historisk Kilde. Den unge Jændriks pludselige Bortfjærnelse af Tjenesten var hidindtil for Armeen en fuldkommen Gaade; den syntes at kaste en Skygge paa den berømte Helts tidlige Ungdoms Liv; desto mindre tager jeg i Betænkning at bekjendtgjøre Grunden til denne haarde Straf, da den kaster et klart Lys paa den unge Mands og paa den gamle Konge Friedrich den Stores Charakter. Den Handling, der paadrog ham Kongens hæftigste Vrede, var vel en høist ubesindig, men dog ingen Saadan, at

dens Offentliggjørelse, efter det, som er blevet bekendt, kunde skade hans Rygte. Den unge Greve af York var ansat i Bromberg som Jænderik, da den bairiske Krig netop var endt. En Officier af Regimentet blev beskylt for at have plyndret i denne Krig, og den i Armeen herskende strænge Vresfølelse fordrede hans Afstraffelse. Man var moralsk overbevist om Tingens, men den lod sig vanskeligt bevise juridisk; en Forening af Regimentets Officierer erklærede derfor, at de ikke kunde tjene med den Beskylde, og York bivaandede Forsamlingen, i hvilken denne Beslutning blev fattet. Kort Tid efter skulde von York træffe paa Vagt med denne ældre Officier, og begive sig derhen i Følge med ham. Han vægrede sig, og da han skulde stille sig ligeoverfor ham, dreiede han den da brugelige Sponton om, og stak Epidsen i Jorden, et Tegn til at han var erklæret uværdig til at tjene med. Den ældre Officier lod Jænderiken for denne mod Subordinationen stridende Fremgangsmaade strax afvæbne og arrestere; de Officierer, der havde erklæret Officieren uværdig til at tjene med, vilde ikke forsvare den unge Mand's ubesindige Handling; den blev meldt den gamle Konge og York maatte træde ud af Tjenesten. — Man maa dog allerede i

hans Ungdom have ventet meget af ham. En paa sit Guds levende Hr. von Korf antog sig den forladte Ungling, og denne opholdt sig en Tid lang hos ham. Den Herre, som jeg har at takke for denne Efterretning, levede den Tid, som Dreng, i Familien, og laae ofte den unge Fændrik. Han tiltrak sig naturligvis Opmærksomhed ved sin dadelværdige, men dog yderst dristige og af en streng, militairist Værelse fremgaaende Handling, og det Indtryk, som han gjorde, er blevet den gamle Herre klart og bestemt. Hiin forekom ham som en smuk og behagelig Ungling, der let vandt Selskabets Bifald. Dog traad han endog efter en saa haard Katastrophe, der, som det syntes, vilde tilintetgjøre hans hele Fremtid, meget bestemt, ja endogsaa tredsigt op. Ogsaa Grev Yorks Klædedragt tiltrak sig Drengens Opmærksomhed. Han turde rigtigt nok ingen Uniform bære, men beholdt dog den blaae Kjole, og sprættede de røde, tilbageslaaede Rabatter af og knappede Klappene over hinanden. Hr. von Korf søgte at vinde Enhver for ham; han henvendte sig til en Officier i en høiere Stilling i Königsberg, Grev von Kaiserling, der, som man fortæller, levede i et meget fortroligt Forhold til Kronprindsen, siden Kong Friedrich Wilhelm

den Anden. Dgsaa denne interesserede sig meget levende for York, men Alt var forgjæves. Den gamle Konge vilde slet ikke høre ham nævnes. Der blev ingen anden Udvei end at gaae i udenlandst Tjeneste. Kronprindsen, der ikke ophørte med at gjøre sig Umage for ham, henvendte sig til sin Søster, Arvestatholderinden af Holland, og denne forskaffede ham en Ansættelse i hollandsk Tjeneste. Han gik med Tropper til Cap. Der forblev han i nogle Aar og kom tilbage endnu førend Kongens Død. Han vovede sig nu til Preussen, i det Haab, at Kongens Brødre var forbundne. Der fortælles, dog lader det sig ikke sikkert historisk bevise, at York efter Aftale nærmede sig til Kronprindsen ved en Manøvre, og nu vedblev at ride ved Siden af ham. Kongen, siger man, red hen til dem, saac skarpt paa dem Begge, uden at sige Noget, og strax efter Manøvren erholdt Kronprindsen en streng Ordre til at sørge for, at York strax kom bort.

Da Grev York havde forladt den hollandske Tjeneste og igjen var vendt tilbage, henvendte han sig med et Bønsskrift til Kongen og erholdt følgende Svar:

„Os Elskede og Trofaste! Efter hans egen Angivelse af igaar har han tjent paa Flaaden under

den franske General Suffsens Befaling. Om han
altsaa end forstaaer Sotjenesten godt, er det dog ikke
at formode, at han er stillet til Landtjenesten, og der-
til ere dog ene og alene de Ffiregimenter, der blive
oprettede, bestemte. Hans veloffectionerede

Friedrich."

Potsdam, den 3die Febr. 1786.

Paa denne Kabinetsordre indkom York paa Ny
med en Ansøgning, og erholdt efterstaaende andet
Svar:

"Og Elskede og Trofaste! Jeg maa efter hans
sidste Sotjeneste billigt tage i Betænkning igjen at
ansætte ham ved Infanteriet, og vilde det være lige-
saa meget som om en Køl vilde være Dandssemester.
Jeg kan derfor ikke paa hans Begjæring fra igaar
afgiave fra mit første Svar. Hans ellers veloffec-
tionerede

Friedrich."

Potsdam, den 4de Febr. 1786.

Man kan ikke negte, at disse Svar ganske ere i
den gamle Konges Aand.

Mærkværdigt synes det mig nu, at Friedrich den
Anden holdt en Officeer saaledes bortstærnet fra sin
Fær, der var bestemt til at spille en saa glimrende
Rolle i den; thi, at den unge York strax efter

Friedrichs Død igjen traad ind i den preussiske Hær, forstaaer sig af sig selv. Men Mærkværdigt er det ogsaa, at Feltens første Daad som Yngling spaaede den glimrende Daad, der har havt en saa stor Indflydelse paa Europas Skiebne, og som dog ikke saa ganske svarede til Tjenestens strange Form.

York tælte gjerne om sit Ophold paa Cap, og fortalte ofte Anecdoter om Krigstjenesten der, der ikke stemmede overeens med den Preussiske og om Eienommelighederne ved de tjenende Pottentotter.

Her er ikke Stedet til at levere Grevens Levnedsskrivelse, om jeg endogsaa formaaede det. Hans ikke sjeldne Meddelelser vare for kort afbrudte og for lidet sammenhængende, og mine Berørelser med ham angik næsten udelukkende hans Familie. Da hans Stilling i Livet bestandigt blev mere glimrende, var det naturligt, at ogsaa hans Navn forekom ham vigtigt; at grunde en Slægt i Historien for alle Tider, hvis Stifter han var, forekom ham vigtigt, ja dannede den Plan, der ganske beherskede ham i hans sidste Aar. Men i denne Henseende havde han i sin Familie en forunderlig Ulykke. I sit Ægteskab havde han havt en Mængde Børn, hvis jeg ikke tager feil, ni. Sex vare døde. Den nu bedagede Felt havde

trukket sig tilbage af Krigstjenesten, og gjorde, som bekendt, Felttoget i 1815 ikke med. Han havde endnu to Sønner og een Datter; den ældste Søn havde netop naaet den Alder, at han kunde træde i Krigstjenesten. Det er ingen Tvivl underkastet, at den gamle General, hvor vigtigt det end var ham at grunde en Slægt, dog vilde have opoffret Fædrelandet begge sine Sønner. Den Anden havde endnu ikke opnaaet denne Alder.

Da de scierrrige Preussere besatte Paris efter Slaget ved Belle Alliance, fandt der nogle Fægtninger Sted i Omegnen; den unge Grev York stod ved Husarerne og ved en lille Fægtning imellem Paris og Versailles blev han med et ringe Mandskab anfaldet af et, der var ham langt overlegent; hans Mandskab blev sprængt og den unge Officier faldt i Fjendens Hænder; men han troede, som der fortælles, at en Søn af den store Grev York ikke turde leve som fransk Fange; han værgede sig fortvivlet indtil det sidste Dieblif og faldt. Nu hvilede det hele Haab om den Slægt, der skulde grundes, paa den anden Søn og Faderens Omsorg bragte ham til mig. Greven overdrog mig det ubetingede Opsyn over sin Søn. Jeg skulde vel ikke undervise ham,

men lede hans Underviisning og bestemme Lærerne, indtil han var moden for Universitetet. Jeg tilstaaer at, hvor ærefuld denne Tillid end var, forekom et saa vigtigt Svær mig dog betænkeligt. Jeg havde aldrig gjerne Opfsigt over Drengene, og mit hele Liv igjennem, selv som Yngling, havde jeg kun virket opmuntrende paa saadanne unge Mand, som vare i Stand til selv at tage en Bestemmelse. Dog fandt jeg mig æret ved en saa stor Mand's Tillid, at jeg ansaae mig for forpligtet til at følge hans Opfordring. I flere Aar saa jeg nu den unge Greve hver Dag i mit Huus og den ombyggelige Fader kom ofte til mig, ligesom jeg mange Gange blev opfordret til at besøge ham paa hans Gods Klein-Dels.

Dersom man kan sige det om nogen Mand, kan man med Rette sige om Grev York, at han var bleven dannet af Livet. Det Eneste, som han havde en Skole at takke for, var den practisk-militaire Uddannelse; derfor beholdt ogsaa denne Herredømmet over hans Dom som Kriger, og han lod kun en Skole gjælde her og indenfor den practiske Uddannelses Grænser. Alt, hvad der syntes ham at ligge udenfor disse havde i hans Pine kun et ringe Værd, og den ombyggeligt dannede Generalstab, saaledes som den ge-

fattede sig under og efter Krigen, havde maagt et
 haardt Angreb af ham at udholde. Alt, hvad der
 først skulde bevirke en Beslutning i Krigen, fandt ham
 sædvanligt tvivlsraadig og bekymret; alle General-
 stabens Raadslagninger vare ham betænkelige og han
 horte bestandigt til de Utilfredse. Men denne vak-
 lende Tilstand bar han allene eller med nogle faa
 Venner. Armeen saae ham ikke saaledes. Thi naar Be-
 slutningen var fattet, naar en bestemt Krigsdaad var
 uundgaelig, stode alle Midler til hans Tjeneste, han
 beherskede alle ham givne Forhold og var ved ethvert
 Skridt fast og urokkelig. Saaledes viiste han sig
 iblandt Tropperne. Derfor har ikke let en preussisk
 Feltherre i den nyere Tid udøvet en større Magt
 over sin Omgivelse end han. Han var novertalselig
 streng og haard; naar han havde fattet en Beslut-
 ning, kunde han aldrig bøies. Men netop den und-
 gaelige Nødvendighed, der stillede hans Befalinger
 lige med en Naturkraft, vækkede den faste Tillid.
 Hvor man veed, at man maa føie sig, forekommer
 det, der bliver budet, som Naturloven, at høre til
 vort Bæsen. Vi underkaste os, og føie os dog frie
 ved denne Underkastelse. Saaledes danner der sig
 en dyb, inderlig Forening af Lydighed og stolt Fri-

hed, saaledes opstaaer der ikke slarvst Svagbed, men fast, stærk Selvstændighed — en Eenhed, der rigtigt nok er vore Dages Sladderbanke fuldkommen ubegribelig.

Det er bestemt og stærkt denne stolte, krigeriske Tankemaade var herskende iblandt de yorkiske Tropper; saaledes var den store Daad muelig, der gav den hele Krig dens Oprindelse, ligesom ogsaa det Præg, som den bar. Siden Friedrich den Anden havde ingen tydsk General havt en større Indflydelse paa sine Tropper; han kunde byde dem Alt; de adlode ham ubetinget.

Hans Ansigtstræk røbede dette jernfaste Sindelag og havde noget Mørkt og Bydende. Dette gjorde især ved den første Modtagelse et imponerende Indtryk, saa meget mere, som han havde den Bane, uagtet en høflig, men dog tillige tilbageholden Opsørsel, at prøve enhver ung Mand, der først traad ham nær, med et gjennemborende Blik. Jeg har seet hvorledes han paa denne Maade satte yngre Officeerer i stor Forlegenhed. Det var vanskeligt at behage ham, og jeg har seet Mand, der, hvor modige de end maatte være, dog ved hans Modtagelse bleve satte i en ubehagelig Forfatning. Men den, som forstod at opføre

sig, kunde hurtigt vinde hans Gunst. Naar han kom
 til Staden, mødte han oftere i mine Aftenselsaber,
 og opførte sig da aldeles ligefrem; selv de Studenter,
 der ikke sjældent mødte der, overvandt da snart deres
 Frygt for den graahærbede Helt, omendstjøndt hans
 Yttringer for det meeste vare haarde og mumlende,
 og han kun sjældent yttrede Tilfredshed med Statens
 eller Videnskabernes Tilstand; men hans Domme vare
 sædvanligt saa almindelige, at de ikke traf de Tilste-
 deværende og en frøgesuld Ironi affumpede Spidsen;
 han kunde da, omendstjøndt han aldrig fornegtede sin
 Character, vare høist elskværdig. Den, der forstod
 at behandle ham, kunde paa en vis Maade beherske
 ham, og det desto lettere, jo mere bestemt han traad
 ham imøde; og min Stilling var lykkeligviis saa
 fuldkommen uafhængig, at jeg ikke erindrer, at jeg
 personligt har oplevet nogen ubehagelig Berørelse
 med ham. Nogle af de Officierer, der hørte til hans
 nærmeste Omgivelse, udøvede tilsyneladende en stor
 Magt over ham, men i Baggrunden blev hans urok-
 kelige egne Villie, der ikke altid dannede sig paa en
 og samme Maade. Derfor havde Sønnen en svær
 Opgave, og jeg blev, vel i et meget snævrere For-
 hold, erindret om Friedrich den Andens Skæbne i

hans Ungdom, lige over for hans Fader, i det mindste troede jeg nu at kunne begribe den. En yderst mild, sygelig Moder formaaede ikke at beskytte Sønnen; jo mere denne vorte til og yttrede en selvstændig Tankemaade, desio mere betænkelig blev hans Stilling.

Hans Lærer, med hvem han boede sammen i eet og samme Huus, var den nuværende Skoleraad Brettnier, der siden har vist sin Færdighed som Lærer, og Professor Schneider den yngre var den, der overtog hans Underviisning i Eprogene.

Jeg har oplevet mange selsomme Optrin med den gamle Felt, og da Sønnen skulde underkaste sig Proven ved Universitetet, viste Faderen en Engelskhed, der satte mig i Forundring. Piin bestod dog meget godt, men den største Bamselighed fremtraadte dog nu, da Feltmarschallens Son nu skulde leve som Student iblandt de Andre. Stillingen ved et Universitet, hvor en Mængde fattige Studenter, der ingen synderlig Opdragelse have nydt, havde virkelig sine store Bamseligheder.

Den unge Greve studerede i Breslau og Berlin, og gjorde i Selskab med den nuværende General v. Willisen en Reise igjennem England, Frankrig og Italien. Under hans Graværelse blev Moderen be-

standigt mere sygelig; hun længtes efter sin Søn og
 beskæftigede sig i de sidste Dage kun med ham. Det
 sørgelige Budskab traf ham nogle Mile fra hans
 Hjem. Men Moderen saae ham ikke mere. Jeg har
 i inderlig Tillid oplevet alle Unglingens vigtigste
 Begivenheder med ham. Jeg ledsagede hans Fader
 til Graven, ligesom jeg ledsagede den gamle Blücher.
 Sonnen lever nu som en uafhængig Fædresmand paa
 sine store Godser, og har beholdt sin levende Sands
 for en højere aandig Dannelse. Jeg har i min tid-
 ligere Discipel erhvervet mig en trofast Ven, og med
 Glæde erindrer jeg den korte Tid, som jeg for nogle
 Aar siden tilbragte i hans Huus. Hans elskværdige,
 aandrige Kone er min dyrebare Veninde, og dette
 Forhold gjør mig stum. Dog maa jeg erindre om
 Branis' Dedication af hans Philosophiens Historie;
 den ærer dem Begge.

Noget over tyve Aar, — fra mit aalte og tre-
 dierte til mit ni og halvtredsindestyvende Aar, — til-
 bragte jeg i Breslau, og i denne Tid lærte jeg vist
 nok at kjende Staden og Provindsen meget nøie.
 Rappe gives der en Stand, eller en Klasse af Ind-

vaanere, der blev mig ubekjendt; men en Retning af
 mine Bestjæftigelser, der rigtigtnok mere var en Ybre
 og Tilfældig tør jeg dog ikke lade uomtaelt. Det var
 Kunsten i dens forskjellige Dannelsesmomenter. Vig-
 tigst var Musiken mig, og det bestod mere bestemt, jo
 ældre jeg blev; tør jeg end ikke paastaac, at jeg har
 erhvervet mig Evne til at fælde en kunstmæssig Dom
 over den, saa aabne den dog en rig Verden bestaa-
 digt mere og mere for mig, og naturligtviis ganske i
 Særdeleshed den alvorligere, religiøse Side. Alt
 dette skylder jeg især min Ven von Winterfeld. Man
 kjender hans store Fortjenester af Kirkemusikens Hi-
 storie, samt hans grundige Kjendskab til den og dens
 Historie. Allerede i sine yngre Aar i Rom, da han
 paatog sig at ordne gamle Hødesamlinger, fandt han
 Leilighed til at afskopiere og at samle en stor Skat
 af ubekjendte Musikalier, og i en Række af Aar har
 han i Schlesien, saa vidt den samvittighedsfulde Be-
 styrelse af hans Embede tillod ham det, studeret den
 store Mængde Musikalier, som man bragte sammen
 fra Klostrene, for at anlægge en Samling for Biblio-
 theket, der sluttede sig til Universitetet; ligesom han
 ogsaa nu erhvervede sig en stor Fortjeneste af Kirke-
 musikens Uddannelse i det Hele. Vi havde afvær-

lende Concerter i vore smaa Familier. I disse blev der næsten udelukkende opført gammel Kirkemusik, Stykker af en Leo, Pergalese. Durante iblandt de ældre italienske Musikere og især af Gabrieli, der i historisk Henseende var min Ven saa vigtig; af de Nyere især af Händel. Det er begribeligt at den fuldkomne Ukyndige, der ingen Note kjender, ingen anden Maalestok har for sin Dom, end sin Følelse og den umiddelbare subjective Nydelse; men denne bliver nødvendigt forøget, jo nøiere man lærer at kjende ubemærkede Compositioner. Ved disse aabner Kunstens hele aandssvangre Fæmmelighed sig og græber os bestandigt dybere, bestandigt mere kraftigt. Især er Händels Messias bleven mig vigtig i denne Henseende; ingen Musik tiltaler mig saa umiddelbart, som dette store Oratorium, og noget senere Bachs Passion. For disse Compositioner har jeg, ligesom ogsaa for Glücks Iphigenia og for Felix Mendelssohns Paulus en ganske siltet Sukommelse, der ellers, endog naar den herligste Musik har grebet mig dybest, aldeles mangler mig. Den, som kjender mig, veed hvorledes Musikken altid pleier at overvælde mig i en bestemt Retning, hvorledes jeg aldeles ikke formaaer at beherske en dybere, rystende Følelse; det

Hvad jeg oplevede. IX.

er mig da, som jeg aandede i en aandig Atmosphære; og ligesom den klare livssvangre Luft oplukker Naturens uendelige Fremtid, aander Lys og nedsender enhver Skikkelse med Alt i det fælleds Livs store Eenhed, og igjen fremhæver Enhver af denne i dens bestemte Forms indre Uendelighed, for paa ny at opsluge den, saaledes optager en betydelig Musik alt aandigt Liv i sig; og jeg har lært at indsee, hvorledes den Længsel, der fra min tidlige Barndom gennemtrængte mig og forenede mig med Naturen og Historien, er holdt sit frie Aandedræt og blev forfrisket af Tonernes dybe Hemmelighed. Det ville de Færreste begribe, at hele Tilværelsens sandfelige Moment i Musikken mægtigt bliver gennemtrængt af det Aandige; at det, som den brogede Verden giver Diet, den uendelige Naturs hele Rigdom, den hele fremtidssvangre Nutid, fremvælber af det Indersie, som vor meest egne Besiddelse. Jeg formaaer ikke at modstaae denne Magt. Hvad der ellers binder mig som en fremmed Lov, forvandler sig da til min helligste Friheds Steder, som vinke mig fra det Fjerne, som jeg iler imøde for at være virksom af dem, som ud af min Tilværelses helligste Urgrund, men som jeg ikke formaaer at holde fast, fordi den undflyer naar jeg troer at være mest

sitter paa dens Besiddelse. Min Ven ahner næppe hvormeget jeg har ham at takke for. Jeg føler aldeles hvorledes jeg, naar Musikken ganske behersker mig, er aaben for min Tilværelses egentlige Frihed; ikke som om Kampen var forsvunden, men det er mig, som om jeg vandt Alt, hvad der har en levende Bærde, som om jeg var vis paa Seieren; alt forfængeligt forgaaer, i det jeg træder ind i den for mig aabnede Himmel. Men just derfor er Musikkens Nydelse ganske afhængig af min indre Tilstand; jeg har den aldeles ikke i min Magt, jeg maa hengive mig til den med min hele Tilværelse, eller den forsvinder ganske. Men denne Nydelse vil dog indøves, man erholder, jo mere stille og simpelt Livet er, jo mere Musikken træder tilbage for den larmende, selstabelige Omgang, jo mere den viser sig for os som en virksom, ja nødvendig Røring, den Sands, som den fordrer og som oplukker sig for den, og der gives Melodier, der høre til mine Underste, der ligesom Bibelsprog ledsage de fromme Sjæle, bestandigt ledsage mig, trøstende og helligende mit Livs væxlende Momenter, og ikke ville forlade mig.

Disse musikalske Timer erholdt et større Omfang ved min Ven Moserius. Han havde i sin tidligere

Ungdom været Operasanger i Königsberg og vist
 sig i flere Dramaer ikke alene med en fortræffelig
 Stemme og et udmærket Foredrag, men ogsaa som
 en meget god Skuespiller; ogsaa hans Kone, en stille
 tilbageholden Møder og Husfrue, var en meget god
 Sangerinde; men Theaterlivet blev dem bestandigt
 mere og mere modbydeligt; de forlode det, og hans
 Talent uddannede sig nu, det nemlig, grundigt at
 danne ungdommelige Stemmer for Musikken og kunste
 mæssigt at øve dem. Han og hans Kone, som des
 værre døde kort efter, kom i vore musikalske Kredse
 og vi glædede os hver Gang vi saae dem. Moser
 wius ønskede, siden han havde forladt Theatret, ganske
 at opoffre sig til Underviisning i Musikken og til
 Dannelsen af et Sangacademi, som det, der blev
 stiftet af Fasch og Zelter. Han havde at kæmpe med
 mange Banfeligheder, der især udsprang af Jorðomme
 mod den forhenværende Skuespiller. Og det lykkedes
 med megen Møie hans Benner at forskaffe ham en
 Musikdirecteurs Post ved Universitetet. Sangacade
 miet lykkedes paa en overrassende Maade, og en for
 hen i Breslau næppe kjendt Sands for den høiere
 Musik opvaagnede her og vandt baade Mænd og
 Qvinder. At Winterfeldts og min Familie paa det

Iyrigste understøttede dette Foretagende, forstaaer sig af sig selv. Alle Øvelser bleve drevne med den største Iver; Oratorierne af Händel og senere af Bach bemægtigede Medlemmerne i hele Aar, og det var beundringsværdigt at see hvorledes en saa alvorlig, majsommelig Eysel endogsaa vandt yngre Damer. Mere omhyggelige og heldige Udsørelser, for saa vidt som Selskabets Midler naaede, har man vel ikke let hørt; enhver Concert var en Fest, saavel for Tilhørerne, som for de virksomme Medlemmer. Den, hvis grundige Kundskaber hidrøge ligesaa væsentlig til Musikkens Udbannelse i Breslau, som til dette Foretagendes Fremme, var Philosophen Branis. Saaledes dannede der sig midt i vor Kreds en munter musikalsk Tid, og Enhver, der som Tilhører eller Deeltager oplevede denne Tid, vil erindre den med Glæde. Det, som de stille Familiekredse aabnede for mig, nød jeg i et høiere Maal. At Sangen ved denne Dannelsesmaade bestandigt blev mere vigtig, er begribeligt. Af det, som jeg søgte i Sprogets Hartudtrykte Tanke og ikke fandt, blev jeg drevet til Sangen, men lidt efter lidt lærte jeg ogsaa at ane den der, hvor den tabte sig i Instrumentalmusikken, lærte at kjende og nyde den der, hvor den skulde hen-

føre Oldingen i hans tilbige Aar til den nærværende Tids helligste Steder og lykfsaliggjøre ham, i det Mendelssohn-Handelste Huus, hvor den ædleste Musik af det aadrigste Gudskenepar renser og forhøier den høieste Nydelses Time.

Naar jeg her taler om en anden Ven, der var min Collega, saa stær det, deels fordi han hørte til min Omgangs-kreds i de sidste Aar, som jeg tilbragte i Breslau, deels fordi det, som jeg havde hans Omgang at takke for, ikke egentlig hang sammen med hans videnskabelige Bestjæftigelser. Jurispendentsen er den af alle Videnskaber, der er mig meest fremmed; jeg taler nu om Professor Witte i Halle. Ligesom den practiske Jurist Winterfeld vandt mig for Musikken, saa blev jeg af Witte gjort bekendt med den nyere italienske Litteratur. Han levede i en bestandig Forbindelse med Italien, og havde virkelig der erhvervet sig et Navn iblandt de italienske Lærde, der var ligesaa stort, som det, han havde erhvervet sig i Tydskland, ja vel endog saa overgik det. Jeg havde, det tilstaaer jeg, da han under mit Rectorat, som ung Docent til Breslau, nogen Fordom imod

ham, som jeg siden af mit ganske Hjerte har fortrudt. Man skal, naar man dømmer om Mennesker, aldrig lade sig lede af Slutninger; enhver Dom maa være umiddelbart personligt grundet, naar den skal være retfærdig; mange ulykkelige Misforhold i Livet vilde forsvinde, en stor Deel Had og Fiendskab, der foruroliger os, vilde aldrig faae Magt, naar vi fulgte denne Grundsætning. Ofte har jeg oplevet, at Mennesker, der gjensidigt agtede hinanden, forekom mig, naar en eller anden Misforstaaelse adskilte dem, under denne Adskillelse, mere fremmede, ja fiendtlige. Et af Sladder og Bagtalelse sammensat Brængebillede trænger sig imellem mig og den, der tidligere var min Ven, og Misforstaaelsen tiltager mere og mere. Mig foruroliger ved en saadan Leilighed lykkeligvis en uimodstaaelig Følelse; enhver Erindring om en tidligere Forening, danner et Dieblisk silbigere en Uro, som jeg ikke kan undertrykke, og nøder mig hen til min Fiende, at jeg maa see ham, tale med ham, forene mig med ham; ofte blev det mig tilregnet som en Svagbed og haardt dabled, ofte blev det kaldet usorstandigt og man frygtede for Følger, der kunde compromittere mig. Jeg erindrer ikke, at jeg har oplevet ubehagelige Scener af det Slags; selv hvor

det ikke lykkedes mig igjen at fremkalde den tidligere Forening i dens Reenhed og Varme, og ganske at bære den Misstaafelse, der var opstaaet, var dog den paa ny opstaaende Skilsmisse kun en midlertidig, og jeg sølte mig lettet, fordi det Brægebillede, der havde stillet sig imellem os, var forsvundet og den sande Personlighed, der altid bliver mildere bedømt var traadt i dets Sted.

Den unge Wittes Skjæbne er desværre kun bleven altfor bekjendt. Jeg bedømte hans tidligere Ungdom meget haardt, og han maatte lide ved saadanne Domme, som om han selv havde ledet Gangen af sin Dannelse i sine tidligste Børneaar. Men det, som jeg maatte beundre, jo nøiere jeg lærte at kjende ham, var hans lykkelige Naturs ordnende Magt, der saa aldeles overvandt ethvert Forsøg paa at give ham en monstros Dannelse. Jeg fik ham meget kjær, og jeg skylder ham mange venstabelige og lærerige Timer, som han tilbragte i mit Huus. Men det, som i år beskæftigede mig, naar jeg eftertænkte hans Skjæbne, var den forkeerte Stilling til Verden, den Celebritet, som han var stød ind i som Dreng, som han skulde arbejde sig ud af, og som han maatte saae Folk til at forglemme. Jeg erindrer mig min

egen Drengesalder, hvorledes Verden den Tid laa for mig som en luftet Gaade, hvorledes Tilbøieligheden til at gjøre mig bemærkelig, at erholde Bifald og Agtelse, foretværede mig, hvor meget ethvert lille Fremstribt i denne Henseende gjorde mig lykkelig, hvorledes den langsomt erhværede Berømmelse, udmærkede Mænds Opmærksomhed og Bifald, udgjorde mit hele Livs muntreste Side og ham skulde, jo mere han vorte op, hans Børneaars monstrose Celebritet blive en Dval, men han fandt sig, sin forkeerte Optragelse til Trods, i Studiernes ordnede Gang, og er, som bekendt, bleven en duelig Lærer i sit Fag.

Gammel Kjærlighed rustet ikke! I min Sjæls Baggrund laa der dog endnu en vis Tilbøielighed til Theatret.

Hvis Skuespilkunsten, der for nærværende Tid synker mere og mere, lever op igjen, hvis den, ligesom andre Kunster med den gamle Alvor, men ikke dreierende sig blot om snævre Moralier, ret egentligt formaaer at prise og at revse, ligesom Shakespeare, Tidens og Folkets Storhed og Udselshed, vil man indse, hvilket vigtigt Moment af aandig Dannelse, der

i sin Retning ikke er at sammenligne med nogen Anden, Dramaet indbefatter. Men det kan ikke fremkaldes ved Forsærdigelsen af Dramaer alene; Digteren, Stuespillerne, Fremstillingsmaaden og Publikum, maa være virksomme i og med hverandre. Det er sikkert denne Overbeviisning, der har afholdt vor Tids største Digter, Tiedt, fra at blive dramatisk Digter. Et saadant Theater vilde danne det egentlige Grundlag til en sand Poesi, vilde af sig selv udøve sin aandige Magt, og styrke og hæve den hele Masse af Folket, saa at Gemenhedens Magt maatte vige og den opvaagnende muntre Sands tillige vise sig som den Bedre. Til alle Tider laa den Tilbøielighed i de Stater, der begyndte at danne sig, at de vilde fatte Livets Munterhed som noget Heelt, lade alle Tilværelsens Aarer gennemstrømme deraf og knytte den til det Høieste. Vel skal dette holde sig i guddommelig Reenhed og Frihed, hvor Folket kaldes et kristeligt, og ikke gaar op i en sandfelig Form, som hos Grækerne. Men selv Katholicismen havde bentrængt sin store dramatiske Kunst tæt til Helligdommen. Hvin var intetsteds ganske uden Betydning, og hvor herlig og opbøiet vistes den sig ikke som den spanske Poesies Blomstren. Den katolske Calderon ligeoverfor Shakespear.

Det har virkelig været mig rørende, naar jeg
saa, hvorledes vort Folks to største Digtere, der
havde en Auelse om Theatrets Betydning, forgjæves
tilbragte deres hele Liv med at have Dramaet.

Betragte vi med Smerte Theatrets Forsald, da
synes det ikke uden Betydning, at det er lykkedes
Tiedt i hans høie Alder, opmuntret og bevæget der-
til af en aandrigh Konge, at see sine Forhaabningers
Morgenrøde, som han sit hele Liv igjennem havde
næret og næsten opgivet, i det Publicum, som Saa-
dant, bliver sat i Bevægelse ved det gamle græske
Drama, og ved den store Shakespears frieste Phan-
tastik. At Tilskuerne, saavel som Skuespillerne, ved
dette mægtige Forsøg, endnu bære sig keitede ad, at
Begge endnu ikke ganske kunne fatte den Opgave,
som de have at løse, er naturligt. Den dablende
Critic, der rigtigt nok undertiden ligger nær nok,
hvor Udsørelsen halter, forstaaer slet ikke det Opbøiede
ved Foretagendet, og selv det Forbausende derved, at
Beeyndelsen er bleven muelig. Skuespillerne fatte
sig. Hos Nogle trænger den høiere Sands frem og
lover at gjenneembryde den ubetydelige Fortids tykke
Skorpe. At Publicum heller ikke mangler Sandsen
derfor, see vi med Forbauselse. I mange, for den nær-

værende Tid ganske partiske Gemytter opstaaer der en indre Kamp, en selfom Uro, der ikke lader sig afvise; Publikum og Skuespillere have erholdt en Afsnelse om Dramaets aandige Fornemhed. Den dybsindige Felix Mendelssohn skrev de sande Roder til Texten, og kun den indskrænkede Fanatiker, der i mørk Censombød vil afslutte Historien i dens Gang, der mener, at den er moden, og ikke har nogen Fremtid meer, er det tilladt at negte dette Særlyns store Betydning. Det er intet enkelt, det er inderligt forbundet med mange Andre, der rigtigt nok træde alvorligere, jeg kunde sige mere gravitetist frem, og endnu ere indskrænkede nok til at komme sig ved Naboland get. Men jeg hører Melodien igiennem Instrumenternes forvirrede Stemmer, og hilser den med Glæde.

Denne Skuepladsens Gjenfødsel er mig en af vore Dages vigtigste Begivenheder, og den Tid er maaskee ikke mere fjærn, da en almindelig Modbydelighed for den gamle Gemeenbed vil træde bestandigt mere levende frem, og man ikke mere vil lade sig affærdige med den oversultrede Doctrin, der stiger ned fra de forvirrede Lærestole. Hos mig kjæmpede den allerede fremværende Misforholdelse med den gamle Tilboielighed. Jeg besøgte, medens jeg levede

i Breslau, Theatret hvist sjældent, og næsten hver Gang stammede jeg mig ved at jeg var tilstede, og trøstede mig ikke sjældent med den Tanke, at ingen saae mig, uden de, som vare med mig. Dog var der enkelte Sider, der behagede mig. Den asfode Dervient henlevede sine bedste Aar i Breslau, og næppe har man i Berlin saaledes seet ham i hans Fristhed. Da Tied under Krigen, altsaa medens jeg var fraværende, tilbragte, med sin Familie, nogen Tid i mit Huus, kom Dervient der. Senere forsøgte jeg vel at nærme mig mere til denne talentfulde Skuespiller, men det lykkedes mig ikke; naar han kom, var han forlegen i Selskabet og for det meeste stum; nogen betydelig Uttring af ham hørte jeg aldrig. Han var virkelig et stort Talent, men han levede og spillede i en bestandig Bedøvelse. Medens andre Skuespillere uden oprindelige Gaver lode deres Spil opstaae af Dagens sammenstræbede Reflexioner, var han desværre ikke i Stand til nogen Reflexion over sit eget Spil; og han formaaede derfor heller ikke at bedømme Grændserne for sit Talent. Med Stræk saae jeg ham nogle Gange træde op som Philip i Don Carlos. Den meest middelmaadige Skuespiller kunde ikke være mere uduelig til at spille denne Rolle, end han.

En anden Skuespiller tiltraf sig ogsaa min Opmærksomhed; det var en sydtysk, frisk og sund komisk Natur; han var fuldkommen i Forstaaelse med det Breslauer Publikum, i alle Ytringer af sin utvungne Lune, og havde Ret, naar han lod den have frit Løb. De Dramaer, i hvilke han optraad med stort Held, vare jo billigt givne til Priis for den, der fuldkommen forstod dem. Schmelska har ogsaa i sine sidste Aar spillet med Bisald i Berlin, men han søgte sig ikke saa fri og hjemme her, som i Breslau. Man lode, naar man blot saae ham, og jeg tilstaaer, at han kunde sætte mig i den muntreste Lune, og hans vilkaarlige Bittighed havde en Barmhertighed, en Ustyld, og just derfor en indre Sandhed, som man kun sjældent seer paa Skuepladsen. Min Stilling til ham var en selsom; taelt med ham har jeg aldrig.

En maafee noget haard Kritik af Schall havde frænklet en Skuespiller; denne trængte ind i hans Huus; hvad der foregik der, veed Ingen noie; Begge havde deres Grunde til at dolge det; men det Rygte udbredte sig i Staden, at Skuespilleren havde mis-handlet Kritikeren. Dette Rygte saarede Schall dybt; han forfaldt til en mørk Tungsindighed; jeg troede, at der maatte skee Noget, og greb til Pennen. For

første og sidste Gang udarbejdede jeg en Ofsats om det nuværende Theaters Tilstand. Jeg lod den komme ud i „dem Gesellschaften;“ den var skreven i Brede; thi min Vens Tilstand havde rystet mig. Ofsatten var forfattet med megen Alvor; Theatret i Breslau blev haardt behandlet, og en af den Tids Dagskrivere yttrede den Formodning, at en Kamp mod den tydske Skueplads kun skulde begynde og fortsættes hensynsløs; jeg havde rigtigt nok ikke tænkt mindre paa Noget, end paa det. Derriis var ikke mere i Breslau, men min kjære Schmeltz maatte jeg undtage; jeg gjorde det, og greb gjerne denne Leilighed til at fremhæve hans morende Talent. Han fattede nu en stor Tilbøielighed til mig; han vilde endogsaa høre mine Foredrag; men hans Personlighed havde noget Pusseerligt, saa at hans Indtrædelse i min Høresal uden tvivl vilde have vækket en almindelig Latter. Holtei havde Umage med at holde ham derfra.

Jeg kom ogsaa i et ikke behageligt Forhold til en Sangerinde, der optraad i Breslau med Bisald og siden vakte Opmærksomhed i Wien. En gammel Fader, der ledsagede hende, døde pludseligt og hun var i Fortvivlelse. Kort før var hun kommen til

Staden og bleven engageret for længere Tid. For sin Sangs Skjæld kom hun i de bedste Selskaber og vidste at vække den største Deestagelse hos Generalinde Røder. Denne opborte ikke med Venner og Forestillinger, førend jeg var taabelig nok til at paatage mig Formynderskabet over denne Sangerinde. Jeg tog Sagen, der var mig fuldkommen ny, meget alvorlig, lod min Ven Unterholzner give mig Landretten, og vilde gjøre mig grundigt bekendt med en Formynders Pligter. Da oversaae jeg med Stræt de Paragraffer i Landretten, som jeg skulde lære at kjende. Jeg maatte have begyndt et vidtudstrakt Studium, til hvilket jeg hverken havde Lyst, Tid, eller Duelighed; desuden kom jeg i en mig forhen fuldkommen ubekendt Afhængighed af Overformynderiet i Staden Breslau. Jeg var ovenikjøbet aldeles usikket til alle Penge-Forretninger; i min Familie har jeg overladt Saadant til min Kone, og dersom jeg skulde som Formynder have disponeret over Sangerindens Penge, vilde jeg have været i en bestandig Angst.

Da Fortvivlelsen nu var stegen til det Høieste, blev jeg endelig uførmødentligt reddet; — naar Røden er størst, er Hjælpen nærmest. — Sangerinden

var født i Wien, og herfra kom der en Protest imod mit hele Formynderskab. Dørligheden i Breslau sendte mig denne og spurgte tillige om jeg ansaae Indvendingerne fra Wien for grundede og vilde anerkende dem. Jeg ilede til min Ven Unterholzner, der overhøvedet var min trofaste Raadgiver i alle tvivlsomme Anliggender, og alle vare mig tvivlsomme. Han angav mig den Form, under hvilken jeg nu kunde blive dette Forhold qvit. Jeg er ofte i mit Liv kommen i Forlegenhed ved en altfor stor Estergienhed, og denne Svaghed er ikke den ringeste, som jeg har lidt af. Iblandt alle saadanne Forlegenheder erindrer jeg mig ingen, der var større end denne.

Men med en ung Mand kom jeg i en mere interessant Forbindelse; det var den ved sit Liv, sine offentlige Forelæsninger over dramatiske Bærker, med hvilke han søgte at kappes med Tieck, ved Dramaer, som han selv havde forfærdiget, og ved Indretningen og Bestyrelsen af forskellige Skuepladser, samt ved sin Skjæbne i Livet bekjendte v. Holtei, der i hele Tydskland havde erhvervet sig et stort Navn. Jeg er, i det jeg omtaler dette, i en ganske særegen Stilling. Han selv bekjendtgjør sit Liv, og det, der er udkommet deraf, bliver, som jeg hører roest. Det

forstaaer sig, at det ikke bør blive mig ubekjendt, men dog har jeg endnu ikke læst det. Han er endnu ikke kommen til den Epoche af sit Liv, da jeg blev bekendt med ham. Døstet er, jeg haaber, at man vil tilstaae det, en Mand af et afgjort Talent, en af de Naturer, der ere bestemte til at leve i, med og ved Tiden og til at blive behersket af de herskende Ansættelser; derfor er han i sine Beslutninger bevægelig som Tiden. For Dramaet syntes han bestemt, og altid mere for den umiddelbare, jeg maatte sige bevidtløse Virksomhed, end for en bestemt Opgave, der bliver fattet for det hele Liv for at løses med Ansættelsen af alle Kræfter. Den gamle Rector Mansa har allerede, som H. selv forsikrede mig, forudsagt hans Skjæbne, og dette var heller ikke vanskeligt. Han sluttede sig, da han havde forladt Skolen, til Schall, og blev ved ham bekendt med mig; han hørte mine Forelæsninger, begeistrede sig for dem paa sin Maade, og den unge Mand med sin store Bevægelighed interesserede mig. Ved Skuepladsens ubestemte Tilstand i Tydskland var det nu naturligt, at en Ungling, der blev ført vild af sin Tilbøielighed, aldrig med Sikkerhed kunde erkjende, om han skulde blive en dramatisk Skribent eller Skuespiller.

eller vel endog saa Skuespil-Directeur. Holtei vakkede sit hele Liv igjennem mellem disse forskjellige Retninger. Hans Tilboielighed til selv at betragte Skuepladsen viiste sig først. Saaledes som denne nu er beskaffen, er dette Skridt det letteste, koster mindst Møie og svarer meest til Tilboieligheden. Det lykkedes ham; han var med sin lette bevægelige Maade at fremstille sig paa og at sætte sig ind i de forbigaaende Forhold, meget elsket iblandt de Studerende; disse fyldte Parterre og Parket, naar han traad op, han blev levende beklappet, og kunde vel troe, at han var traadt op med Bisald; men dette var ingenlunde Tilfældet. Hans Aands Bevægelighed fandt ingen Tilsvarende ved hans Legeme. Han har altid betoldt noget Stift, som han aldrig kan overvinde; saa at hans Spil kun finder en passende Plads indenfor en snæver Skranke. Det Breslauer Theaterpublikums Dom stemmede ikke overens med den, der var bleven lydelig hiin Aften. Paa en Skueplads, hvor Debrient og Schmelska spillede, kunde Holtei ikke begaae. Jeg tiltroede hans digteriske Talent noget, og gjorde mig al muelig Umage for, at bevæge ham til ved et alvorligt og omfattende Studium at forberede sig for den lettere dramatiske Digting; men

sin Beslutning at træde op som Skuespiller, vilde han ikke opgive.

Den Tid satte en i hele Tydskland berømt Skuespillerinde, Madame Schröder fra Wien, Publikum i stor Bevægelse. Mine Venner Löbell og Schall, vare i Henrykkelse, og lode deres Beundring blive offentlig. Jeg udgiver mig vel ikke for en Theaterkritikus; jeg besøgte yderst sjældent Theatret, og var der altsor lidt opmærksom til at kunne fælde en begrundet Dom over Spillet; men her traad en Retning af den tydske Skueplads frem, der var mig i min inderste Sjæl imod. Det var den saa kaldte Skæbnetragedie, der først kom til Syne ved Müllner. Netop den hele Affectation, med hvilken den greb det tragiske Dramaes høieste og meest betydelige Problem, vakte min Harm; hvad Zacharias Werner tidligere, om ogsaa lidt vildt, med rystende Genialitet havde fortellig fremstillet i sin "fire og tyvende Februar," blev af Müllner og Grillparzer ret trukket i det Brede. Det første Stykke, hvori Madame Schröder traad op, var den Sibstes Sappho; forekom dette Drama mig som en Caricatur af Schiller, saa var Skuespillerindens hult tonende declamatoriske Væsen mig endnu mere udsaaeligt. Netop den unegtelige Virtuositet, med hvil-

ten hun udøvede den falske Kunst, vakte min Harm, og jeg yttrede den fuldkommen ligefrem og uden Staausel. Mine Venner, der saaledes bleve forstyrrede i deres Væundring, bekjæmpede mig hæftigt. Tiedt gjaldt i denne Kreds for den største Kritiker; hans Dom som den sidste, afgjørende; paa ham betraakte jeg mig; sa det var mig ubegribeligt, hvorledes Mænd, der vare velbekjendte med hans Ansættelse af Dramaet, endog kunde udholde hendes Spil.

Holtei havde endnu aldrig forladt Breslau; han vilde ud i den vide Verden, og hans første Udflugt skulde vare en aldeles digterisk. En ung Ven med en fortrinlig Tenorstemme sang tydske Sange og ledsagede dem med Guitarren. Med denne forenede Holtei sig, Digteren med Sangeren, og saaledes vandrede de digtende, syngende og spillende ind i den vide Verden. Tiedt havde seet Madame Schröder i Dresden, og det blev paalagt Holtei at indhente hans Dom om hendes Spil og at meddele os den. Det, som jeg forudsatte, blev os nu bekjendt. Tiedts Dom var endnu mere haard og naturligvis ogsaa dybere grundet, end min. Han saae, ligesom jeg, Skuepladsens tilkommende Undergang i denne falske Retning af Dramaet og dets Fremstilling, hvis Begge skulde blive de herskende.

Holtei traad op i Dresden, men gjorde ingen Lykke, blev meget mere formeligt udpeben. Vi erfarede det, og den unge Mand kom efter en kort Tids Forlob tilbage til Breslau. Da han traad ind i min Stue, glædede jeg mig, thi det lod til, at han havde taget sig Sagen meget let, og traad mig munter og utvungen imøde. Jeg ønskede ham til Lykke: „Nu,“ — sagde jeg, — „vil De dog vel indsee, at De maa underkvinge Deres Tilboielighed til at træde frem paa Stuepladsen. Deres skønne digteriske Talent vil erkjende sin egen Sphære; De vil nu forsøge at blive ret hjemme i Digtekunstens Studium, saaledes som den er opdukket af de betydeligste Epøker af alle Folks Historie. Et saadant Studium vil fremme den Modenhed, der maa gaa foran for de egne Productioner.“ Men den mere mægtige Naturen havde ham hen. Han blev vel i nogen Tid i Breslau, giftede sig og levede der, uden igjen at betræde Stuepladsen. Hans første Kone lever ubetvivl endnu i mange Theatervenners Minde. Hun fandt i visse Roller et stort Bifald; hendes Rygte var fuldkommen reent, hendes Tænkemaade roesværdig, og hun var en af de elskværdigste Koner, som jeg nogensinde har kjendt. Det lykkedes mig, trods mange Medlemmers

Fordomme at faae dette Egtepar optaget i den academiske Club, og det vandt almindelig Agtelse og Tillid. I Aaret 1824 traf jeg Holtei og hans Kone i Berlin. Hendes Spil fandt almindeligt Bifald. Der saae jeg hende sjældent eller aldrig; men hendes uventede Død rystede mig; hun var ung, smuk, og om end ikke en høitbegavet Skuespillerinde, vilste hun sig dog høit elstværdis i mange Roller, der passede for hendes Natur; thi ikke alene hendes Inde, saavel som hendes skønne reentklingende Stemme, men ogsaa det Ustyldige i hendes Bæsen, og den Forstand, der lyste frem af hendes Spil, røbede snart den fortrinlige Skuespillerinde.

I Berlin dannede Holteis Forhold til mig sig ganske anderledes. En af mine tidligere Tilhørere, der endnu fastholdt sin gamle Tilboielighed til mig, besøgte mig engang meget forbitret. Han paastod, at Holtei havde i et af sine lette Pyspil, om i „Wieneren i Berlin,“ eller Berlinereren i Wien,“ lovet jeg ikke mere, søgt at gjøre mig latterlig; jeg har enten aldrig lært at kjende dette formeentlige Angreb, eller ogsaa forglemmt det igjen. Min Anskuelse af et saadant Angreb var nu en ganske anden. Jeg troede, at den, der træder offentlig frem med dristige An-

skuelser og Tanter, der skulle vinde Indflydelse, vil-
 ligt maa være en Gjenstand for Lysspilbigternes An-
 greb; ere disse træffende og vittige, saa vilde jeg
 ansee det for en Indskrænkethed, hvis de ikke fandt
 Bisald istedetfor Dadel. Jeg er ogsaa overbevist
 om, at den Raadhed, hvormed Holtei behandlede de
 filosofiske Betragtninger, ingenlunde var saa bitter
 eller personlig, at jeg skulde have Ret til at sole mig
 fornærmet; og selv om dette havde været Tilfældet,
 bød Klogskab, at tage saadanne Angreb let; og at
 sole sig trussen, er i ethvert Tilfælde taabeligt. Det
 der maaskee for en kort Tid gav dette Lysspils Hen-
 tydninger nogen Betydendehed, var vel den Omstændig-
 hed, at nogle af mine Forelæsninger netop vakte
 Opmærksomhed i Berlin. Senere saae jeg Holtei
 hist og her. Han drev omkring i Tydskland, var
 dramatisk Skribent for det Königsstädter Theater, reiste
 imellem Berlin, Dresden og Weimar, i det han snart
 besøgte Tieck, snart Göthe; han vilde bevæge begge
 Digterne, den Første til at bringe sin Blaastrøg, den
 Anden til at bringe sin Faust paa Skuepladsen. Han
 havde, om jeg ikke tager feil, bidraget noget til at
 bestyrke den Beslutning, som Göthe maaskee allerede
 for havde fattet, at bearbejde sin Faust for Skue-

pladsen. Jeg troer ikke, at man skylder ham nogen Tak derfor.

Göthes Faust er vistnok eneste i sit Slags, fortrinligst og reneft, klareft i alle Momenter, simpleft og tillige dybeft i det forfte Fragment, faaledes fom den flød frift, og i enhver Linie fund af hans ungdommelige Sjæl. Her beherskede han fin store Gjenstand, og der, hvor Forvirringen er flørft, bliver Forfatteren og med ham Læseren fuldkommen klar. Alt for længe vor dette Fragment min hele Tilværelses byrebare Eiendom; de høiefte Problemer havde fundet deres digterifte Middelpunkt, de betænkelfigfte indre Kampen deres paa ny altid rystende Udtryk. Jeg blev forfrættet, da dette Digt aabnede fig til alle Sider, for at optage den hele aandigt bevægede Verden i fig; det, der var blevet udtælt i det tidligere Fragment, syntes mig langt flørre, langt herligere, langt mere digterifte. Altid bliver det Göthe, der ogsaa viifte fig i de senere Fortættelser, og han kan aldrig vife fig ubetydelig. Men det, fom den begeiftrede Aand har bragt ind i Fragmentet, flulde nu antage en Skikkelse, der kun lod fig holde fast med Tvang, og jeg kunde ikke uden Smerte rive mig løs fra den tidligere Verden, fom jeg var bleven

hjemme i, for at hengive mig til nye Forestillinger, der bleve mig paanødte og forekom mig vilkaarlige. At Faust var reddet, udtælte sig bestemt i hans Monolog i Klippehulen, hvor han tilsidst viser sig. At Margrethe blot ved Døden kunde blive befriet fra Tilværelsens Rædsler, der havde grebet hende, er efter Scenen i Domkirken fuldkommen indlysende, og der gives ikke let en tragisk Slutning paa et Skuespil som den hensynkende Piges Bøn; »Raboverste, Ederes Glaske!»

Jeg veed rigtigt nok ikke hvorvidt mine Ansuelser af den nye Faust med dens senere tilføiede Fortsættelser, have uddannet sig selvstændigt, thi Tied var ganske af min Mening, og at hans Meddelelser have givet Meget et skarpere Udtryk er unægteligt.

Det er, troer jeg, ikke en Digter tilladt, at aabne de Læsere, der inderligt tilhøre ham, en betydelig poetisk Verden, hense til dem i den ved et hidtil ukendt Sprogets Trylleri, med en hidtil uset Kraft i Forestillingen, at bevæge deres Inderside med sin store Aands Dybeste, overlade dem i flere Aar til sig selv og lade dem, efterat de selvstændigt have erhvervet sig en rig Skat, et Bytte, der er umuelig.

Denne Følelse overfaldt mig, da jeg adskilt fra

Dleck, først i Breslau lærte at kjende den fortsatte Faust. Det var en grændseløs Smerte, der greb mig, og som jeg siden aldrig har kunnet overvinde.

Ganske anderledes forholder det sig rigtigt nok med den yngre Generation, der kun har lært at kjende Faust i dens udvidede Gestalt. Det første Fragment er saa lidet bekjendt, at dette ofte har sat mig i Forbauselse. Hvorledes vort ungdommelige Livs Høielse, hvorledes dets Eiendommelighed er forfunden af den nærværende Verden, paanøder sig ved en saa dybtgribende Erfaring hemmeligt, og vi maae vel tilstaae, at jo mere vi vare forbundne med den forbigangne Tids indre Dybder, desto mere fremmede maae vi vise os i Nutiden. Göthe vilde forvandle Faust til en Confession af sin hemmelighedsfuldeste Tilværelse; men hans ungdommelige Livs friske Rilde blev bestandigt mindre kraftig i sine Strømme; Tidens Anstuelser begyndte i det mindste udvortes at imponere ham, og da hans kunstneriske Behandling af Stoffet ikke tabte sin Virtuositet, saa sandt den fremstridende Tid Udtydningen af sit eget Væsen i ham og sluttede sig bestandigt mere til den Gamle, end til den unge, friske, aldeles selvstændige, sin Omgivelse beherskende dristige og rige Jndling. Om jeg

end aldrig tabte min dybe Beundring for Gøthe blev dog den Bet, som han siden fulgte, mig nøvndigt fremmed.

Var nu den digteriske Fortsættelse af Faust kun Noget, der vel kunde more mig, men aldrig beskæftige mig i mit Indre, saa maatte den blotte Tante om en Forestilling af Dramaet paa Skuepladsen virkelig forstrække mig; den Skat, der var skjænket mig som jeg havde aagret med, hvis under afværkende Smerte og Glæde tiltjæmpede Besiddelse jeg ingenlunde tænkte at opgive, syntes allerede alvorligt truet, da den blev fattet i Ord og sat i Omloeb. Men nu skulde den gives til Priis for de sceniske Illusioners brogede Tant. De virkelig fremtrædende Dæmoner traf den reent aandige Verden ind i deres sceniske Armod og den fortrinligste Skuespiller maatte føle, at han, naar han overtog Mephistopheles' Rolle, overstred de muelige Grændser for sin Kunst.

Jeg kan ikke forlade denne mit senere Livs digteriske Side, uden at tale om en Retning af min Virksomhed, som Skribent, som overraskede den Deel

af Publikum, der skænkede mig en Deeltagelse, men som ogsaa indførte mig i en ny Kreds af Læsere, for hvem jeg hidindtil var fuldkommen ubekendt; jeg taler om mine Noveller. Da jeg udarbejdede *Walseth* og *Veith*, to og halvtredsfindstye Aar, og da jeg sluttede den sidste Novelle *Revolutionen*, fire og tredsfindstye Aar gammel.

Med min Alder vorte det Dnsse at udtale det, som opfyldte mit Indre, mere og mere. Der gives Mænd, der med Bestemthed badle et saadant Dnsse og ikke sjældent bebrejdede mig det; der sluttede, paastaade, da jeg nu engang er en Lærd, slet ikke være Tale om mig, men kun om de Gjenstande, som jeg behandlede. Men jeg troede, at bemærke, at denne saa haarde badlede Subjectivitet, naar Taleren var om det Høieste, sjældent eller aldrig forsvandt, at den meget ofte antog Gjenstandens Mine, og da stussede paa en for Videnskaben farlig Maade. Den tilstaaende, frimodige Subjectivitet har i det mindste det Fortrin, at den fremkalder vor Dom over os selv og holder den fri; den kan jo dog i en videre Kreds kun blive fortrængt hos Menestere, der kaldte til videnskabelige Herskere i den høieste Forstand for alle Tider, kun træde frem efter Aarhundreders Forlob. Jeg

bekiender, at jeg alene har erkjendt en saadan Per-
 sonlighed i Schelling; men just derfor har han en
 vedvarende, haard, mægtig, indre og ydre Kamp med
 en anden Subjectivitet, som han aldrig ganske for-
 maaer at beherske, med sin Tids. Hvormeget denne,
 ligesom det første Dieblis af hans Fremtræden har
 stillet sig imod ham, er almindeligt bekiendt; den for-
 følger ham uafsladeligt og bestandigt mere lidensabe-
 ligt. Af disse Angreb er vel det Gode fremgaaet,
 at man i dem ikke gienkiender noget Spor af op-
 høiede Naturers ædle Brede, men vel saadanne Na-
 turers blinde Raseri, som i deres Indre sole sig over-
 vundne. Men ikke blot en saadan ydre Kamp har
 han havt at bestaae, hans hele Liv var en bestandig
 Bestræbelse for ikke at fortrænge Subjectiviteten i
 sit Indre, men vel at forædle den, saa at den ikke
 blot maatte blive det Sorgsangelige af en timelig
 Gjenstand, men ogsaa noget Blivende for Historien.
 Han vilde ikke binde Aanderne med fivne Former, ikke
 fængsle dem med død Permanenz ved modbydelige
 Spregformer, men meget mere fremme en frisk, fri-
 rig, og i sig ordnet aandig Udrikkling.

Jeg er derimod af en ganske modsat Natur, og
 det var vel denne Modsatning, der i vor tidligere

Ungdom og nu i vor Oldingsalder gjensidigt traaf
 os til sig, og forbandt os med hinanden. Mig be-
 herskede Naturen. Virkeligheden der, hvor den anty-
 dede det Høieste. Jeg søgte i al Erkjendelse dens
 Rolighed, og stræber kun efter den; det, der oprinde-
 ligt blev givet den, er Gjenstanden for min Stræben,
 og den, som ikke erkjender dette, i denne uafsladelige
 Stræben, i de mangehaande Antydninger, han har ikke
 fattet mig saaledes, som min Bevidstheds inderste Bid-
 nesbyrd fremstiller mig for mig selv. Dersom jeg tør
 udtale et stolt Ord, men tillige et Ydmygende om mig
 selv, saa vil jeg vove den Paastand, at et Digt, som
 Dantes Store, vilde arbejde sig frem mit hele Liv
 igjennem, men aldrig kom til Fuldbendelse. Hvem vil
 følge det hemmelige Træk af aandig Reenhed gjæn-
 nem alle mine adspredte Skrifter? Retop der, hvor
 denne mægtigst er antydet, hentslanger den i en util-
 strækkelig Form; mig i det mindste tilfredsstiller jeg
 ingen, og Ingen føler dybere end jeg, at min Frem-
 stilling ikke saaledes formaarde at opfatte en mig af
 Naturen paatrungen Opgave, afrundet i sig, at
 den for bestandigt var vundet for Historien; og
 dog vandt det Oprindelige, Uvilkaarlige, der, som
 jeg troer, aldrig lod sig fortrænge, mig mange Ge-

mytter, og jeg maa bekjende, at naar min Samvittighed som Skribent yttrede sig i stille Selvbetragtning, maatte jeg mere forundre mig over Bisfaldet, end over Dadelen.

Især gik en Tanke, der ikke lod sig afvise, gjennem mit hele Liv, og den meddeelte Alt sin høieste Sandhed. Ved Religionen erholdt alle Begreber deres høieste Stadfæstelse, som sædeligt religiøse Handlinger. Derfra den sygelige Tilboielighed, med hvilken jeg havde meget at kæmpe, til at afløre mit Indre, ja at aflægge et Skriftemaal der, hvor det slet ikke var passende.

Som en Udvæi forekom Digtingen mig. Jeg levede i et fortroligt, venstabeligt Forhold med min Forlægger, og da han foreslog mig at udarbejde en Novelle, blev det mig paa een Gang klart, at der her laa en Form for mig, der gav mig en Frihed, ved hvilken jeg kunde fremstille meget paa en Maade, som ingen anden Form tillod; men ogsaa her gav min oprindelige Natur Bærket en Skikkelse, der ikke var nogen Eddvanslig. Balleth og Leith opstod ikke som en Novelle, men som en Cyclus af Noveller.

Navnet Novelle blev valgt, ligesom man tager en Kjøle efter den nyeste Mode paa; havde jeg kaldt

Børket en Roman, havde det seet ud, som om jeg var traadt ind i et Selskab med en gammelbøgs Kjøle paa. Jeg vidste ret vel, hvorledes denne Benævnelse var opstaaet og bleven almindelig i den tydste, poetiske Literatur. Digt har først indført denne ham ganske eiendommelige Digtemaade og opfundet den saaledes som den viiste sig. Naar iblandt Italienerne enhver lille Fortælling om en Begivenhed af nogen Betydning, der paa en interessant Maade satte Menneskerne i Bevægelse, forvirklede dem med hverandre, og lovede en pikant Slutning, blev kaldet Novelle, saa var det Tiecks Hensigt at opfatte den nærværende Tids forskjellige aandske og sædelige Retninger, at fremstille dem ved passende Personligheder og at forene dem i et aandrigt Billede; og man veed hvorledes dette er lykkedes ham. Denne Benævnelse fandt allerede ved den mesterlige Udførelse, og fordi den fortrængte de forslidte Navne: Roman og Fortælling, almindeligt Bifald hos Skribenterne, og blev nu brugt om de Sletteste og Ringeste, saavelsom om de Bedste paa den uegentligste Maade; man kan sige, uden at man ferbandt noget klart Begreb med den.

Naar jeg nu kaldte Balfeth og Leith en Cypus Svad jeg oplevede. IX.

af Noveller, erkjendte jeg vel, at denne Benævnelse ikke var strængt efter Tieds Mening, ja en Cyclus af Noveller lod sig næppe rejsfærdiggjøre, da Enhver dog burde være noget Heelt og Afsluttet.

Jeg har, det tilskaaer jeg, valgt denne Benævnelse, fordi jeg ellers havde maattet opfinde en Ny og ingen vidste; fordi Brugen, eller, som Tied maaskee ikke med Uret vilde sige, Misbrugen var bleven herskende og almindelig; fordi Enhver nogenlunde kunde vide, hvad han havde at vente, og der dog tillige, formedels den herskende Udvidelse af Ordets Betydning, intet bestemt Løfte blev givet, men Benævnelsen meget mere ogsaa kunde optage noget Nyt, der hidindtil ikke var givet. Jeg søgte en Fremstilling af indre psykologiske Begivenheder, saaledes som de komme til Synne ved Livets Forviklinger, og saaledes var min Hensigt beslægtet med Tieds og med andre Novellestriveres. Tied benyttede den filosofiske Side for et dybere, de Andre for det meeste for et lavere Formaal. Men de Tiedske Noveller have i deres Heelhed derved erholdt deres store Værdi, at de behandlede Tidens mangfoldige Forviklinger i deres Eiendommelighed, gjorde Enhver i Særdeleshed til Gjenstand for Behandlingen og fremhævede den ved en egen aandrigh fremstillet Forvikling; saaledes

dannede de Alle, i deres Forening, en stor Eenhed. Erholdt de nu derved et mere objectivt Præg, saa bleve derimod mine Noveller med Forsæt subjective. Ikke dette og hiint, men netop det Indersie af de fremhævede Personers Sjælstilstande, vilde jeg fremstille; jeg troede at have bemærket, at den moderne Poesi i vore Dage, bestandigt mere og mere antog en psykologisk Character, at den ikke sjældent indeholdt hemmelige Concessioner. Har ikke Gøthe tilstaaet dette om sig selv! Byrons Digte ere aabenbart Producter af hans inderste Liv, saaledes som det yttrede sig i særegne Stemninger. Jeg vilde nu her fremhæve denne Side, der dog har en poetisk Betydning, ja jeg troede, at den indeholdt den eneste Muelighed i at behandle Psychologien aandigt som Erfaringsvidenskab, og saaledes i den frieste digteriske Form at meddele den videnskabeligt Værd. Ingen Fremstilling af dette Slags er en reen objectiv, der opfatter Gjenstanden med kold Befindighed og kunstnerisk. Den fremkalder nødvendigt en egen Stemning hos Forfatteren, der ikke later sig fortrænge, ja ikke bør fortrænges. Digteren bliver behersket af Opgaven, som han vil beherske, og den tilsyneladende Modsigelse skal just bestandigt titte frem af Bærket og dog ogsaa løses.

Novellerne antog ogsaa en historisk Charakter. „Walseth og Leith fremhævede Fortiden, for saa vidt som den forberedte den nærværende Tids Handlemåde. „De fire Nordmænd“ bevæge sig mere i den nærværende Tid, og Malcolm beskæftiger sig med een Personlighed, eller med To; man kan sige begge Dels, fordi han med sin Elskede forestiller een Udvidet.

Man har bebrejdet mig, at mine Noveller fremstillede et Slags Hyeteron-proteron og begyndte Slutningen. At dette ikke skete vilkaarligt, men med Hensigt, havde man kunnet slutte deraf, at denne Bebrejdelse har udøvet al for liden Indflydelse paa mig. Om „de fire Nordmænd“ gjaldt det mindst. Men i den Senere, Malcolm, traad det stærkest frem; Nødvendigheden af at vælge denne Vej laa nu netop i Novellens Hensigt, der, i det den skulde være en i sig sluttet Fortælling, dog tillige skulde beholde en aaben Side, der forenede sig med et større Heelt; men dernæst især deri, at den første Novelle skulde indslutte det hele Thema i sig, hvis Behandling var Gjenstand for dem Alle; den skulde opfatte Hovedpersonerne i saadanne Forviklinger, som forekomme os psykologisk gaadefulde. At fremstille denne Gaade bestemt, og at vinde Læserens Interesse for dens Oplosninger, troer jeg, bedst lykket mig i Malcolm. Man

pleier ellers at rose det, naar en Digter ikke behøver den saakaldte Spænding for at fastholde en vedvarende Deeltagelse for hans Værk. Medens Kritikerne dablede den afvigende Form, bleve mine Noveller slugte, om omendstjondt jeg fra Begyndelsen af havde udspillet de Forger, som Skribenterne klogelig pleie at beholde paa Haanden, lykkedes det mig dog at vinde Læserens Interesse. — Jeg har ved min Fremstilling ingen slette Motiver brugt; i denne Henseende er min Pen reen; endog saa den flygtigste Læser bliver ledet til Betragtninger, som Romanlæserne ikke ere vante til at anstille. Dersom jeg nu har forstaaet den Kunst at bringe en Mængde Menesker, der ved Læsningen ikke søge Andet, end Udspredelse og Tidsfordriv, til at bestjæftige sig med mere alvorlige Gjenstande, saa tør jeg vel ikke være ganske utilfreds med denne Kunst.

Jeg erholdt da nu et Publikum, der hidindtil havde været mig fuldkommen fremmed. Jeg havde ogsaa med Hensyn til mine aandige Bestjæftigelser, og ved min hele Levemaade, ved min Tilboielighed til at vise Tjenester, bestandigt været i Forbindelse med aandrige Damer, og en stor Mængde aandrige Forfatterinder ere traadte mig nær. Biskop faldt ogsaa mange af det ringere Slags mig besværlige.

Omendstjondt jeg nu ikke horte til dem, der fandt det onsværdigt, at Fruentimmernes Indflydelse i Kirken og i Literaturen skulde være endnu mere, end det allerede er skeet, saa tør jeg dog ligesaa lidt fortie, at Omgangen med udmærkede Qvinder har været mig et væsentligt Dannelsesmiddel, og at jeg skylder dem meget. Jeg troer ikke, at en Lærd, der bliver afsluttet fra Fruentimmer, formaaer at opfatte Menneskerne og Livet paa en rigtig Maade. Selv den Maade, hvorpaa aandrige Fruentimmer optage Livet og mange videnskabelige Retninger i sig, er vigtig; deres Anstuelser ere i deres Eiendommelighed ofte lærerige og begeistrende, og saaledes maa jeg heller ikke forglemme hvad jeg skylder de Timer, som jeg henlevede med begge de saa berømte Damer Rabel Barnhagen og Bettina von Arnim. Med den Første var jeg bleven bekendt paa en Maade, som jeg allerede før har omtaelt. Mine meest udmærkede Tilhørere, der i Aaret 1806 forlode Halle og gik til Berlin, forsamlede sig omkring Rabel, og hun blev gift med den Ene. Hun er som Skribentinde aldeles sententios, og hun holdt ogsaa af at vise sig saaledes i sin Omgang. Hun var bestandigt beskæftiget med de høieste Gjenstande, og, endstjondt Forfatterinde, dog ganske og aldeles Qvinde; hun var aldrig Qv-

selvel af nogen Mand, omendstjondt hun hørte Fichte;
 udtælte Ideer beherskede hende; og omendstjondt
 disse aldrig bleve lydelige i en klar Sammenhæng,
 giennemtrængte de dog alle hendes Ytringer saa vel
 i Selstaber, som i Skrifter. Det, som nu ingen
 Fremstilling kunde finde, personificerede hun paa en
 virkelig qvindelig Maade i to mandlige Gestalter,
 og hun henførte Alt, hvad der angik de indre Livs-
 anskuelser, paa Göthe, Alt, hvad der berørte den høiere
 Viden, paa Fichte. Men hendes ubetingede Vresfrygt
 for begge disse Tidens Heroer, udsprang ikke fra et
 objectivt Studium af deres Betydning i Tiden; hun
 sluttede sig og sit hele Liv til disse to Personer; hun
 erkjendte sig i Begge, ligesom den trofaste Hustru
 erkjender sig i Manden; hun havde ikke sammenlignet
 Göthe med andre Digtere, ligesaaalidet som Fichte
 med andre Philosopher; og dersom dette fleete, bleve
 Begge hver Gang mere hævede derved. Derfor var
 hendes Opfatning af begge disse Mænds Skrifter
 aldeles selvstændig, ligesom Konen bestandigt mere
 afgjort indtager en sikker Stilling i Livet, naar hun
 ganske hengiver sig til sin Mand. Hun hørte, siden
 jeg levede i Berlin, i de sidste Aar af sit Liv, til min
 og min Families meest behagelige Omgang. I hen-
 des Huus fandt man de betydeligste Mænd, og hen-

des selskabelige Kreds var altid livlig og interessant.

Med Bettina von Arnim var min Omgang af et ganske andet Slags. Clemens Brentano, hendes Broder, var en af mine første Bekjendte i Tyskland; Achim von Arnim lærte jeg, flere Aar før mit Giftermaal, at kjende hos min Svigerfader, og da han nylig var bleven gift, kom han med sin Kone i 1811 til Halle. Der gives forbigaaende Epøcher i mit Liv, i hvilke min Omgang med hende ikke var uden aandig Betydning. Hendes rige, høist eiendommelige, felfomme, men toileløse Phantasi henrev mig. Jeg kunde da fuldkommen hengive mig til hende, vi kom tilsammen i forunderlige Regioner og jeg vaagnede af en saadan Samtale, som af en let, behagelig Drøm. Tanker, der lignede Lyn foer under saadan en Drøm, igjennem min Sjæl, vandt sig frem af de mangehaande, afværlende, brogede Gestalter, og vedligeholdt sig vel ogsaa i Begrebets permanente Form, naar jeg var vaagnet. Siden hun var bleven Strikbentinde havde disse aandige Meddelelser ophørt; vore Anstuelser af Livet vare altfor afvigende. Det, der, som Drøm, havde noget Tilløkkende for mig, formaaede jeg ikke at holde fast som en historisk Opvaagnen; men hvor rige paa Nydelse hine tidligere Timer have været, har jeg ikke forglemt.

Iblandt de Forfatterinder, som jeg ellers lærte at kjende, nævner jeg Frue de la Motte Fouqué. Hendes Mand havde jeg lært at kjende kort efter Kri-gen. Han havde den Bane hurtigt at indtage en fortrolig Stilling, og da jeg engang saae ham for første Gang i et stort Selskab hos min Ven H. Meyer, trådte han mig, under en Samtale om allehaande Gjenstande, hen til et Vindue. En af mine Yttringer behagede ham og jeg blev ikke lidet overrasket, da jeg hørte ham raabe: „Steffens, det er taelt ud af min Sjæl; vi maae blive nærmere bekendte med hinanden!“ Han omfavne mig og hilste mig med et fortroligt Du. Og saaledes havde jeg, allerede dybt inde i de Halvtredsindestyve, paa gammel ungdommelig Maade pludseligt erholdt en fortrolig Ven. Jeg har aldrig kunnet tænke uden med Bemod paa en Digters sidste sorgelige Levetid, der dog engang havde opnaaet en betydelig Navnkundighed. Hans første Kone stænkede mig den Tillid at henvende sig til mig i litteraire Anliggender. Ulykkeligviis blev jeg fuldkommen ubekendt med hendes Virksomhed i denne Retning, og har heri virkelig en Stiodesløshed at bebrejde mig, som jeg næppe er i Stand til at forsvare.

I de første Aar i Berlin levede jeg i en nær-

mere selskabelige Omgang ikke alene med Rahel og Bettina, men ogsaa med den ulykkelige Stieglitz. Hun var oftere i mit Huus, og syntes tilbøielig til at skænke mig en bestandigt større Tillid. Hun var behagelig og høist elskværdig; efter min Overbeviisning var hun født til at være en jævn huuslig Kone, og dersom hun havde paa en naturlig Maade forenet sine øvrige Talenter med sit behagelige Udortes, vilde hun have hørt til de meest indtagende, ja indenfor deres af Naturen bestemte Grændser betydeligste Dvinder; Tidens forkeerte digteriske Retning havde ført hende fuldkommen fanatisk vild. Hun vilde ikke agte en Poet, men Poesien, og indtil denne viiste sig i egen Person blev hun ulykkelig og sølte sig forladt af den hele Verden. Kort forend den stræffelige Katastrophe var det, som om et Skriftemaal, der trykkede hende, svævede paa hendes Læber. Hvor meget beklagede jeg ikke, at det ikke blev afslagt! En Vadereise, hvorfra hun kom tilbage med fluffede Forhaabninger, syntes at have bragt hende til Fortvivlelse. Jeg har, ligesaa ofte før, saaledes ogsaa her, oplevet det paa den sorgeligste Maade, hvorledes Tanker og Foresillinger, med hvilke Mænd dreve et mere eller mindre farligt Spil, kun altfor ofte satte sig fast i den qvindelige Sjæl, og i en fortæ-

rende Skikkelse opslugte deres hele Bæsen. Saaledes blive Dvinderne lettest religiøs fanatiste og det religiøse Banvids gruelige Udsteielser viiste sig oftere hos denne.

Bisnok var hendes Selvmord ledsaget af mærkværdige Omstændigheder. Den ulykkelige Kone havde om Aftenen i Mandens Graværelse stukket sig ihjel med en Dolk. Hun havde vidst, at faae Tjenestepigen bort og alle Anstalter til at give Doden et muntert, ja smukt Anstrog vare trufne med Besindighed. Hun havde med egne Hænder pyntet sin Seng; i et hvidt festligt Klædebon lagde hun en Dolk, der af de vildledte Ægtefolk ofte blev brugt til det tragiske Spil, endte hendes Liv; det var klart at Stødet var ført med en fast Haand; det var dybt og sikkert dræbende; hun havde efter Stødet gjort Alt for at lede Forblødningen indad, havde trukket Dolken ud af Saaret, og havt det utrolige Mod at tilstoppe dette, saa længe hun havde Kraft nok dertil. Der fandtes kun nogle faa Bloddraaber. Saaledes laa det unge, skønne Lig festligt smykket i den reencelige Seng; saaledes faae jeg hende tidligt den anden Morgen. Dette Billede vil aldrig forsvinde af min Sukommelse.

Men jeg blev ikke lidet forstrækket, da jeg hørte

de tilstrømmende Benner's Ytringer blive lydelige omkring mig. Dette sorgelige Selvmord blev beundret som en Romerdaad. Kan en Handling, der vel er begribelig, af en tidligere historisk Epøches hele Liv, blive vilkaarlig forsat i en senere, ganske anderledes? og maa det, der bliver hævet og erholder sin Betydning af gamle Livsforhold, ikke i en christelig Tid forekomme fuldkommen betydningsløst, sygeligt, ja affindigt? Det er bekjendt, at Banvid ikke udelukker Besindighed; Exempler paa en forstandig Forberedelse paa en affindig Handling, ere ikke sjældne; ja, de, der ere syge paa Sjælen give ofte Beviser paa en beundringsværdig Skarpsindighed; Forstanden forsvinder ikke; den bliver med alle sine Kræfter anvendt af Banviddets stive Retning.

Der har ofte været Spørgsmaal om hvorvidt Menneskeslægtens højeste Udvikling skulde være tilgængelig for den kvindelige Deel af Samme. At besvare dette Spørgsmaal er ikke vanskeligt. At udelukke Qvinderne fra det, hvortil ikke sjældent deres Personlige Eiendommelighed tvinger dem, og det ofte meget mere voldsomt, end Mændene, vilde være høist dabelsværgt, ligesom enhver Udelukkelse, der opstaaer af en abstract Reflection. Naar man spørger om Qvinderne have havt en betydelig Indflydelse paa Selskabets Dannelse, saa vilde det være høist taabeligt, at ville negte dette; men denne vigtige Indflydelse indskrænker sig til Familien og til den selskabelge Omgang. Ved den Sidste bliver Familiekredsen udvidet, og Mænd saavel som Qvinder blive trukne ind i den. Den kvindelige Personligheds stille Magt bliver da udviklet overensstemmende med sin Natur. Det Hemmelighedsfulde ved Qvindeligheden, det Høieste,

Dybeste og Udgrundeligste viser sig da, uden at forraades. Et andet Spørgsmaal er det, om Dvinderne maae ubetinget træde offentlig frem som Skuespillerinder eller Forfatterinder. Dette Spørgsmaal er ofte nok blevet behandlet snart paa en, snart paa en anden Maade. Alle almindelige Spørgsmaal af dette Slags føre, naar de blive opfattede og besvarede i deres Almindelighed, til et stærkt Resultat. Biskop vilde, naar der blev undersøgt om i Historiens Gang Dvindernes Skrifter have dannet et væsentligt Moment for Slægtens Udvikling, Svaret selv faldt noget tvivlsomt ud. Dvinderne ere, naar Taler er om aandrigh Dfsatning, reflectionsløse, og uden Reflection finder ingen ordnet, historisk Udvikling Sted. Derfor er deres Indflydelse paa Litteraturen vel undertiden stor, men forbigaaende, og i vore Dage, da alt berører og udvider sig, tør man vel paastaae, at Dvindernes Skriveri bliver mere og mere beslagtaget med den selskabelige Samtale. Jeg søger forgæves at erindre en Forfatterinde, der ved sine Skrifter — og det var altid Digteriske, — har erhvervet sig en blivende Berømmelse for alle Tider. Jeg erindrer alene Sepho. De saakaldte lærde Fruentimmer have altid spillet en underordnet Rolle. At Fruentimmernes overbaandtagende Skriveri i vore Dage ingenlunde er onskværdigt, vil Enhver tilstaae. Nogle vise vistnok et skjont Talent, især hvor det kommer an paa simpelt at fremstille Scener, der ere fremkaldte ved Forviklinger; at opfatte med Klarhed huuslige Begivenheder, saaledes som de vise sig, og at gruppere Naturens Omgivelser, og Menneskerne. Vi ønske ikke selv ved denne historiske Betragtning at undvære Skrifter af dette

Slags, som dem af Frederike Bremer, de skrivende franske Damer's Mindestrifter og især hvad der er skrevet af Forfatterinden til Gotwie-Castle; emend- skjondt deres Forsøg paa en høiere aandig Opfatning maae kaldes mindre heldige.

Skuespillerindens offentlige Fremtræden er for- medelst Skuepladsens nærværende Uddannelse aaben- bart uundværlig. Opracen danner et væsentligt Mo- ment i det sig udviklende tilkommende Theater. Der gives menneskelige Personligheder, der med deres høie Betydning beherske enhver almindelig Regel, ja endog saa ere lovgivende. Ethvert saadant Phæ- nomeen har sin betænkelige Side, hvem kan negte det. Men at hemme dets Uddannelse ved en puri- tanst indskrænkende Lov, vilde virkelig være høist taabeligt, ja barbarist. Jeg kender en Sangerinde, der er en af de yndigste og fortræffeligste Kvinder, og Moder i Ordets ædleste Betydning. Kun i kort Tid viiste hun sig paa Theatret, og hendes Kunst- saavel som hendes magtige, herlige Stemme henrev Enhver. Naar hun skulde træde frem, var hendes hele Bæsen grebet, hun stille sig da fra Manden, fra sine Venner, indeslukkede sig og levede ganske i Epil- let og i Tonerne, fuldkommen løsrevet fra alle men- neskkelige Forhold. Hun traad frem paa en Tid, da hun maatte kappes med de meest glimrende Talen- ter. Den, der formaaede at hengive sig til en op- høiet Fremstilling, blev henrevet af hendes Evne, og Tonerne klang som fra en høiere Verden, naar de erholdt deres Indhold af Glück og Beethoven. Denne Kone, der var saa magtigt begavet, syntes ikke at kende den Magt, som hun udøvede. Hver Gang hun be- traad Skuepladsen, blev hun greben af en umaade-

lig Angst; de første Toner stitrede, indtil den ophøiede
 Fremstillings Magt ganske henry hende og henflyt-
 tede hende fra Brimmelen af de lyttende Tilskuere
 til hendes Bærseles stille Ensomhed. Da brød Epil-
 lets og Sangens Magt frem, som om det var Digt-
 ningen selv, der mægtigt udtælte sin indre Betydning;
 men det, som satte de bedste Tilskuere i Henrykkelse,
 truede hendes Liv. Hun forstummede efter en kort
 Tids Forløb, og lever som stille Huusmoder og Hu-
 strue, agtet af mig og elsket, ligesom hendes Mand,
 der er min Nærbeslægtede og dyrebare Ven.

Dersom mine Noveller ingen andre Frugter
 havde baaret for mig, end den, at de skaffede mig
 mange aandrige Fruentimmeres nærmere Bekjend-
 skab, vilde jeg dog velsigne deres Udgivelse.

Saa lykkelig har jeg ikke været med alle mand-
 lige Kredse, især med de fleste af mine Collegaer og
 overhovedet med de Lærde. Mange have slet ikke
 læst mine digteriske Skrifter, endog de, der ellers
 glærne læse Digte af det Slags, der bleve kaldte
 klassiske. De fandt det vel uanstændigt, at en or-
 dentligt Professor, der havde tilbagelagt sit halvtred-
 sindstyvende Aar, blandede sig imellem de belletristiske
 Dagskribenter. Novellernes alvorlige Side, den dy-
 disse Mænd ubekjendt, eller endogsaa misbilliget for-
 medels det religiøse Præg. I Journal des Debats
 blev der fortalt: "Den gamle Steffens har opgivet
 sine videnskabelige Studier, for som Romanskribent
 at kappes med Cramer, Spieß og Schlenker." At
 Novellerne alligevel fandt Bifald er bekjendt; kun
 der, hvor Bifaldet rigtigt nok vilde have været mig
 meest onstrærdigt, lykkedes det mig ikke at erholde

det. Om disse Frembringelsers Værd eller Uværd
tilkommer der mig ingen Stemme. Den sidste No-
velle, Revolutionen, fremkaldte et sandt Raseri, og
det udsprang aabenbart af en sjelden Misforstaaelse.
Jeg vilde fixere Tidens Dæmon personligt; jeg frem-
stillede ham selv æventyrligt. I en lille Fortælling,
den sovende Brud forsøgte jeg noget Lignende i en
anden Retning. Jeg lod et Æventyr forme sig lidt
efter lidt af den historiske Dannelses givne Elemen-
ter. Jeg troer, at Forsøget ikke ganske er mislykket.
Fortællingen kom netop ud paa den Tid, da den For-
dom, der tyngede paa den politiske Revælle, endnu
var herskende. Jeg har ikke erfaret meget om det
Bisald eller det Misbag, som den vakte. Min Hensigt,
at forberede en af Erfaring og Psykologie, ved disse
digteriske Fremstillinger, maa jeg vel betragte som
mislykket; maastee lyktes det en anden mere Lykkelig
bedre, end mig; og saaledes maa jeg desforværrer
slutte denne Deel af Fremstillingen af mit Liv paa
en for mig ikke gunstig Maade.

Ende paa niende Deel.

Stenit Essen's

og jeg oplevede.

signatur og almind

Stenit Essen's

Et og anden ting

Stenit

Stenit Essen's

Stenit Essen's

Stenit Essen's

Stenit

Henrik Steffen's
samlede Fortællinger.

Et og tyvende Bind,

oversat

af

Frederik Schaldemose.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Bog- og Papirhandler C. Steen.
Trykt i det Schlesinger'ske Bogtrykkeri ved N. S. Stenderup.

1845.

Hvad jeg oplevede.

Medskrevet efter Hukommelsen

af

Henrik Steffens.

Oversat

af

Fr. Schaldemose.

Tiende Deel.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Bog- og Papirhandler C. Steen.
Trykt i det Schlesinger'ske Bogtrykkeri ved N. H. Stenderup

1845.

Good Job

Advertisement for the

Mac trykes. C. Reier sen.

Advertisement for the

Advertisement for the

Advertisement for the

Advertisement for the

Forsøgttelse til Berlin.

Reise til Tyrol.

Reise til Danmark og Norge.

Berlin. Slutning.

Berlin. Clauing.
Heise til Danmark og Norge.
Heise til Tysk.
Hochschule til Berlin.

Da Speculationen i Begyndelsen af Aarhundre-
det antog en dybere Betydning, hørte man ofte tale
om Tilværelsens Forvirrelse. Den dialectiske Scep-
ticisme blev anseet for den nødvendige Indledning
til Forberedelse til Philosophien; Dialectiken, der havde
den Opgave, at befjæmpe den indre Tvivl og at
overvinde den, erholdt allerede den Tid den Benæv-
nelse, der nu klinger os imøde fra alle Sider: "den
negative Philosophi." Denne Benævnelse havde
nægtigt nok kun en Betydning for dem, for hvilke
Speculationen var bleven en indre Handling, og for-
medels Tidens Tilbøielighed til en tom Abstraktion,
forekom den ofte som en pinlig Utilfredshed, naar
de dialectiske Kunstner, i Udvøelsen stødte paa Vanske-
ligheder, ligesom den Uргressle, som Digteren føler,
naar han ikke har Versemaalet i sin Magt, eller ikke
kan finde et Rium. Denne hiin Tids naive Ulykke
greb flere unge Mænd og jeg saae Mange lide der-

under. Hvor ubetydelig nu en saadan Subsygdom end synes, indeholder den dog Spiren til hiin almindeligst herskende Utilfredshed, der, i det mindste i Tydskland, bestandigt greb alle Gemytter dybere og blev herskende.

Man tager meget feil, dersom man troer, at dette Mismod betegner vor Tids hele Historie, den er kun en sand hos Jaa; saa lidt som den herskende Tone i Literaturen er et Udtryk af den offentlige Mening. Men der, ligesom her, vilde det være en farlig Bilsfarelse, at overse Gemytternes spirende Utilfredshed; thi den har en dybere Grund og jo mere den udarbejder sig, desto farligere griber den ind i Gemytternes Indre.

Scepticismen begynder med Tvivl om Tilværelsen; den er grundet i den, og opstaar, som det er Enhver bekendt, kun naar Tænkningen stiller sig lige overfor den givne Tilværelse og afstilt fra denne vil denne blive en selvstændig Magt. Alle Gjensfælde for Dialektiken og Utilfredsheden med dens ikke ganske vellykkede Løsning blive da søgte i Tilværelsen selv; denne bebrejder man enhver Uklarhed i Erkjendelsen. Dersom den ganske underkastede sig vort Forsøg, vilde, meente man, al Forvirring for-

svinde og Selbevidsthedens guddommelige Sandhed vilde fremstille sig i sit klarste Lys.

Den farlige Vilbfarelse opstaaer derved, at man ikke afleder Tænkningen fra nogen Tilværelse, at den kun kan begribes af sig selv. Tænkningen har erkjendt sin selvstændige Magt i Tidens herskende Bevidstheder, og denne Erkjendelse viser sig ikke blot i Philosophien eller iblandt de Lærde og Grublende; den hersker ogsaa der, hvor den ikke formaaer at holde sit fulde, altomfattende Udtryk, ligesom den sandfælsige Logik behersker alle Menneskernes Tankeyttringer, selv hvor denne Videnskabs Navn aldrig bliver nævnt.

Men Tilværelsen, nævnet i denne Almindelighed, er selv en Yttring af Tænkningen og for saavidt ikke blot beslagtaget med den menneskelige Bevidsthed, men i Grunden eet med dens inderste Væsen. Man kan, som hver Mand veed, dog ikke tænke sig Tænkningen, det vil sige, ikke blive sig den bevidst, naar den ikke aabenbarer sig i en Tilværelse, ligesaa lidt, som man formaaer at holde nogen Virksomhed, som Saadan, fast i sin Bevidsthed, naar den ikke bliver til Daad. Men nu ligger netop Begrebet Daad ikke i Begrebet Virksomhed. Tilværelsens Begreb ikke i Tænkning.

gens, og Forsøget paa at stille sig fra det Bærende, for af Tænkningen som en Saadan, blottet for al Tilværelse at frembringe noget, der er til, er et absolut unyttigt; Tænkningen er vistnok noget i sig selv grundet, det er, noget guddommeligt, men det finder sig kun i sin absolute Handling.

Man skulde troe, at Enhver, naar han overveier dette, maatte begribe, at en absolut, altomfattende Tænkning maatte umiddelbart være en absolut Handling, en Bevidsthed, der ligesom blev sig selv tydeligt bevidst i sin Handling. Men en saadan Handling af et tænkende Væsen finder sit Udtryk i Hensigten, i Formaålet, og dette Udtryk, som aabenbarer Tænkningen for sig selv, tør ikke mangle i nogen Ytring af Handlingen. Tænkningen bliver sig selv saa kun selv bevidst ved en Handling. i hvilken det Hele og enhver Ytring af Samme indtil den Mindste er klar og gjennefsigtig, og absolut behersker det Hele, det er, som er en absolut Magt, og ikkun hvor denne kommer til Syne falder Tilværelsen ligesom sammen med Tænkningen, den er stående, den er Gud.

Der hvor Tænkningen nu afstiller sig fra Tilværelsen i den menneskelige Bevidsthed, der er den

ogsaa adskilt fra Gud, vil, ligeoverfor ham, i det mindste i Tankerne, beherske Tilværelsen og grunde en selvstændig Magt. Men kun i denne guddommelige Bevidsthed falde Tænkning og Daad absolut sammen; enhver Bevidsthed, der adskiller os fra den stæbende Gud, er tillige adskilt fra Tilværelsen og det paa en evig Maade. Thi den vil gjøre sig selv til Gud; den søger sig selv, sin Hensigt, sit Formaal ikke i det Guddommelige, og deraf udspringer al Synd, deraf den almindelige Benævnelse Egentjær- lighed. Vi ville blive os, ikke Gud, bevidste i vor Tænkning ved en egentjærlig Daad; vi ville naae vort Maal, virkeliggjøre vor Hensigt, ikke den Gud- dommelige. Saaledes staae vi ligeoverfor Naturen og erkjende den kun, for saa vidt som vi beherske eller construere den med vore Tanker. Vi staae lige- overfor Historien eller Staten, og erkjende den kun forsaavidt som den har underkastet sig vor Tænkning; og da denne er det Absolutbydende, saa er der ikke at tænke paa nogen Overenskomst, paa nogen For- soning.

Men ingen menneskelig Bevidsthed, endog den mægtigste, formaaer fuldkommen at abstrahere fra den givne Tilværelse; den formaaer aldrig at vise

sig som en absolut selvstændig og Tænkningen finder sig bestandigt forstyrret ved Tilværelsen.

Tænkprocessen selv er en Proces af mange Personligheder; udvikler den sig saaledes i en Personlighed, at den absolut slaar tilbage i denne, og slet ikke formaaer at enes med nogen Anden, kan man ingenlunde kalde den indre tænkende Anachoret en sund. Thi ethvert enkelt Menneskes Bevidsthed skal dog tillige være Slægtens Bevidsthed. I de Uvisheder, der finde Sted i alle Folks Historie, saavel som i ethvert enkelt Folks, kan den ledende Traad vel blive skjult, men sonderreeven bliver den ikke. Hvor Sinen det isolerer sig fuldkommen vildledt, kaldes det derfor Vanvid; og naar vor Tids største Tænkter siger om Spinoza: "at han levede i en ophøiet Eensomhed," da udtalte han kun det hemmelige Slægtskab med andre dybe Aander, ingenlunde den absolute Isolering.

Det vilde være fuldkommen henfigtsløst, dersom jeg vilde vove her at forklare Syndens Oprindelse; jeg maa meget mere bede Læseren om Forladelse, naar jeg trækker ham ind i herskende Grubleriers abstruse Egne; her er det nemlig kun min Hensigt at betegne to Retninger af den menneskelige Bevidsthed, mellem

hvilde jeg længe valse, indtil jeg med den tiltagende Alder bestemte mig for den Ene.

Det er ligesaa lidet min Hensigt, at indlade mig i en philosophisk Strid; jeg tænker overhovedet her ikke paa noget bestemt System, paa nogen Skole, der kalder sig saa eller saa. Hvad jeg her vil betegne, har vel hist og her villet uddanne sig til exact Videnskab; Forsøget er lykket snart meer, snart mindre, men det opstod virkelig af den hele Slægts historiske Retning, der meddeelte vor Tid et den eendommeligt Præg. Det er et Spørgsmaal om Skolens strænge Consequents, endog som Spidsen af Bildfarelsen, ikke kan kaldes en befriende; om ikke den strængt fulgte Consequents forudsætter et bedre Sindelag; det hørte til Djævelens Bæsen aldrig at udtale sig reent.

Er nemlig Erkjendelsen i denne Retning en consequent fuldkommen udarbejdet og tilsyneladende fast, saa paatrænger den indre Puulhed sig uundgaaeligt, og den bliver holdt sammen ved et paatvunget Princip, der bestandigt bliver mægtigere og som skal afvises. Bacos betjendte Udtryk: „En halv Philosophi fører bort fra Gud, en Fuldbendt fører til ham,“ finder her sin Anvendelse. Men der, hvor

Erkjendelsen er umoden, som hos den største Mængde af secundaire Tilhængere af abstracte Systemer, hvor man, istedetfor at fortsætte og uddanne den svære, abstruse Begrundelse i dens skarpe Form, lader sig nøie med overleverede Sætser, der bliver det egenhærlige Princip i det Indre, som et blot Postulat, frembringer ikke et System, men fordrer det kun; og uddanner sig, da Fordringen ikke bliver opfyldt, som indre Forbittrelse. Saaledes opstod vore Dages herkende Utilfredshed, der vendte sig imod alt Høiere, Videnskab, Kunst, Stat og Kirke, det nuværende rigtigt nok kun i sin eenfoldigste Stikelse, saa kaldte kritiske Aarhundrede. Alt Oprindeligt, aandigt Stående bliver trængt tilbage; intet gjælder uden det Gjorte, Secundære, det der er avlet af en abstract Reflexion. Poesien var, saavidt Erindringen naaer, en i sig sikker, ja uden al Reflexion aandig med sig selv tilfreds Tilværelses muntre Kunst, og selv den tragiske Undergang havde noget Forsonende. Nu er Kritiken, og med den den fiedse opponerende Forbittrelse bleven Poesiens Princip, og man maa tilstaae, at Byron maa betragtes som denne Retnings Gøthe. Den ægte Kritik er en Aerkjendelse og just derfor en rensende. Kun hvor den finder noget Positivt,

Oprindeligt, begynder dens Virksomhed. Det ellers herskende Udsagn: Dette eller hiint er under al Kritik, har tabt sin tidligere Betydning; thi man begynder med den Paastand, at Alt, hvad der bliver angrebet, slet intet Oprindeligt besidder; man vil forstyrre det, dersom det er der, men man forstyrrer netop dermed Kritikken selv; thi denne er kun en sand, naar den vender sig til det, der er over al Kritik. Den nu herskende vil intetsteds erkjende noget Saadant, og naar man betragter dens Kunster, bliver det Enhver ret klart, hvad der mangler. Uvilkaarligt vilde jeg erindre om hiin bekjendte Xenie:

„Selv til at elske behøver Du Kunst, ukuelige * *!

Har Naturen da ei gjort det mindste for Dig?”

Saaledes opstod vore Dages moderne Philistert, der syntes saa aandigt fornemt. Det har bemægtiget sig de Frommes Andagt, Statsborgernes Trostaa, Kunstens Kjærlighed, Philosophiens Dybsindighed, meddeelt det Ringe, i sig selv Afmægtige, en høi Magt og besidder Intet, fordi det begynder med at afvise enhver Besiddelse.

Man kunde vente et forestaaende Barbari af denne Aarhundredets Retning, der begyndte saa glædeligt, og Mange, endog de betydeligste Mænd,

troede allerede, at jeg det komme; men denne Kritik forstyrrer sig selv. Historien besidder lyffeligvis, under den ledende Guds Styrelse, en Consequens, der er mægtigere, og jo større Tidens Forvirring er, desto nærmere er dens Redning.

Der vil i denne sidste Deel af mit Skrift ofte blive tælt om det, som man slet nok har kaldet Tolerans. Saa dadelværdig nu denne Benævnelse er, har den dog sin Grund, thi det Negative, Intolerans, er det, som man gaaer ud fra, og den er ikke mindre hæftig i vore Dage, end den var i de hæftigste Forfølgelses Dage, fordi der er bleven aandig.

En venlig Gunst af Stjæbnen har i enhver Epoche af min Tilværelse reddet mig fra denne Kritiks Magt; jeg har aldrig kunnet lade mig nøie med Tænkningens blotte Tilværelse, thi hvorthen jeg rettede denne beholdt en munter Tilværelse, der aldrig lod sig adskille fra Tænkningen, sin evige Ret; jeg var, hvor jeg stred, til enhver Tid ogsaa tvungen til at anerkjende. Man vil ikke ansee dette saaledes, som jeg betragtede denne Gave, der var forlenet mig som et sædeligt Fortrin; det vilde kun passe slet til det Følgende. Min Natur twinger mig til at betragte det, som jeg maa anerkjende, som aandigt høi.

rende til mit Bæsen og til aldrig at stille mig fra
 det; derfor ere Had og Misundelse — jeg tør paa-
 staae det med den fuldeste Sandhed, mit hele Liv
 iglennem blevne mig fremmede, og om Hævnen, som
 en egen Daad, kan jeg ikke gjøre mig noget Begreb,
 omendstjondt jeg er født i Skandinavien. Man har
 endogfaa bebreidet mig, at der forekommer saa faa
 forargelige Historier i disse Erindringer om mit Liv.
 Jeg har oplevet meget, der var dadelværdigt nok, men
 jeg besidder ikke Ondskabssfuldhed nok til at fremstille
 det med Glæde og Held.

Denne min Natur af den guddommelige Raade
 medbeelte Gunst udstrakte sig ikke alene over saadanne
 Personligheder, med hvilke jeg under et paa mang-
 folbige Maader afværlende Liv kom i en nærmere Be-
 rørelse. Jeg habder intet Menneske; Hadets høist modby-
 delige, ubehagelige og pinende Følelse oversløj mig vel
 undertiden, og jeg tør ikke paastaae, at den er mig
 ganske ubekjendt, fordi jeg paa menneftelig Bils vel
 vurderede mig selv for høit og paa en dadelværdig
 Raade sammenlignede mig med Andre; men denne
 Følelse gik snart over og jeg tør med Sandhed paa-
 staae, at jeg ikke misunder noget Menneske. Men
 denne uimodstaaelige Tilbøielighed til at anerkjende,

udstrakte sig til alle Personligheder; Enhver var mig
 en kjærket, der inderligt tilhørte mig; jeg søgte i
 den en Eenhed af Tilværelsen, i hvilken den vel syn-
 tes i sin dybeste Eiendommelighed at være adskilt
 fra mig, men netop saa meget mere inderligt for-
 enet med mig, jo strængere den ydre Stilsmisse,
 den fremmede Personligheds i sig selv Afsluttede
 traad frem; og dette Betragtningens Standpunkt, hvortil
 jeg fra den hele Historie (ikke blot den forvirrede Nutid, i
 hvilken jeg levede,) traad mig imøde, lod sig kun
 fastholde, naar den hele menneskelige Slægt forvande-
 lede sig til en stor Organisation, hvis fælleds Udvik-
 ling jeg var nødt til at følge igjennem alle Historiens
 mørke Partier. Men en saadan Udvikling var kun
 umulig, i det jeg lagde et Synspunkt af Personlig-
 heden til Grund, der nødte mig til at antage dens
 Udbodelighed. Enhver Person blev derved ret egent-
 ligt anerkjendt som en kun af sig selv begribelig,
 derfor oprindelig for enhver menneskelig Betragtning.
 Indtil jeg havde fundet dette Sted blev min Dom
 usikker; først med det begyndte min Kritik, ja, naar
 jeg havde naaet det, syntes en Kritik mig overflødig;
 den faldt bort af sig selv, fordi den bestemte Frem-
 hæven af det Oprindelige berøvede alt Secundært
 sit Værd.

Men ikke alene Historien fordrede denne Anerkjendelse; alt Levende var ligeledes, selv i sin aandelige Form, at begribe, ikke af Andre, men af sig selv, derfor forekom den hidindtil herskende theologiske Anskuelse mig som aldeles forkastelig; at Noget erholdt sin egentlige Betydning i det det kun var Noget for en Anden og i sig selv intet, var mig aldeles ubegribelig. Det havde kun en aandelig Tilværelse, i det det var til ikke for denne eller hiin, men for det Hele og tillige for sig selv, og erholdt en Betydning for sig selv.

Alt, hvad jeg opfattede dybest, min hele speculative Lære, maatte derfor udtale sig, som en Consequents af Organisation, der bestandigt mere maatte fuldendes, som en Saadan, der omfatter den hele Natur. Nu paa mine gamle Dage indseer jeg det klart, at det, der ledede mine Studier, der vandt sig igjennem alle deres Bilsfarelser, der kom til Udbrud ved Schellings mægtige Aand, kun var denne Lære. Den kunde ikke forblive en blot abstract, thi ligesom Organets Denstigt (Function) i alt Levende bliver Kjød og Blod, saa maatte min Lære ogsaa blive Sindelag; Alts fra sin sandfælsige Fremtræden vilde den være mig noget Uvæsentligt, ligesom den bortslugtede

Ætal efterlader sit Legeme som et Lig. Jeg troede i den Retning, som Naturvidenskabten tog, at erkjende denne min Egen, og tillige at være virksom i Overensstemmelse med en historisk Udvikling, i det jeg fulgte den Vej, som jeg, uagtet alle dens Vildfarelser, dog maatte erkjende for en Paatvungen, og altsaa en Oprindelig.

Naturvidenskabten er ret egentlig bleven et nyt Organ for Historien; med den erholdt Slægten en egen Opgave, som den var kaldet til at løse selvstændigt. Al Videnskab var, som den tidligere viiste sig, mere eller mindre Reminiscent; den levede i den store classiske Tid og havde endnu ikke erholdt nogen mægtig, alle Aander gennemtrængende nærværende Tid. Ja det, hvorved Mennesket yttirer sin egen aandige Selvstændighed og bliver Person, Sprøget, tilhørte den gamle Tid; dets eget blev et aandeligt Underordnet. Men selv denne Tidens nye Opgave maatte, omendkjøndt den var en egen, først uddanne sig i den strænge Tugt. Den opvraagtede Aand bevægede sig, men med sin Jord, som den beboede, i al sin Erkjendelse, forsaavidt dette skulde udvikle en Fremtid, kun med den. Af en naturvidenskabelig Jagttagelse udsprang denne nye Retning med Copernicus.

nicus. Den blev indledet med de indre Modsigelser, som en overleveret Læres Død medførte, og det Gamle døde kun ved det Nyes Magt, der bestandigt udtælte sig mere mægtigt og mere herskende. Newton havde ikke kunnet udvikle sig uden Keppler, denne ikke uden Copernicus. Tre Aarhundreder fandt ved Copernicus en ny aandig Bestjæftigelse, der endnu bestandigt bevæger alle Aander. Næsten hundrede Aar vare hengaaede siden den første store Jagttagelse, førend den traad ind i den almindelige Historie og skabte en ny Tid. Men da viste den sin Magt i alle Retninger. Keppler fulgte den Cosmiske, Galilæi blev, gaaende ud fra denne Jagttagelse, den første jagttagende, experimentale Fysiker, med ham Gilbert, hvis experimenterende Retning ikke kom til Mødenhed, fordi han eftersporede Tingenes dybere, indre Bevægelse, med hvilke de trække hverandre til sig og stode hverandre fra sig; men at opfatte dem klarere og fastere, at bestemme dem i deres indtil ind i det Inderste trængende alsidige Omfang, blev en senere Tids Opgave. Endnu mere dunkelt, men hentydende paa en aandig levende Fremtid, trængte Copernicus' Anskuelse ind i den dybeste Philosophi ved Jordanus Brunus, og denne blev den første Martyr for en Er-

kjendelse, der i sit mystisk-religiøse Klædebon bevægede endog den dybeste Christendom, ved Jakob Böhme.

Men det herskende Princip, det Underste, blev det Cosmiske. Vi blive ved enhver Betragtning viiste reent ud af os selv, underkastede Mæssen og dens Love givne til Priis for en ydre Uendelighed. Denne aabenbarer kun en Lovmæssighed, hvis Lov bestandigt bliver skjult. Naar vi ere afhængige af en os fremmed Uendelighed, ja gaae under i den, blive alle Ting ikke erkjendte i sig, men kun i deres ydre Forhold til hverandre, og den skarpe Opfatning af disse Forhold, den exacte Physik, dannede den strange mathematiske Logik; den eneste muelige videnskabelige Consequents for Naturbetragtningen var Mathematikken.

Men ligeoverfor denne Physikkens mathematiske Retning, erholdt Betragtningen af Organisationen, der udelukker al Mathematik, et bestandigt større Omfang i Historien; Begrebet af alle levende Former organiske Eenhed bliver bestandigt magtigere og lover at indtage den Plads, der tilkommer det ved Siden af Gravitationslæren. Denne Anskuelse af det alt omfattende Liv, var det, der beherskede min Ungdom, ja min Barndom. Hvad en uigiennevitrængelig Kjælelse søgte, fuld af Ahnelse og Længsel, var ikke no-

get, der blot havde et ydre Hensyn til Naturen, men
 bliin indre aandige Eenhed i Alt; derfor var det Rin-
 gelse mig saa klart, derfor var det mindste Græsstraar
 i sin bestemte Form mig saa meget værdt, og traad
 i et indre, jeg kunde sige personligt Forhold til det
 ubetydeligste Insect. Dunkelt svævede dette for mig
 ved alle mine Studier, og i det jeg optog og deelte
 fremmede Anskuelser, vendte jeg dog bestandigt paa
 ny tilbage til det, der rigtigt nok længe kun var fri
 Phantasi, og havde en mere digterisk, end videnskabe-
 lig Betydning. Hvad Schelling blev for mig, er be-
 kjendt; ja et Hovedthema i mine Livserindringer, er
 netop denne Drift, der førte mig til Schelling, og
 gav mit Liv dets egen Betydning. Men for mig er
 det, som jeg kalder Naturphilosophi, intet andet, end
 den Overbeviisning, at en organisk Consequents vil
 uddanne sig i Historien, en Saadan, som i Alt, hvad
 der er en Gjenstand for Forskningen, anerkjender no-
 get Eget, der udvikler sig af sig selv, og ved denne
 Anerkjendelse først formaaer at fatte dets Betydning
 for det Hele.

Nu nærmer Slutningen af det halve Aarhundrede
 sig, siden hvilket jeg begyndte at leve ganske i og
 med den tydske Udvikling, og ganske greben af den,

hengav mig til den. I det nu denne lange Række
 af Aar svæver levende for mig, og de for lange
 siden henrundne Dages forstummede Sprog igjen bli-
 ver lydeligt i min Erindring, overstuer jeg i et stønt
 Haab denne hensvundne Epoke. Vel er det Larmende,
 Forvirrende ikke fortrængt, medens det Ordnende un-
 der Forsternes Hænder imod deres Villie bestandigt
 udfolger sig mægtigere. Den organiste Anskuelse, der
 ganske og aldeles er Udvikling, og intetsteds kan for-
 lade sin stille Gang, er bestandigt bleven mægtigere.
 Den behersker enhver Anskuelse, der bærer en Fremtid
 i sig, saavel i Historien, som i Naturen. Det er
 umueligt, at betragte denne den fremskridende Tids
 stille Gang med Opmærksomhed som et Heelt, uden
 paa den ene Side at bemærke bestandigt mere tyde-
 ligt, ja med Sorg, en offentlig Menings almindelige
 Modstræben, medens den organiste Tid har danned
 Sproget anderledes og givet alle Livsforhold en an-
 den Retning; saaledes bliver det aabenbart, at vi
 der ere virksomme herved, ingenlunde kunne tilskrive
 os hiin Gang af Udviklingen. Vi modstræbe den
 meget mere, vi stille os fjendtligt imod den, og den
 behersker os aldeles imod vor Villie; ja spørger man
 den i en snævrere Mening saa kaldte Literatur, der

mener at repræsentere den offentlige Mening, skulde man troe, at en organisk Anskuelse af Livet var dukket op, blot for igien at blive fuldkommen tilintetgjort. Jeg tør paastaae, at denne Anskuelse: at de saakaldte Liberales Obscurantisme vilde vende tilbage igien, aldrig har ledet mig vild. Vel gaves der forbigaaende Dieblitte, der satte mig i Bevægelse, som i den Tid da Europa og fremfor alt det Tydskland, der var mig saa inderligt nær, uden Haab var givet til Priis for en fransk Tyran; men ligesom jeg dengang saae al tilkommende Magt i det underkuede Tydskland, saa fuldkommen bestemt erkjender jeg nu Historiens seierlige Aand i alle Videnskabers stille, organiske Udvikling.

Man vil ikke regne Kant til de sværmeriske Religiøse, og dog var det ham, der erkjendte en indre Pensigtsmæssighed i Organisationens ledende Princip. Han antog det paa en indskrænket Maade, fordi han kun opfattede Livet i den enkelte Form. Saaledes adskilt fra Historien og alene erkjendt i legemlig Indskrænketthed, viiste det Organiske sig fremmed for den nøiagtigere Erkjendelse, utilgængeligt for den klarere Tanken. Men nu, da det, om endog tilbageskødt af Verden, behersker Livets indre Momenter i alle Ret-

ninger, løber det en Fremtid af et viunderligt herligt Slags. I Naturvidenskabten kæmper den organiske Anskuelse, der kun anerkjender enhver Livsgeſtalt i det Hele, det Hele i enhver Geſtalt, og juſt derfor ſom noget Afſlutlet, der kun kan begribes af ſig ſelv, med den kvantitative uorganiske Form; og det er klart, at der maa komme en Tid, da de maae komme til Enighed.

I Hiſtorien bliver denne den guddommelige Udviklings Magt altid mere og mere den regjerende, der leder al Viden. Men her er Kampen, der ved den guddommelige Magt forſvandt af Naturen, endnu beſtandigt mægtig. I den legemlige Organisation træder den indre Henſigtsmæssighed med Beſtemthed frem og tvinger os til Anerkjendelse. I Hiſtorien maae vi aandigt ſammenſøie de organiske Lemmer og Enigheden af det, der viſer ſig ſom liggende adſpredt, for at erkjende, at Gud er bleven Menneſke, og den ſandſelige Erkjendelses Magt træder os beſtandigt forſtyrrende imøde. Naturen i Hiſtorien bliver trængt tilbage, ſaa at vi ikke erkjende den organiske Eenhed, eller rettere ſagt beſtandigt mere og mere blive forſtyrrede i at erkjende den.

En indre Henſigtsmæssighed forudsætter en Hen-

figt. Naar den Tid, som jeg ventede med et munter Haab, er kommen, vil Erkjendelsen ikke være afsluttet fra Sindelaget; Tænkningen ikke fra Handlingen; hiin ikke være en død Erkjendelse, der kun tilhører Stolen, men meget mere en Saadan, som frembringer Liv og Slæber. Vel kender Gud alene Tiden og Timen, dog stammer jeg mig ikke, naar jeg deler Apostlernes Ebulliasme og haaber, som Schelling et Sted udtrykker sig, endstjødnt nær ved Døden, at jeg endnu fra et høit Vjærg, vil, som Moses, kunne fæste et klart Blik ind i det forlættede Land.

Er en saadan Anstuelse bleven den ledende for den hele Erkjendelse, saa bliver det forstyrrende Princip at ansee som en indre Sygdom i Organisationen, og det som en, man selv har forskyldt. Kant betragtede Angeren som noget ikke alene Underordnet, men endogsaa Slet; han vilde i den kun erkjende den elendige Fortvivlelse, der griber et Menneske, naar det har begaaet noget Slet og Usædeligt saa uflogt, at det har at frygte for de jordiske Følger. Men den, der selv har gennemlevet Historiens indre Kamp, kender godt en anden Anger, som den egentlige Rod til den til Sindelag blevne høiere Erkjendelse. Denne antager rigtignok hos forskellige Mennesker

en forskjellig Etikette. Den Enfoldige opfatter den paa den meest indskrænkede Maade, hvilket ogsaa er uundgaaeligt. Naar det umiddelbare Forhold til Gud bliver det hele Livs ledende Princip, kan Bevidstheden om Synden ikke afvises; den er den indre straffende Overbeviisning om at vi bestandigt stræbe imod den ledende organiske Udvikling af det Hele, imod Guds skabende Virksomhed og dens saliggjørende Hensigt, og om at denne Modstræben er vor egen Daad, der fordømmer os. Da denne Selvfordømmelse ved Angeren tillige er en rensende Proces, saa fremtræder Nødvendigheden af en Forsoning, ja den ligger i Angeren og dens dybe Smerte er den egentlige sande, meest egne i den hele menneskelige Tilværelse; opfattes den endog paa den meest indskrænkede Maade, kan den dog aldrig ret undertrykke sin egentlige, rene aandige Charakter. Den er Samvittigheden i os Alle, det Viseste, der saavel behersker Erkjendelsen, som Sindelaget, thi, som jeg engang undertrykte mig, Fornuften er Erkjendelsens Samvittighed, ligesom Samvittigheden er Handlingens Fornuft. Det er hiin Sædelighedens Rigorisme, der aldrig lader sig afvise; den er af en rene aandig Art, blot at den træder ud af den abstracte Almindelighed og

berører sig i den fulde, levende, friske og positive
 Virkelighed. Hvor nu denne strænge Anger virkelig
 er tilstede, der er Sygdommen aldrig enkelt for en
 snæver, affendret Personlighed; den omfatter den hele
 Tilværelse og er den sande Smerte i Alle. Desværre
 træder den sjældent reen frem; Forvildelsen stiger endog
 saa høit, at de fleste Mennesker troe, at de kunne op-
 naae den Salighed, de skulle tilkæmpe sig, naar den
 skal opnaaes, for sig som enkelte Personligheder.
 Ligesom efter et Skibbrud svømmer man paa Bra-
 gene og troer, at man maa nedstøde dem, der med
 os klamre sig til det svage Bret; da bliver den hele
 Slægt fordømt, naar det, der kun kan frengaae af
 den almindelige Kjærlighed, skal tilkæmpes ved en
 egenfjærlig Daad. Da bliver Angerens altigjennem-
 trængende Princip forvansket i sit inderste Væsen, og
 Forsoningen bliver søgt ved et ydre Værk. Man ta-
 ger feil, naar man troer at Catholicismen — for saa
 vidt som den, for at tale med Kant, fortjener at kal-
 des et Pavedom, — kun hersker i den catholske Kirke
 (vi antage denne Benævnelse ligesaa lidt for den
 ene Kirke, som for den Anden, som en i det Hele be-
 tegnende Adskillelse;) den er ogsaa mægtig der, hvor
 den tilsyneladende bliver hæftigt bekæmpet, og man

har ikke sjældent forsøgt at uddrive Djævelen ved Beelzebub, den Overste iblandt Djævlene. Om denne Anger er Tælen ikke her. For os svæver den dybere, aandige, der visnok i sit eget Affald tillige erkjender et Almindeligt, men dog dette tillige som et, der klæber ved Personligheden, altsaa ganske bærer Syndens Byrde.

Denne Anger forlod, det tør jeg sige, mig aldrig i mit Indre, omentstjondt jeg ofte nok søgte at afvise den og at følge den for mig selv. Men naar den beherskede mig, overvandt den altid min Sørgmodighed, og Smerten var en Ansporelse til Glæde. Alt mit Livs Tillid, det faste Haab, som jeg fuld af Forventning saae imøde, udsprang af den, „af den guddommelige Sørgmodighed, der fører til Salighed.“ Den er aldeles det Modsatte af hiin Utilfredshed med Tilværelsen, der søger enhver Skyld udenfor sig selv; og naar jeg, overladt til Betragtningens stille Timer, i Rolighedens eensomme Bolig, befriet fra alle vildførende Aander, der søgte at forlokke mig, blev opfordret til Kamp, saa erkjendte jeg altid denne som en Indre, som jeg havde at bestaae med mig selv. Derfor er, som jeg tør vove at paastaae, min Pen bestandigt reen. Der gives Hyklere iblandt Skri-

beaterne, — det maa man desværre tilstaae, — men Bessyldningen for Hykleri rammer vistnok mange med Uret, fordi man ikke gjør Forskiel paa de forskellige Momenter af deres Tilværelse, og ofte vel ikke vil gjøre Forskiel paa dem. Mennesket er et andet, naar det bliver kastet ind i Dagens vilde Bevægelser, end naar det, hengivet til stille Betragtninger, er tvunget til at domme sig selv. Synden var mig derfor en almindelig, uden at ophøre med at være en, der tyngede svært paa mig selv, en Arvesynd; og jeg begreb ikke hvorledes det var muligt at fatte den anderledes. Netop som en Saadan erholdt den noget Trøstende, thi lige over for den, stod, i det den anklagende opfattede det Forpestende i den hele Tilværelse, den indre Hensigtsmæssighed, d. e. den guddommelige Udvikling af Naturen og Historien, der, i det den ledede Alle, ogsaa rensede mig og forsonede mig med Gud.

Dette var, eftersom det umiddelbare Forhold til det Guddommelige beherskede Erkiendelsen i de forskellige Epoker af mit Liv, det indre ledende Princip, der mere eller mindre paatrykte min Erkienden et religiøst Præg.

Hvorledes det religiøse Sindelag i min tidligere

Barndom blev næret, vækket og ledet af min Moder, som af en god Aand, have de Velvillige ikke uden Deeltagelse erfaret. En hæftig Natur, et gløden-
de Temperament førte mig ofte nok vild; den Subbil-
ding, at jeg overmodigt kunde beherske Forholdene,
fordunklede store Epøcher af mit Liv. Men en gun-
stig Lykke, jeg kaldet det en guddommelig Naade,
forundte mig bestandigt at leve for noget Andet, der var
mægtigere, end jeg. Dengivenhed for en Tilværelse,
for en historisk Gestalt, som jeg aldrig formaaede at
stille mig fra, der i sin Stående Magt traad mig
som Natur imøde i Historien, trak mig altid mægtig-
gere til sig; og da Betragtningen ikke formaaede at
modstaae dens alsidige Retning mod det Guddomme-
lige, blev derfor Erkjendelsen selv religiøs.

Jeg indsaag vel, at Philosophien var en selv-
stændig Videnskab, men kun for saa vidt den, som
Saadan, vedligeholdt sig i en guddommelig Tilvæ-
relse. Derfor kunde der hos mig aldrig opstaae no-
gen Modsigelse imellem Religion og Fornuft; for
den blot sandfelige, aldeles i ydre Forhold fængslede
Erkjendelse, er Mathematikken den consequent giennem-
førte Logik. Men Naturen er, for saa vidt den bu-
ter under for ydre Forholds Magt, endstjondt ganske

Mathematisk, dog ogsaa noget Virkeligt, uden hvilket
 denne ikke havde kunnet udvikle sig i sin Rigdom.
 Men derved taber den ikke sin Selvstændighed, at
 den gienfinder sig i Naturen, der er uafhængig af
 den. 3 Organisationer erkjendte jeg nu et andet
 levende Princip, der paa en langt dybere Maade
 følger sin egen Consequents. Men i sin indre Til-
 værelse udsprang den af et andet Princip, der ikke
 gik frem af Tænkningen alene. At Organisationen
 indeholdt en indre Hensigtsmæssighed, tydede paa en
 Hensigt, paa en oprindelig Villie, denne paa en for-
 nuftig Handling i dens guddommelige Udvikling; i
 denne af Fornuften ledede Handling, udtalte Gud
 sig, som et forstandigt tænkende Væsen, uden at man
 kunde anstille det ufornuftige Forsøg at erkjende det
 Forstandige, der blev aabenbart i hans staaende
 Handling, som noget, der først var opstaaet ved Sta-
 belsen. Omfatter nu Organisationer den hele Til-
 værelse, er Erkjendelsen i sin Sandhed noget Gud-
 dommeligt, ligger der i Begrebet af den organiske
 Udvikling en Hensigt, der ikke kan negtes: da aaben-
 barer der sig ogsaa i Styrelsen en guddommelig For-
 stand, der ikke kan være udsprungen af Hensigten,
 men som det guddommelige Væsens reent Oprinde-
 lighed jeg oplevede. X.

lige var og vil blive det Ledende og Ordnenbe i den guddommelige Villie. Saaledes er den guddommelige, forstandige Tænken noget, der nødvendigt ledsager den guddommelige Villie, men aldrig noget Hjemmende. Den guddommelige Handling er nødvendigt en forstandig, men derfor ikke mindre en absolut fri. Om dette Forhold imellem Fornuft og Religion ogsaa først er blevet mig klart i min høie Alder, var det dog det, jeg tør beraabe mig paa de deeltagende Læsere af mine Skrifter, der om ikke altid til klar Bevidsthed komne, saa dog bestandigt ledende Princip for alle mine Betragtninger. At vi (Guds Skabninger) besidde en selvstændig Tænken af den Art, at den som egen Handling kan blive Skabelse, var der ingen mere kaldet til bestemt at negte end jeg. Der gives ingen anden Tænken, end den guddommelige; denne aabenbarer sig vistnok som den eneste sande ogsaa i os, derfor ogsaa som en i sig grundet, selvstændig, al Daad ledsagende, men dog tillige kun som en levende og virkelig, fordi den er bleven os aabenbaret som den forstandige Guds oprindeligst tænkende Væsen. Den Tilhøielighed at beskæftige mig saaledes med denne af Schelling saa kaldte prima philosophia, at jeg bidrog til dens Begrun-

delse og indre Udvidelse, ligger ikke i mig. Jeg er en aldeles practisk Natur; jeg vilde sige med mange af mine Venner, at jeg var en concret, dersom jeg ikke var nødt til at erkjende i dette Udtryk en blot Modsætning indenfor Abstractionen, en Saadan, som slet ikke har noget tilfælleds med Urmodsatningen mellem Tænken og Tilværelse.

Jeg var, da jeg begyndte mine Forelæsninger i Kjøbenhavn, i Begyndelsen af Aarhundredet ligesaa lidet som i mine Unglingsaar i Forbindelse med nogen ydre Kirke; en saadan Nødvendighed, at være Medlem af nogen bestemt Menighed, blev ikke anerkjendt, og Sacramenterne gjaldt kun der, hvor de formedelst Forholdene forbrede Anerkjendelse. Man ansaae det i Almindelighed for en Indskrænkethed, at slutte sig til nogen ydre kirkelig Form, og denne Tænkemaade, der i den sidste Halvdeel af det attende Aarhundrede mere og mere havde gjort sig gjældende, kunde ikke fortrænges af den Philosophi og Poesi, der blev lydelig mod Slutningen af det forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Begge vendte sig rigtigstnok bort fra den blot sandfælsige Tilværelses

Smaaating og til det Guddommelige. I nogle faa bestemte Gemytter var denne Retning, der efterhaanden skulde blive en historisk, det er, en uudslettelig, vel hellig Alvor, men Philosophien begyndte med at fremhæve Bevidstheden i dens Selvstændighed, og i det Kant holdt os fast indenfor Sandseligheden, vel erkjendte en høiere Tilvarelse, bevægede dog den sandselige Tilvarelse sig om en af Sandseligheden betinget Bevidsthed, og var, som den viiste sig for os, det er, som vi opfattede den ifølge den lovgivende Tænken. Dette i sig selv sande Synspunkt for Tænkningen laa med alle sine Elementer, uden for Skolen, allerede i Tiden, og Fichte fandt, endnu mere bestemt end Kant, det altomfattende Udtryk for det. Derfor var Udelukkelsen af Psychologien i alle dens Retninger noget aldeles nødvendigt og Følgerigtigt; og da Religionen, som Saadan, aldrig kan eller tør adskille sig fra det virkelige Liv, blev den kun anerkjendt, forsaavidt som den lod sig beherske af Tænkningen, det er af Philosophien. Dette Standpunkt laa høiere, end alle Religionsformer; det beherskede Alle, og Digterne, saavelsom Philosopherne, erkjendte hiin vel fra dette Standpunkt af, men kun som et Udtryk af den speculative Tænkning. Vel gjaldt

dette paa en vis Maade ogsaa for den herskende Rationalisme, men Tænkningen selv havde i hiin tidligere Tid ikke erkjendt sin oprindelige, lovgivende Magt, det var dem kun en philosophisk Proces, der bestandigt befandede sig mere og mere i sig selv; Historien viste sig som et opvoksende Individ, og den, der havde den Lykke at opnaae den mandlige Alders Besindighed, turde see ned paa de barnagtige Drømme med et Smil. Saaledes var Religionen et Product af en umoden Epoche medens den ved Philosophien i alle dens Former erholdt en dyb Betydning, som det Høieste og Mægtigste af et aandigt Udviklingsstrin.

Det aandigt bevægede Menneske kan i sin Productivitet ikke let holde sig paa et reent abstract Trin af Betragtningen, og Digtningen forsmaaede det bestemt. Saaledes opstod der en indre Tilbøielighed til at construere ikke blot Tilværelsens religiøse kirkelige Former, men ogsaa til at være digterisk religiøs. Ligesom man tidligere ansaae sig for stor, ja andigt fornem, naar man havde løsrevet sig fra Kirken, saaledes valgte man nu en eller anden religiøs Form, snart denne, snart hiin, som noget aandigt Fornemt; det gjaldt som et dristigt Paradoxon, som Udtrykket

af en dyb Tænken, at være religiøs, og en Mængde af de af Speculationen bevægede Aander holdt af at svæve vilkaarligt imellem Spinoza og alle Slags Mystikere. Især bleve de Sidste fremhævede som interessante Curiositeter. Katholicismen blev sat ved Siden af Protestantismen, eller vel endog, hvad der syntes dristigere, over den.

Da jeg i 1803—1804 holdt mine Forelæsninger i Kjøbenhavn, erfarede jeg nu til min Forbauselse, at der ogsaa levede en Klasse Mennesker der, hvis Tilværelse var mig fuldkommen ubekjendt. Det var Rosenkruzere, erklærede Swedenborgianere, og saadanne som toge Deel i begge Deles Forbindelse. Nogle vare vel ogsaa Frimurere; det var Mand af alle Stænder, dog meest Saadanne, som levede i underordnede Forhold; Nogle uden al lærd Dannelselse, Nogle, der var udbildede ved Bestjæftigelse med en høi Gjenstand, udmærkede sig ved et ædelt Sprog, ja endog ved en klar Fremstilling og en simpel Opfatning af enkelte Ideer paa en Maade, der ikke sjældent satte mig i Forbauselse; men deres hele Anskuelse var mig dog aldeles fremmed. Fra den klare Fremstilling af enkelte Forhold, der vilkaarlig traf mig til sig, faldt de pludseligt ned i et bundløst mystiskt Morke,

i hvilket jeg aldeles ikke kunde finde rede. Overhovedet have alle mystiske Sectar, der ere forenede i hemmelige Selskaber altid havt noget Tilbagestødende, Uhyggeligt, Spøgelsesagtigt for mig, ligesom alle hemmelige Afsondringer bestemt strede imod min Natur. Den, som kjender mine Skrifter, veed, hvorledes endog det Selskab, der med Bestemthed sluttede sig til Tidens Anskuelse, Frimureriet, af mig blev betjæmpet. Ja, fire udmærkede Frimurere fandt det som Repræsentanter for forskjellige Loger nødvendigt at giendrive mig i Forening fra fire forskellige Synspunkter. Rosenkreuzerne, der opsogte mig i Kiøbenhavn, erkjendte snart hvor uforstaaelige de vare mig, endstjøndt Nogle tiltrak mig ved enkelte Yttringer og lode mig ahne en positivere Grund. Mange kom efter det første Besøg ikke mere igjen; Nogle vilde ikke saa snart opgive Haabet om at vinde mig; men lidt efter lidt forsvandt de Alle. Min Omgang med disse Mænd har slet ikke efterladt noget Spor af en aandig Indflydelse paa mig.

Men da jeg kom til Halle, fandtes der iblandt mine Tilhørere et selsomt Menneske, der virkelig har spillet en Rolle i mit Liv. I de lyttelige Aar 1805 og 1806 førend Krigen, studerede en vis J., en Søn

af en Grovsmed, i Halle. Han havde allerede i en høiere Alder, begyndt at studere, og udmærkede sig ved en bestemt mystisk religiøs Retning. Jacob Böhlm og Paracelsus, der for vare saa ubetinget forkastede og foragtede, bleve igjen opsøgte og agtede. Ungdommen erfarede, at Mysticismen havde spillet en betydelig og dyb Rolle i Slægtens aandige Udviklings Historie. Det var netop de dybsindigste Philosopher, der ikke formaaede at negte deres hemmelige Slægtskab med Mystikerne. Leibniz, ligesom senere Lessing, havde, som de unge Mennesker nu erfarede, taelt med Agtelse om Stomageren Jakob Böhlm. I den aandigt ophidsede Stemning, hvori man den Tid levede, kunde man vel vente, at netop de betydeligste unge Mand vilde glæde sig ved at træde i en nærmere Berørelse med et oprindeligt Exemplar af en Mystiker, der havde uddannet sig af sig selv. Dersom jeg ikke tager feil, var Marwitz den, der først gjorde opmærksom paa ham; han havde allerede lært at kjende ham i Berlin, da han var Discipel i Gymnasiet.

J. var virkelig et selsomt Menneske; han levede i den dybeste Almod og blev underholdt af sine Venner. At gaae dybere ind paa hans Art af Mysticisme,

der dog tildeels var opstaaet af Anskuelse af Natur-
 filosofien, forbundne med nogle af de tidligere
 Mystikers Lærdomme, og fortbannede sig ved hans
 egne Grublerier, anseer jeg for overskødigt; jeg vilde
 ogsaa nærpe være i Stand til at give en udførlig
 Fremstilling. Meget af det, jeg hørte om ham, stem-
 mede overens med det, der var mig bekendt fra
 Kjøbenhavn; jeg selv var altfor voldsomt greben af
 min egen Tænk, til at følge en fremmed Grublen
 med Opmærksomhed. Men den Indsigt, som han
 udøvede paa mine bedste Tilhørere, henvendte dog
 min Opmærksomhed paa ham. At han saa ligefrem,
 lod sig underholde af Andre, forekom mig vistnok
 noget mistænkeligt; men jeg vovede ikke at sælde
 nogen haard Dom over ham, og noget Oprindeligt,
 der satte ham i en aandig Bevægelse, troede jeg at
 maatte erkende og agte. Da de Studerende bleve
 afspaltede ved Krigen, mistede han de bortreiste Ben-
 ners Understøttelse men Sen havde han ganske vun-
 det for sig. Det var en virkelig mærkværdig Mand,
 en Søn af en rig Foged i Schlesien. Denne havde
 fra sin tidligste Ungdom af, af en særegen Førlig-
 lighed, beskæftiget sig med Geographien; han udmær-
 kede sig især ved sit nøie Kendskab til Kaart og be-

sad en kostbar Samling. Hans trofaste Hengivenhed for J. beundrede jeg. J. levede under det franske Herredømme i Halle understøttet af sin Ven; men denne Understøttelse var ingenlunde tilstrækkelig; enhver Sum, som man skænkede ham, forsvandt med en overordentlig Hurtighed. Jeg hørte i lang Tid intet fra ham.

I den sjønne Tid, da han levede midt iblandt mine Tilhørere, saae jeg ham næppe. Jeg havde en naturlig Afsty for alle Fanatikere; ogsaa efter at jeg under det vestphalske Herredømme var vendt tilbage til Halle, fik jeg ham i lang Tid ikke at see; endelig saae jeg ham i høi Grad ophidsset. "Jeg bliver forfulgt," — sagde han; — "mit Liv er i Fare; jeg beder om Deres Beskyttelse." Jeg kunde ikke begribe denne Fare; man var paa den Tid i Halle fuldkommen tolerant; det franske Herredømme vilde have beskyttet Enhver, hvordan hans religiøse Anskuelser end havde været. "Henvend De Dem til Øvrigheden;" — svarede jeg ham; — "en alvorlig Fare kan De ikke være underkastet." Nu erfarede jeg følgende Historie, der rigtigt nok beviser til hvilken Høide hans Fanatisme var stegen. Han var kommen i Forhold, der med Nette maatte give Anledning til

stor Forargelse blandt hans nærmeste Omgivelse.
 Han boede hos en fattig Borger, der i Universitetets
 blomstrende Tid havde ernæret sig som Studenterop-
 varter, men som nu, da der kun var faa Studenter
 der, og der herskede en stor Armod iblandt disse, var
 kommen i Nød. Denne Mands Kone var ikke me-
 get ung — hun havde nogle Børn, — hun var høist
 gemeen, ja, som jeg siden fik at vide, modbydelig.
 Nu havde der forsamlet sig en rigtigtnok meget lille
 Kreds af ringere Borgere omkring J. Der opstod
 en Art Menighed, hvis Middepunkt og Overhoved
 han var. Af hvilken Art denne Menighed var, veed
 jeg ikke, thi jeg vogtede mig vel for at træde den
 nærmere. Han havde imidlertid vidst at erbrærve
 sig en stor Magt over den; sin fattige Bert beher-
 skede han ganske. Denne maatte han nu have fore-
 stillet hans Forhold til hans Kone som et høist syndigt,
 ja forbømmeligt; for at redde sin Sjæl maatte han
 søge Skilsmisse. Manden skilte sig derfor fra sin
 Kone og J. ægtebe hende, i det han i en Forsamling
 af sine Tilhængere selv forrettede Vielsen. „Du var,“
 — saaledes tiltaelte han Konen; — „hidindtil en
 Kone i Verdens Pine, men en H— i Guds Pine;
 men fra nu af skal Du gjælde for en H— i Verdens

Dine, men i Guds Dine for en ret Hgtechustruc. — At en saadan forargerlig Dpforsel ikke kunde blive skjult, i det mindste ikke for hans nærmeste Omgi- velse, var at vente. Mange trak sig tilbage, vel og- saa nogle af Medlemmerne af hans Menighed. J. selv var fuldkommen ude af Stand til at foretage sig noget for at erbyrve sig sit Udkomme. Armod, Smuds og Gemcenhed herskede nu i hans Kred; Mange foragtede, Nogle hadede ham vel, og det var ikke usandsynligt at han var udsat for legemlige Mishandlinger. Den drøie usfordærvede Tænkemaade griber ved saadanne Leiligheder til følelige Argumen- ter, som man næppe vover at dable.

Imidlertid havde J. ligeledes vidst at vinde en ung Mand, en Theolog, for sig. Hvilken underlig smitsom Magt, der kan herke i sygelige religiøse Anstuelser, viiste sig nu ogsaa her. Den unge Mand havde en Brud i Berlin; han vandrede med hende detsfra til Halle for at lade sig vie af J.

En frygtelig Følelse af Mobbhydelighed gjennem- trængte mig, da jeg opdagede denne af en vanvittig Theologi, misforstaaede Philosophemer, og af sæbellig Gemeenbed, Smuds og Armod sammenværende Jana- tisme; det var en Hkshed, der endogsaa greb mig

physiſt, og det forekom mig fuldkommen ubegribeligt, at et ſaadant Menneſte nogenſinde kunde udøve nogen Indflydſe paa ædlere Aander. Ja ſelv paa min egen Virksomhed, der i hiin lyſtelige Tid vilſte ſig ſaa munter og klar, kaſtede der ſig ved dette Raſbølaug en dunkel Skygge, der opfyldte mig med Angſt.

Imidlertid kunde dette Forhold ikke vedvare. J. ſ Belgiſorer og trofaſte Ben havde forladt Halle; han kom tilbage blot for at redde ham. Til Fanatikerens tidligere Beundrede hørte Doctor Koreff; om denne hørte de, at han havde en ſtor Praxis i Paris, beboede et prægtigt Huus og ſaae ſtore Selskaber. Han maa dog tidligere have ſtaaet i en eller anden Forbindelſe med J.; ſin ſtore politiſke Løbebane havde han den Tid endnu ikke begyndt; ſelv hos Pariferne forſkaffede Koreff ſig Indgang ved tydſke Fantasterier, ved magnetiſke Kure og dæslige. Diſſe bleve be- kjendte for Pariferne ved det lette franſke Klædebon, ſom de bare, og ved den Bredeſtone, i hvilken de gttrede ſig. Den tidligere omtaelte Ben beſluttede nu at vandre til Paris med J., for at anſøge Koreff om Hjælp.

De ankom virkelig dertil til Feds. J. mae,

endstjøndt opdraget af velhavende Forældre og anstændigt flædt, dog, da han kom til Paris, vel ikke have viist sig saaledes, som Koreff ønskede det, desuden var den franske Dannelsse, og sandsynligviis ogsaa Sproget ham ganske fremmed. Hvorledes J. præsenterede sig, kan man vel tænke sig. I hvilken Forlegenhed Koreff maa være kommen, er begribeligt, hvorledes han befriede sig fra dette Besøg veed jeg ikke. Nogle ikke ubetydelige Offre maa han have bragt; de vare ikke ganske utilfredse med ham.

Men ogsaa jeg var nu kommen i et Forhold, der ikke var meget behageligt. J. havde, jeg kan sige paanødt mig sin anseelige Kortsamling som en Foræring; den indeholdt kostbare Skatte. Jeg vægrede mig længe, men jeg vil ikke retfærdiggjøre mig; jeg burde ikke have modtaget en Foræring af det Slags. Der hvilede vel ingen Forpligtelse paa Modtagelsen, men jeg maatte dog tilstaae mig selv, at jeg fra nu af var traadt i et Slags forpligtende Forhold til J. saavel som til J., der ikke lod sig afvise. J. forlob igjen Halle; og jeg maatte af og til bringe vel ringe, men dog i min Stilling meget trykkende Offre. Nu hengik der flere Aar; jeg hørte intet fra Kanatikeren, eller fra hans Familie. Men

nogle Aar efter Krigen kom han til min Jerstrækkelse med Kone og Børn, lig en ond Dæmon, til Breslau. At det især var møntet paa mig, maatte jeg vel forudsætte. Guldkommen at overse ham og at give ham til Priis, turde jeg ikke; at ernære ham med hans Familie formaaede jeg ikke. Han forblev, hvis jeg ikke tager feil, næsten i tre Aar i Breslau. Hvad han har kostet mig veed jeg ikke; men hver PENDING blev mig afpræsset i en meget trykkende Forsatning. Men her vidste J. at forslaffe sig fattige Folks Tillid og at beherske dem. Den kongelige Bank, der indtog det nederste Stokværk af Universitetsbygningen, som jeg beboede, holdt en Portner, der levede med sin Kone i en barnløs Tilstand; det var et stille, agtværdigt Ægtepar; begge vare gamle. Uden mit Vidende besøgte J. disse gamle Folk og vidste saaledes at indsmigre sig hos dem, at de betroede ham en i deres Forsatning meget betydelig Sum Penge. En anden Familie havde med min Tilladelse nedsat sig udenfor mit Huus; den havde udskillet og salbed Studenterne Brugter, Rager o. s. v. Det var høist selsomme Gestalter, forunderlige Dværgstikkelser, der havde noget Samt, Dinglende i enhver Bevægelse. Manden og hans Søster formaaede

næppe at tale forstaaeligt; det lod næsten til at de var sjantede. Konen forekom mig vel mere forstant dig, men hendes lille urene Gestalt tabte sig dog mellem de to Andre, som om den var en fuldkommen beslagt. Jeg kunde ikke afflaae disse hjælpløse Mennesker deres Begjæring. Min ellers saa anseelige Bolig havde nu faaet et selsomt Bartegn; mine Venner loe og paastode, at jeg lod mig bevogte af Risser. Jeg troede aldrig, at denne afstræffende Familie kunde fortjene Noget; men Konen var snild og stræbsom; lidt efter lidt tiltog deres Fortjeneste; skønne Frugter vare udstillede, tilløkkende og i Mængde; det, de bode tilfals, laa reenligt og appetiteligt der, og man oversaae næsten ganske de selsomme og rigtigt nok kun lidt tilløkkende Gestalter. Jeg saa nu Konen og Manden i deres Søndagsstads, klædte næsten med et Slags Elegans. Ogsaa i denne Familie vidste J. at trænge ind; ogsaa det, som den kummerligt sammensparede, vidste han at tilegne sig. Jeg erfarede nu ogsaa, at hans Datter gik om og betlede i de anseeligste Huse. At mit Navn ved saadanne Leiligheder ikke sjældent blev compromitteret, maa jeg vel desværre forudsætte.

Dette Liv kunde han ligesaaletid fortsætte i lang

Tid i Breslau, som i Halle. Pludseligt forsvandt han; jeg erfarede det kun derved, at de fattige Familier i og omkring min Bolig kom til mig, jamrede sig og viste mig de Forordninger, han havde givet dem. Jeg turde ikke negte, at hans Forhold til mig, hans hyppige Besøg, vel maatte have grundet hans Credit hos disse fattige, tillidsfulde Mennesker. Jeg fandt mig forpligtet til at acceptere Forordningerne som Berler, og saaledes var min første personlige Tilmærkelse til en Janatiker kommen mig dyrt at staae.

Dette Menneske har i nogle Aar beskæftiget og foruroliget mig. Ikke blot de betydelige Udgifter, der ikke sjældent satte mig i Forlegenhed og føde i et stort Misforhold til min Stilling, berørte mig paa en ubehagelig Maade; ogsaa det Indtryk, som 3. tidligere havde gjort paa meest udmærkede unge Mænd, fremkaldte allehaande betænkelige Betragtninger. Han bragte mig undertiden nogle trykte Ark, der aabenbart ingen anden Hensigt havde, end at understøtte hans Petleri. De indeholdt nogle philosophist-theosophiske Opsatser, der aldrig traad ud af den tomme Almindelighed, saaledes som de ved hans gjentagne Beskæftigelse med nogle mystiske Forfattere.

Hvad jeg oplevede. X.

og ved hans ikke meget dybe Bekjendtskab med Fichte og Schelling med Letthed kunde sammenstrive. Ogsaa de Samtaler, som jeg førte med ham, naaede ikke videre. En sand productiv Eiendommelighed kunde jeg aldeles ikke erkjende, og hans hele Færd angstede mig. Endstjøndt jeg tilskrev hans Kones Gemeenhed meget af det Dabelværdige og længe paa enhver Naade søgte at undskyldte den grublende Mand, maatte jeg dog tilsidst lade ham falde. Han saae begge sine Døttre vore op til fuldkommen uddannede Tiggersker; det var ham, der misbrugte hele sin Indflydelse paa Mænd af ringere Stand for at afløkke dem Summer, som de i deres Armod ikke kunde undvære. Det var mig her fuldkommen klart, hvorledes et saadant uvirksomt, drømmende og grublende Liv ikke blot medførte ydre, men ogsaa indre sædelige Fæder, og at den drømmeriske Læd og den tilsyneladende Besjæftigelse med gestaltløse, ufrugtbare, religiøse Anskuelse altid mere og mere frembragte et virkelig uchristeligt Levned. Det sande christelige Liv udmærker sig ved Roie, Arbeide, anstrængt Virksomhed, der forstandigt er beregnet paa den nærværende Tids Trang. Kun af en saadan uafbrudt Virksomhed udspringer den glade Tillid, der alene sørger for den

nærværende Dag og roligt overlader den nærmeste Fremtid til Gud. Jeg har havt kun altfor megen Velsigthed til at kjende Følgerne af en Guyons Quiescisme, der vidste endog at imponere den fortræffelige Fenelon. De virkelige usædelige og uchristelige Tilfælder, der stedse ligge skjulte i denne Retning, kaldte da bestandigt den ulykkelige J. tilbage i min Erindring.

Før mig havde dette Menneske altid noget frastødende, og alle hans Bestræbelser for at vinde mig, gjorde kun, at jeg opdagede hans hele Tilværelses bestandigt tiltagende Uklarhed og Tomhed, der forgjæves stræbte efter en positiv Gestalts Fylde, for bestandigt paa ny at nedsynke i en lad Resignation. Jeg var aldrig i hans Bolig, og hver Gang jeg tænkte mig midt i hans Familie kom en stinkende Lugt af Smuds og Uorden, det sande Billede af hans ulykkelige indre Liv, mig imøde. Han selv og hans Døtre viiste mig med sammenbetlet Pynt i mit Huus, og det gjennemfigtige Glitterstads formaaede kun som et tyndt Slør at skjule den stinkende Ureenlighed; han levede en Tid lang i Berlin, ligesom i Breslau, blev der sat i Gældsfængslet, indtil hans Creditorer indsaar, at de kun maatte føde ham, uden at kunne

vente nogen Betaling. Han skal, som jeg har hørt men som rigtignot synes mig ubegribeligt, have erhødt et Præstekald i en langt bortliggende Egn. Hvad der siden er blevet af ham veed jeg ikke.

Overhovedet gik min religiøse Retning i de sidste Aar, som jeg tilbragte i Halle, og, efter Krigen i i Breslau, en betydelig Krisis imøde. Jeg havde hidindtil ikke følt Trang til at tilhøre nogen Menighed og Begrebet, en Kirke, var mig fuldkommen fremmed. Vel var Religionen mig noget Givet, ligesom Naturen; jeg indsaac, at den som Saadant maatte blive mig Alt eller Intet; men den kjæmpede for sig selv efter en sikker Gestalt, ja, den forekom mig næsten ganske som et Product af venstabelig Hoiagtelse og Tilbøielighed. Den der har havt den Lykke at leve i nogen Forbindelse med Schleiermacher; den der har lært at kjende den aldeles ædle, inderligt beroligende og rensende Magt, som han udøvede paa Enhver, der hengav sig til ham, vil finde det begribeligt, hvorledes Begrebet en Kirke ganske kan blive opslugt af Venstabet. Desværre har jeg senere indseet hvorledes denne Kirkens Opgaaen i subjectiv Tilbøielighed bestandigt mere bestemt blevet almindeligt

Tidens Tegn. Man kan ikke negte, naar man
 i Tydskland to Aarhundreder igjennem overskuer det
 tydske Folks Tilstand, at dette Gjennemgangspunkt har
 været meget gavnligt og af dyb Betydning for
 Christendommens Gjenopvaagnen. Bunsen var som
 bekendt, den Første, der ved et aandigt Overblik fulgte
 den protestantiske Kirkesangs Udviklingsstrin. Der
 seer man hvorledes Sangene bestandigt mere tabte
 den objectiv kirkelige Betydning, og antog en mere
 subjectiv, indre, personlig. Denne Retning, der ud-
 viklede sig med Bestemthed, var en almindelig histo-
 rist hos de mere Dannede, og ud fra disse udbredte
 den sig over den hele Menighed klarere eller uklarere,
 bestandigt videre; den var vist nok i een Henseende
 en reen christelig, men dog en eensidig, thi medens
 den sluttede sig til Frelserens guddommelige Bjærg-
 præken og afledte enhver Handling af Sindelaget,
 og derved oplivede den Mening, der var levende i
 Troen, virkede den inderligt bestandigt mere og mere
 dybt. Det foranderlige Sindelag greb den efter sin
 høiere Betydning fikre Mening (Troen), et Abstrac-
 tum af Sædeligheden traad i Stedet for Troen,
 som det Blivende og det, der skulde styrke og oplive
 Christendommen, tjente til fuldkommen at under-
 grave den.

Nationalismen, der dannede sig af denne den sandfælige Bevidstheds Subjectivitet, bragte det derhen, at Gud selv som et Personligheden forehavende Ideal, blev anset for noget, der verlede med Personen og dens Tilstande. Hvorfor denne fra al Religion afvendte Forestilling end var, grænse den dog til en yppig, natlig, phantastisk Poesi, der gav Livet til Priis for mørke Dæmoner, meddeelte den hele Tilværelse noget Spøgelseagtigt og kun formaaede at redde sig fra sin egen Angst ved en letsin dig Hengivelse. Begge disse modsatte Retninger berørte mig vel, men vare dog paa enhver Maade mindre farlige; desto mere blev jeg foruroliget af to høiere liggende, som jeg ikke formaaede at afvise.

Religionens Stilling til Dogmatiken og overhovedet til Theologien, blev mig først efterhaanden klar. At Religionen paa enhver Maade maatte være et Menneske Intet eller Alt, det ubetinget Høieste, eller noget, som det reent ud maatte afvise, var mig fuldkommen klart. At Religionen med den veksende Form, hvori den under mange Slags Stridigheder uddannede sig i Kirkehistorien, ikke kunde være en Saadan, som formaaede at tilfredsstille mig, var mig indlysende; ligesaa vist var det mig, at en Sag,

der af alle dem, der satte mig aandigt i Bevægelse, forekom mig som den høieste og vigtigste, ogsaa med dyb Alvor maatte beskæftige mig. Jeg kunde ikke med Tankeløshed oversee det, der afgjorde min Tilværelses Bæsen. Men nu stod Dogmatikken truende ligeoverfor mig, med den Fordring bestemt at dømme om Religionen; jeg skulde, naar jeg sluttede mig til en Kirke og dens Menighed, tillige underkaste mig Theologiens dogmatiske Bestemmelser. Dette syntes mig, saaledes, som jeg havde opfattet den kristelige Religion, umueligt; jeg kunde ikke betragte den som Produktet af et menneskeligt Studium; meget mere gik min Fordring derhen, at vinde et Standpunkt, fra hvilket Religionen var noget for Theologen, saavel som for mig lige Bindende og Bydende. For en højere Tilværelse maatte Theologernes Forhold til Religionen være det samme som Naturforskerens til Naturen; og ligesaa lidet som Naturen, efter dens Bæsen og Sandhed, saaledes som den er alle Mennesker givende, lider en Forandring ved Naturvidenskabens Opdagelser, men denne meget mere kun bliver uuelig, i det Forsteren aldeles hengiver sig til Naturen; saaledes maatte ogsaa Religionen, adskilt fra Dogmatik og Eregetik, være noget blivende

og varigt, der ikke var underkastet menneskelige Bestemmelser. Kun som noget Saadant kunde en Kirke danne sig. Saaledes opstod vel Begrebet om en Kirke hos mig, men denne var ikke en, som viiste sig i en bestemt Form saaledes som den dannede sig i Historien, men meget mere den, som man pleier at kalde den usynlige, altsaa en reen aandelig, der ikke formaaede at erholde nogen historisk Gestalt, som mere eller mindre var at finde i alle Kirkers Form, uden at den ved nogen af dem, der viiste sig, blev udtrykt i sin fuldkomne Klarhed.

Men hvor skulde jeg nu finde og erkjende en Saadan, og en, som denne, fra al menneskelig Forsten adskilt Religion? Maatte jeg, for at være en Christen i Ordets fuldkomneste Mening, blive en Theolog og opgive de Studier, hvortil Natur og Talent kaldte mig og som jeg betragtede som en guddommelig Gave, for i min fremrykkende Alder at begynde et nyt Studium, til hvilket jeg, det maa jeg tilstaae, ingen Evner besad? Jeg maatte betragte en saadan Beslutning som en Formastelse; endog mit religiøse Sindelag, der bestandigt blev mere alvorligt, opfordrede mig til at blive det kald tro, som jeg erkjendte som et guddommeligt. Gaa Mennesker have alvorli-

gære gennemkæmpet denne indre Kamp, end jeg. Vel var jeg af mit ganske Hjerte en Protestant, men jeg maatte tilstaae, at Protestantismen, saaledes som den dannede sig i Tiden, fremkaldte denne betænkelige Kamp, men ingenlunde jævne den. Saaledes var jeg midt i min religiøse Anskuelse givet til Priis for indre Tvivl. Vel siger Protestantismen: „Du skal holde Dig til Skriften; i den skal Du forste Dag og Nat,“ men over den havde jo Theologernes Studium udgydet sig; selv den bellige Skrifts Anskuelse saaledes som den fra min Barndom af dannede sig i mig, var jo ingen umiddelbar, men meget mere en middelbar, der udgik fra Theologien. Hvor kunde jeg ogsaa i nogen Maade haabe, at min Anskuelse af den bibelske Sandhed, saaledes som den greb mig trostende af Erindringen fra min Barndom og tidligere Ungdom, da al saadan Tvivl var bortskjæret, vilde nu vise sig reen for al fremmed Indflydelse?

Men min dærende Stilling var endnu betænkelig, naar jeg overveiede Religionens Forhold til Philosophien. Speculationen havde grebet mig, og jeg formaaede ikke mere at afvise den; den har, som Hegel saa rigtigt siger, den samme Gjenstand som Religionen. Begge beskæftige sig med det Evige,

ikke Foranderlige; Begge ere kun absolut at fatte af sig selv; Philosophien ophører med at være en Saa-
dan, naar den ikke bliver begreben af sig selv, lige-
som Religionen taber al Sandhed, naar den bliver
frembragt af Noget, der er den fremmed. I det
Sandfelige ligger Naturen med dens uovervinde-
lige Realitet for os, og Intet formaaer at tilintet-
gjøre den. Philosophien optager den selv (den indre
Tilværelse som den ydre) i sin aandige Proces; den
fordrer en absolut egen Daad af Selvbevidstheden;
men bestandigt mægtigere greb Religionen mig, som
noget Givet, Skænket, lig Naturen.

Jeg kan adskille Epøcher i mit Liv, i hvilke en
ubetinget Hengivenhed fandt sin Gjenstand i bestan-
digt dybere Former. Saaledes traad Philosophien
og den betænkelige Kamp for en Nationalitet mig
først imøde. Schelling og Tydskland tilfredsstillede
mig, og en ungdommelig Kjærlighed lykkaliggjorde
mig. I Bidskaben, i min Hengivenhed for et Folk,
der var i Fare, men som skulde en mig hellig Frem-
tid i sig, var jeg lykkelig, og min faste Overbeviis-
ning kjæmpede fuld af Haab med den indre Tvivl
og med de truende Farer. Senere i den, som det
syntes, ulykkeligste Stilling, levede jeg i den inder-

ligste Forbindelse med en Ven af Betydning; af Hengivenhed udsprang Selvdaad, og Modsigelsen syntes løst og enhver Tvivl hævet. Saaledes opstod hiin lyttelige Tid, da Ulykken vel sværede truende over det Land, hvis Borger jeg var bleven, ligesom over det, som jeg tilhørte ved Fødselen og den der tilbragte Ungdom, men dog endnu ikke var tilfede. Min Stemning paa den Tid udtaler sig reneft i Indledningen til „Grundtræffene af den philosophiske Naturvidenskab,“ jeg dicterer Slutningen af den:

Jeg lod det, der gaaer foran, nedskrive reent af Hukommelsen; vel sværede den nysnævnte Indledning for mig, men det var mange Aar siden jeg havde læst den; jeg tager den nu igjen i Haanden og forbauses over den Trost, med hvilken Slutningen af denne Indledning udtrykker det, der foresvævede mig af den indre Erindring. Det lod saaledes:

„Anden omfatter Naturen, som Elfteren sin Elste, hengivende sig ganske til den, findende sig selv i den, oprindeligt, umiddelbart, reent. Dens evigt friske Tilværelse er dens egen og i al Omværling med dette Ene, hersker Livet, der aldrig forgaaer og er Kjærligheden selv. Fatter Gemyttets Særegne, og Tilværelsens Almindelige vil fuldt af Kjærlighed gribe

Eder i Universets uforanderlige Love, som Typus for alt det Særegne; fatter det Særegne ved Tilværelsen, og en evig Omverling vil føre Eder det ved Tilblivelsen Værende, paa alle Veie imøde; fatter begge Dele imod hinanden og et eget Liv vil som Organisation træde imellem Begge og strax paa et hvert Punkt tilkjiendegive Foreningen."

"Grebet af denne uendelige Kjærlighed finder Gemyttet sig igjen i Tingene, og den Relation, det Hensynenes Maal, ved hvilket Tankerne kun vise sig mere beslægtede og forstaaelige, Tingene mere fjærne og fremmede, er forsvunden. Ganske hensunken i det Evige i Naturen, finde vi os uden Frygt som Natur og redde Friheden, i det vi hengive den." —

"En var det forundt at fatte i det sig selv gien- givne Gemyt det Menneffeliges Former i reen Eien- dommelighed, at forstyrre alle formørkende Hensyn paa ethvert Punkt af den historiske og bevidste Tilværelse; at affondre med sikker Haand alt Abre, Ureengjørende, saa at det omhyggeligt Adskilte kun var forenct med sig selv og med det Hele; dermed at forstyrre denne adskillende Tids Formastelighed, og at aabenbare Gemyttets og Naturens evige Kjærlig- hed, Religionen. Som denne nævner jeg Schleier-

macher. Hans Bestræbelser maa vi gjøre os egne, thi den guddommelige Natur overgiver sig kun til det rensende Gemyt."

Intet udtrykker mere trofast hvad Schleiermacher den Tid var mig; mit Forhold til ham indeholdt den egentlige Kerne af mit Livs kjønneste Blomstertid; det var den tidligere aandige Kjærligheds bellige Ruus, der gjennemtrængte mig og viin tidligere Ungdoms religiøse Umiddelbarhed traad med sine Glæder og sin Tillidsfuldhed igien frem; den styrkede min Personlighed, udvidede den, saa at den inderligt forbandt sig med Folket; den gav mig i den ulykkelige Tid under et fremmed Herredømmes Tryk, den Tillid og det Haab, der endog ved den fremrykkende Alder fastholdt og fornyede den allerede bortvegne Ungdom.

Mit venstabelige, trofaste Forhold til Blane i Halle var en Fortsættelse af det Tidligere til Schleiermacher. Han tilhørte os Begge paa samme Maade, han udgjorde den usynlige Kirkes Repræsentant, der forenede os. Hvor meget det var mig Alvor med Religionen, beviser mit lille Skrift: "über die Idee der Universität." Men det beviser ligesaa meget hvor aldeles min Kirke var en usynlig; netop fordi den holdt det indre ikke synligt Fremtrædende reent,

var det Synlige i den confessionelle Form den lige-
gyldigt. Og saaledes kunde jeg uden nogen religiøs
Betænkning slutte mig til den reformeerte Kirke. De
tre af denne Kirkes Præster, Dohlhoh, Nicnäcker og
Blanc, vare mine Venner, ligesom de Alle vare for-
bundne med Schleiermacher. De Forskjel, der adskilte
den lutheriske Kirke fra de Reformeerte, havde for os
kun en videnskabelig, theologisk-dogmatisk Betydning,
ingenlunde en religiøs, og vi kunde slutte os til den
ene Anskuelse, uden at nægte den Andens Værd. Det
var mig fuldkommen tilstrækkeligt, at Præsten ved
Altergangen ikke paatrængte mig de Reformeertes
Anskuelse, at han ikke brugte Zwinglianernes Ord:
„Det betyder,“ naar han rakte mig Brødet og Vinen,
men sagde ligesom med Skriften: „det er.“ Saa-
ledes var jeg, ligesom Schleiermacher, førend Indfø-
relsen af Unionen, i den reneste Forstand en Unionist,
og det med mange tusinde Katekristeligtsindede, af
fuld, reen, religiøs Overbeviisning.

Overgangen fra det reent Personlige eller fra den
ved personlig religiøs Tilbøielighed og Tillid tilveie-
bragte Religiositet, til den reent Virkelige, er den sande
Afgjørende, og først efter at man ganske har hengivet
sig til en Kirke, saa at man ikke lever ind i den ved

den reflecterende Erkjenden, men aandigt og ligefrem lever ud af den, som Sjælen af sit Legeme, tør man kalde sig en Christen i Ordets fuldkomneste Mening. Er man efter mange Kampe kommen saa vidt, at man finder Trang til en Kirke, kan man i Gjerningen først sige, at man har naaet det høieste Maal, efter hvilket en sand Religiositet stræber, og kun Kirken formaaer at give os en sand Fred. Den blot subjective ved Personligheden grundede Overbeviisning indeholder i sig selv ingen reen, absolut Sikkerhed; selv naar den træder frem i den strængeste og nødvendigeste speculative Form, forudsætter den Virkeligheden, det vil sige, en Kirke, indeholder dens Erklæring, ligesom en Historie og Natur Philosophi indeholder Historiens og Naturens høiere, aandige Erklæring. Ere begge de Sidste ikke reent givne i deres Udvikling, saa er Betragtningen fuldkommen en tom og den virkelig levende Erkjenden bliver bestandigt noget Baklende.

I Kirken træder først den absolute Hengivenhed ligeoverfor den absolute Erkjenden. Ingen, der ikke har oplevet det, veed, hvor vanskelig den Beslutning er, ganske at hengive sig til Religiositet, efterat Erkjendelsen, rettet paa det Evige, er bleven vækket og

dens Fordringer gjort gjældende. Levede vi med den samme Sikkerhed religiøst et evigt Liv i og med Gud, som vi leve sandfælt i den sandfælte Verden, vilde vi ikke blot aandigt gennemskue Tænkningens abstracte Bæren, men ogsaa den levende Tilværelse i en guddommelig Verden og opgaae i hiin. Det eensfoldige rene Sind kan dette lyfkes, endogsaa uden en skarp Erkjendelse; den Erkjendende lyfkes det vanskeligt, ja maaskee aldrig ganske; thi der hvor den levende Tilværelse, ligesom Tænkningen, har fundet det ene og samme inderste Sted, er det vanskeligt, at holde dem reent fra hinanden og at erkjende Begge i deres fulde kommen i sig afsluttede Absoluthed. Hver der viser sig en eller anden Vanskelighed for Tænkprocessen, er den kun alt for tilbøielig til at udøve en Magt over Gjenstanden selv. Den forsøger jo ofte nok, at beherske Naturen voldsomt, naar Betragtningens Object ikke vil føie sig efter den fragmentariske Tænken efter opfundne Forudsætninger. Og maa man ikke tilstaae, at Historiens Udviklingsproces til lige er en Tænkproces? og vel en ikke fuldbendt, der fremtræder — ja maa fremtræde i mægtige Gemytter paa ethvert Udviklingsstrin med den Fordring, at være en absolut. Der gives en Tænkning

gens Samvittighed som absolut aadrig Frihed, ligesom der gives en Tilværelsens og Livets Samvittighed og Begge blive aldrig ustraffet bekæmpede. Tænkningens Kamp fremavlede paa ethvert Trin af den historiske Philosophie en bestemt Epoche ligeoverfor Religionen. Erkjendelsen var da det Fjendtlige, der vilde udøve en Magt over Gienstanden, der ikke tilkom den. Men den er ikke alene mægtig der, hvor den er klarest, den udvider sig fra den strængere Skole i mange Slags Modificationer over et heelt Folk; den fremavler den indre religiøse Tvivl og frembringer under mange Slags Former en Christendom, der her gestalter sig saaledes og der anderledes, der snart reflecterer speculativt, snart mystisk og fanatisk, altid udspringer af en klar eller uklar Tænkning og er indskrænket doctrinær. Den rene Hengivelse, d. s. den guddommelige Magt, og, hvad der er det Samme, den guddommelige Raade, der fuldkommen hensætter os i Kirkens forskjellige levende Organisationer, tilintetgjør den Trældom, som den ufrivilligt givne Religion underkaster os, ligeoverfor en ikke guddommelig Erkjendelse, og ligeledes underkaster os ufrivilligt en indskrænket Erkjendelse, ligeoverfor en umoden givne Religion. Kun den fuldkomne, den hele

Hvad jeg oplevede. X.

Tilværelse omfattende, alt sit guddommelige Maal tilførende Hengivelse, gør os hjemme i Verdens og Slægtens guddommelige Udvikling, og hvor Tilværelsen finder sig tilfredsstillet i sig selv, er Erkjendelsen ogsaa noget i sig afsluttet, den ufrivillige Underkastelses Trældom forvandlet til et barnligt Forhold til Gud. Men imod dette barnlige Forhold strider den hele nærværende Slægt. Man vil ikke lade sig betage den Ret, at byde over Gjenstanden, hvor den er saa nær beslægtet med Tænkningen; ogsaa fremtrængte sig kun altfor ofte den Overbeviisning, at den guddommelige Udvikling, hvor den viiste sig sygelig og hemmet, ikke skred frem i venstabelig Overeensstemmelse med en levende Erkjendelse, der udviklede sig af sig selv, men Tænkningens Udvikling meget mere blev voldsomt afbrudt og frastjendt sin evige Ret. Selv, hvor en saadan Overbeviisning ikke udsprang af en klar Indsigt, lod Erkjendelsens Samvittighed sig ikke fortrænge, ligesom Handlingens Samvittighed aldrig ganske forsvinder, endog hos det usædeligste Menneske. Derfra det Tidens Had til en indskrænket religiøs Hengivenhed, den Ringecagt, ja Foragt, der blev de saa kaldte Fromme til Deel. At opgive Erkjendelsen syntes at nedværdige Mennesket til Dyr; man saae i

disse fromme Mennesker, der trak sig flye og frygt-
somme tilbage af Historiens levende Strøm, kun
Saadanne, som affondrede sig fra den levende frem-
sribende Slægt, for at berebe sig en egen Salighed.

Ogsaa jeg maatte bekjende, at denne Kamp havde
grebet mit hele Indre, og aldrig fuldkommen blev
neddæmpet, ja, den er endnu der, og den fuldkomne
Pengivelse, der alligevel fastholder den frie Tænk-
en, vil vel aldrig komme til Modenhed medens jeg lever.
Jeg havde, da jeg forlod Halle, som ovenfor er sagt,
ja i Breslau, endnu nogle Aar efter Krigen, vel ind-
seet Nødvendigheden af en Kirke; den dybe Natur-
følelse, der allerede i min tidligste Barndom saa in-
derligt forenede sig med den Religiøse, at den sand-
selige Tilværelse og alle dens levende Former bleve
mig guddommelige Aabenbaringer og al Historie
guddommelig Natur, vaagnede, jo nærmere Bar-
nets Religion traad mig, igjen, og al Erkjendelse
maatte blive erkjendt af en objectiv guddommelig
Natur, hvad der var sandt i den, af en Over-
sandselig. Men denne Erkjendelse blev endnu intet
Liv; Kirkens Tilværelse syntes mig nødvendig; men
den viiste sig ikke for mig, den blev den reent almin-
delige, en aldeles usynlig, der boer i den hele Slægt,

ogfaa hvor den ikke viser sig. Den blev mig vel det reent u dødelige Guddommelige i ethvert Menneſte, Kilden til Frelſe og Salighed, hvor man underkaſtede ſig, Kilden til al Ulykke og Fordømmelſe, hvor man beſtjæmpede den. Men denne Aabenbaring var mig endnu en Hjulſt; den havde ikke erholdt nogen Geſtalt, intet Sted fundet. Jeg kendte den Tid, i hvilken jeg levede, kun altfor godt, jeg havde gjennemlevet den i alle dens Bepægelſer, ikke blot udvortes, men ogfaa indvortes, jeg indſaae meget vel, at det at være Medlem af en Menighed ogfaa indeholet den Nødvendighed at viſe ſig for Verden ſom et Saa- dant. Jeg vidſte, at, naar jeg paa denne Maade vendte mig til Kirken, vilde Habet, eller naar min Maade at træde frem paa ikke tillod dette at opkomme, dog en ringeagtede Medlidenbed, uundgaaeligt træffe mig; at den hele frit tænkende Verden vilde betegne mig ligesom Borne: ſom en Apoſtat fra Philoſophien og en Neophyt i Troen, det vil ſige, ſom et fuldkommen ſamvittighedsløſt Menneſte med Hensyn til den formaaſteligt undertrykte Tænken. Hvilken Magt diſſe ydre Hensyn udøvede, vil jeg lade uomtaelt, de vilde uden tvivl ingen Magt have udøvet over mig, derſom den indre Kamp allerede havde været

stillet. Saalænge den rystede mig i mit Indre, kunde den ydre Beslutning ikke blive moden. Men jeg begreb paa denne Tid meget vel, hvorledes denne Dval kunde medføre en, jeg maatte sige, fortvivlet Beslutning. Nu indsaae jeg, hvorledes religiøst dybtbevægede Gemytter kunde, udmattede og trætte af en vedvarende Bakklen, der hvor det gjaldt det Høieste, Hellige, beslutte sig til at blive katolske. Men jeg var en altfor ivrig Protestant, tilhørte ganske og aldeles den fremstridende Historie, og kunde ikke mere ved et Salto mortale redde mig i Armene paa en historisk forgangen Kirke.

Hvorledes jeg nu blev et Medlem af en Menighed og som et Saadant traad frem til Udgørelse for alle mine Benner, skal nu blive udviklet. De ydre Anledninger, der bevægede mig dertil og gjorde at min Beslutning blev moden, danne væsentlige Momenter i et Skrift, i hvilket jeg besluttede at optegne hvad jeg oplevede, og de tør ikke forties.

Naar min aandige Udviklingsgang varede saalænge, hvilket udentvivl hang sammen med mit vedvarende ungdommelige Sind, da laa dette deri, at

jeg var nødt til at giennemleve alt ikke blot indvortes, men ogsaa udvortes; indvortes, thi en blot sandelig Erfaring var mig ikke tilstrækkelig; denne erholdt først sit Værd ved den aandige Betydning, som den antog; og ligesom mange Mennesker først begribe Tingene, naar de blive sandfeliggjorte, saa maatte enhver sandelig Erfaring gaae over i en høiere aandig Proces, naar den skulde blive mig forstaaelig; dog uden hiin kunde den aandige Proces ligesaalet opstaae hos mig. Nu forøgedes netop disse Erfaringer, og jeg nærmede mig til mit halvtredshindstyvende Aar da den Sidste traad mig imøde. Jeg kaldte Erfaringer af dette Slags guddommelig Styrelse. At jeg iblandt den Masse af inderligt med sig selv kjæmpende Præster, der, svævende uvisse imellem Tro og Reflexion, besatte næsten alle Præstestole, fandt Scheibels, netop som min indre Kamp var fægen til det Høieste, forekom udvortes som et Tilfælde. At dette Tilfælde foiede sig organiskt ind i min indre Udviklingsgang, tvang mig til at betragte det som en sandig Proces, der, for saa vidt som den yttrede sig, fandt Sted med en indre Nødvendighed, som følge af en erholdt Hensigtsmæssighed af guddommelig Art, og just derved det udvortes tilsyneladende Usammenhæng

gende sin indre Betydning og vakte en Overbeviisning, der var fastere, end enhver blot Sandselig.

Det, der adskilte Scheibel fra alle de Benner, der vare aandeligt betydeligere end han, var netop det, at han slet ikke var speculativt uddannet; tværtimod viiste han sig ganske udygtig til den fine Tænkens, og dog inderligt aandigt bevæget. Religionen laa for ham som noget færdigt; ikke blot hvad der blev aabenbaret, men og saaledes som det traad ham imøde, forekom ham nødvendigt og vigtigt. Naar en Udtydning af den høieste Troeshemmelighed, Herrens Nadvære, forekom ham utilladelig, ja formastelig, saa gjaldt dette ikke alene om denne; enhver fri Udtydning forekom ham syndig, den bogstavelige Mening var ham Alt, og det kom kun an paa at give Ordet som et Saadant, som religiøs Kjendsgjærning, dets rette Stilling. Dette alene var hans Formaal med det ham i enhver Henseende vigtige exegetiske Studium. Meningen, der opstod derved, var ham et religiøst Factum, og hvormeget den endog stred imod den reflecterende Fornuft, var han dog, som ved et uimodsigeligt Naturfactum tvungen til at antage den. Saaledes forekom den, bellige Skrift ham som en højere Natur; han var den underkastet, ligesom den legem-

lige; naar han factist havde naaet den Overbeviisning, at det stod saaledes i den hellige Skrift, havde han gjort en Erfaring, der ledede ham saaa sikkert, som Bygningen af hans organiske Legeme hans Bevægelser. Der opstod ingen Tvivl, alle hans Betragtninger, der ikke sjældent røbede en mærkbarlig Skarpsindighed, vare fuldkommen instinctsmæssige og bare Instinctens Sikkerhed. Intet formaaede at sætte ham i Uro eller Tvivl. Denne fuldkomne Sikkerhed var ham Tro. Jeg har allerede tidligere omtaelt den Magt, som han udøvede som Prædikant. Denne Sikkerhed gik uimodstaaeligt over paa Tilhørerne; jeg formaaede ikke at modstaae den. Han kaldte sit Standpunkt Troens Standpunkt, og netop denne søgte jeg, og fandt en levende Repræsentant for den. Scheibel havde forsamlet en Menighed om sig, der ganske tilhørte ham. Den bestod ikke blot af ringe Folk af indskrænket Forstand, men ogsaa mere Dannede, der ikke søgte en Beroligelse, som jeg, tilhørte ham. Men ikke disse alene besøgte Kirken, naar han prædede, men ogsaa Saadanne, som ikke deelte hans religiøse Ansuelser, der stode i en stærk Modsatning med Tidens; thi hans Tale var mægtig. Han var agtet i den hele Stad formedels sin rene Tænkemaade, om-

endstjødnt han, som det forstaaer sig af sig selv, sandt hæftige og lidenskabelige Modstandere. Hans Volemt var ogsaa, som begribeligt, uden Staaansel, thi enhver Capitulation med hans Modstandere, var sultkommen udelukket.

At man ved de kirkelige Reformer, ved Indførelsen af den Union, som man havde i Sinde, maatte i ham vente at finde en hæftig Modstander, var at forudsæe; man havde skildret ham hos Kongen som en hålsstarrig Fanatiker, og saaledes blev han ogsaa i en Samtale, som Kongen havde med Overpræsident v. Mørkel, kaldt af denne. Overpræsidenten troede den Tid endnu, at maatte forsvare ham. Scheibel, svarede han, er en af vor Stads meest agtede Indvaanere.

Imidlertid traf mange Slags Forfølgelser ham. Jeg var Decanus ved det philosophiske Facultet i Aaret 1828; i min Gravarelse i Høstferierne, traad Prodecanen i mit Sted. Scheibel havde, som han allerede havde sagt mig, fattet den Beslutning, at holde Forelæsninger over Psychologien. At hans Psychologi, hvorvel den var skarpsindig, dog var af en selsom Art, at en Videnskab, der mere end enhver Anden, maatte undgaae Skolens Censur, ikke kunde

foredrages af ham med Held, maa tilslaaes. Under min Præærelse havde Scheibel tilkjendegivet Fakultetet, at han vilde holde disse Forelæsninger, for at de kunde blive optagne i Fortegnelsen over Forelæsningerne. Han troede, at hans Onste uden Betænkning vilde blive opfyldt, ligesom Saadant altid pleiede at see. Men hvor forbauset blev jeg ikke, da jeg erfarede, at Fakultetet havde vægret sig ved at give ham Tilladelse til at lade sine Forelæsninger indrykke blandt de andre Philosophiske. Jeg var just i Begreb med at forlade Landet og erfarede ved min Tilbagekomst, at man havde forarget sig over en Utring af Scheibel om Spinoza, som rigtigt nok var dadelværdig og paa ingen Maade lod sig forsvare. Det lykkedes mig at gjøre Fakultetet begribeligt hvor lidet en saadan illiberal, volitiagtig, Fremgangsmaade somme sig for et filosofisk Fakultet og hvor let man ved en lignende Leilighed, kunde beraabe sig paa denne. Det lykkedes mig at faae det til at tage den allerede fattede Beslutning tilbage. Han holdt i nogle Aar Forelæsninger over Psychologien; hans Forelæsninger vare rigtigt nok kun lidet besøgte. Han erholdt en Irettesættelse af Stadens Consistorium, fordi man bespyldte ham for at staa i Forbindelse

med Secterere, og man antog paa blotte Rygter uden nogen videre Undersøgelse, at han optraad iblandt Saadanne som Præst. Denne Bestydning var falsk. Han havde holdt nogle Taler i Brødremenigheden, hvilket han naturligviis havde Løve til at gjøre, da det var en af Staten anerkjendt Menighed. Der udbredte sig endogsaar det Rygte, at man vilde søge at bortfiærne ham fra Breslau.

Scheibel havde netop paa denne Tid erholdt en Kaldelse som Biskop for den lutheriske Kirke i Rusland. I Breslau var hans geistlige Stilling en meget underordnet, og selv hans Virksomhed, som Professor ved Universitetet, var meget indskrænket. Kun saa Tilhørere holdt sig til ham, men de vare ham da ogsaa fuldkommen hengivne. Netop under hans Førfølgelsestid kom hiin Kaldelse, der aabnede ham en udbredt, selvstændig Virkefreds, fra Ministeren p. Pieve. Men ydre Hensyn havde for ham slet ingen Betydning; her, i hans Fødeby, midt iblandt de ham af Gud anviste Menninger, som han vilde vinde for sin Tro, her, hvor han traad enhver bestandigt nærmere rykkende Fare imøde, maatte han blive. Man vilde tage feil, dersom man troede, at erkjende en Modstander i ham, hvis stive Orthodori,

ligesom Gøges i Hamborg, viiste sig forfølgelseslyst. Han var meget mere det mildeste, sagtmodigste af alle Mennesker, ja, hans Sjæls Blidhed bevægede ham ikke sjældent til at vise sig imod sin Hensigt eftergivende i Samtaler; den personlige Nærværelse overvældede ham. Han troede ofte at høre sin Anskuelse, selv hvor den blev bekjæmpet, og man har vel breiddet ham det som et Pylleri, der blot var Produktet af hans Sjælsblidhed. Men det trykte Ord, der ikke kunde kaldes tilbage, og ikke tydes anderledes, fandt ham stedse bevæbnet, og blev med Bestemtbed og uden Skaansel bekjæmpet.

Nu tænke man sig min Stilling. Jeg saae ham som mit Barns Lærer; og aldrig har en Saadan ubøvet en saa reen, saa velsignet Indflydelse paa et Barn, som han. Han var ingen Fanatiker; han repræsenterede ingen subjectiv Mening, der maatte udøve en sorgelig Indflydelse paa Massen af hans Tilhørere. Hvad han lærte, har ved Reformationen, først i Tydskland og derpaa i Skandinavien, erholdt en historisk Betydning. Vel havde den lutheriske Kirke i Tidens Følge næsten allevegne tabt sin Læres indre Sikkerhed, men endnu bestandigt blev den den Hærførende i Staten. Om endogsaa Staten blev revet

med af Tidens Magt, og taalte hvad dens Love ikke
 lode gjælde, var dog endnu bestandigt den rene lu-
 therste Lære den anerkjendt herskende, den augsburgske
 Confession den hydende i Landet. Hvor den blev reen
 udbredt, maatte man anerkjende den legitime Stats-
 magt i den, og om den endogsaa saaledes opfattet i
 sin Reenbed var trængt tilbage til det snævraste Punkt,
 syntes det mig dog, at man maatte erkjende de Men-
 ners religiøse Legitimitet, der holdt sig strængt til
 den augsburgske Confession, som til en kirkelig Over-
 bevistning, der var bleven uroffelig; ja disse alene
 rettede sig efter den i Landet herskende statsretlige
 Kirkes Love. Jeg ansaae mig for overbevist om at
 Luther, da han traad op med saa stor Hæftighed imod
 Carlstadt, imod de af ham saa kaldte Sacramenterere,
 og ligeledes imod Zwinglis Lære, forudsaae, at man
 stod fare for en vilkaarlig Udtydning, der, naar den
 engang var voxet, bestandigt maatte stride mægtigere
 frem, og blive grændsesløs. Mig behagede den lu-
 therste Læres bestemte Naturobjectivitet, som den
 havde faaet fra den catholske Religion, men tillige
 den indre levende Tro, med hvilken Sindets Renselse
 med stræng Nødvendighed var forbunden. Retfærdig-
 gjørelsen ved Troen, som Modstanderne rigtigt nok

deelte med os, og som for alle Protestanter dannede det fælleds Grundlag, beholdt endnu bestandigt en vækkende subjectiv Retning, og Secter og en Christendom, der var udsprungen af Reflexionen, traad alle vegne frem, hvor Lutherdommen i sin strænge Objectivitet blev forladt. En saadan Betragtning, der laa mig nær, maatte være mig af Betydning. En religiøs Poesi, som man vel pleiede at forhaane, og hvis Produkter, enkelt tagne, jeg ikke heelt igiennem vover at forsvare, har dog kun, og det næsten udelukkende uddannet sig i den lutheriske Kirke. Jeg kunde ikke negte, at Kirkesangen, i det Hele taget, og oversæet i sin Udvikling, indholdt noget dybt Betydeligt i sig, om den endog havde havt at kæmpe med Sprogets Jordærvælse og med sin Tids aandløse Bildfarelse, og ikke sjældent havde bukket under.

At fremstille Scheibel som en forsølgelsesøyg Theolog, vilde være utilgiveligt. Han var bestandigt kun forsvaret sig, aldrig angrebet. Theologerne vilde troer jeg, tilstaae ham, at han besad mange og i nogle Retninger grundige Kundskaber; men alle hans Studier tilhørte en tidligere, for længe siden forsvunden Tid. Gjenstandene for hans Betragtninger, Behandlingsmaaden, selv den ofte forunderlige Stil.

var bleven ganske fremmed for den nærværende Lite-
 ratur; han var virkelig et saa let Bytte for sine Mod-
 standere, at enhver Rest af Edelmødighed maatte
 have afvæbnet dem. Man tager feil, naar man troer,
 at jeg ikke meget vel indsaae dette. Nu er han der,
 hvor en Literaturs forgjængelige Former ikke gjaelde,
 hvor saa vel Biden som Lernet bliver dømt efter en
 anden Maalestok. Jeg fornærmer ham ikke, naar
 jeg uden Sky siger det om ham, som dog Enhver
 veed. Jeg var ingenlunde tilfreds med hans Pole-
 mik, men dog laa der, for mig, i dens Reisthed en
 hemmelig Kraft. Nogle af hans tidligere Skrifter
 havde for mig noget aldeles Frastødende. Saa stion,
 gribende og mægtig hans Tale var, naar han ganske
 hengav sig til den indre Christendom og taelte ud af
 Troens og den christelige Kjærligheds Afgrund, saa
 aldeles uden Virkning var hans Forsvar, naar han
 traad op imod den nærværende Tid. Han syntes
 mig da fuldkommen lig et svagt Barn, der vil for-
 svare den angrebne elskede Fader. Men netop denne,
 jeg kunde sige, hellige Polomik, der lod sig stufte med
 Sensyn til Angrebets Unytte, var det, der uimodstaae-
 ligt trak mig til sig. Jeg var bleven gammel i vi-
 denskabelige Kampe. Her var nu en Mand, der traad

mig saa nær, saa mægtig netop ved sin Mangel paa
 Baaben; hans aandige Dannelsse trak mig ikke til sig;
 hans vældige aandige Personlighed lokkede mig ikke;
 alle hine mere eller mindre subjective Stemninger,
 der forvandlede den ydre Kamp til en Indre, vare
 ikke tilstede. Saaledes som han viiste sig for mig,
 maatte jeg bestemt enten afvise eller anerkjende ham.
 Saaledes blev han mig reent objectiv; just ved sin
 afsluttede Personlighed opborte han med at være en
 Person, og blev mig, hvad jeg søgte med min hele
 Sjæl, en bevidstløs Repræsentant for den protestan-
 tiske Kirke, den erklærede Modsatning af en som prun-
 kede med jordist Magt; en udvortes hverken ved
 Videnskab, eller ved en vældig Herstælling under-
 støttet Kirkens Herre. Hans Baabensløshed var hans
 Magt. Saaledes forekom han mig, da jeg udarbej-
 dede mit Skrift: „von der falschen Theologie und
 dem wahren Glauben (1813).“ Jeg kaldte det ikke et
 filosofisk Bærk; det var mig intet mindre end et
 Saadant; det skulle ikke fremstille Religionsphilosophi-
 men Religionen; denne stod ligeoverfor mig, ligesom
 i min Barndom Naturen, ganske adskilt fra den re-
 flecterende Bevidsthed — det høieste af alle Phæno-
 mener, — hængslet i Bevidstløshedens hele Afgrund.

At man vilde overse, at jeg kaldte denne Bog en
 Stemme ud af Menigheden, ikke af Universitetets
 Særesal, maatte jeg rigtigt nok vente. Dette stætte nu
 ogsaa; Enhver anlagde sin Reflections Maalestok
 over Religionen ved Bedømmelsen, og saaledes blev
 Bogen ligesom dækket af alle fra den fædte Ra-
 tionalist til den absolut speculative Tænk. At jeg
 havde at angribe Paulus, den store Ereget, blev
 dækket som en aldeles utilgivelig Anmasselse, og de-
 der vel ellers havde stænket mine Ideer og Anskuel-
 ser noget Bisid, beklagede, at jeg havde forvandlet
 mig til en tankeløs Pietist; at jeg midt i Menighe-
 den hverken filosofisk konstruerede eller digterisk
 begejstrede, ikke førte Speculationens eller Æsthetikens
 Sprog, blev mig for fuldt Alvor bebrejdet. Man
 antog som noget afgjort, at jeg foragtede Videnskab
 og Kunst, og var aldeles nedjunken i secteriske Menig-
 heders Ensidighed. Denne Dom, om hvis Rigtighed
 Ingen tvivlede, traf mig ikke af underordnede Aander
 alene; de Første og Betydeligste yttrede sig saaledes,
 saavel fra den herskende Videnskabs Standpunkt, som
 fra Kunstens. Naar jeg har behandlet en Gjenstand
 fra et eller andet Standpunkt, som jeg formaaer det,
 saa pleier jeg at bevæge mig her i en anden Retning,
 hvad jeg oplevede. X.

og naar jeg forstende kunde ganske hengive mig til den bevidstløse Natur, saa blev derved en høiere aandlig Forstæn fremmet, ingenlunde udelukket. Jeg ventede Misforstaaelsen og søgte at forebygge den, men det hjalp ikke. Der forekommer Steder, i hvilke jeg paa det bestemteste advarer imod en saadan religiøs Eensidighed. „I tør,“ — sagde jeg til Menigheden, — „ikke ligefrem forlæste noget, som har erholdt en virkelig Magt og Betydning. Alt hvad der viser sig saaledes, har i sit indre forborgne Væsen, endog naar det bliver skjæmmet af Synden, noget Gudsdommeligt; den sande fromme Frygt bestaaer deri, at angribe noget, som har nogen Betydning for Gud. Alt bliver rigtigtnok fordreiet i sin Fremtræden, men denne Fordreielse, Historiens almindelige Synd, er noget Secundært; den skjuler dog noget Oprindeligt, Uddødeligt i sig. I skulle ikke hvile førend I have erkjendt det; til det skulle I ganske hengive Eder; ud fra dette skal først den visnok hensynsløse og haarde Kamp mod Fordreiningerne begynde.“ Jeg valgte en Gjenstand, der endog var stiftet til at give de eensidige Fromme Forargelse, Skuespillet nemlig. Jeg tilfod, at dette i vore Dage var sjunket dybt; men at bekæmpe dette, tilkom kun dem, der hengav sig

til den dramatistiske Kunst, efter dens uafviselig, historiske Betydning, og havde anerkjendt og elsket den; han alene havde Ret og Kald til at straffe; ethvert andet Angreb var et fuldkommen frugtesløst, og blev med Rette afvist. En saadan Uttring, troede jeg, vilde være fuldkommen klar. Fordømmelsesfygen blev ligesom frem afvist som noget uchristeligt. "Den som bekjæmper endog den Form af Kirken, som jeg anseer for hellig, staaer maaskee," — sagde jeg — "denne nærmere, end J. Troen paa Frelseren er rigtig nok den alene saliggjørende, men om denne ikke slumrer og er asmægtig i mig, der offentlig bekjender den, om den ikke, tilbagetrængt af endnu ikke overvundne Tvivl, vil blive mægtig i de forekommende Angreb, det kan næppe et Menneske bedømme, thi vort inderste Forhold til Gud er kun ham bekjendt og denne Uvisshed om alle Phænomener er den sande Kilde til Gudsfrygt." Jeg kaldte den Syge at ville fordømme absolut uchristelig. Det hjalp altsammen ikke. En Mængde Rygter skulde stadfæste den over mig fældede Dom. Mine Aftencirkler, der vare tilgængelige for Enhver, havde, forsikrede man, forvandlet sig til Conventikler; de bleve aabnede og lukkede med Bøn; en sorgelig Fanatisme havde trængt sig ind i min

Bølig, omendstjondt der blev forhandlet de samme Gjenstande af Videnskab, Kunst og Politik som før. Bistnok fandt der ogsaa Forsamlinger Sted, der vare helligede til religiøse Betragtninger, men kun i en meget snæver Kreds af Ligesindede, og selv fra disse søgte jeg at bortfjerne enhver Formelighed; enhver Tvivl fremtraad uden Sky; steg Underholdningen til en indre Bon, stattede enhver sig lykkelig; det var da et velsignedt Resultat. Lydelige Bonner, med hvilke Forsamlingerne bleve aabnede og sluttede, med hvilke man vilde snakke sig ind i en religiøs Stemning, have altid forekommet mig som noget Kunstigt. Jeg har vistnok bivaanet Forsamlinger af dette Slags, jeg har seet hvorledes de Bedende indvirkede sig i Bonnen og ingen Ende kunde finde; da tvang altid en uimodstaaelig Følelse af Skamfuldhed mig til at slaae Dinene ned, og jeg var nødt til at gientage i mit Indre: „Guds Rige kommer ikke med udvortes Gørberder.“ Luc. 17, 20. Ligesom ogsaa Jerserens Ord: „Men naar Du beder, saa gaa ind i Dit Kammer og luk Døren til, o. s. v.“ Matth. 6, 6. Bennerne i Kirken bære den rene almindelige Hengivenheds hellige Charakter; hvor de i Kirken blive personlige, ere de billigt stumme.

Medens dette Forhold til Scheibel udbannede sig bestandigt mere bestemt, kom min Ven i virkelig Fare. Nygter, der bestandigt bleve mere almindelige, paa-
stode, at man lagde an paa at fjerne ham fra hans
Menighed. Jeg ansaae det for min Pligt at træde
frem, og skrev for hans Skyld et fortroligt Brev til
det allerede omtalte Medlem af Ministeriet, i hvilket
jeg udviklede de herværende Forhold, for saa vidt
som de syntes truende for Scheibel. Den, som jeg
maatte betragte som Scheibels fornemteste Modstan-
der, var min Ven, og da jeg havde sendt Brevet
bort, ansaae jeg det for min Pligt, at meddele ham
Indholdet af det. Nu læstes der i de schlesiske Pro-
vinzialblade et hæstigt Angreb paa mit lille Skrift;
Forfatteren kaldte det en Kritik. Dette Angreb havde
en personlig Side, der traf mig sædeligt. Vi havde,
blev der sagt, efter stinkelige Hovedhængeres Maade,
lumst forebragt Dyrigheden en Gladder. Det er
virkelig mueligt, at Forfatteren ingen Deel havde i
Bestræbelserne for at bortfjerne Scheibel; men at jeg
havde gaaet lumst frem, kunde vel Ingen paastaae,
ligesom ogsaa den Hensigt at bortfjerne en Fare fra
min Ven, var mig fuldkommen klar som den eneste
Grund til min Skrivelse. Jeg afveeg nu desværre

fra min hidindtil herskende Grundsætning, ikke at besvare offentlige Angreb; jeg troede nemlig, saaledes som Sagerne stode, at jeg var min Værd en Erklæring skyldig. Jeg skulde ikke have tænkt om denne ubehagelige Strid, dersom min Tausked ikke maatte synes paafaldende, og dersom den ikke havde haft mærkværdige Følger. Striden var uden videnstævelig eller anden Interessé, og de trykte Skrifter, der bleve verlede, ere udentvivl forglemte. Det Brev, som jeg havde skrevet til Medlemmet af Ministeriet, lod jeg trykke; en anseelig Embedsmand fandt sig angreben deri, og indgav en Klage til Ministeriet; fra dette erholdt jeg en meget haard Skrivelse og den strænge Befaling, at gjenkalde de Bestyrligheder, som jeg havde været at offentliggjøre imod en Dyrigheds person. Disse blive, som bekjendt i Preussen, straffede strengt, og det med Rette. Dette Brev kom mig meget uventet. Om en Klage havde jeg ikke hørt noget, og var altsaa uden Frygt. Vel vidste jeg, at jeg ikke havde skrevet Noget, der ikke lod sig bevise med Bestemthed. Scheibel handlede i ydre Forhold ofte saa uoverlagt, at jeg vel kunde tiltroe ham, at han havde forlagt, bortkastet, ja endog saa tilintetgjort de nu nødvendige Papirer. Jeg havde uret; netop

ved en streng ordnet Opbevaring af Documenter udmærkede han sig, som jeg nu og siden erfarede, i Særdeleshed.

Jeg udarbejdede nu en Forsvarsstrivelse til Ministeriet, viiste hvorledes en offentlig udtælt, af mig aldeles ikke foranlediget Betydning, og ingenlunde Overmod eller den desværre stærkt tiltagende Lyst til at angribe Dyrigheden, havde sat mig i den Rødvædighed at lade Brevet trykke. Ingen beklagede det mere, end jeg; thi offentlige Angreb paa Dyrigheden forekom mig kun i meget faa Tilfælde som undskyldelige. Jeg lagde vidimerede Afskrifter af Documenterne hos. Dersom der nu var det mindste Usandt at finde i det, jeg havde ladet trykke, vilde ingen være mere tilbøielig end jeg, til offentligt at gjenkalde det. Saaledes som Sagerne nu forholdt sig, tilfod jeg, at jeg ikke indsaae, hvorledes jeg kunde indrette en saadan Gjenkaldelse overeensstemmende med Sandheden, og udbad mig derfor det høie Ministeriums yderligere Befalinger. Jeg ansaae mig for retfærdig gjort i Ministeriets Dine og Sagen for endt, thi den Befaling, som jeg havde udbedet mig, fulgte ikke paa, og om en offentlig Gjenkaldelse var Talen ikke mere.

Men det Indtryk, som denne Sag gjorde paa Scheibel, var meget mærkværdigt. Jeg var vistnok urolig, indtil jeg saa Dokumenterne sikkre i mine Hænder, men fra dette Øieblik af forekom alt mig rigtigtmot ubehageligt, men jeg var fuldkommen beroliget. Forsøget paa at ydmyge mig offentligt, var mislykket. Men Scheibel blev bleg, da han læste den ministerielle Skrivelse og saa forstræffet, at jeg næsten blev bekymret for ham. Den samme Mand, der siden ved sin Uforsædthed og Falskhed satte de høieste Dyrbegrebspersoner i den største Forlegenhed, kunde nu ikke beroliges. Han saa min Stilling som Embedsmand compromitteret, frygtede det Værste for mig, og troede, at han havde givet Anledning til en stor Ulykke. Vel kjæntede han mig allerede for nogen Tillid, men fra nu af var den ubetinget. Han hang ved mig med en Trost, der aldrig vakkede; han vilde ikke indsee, at dog ogsaa nogen Egenhjørighed fra min Side havde givet Anledning til den Strid, som han betragtede som saa farlig, at jeg jo havde været tvungen til at aavise en fornærmelig Beskyldning. Denne Trost vedblev at være uroffesig, saa længe han levede, endogsaa naar han fra sit strængt religiøse Standpunkt havde Aarsag til at være util-

freds med mig. Overhovedet var han aldrig i Stand til at holde et Fjendskab varigt fast. Hans hæftigste Modstandere, som han ifølge sine religiøse Anskuelse søgte at bekæmpe af al Magt, kunde, endog naar de uden Staausel gik udenfor Sagen og benyttede sig af Svagheder, som han ikke sjældent viiste, dog igjen vinde ham ved et eneste venligt Ord, og han gav sig da til Priis paa en Maade, som han ofte nok fik Leilighed til at angre. Der gives vel aldrig en siv orthodox Theolog, der vedligeholdt det recnt Mennesselige i sig, saaledes som Scheibel. Dette rev ham altid affied med sig og afvæbnede ham ligeoverfor hans Modstandere. Og netop derfor elskede jeg ham saa inderligt. Han gav aldrig efter i det Væsentlige; men at han alligevel forblev et Mennesset i den ædleste Mening, var mig meget kjær. Jeg kan ikke træde de Mennesser nær, der gaar faldblodigt op i en Doctrin.

Man tillade mig her at afbryde min Fortællings Gang, for at berøre den Maade, hvorpaa mit Forhold til Kronprindsen dannede og viiste sig i denne Tid indtil Aaret 1829. Han viiste mig hver Gang

han reiste til Schlesien, den høieste Raade. I Breslau var han aldrig uden at han tilloob mig Adgang til sig, og siden at indbyde mig. Jeg turde anbefale ham Fattige til Understøttelse, endskiøndt jeg kun sjældent vovede det; jeg kendte Thronarvingens grædesløse Belgjørenhed, der, formedelsk det store Tillob, ikke sjældent satte ham i Forlegenhed. Nogle Gange havde jeg den Lykke, at være det hemmelige Organ for hans Belgjørenhed. Det, der den Tid bidrog meget til at forstærke min Herres naadige Belysning, var den Lykke, som flere af mine meest trofaste Bønder havde, at blive hændragne i Nærheden af ham. Enhver veed hvilken stor Tillid den almindeligt agtede og elskede General Grev Groben den Tid nød hos Kronprindsen og endnu nyder hos Kongen. Han blev hans første Adjutant og var det fornemmelste Organ for hans hemmelige Belgjørenhed. Den nuværende General v. Roder, den fortræffelige Officier, der havde udmærket sig i Krigen, var min Bønder; han var bleven anden Adjutant; den Trede var den yngste Willisen til hvem jeg ved hans Broder, saavel som ved Grev v. York, var traadt i et fortroligt Forhold. Saaledes var jeg, omendskiøndt langt borte, næsten at betragte som et Medlem af det høie prinselige

Huus. Jeg troer ikke at jeg nogensinde har misbrugt denne min lyffelige Stilling; ogsaa viiste Herren sig altfor selvstaendig til at jeg nogensinde skulde have rovet endog kun at aabne nogen Indflydelse. Ved et Besøg i Berlin blev jeg af ham selv foresillet for hans Gemalinde. En vis Frygt holdt mig længe fra at nærme mig til den kongelige Frue, men det Stille, Rolige og Forstaendige i hendes Væsen, den fordringsfrie Klarhed, med hvilken hun endog i aandidige Samtaler, opfattede det Fineste, trak mig endog fra det Fierne til hende, ligesom ogsaa hendes Godhed. Ved denne Stilling med Hensyn til Kronprindsen, var det ikke at undres over, at jeg blev anseet for hans Indling, hvilket jeg dog ingenlunde var, ligesom jeg heller aldrig voxede at vilde gjælde for en Saadan.

Hvor let Tilfælde, der egentlig ere ubetydelige, kunne bidrage til at give ubetydelige Personers Forhold til høie Herrer en stor Betydning, beviser Følgende: Engang da jeg i Bjærgene mellem Schmiedeberg og Waldenburg saae Kronprindsens Equipage langt borte, befalede jeg Rudsten at kjøre langsomt; Hr. von Roder, der sad ved Siden af Kronprindsen hændte mig og nævnte mig for hans Høihed; denne

led holde; jeg maatte stige ud og blev fastholdt ved en temmelig lang Samtale ved hans Bogn. Kursten, det eneste Vidne til den Raade, der var vedfaret mig, var i høieste Grad forbauset. Jeg mærkede hvorledes han, da jeg igjen steg i min Bogn, behandlede mig som et ganske andet Menneske; han havde siden travlt med at fortælle alle Mennesker i Schmiedeberg og Waldenburg denne Begivenhed, og jeg saa med Forbauselse hvilket Indtryk den gjorde.

Mit Forhold til Kronprindsen, der gjorde mig saa lykkelig, grundede sig dog hidindtil kun paa en personlig Velvillie. Mine Evner vare ikke af det Slags, at jeg kunde forekomme Thronarvingen som en betydelig, i vigtige Anliggender brugbar Mand; min hele Stilling ligesoverfor ham, var derfor uden noget varigt Indhold. Men det, som ved denne lykkelige Berørelse blev vækket i mig, hvorledes den tilkommende Herskers Personlighed forekom mig ligesoverfor Kirken, der var bleven mig objectiv, vil uden tvivl siden blive mere hensigtsmæssigt fremfuldt i Sammenhængen. Thi den Tid nærmer sig allerede, i hvilken min Stilling til Thronarvingen skulde erholde et væsentligt, ja meget alvorligt Indhold.

Jeg har i de saa kaldte udannede Stænder ofte lært at kjende Mennesker, der traf mig til sig ved deres stille Religiositet. Disse vare nu ingenlunde Saadanne, som gjorde en Forretning af deres Tro, men meget mere Saadanne, hvis rolige ordnede husselige Liv syntes at danne en vedvarende Gudsdyrkelse. Fromhed har som bekjendt i længere Tid været noget dadelværdigt i Manges Mund; naar Taler er om en From, tænker man sig en Fanatiker, der regner sig til de Udvalgte, der bestandigt kun taler om Saadanne, som staae udenfor, og i sit Forhold til disse bestandigt udmærker sig ved sin Eyst til at fordømme. Ikke tør jeg bebreide disse, at hine bleve døde, thi de stødte mig mit hele Liv igjennem med Beslemthed fra sig. Jeg kjender intet mere modbydeligt, end hiint Ansøg af christelig Pharisaisme. Men at dette Had til en personlig Fordreielse af Christendommen, blev udvidet til enhver Ytring af en ægte christelig Tænkemaade, bedrøvede mig rigtigtnok i hoi Grad. Jeg negter ikke, at disse Mennesker, der ikke sjældent behagede at kalde sig Missionairer, næsten Itgesaa meget bidroge til at støde tilbage fra Christendommen, som den plateste Nationalisme; ja jeg tilføjer, at jeg i den Dadel, der traf dem, ikke

sjældent erkjendte noget roesværdigt, der kunde benyt-
 tes, som en frugtbar Jordbund for Christendommens
 Udvikling. Men det som saaledes for en ægte Mis-
 sionair endog skjuler noget godt i sig, bliver ved
 dem, der fortrinligt kalde sig de Fromme, til et Mis-
 foster, og ethvert christeligt Sindelag, selv hvor det
 vilde udvikle sig, bliver af det qvalt i Spiren; thi
 den naturlige Afsty for enhver fuldkommen Forvands-
 ling i det christelige Sind, forbinder sig med Afsty
 for den stive ufsjællige Form, der kalder sig en christe-
 lig, og her ligesom i alle Historiens Retninger sege
 de uforsonede Modsatninger til en sorgelig Vanskelig-
 hing i begge Retninger. Derimod viser en stille
 huuslig Kreds sig altid rig paa Betsignelse, naar
 Andagten i den er den rolige Grund paa hvilken alt
 Arbejde, al Noie og alle Livets Sorger ere byggede;
 der ved dens fordringsfrie Maade, paa hvilken den
 træder frem, altid med sit Forhold til Gud for-
 nene, ikke sammenlignende sig med Andre, netop ved
 den stille Idmygged udbreder den Christendom, der
 forjager enhver Bildfarelse af sin Nærvarelse. Jeg
 har havt den Lykke, at nærme mig til saadanne For-
 militier i alle Stænder, og jeg tilskaaer, at jeg, hvor
 jeg fandt dem, længe efter at jeg indsaae Nodven-

digbeden af en bestemt kirkelig Form, ikke formaaede at holde Forskiellen imellem Confessionerne fast. Der opstod en Modsigelse midt i Livet, som jeg ikke kunde bære. Nødvendigheden af en bestemt Kirke forsvandt ved den altid voxende Tilbøielighed til at høre til en Menighed, der som Saadan manglede enhver bestemt Confession, og dog maatte jeg tilstaae, at det, som jeg søgte, var det Standpunkt, fra hvilket Menighederne ved den bestemte kirkelige Lære bleve indbiede og Kirkerne ved Menighederne bleve levende og virksomme.

Man har med stor Ret paaflaaet, at en Poesi, der virkelig var levende af sig selv, til enhver Tid maatte være Blomstringen af en kraftig, sig udviklende Nationalitet; hvor meget mere gjælder dette ikke om Religionen? Den har altid kun for en kort Tid flaaet virkelige Rodder i den protestantiske Kirkes borgerlige Liv; altid kom der paa ny betænkelige Forstyrrelser af mange Slags. Allerede ved Protestantismens Oprindelse i Overgangen fra de blotte Bærker, med hvilke Lægfolk beroligede sig, til det Indre af et umiddelbart Forhold til den Evige, til Gud, til Troen i ægte lutherisk Mening, var denne givet til Priis for alle Menneffets indre Kampe, og man

maatte, naar man engang var alvorligt hensat paa
 det religiøse Standpunkt, savne det Folkemæssige i
 Katholicismen, der trængte ind i alle Livets Retnin-
 ger, stabte en Kirke, der beherskede alle borgerligt
 Forhold og forsonede dem indbyrdes, og derved frem-
 bragte en betydningsfuld, eiendommelig Poesi og
 Kunst. Der gaves Udviklingsstrin i mit Liv, da jeg
 begreb, hvoreledes Benner, der stode mig nær, kunde
 for paa een Gang at undgaar alle de indre Mobilis-
 gelser, med hvilke de plagede sig, beslutte sig til at
 blive katolske. Men denne Tilboielighed har jeg al-
 drig deelt: thi intet var mig mere klart, end at Ka-
 tholicismen havde styrket sig i en Vildfarelse, der
 maatte medføre dens historiske Undergang; denne
 Overbeviisning kan jeg ikke opgive, og alle de Phe-
 nomener, der synes at modsig den, og altid at blive
 mere truende i vore Dage, kunne ikke svække den Til-
 lit, med hvilken jeg seer en ophøiet protestantisk Kirke
 imøde. Men den er den kæmpende Kirke. Det har
 altid været mig mærkværdigt, at Proselytmageriet
 vedbliver fra den katolske Side, ja bliver betragtet
 som Katholikernes hellige Pligt. Det kan vel ogsaa
 hist og her finde Sted paa den protestantiske Side,
 men kun naar den protestantiske Tro selv er bleven

et ydre Bærk. Ja Menigbeder, der udmærke sig ved
 Profelytmageri, adskille sig fra deres historiske Kirke,
 og forvandle sig til Secter, der have affondret sig
 fra begge Kirker. Naar Katholikerne ogsaa dermed
 troe, at have et farligt Baaben i Hænderne, mod
 hvilket vi synes at staae raabenløse, er dette en Bild-
 farelse. Ligesom enkelte Krigere i tidligere Krige
 kæmpede mod hinanden, og personligt Mod og per-
 sonlig Tapperhed formaaede Alt, men den styrende
 Aand nu alene bestemmer Scenen i de store Kampe:
 saaledes er ogsaa Christendommens fremskridende Be-
 tydning mere synligt og indlysende ahangig af Gud,
 der leder Historien, og man tør sige, at Gud aaben-
 barer sig umiddelbarere i vore Tiders Meningskampe,
 end i de tidligere Tiders Kampe. Derfor ere de ydre
 Midler, som man anvender, for, som man mener, at
 redde Religionen fra Undergang, vel, hist og her for-
 sigtigt benyttede indensfor snævre Stranker, hensigts-
 mæssige, ja befalede; og det vilde virkelig være at
 dadle, dersom man ikke søgte saa længe som mueligt
 at sikke uskyldige Børn for Verdens forførende Pa-
 ster; thi intet forpæster saa fuldkommen en heel Slægt,
 som en tidligt fordærvet Ungdom. Men naar man
 der, hvor Kampen antager en epheiet, historisk Cha-
 rakter, hvad jeg oplevede. X.

rakkeer, maaſtee mener, at kunne med de ſmaalige
 Mibler, der have nogen Betydning imod en Norders
 Dolk, møde den offentlige Menings Kugleregn, og
 afholde de dræbende Vaaben med Mure og Laase.
 kommer man aabenbart i en farlig Bildſærelſe. Men
 det Børſte er dette, at det, der udbories ſkal ſaaledes
 ſættes i Sifferhed, ſelv forvandler ſig til noget Ud-
 vortes, og ophører med at være Religion i den ſan-
 deſte Betydning. Men dette Ydre, ſom man urigtigt
 kalder Religion, maa gaae til Grunde; den ſande
 Chriſtendom vinder ved dette tilſyneladende Nederlag.
 Det er ogſaa ſaa lidet Troen, der ſaaledes bliver
 forſvaret, at man meget mere ſlet ikke forſøger paa
 at redde denne i og for ſig ſelv. Hvad man ſaaledes
 vil holde opret, bliver kun betragtet ſom brugbart
 for noget Ydre. Det ſkal tjene til at redde en nær-
 værende enſkelig Tilſtand, der ellers, troer man, vil
 gaae til Grunde, en Beſiddelſe, en verdſelig Magt,
 naar det kommer høit og viſnok træder det Sande
 nærmef, Staten. Men denne maa udspringe af
 Troen, ſom af ſit inderſte Livsprincip. Rigtigſt
 ſkal Næringen rækkes udenfra, men noget Levende
 bliver kun ernæret ved Tillegnelſe (Aſſimilation), og
 den indre Livsproces er adſkilt fra den ydre Verden

lelse af Næringen, ved en Afgrund, der aldrig kan
 opsyldes ved ydre Midler. "Hvad hjalp det Men-
 nesket, om det vandt den hele Verden, og dog led
 Skade paa sin Sjæl?" Matth. 16, 26. Men denne
 er det Baklende imellem den legemlige Sandfelighed
 og den mægtige Aand, imellem Verden og en elskende
 Gud. Kun den selv vælger Adskillelsen fra ham og
 kaster sig i Sandfelighedens tilintetgjørende Arme;
 men Gud kalder den til sig, ikke ved noget Udvortes,
 men ved den aandige Guddommelighed, ved Kjærlig-
 hedens udødelige Rim, der aldrig gaaer til Grunde,
 naar ikke Sandfelighedens hele Magt holder os fast
 i Syndens Trældom. Slægten har ikke hengivet sig
 til den sandfelige Tilværelse. Den vilde tilintetgjøre
 sig selv, dersom en saa formastelig Beslutning blev
 moden. Den vakler imellem Himmel og Helvede,
 og kan sammenlignes med ethvert enkelt Menneske,
 der, jo virkeligere det med sin hele Sjæl hengiver sig
 til den guddommelige Raade, desto hæstigere bliver
 plaget af indre Tvivl. Saadanne Tvivl tør ikke af-
 vises; det er Kampen og Mennesket maa stille sig
 paa Kamppladsen; Flugten er det samme som et Ne-
 derlag; enhver undertrykt Tvivl vender dobbelt farlig
 tilbage, thi i denne aandige Kamp fører man paa

Flugten Hjenden med sig i sit Indre. Den, der saaledes træder Hjenden hjæft under Vinene, og først opgiver Tvivlen, naar han er aldeles overvunden, ja laaner ham alle Vaaben imod sig, før at han kan vise sig i sin hele Styrke, og saaledes misse alt i Kampen, er vis paa sin Seir.

Al en saadan redelig Krig skal den protestantiske Kirke gaae frem. Naar jeg efter lange, i en tvivlsom Kamp gennemlevede Aar, seer tilbage paa Resultatet af en redelig Betragtning, bliver den protestantiske Kirkes Bejdning mig først ret klar. Vi tør ikke trække os frygtsumme tilbage fra Kamppladsen; den rette christelige Tillid er, som jeg engang udtrykte mig, Troen paa Troen; vi have ikke blot med legemlige Hjender at kæmpe, men med Tidens forvirrende usynlige Aand. Der gives, naar vi betragte Historien, som den bliver ledet af Gud, ingen farligere Bildfarelse, end den, der tvinger Hjenden til at tælle medens han stum, undergraver det Indre, bereder Sjælen dens Undergang. Først naar Slægtens Tvivl begynder at blive afmægtig paa et eller andet benaaret Punkt af Historien, bryder den protestantiske Kirkes Paaskemorgen frem, da begynder Livets Tillid i alle Retninger, da vil en Historie, der forædler Vi-

denstak og Kunst, begynde, da vil der opstaae en Stat, der ikke sælger det Evige til det Sandselige, men vil besidde, gribe og oplive hiint ved dette.

Jeg har i mit Indre oplevet Herrens Opstandelse, jeg har dybt rystet seet ham døe og begraves; jeg vilde slutte mig sørgende til ham, som til en Død; men jeg fandt ham ikke mere i Graven, thi han havde forladt Graven, han var opstaaet, og Historiens tilkommende Seier, der er bestemt til at overvinde Døden, blev mig forkyndt. Men det som den tilkommende Tid lovede mig, var endnu ikke blevet en Nutid; Pindsedagen var endnu ikke kommen, og selv denne begyndte med en aandig Gjæring, med en indre Bevægelse, der forekom den Uindviede som en vilde Drøm. Jeg længtes efter en Menighed, og denne Længsel gav mig Besiddelsen i mit Indre. Jeg lignede en Elsker, der selv frembringer sin Elskede og udsmykkee hende med alle Aandens Fortrin. Men Kjærligheden virkeliggjør sig kun ved en Indstrængning, ved Pengivelsen til en dødelig, mangelfuld Pige. Den rastløse, formløse, viunderlige Idee, der egenkjærlig udspringer af det drømmeriske grublende Liv, maa omfavne den bestemte Gestalt med alle dens Feil, men denne bliver helliget ved Kjærligheden ved

den ubetingede Hengivelse. Jeg ventede den med en indre Længsel, jeg troede at see den, jeg saae den allerede; men jeg skulde anden Gang opleve, hvad jeg havde oplevet i min syrige Ungdom, da jeg hengav mig med min hele Sjæl til den tydske Stat. Den Kirke, som jeg skulde hengive mig til, var i en truende Fare. Den Tid kom, da jeg maatte yttre mig om mit Forhold til Religionen, ligesom tidligere om mit Forhold til Staten, da det indviklede mig i Turnstridighederne, der truede med at bortffærne mine bedste Venner fra mig og rystede min inderste Tilværelse.

Jeg ærer den Konge, der dybt føelte sin Adskillelse fra sit Folk ved en Confession, som ikke var den herskende. Han agtede paa Tidernes Gang; han saag hvorledes det adskillende Princip efterhaanden tabte sin Betydning, og hvorledes den virkelige Union virkelig var tilstede, ikke blot der, hvor Christendommen selv truede med at tabe sig i en vaklende Reflexion, men midt i den virkelig gjenopvaagne Christendom; han skulde ikke indføre den ved Bud, kun offentligt erklære dens virkelige Tilværelse, som det sømmer sig en Konge. Derfor udgik der ingen kongelig Befaling til de Troende om at uniere sig; kun

hvor Skilsmisfen var forsvunden, skulde Unionen anerkendes af Staten. Den vilde, det haabede, onskede, ventede Kongen, danne een herskende Kirke, i hvis Midte han haabede fro at henleve sin kongelige Tilværelse. Ja, saaledes forenet, turde han vente, at Kirken ikke mere skulde blive adskilt ved indre Ivedragt, og at den, mægtigere derved, skulde rense sig i sig selv, og, bortreven fra den sandselige Reflexion, overvinde alle Fjender. Han var en Troende i den reneste Forstand, og lovede sig de skønneste Frugter af den Tro, der overvinder alle Bærker. Men desværre! en Konge staaer ikke alene i sin indre Verden; hvor reen denne end maa være, bliver den dog dybest greben af Tidens Forvirring, naar Tanken skal blive til Daad; da behøver den det Nærværendes Organer, som den maa stænke sin Tillid, ja som, ikke blot tjenende ham udvortes, men ogsaa understøttende ham i hans Indre, skulle forme hans Beslutninger. Men naar disse Organer ikke hengive sig til den ledende Tanke, opstaaer der krampeagtige Bevægelser, der mere føre bort fra Maalet, end til det, sig selv modsigende Uttringer, af hvis Usikkerhed man seer, at de ere forladte af den ledende Tanke.

Den rene kongelige Hensigt bevægede allerede de

fortræffeligste Mand; jeg nærner fremfor Alle den dybe, virkelig kristelige, udødelige Schleiermacher. Han havde netop mere vundet det i den platteste Rationalisme nedsjunkne Berlin for et kristeligt Levnet ved Unionen, end nogen Anden; derfor fremtraad ved hans Død den Følelse af Kjærlighed og Agtelse, der gjennemtrængte alle Gemytter, saa mægtigt; og aldrig fandt der en Begravelse Sted, der lignede hans; det var ikke isorveien trufne Anstalter; det var den fuldkommen bevidstløse, naturlige Udgydelse af den sørgende Kjærlighed, en indre overvældet Følelse, der greb den hele Stad og forsamlede den om hans Grav; det var en indre Forenings Time, som man sjældent sees Mage til i en Hovedstad i den nyere Tid.

Men ikke til Hovedstaden alene indskrænkede denne høitbegavede Mands velsignede Virksomhed sig; hans talrige Discipler udbredte sig over hele Tydskland, og Ingen har mere end han hjulpet og understøttet Kongen i hans reneste Tanker. Jeg tør sige hvor herlig og betydelig Unionens Sag forekom mig; hvor dyrebare den altid havde været mig, blev mig klart i mit Indre, da han blev revet bort fra mig, fra os Alle. Aldrig oplevede jeg en skønnere Overraskelse, end da jeg blev opfordret til at yttre mig offentligt

ved hans Grav over ham og hans herlige aandige Liv. Jeg var rystet; uagtet det ydre Ekin havde man anerkjendt, at jeg i mit Indre ikke var bleven den gamle aandige Paagt med min herlige Ven utro; ogsaa jeg var en Unieret, medens jeg paa en, som det syntes, betænkelig Maade traad Unionen imøde, og man vidste det.

Den religiøse Overbeviisning er noget saa ubøieligt selvstændigt, at den, hvor den ikke bliver behersket af en fuldkommen Hengivelse, eller meget mere inderligt gjennemtrænger Menneskets hele Væsen, saa at Hengivelsen selv ligner Frihed og Kjærlighed, udelukker enhver relativ Overenskomst. Derfor bliver Befalingen allerede i Overgangen fra et Menneske til et Andet, selv hvor man har fattet den Beslutning at ville føie sig, dog udført i en anden Mening, end der er befaleet. Det var derfor vistnok at betragte som noget Ugunstigt, og saaledes, som Statens Form havde uddannet sig, som noget Paatvunget, at Unionen nærmede sig, imod den kongelige Hensigt, til et Bud berred, at den skulde fremmes af en administrativ Dyrighed. Vel havde denne Dyrighed optaget religiøse Elementer i sig, men som kun maatte bevæge sig i de befalede Former, der næppe vare passende for Statens virkelig religiøse Fremstridt.

Tiden for Synoder i gammel christelig Mening da alle Gemytter, om de endog afveeg nok saa meget i Henseende til Læren, vare religiøst bevægede, var for lange siden historiskt forsvunden; den Tid viiste de Geistlige sig virkelig som Menighedernes Repræsentanter. Med en mindre levende Interesse lyttede alle Familier til deres Afgjørelse, og Religionen var hvad Politiken desværre nu er. Men adskille fra Menigheden dannede der sig senere denne Hær af Geistlige, en staaende Hær, der mere bevægede sig indenfor theologiske Stridigheder, end i levende religiøse Anstuelers Kreds. Denne Hær var, saaledes som den var opstaaet, efter at Folket i det Hele havde begyndt at trække sig tilbage, løsrevet fra sin inderste, levende Rod, givet til Priis for Staten, og ligesom de gamle Stænders Selvstændighed, forsvandt Menighedernes, i det den bydende administrative Dyrigheds eenfærdige, men beundringsværdige Virtuositet begyndte mere at uddanne sig. Denne historiske Mening er ikke frembragt ved enkelte Menneskers Villie; den er ikke frembragt af en bestemt virkelig Grund; alle de historiske Epochers adspredte Momenter beforsbrede den i Førelse, og den blev ligesaa positivt og bestemt fremkaldt ved Menighedernes Ligegyldighed.

som ved Vyrighedens tiltagende Magt. Historiske Kjendsgjerninger af dette Slags maae føre den roligt betragtende Christen til at anerkjende en guddommelig Styrelse. Selv hans skønne aandige Fortrin, som man kan kalde fornemt i den ædlestes Forstand, er det, at han ved Troen, ved den Sands, hvormed han opfatter Historien, bliver løsrevet fra det blot Indskrænkende, Forvirrende i det der træder frem; og i det han med Tillid hengiver sig til Guds Styrelse i Historien, træder, jo renere hans Sands mødes til Sindelag og den hengivende Tro til virksom Kærlighed, hans Daad desto inderligere frem, forenet med den guddommelige Histories Magt, og han vil være fri. Her i denne christelige Daad hviler alle de virkelige Fremstridts Magt; Historien, der erkjender disse Rim, hvor de endog fremspire usynlige, er sendt af Herren, og i et stille Forbund med ham. Men hvad der i den egentligste Forstand er forbundet med Guds hemmelige Raadslutning, strider, ifølge den organiste Udviklings stille Gang, mod hvilken en sandfælig Nutids vilde Bevægelse ikke formaaer noget, umærkeligt frem, og lader sig ikke forstyrre af nogen Bevægelse iblandt Folket, eller af noget voldsomt Bud af en Herster.

I den preussiske Stat var vel den faste kirkelige Overbeviisning, hvordan den end blev fastholdt, dog aldrig ganske forsvunden, men den havde trukket sig tilbage fra Historien til de stille Familier, den tog ingen Deel i Tidens afværlende Raadslagninger, og hemmede de religiøse historiske Fremskridt istedetfor at fremme dem; her, hvor Tankerne svævede frem og tilbage, bekjæmpede hverandre og forligtes igjen, i det de lode Modsigelserne staae uopløste, vare de, de Stille i Landet stumme.

Jeg kunde ikke andet, end betragte mig selv som et Barn af Tiden, endog den Tid, da Speculationen fuldkommen beherskede min Religiositet. Thi den barnlige Grindring, der hensatte mig i en Tid, i hvilken jeg med reen Hengivenhed tilhørte en bestemt, historisk dannet, om ogsaa tilbagestrængt Kirke, forlod mig virkelig aldrig, selv naar den traf sig tilbage for Speculationen og forstummede i mit Indre.

Man paastaar at det er den frittænkende Mand uærdigt at lade sig give Religionen som noget Færdigt, at betragte den som noget, der er nedarvet fra Fædrene, og dog opdager man her paa det meest bestemt den ægte Religiositets bundløse Dybde. Kir-

ten har den skabende Magt over min hele Tilværelse;
 den er ikke min; den er den guddommelige Skabelses
 evige Handling. Man siger, at Jersleren er opstaaet
 imod den gamle Lov; men hans Handling kan alde-
 les ikke sammenlignes med nogen Menneftelig; thi
 han var selv Skaberens, der dømte det Gamle og
 skabte en ny Tid. "Det Gamle er forgaaet, se, det
 er altsammen blevet nyt." 2 Corinth. 5, 17. Man
 bebrejder Luther, at han adskilte sig fra den gamle
 Kirke, og iftedetfor at rense den, søgte paa en revo-
 lutionair Naade at forstyrre den. Men ligesaa lidet
 som fra Døden til Livet ved equivok Generation,
 gives der en Overgang fra de ydre Verker til den
 indre, af den guddommelige Naade udsprungne her-
 lige fri kristelig Daad. Den, i hvilken Luthers Re-
 formation ikke dagligt bliver fuldført og opstaaer paa
 ny, den, der ikke dagligt bestræber sig for at vende
 sig fra Handlingernes stussende Skin til den gud-
 dommelige Daads indre Barnlighed, forstaaer ikke
 hvorledes der her ikke var at tænke paa nogen blot
 Overeenskomst, og endnu mindre paa nogen ydre
 Forsoning. Indenfor Christendommen lød den gud-
 dommelige Aands lydige Stemme i Historien; det
 Gamle var dømt, og der skulde opstaae noget Nyt;

men det var en menneskelig Daad, ikke en reen guddommelig, en forfriskende og rensende, ikke en aldeles statende. Meget, som Gud vilde vedligeholde, blev forkastet af Reformationen; meget, som Gud havde dømt, blev vedligeholdt ved Reformationen. Ehrsænddommen er igjen bleven vaagen; i alle dens Retninger træder den kæmpende frem, Katholicismen rører sig i alle Lande, Protestanterne træde kæmpende frem imellem hverandre og for Staten. Det Vælle ved den blotte Politik, der nu i et halvt Aarhundrede har dreiet sig om tre eller fire platte, fattige, af Almand forladte Begreber, griber bestandigt mere og mere om sig. Hvem havde i vor Ungdom en Ahnelse om, at religiøse Berøgelser kunde efter Friedrich den Andens Regjering blive farlige for Staten? Hvem troede, at katolske Biskopper efter Revolutionen turde byde Kongen og Kamrene Trods? Hvem kan betragte Englands religiøse Tilstand, uden at forbauses. Det aldeles Ubegribelige er skeet, og uden at begribe det maae vi anerkjende det, fordi det er skeet.

Jeg er opdraget midt imellem Naturforskere, og saaledes har en Kjendsgjærning, blot som en Saa-
dan en absolut Magt over mig; først at anerkjende
Kjendsgjærninger, saa at forklare dem, og ved For-

klaringen at begribe, er Naturforskerens sande Haand-
tering. Det, der adskiller mig fra Naturforskerne, og
distinkter udover en gennemtrængende Indslydelse paa
alle Forskningens Retninger, er kun, at de Kjends-
gjærnings Religion, der maae være en Gjenstand
for Forskningen, forsætter Naturen ind i Historien og
derfor naaer videre. Hvem kan nu vise os, hvor
Silderne til den viunderlige religiøse Bevægelse, der
nu ryster hele Europa, saa længe bleve skjulte? Hvem
formaaer paa nogen Maade at forklare denne utro-
lige Forvandling? Er den mindre mægtig, end de
mekaniske Afvigelser, der gribe og true med at for-
vandle alle det borgerlige Livs Forhold? Er det
virkelig tilstrækkeligt og tilfredsstillende, naar det
nokterne Menneske træder op og siger: "Slægten er
bleven sløv og begynder at gaae i Barndom. Men
den taber ikke sin Ungdom; den har ikke ganske ladet
sine forstandige Opgaver falde, og vil vide at tæmme
sin barnlig blevene Phantasi med philosophiske Con-
structioner, ved Kammerforhandlinger og ordnede
materielle Interesser, i det den atter opvaagner af
sin drømmende Tilstand." Hvad søge nu de i Be-
vægelse satte Folk i alle Kanter af den dannede Ver-
den? Hvad ville de? Er det blot sig selv og An-

dre stoffende Theologers Interesse? Gaaer omkring og forster, i det mindste i de protestantiske Lande, efter den religiøse Bevægelses Oprindelse, og I ville netop see den vælte frem, om ogsaa uanseeligt, saa dog meest af det stille eensomme Gemyt. De Strids lærde havde erklæret sig mod denne Grublen, og er næsten forbittrede reyne ind i den bestandigt væltende blivende Strøm. Nu, hvad søge Folkene? Efter at den vilde Frihedskamp har udraset, finder intetsteds Roilighed, intetsteds Fred, søge de det Fortrykte, hvor det hviler i det dybeste Indre, i en Kirke. Atter erkjender jeg, at jeg er et Barn, ikke blot af den sandselige, men ogsaa af den historiske Nutid. Jeg forstaaer, jeg fatter den, jeg vover at forudsige dens Fremtid; thi jeg har ikke blot ført en Snak om den, jeg har ganske oplevet den med i dens indre Bevægelse.

Hvorledes det skeede, at Kirkens Form i de protestantiske Lande lidt efter lidt blev mere ubestemt, og tilsidst kun tilovers i smaa, nævrere og fivte Former, søgte jeg ifølge min hele Eiendommelighed, at gøre mig klart ved en omfattende Naturbetragtning. Den fortjener at følges videre historisk, og for Betragtningen af den guddommelige Natur, hvor denne bult

ter under for, som det synes, hemmende, men dog be-
 fordbrende Metamorphoser. Jeg indskrænker mig her
 til Tanker, der afværlende reiste sig i mit Indre, om
 de endogsaa, tilbagetrængte og stillede i Skygge kun
 kom til Synne ved en seirende Form; altsaa til de mere
 eller mindre bestemte Former i Tydsland.

Min Betragtning gik nemlig igiennem den hele
 Natur i dens sandstelig tilsyneladende Overgang fra
 et Lavere til et Høiere, eller mere bestemt, fra et
 Ydre, mere bundet til et Indre mere Frit. Her fandt
 jeg nu først Læren om den equivoke Generation og
 Kampen imod den. Det er Naturforskerne bekendt,
 hvorledes denne Kamp siden Nedis første Jagttagelse
 gik igiennem det hele syttende og attende Aarhundrede,
 og endnu ikke er fuldkommen bilsagt. De, som paa-
 stode at Levende Livsformer opstode af det Døde, be-
 raabte sig paa de sandstelige sagte Overgange, der
 lode sig følge fra det Ene til det Andet. Thi saale-
 des tabe Monaderne sig i Atomer, der dog ogsaa
 ere bevægelige, næsten uden at man er i Stand til
 at betegne Begges Grændser. Man troede vel end-
 ogsaa, at kunne godtgjøre, at noget Levende var op-
 staaet af de reent organiske Stoffer; man saae, hvor-
 ledes i Ernæringsprocessen saavel, som ved orga-

hvad jeg oplevede. X.

niste Affondringer, i det første Tilfælde en kemist
 Handling umærkeligt forvandlede sig til en indre or-
 ganisk Assimilation. Heller ikke her kunde man paa-
 vise Grændsen, mere end i det sidste Tilfælde, naar
 den organiske Proces kemisk sluttede Adskillelsen; ja
 det indre Optagne, syntes saa noie at slutte sig til
 det udvendigt Adskilte, at der intet Rum blev for den
 sande Livsproces. Saaledes blev Livsprincippet be-
 tragtet som en modificeret kemisk Proces, og Livs-
 phænomenerne bleve forklarede af den kemiske Proces.
 Derimod maae de, for hvilke Livsproccessen er en
 ny Fødsel, betragte Livet som en ny Skabelse, en
 ny Guds Verden, i hvilken han umiddelbart aaben-
 barer sig. Denne Verden nedsaunker sig i det Sandfælsige
 af det der fremstaar, men den danner en ny Skabelse;
 den er som det Høiere, der ved den Døde nedsaunker sig
 i det Endelige og her skjuler Bevægelses-Princippet i
 en uendelig Tid for et uendeligt Rum, saa at den
 Døde, efter sit egentlige Væsen, kun kan blive be-
 grebet af det Levende, dette ikke af Siin. Der al-
 ves derfor ingen Overgang fra det Døde til det Le-
 vende. Mæglingen mellem Begge finder kun Sted
 ved en oprindelig skaberisk Act. Det var mig mærk-
 værdigt, at denne Naturforskernes Kamp ogsaa an-

tog en religiøs Character, da en dybere religiøs Følelse gjennemtrængte det tydske Folk. Man syntes virkelig at aabne dens høiere Betydning. Det er to modsatte Retninger, der i Uddannelsen vige fra hinanden og flye hinanden, for kun at finde den magtige, Alt beherskende Eenhed i Guds skabende Daad, der omfatter Alt, det Døde, saavel som det Levende.

Indenfor Livets Kreds gjentager nu den samme Strid sig. Der gives Physiologer, der lode Dyrene udspringe af Planterne, og som vare tilbøielige til at betragte det, der aabenbarede sig ved vilkaarlig Bevægelse, som et Resultat af den vegetative Proces. Modsatninger af det samme Slags, der rigtigt nok, fordi de ikke vare erkjendte, ingen lignende Kamp fremkaldte, danne sig paa en lignende Maade imellem Dyrene, der gaae en høiere Udvikling imøde, og Insecterne, der bundne til Planteriget, blive fremskillede ved dette. For fjerde Gang opstaaer der en lignende Modsatning af Retninger mellem Vand og Luft-Dyrene; femte Gang, iblandt Luftdyrene mellem Patterdyrene og Fuglene, men sjette Gang paa Grændsen af den sandfælsige Naturforskning, der hvor Sjælen, vel bunden ved den ydre Sandfælsighed, dog har Begrebet af den ydre Uendelighed, der efter sin Form

og Virksomhed fastholder og binder alt Levende og Dødt, i sig, der nemlig, hvor Tiden var om en Overgang fra Dyr til Menneske. Ogsaa her fremtraad det Forsøg, at forklare det Høiere af det Lavere, den menneskelige Sjæl af en bestandigt høiere stigende Udviklingsproces. Men denne Anskuelse trængte ikke igjennem; den umiddelbare Bevidsthed viiste den tilbage, og den har aldrig, som Kampen for den equivoke Generation, erholdt en historisk Betydning. Dog skjulte denne Anskuelse sig i en anden Strid, nemlig der, hvor det Spørgsmaal blev opkastet om de forskellige Racers ikke vare Producter af forskellige Vædsegne, altsaa opstodte af Jorden, eller om man ikke, betragtet fra et høiere Standpunkt, var nødt til at lade Menneskeslægten udspringe fra eet Par. Da som Skriften siger: "Gud blæste Mennesket den levende Aande ind igjennem Næsen. Og saaledes blev Mennesket en levende Sjæl." 1 Mos. 2. 7.

Men syvende Gang og høiest fremtræder Tæren om den equivoke Generation der, hvor Tiden er om det sandfælsige Menneskes Forvandling til et Gudsdommeligt. Her er Kampen hæftigst, den bevæger endnu bestandigt den hele Slægt, ja den bliver bestandigt hæftigere, jo inderligere det betænkelige Spørgsmaal

bliver. Og saa der, hvor Religionen, her nu bestemte Christendommen, ikke bliver negtet, men anerkjendt, fremtrænger Tilboieligheden til at erkjende og forklare det Høieste af det Sandfelige, det Guddommeligtlevende af det Sandfeligt døde, sig med stor Magt. Saaledes opstod Rationalismen, og Kjærlighedsens evige vældige Handling, der lod Gud aabenbare sig i menneskelig Stikkelse, blev et blot abstract Princip, der traad snævrere eller magtigere frem indtil det, bortvendt fra alt Sandfeligt, constituerede sig som noget absolut Abstract.

Men Christendommen kjender Frelseren som den evige hellige Kjærligheds sidste høieste guddommelige Handling, der omfatter Død og Liv, det inderste Menneske og den hele det omgivende Natur, og forsoner alt i det Underste. Gud hengav sig for Verden for at forløse den, men Kjærligheden har kun sin Betydning, hvor den gjensidige fuldkomne Hengivenhed finder Sted; saaledes opstod Kirken; Christus er Herrens udødelige Legeme, det Høieste fra al Sandfelighed udryvne, men derfor al Sandfelighed gjennemtrængende Livsprincip, en ny Verdens aandige Paradis.

Sej troer, uden at være ubesteden, at kunne til-

lægge denne Anskuelse nogen Værdi; jeg troer, at den ikke blot udvortes eftersnaffet, men indvortes frit optaget og af begavede Mænd behandlet i en lærerig Udvidelse, kan erholde en høiere Betydning, end jeg formaaer at give den. Men ved ingen Leilighed har jeg tydeligere lært at indsee hvor fremmed det, der bevagede mit hele Liv, er blevet den nærværende Tid. Jeg har for mange Aar siden offentliggjort det, der her er udtælt. At de, der troe at erkjende Livet af Døden, her hvor der absolut fordres en bestemt Besvarelse af Spørgsmaalet, hvor dette stadigt og paa det bestemteste trænger sig frem, ikke ansee mine Antringer for værd at lægge Mærke til, ja finde dem fuldkommen uforstaaelige, begriber jeg meget vel. Men selv de, der tænke som jeg, der ere mine Venner, gaae tause forbi denne min Betragtning; det, der griber mig saa dybt, maa være dem noget fuldkomment ligegyldigt, og om de endog billige Anskuelser, ja vel endogsaa kalde den aandrig, synes de dog at antage, at den ikke er stiftet til en videre større Udvikling.

Denne den guddommelige Naturs høieste Aabenbaring, den nye Adams Fødsel, som Bibelen udtrykker sig, den indvortes stridende, sig selv tilintetgjæ-

rende Slægts Ordner og Forsoner, ligesom den første Adam var Spidsen af den sandfelige Skabning og Forsoneren i en tidligere Naturs vilde Kamp, traad frem i Historien; og dens Fremtrædelse dannede Kirken. Skulde denne Anskuelse virkelig i sidste Instans yde den Beroligelse, som det ved indre Kampe udmattede Menneske søger, maatte den erholde en, og det en aandig Skikkelse, der fordrede en ubetinget Hengivenhed; den maatte træde os imøde med hele Naturens Nødvendighed. Vel skulde den ikke derved saaledes som Naturen, frembyde mig noget inderligt Morsat, noget, hvorved Tænkningen blev indskrænket med Hensyn til sit Væsen, saaledes i Gjerningen, som den sandfelige Natur indskrænker Tænkningen. Tænkningens Selvstændighed vedligeholdt sig meget mere, ifølge en Anskuelse, der bestandigt var bleven mig mere nødvendig, ligesom Mathematikens ligeoverfor den anorganiske Natur. Men denne Tænkning anmassede sig ikke at foreskrive den guddommelige Natur Love. Kirkens Hemmelighed var en fri guddommelig Daad, ja indeholdt selv den egne Friheds Gaade saaledes som den yttrede sig i Erkjendelsen. Den Paastand, som indskrænkede Orthodoxer vorede at yttre, at Hengivenhed for Kirken

udelukkede Fornuftens Virksomhed, syntes mig virkelig ligesom ryggesløs, som mange Fanatikeres Indbildning, at den udelukkede Sædeligheden. Men den overilede Stræben efter at opoffre Naturens Sandhed selv for en bestemmende menneskelig Tænkens eensidige Consequens, var mig desto mere imod, jo mere bestemt den fremtraad. At jeg hengav mig til den Kirke, af hvilken min første barnlige, fuldkommen reflectionsløse Religiositet udsprang, blev den første Act af en Pietet, der aabenbar var af religiøs Art. Naar den protestantiske Kirke vil fremhæve den Paastand, at den og den rette Tro overhovedet udelukker al Tradition, i al dens Consequens, saa kommer den ved sin Kamp med den Katholske aabenbart i en indre Modsigelse. Der gives Anstuelser, der trænge sig ind i Protestantismen med et Slags religiøs Nødvendighed, men som ikke lade sig umiddelbart bevise af den hellige Skrift, og som virkelig ogsaa ere af traditionel Natur, om endog fra en tidligere Tid. En lærd og from Theolog gjorde mig opmærksom paa Barnebaaben, der intetsteds forekommer i den hellige Skrift og dog er bleven paabuden ved en af Christendommens Inderste fremgaaende Nødvendighed. Men ligesom Kirken optager det bevidstløse Barn i

sit velsignede Rige, saaledes har Tiden, i hvilken vi
 bleve fødte, den Familie, i hvis elskende Midte vi
 bleve opdragte, ligesom det Fæls, som vi tilhøre,
 allerede bestemt vor Udviklings Gang for al reflec-
 terende Bevidsthed. At denne bevidstløse Bestemmelse,
 naar den vender tilbage til sin Oprindelse, vil med-
 føre en rensende Krisis i Udviklingen, det beviser
 Slægten i det Hele, Reformationens Opkomst, ja i
 dybeste guddommelig Forstand Kjærlighedens Religions
 Udvikling af Lovens Religion, og den hele Histories
 nye Tids af den Gamles ved Frelseren selv. Men
 jeg har mit hele Livs aandige Hemmelighed i mig;
 ethvert Fremstridt var rodfæstet i min Barndom; ja
 det var de tidligste Rim, der bestandigt udviklede sig
 meest. Saaledes fortrængte den fuldkomne Hængi-
 venhed ikke den tidligste Tids hemmelighedsfulde Til-
 værelse, og at jeg igjen blev Lutheraner, var intet
 Valg, men den indre Udviklingsgang af min i Na-
 turobjectiviteten hvilende og af denne fremtrædende
 Livsgang.

Nu var, da jeg sluttede mig til Kirken, denne
 som den viiste sig for mig fra min Barndom, i
 Fare. Unionen var ikke opfattet i den religiøse Be-
 stemthed, der ledede Kongen, af de Dyrighedsperso-

ner, som Forholdene havde tvunget ham til at overlade Udsørelsen. For ham vare de symboliske Bøger, der vare blevene historiske, Kirkens hellige Ret; alle Geistlige skulde være forpligtede paa disse. Men Synodernes Tid var forsvunden; en administrerende Overrigighed havde optaget Kirkens Element i sig, men formaade ikke inderligt at forbinde sig med det, som dette var nødvendigt. Denne Skilsmisse iblandt Overrigigheden forplantede sig i Unionen, og en Magt, der bar en indre Tvedragt i sig selv, kunde ikke vise sig som forsonende. I det Unionens Opfordring lod sig høre, udtalte den vel hvad der var herskende i mange Christendommen hengivne Gemytter; men netop som den unierede Kirke vilde danne sig, maatte Bestemtheden af to kirkelige Former, der historisk vedbleve at danne sig, igjen træde klarere frem end forhen. Det der iblandt Theologerne var en Kamp mellem dogmatiske Paresætninger, visste sig i de fra hinandensaltene Menigheder tydeligere som en traditionel Helligdom. Kongen arbeide i sin virkelig kristelige Pietet dette; det stod de Menigheder, der vilde vedblive den hid indtil endnu lovmæssige Adskillelse af begge Kirker, frit at blive ved den. Og intet lader sig virkelig mindre indføre ved et Bud, end en kirkelig Union. Den kan kun blive udtalt, hvor den virkelig er.

Men havde Embedsmændene fattet Unionen rigtig, samt det, der nødvendigt hører til dens Begreb, syntes det ikke, at nogen Fare vilde have truet begge Kirkers Eiendommelighed. Thi til en Union hører idetmindste to forskjellige Personligheder, og jo mere selvständigt begge træde frem, jo friere de vedblive i deres Eiendommelighed, desto sandere og dybere vil Unionen være. Biskof ligger denne holere end Forskjellen, men hiin forsvinder hvor denne ophører. Man skulde derfor troe, at Unionen tillige vilde indeholde en Opfordring til de Reformeerte, at blive i selvständig Forstand reformeerte, til Lutheranerne at blive lutherste, for at Nødvendigheden af en høiere Eenhed maatte gaae frem af begge Kirkers gjennemførte og fastholdte, i sig affluttede Eiendommelighed. Saaledes vil Manden i Egetestaments inderligste Eenhed ikke blive qvindelig, Qvinden ikke mandlig; jo mandligere Manden er, jo qvindeligere Qvinden er, desto betydeligere bliver den Union, der binder Begge uoploseligt. Men saaledes fremtraad Unionen ingenlunde i Embedsmændenes Hænder. De symbolste Bøger skulde forpligte Geistligheden i begge Kirker; var denne Forpligtelse en Sandhed, saa var der ikke at tænke paa nogen Union, hvor den historiske,

kirkelige Overlevering endnu bestandigt gjaldt. Den fandt kun Sted der, hvor Adskillelsen af Læresætninger gerne havde tabt sit Værd. Men i dette Tilfælde var begge kirkelige Formers bestemte Gestalt, saaledes som de historiskt træde frem, forsvunden og dermed Unionen selv. En endnu ubestemt indre kristelig Følelse, syntes der, hvor den var fremherskende som en dyb og sand, at ville have Differentien, og tydede paa en tilkommende Kirke, der skulde fremgaae af en Forening af Begge. Jeg er virkelig tilbøjelig til at troe, at der i denne endnu usikre Følelse ligger Rimet til en meget levende Forening af begge Kirker; men den er ikke der, og saa lange den ubestemte Følelse hersker, vakler selv Kirkelighedens Begreb i sit inderste Væsen. Denne Tilstand er forbunden med stor Fare, thi mange Slags Meninger og Snakken om Kirken træder i Stedet for dens sikkre, bydende Nærmødvendighed. Hvor det Høieste bliver vaklende, træder den forvirrende Selvhjælp frem. Saa truer en Tilstand med at komme, der vil fortrænge alt Kirkeligt. Hvor er Unionens Grændse; hvorefter adskiller den sig fra Alt, der gaaer omkring i Landet under Navnet Protestantisme; og naar vi betragte Literaturens endnu herskende Sindelag, fortjener at blive

kaldt et sandt Monstrum? Kun en indre Følelsses Uklarhed kunde forblinde de Fromme med Hensyn til visse Færet. De vilde ikke indsee, at de maatte blive unierede med Rationalisterne, som de hadede, ligesom med sig selv indbyrdes.

I Breslau var ikke blot denne Union berstende, førend den blev indført, ogsaa den rationalistiske Protestantismus, der betragtede de kirkelige Former ikke blot med Ligegyldighed, men ogsaa med Ringagt, yttrede sig uden Sky, og dens Optagelse i Unionen fandt ikke alene ingen Hindring, den blev meget mere betragtet som en Støtte for den.

Imod denne truende Fare søgte Scheibel især at bevæbne sig; han saae allerede i flere Aar Unionen rykke nærmere. Hans polemiske Skrifter vare Tiden, dens Anstuelser, ja dens Sprog altfor fremmede, til at de kunde vække Deeltagelse. Den lille Menighed, der forsamlede sig omkring ham, viiste sig derfor bestandigt isoleret, og dog erkjendte jeg i denne lille Forsamling, saaledes som den traad mig imøde, en høiere historisk Betydning, der ikke var afhængig af den aandige Førers større eller mindre Duelighed. Den havde Rettigheder, der, som det lod, ikke lode sig afvise. Da den senere, fordi en Dyrighed paa-

bød en Forandring i dens kirkelige Betsjendelse, paa
 stod: at man maa adlyde Gud mere, end Menneskerne.
 blev denne Yttring bebrejdet dem som fræk, ja ryg-
 gesløs, som om de vilde stille sig lige med Aposto-
 lerne. Jeg tilstaaer, at jeg blev forstræffet, da jeg
 hørte denne Bebrejdelse af en Dyrigheds Mund, der
 kaldte sig en geistlig. Har da, tænkte jeg, denne Yt-
 tring mistet sin Betydning, siden Apostlerne døde?
 Den var netop her meget træffende, og udtalte ret
 bestemt hvad der var blevet dem noget Helligt, og
 hvad de vare berettigede til at forsvare imod enhver
 ydre Bold. Thi det, som de vilde beholde, var intet
 af dem opfundet; de vare af Staten opdragne i den
 Kirke, hvis Confession udtrykte deres religiøse Over-
 beviisning. Naar de nu toge det, som den lovmæssige
 Underviisning havde meddeelt dem, alvorligere,
 naar det var blevet dem en indre Helligdom, der
 stod høiere, end enhver jordist Magt, vare de da at-
 dable? Kunde de ikke med Rette fordrø, at blive
 beskyttede i det, som den lovmæssige Underviisning
 havde meddeelt dem, og var den dablede Yttring ikke
 en fuldkommen passende, ja, et nødvendigt Resultat
 af den Lære, i hvilken de vare opdragne?

Den af den lille Menighed frygtede Union blev

paa en stormerist Maade indført i Schlesien. End-
 skjondt den længe for var bebudet, vidste dog Ingen
 bestemt, naar den skulde indføres. En Søndag hørte
 man, at Unionen Dagen derpaa — den 25de Juni
 1830 — skulde feires ved Gudstjeneste i alle Sta-
 dens Kirker; i den lutherste Hovedkirke blev den unie-
 rede Rådvere uddeelt. To lutherste Præster uddeelte,
 efterat de selv havde erholdt det af en Reformeert,
 Brødet; den Reformeerte rakte Kalken. Alle Stadens
 Menigheder bleve først nogle Dage iforveien forbe-
 redte og vundne ved et deklamatorisk, ellers aldeles
 indholdsløst Skrift af Stadens første Præst; det blev
 fordeelt; ja, man paaftaaer endog, kasted ind af Vin-
 duerne. Bevægelsen i Staden havde kun lidet til-
 fællels med de dybe, hellige, der skabte nye Tider,
 hvorom Historien fortæller.

Paa en anden Maade var Folket rigtigtnok alle-
 rede i længere Tid vundet for Unionen. Det større
 Antal af Stadens Præster havde ved Underviisning
 og Prækenen ladet hiin Ahnelse om en Differentis
 mellem Kirkerne, — om den endog blev meddeelt
 som et historisk Factum, — forsvinde, og givet Schei-
 del, som en mørk, af hiin uvidende Tid endnu fæng-
 slet, og af Forestillinger, som lærde og fromme Præ-

fler for længe siden havde forkastet, endnu ledt Mand, til Priis for Spot og Foragt. Den Tid, der blev givet den største Deel af Menighederne til Overlæg, varede næsten kun fra Lørdag Aften til Søndag Morgen, og man kan vel sige, at begge Kirker bleve indtagne ved Overrumpling. Dette var rigtignok let, thi Besætningen var allerede i forveien af våbnet og vunden.

Der var gjort mange Skridt fra Scheibels Side; der havde fundet mange Underhandlinger med Staudens Consistorium, med den kongelige Regjering, med Overpræsidenten Sted: de bleve alle afviste. Kongen reiste bort før end Unionens Indførelse igennem Breslau; Scheibel, paa hvem hans Menigheds Stjærne alene hvilede, og som traad frem med en Iver, som man i hundrede Aar ikke havde seet Wägen til, forsøgte paa at trænge frem til Kongen. Han blev afvist. I hvilken Aand man overhovedet behandlede Menighederne, vil den erfare, der vil efterlæse disse Dages Historie i Scheibels aktmæssige Fremstilling (Leipzig 1834). Man kan ganske og aldeles forlade sig paa enhver her anført Kjendsgjærning; jeg vil derfor ikke give en Historie om Unionsfridighederne, som jeg desuden ikke kjender i alle Retninger. Men

mit Forhold til den stille Menighed og til Scheibel
maa i Særdeleshed fremhæves.

Alle Kirker vare der lagt Beslag paa af Unio-
nen. I en lille Hospitalskirke, hvori en ung meget
begavet Mand, Hr. Thiele, prædede, trængte Menig-
heden sig sammen. Det var mærkværdigt, hvor me-
get Regjeringens raske Fremgangsmaade virkede endog
paa Scheibels Tilhængere. Mange, der senere bøde
enhver Forsølgelse Trods, vovede dog ikke den Dag
at vise sig i den lille eensomme Kirke. Overhovedet
hører den for den befindige Jagttager saa lærerige
Gjentagelse af den historiske Typus for Religionsfor-
følgelser, som den til alle Tider har viist sig, og nu
iglen viiste sig her, til denne Dags mærkværdigste
Begivenheder. Aldrig havde jeg for kunnet ahne, at
jeg skulde opleve et Skuespil af dette Slags, paa
hvis Muelighed i vore Dage man, efter min Me-
ning, slet ikke kunde tænke, ja at jeg selv skulde være
indviklet i det.

Paa en saa overraskende Maade var nu Unio-
nen virkelig indført, og ikke, som Kongen vilde,
dens Antagelse eller ikke Antagelse overladt til Me-
nigheberne. Ja, den høieste verdslige Dyrighed yt-
tede sig endog paa følgende Maade: Den var over-
hvad jeg oplevede. X.

bevist om, at Unionen af den christelige Kirke ikke bragte nogen Fare, og denne Overbeviisning viste sig som urigtig.

Den første Dags Bedøvelse forsvandt hurtigt, og den faste Beslutning, ikke at afvige fra den Overbeviisning, som man havde erhvervet sig, traad istædet. Man betænke min Stilling ved denne Begivenhed. Mit religiøse Standpunkt har jeg ovenfor angivet; jeg kunde, vil man sige, have siddet stille, og dette havde paa enhver Maade sommet sig bedre for min litteraire Stilling. Mig var nu, det tilstaaer jeg, efter de Erfaringer, som jeg havde gjort, den offentlige Mening bleven meget ligegyldig. Jeg opoffrede efter min Tænkemaade, ikke meget, i det jeg gav den til Priis. At netop i det Dieblis, da jeg følte den største Langsel efter at indlemme mig i en Menighed, en Saadan, som repræsenterede den mig fra min Barndoms Tid hellige Lære, var i Fare for at blive tilintetgjort og anraabte mig om Hjælp, kunde jeg ikke betragte som et blindt Tilfælde; inderligt bevæget og virkelig greben, forenede jeg mig med de fællefs forfulgte Lævninger af den lutheriske Kirke. Jeg tilhørte Menigheden; min Datter var religiøs opdraget af Scheibel, og hang ved denne herlige Lærer med

sin hele Sjæl. Hun kjendte ikke de Tvivl, der havde forurosliget mig. Min Kone, der rigtigt nok havde nydt en ganske anden Opdragelse, var allerede for længe siden vunden for en alvorlig Religiositet. Det, der nu gjennemtrængte os Alle, forenede os inderligere, end nogensinde før. Men omendstjondt der saaledes ikke, ifølge mit engang vaagne Sindelag, blev noget Balg for mig, paastrængte dog et andet Moment af Betragtningen sig, der var meget afgjørende, om det endog kun var secundairt. Det var mit Forhold til min dyrebare Ven Scheibel; jeg havde været at tage hans Parti imod Dyrigheden, han havde fattet en Tillid til mig, der var uroffelig; netop nu, da den haardeste Prøvelse traf ham, som han længe havde ahnet, og paa hvilken han var forberedt, vilde jeg, ved taus at træde tilbage, vel ikke have gjort ham vaklende, men jeg vilde have knust hans Hjerte. Just det Uroffelige i hans Overbeviisning, dette ellers saa frydsomme Menneskes faste Mod, dannede et Kvik i mit Liv, hvor fjærne vi end bleve hinanden i intellectuelt Dannelsse. Netop denne Utilgjængelighed, denne Graværelse af al Tvivl, der plagede mig, fremstillede ham for mig som det højeste Naturobject, i hvilket en hellig, guddomme-

lig Hensigts Afgrund skjulte sig, og forvandlede ham til en Repræsentant for den Kirke, som jeg søgte.

Den betrangte Menighed, der havde dannet sig rigtig nok ikke inddeelt i Stadsquartierer, efter den herstende Administrations Anstuelse, var ikke stor. Den bestod af omtrent to til tre hundrede Familier. Det var meget agtbare Borgere, som vare vante til at føre et stille religiøst Liv. Nogle theologiske Candidater, endogsaa yngre Præster, sluttede sig til dem, to betydelige Mænd af de høiere Stander, tilhørte os ogsaa. Det var mærkbart, at jeg netop paa den Tid var Universitetets Rector, og Professor Fuschke, der deelte min Overbeviisning og min Indflydelse, det juridiske Facultets Decanus. Fuschke var allerede i længere Tid min fortrolige Ven; Herr' Justitsraad v. Haugwitz lærte jeg først nu at kjende.

Menighedens Medlemmer havde meldt sig hos Scheibel, og med Bestemthed erklæret, at det var deres Hensigt at vedblive deres Adskillelse fra Unionen. Correspondentser med Stadens Consistorium og Scheibels derved fremkaldte Erklæringer havde forarsaget hans Suspension fra alle hans Embedsforretninger, Syge-Communionen undtagen, og da alle geistlige Pørrighedspersoner fra det høie Ministerium lige ned

til Stadens Consistorium stode fjendligt imod os, blev der besluttet, at vi skulde henvende os umiddelbart til hans Majestæt Kongen. Hidindtil var Unions-
sagen i de preussiske Stater alene bleven dreven af Geistlige; ingen eneste Menighed syntes at have Interesse ved Sagen. Det vil sige, hvad jeg kaldte Menighed; ikke blot den statistisk administrative Inddeling i Stadsquarterer. Allerede længe havde denne Erfaring opfyldt mig med Skræk. Hvor altovervældende den preussiske Administrations Formalisme var, viiste sig herved paa en overraskende Maade. Geistligheden stod ikke paa nogen Maade religiøst selvstændig ligeover for den; den beherskede sammensmættet med den verdslige Dyrighed, selv Troens inderste Anliggender, og intetsteds iblandt de voxende Mil-
lioner httrede der sig hos Folket, at en Menighed eksisterede. Her i Breslau, i det Land, der repræsenterede Protestantismens Hovedmagt i Tyskland, (i Luthers Fædreland) viiste det første Forsøg paa en Opposition sig indenfor en meget indskrænket Kreds. Den var i sin Oprindelse fuldkommen reen religiøs; i dens Midte var ikke en Gnist af politisk Urolighed; den blev dannet af Kongens legitimeste, lydigste, meest trofaste Undersaatter; den var grundet

paa en fuldkommen historisk legitim Ret. Jeg kunde maaskee ikke dele denne Oppositions Anskuelse, men omendstjondt den kun dannede sig iblandt nogle faa, ved deres Stilling, som det lod, meest ringe Mænd, erkjendte jeg dog dens store historiske Betydning, og den havde virkelig først fremkaldt en Krisis i Kirkens Stilling til Staten og bragt ved Betjendelsen forbundne Menigheders Ret paa Bane.

Saa længe Geistligheden alene forhandlede Sagen, kunde Dyrigheden med fuld Ret paastaa: Evers Stridigheder vedkomme os ikke. For Lutheranernes Ret til at bibeholde deres reen kirkelige Form, var Scheibel alene i hele Tydskland traadt frem. At fremstille en saadan fuldkommen enestaaende Opposition for Kongen, som en Halsstarrighed, som et Banvid, var ikke vanskeligt. Fra nu af, erklærede jeg ved den første Forhandling i min Bolig, kan Scheibel alene ikke udrette noget, Menigheden maa træde frem.

Saaledes var jeg, ved Forholdenes Forviklinger og ved Diebliffets Fare, uden nogen vidtøstig og udstrakt Reflexion, den Første, der vovede at paastaa en Menigheds Ret, der vilde vedblive at bestaa paa den Maade, hvorpaa den hidindtil havde

bestaaet. Det er nu et Spørgsmaal, der, ved den opvaagne religiøse Tænkemaade, ved Længselen efter en sand kirkelig Form, bestandigt fremtrænger sig mere og mere, og ogsaa hos os er blevet en Gjenstand for den fortræffelige Konges og hans Raads alvorlige Overveielse. Derfor den lutheriske Kirke, saaledes som den begyndte at danne sig i Breslau, end ikke havde andre Fortjenester, end den, at forstærke Menigheden Indflydelse paa deres Præsters Kalbelse, og derved en Garanti for deres Betsjendelses Bedbliven, tør jeg dog paastaae, at dette Dannelsesmoment var af stor Bigtighed.

Da jeg gjorde dette Forslag, var der allerede stæet meget. At trykke Skrifter for Lutheranerne var forbudt; Scheibel og Thiele vare suspenderede; der blev besluttet at opsætte et Fønstrif til Kongen i Menighedens Navn. Nu var en Aftale med Medlemmerne af denne Menighed nødvendig. Ved Professor Huschkes Hjælp blev ethvert ulovligt Skridt omhyggeligt undgaaet. Tolv Medlemmer, der bleve valgte af Menigheden efter Scheibels nøie Betsjendelse og som vare forsamlede i mit Huus, besluttede, med Scheibel, strax at henvende sig til hans Majestæt. Til mig blev det overdraget at opsætte dette

første Bønstrift, og det blev sendt af Elleve — Scheibel underskrev det ikke, — paa den lovmæssige Maade til Ministeriet, for at dette at blive befordret til hans Majestæt. Jeg var hidindtil ikke kommen i et personligt Forhold til nogen af Menighedens Medlemmer; intet Fælleds havde sat Menigheden i Bevægelse. Min hele Virksomhed indskrænkede sig til venstrelige Samtaler, der rigtigt nok bleve bestandigt varmere, bestandigt vigtigere og nødvendigt maatte føre videre. Nu stod jeg midt i en dybtbevæget Menighed; hvert Medlem af den havde Ret til at opføre sig, thi jeg var bleven dens Repræsentant. Biskopen opstod der ved denne Nærmelse mange Slags Betænkkeligheder, men jeg søgte med Bestemtbed at undertrykke dem. At en Kirke ligeover for de valsevende Meninger, mod hvilke man maatte stille sig, og nu ligeover for den Statsmagt, der truede den med Undergang, bar ved sin Opstaaen mange Elementer i sig, der ikke kunde billiges, var at vente, og maatte taales, naar Motivet til Foreningen kun var det Samme.

Men en Hoveddifferenti imellem mig og Menigheden fremtraad dog ganske bestemt. Jeg var maare den, der ligeoverfor Kongen og Ministeriet var

bedst underrettet om vor Sags Stilling. Jeg vidste med hvilken ubetinget Tillid Kongen havde overgivet den høiere Øvrighed Unionens Sag; og mig var det Synspunkt, fra hvilket Ministeren betragtede vor Sag, ikke ubekendt. Denne beraabte sig ubetænkeligt paa Majoriteten, han forelagde Kongen en Beretning om næsten alle Menigheders overraskende Tilstræbelse til Unionen. Om ogsaa hiit og her selv i Berlin enkelte Præster traad frem med Betæneligheder, saa bleve disse dog uden nogen Noie hørvede, Begrebet Kirke var blevet saa vakkende, dets Stilling ligemed den aandelige Lærers Personlighed havde erholdt en saa stor Vægt, at selv de frommeste Præster troede, at have opfyldt deres Pligter, naar de ikke saae deres personlige Overbeviisning hemmet. En Garanti for Fremtiden forekom dem aldeles overflødig. At nu i en Provindsialstad 300 til 400 Familier, ledede af en Theolog, hvis forunderlige, ja næsten bizarre Skrifter havde bragt ham i ondt Rygte, skulde hemme den almindelige gunstige Fremgang, forekom de høie Embedsmænd utaaaleligt, og som noget der ikke burde tillades. For mange Aar siden var den Beslutning at grunde Unionen som den herskende Kirke i Landet, bleven indledet. Den udbredte sig ved mange

Slags Midler, der vel ikke altid udgik fra den høieste Dyrighed og næppe i enhver Henseende lode sig retfærdiggjøre. Kongen maatte troe, at han saae sit fromme kristelige Ønske opfyldt. Og nu fremtraad den Breslauer Skandal. At det under disse Omstændigheder næsten var umueligt for Kongen, at opfatte vort Anliggende fuldkommen reent, er begribeligt. Jeg troede, at jeg uden Hensyn maatte gjøre Representanternes Forsamling opmærksom paa de store Banskeli, beder der laane for os. Svaret var som jeg havde ventet det. Deres Sag var retfærdiggjort for Gud. han havde Kongernes Hjerter i sin Haand; ham, sagde de, havde de overgivet deres Sag. Jeg erindrede dem visnok om den jernfaste Luther, der dog søiede sig i meget, naar Hovedsagen ikke blev udsat for Fare. En kristelig Klogskab er ikke forbudt i den hellige Skrift, meget mere befalet; og dersom vi troe, at vi kunne kalde os Medstaber i Guds Haand, saa sømmer os især en forstandig og sindig Opførsel. Nu gjorde jeg opmærksom paa Forskjellen i vor Kirkes Stilling med Hensyn til Unionen, og paa den fra denne forskellige Stilling med Hensyn til Agenden, ligeoverfor vor Konge. Ved Unionen, — det er Kongens udtrykkelige Billie —

skal der aldeles ingen Tvang finde Sted. Naar Em-
 bedsmændene, især i Provindserne, ved en voldsom
 Fremgangsmaade ikke undte Menighedernes Præster
 Tid til Overlæg, saa fandt denne Fremgangsmaade
 ikke Sted i Overensstemmelse med den kongelige
 Billie. Var det nu vor eneste, sande Hensigt at ved-
 ligeholde vor Confession reen, adskilt fra Unionen,
 og at erholde Garantier for Fremtiden, saa maatte
 vi fremfor alt vise os lydige imod den befalende
 Øvrighed. Men nu var Opposition mod et kon-
 geligt Bud lig Ulydighed. Unionen var kun ønsket.
 Naar vi nu ikke opfyldte dette kongelige Bud, hand-
 lede vi vel imod hans Haab, men dog overens-
 stemmende med hans Billie. Men Agenden var be-
 falet, og Kongen betragtede det som en ham tilkom-
 mende historisk Ret, at kunne indføre en saadan
 i Overensstemmelse med sine geistlige Raader. Man
 bebrejder vel Agenden, at den var udfattet, for at
 gjennemføre Unionen. Ønsket kan have ligget til
 Grund; man tænkte sig Unionen som en Sammen-
 smæltning af begge Kirker, som man med temmelig
 megen Sandsynlighed kunde vente. Jeg forsøgte
 siden at sætte det ud fra hinanden hvorledes vi, ved
 den os tilstaaede Frihed at forvandle enhver ube-

stemt eller efter den reformeerte Kirke sig seiende
 Altring til en Lutherst, kunde, uden at opgive vort
 hellige Hovedsiemed, underkaste os den kongelige Be-
 faling. Men den hele Forsamling reiste sig eensstem-
 mig imod mig; jeg kunde frygte for at blive de An-
 dre fordægtig, dersom ikke den ubetingede Tillid, som
 Scheibel stænkede mig, ogsaa var gaaet over paa de
 andre Medlemmer af vort Raad. Førgjæves søgte
 jeg at gøre Forsamlingen det klart, at Kongen ikke
 vilde tage en udtryffeligen givne Befaling tilbage, ja
 ikke turde det i en saa vakkende Tid som vor. Det
 første Bønstrift, som jeg opfattede, og som blev anta-
 get af Menigheden, kunde kun gaac ud fra Ideen om
 en Kirke, om den Usynlige, ikke om den der i Tidens
 Trængsel dog heller ikke vilde sig uden en guddom-
 melig Ledelse. Ifølge denne er rigtigt nok Gudstje-
 nesten i alle sine Stikfælses, det rene Produkt af en
 bestemt Kirkes Væsendelse, men kan kun uddanne sig
 indenfra, som i enhver i Sandhed Levende. Jeg be-
 nyttede denne Opfatning ikke alene for at bære Mid-
 tanken om aandelig Indstrængethed, men ogsaa for at
 fremstille Kirken som en al verdslig Gjærning om-
 fattende, ethvert menneskeligt Hændernes eller Na-
 dens Værk havende guddommelig Magt, og troende

ogfaa at være forstaaelig for de forsamlede Medlemmer. Bønskriftet blev undertegnet af Medlemmerne, hvoraf de fleste vare simple Mænd. Man finder det som et Acistykke i det ovenanførte Skrift af Scheibel. Denne første til Ministeriejs indrakke allerunderdanigste Bøn forudsatte rigtigt nok Constitueringen af en Menighed paa en Maade, som den før ikke havde fundet Sted, som altsaa ikke stemmede overens med den lovmæssige Brug, men heller ikke kunde siges at stride imod Lovens Aand. Men hos mig vedligeholdte den Overbeviisning sig, at man vel maatte stille sig fra Unionen, hvis Ubestemthed og Uklarhed indeholdt i sig alle Elementer til de indre Kampe, som jeg, der nu nærmede mig til de Tredindstyve, havde gennemlevet, men dog adlyde Kongens Befaling og antage Agenten.

Man kunde paastaac, at jeg ikke længere kunde være Menighedens Repræsentant, naar denne Differens strax i Begyndelsen stille mig fra den. Men Almet til en bestemt Kirke, der traad frem med historisk Realitet, trak mig magtigt til sig. Fra dette kunde, turde jeg ikke stille mig. Og hvor farlig en saadan indre Tvedragt maatte blive, hvilke Baaben jeg derved vilde give de farligere Modstandere i

Hænderne, indsaae jeg meget vel. Jeg var altsompludseligt revet ind i en Virksomhed, hvis besynte Indhold og Omfang ikke var mig fuldkommen klart. Her vil jeg nu søge at fremstille hvorledes min oprindelige Anstuelse uddannede sig bestandigt mere bestemt, og tilsidst trang mig til at stille mig fra den egentlige Menighed uden at jeg mistede dens Tillid.

Naar jeg gennemleste Agenden og overveiede dens Indhold, blev det mig bestandigt mere klart, at den kristelige religiøse Tænkemaade, der levede Kongen og hans Anordninger ret bestemt var udtrykt i den. Høitidelighederne ved Gudstjenesten vare hidtil indtil ganske givne til Priis for Geistligheden og dens vakkende Meninger. Saaledes kunde man i Preussen træde ind i Kirker, der aldeles i alle deres Ytringer, ikke ved Præstener alene, men ved enhver religiøs Handling maatte kaldes et Udtryk af den platteste Rationalisme; og for at møde denne farlige Tilstand af det, man endnu kaldte Kirken, var netop en Overeensstemmelse i Gudstjenesten, altsaa Indførelsen af en Agende nødvendig. Kongen var overbevist om at besidde en ham historisk overdraget Ret til at bestemme Formen af en Agende, og ansaae det ved den berstende Forvirring bestemt for sin Pligt.

at udøve den. Unionen betegnede Landets kirkelige Tilstand; Agenden erstattede desværre den manglende bestemte Confession. At man skulde rette sig efter nogen uuelig Opposition, der endnu ikke var opstaaet, maatte man kalde en selsom Fordreng. Man kunde endogsaa tilstaae, at denne Agende havde den Hensigt at binde de endnu Tvivlende for Unionen, uden at man var berettiget, saaledes som Sagen laae for os, at grunde nogen Vebredelse derpaa. Men nu, da der hist og her lod sig høre Betænkkeligheder, blev der taget Hensyn paa disse, og for at bortrydde dem, blev det tilladt at ombytte de Udtryk, der indeholdt en Ubestemthed, med mere Bestemte.

Bispen blev der en Banffelighed tilbage; den laa i Sagens Natur og lod sig ikke hæv. De Geistlige bleve ikke alene forpligtede paa den apostoliske Troesbekjendelse, men ogsaa paa den augsburgske Confession. Blev denne Forpligtelse strengt taget, var Unionen umuelig; blev den tagen i denne Sidskes Aand, da traad Gudstjenestens farlige Ubestemthed midt ind i Læren. Men saaledes maatte den dog vise sig forlegen, thi Gudstjenesten er, efter sin Sandhed, en legemliggjort Htring af Læren, forsaavidt som den søger at virkeliggjøre sig ved Menighedens

sælleds Handling. Men denne Banstelighed gjaldt kun for Unionen selv, ikke for dem, der erklærede, at de ikke vilde antage den. Thi en saadan Erklæring grundede sig jo netop paa den fastholdte Bestemtthed af begge Confessioner, ved hvilken den Modsatte blev indelukket.

Lutheranerne i Breslau havde, som det syntes mig, saa meget mindre Aarsag til at opponere imod Agenden, som denne var et vistnok modificeret Schema af den gamle Wittenbergste, og man i denne Henseende næsten for maatte vente en Modstand fra de Reformeertes Side. Jo noiere jeg blev bekendt med Agenden, desto mindre kunde jeg indse Nødvendigheden af at afvise den udtrykkelige kongelige Befaling. Vel var det, naar man uden Hensyn paa den historiske Udvikling anstillede ganske almindeligt betragtninger over Kirkens Forhold til Staten, uagtet, at den led af en dybt indgribende Mangel. Reformationen havde desværre fra sin Oprindelse af for at erholde Beskyttelse imod den mægtige Pave, tilstaaet Tyrkerne en Magt, der nødvendigt maatte blive farlig for Kirken ved dens Udvikling. Ved Protestantismens af en varm religiøs Iver gjennemtrængte Dannelses, da alle, beherskede af den samme

Aand, Geistlige, Borgere og Herskere handlede i samme Aand, viiste Jaren sig mindre tydelig. Men da der opstod Tvedragt iblandt Protestanterne, da en fra Luthers afvigende Anskuelse traad bestandigt mere bestemt og hæftig frem, da alle Forsøg paa at forlige de fjendtligt adskilte Gemytter strandede, hvor skulde man da søge en mueligt ordnende Magt? Det var aabenbart, at den kun var at vente af den verdenslige Hersker, efter at den selv var forsvunden af Kirkens indre aandige Midte.

Da den stille, inderlige, fromme Hengivenhed for den kristelige Lære efter Trediveaarskrigen kun vedligeholdte sig reen i Familier, og den almindelige Begeistring, der satte alle Gemytter i Bevægelse, var udslukt, bleve de kirkelige Anliggender overladte til Geistligheden alene. De herskende Anskuelser, der adskilte den reformeerte og lutheriske Kirke fra hinanden, bleve betragtede som historiskt givne, tillige givne til Priis for en bestandigt mere og mere spidsfindig Dogmatik, og holdt sig, især i den lutheriske Kirke, trofast til de Resultater, der havde udviklet sig af en mere religiøs Tids Stridigheder, førend Trediveaarskrigen. Vel havde Luther ved det ligesaa aandrige, som dybt religiøse Indhold af sit hellige Foretagende

Evad jeg orlevede. X.

udviklet en Sprogets Magt, hvis Mage ikke var hørt siden Middelalderens blomstrende Tid. De bundne Tunger syntes løste, og intet beviser mere, at Bøgelsen ikke alene var en almindelig Religios, men ogsaa en dyb Rational, end det nye Sprogs Magt, der blev forlenet Luther. Den hentydede paa en ny, mægtig, aandstranger Fremtid. Men hvem kan fordybe sig i de senere wittenbergiske Stridigbejder og deres Resultater, uden at vende sig bort med et Slags Gru fra deres mørke Indhold og fra det modbydelige, ildeklingende Sprog. Alt hvad der i min tidlige Ungdom, da jeg betragtede mig som bestemt for Theologien, uimodstaaeligt afholdt mig fra at vælge dette Fag, traad mig nu bestandigt mægtigere imøde, da jeg ved en viunderlig Tilsmikkelse stod det nærmere, omendstjendst jeg kun var en Lægmand. En Confession saaledes som den danner sig i Historien, constituerende Kirker, vil, naar den er af en rigtig rensende Art, nødvendigt være noget Absolut, Uforanderligt, Helligt, der behersker baade Tiden og Fremtiden; og saaledes som den viser sig i Historien, indeholder den tillige den højeste aandige Udvikling, og river med en guddommelig Magt al det aandige Livs Virksomhed til sig. Det kirkelige Element maa

glennemtrænge alle Folkelivets Momenter, løse enhver Tunge paa dens Maade, hæve og hellige Videnskab og Kunst i aandelig Frihed, indvie og bære alle Statens og Borgernes Ønsker, berige og forædle Sproget, saa at Alt, hvad der er helligt og stort, hvad der er magtigt og fornemt, bliver tvunget til at forkynde Herrens Herlighed, og enhver indre, saavel som ydre Magt synker paa Knæ for ham. Men denne levende, saavel Erkjendelsen som Handlemaaden beherskende Aandens Strom, der sætter Troens Inderste og Dybeste i Bevægelse, var i Tidens Lob standset, og istedetfor Kjærlighedens evige Havs friske, levende Fortrusen, traad, i Særdeleshed i Tydskland, en frygtelig, altforstyrrende Oversvømmelse. Rolligere Tider vilste sig, men det oversvømmede Land vilste Spor af de sørgelige Ruiner af en forstyrret, ved vilde Rampe udmattet Slægt. Da søgte man paa Skuepladsen for Udelæggelsen de elendige Læringer af en tidligere Tid. En levende Fornuftidees indre Kraft var forsvunden, og man holdt sig til det, som man fandt for sig. Saaledes traad Theologernes Skole istedetfor den religiøse Begeistring. Dogmatiken istedetfor Kirken, og de saa Spor af en indre Erindring fra forrige Tider traak sig ubemærkede

tilbage i smaa, fra Historien adskilte Menigheder. Det, som kun havde en levende Betydning i en organisk Eenhed, fremtraad nu i en hemmende Skilsmisse. Orthodoxien blev en Skolelæres stive Bogstav; Handlingens Aand bentørredes i saa kaldet Pietisme, og Erkiendelse, saavel som Handlen flødt hen i Brødremenighedernes Hølelser. At den lutheriske Orthodoxi, saaledes som den vandt sig frem af det firtende Aarhundredes theologiske Stridigheder, og endog bibeholdt denne Tids Udtryk og Sprog, blev herskende iblandt Lutheranerne i Preslau, var noget; man kunde forudsæe. Saaledes kom der en snæver Bogstavelighed tilsyne, der slet ikke kunde opstaae i Luthers Sjæl; thi hvor Hengivenheden er ubetinget, voxer den frie guddommelige Barneet Hænkelse Frihed frem af den. Men nu bleve den hellige Strid Død: "Bogstavet dræber, men Aanden levendegjør" 2 Corinth. 3, 6, selv benyttede for at fortynde Trælden.

Det var en ny Opgave, der uimodstaaeligt trængte ind paa mig, at erkjende en afgjørende Adskillelse imellem en Bestemt i Kirkens Tro, i hvilken ubetinget Hengivelse alene kunde virkeliggjøre sig selv Bogstavets Trældom, uden at berøve Religionen

dens faste Gestalt eller Theologien dens høie Værd. Jeg kan og tør desværre ikke her forklare hvorledes det lykkedes mig, det vilde føre mig for dybt ind i Betragtningens fremmede Regioner. Vel har jeg søgt at udvikle min Anskuelse i denne Henseende i et eget Skrift (die Religionsphilosophi 1837), men jeg tør desværre ikke påstå, at min Fremstilling har fremkaldt den indre Overbeviisning hos Andre, der beroliger og lykkeligjør mig.

Men at der under Scheibels Styrelse kun kunde hæve sig en sammensmyktet Kirke i de forsvundne Aarhundrebers for længe siden uddøde Form, maatte jeg, efter mit Kjendskab til ham rigtigt nok vente. Saalange den lutheriske Kirke holdt sig i en lille Menighed stille, og rigtigt nok mere overseet end taalt, var enhver siig Ytring mere en Gjenstand for selstabelig Underholdning og personlig Subjectivitet, og derved mere bevægelig, end den efter dens Natur var.

Men nu var Forhandlingerne, saaledes som de kom paa Tale, mere indflydelsesrige; de dannede ikke mere Gjenstande for personlige Samtaler, endte meget mere med den betrangte Menigheds Beslutninger, og disse skulde, hvor ringe de end vare, som jeg, da

Menighedens Repræsentanter begyndte at forsamle sig, haabede, ikke blive staaende afsluttede i sig selv, men bestandigt udbrede sig videre og danne en virkelig historisk Kirke. Deres Førdringer skulde ikke blot gaae ud paa savnede Rettigheder, men meget mere udspringe af en aandigt dygtig og mægtig kirkelig Individualitets Ret.

Da Kongen befalede Indførelsen af en kirkelig Agende og ikke blot raadede til den, var han i sin fuldkomne Ret; da han udkastede den saaledes, at Unionen var dens Formaal, udtalte han et gammelt Ønske af det hele preussiske Dynasti, og det et saadant, som syntes mere fuldstændigt berettiget, jo mere Tiden udviklede den religiøse Eiendommelighed. Den Magt, som de verdslige Herskere udøvede over Kirken, var ikke udsprungen af en Monarkis vilkaarlige Beslutning; den var i Lobet af tre Aarhundreder opstaaet af alle Forholds sig langsomt fremdannende Forvikling. Hvad der opstaaer saaledes, maa betragtes som en guddommelig, eller, hvad der er det samme, historisk Tilstiftelse. Man kunde kalde det et Guds Straffedom over den i sig selv bensjunkne Kirke, men en saadan maa man taalmodigt underkaste sig; den skal give os Kraft til en indre styrkende Renselse.

ikke til en afsmægtig Modstand. Hiin bibelske For-
 skrift: „Du skal være Dyrigheden, der har Magt
 over Dig, lydig,“ maa tages i en langt videre Me-
 ning, end sædvanligt; den gjælder ikke for enkelte
 Personligheder, den gjælder for Tyrer, der mistjende
 deres Tids historiske Magt, og just derfor ikke for-
 maae at beherske den. Hvad der er opstaaet histo-
 rift, skal, hvor det forvilder sig, føres historiskt til-
 bage paa den rette Vej.

Jeg tænkte mig den store Fordeel, som Antagel-
 sen af Agenden kunde have. Kirken havde da lydig
 underkastet sig den kongelige Befaling, uden at op-
 give Eiendommeligheden af den inderste Kjerne af sin
 Lære; den havde da erholdt en desto større Ret til
 at stille sig fra Unionen. Det blev mig fuldkommen
 klart, hvorledes Kongen kom til ganske at gjøre Ud-
 kastet til Agenden i Unionens Aand, og hvad der
 bragte ham til at tillade, at der maatte foretages
 væsentlige Forandringer ved den. Han maatte efter
 det han erfarede af Dyrighedspersonerne, forudsætte,
 at Unionen var indført uden nogen Modstand, der
 var værd at agte paa. Men at Modstanden var
 mere betydelig, kunde dog i Tidens Længde ikke blive
 ham skjult. Da kom Agenden, og det, saa vidt som

den kongelige Autoritet tillod det, i Menighedens Hænder, og Kongen handlede med fuldkommen Ret. Især havde den lutheriske Kirke i denne Henseende ikke noget at klage over.

Jeg vover ikke at kalde Agenden aldeles hensigtsmæssig; men den var opstaaet af en af Kongen selv gennemført Sammenligning af alle hans Forfædres Agender; den holdt sig til de Ældre, og var i Gjærningen en virkelig lutherisk, efter sin Sammenhæng lig den ældre wittenbergiske Agende. Luther, der kjendte sin Tid, var netop derfor dens Behersker. Han slaaned de Lærninger af Catholicismen, der endnu havde en Betydning. Hvor længe taalte han ikke Messen. Men det, som han saaledes bibeholdte, skulde overvindes ved det kraftigere fremtrædende Sindelag, ikke ved nogen Foranstaltning udenfra. Og saaledes skede det. Saaledes blev Gudstjenestens Gang i hans Agende fuldkommen katolsk, fra gloria in excelsis lige til Slutningen. Biskøper havde den, ved Borttjænnelsen af alle den katolske Kirkes høitidelige Ceremonier, ikke alene tabt al Glæde, men næsten ogsaa al Betydning. Hvor fattige de andre tilbageblevne Lærninger af den wittenbergiske Agende end syntes i den Maade, hvorpaa de vare

blevne bibeholdt, trostede de mere Indstrængte sig dog; de mere Dybsindige trak sig lidt efter lidt tilbage fra al Deeltagelse i Liturgiet. Man begyndte at indsee, at Sangen, som den sælleds lydelige Ton, i hvilken al jordist Individualitet offrede sig, den stumme Ton, i hvilken enhver Personlighed henseant i sig selv, Prækenen, ved hvilken Læren gjorde sig gjældende og blev forkyndt, endelig Sacramenterne, ved hvilke det Guddommelige, uafhængigt af Menigheden, saavel som af Ordets Forkynder, traad frem i en helig Nærværelse, indeholdt de væsentlige Momenter af Gudstjenesten. Bisnoks opstod der mod denne Forøgelse af det Underlige, ogsaa den Tilbøielighed, at opfatte Kirken selv i dens rene, usynlige Idealitet, og at sublimere den til det Formløse. Men der hvor Begrebet om den synlige Kirke blev fastholdt som alt Synligt Helligdom, var der dog vundet meget. Denne var nu virkelig bleven en Gjenstand; den guddommelige Natur traad frem i sin Objectivitet og bevarede i sig Rimet til en virkelig organisk Udvikling.

Derfor fandt der fra nu af en ringe Deeltagelse i Liturgien i dens hele Længde Sted, og kun naar Menighedens Sang indledede Prækenen, viiste den større Deel sig i Kirken. Den vidste og havde

erfare, at vi ikke formaae at vedligeholde os med vor hele Sjæl i flere Timer i et kirkeligt Sindelags Intensitet. Præsterne, der begyndte at finde Behag i en aandløs Brede, bleve nødt til, at afkorte deres Prædiker, hvis Længde ikke sjældent søvngjorde Interessens for dem, inden de vare til Ende.

Jeg, der den Tid flittigt besøgte Gudstjenesten, kjendte slet ikke Liturgiens Gang, jeg lærte først at kjende den ved Scheibel, og det kun ved Samtaler, og nu skulde jeg give den opvaagnende Kirke til Priis for de første Farer, for at erholde Noget, der for mig ingen kirkelig Betydning havde.

„Vi ere,“ — søgte jeg at gjøre Scheibel tydeligt, — uenige i vort Indre; saaledes som vi staa her, maae vi paa en ægte kristelig Maade ikke bebrejde den verdslige Magt, men os selv Trældommen. Styrke vi os i os selv, saaledes at Kirken træder ud af theologisk bestemte Læresætningers snævre Skranke, rensende og trækkende Videnskab og Kunst til sig, vil der og af dens friske, historiske Betydning af sig selv opstaae en Berigtigelse, og Retten vil blive gjort gjældende. Tanker Eder de velsignede Folger, der allerede nu ville opstaae, dersom I underkaste Eder Befalingen. Der er givet Eder et No-

ment af stor, vigtig Ansvarlighed i Hænderne; for første Gang efter en lang mørk Tid kan vor Kirkes bestemte Lære have Haab om at fremtræde i sin rene Glendommelighed. Den tør rive sig løs fra Menigernes vakkende Tilstand, som truer den med Undergang, dersom I taale Tidens Straf, og forsøge at rense Eder fra dens Brøde. Saaledes som den besalede Agende er givet Eder, indeholder den to Elementer; den gamle Form og de nyere Forandringer, der ere overgivne i Eders Magt. Saaledes har vor Kirke virkelig erholdt Ret til at lade sin Gudstjeneste opstaae af sig selv, deels som den dannede sig i en tidligere Tid, deels som den opstaaer paa ny. I paastaar, at det er Hensigten, at lokke Eder til Unionen; men den Løften er meget mere en Eder af Gud forundt Spore til indre Opmuntring; hører den op med at være dette, saa have I miskjendt den naadige, guddommelige Tilstiftelse, og I maae vente, at Straffen ikke alene varer ved, men ogsaa forøges.

„Unionens sande Modstandere ere de saakaldte Døpløse, og det med Ret, thi deres Tilværelse er i Fare. Hvorledes tør I miskjende den ægte religiøse Grund, af hvilken den kongelige Agende er stuet frem. Den udelukker med Bestemthed Rationalismen;

men for Menighedene, endog af begge Kirkerne, er den i christelig Henseende, aabenbar fremmende; og det staaer Eder frit at anpaae Liturgien aldeles efter Eders Kirke."

Denne Pagt imellem den yderste legitime Høire og den yderste Venstre, var mig, det tilstaaer jeg, yderst modbydelig.

"Det er Eder altsaa ikke om det Rette, men kun om Retten at gjøre, om de ydre Former; men et saadant Sindelag kalder jeg uchristelig Lyst til at have Ret, og det vil medføre Eders Kirkes Undergang."

Engang, flere Aar senere, da jeg tilligemed Scheibel nød Radværen i Landsbyen Lausan, i Nærheden af Dresden, valgte jeg Diebliffet umiddelbart efter dens Afdøelse, for med al den Talens Magt, der stod mig, som var gjennemtrængt af min Sags Hellighed, til Tjeneste, at vinde min Ven for min Anstuelse. "Stam Dig ikke." — sagde jeg, — "ved at tilstaae en Bildfarelse, hvor en Tilstaaelse kan blive saa rig paa Betsignelse; den vil efter en saa lang Modstand bære de herligste Frugter." Men Scheibel var ikke til at bøie. At en reformeert Konge skulde paa nogen Maade beherske en lutherisk Kirke, var ham en Bedere.

hyggelighed. Jeg indsaar, hvor dybt vi vare religiøst adskilte fra hinanden, da han aldeles ikke begreb den fælleds Forbund, hvoraf to med hinanden kæmpende Kirker kunde fremgaae i frist Eiendommelighed. Jeg opgav fra nu af ethvert Forsøg paa at vinde ham, og vor fælleds Interesse havde mistet sin Betydning. Jeg havde fra Begyndelsen af modsagt med Hæftighed, naar man kaldte Lutheranerne Separatister; da de jo vare blevne den kirkeligt bevarede Lære troe. Nu maatte jeg desværre tilstaae, at de ikke med Uret bare denne Benægtelse, thi de havde trodsigt løsrevet og adskilt sig fra Tidens historiske d. e. guddommelige Fremskridt.

Jeg vender nu tilbage til den lutheriske Kirke, saaledes som den søgte at vedligeholde sig i sin Reenhed ligeover for Unionen. Det som jeg nu har at fortælle her, indeholder den ubehageligste Deel af mit Liv. Jeg dukkede under i et Hav af Misforstaaelser, som jeg ikke formaaede at afværge. Jeg var trukken ind i et Forbund, hvis Hensigter vare mig desto mere hemmende, jo mere de uddannede sig. Jeg maatte dele alle de uønskede Forholds Ubehageligheder, og sætte min hele litteraire Virksomhed

paa Epil; og dog kunde jeg ingenlunde beslutte mig til at adstille mig fra den stakkels betrængte og forfulgte Menighed, som jeg havde sluttet mig til. Den Aand, der ledede den, den fuldkommen historiske Ret, der taelte for den, den Anmodning, at den skulde opgive en dyb religiøs Overbeviisning, der var bleven næret og pleiet af Staten selv, paa den verdenslige Dyrigheds Befaling; denne Aand, saavelsom den lutheriske Kirke i sin oprindelige Form, der indeholdt min religiøse Confession, trak mig uimodstaaeligt til sig. Jeg vilde have betragtet det som et Forræderi, dersom jeg vilde have opgivet den. Naar man har gjort sig bekendt med Schreibels troe, aktværdige Fremstilling af de første to Maaneder efter den pludselige Forkyndelse af Unionen (den Tid, i hvilken jeg tog Deel i Menighedens Sag som en af dens Representanter), vil man see, hvortledes Menighedens Stilling den Tid var i sin Begyndelse. Vel rovede jeg i dens Navn, i to til Kongen rettede Petitioner, at erklære mig imod Mueligheden af at antrage den befalede Agende. Men den Tid blev Indforelsen af den usforandrede Agende befalet af Dyrigheden. Havde nu Dyrigheden, ifølge Kongens Pensigt, ikke blot tillige gjentaaget den Paastand, at Agendens Sag

var adskilt fra Unionens, men ogsaa klart opfat-
 tet Eftersmisfen, maatte nodvendigt deres hele Frem-
 gangemaade have været en anden; den maatte da
 have indseet, at den lutherste Menighed, der vilde
 vedblive at bestaae, overeensstemmende med sin histo-
 rist vordne Confession, ligeover for Unionen, umue-
 ligt kunde optage en saadan Gudstjeneste som den,
 der var foreskrevet i den uforandrede Agende. Den
 augsburgste Confession i dens oprindelige Gestalt,
 var dog ved Unionen bleven forandret ikke blot ud-
 vortes, men ogsaa med Hensyn til dens Væsen, thi
 den ubelukkede saavel den Calvinste, som den Zwing-
 liste Anskuelse, som uforenelig med sin Betsjendelse.
 Disse skulde nu optages i de forenede Menigheder.
 At frastige sig denne Ubelukkelse, var jo det samme
 som, tillige at stille sig fra Confessionen. Var alt-
 saa den Beslutning, at beholde sin Overbeviisning,
 som Lutheraner kirkeligt fast, en tilladt, saa kom Me-
 nigheden, naar den vilde udøve sin Gudstjeneste, i en
 utaalelig Modsigelse med den simpleste Forstand. Thi
 naar man traad ind i en lutherst Kirke, vilde man
 bemærke noget fuldkommen Ubegribeligt; imod en
 saadan Gudstjeneste maatte den lutherste Lærer ad-
 vare fra Præstestolen; blev dette ham forbudt og ad-

løb han Forbudet, maatte dog Modsigelsen mellem Gudstjenesten og den Lære, han foredrog, falde endog den meest overfladiske Deeltager i Minde. Derfor Dyrigheden havde indseet dette, vilde den uden al Tvivl paa enhver Maade have fremmet Unionen, hvor den allerede fandtes uden nogen Behudelse, men paa samme Tid med Bestemthed have traadt over paa Scheibels Side.

Biskop gientog Dyrigheden bestandigt den Paastand, at Scheibel forverlede Agenden med Unionen, der ikke havde noget med hinanden at gjøre. Men hvad Skilsmisken fra Unionen, der jo var tilladt, naar den uforandrede Agende blev antaget, skulde erholde for en positiv Betydning, kunde aldeles ikke estervises. Scheibel viiste dette paa en seierriig Maade, ligesom det da heller ikke lod sig skjule ved det første Blik. Men Dyrigheden havde vistnok Beviser i sin Magt, der efter deres Natur vare uigjendrivelige. Scheibel blev, som jeg ikke kan indsee andet, suspenderet paa en uforlig Maade, og ethvert offentligt Forsvar blev forbudt, ethvert Forsøg af Lutheranerne paa at forsamle sig kirkeligt, blev, i det mindste i Breslau, forbudret. De, der kaldte sig Lutheranere, kom under Politiets Opsigt, og Unionen blev ind-

ført, ikke anbefalet ved Agenden, men aabenbar indført ved verboslig Magt. I Breslau var dette mueligt, thi den franske Revolutions Princip, der var blevet herskende i politiske Sager, Majoritetens Princip, blev anerkendt for noget Berettiget. I Breslau udgjorde Lutheranerne næppe mere end en tyvende Deel af Indvaanerne; en saa ringe Minoritet var allerede som en Saadan uden Ret. Man forglemte, at enhver sand religiøs Fornødsel nødvendigt bestandigt vil være i Minoriteten, hvad enten den pttirer sig ind for Personlighedens snævrreste Stranker, eller i Menigheden ved Dannelsen af en reen kirkelig Form.

Saaledes viser den moderne Tids saakaldte Tolerants sig. Det er allerede at betvivle, om det lader sig bevise, om Tolerantsen nu er større, end i Midelalderen, i Inquisitionens Tid. Villigheds tyranniets vedvarende Tortur er traadt istedet for den hurtig overgaaende Opbrandelse, og at den moderne Torturs bestandigt vedvarende, bestandigt mere fremtrædende Ovaler ikke ere ringere, end de grusomste legemlige, viser Historien. De, der vare Martyrer for deres Tro, valgte jo dog disse, for at undgaae pine. Det var mig i denne Henseende høist lærerigt, at betragte det nye Tydslands og overtovebet det

— hvad jeg oplevede. X.

ultraliberale Europas Fremgangsmaade ved disse Begivenheder. Jeg tør tale om Europa, ikke blot om Tydskland, thi det er jo bekjendt, hvorledes den liberale Presse i alle Lande, ved enhver Leilighed opløfter Stridet over Jorfølgelse, hvorledes enhver Privatmands Sag med Hæftighed og Lidenskab bliver forsvaret mod Regjeringen, hvorledes løse Rygter, løgnagtige Opfindelser, personlige Bagtalelser med Glæde blive benyttede, for at fremstille Regjeringen ret tyrannisk og Privatmanden som et ulykkeligt Offer. Det som den sammenstemmende, urolige Menneflemaske var i forrige Tider, det er i vore Dage Dagbladene's Literatur, og ligesom den tallose, forsamlende Hob ligegyldigt saae Hus blive brændt, saaledes hengik nu Kirkens ti lidessessfulde Aar for den af den herskende Literatur bearbejdede, ellers ved enhver Leilighed strigende Hob uden det ringeste Spor af Deeltagelse; thi ligesom Hus vare de betrangte Menigheder i en altsamlet bestemt Minoritet.

Det har altid forekommet mig selvsomt hvor lidet tidligere Erfaringers Historie lærer os. Enhver lidenskabelig Tidsalder overseer den aldeles og Historien viser sig i denne Henseende kun alt for lidet forblinde egne Personlighed. Det er blevet en

Trivialitet (forfaaviddt som en Sandhed, der er saa almindeligt anerkjendt, kan udtrykkes herved, saa at en Beviisførelse synes overflødig) naar der bliver paastaet, at enhver Undertrykkelse og religiøs Overbeviisning ved ydre Magt altid mislykkes. Hvorledes Solen stiger op i Østen, kan blive Gjenstanden for en videnskabelig Forklaring, men dersom nogen vil forklare os vidt og bredt, at den opstiger i Østen, vilde vi vende ham Ryggen som en uforstandig, besværlig Sladderbank. Her var Talen ikke om nogen religiøs Overbeviisning, der vilkaarligt havde uddannet sig, som ved saa mange moderne Secter, i en Enkeltis phantastiske Hoved; det var en gammel, alle europæiske Kirke- og Stats-Forhold siden Aarhundreder ombdannende historisk Rod, som man troede fuldkommen forraadnet og opløst i sit Indre, og som uventet stød nye Spirer af sin Midte. Man kunde forbauses over dette Phænomen, men man turde ogsaa vente, at Aarhundreders Kraft hvilede i dette Skud.

Jeg vovede i en Skrivelse til Kronprindsen at beraabe mig paa Erfaringen i Historien, der taalte saa bestemt. Man vil, som man med Bestemthed kan forudsee, Ingen vinde. Jo hæftigere man synes

at undertrykke, desto hæftigere vil Modstanden være; den retmæssige Opposition vil forvandle sig til Trods, den ordnede Tro til Fanatisme. En dyb Misforstaaelse vil gjøre en gjensidig Overenskomst umuelig. Naar de ordnede Forhold i Staten blive usikre og vakkende, naar Enhver anseer sig for kaldet til at tale om Staten, opstaaer der en uudsigelig Forvirring; men endnu dybere ligger Grunden til Forvirringen, hvor Medlemmerne af en Menighed blive forledte til den Tro, at de ere kaldede til at redde deres Kirke. Det, der skal være den indre sikre Grund til alle Familieforhold, bliver bevægeligt som ved et hæftigt Jordstælv, og vi blive i den frygteligste Modsigelse opfordrede til at redde og beskytte det, som hidindtil har ydet os den eneste sikre Beskyttelse. Jeg tør ikke være fiolt af denne Spaadom, der desværre kun alt for snart gik i Opfyldelse; den laa kun alt for nær.

Man maa ikke forglemme, at min Virksomhed for Menighedens Sag i dens Stilling imod Dyrigheden ikkun varede i fire Maaneder, fra den 27de Juni 1830, to Dage efter Sekularhøitideligheden, til den 1ste November samme Aar. Den Tid blev vel fra Dyrighedens Side ethvert Forsøg i det Henseende

viist, men dog holdt Menigheden ethvert Ønske fast med et grændseløst Haab, og man troede allerede at have erholdt, hvad man saa ydmygt og bønligt ansøgte om. Dersom den høiere Øvrighed havde misbilliget den voldsomme Fremgangsmaade, ved hvilken man vilde indføre Unionen tilligemed Agenden, saaledes som den i det hele Kongerige ikke fandt Sted uden i Breslau, hvad havde man da ikke kunnet vinde? Man maa ikke troe, at den Anstuelse af Unionen, der bestandigt mere havde dannet sig paa en haard Maade, her alene var den herskende. Den Paastand, at man i Aarhundreder havde søgt at indsmugle den, udøvede en stor Magt over mange lutherstjendende Gemytter. Saaledes var en af den lutherste Kirkes Heroer, den ved sine Sange udødelige Paul Gerhard, i Begyndelsen af det attende Aarhundrede, ligesom nu Scheibel, bleven et Offer for lignende Forsøg. Og dette Monster, saaledes som det kun altfor levende foresvævede Scheibel, havde i Stilhed en mægtig Indflydelse paa mange Gemytter. Mange velgjørende Foundationer vare, som man vilde finde ved en historisk Undersøgelse, uden tvivl stiftede i en stræng lutherst Aand, ja stode efter Testatorernes Sindelag, fjendtligt ligeover for den

Union, man stræbte efter. Kunde man nu uden Betænkning tage de saaledes opstaaede Stiftelser i Besiddelse imod Testatorernes Villie og Sindelag? Var det retsfærdigt, at berøve dem Alt, der bleve de veltgjørende Forsædres Tænkemaade troe? Spørgsmaal af dette Slags opstode uundgaeligt i Menighedens Midte.

Jeg kunde ikke undlade at overveie Dieblittets Bigtighed for hele Rigets almindelige kirkelige Anliggender. Det var et Moment, i hvilket man havde kunnet udrydde en meest stum, i Aarhundreder næret Mistillid med Rode, dersom man strax havde anerkendt den lutheriske Menighed, der i det hele Land blot fremtraad bestemt i Breslau; dersom man havde ladet de Præster, der erklærede sig for den, deres frie Villie, indrømmet dem en lille Kirke, og forsynet dem med de nødvendige Midler til at bestaae, og kun forsaavidt ladet Øvrigheden have et Nie med dem, som man strengt holdt dem til at beholde den lutheriske Kirke og dens lovmæssige Fortid, paa hvillen deres hele Ret grundede sig, i deres religiøse Hoihedseligheder og i deres Kirkeforfatning, — og gjort enhver Forandring, naar den syntes nødvendig, afhængig af Regjeringens Samtykke; hvor vilde en

saa kjærlig Frihed ikke have overrasket Menigheden?
 I Sandhed, den aandige Kjærligheds frie Handling
 vilde have vundet den for en organisk Union, som
 den fra nu af betragtede med et bestandigt tiltagende
 Had. Man turde rigtigt nok ikke vente, at der vilde
 finde nogen Forandring Sted i dens indre strænge
 Overbeviisning. Det som jeg forudsætter under de
 givne Omstændigheder af ægte legitim Art, var ikke
 blot Overbærenhed, men Anerkjendelse af en kirkelig
 Eiendommelighed, hvis Rettigheder ikke lade sig afvise.
 Jeg vil ikke negte, at en saadan Erklæring vilde
 have havt betydelige Følger uden for Breslau og
 Schlesien; i mange Egne af Landet vilde de, der
 nu vare frygtsomme, vove sig frem og gjøre For-
 bring paa en Selvstændighed, der engang tilstaaet
 ikke mere turde negtes. Jeg tilstaaer, at Regjerin-
 gens herskende Formalisme, dens Forretningsgangs
 Mechanik, vilde finde sig sat i en stor Forlegenhed;
 men hvem vover at paastaae, at Dyrligheden i et
 religiøst Anliggende, blot for sin Bequemmeligheds
 Skyld tør være tilfreds med enhver Eftergivenhed.
 enten den saa opstaaer af jordiske Hensyn, af Egen-
 skjærlighed eller ikke? Men vilde Unionen ikke ved
 en saa op høiet Beslutning først blive en Sandhed.

Den frygtfomme Opposition, der ikke vovede at træde frem, ikke udtalte sig i en kraftfuld Selvfødselighed, men meget mere lod capitulere med sig, havde Dyrigheden dog lært at kjende paa mere, end eet Sted. Men en saadan Opposition ligner de indre Tvivl, som den tænkende Aand ikke formaaer at afvise, men meget mere maa laane af den Kraft, den besidder, naar de virkelig skulle overvindes. Kun saaledes kunde en sand Union opstaae; ikke en blot Skimunion, der bevarer alle fjendtlige Elementer i sig, og en saadan Forbindelse vilde vise sin Sandhed i en dobbelt Retning. Alt Revolutionairt vilde forsvinde, en organisk Process af stille guddommelig Udvikling vilde træde istedet for en verdslig Foranstaltning. I sig selv vilde Unionen indeholde en Sandhed, naar den vilde tillade Lærens kirkeligt fæstede Bestemtheder, der dannede sig saaledes eller anderledes, at udtale sig uforhindret og anerkjende de forskjellige Confessioner, i deres Eiendommelighed. Et dette Stadium af Udviklingen var det herskende i Landet, kunde man næppe tage fejl af; og Kongen vilde have erfaret, hvorvidt den Union, som han ønskede, men ikke befalede, virkelig havde udviklet sig. Skulde det nu ogsaa blive ham klarere, at hans indre Ønske

lige Dunst ikke blev opfyldt i det Omfang, som han havde haabet, vilde han deri have erkjendt en guddommelig Tilskikkelse. Men at udfinde Birkeligheden af Unionen, havde været Øvrighedens Pligt. Sagen er en allerede forgangen, vi kunne ikke forandre noget i den; den Mand, der efter kongelig Befaling ledede Alt, er død; Dommen over ham er en historisk. Mig er alt det Selvedrag, der laa i Tiden, ikke ubekjendt. Man troede, at være berettiget til at fortrænge det, man kaldte en mørk Overtro, ved ethvert Middel og at overvælde det, ja man ansaae sig forpligtet til at tilintetgjøre det. Men det tør jeg ikke sige at Thronfølgeren, ligeoverfor den vilde ledende Øvrighed, i hvis Haand kirkelige Anliggender hvilede, vilde lære at kjende Unionens indre Sandhed for den Tid, da det guddommelige Korsyn vilde betroe ham Herredømmet. I denne Aand vovede jeg at henvende mig til ham, og sandt, som jeg forudsatte, at der vilde blive lagt Mærke til mit Anliggende.

Bisshop vilde den lutheriske Kirke have uddannet sig i mange Slags Modificationer, Rigoristerne vilde i mange Slags Overgange have stilt sig fra Latitudinarierne, men dog vilde der ligesom her Gjenstan-

den for deres Pengivenhed have været den samme. Dersom Menighedens Tillid først var vunden, saa at den holdt sig for fuldkommen overbevist om, at man ganske havde afskaffet fra enhver Brug af ydre Midler d. e. af enhver verbodlig Tvang, saa længe den bevægede sig indenfor den historisk kirkelige Lovmæssighed, vilde den have været befriet fra en jordisk Nutids modbydelige Tvedragt; den havde hørt til en guddommelig kirkelig Udvikling, mod hvilken den forgiæves vilde stræbe, en Udvikling, der, baade af en levende og lovmæssig Kret, beherstede Menigheder saavel som Øvrigheder.

Jeg har, hvis jeg ikke tager feil, allerede et andetsteds i disse Mindekrifter tælt om Historikernes unyttige Snaf, naar de ved Fremstillingen af historiske Begivenheder anstille Betragtninger over, hvilke Følger der vilde have udviklet sig, dersom Begivenhederne i et eller andet fritstift Moment havde taget en anden Gang, end den, de toge. Men ganske anderledes forholder det sig, naar en Fravigelse fra den guddommelige Histories Gang, som man maa erkjende, frembringer haarde, ja store Modsatninger, altid tiltagende Misforstaaelser, Banfælgigheder, der ikke kunne ryddes af Veien, saavel paa Menighedens,

som paa Vyrighedens Side, og saadanne Banffeligbeder, som endog en senere Herskers klare Indsigt og kristelige Sindelag ikke vilde kunne rydde af Veien. Netop disse ikke levende Modsætninger, i hvilke Vyrigheden paa den ene Side saae sig indviklet, og som paa den Anden gjorde Menigheden haardnacken stulle fremstilles her; thi ikke blot en glædelig Udviklings rolige Gang, men ogsaa den guddommelige Straf for en Bilsfarelse, har en historisk Betydning, ved hvilken man kun for silbigt erkjender at Tilintetgjørelsen falder sammen med den scierrige Udvikling. Men til sande organiske Fremstribt kan ingen ydre Foranstaltning bidrage noget; Forvirring kan den frembringe, men ikke have dens Følger.

Svorledes min Virksomhed for Menigheden blev afbrudt, har jeg nu at fortælle.

Da jeg gav det Raad, at indrække et Bonstribt i Menighedens Navn, foriærdigede jeg det Første, Professor Huschke det Andet og Tredie, og jeg det Fjerde. Paa intet af dem erholdt vi noget Svar. Endelig efter to Maaneders Forløb kom der en Ministerialskrivelse stilet til Professor Huschke, Overlandretsassessor v. Haugwitz og mig, der lod saaledes:

„De gjentagne Skrivelser, selv den af 4de denne Maaned, som De i Forbindelse med flere Embedsmænd og Borgere have indsendt til hans Majestæt, i Folge den imod Diaconus Dr. Scheibel foranstaltede Suspension fra hans geistlige Embeds Functioner, ere af hans Majestæt Kongen blevene afgivne til Ministeriet for de geistlige Anliggender til forfatningsmæssig Besvarelse, og det er dernæst blevet opaalagt at meddele dem en Saadan fuldstændig hvilket hermed stæer.

Det af dem og de øvrige Supplicanter i hine Skrivelser fremsatte Andragende gaaer ud paa, at det maa blive dem tilladt at constituere dem med de med dem ligesindede til en fra de øvrige herværende evangeliske Menigheder affondret, og, som den bliver kaldt, lutherst Menighed, under Diaconus Scheibels geistlige Styrelse.

Denne aabenbar separatistiske Bestræbelse har taget til ydre Paastud den Omstændighed, at den af hans Majestæt Kongen for Provindsen Schlesien anordnede Agende er bleven indført i de herværende evangeliske Kirker; men tillige have Supplicanterne ogsaa endnu søgt at bestyrke den Affondring, som de have i Sinde, derved, at den Unionsritus, der bliver

fremskillet ved Brødets Brækning i den hellige Nad-
ver, maa komme i Anvendelse i den emtaelte Me-
nighed.

Hvad der nu herved først angaaer det Sidste,
saa er det som bekjendt overladt til Enhvers egen
Overveieelse og frie Beslutning om han vil tage Deel
i den hellige Nadvere efter Unionens Ritus, eller
ikke, da den Indretning, som bekjendt, er truffen i
de herværende Kirker og vedbliver at bestaae, at den
hellige Nadvere uden Brødets Brækning bliver med-
deelt dem, der endnu tage i Betænkning, at slutte sig
til det gavnlige og Gud behagelige Bærk, Foreningen
af de evangeliske Troesforvandre, hvorfor Betslagelsen
over Samvittighedstrang, der bliver stillet ved Si-
den af hiint Ønske, at danne en saa kaldet gammel-
lutherisk Kirke, viser sig som aldeles ugrundet, og maa
tilbagevises som en tom Opdigtelse.

Men ved Indførelsen af den nye Agende i den
evangeliske Kirke i de kongelige Lande, er der hver-
ken foregaaet nogen Troesforandring eller, som man
let ved roligere Overlæg vil indse, tænkt paa at be-
virke en Saadan. Om De og de andre Supplican-
ter end ikke kunne have sig til en saadan Jordoms-
frihed, der vilde have sat Dem i Stand til, at be-

rigtige deres modsatte Mening, havde dog den Kjendelsegjærning, at Agenden var bleven frivilligt og almindeligt antaget i alle Monarchiets Provindser og i Særbeleshed i Rhinprovindserne og i Vestphalen, for hvilke ligeledes de onstede Provindsial-Udgaver vilde blive aftrykte, er i frugtbar Brug hos 7,750 Menighedder, saa meget mere have gjort Dem mistroiske imod den af Dem opstillede Anskuelse, som den, som et lille, sig isolerende Parties Mening, strider imod den hele Landgeistligheds Dom, iblandt hvilken der dog uden Tvivl findes mange indsigtsfulde, prøvede og samvittighedsfulde Theologer; i det det umueligt lader sig forudsætte, at hiin store Fremgang vilde have fundet Sted, dersom man ved Indførelsen af Agenden havde nogen Grund til at frygte en Fare for Troen.

Den fornyede Agende er bleven antagen i den lutheriske Kirke, til hvilken De og de øvrige Supplicanter høre, efter en moden Prøvelse af de geistlige Autoriteter, Consistorierne, under deres forfatningsmæssige Indvirkning, af Geistligheden og Menighederne, og ved den landsæderlige Sanction bleven fastsat som Norm for den offentlige Gudstjeneste og de

kirkelige Handlinger efter Kirkens uferandrede og ufor-
 falskede Troessandheder.

Det kongelige Ministerium for de geistlige An-
 liggender har derfor i dette selsomme og ubegrundede
 Andragende, og i de Midler, der blive opbudne for
 at virkeliggjøre det, ikke kunnet mistjende urolige
 Bestræbelser og separatistisk Uvæsen, og maa over-
 bevise sig om, hvormegget et Parti tør vove at fore-
 tage sig, der træder frem med den aldeles uevange-
 liste og tillige med Forsætningen i Modsigelse staaende
 Paastand, at det alene repræsenterer den sande
 Kirke, men alle Andre ere frafaldne og forførte
 dertil ved Indførelsen af Agenden og Unionen, — et
 Parti, der tillader sig paa den meest fjendtlige Maade,
 at ville gjøre dem mistænkelige, der villigt ere ind-
 gaaede paa de af hans Majestæt Kongen i naadig
 Forsorg for Kirkens Vel og ved landsfaderlige For-
 ordninger kundgjorte Pensigter, og som ikke engang
 har forsmaaet at gjøre Forsøg paa at oprøre Ge-
 mytterne og at ingyde den store Mængde Mistillid
 til den geistlige Øvrigheds Forholdsregler, for at
 vinde en ydre Vægt i Folket og, om mueligt, efter
 at være fritaget fra den bestaaende Orden, at have

fig selv til en kirkelig Magts Bigtighed. Denne Afsondringsaand, der saa utvetydigt viser sig som en dristig Opstand mod det, der hører til den almindelige Orden, og i den nærværende Tid mere, end nogensinde før synes betænkelig, maa ikke begunstiges; og det høie Ministerium har fast besluttet at sætte sig imod den.

Da der nu i det nærværende Anliggende blot ikke er Tale om en Samvittighedstrang, da enhver Enkelt, efter at den almindelige Gudstjenestes Indretning er bleven fastsat ved en Agende for samtlige Monarchiets evangeliske Kirker, kan tilfredsstille sin religiøse Trang indenfor en rigtigt forstaaet religiøs Friheds Grændse, da det endelig bliver dem og de andre Supplicanter uformeent ogsaa i en vedblivende Forstaaelse med Medlemmerne af deres Menighed at falde dem mellem hverandre gammellutheriske, saa er der end ikke den ringeste gyldige Grund forhaanden til at meddele dem og de andre nævnte og unævnte Supplicanter Tilladelse til at danne en gammellutherisk Menighed. Det er altsaa paa det bestemteste tilfjendegivet os, at lade Dem og de hertil Ligefinde vide, at hans Majestæt Kongen udtrykkeligt har erklæret den i ovennævnte Ansøgning yttrede Begjæring for

aldeles uantagelig, hvorom ogsaa det herværende
Consistorium vil underrette Dem.

Breslau den 24 December 1830.

Det kongel. Consistorium for Schlesien.

G. Merckel.

Til

de Herrer Professorer Steffens,
Fuschte, og Overlandretsraad
v. Haugwitz."

Dette Document har havt en alt for stor Ind-
flydelse paa alle mine Livsforhold, og udtrykker paa
samme Tid de høieste geistlige Embedsmands An-
skuelse af Kirkens Forhold til Staten paa en saa
ufløst Maade, at jeg seer mig forpligtet til, ikke
at undertrykke det, omendstjondt det er astrykt i den
ovenfor nævnte actmæssige Fremstilling af Scheibel.
Jeg troer ikke, at noget lignende Document lader sig
historiskt opvise, i hvilket Statens absolute monarchiske
Magt over Kirken er udtælt paa en tydeligere Maade.
At Taler ikke her er om Øvrighedens ordnende Magt
circa sacra, men om en, der byder over sacra selv,
viser sig klart. Det er mærkværdigt, naar vi sam-
menligne det daværende Ministeriums Sindelag med
Bensyn til Religionen med det, med hvilket det be-
hvad jeg oplevede. X.

handlede Philosophien. Biskop bestyttede det en bestemt philosophisk Retning paa en saa afgjørende Maade, at denne var bleven den herskende næsten i alle Landets Skoler, men denne Philosophies Princip afviste dog enhver Magt over den philosophiske Overbeviisnings Indre. Ministeren selv var ingenlunde ubekjendt med Philosophiens Udviklings Gang, saaledes som den havde udviklet sig siden Aarhundredets Begyndelse; nogle Medlemmer af Ministeriet havde været mine Tilhørere, og derfor forekom det mig selfomt, at see den Forbring fremsat, at en Majoritet, der var ledet af en verdslig Dyrighed skulde have noget inderligt Bestemmende for min historisk begrundede religiøse Overbeviisning. Antallets Magt (7750 Menigheder) stod for mig som noget ganske forunderligt.

Der blev besluttet, at Enhver af os skulde svare for sig, i det han fastholdt sit personlige Forhold til Ministeriet. Jeg har nu vel Udkastet til dette Svar imellem mine Papirer, men jeg formaaer ikke at afgive det ordret i den Skikkelse, i hvilken det blev indleveret. Jeg kan aldrig afskopiere et eneste Udkast med Trost, og mine Forandringer, der fandt Sted ved Afstrivningen, ere vel saa betydelige, at

det Udkast, som jeg besidder, har mistet al historisk Betydning. Men saameget troer jeg dog med Bestemthed at have beholdt i Erindringen, at jeg sandt mig besejret til, ganske bestemt at gjendrive det indstrænkede og urigtige Standpunkt, fra hvilket Urigigheden betragtede vor Sag. At jeg med Rette troede, at kunne paastaae, at en Skilsmisse fra Unionen, naar Kongen befalede Agenden, men paa ingen Maade vilde paanoede Rogen Unionen, slet ikke kunde kaldes Separatisme. Om den end ikke var overeensstemmende med Kongens Ønske, kunde den dog heller ikke betragtes som utilladelig. At denne Skilsmisse fra Unionen blot kunde have Gyldighed for enkelte Personer, kunde ligesaa lidet være Kongens Hensigt. Eftersom vi vilde vedligeholde den lutheriske Confession, saaledes som den endnu var historisk til, i dens Reenhed, saa havde den jo slet ingen Mening, naar den ikke dannede sig som Kirke; at man lempe sig efter enkelte Personers saakaldte Svagthed, i det man tillod de unierede Præster paa bestemte Dage at vælge Oblater istedetfor Brodbrødet, klang mig som en Spot over den lutheriske Confession. Gaves der Medlemmer af den lutheriske Kirke, der levede i en saadan beklagelig Uvidenhed, at de søgte

noget Bæsenligt i saa ubetydelige Ceremonier, maatte vi beklage dem og holde vore Præster til at under vise dem; men at der forekom noget i vore Petitioner, der kunde retfærdiggjøre den Slutning, at vi kunde blive beroligede ved Oblater, maatte vi lige frem negte.

Et Sted i Ministerialskrivelsen angik min borgerlige Stilling, og det, hvor den dybest kunde saares. Det blev bebrejdet os, som kongelige Embedsmænd, at vi nærede og udbredte et oproreriskt Sindelag; at Folket paa flere Steder i Lybssland var smittet af Julirevolutionen. Jeg var mig bevidst, at jeg i reneste og strengeste Forstand var en total Underfaat, og mange Slags Forhold havde givet mig Leilighed til at vise det; jeg havde viist, at Populariteten, hvor tillokkende den end er, ikke friskede mig, naar det kom an paa at lære og selv at udøve Lybdighed mod Dyrigheden. Ogsaa ved de største Smaatting, som man, hvor samvittighedsfuld man end er, finder, dog pleier at behandle med Ligegyldighed, var det blevet mig til en anden Natur, at adlyde Lovene med en pedantisk Noiagtighed; men jeg troede ikke, at denne Lybdighed befalede mig, med Hensyn til Religionen og til min inderste Overbeviisning, at un-

berkaste mig den verdslige Dyrighed. Den Lære: „Enhver skal være Dyrigheden, som har Magt over ham, underdanig“ Rom. 13. 1. kan ikke hedde: „Du skal overlade den verdslige Dyrighed og de den underordnede Geistlige den Ret, at beherske din historiskt grundede Kirke, og underkaste dig deres Bestemmelser, thi de forstaae Saadant bedre end Du.“ Den Apostel, der lærte saaledes var den ikke underdanig, og Christendommen vilde for længe siden være forsvunden, dersom han og hans Medbrødre havde underkastet sig.

Jeg troede, at jeg ikke kunde optræde alvorligt nok imod en saadan Beskyldning. Der blev paa-
 staaet, at Julirevolutionen var vort Mønster. Jeg gjorde opmærksom paa: at vor Opposition var tidligere, at Barricaderne i Paris, da vi indsendte vore første Petitioner, næppe vare aabnede af de saa, bedst-
 underrettede Politikere, og netop derfor havde fremkaldt saa store Rystelser i Handelsverdenen. Skulde en casual Sammenhæng virkelig finde Sted, vilde vi blive førte til den selsomme Slutning, at de stakkels Lutheranere i Breslau havde fremkaldt Opstanden i Paris.

Efterat jeg fuldkommen hensynsløs havde ud-

vilket hvad en saadan Bestyldning var mig og hvilken Betydning den havde for mig, søgte jeg at gjøre det høie Ministerium tydeligt, at jeg ikke med god Samvittighed turde dvæle længere i et Land, hvor den faste Hengivenhed for min religiøse Overbeviisning, der ved min Kaldelse til Preussen dog maatte forudsættes at være bekjendt, og som den Tid endog var den herskende, blev betragtet som en Udsættelse imod Øvrigheden og sat i Classe med et Oprør. En allerunderdanigst Bøn til hans Majestæt om at entledige mig fra mit Embede efter en næsten aatteogtyveaarig tro Tjeneste, var derfor søiet til Skrivelsen, og jeg ansøgte det høie Ministerium om at besordre den videre. Der blev intet andet tilbage, end at opsøge en Egn, i hvilken jeg, uden at overtvælde Lovene, kunde paaaa min Ret til at blive ved den Kirke, i hvilken jeg var født og opdragen.

Jeg ventede fra December 1830 til Februar 1831 forgjæves paa et Svar. Men for at man ikke skulde troe, at min Bøn om min Afsted kun var en lidenskabelig Yttring af en forbigaaende saaret Hjelpe, fornyede jeg den, og indsendte en anden allerunderdanigst Ansøgning til det høie Ministerium, til videre Besordring. Men heller ikke paa denne erholdt jeg Svar.

Imidlertid dannede min ydre Stilling sig saaledes som jeg kunde vente det. Den selskabelige Omgang blev bestandigt mere indskrænket. Regjeringens Besuldmægtigede tilskrev mig i fuld Angst et Brev, i hvilket han besvor mig, at stille mig fra Lutheranerne, i det han udviklede mig paa det venstabeligste Folgerne af mit uventede og ubegribelige Skridt: „Det er os virkelig om at gjøre“ — saaledes yttrede han sig, — „at beholde Dem ved Universitetet. De danner et oplivende Middel punkt, som vi ikke kunne undvære.“

Mange saae ned paa mig med en haanlig Medlidenhed; at en frittænkende Philosoph, af hvem man endnu ventede Meget, kunde slutte sig til Pietister og religiøse Sværmere af den ringeste Klasse, og, i Forbund med dem, frasi sig sin hele ære og for Universitetet nyttige Stilling, syntes dem fuldkommen ubegribeligt. De Domme, som paa den Tid bleve lydelige, vare vel ikke de gunstigste, og mine litteraire Arbejder, der hidindtil dog nøde nogen Agtelse, lede vel ogsaa derunder. Uden al Tvivl begyndte man allerede at opdage Spor af den aandige Borneerthed, der nu paa en saa jammerlig Maade kom for Dagens Lyd. Ellers fandt jeg mig i selskabelig Pen-

seende udmærket og æret af de høieste Embedsmænd; men nu blev jeg fuldkommen ignoreret. Saaledes levede jeg i stor Eensomhed; ogsaa min Kone, der godt indsaae det høist betænkkelige ved min nærende Stilling, og fra sin Barndom af var vant til at leve i en afvejlende selskabelig Kreds, blev nu saaledes greben af en Tilbøielighed til stille Eenomhed, at hun sjældent eller aldrig forlod vor Hellig. Jeg maa rose hende, thi hun var aldeles af samme Sindelag som jeg, og enhver Frygt for en truende Fremtid, der laa saa nær, var hos hende forsvunden.

Bisnoks blev ogsaa flere Venner mig troe i denne Tid; som Saadanne maa jeg nævne Professorerne Bischer og Branisch. Om de end ikke ganske deelte min Overbeviisning, begreb de den dog; men fremfor alt maa jeg nu tale om en fortræffelig Mand, der, ligesom Scheibel sluttede sig bestemt til den truende Kirke og opoffrede sig for den.

Det er en i enhver Henseende mærkværdig og original Mand, en af de Reneste og meest Pletfri, som jeg nogensinde har kjendt: Han vil tilgive mig, at jeg søger at udlaste et Billede af hans Personlighed, og ligesom at pynte min Dom over ham. Hans Person er uanfælig; man erkjender let den i sig selv.

nedsjunkne, dybt eftertænkende Mand. Han besidder en egen Formue; men alle sine Indkomster opoffrede han for den betrangte Menighed; han selv lever stille og i Ensomhed og har kun meget faa Fornødenheder; kun sit Bibliothek søger han at forøge; sine Studier driver han med megen Alvor og Samvittighedsfuldhed. Allerede i Skolen, siden ved Universitetet i Göttingen, hvor han studerede, var han almindeligt agtet for sine grundige philologiske Kundskaber. I en usædvanlig ung Alder erholdt han en Kaldelse til Rostock som ordentlig Professor og derfra blev han i sit ni og tyvende Aar kaldet til Breslau. Mig tilkommer der ingen Dom over hans Virksomhed som Skribent i hans Fag; jeg kjender ikke hans Skrifter; hans Forelæsninger blive stærkt besøgte og høit agtede; hans Kundskaber i den elegante Jurisprudens vilde uden al Tvivl stille ham iblandt de første Skribenter i dette Fag, dersom de Anstuelser, som han uden Tilbageholdenhed udtaler, ikke forekom de fleste saa fælsomme, og man for at fatte dem rigtigt maa læse et Blit i hans Naturs dybe Cicendommelighed. Det er vor Tids Trang at betragte den sandfelige Virkeligheds Former, som noget bevidsløst Gubdømmeligt, noget Absolut, der skjuler Alt i sig,

hvad der, som Religion, bliver tydeligt for den høieste Bevidsthed. Jeg erindrer om det, som jeg for har sagt om min høist eiendommelige Frende Grundtvig i Danmark. Paa den sikkre Naturbasis af en endnu i deres Midte levende Mythologi, forekomme de skandinaviske Folk denne især kaldede til at være Støtterne for den tilkommende europæiske Cultur. Det som nu den fædrelandske Mythologi er for ham, det som Naturen i det Hele er for mig, det er den romerske Ret for Huscke. Den danner jo dog i Virkeligheden den uroffelige Grundvold for alle selskabelige Forhold, og det just for den christelige Tids; alle Retsforhold ere holdte faste ved den romerske Ret, ligesom det sandeslige Legeme ved Naturen. Dette er for Huscke Retsfuldstatet af det grundigste Studium, og han behandler corpus juris, Institutionerne og Novellerne, som en Naturforsker Naturen. Staten, som en gudommeligt historisk Udvikling bliver baaren i hans dybeste Indre af Religionen; men saaledes som den viser og pitter sig sandeligt, ordnet ved Retten, saaledes er dette det høieste Trin af den levende, bestandigt virksomme Naturudvikling, og selv denne erhøder ved Retten en højere Betydning.

Men det var uundgaeligt, at det bestemte Ord,

hvor en saadan Anstuelſe blev herſkende, i ſin Opfatning maatte erholde et mere omfattende Værd, og ſaaledes opſtod Tilboieligheden til at forklare Hiſtorienſ hele Gang af den hellige Skrifts ordrette Affatning. Huſchte beſtjæftigede ſig i denne Hænſeende iſær med Geneſis. Hans Opfatning af den, ſaaledes ſom han havde dannet ſig den, var fremmed for Tiden, og det var derfor naturligt at Reſultaterne maatte forekomme ſelfemme.

Jeg kjendte ved venſtabelig Meddelelſe hans Udviklingsgang, men jeg raadede ham fra at træde offentligt frem med den. At jeg ikke deelte hans Synsmaade, vil enhver, der blot har gjennebladet dette Skrift, af ſig ſelv indſee; men enhver oprindelig, ikke udenfra opſtaaet Tanke har for mig en høi, uſlatteerlig Værdi. Hvad der maa forſtaaes af ſig ſelv og ikke af noget Andet, forekommer mig, det maa jeg tilſtaa, ſom noget Hiſtorikſt, der, om det endog bliver ganſte overſeet af Tiden, og ſtjuler ſig i en tilkommende Udviklings dybe Braaer, dog bliver noget udødeligt.

At nu en ſaadan aandig Retning ikke kunde blive uden Indflydelse paa den Maade, hvorpaa hans religiøſe Overbeviſning yttrede ſig, er i og for ſig

selv klart; at han var tilbøielig til at behandle Bibelen som en Jurist corpus juris, forstaaer sig af sig selv; men ogsaa Menighedens Forhold blev strængt juridiskt behandlet, og da disse bleve overgivne en høiere Domstol til Afgjørelse, beredte han ikke sjældent denne store Vanskeligheder. Jeg har derfor selv hørt ham kaldes en Rabulist af ellers velvillige Mænd i Ministeriet, naar han med stræng juridisk Consequents beskæmpede en Fremgangsmaade, der dog næppe lod sig retligt forsvare. Men at han med Rette ansaae sig for forpligtet til at benytte alle de Baaden, som Landets Love bød ham for den af den verdslige Dyrighed, Politiets Billaarlighed og Lovens Strengbed forfulgte Menighed, maatte, troer jeg, Enhver indsee. Han er et indtil Engslighed sædeligt reent Menneske; og dersom noget Forhold i Livet berettigede ham til at benytte sig af lovlige Baaden, ja, efter hans Overbeviisning forpligtede ham dertil, var det tydeligt nok dette.

Min var i en dobbelt Henseende den Erfaring, som jeg her gjorde, religiøs vigtig og tillige belærende. Jeg havde fra Begyndelsen af søgt at gjøre Menigheden det begribeligt, at den ikke maatte indlade sig i theologiske Undersøgelser, hvortil Scheibel

havde en altfor stor Tilboielighed. Og saa heri var
 denne selsomme Mand et Barn af det fextende og
 syttende Aarhundrede. Han troede virkelig endnu at
 Spørgsmaalet var om Forskjellen imellem de to pro-
 testantiske Kirker, der vare blevene historiske, og at
 dette maatte fremkalde en Strid, som den, der satte
 tidligere Aarhundreder i Bevægelse. Han haabede
 naar Kampen begyndte, at han skulde vinde alle Theo-
 logers Interesse og naar han traad frem med alle
 Lærdommens Baaben, vinde en afgjørende Seir; ja,
 han naaede det Dnske, hvis Opfyldelse endogsaa svæ-
 vede for ham, at det, ligesom i Luthers Tider, vilde
 komme til en mundtlig Disputats, ved hvilken en
 eller anden hoi Person, maaske Kongen selv, vilde
 præsidere; han tænkte sig et stort Publikum, der med
 den meest levende Interesse vilde bivaane denne Kamp,
 og Følgerne maatte, meente han, blive meget betydelige
 for det hele protestantiske Rydsland. Om de end ikke
 oversaae alle i vor Tid herskende historiske Forhold, vare
 dog flere Præster altfor tilboielige til at fornye de
 tidligere Tiders Religionsstridigheder i deres gamle
 Form, og de fremkaldte derfor en Mængde Modstrif-
 ter, der, formeebelsk den herskende religiøse Tænkemaade
 ingenlunde kunde være deres Sag gunstige. Til

Scheibel sagde jeg: Du tager Sagen aldeles paa en urigtig Maade; de Undersøgelser, som Du gjør Dig Umage for at foranledige, ville alle falde ud til Din Skade; thi i Literaturen hersker der enten en fuldkommen Ligegyldighed, eller, hvor Theologerne hist og her optage Din Handske, har Du allerede tabt. Det er mit inderligste Ønske, at Du maa lære at indsee dette; der er ogsaa her paa ingen Maade Tale om saadanne Stridigheder; der er nu hængaet næsten 200 Aar siden den lutheriske Kirke i sin Eiendommelighed blev anerkjendt i Tydskland. Siden den vestphalske Fred kan man ikke tvinge nogen Lutheraner, som Saadan, til at begrunde sin Tro ligesom for Staten. Kun derfor maa Du sørge, at Din og overhovedet Menighedens Lære er en ægte Lutherisk; at der ikke hersker nogen Afvigelse fra den overleverede Confession i Menigheden, thi denne er retmæssig, men enhver Afvigelse er uretmæssig. Jeg finder det overensstemmende med kristelig Klogskab, at stille Sagen aldeles saaledes, at det bliver overladt til Fienderne, der ville angribe Eder (Menigheden og enkelte Theologer) at overbevise Eder om nogen sectererisk Lære. Skulde der foredres Undersøgelser, da maa Menighe-

den paa ingen Maade undslaae sig for dem, men meget mere befordre dem. Saaledes handlede Zinzendorf i en meget mere betænkelig Forsætning. Ingen har, naar han ligeoverfor Unionen slutter sig til en reen lutherisk Menighed, at forsvare sin Tro, hans Erklæring er tilstrækkelig, og han kan betragte sig som lovmaassigt beskyttet ved en historisk Ret, der ikke gjælder for ham alene som enkelt Personlighed, men ogsaa for hans Menighed og for dens Forplantelse til Efterkommerne. Denne defensiva Stilling ligeoverfor Staten, er paa enhver Maade den sande; der som den bliver bibeholdt, styrker den det usforstyrrede positivt religiøse Sindelag i Menigheden selv, og Lutheranernes Stilling ligeoverfor Unionen bliver revent ud af den Masse af Misforstaaelser, for hvilken den nu trues med at bukke under. Jo fastere vi bevare dette Standpunkt, desto mindre farlige ere Dvrighedens Bestræbelser for at trække os ind i en Strid, der maa forvirre vor Sag, istedetfor at fremstille den klar.

Dette var fra Begyndelsen af min Anstuelse, men heller ikke her var jeg i Stand til at trænge igjennem. Jeg ansaae mig for overbeviist om, at en saadan blot defensiv Stilling ogsaa blot vilde

gjøre vore Stridigheder for Retten simplere. Nu
 udkom der næppe noget Skrift til Menighedens For-
 svar, i hvilket man ikke tillige søgte ved mangehaande
 Undersøgelser at begrunde Confessionen. I det man
 selv blottede den lutherste Kirkes svage Side, i det
 man erklærede Concordieformelerne i deres fivte Skik-
 kelse bestandigt klarere og mere bestemt for afgjørende
 og væsentlige i den lutherste Confession, var det klart,
 at man gav Modstanderne farlige Baaben i Pæn-
 derne; thi i flere Egne af det nordlige Tydskland,
 selv i mange preussiske Provindser, havde man net
 ikke underkastet sig dem. Jo mere nu den lutherste
 Menighed, saaledes indskrænkende sig selv aandigt,
 dannede sig ligeoverfor Unionen, desto mere fremmed
 maatte den blive mig. Vel betragtede jeg endnu Un-
 stillelsen som nødvendig; thi jeg vilde under ingen
 Betingelse give Kirkens bestemte, levende Form til
 Priis for Tidens religiøse og irreligiøse Anskuelsers
 Forvirring; men dog blev Haabet om en sig nær-
 mende gjensidig Overeenskomst mig en Helligdom,
 kun at denne ikke skulde fremtræde som en i den
 sandselinge Tid opkommen verbølig Foranstaltning;
 jeg betragtede denne Overeenskomst som en stille Udv-
 vifling, der levede som Kim i den nærværende Kirke.

og netop indeholdt Bidnessbyrdet om dens varme Liv. Men den af Scheibel fremkaldte Skilsmisse saae i en saadan Udvikling en frygtelig Fare. Efter min Anskuelse var enhver Kirke, der afviste den fremstribende Aand, efter sin Idée ikke mere en lutherisk; det berør væsentligt til den lutheriske Tænkemaade, at anerkjende den historiske Fremstribens Princip. Naar Luther søgte at afvise den Mening, at han uforanderligt havde bestemt Kirkens Form for den hele tilkommende Tid, saa var det vel ikke hans Hensigt, at give det Uforanderlige i Troen, det Bevarende ved Confessionen til Priis; men Kirkens Gestalt skulde angenslunde være en stiv bogstavelig Form, men en organisk levende, der fremstribende inden fra ud ad, i bestandigt nye Udviklinger bevarede sin hellige Eienommelighed. Min hele religiøse Tænkemaade, saaledes som den var skredet frem igiennem alle Livets Phafer, grundede sig paa en saadan Anskuelse: en stivnende Lære angreb hele den Kirkes inderste Princip; som jeg tilhørte i mit Indre, og det i dens Væsen, og forvandlede dens levende Tro til et ydre Bærk. Saaledes saae jeg, at Menigheden bestandigt blev mere og mere katolsk, at de saa kaldte Skrifslærere den hellige Skrifts Bogstavudtydere, traad i Pavens

hvad jeg oplevede. X.

og Akerislets Sted. Dette de Skriftlærdes tiltagende Herredomme stødte mig bestandigt mere og mere tilbage.

Men naar nu Menighedens Sag paa en saadan Maade blev mere og mere fremmet for mit Indre, saa gaves der ogsaa Grunde, der berøgete mig til ikke udvortes at stille mig fra den; thi jeg maatte tilstaae, at den eenfaldige og stive Affondring, saaledes som den i en Række af ti til tolv Aar havde udviklet sig under mine Dine, ogsaa var bleven fremkaldt ved Øvrighedernes Feil. Disse vilde nemlig paa en ligesaa eenfaldig som voldsom Maade sætte Sammen- smæltning af begge Troesbekjendelser igjennem som de lutheriske Menigheder, hvis Antal nu bestandigt tiltog, og som begyndte at danne sig i de fjærneste Egne af Preussen, søgte at fastholde Affondringen.

Saaledes som Sagerne stode, kunde jeg aldrig gjælde for neutral, og min Skilsmisse fra Menigheden vilde allerede alene blive erklæret for en Billedligelse af de imod Lutheranerne tagne Forholdsbegreber. Jeg maatte dog tilstaae, at en Fremstriden var umuelig, saalænge Kirken med al muelig Anstrængelse søgte at holde sig i en tvivlsom defensiv Stilling.

Saaledes var jeg fra alle Sider betrængt og

medens jeg hver Dag ventede min Afsted, og min Families Fremtid svævede truende for mig, netop som den havde nogenlunde begyndt at forbedre sig, syntes mine Udfigter til at erholde en Ansættelse her eller i Udlandet, bestændigt mere og mere usandsynlige; thi jeg maatte tilstaae, at den offentlige Dom ogsaa dannede sig mere og mere betænkelig. Vel havde jeg i det lille Skrift „hvoreledes jeg isæn blev Lutheraner“ søgt, at afvise Beskyldningen for en indskrænket Religiositet, for saa vidt min da værende Stilling til Menigheden tillod det. Den, der sammenligner dette lille Skrift med Lutheranernes Forsvars Skrifter, vil let indsee den gjennemgribende og væsentlige Forskjel. Lutheranerne troede vel, at kunne benytte min litteraire Ravnkundighed til deres Fordeel. — Endogsaa de Frommeste og meest Troende forsmaaede ikke, at bygge deres Forhaabninger paa saadanne ydre Støtter, naar det var dem om at gjøre at redde en Eksistens, der var i Fare. — De toge feil, thi min litteraire Ravnkundighed sank, men de vandt ikke noget, og hvor fremmed dette Skrift blev Menighederne og deres Præster, er allerede klart deraf, at det aldrig blev nævnet i alle deres Forsvars Skrifter; men i Literaturen var det mig endog

til Skade, thi den blotte Debudelse af Barket, og allerede Titelen, var tilstrækkelig, at begrunde en Dom. Dette, forbundet med den Kjendsgjærning, at jeg repræsenterede Menigheden, gjorde Læsningen af det lille Skrift fuldkommen oversflodig, og at det Publikum, der hidindtil havde viist mig Deeltagelse, som Naturforsker, Philosoph eller Digter, var ganske forskjelligt fra det, der læste dette lille Skrift, viiste sig siden paa en meget paafaldende Maade. Et Fragment af mine Borneaar blev ganske optaget i den første Deel af disse Erindringer; dette har erhvervet et ganske andet Publikums Bifald; men det blev ogsaa betragtet som noget indtil den Tid ubekjendt. Al nogen har erkiendt Forskjellen imellem min religiøse Retning og Menighedens, deraf fandt jeg intet Spor. De offentlige Domme over mig lode hvist selsomme. Saaledes var det, hvad jeg kaldte Religion og opfattede som Gjenstanden for en speculativ Naturbetragtning, i høieste Potents endog for den Indsigtsfulde uforsaaeligt og selsomt. Man begreb ikke, hvorledes det Høieste, der vandt sig igjennem min hele philosophiske Anskuelse, var Personlighedens Forbereliggelse. Netop derved, at denne var en guddommelig, var mig Gjenstanden for Erkjendelsen klar, at

Bælskeren nu i positiv personlig Nærværelse blev Hi-
 sto iens forfølsende, rensende, forsonende, Princip; at
 han ganske levede i Historien, og i enhver Person-
 lighed i fromme Timer kundgjorde sin Nærværelse
 ved den høieste Assimilationsproces og at saaledes
 den høieste Åbenbaring af det Guddommelige laa i
 Nærværen, blev betragtet som en saa fin Spids af
 subjectiv Eiendommelighed, at ingen anden Tænker
 kunde finde Plads ved Siden af mig. Jeg kjender
 kun den mindste Deel af det, der paa den Tid blev
 yttret om mig, kun nogle saadanne Utringer ere
 faldne mig i Hænderne. Saaledes læste jeg engang
 i et eller andet Blad, at jeg vel blev fremstillet som
 en velmenende og velvillig Mand, men at jeg ikke
 kunde indsee, hvor farlig min Lære var. Jeg maatte,
 mente Kritikerne, hvis jeg var duelig dertil, dog
 indsee, at min Lære nødvendigt maatte fremkalde de
 gamle Forfølgelser, Inquisitioner og Autodafeer. Den
 gode Mand havde slet ikke mærket, at min hele Lære
 søgte at fremkalde en gjensidig Forstaaelse af de
 gamle, tilintetgjorte Misforstaaelser; at Lysten til at
 fordomme først maatte udryddes i Bund og Grund,
 dersom hiin skulde blive erkjendt. Det, der var mig
 Religiøsitet, stodte vel ikke det Berøslige tilbage, men

vendte sig aldeles i Gjærningen, som i Erkjendelsen, i Livet, som i Tænkningen, til et Hoiere, et Jædre, til Gud. Saalidet som Gud lod sig erkende og dømme indenfor Sandfælgbeden, ligesaa lidet lod Menneskernes religiøse Forhold til hverandre sig sandt feligt opfatte og dømme. Disse dobbelte, hinanden bestemt modsigende Anskuelse, fremkaldte et literairt, kritiskt Phænomen. I Zenaer Literaturtidende læstes der to Kritiker efter hinanden, der vare aldeles modstridende; den Ene bedømte mig udvortes, som den herskende Literatur, den Anden indvortes, som mit lille Skrifts stille Publikum. Kritiskere, der saa selv somt tilintetgjorde hverandre i deres Underste, ere vel aldrig komne til at staa ved Siden af hinanden i eet og samme Blad.

At en almindelig, bestemt Dom over mig nu, da jeg søgte at grunde mig en Eksistens i et andet Land, vilde være mig høist farlig, var let at indsee; og dette var virkelig ogsaa Tilfældet. Jeg var Lutheraner, men ganske og aldeles en historist; min Kirke, som jeg havde vendt mig til, indsluttede al Daad, saavel som al Erkjendelse i sig, helligende, rensende Begge, og havende Staten saavel som Videnskaben og Kunsten. Saa har Gud elsket Verden, at han hen-

gav sin eenbaarne Søn for den. Johannes 3. 16.
 Den, der i Frelseren erkjendte sit Monster, maatte
 leve i Verden med den, med Toldere og Syndere i
 udbibet aandig Betydning, for at opoffre sig for dem.
 At trække mig tilbage ud af Historien i en snæver
 affondret Menighed, vilde have tilintetgjort min hele
 Udviklings Bæsen. Men nu gaves der endnu be-
 standigt Lande, i hvilke den lutherste Confession, saa-
 ledes som jeg opfattede den, havde en lovmæssig, alt-
 saa en historisk Betydning. Men en Kirke, der ved-
 ligholder sig saaledes i sin Eiendommelighed, inde-
 holder, hvor dybt den endog kan være sjunken, dog
 endnu Rim til en levende Udvikling i sig. Jeg ad-
 skiller mig ikke fra det, som jeg elsker, fordi det seer
 svagt, henfaldende, ja døende ud, jeg slutter mig me-
 get mere desto mere inderligt, desto mere bestemt til
 det. Saaledes lægger jeg ikke an paa, at opbrænde
 Staten, fordi jeg erkjender dens Svagheder, for af
 Abstractionens Afse at frembringe en ny Phönix;
 allermindst vilde jeg kunne stille mig fra det, der er
 mig Religion, fordi det, saaledes som det viser sig,
 bliver kaldet noget Svagt og ringeagtet af de saa
 kaldte stærke Lander. Jeg ønskede derfor at leve i et
 Land, i hvilket jeg uforstyrret kunde slutte mig til den

endnu historiskt levende lutherste Kirke. I Breslau var dette ikke mueligt; der stod den unierede Kirke, saaledes som Begivenhederne dannede sig, sjendtligt ligeoverfor den Lutherste; og afsatte jeg mig fra denne, maatte jeg holde mig til Unionen, hvilket jeg ikke formaaede at gjøre. Men paa et andet Sted stod det mig frit, at slutte mig til en lutherst Kirke uden offentlig at stille mig fra den Breslauer Menighed, og, saaledes som Forholdene vare, horte denne aabenbart til de almindeligt i det nordlige Europa endnu bestandigt historiskt herskende Kirker.

At denne Grund henvendte jeg mig naturligvis først til mit Fædreland; men ogsaa her skulde de ydre Følger af mine Handlinger træde mig stærkt imøde. Endogsaa mine bedste Venner vare bang for min Ankomst, medens Menigheden i Breslau anseede min Bortfjærmelse. Hvor forudsattede Meninger engang have sat sig faste, hidrage litteraire Stridigheder lige saa lidt til en gjensidig Forstaaelse, som Personlige. Det er blevet en Trivialitet at paastaae dette; dette viser sig i de snævraste Venne- og Familierebse, saavelsom i de største Folk og Stater; og dog troer man, at turde vente alt af en Polemik, der bestandigt bliver hæftigere. At den sande For-

staaelse ligger høiere end Striden, at den bliver bragt tilveie ved en aandig Proces, ved en historisk, det er guddommelig Udvikling, ikke ved Polemiken, men den til Trods, vil Jagen indsee, den Beherskede ligesaa lidet, som Hersteren, Disciplen ligesaa lidt som Læreren. Derfor nu min Religiositets daværende Anstuelse ikke mere er den herskende hos mig, troe mine Benner og Belyndere, at jeg har forandret mig, og de fleste ville ogsaa efter dette sidste Forsøg paa at oplyse sig med Hensyn til Gangen af min Udvikling, ikke tilstaae den tidligere Misforstaaelse. Paa en Ansættelse i Danmark var det ikke at tænke; dog anseer jeg det for min Pligt at erklære her, at den daværende Kronprinds ganske bestemt pttrede det Ønske at kalde mig. Dette Beviis paa hans naadige Sindelag rørte mig dybt, da jeg godt kjendte alle Forheld og Vanskeligheder.

Paa Norge tænkte jeg ikke; jeg kunde ikke beslutte mig til, at løsrive min ikke mere unge Kone saa ganske fra Tilværelsens og Livets søde Baner. Dog pttrede nogle Blade der det Ønske, at benytte Veligheden til at vinde mig for Universitetet i Christiania. Men netop mine Benner, der, om end ikke kjendte, dog afnede mine Stilling, raadede mig al-

vorligt fra at antage et saadant Tilbud, om det endog blev mig gjort. Jeg havde maaskee kunnet optræde som Privatdocent med nogen Lykke ved et Universitet, og kunnet nære mig som Stribent, men jeg nærmede mig allerede til mit tredsindstyvende Aar.

Paa denne Tid, da jeg sølte mig saa ganske forladt, og alle Livsforholdenes Vaand, indre saavel som ydre, nærmere saavel som fjærnere, vare sonderrevne, fandt der en Begivenhed Sted, der paa en overraskende Maade opmuntrede mig og opfyldte mig med Haab. En Dag erholdt jeg en Indbydelse til et Middagsmaaltid hos General Grev von Zieten. Længe havde jeg ikke erholdt nogen Saadan, og denne satte mig i Forundring, ja forekom mig ubegribelig. Da erfarede jeg, at Kronprindsen var kommen til Breslau, og at dette var Anledningen til Indbydelsen. Førend Bordet gik Kronprindsen hurtigt gjennem de Tilstedeværendes Rækker og da han tilfældigvis saae mig, kom han lige hen til mig, begyndte en Samtale med mig, og indbød mig til alle de Omkringsstaaendes Forbauser, til at komme til Fürstenstein. Jeg, den almindeligt Forsmaaede, Tilbagestående, var den Gæste, som denne naadige Udmærkelse blev til Deel. Ogsaa i Fürstenstein traal det sig, at det Bres-

laue Publikum paa en paasædende Maade skulde
være Bidne til Kronprindsens Raade; det var en
Pindsedaa; Breslaus Indvaanere strømmede derhen,
omgave i stor Mængde Haven og Slottet, og
saae hvorledes jeg tog Deel i en Lysfart med Prind-
sen og hans Følge. Denne Begivenhed omtaler jeg
kun fordi den bidrog til at gjøre mit Forhold i
Breslau, i det mindste udvortes, mere gunstigt; med
Hensyn til det Indvortes, da blev det bestandigt det
Samme, og jeg ønskede at kunne forlade Breslau.

Samtalerne med Thronfølgeren vare meget af-
vorlige; han viiste sig, ligesom jeg, ganske utilfreds
med Ministeriets Fremgangsmaade og billigede min
Opførsel. Allerede den Tid yttrede han Frygt for at
Forholdene skulde blive vanskeligere, jo længere den
polititiagtige Forfølgelse mod Lutheranerne vedvæ-
rede. Mistilliden til Øriggheden vilde bestandigt til-
tage med Politiets stigende Forfølgelse. Menigheden
vilde bestandigt afflutte sig mere bestemt i sig selv,
bestandigt affondre sig strengere, og en tilkommende
sænsidig Forstaaelse vilde bestandigt blive mere van-
kelig. Jeg maatte tilstaae, at jeg saa dette Onde,
som min kongelige Belynder ventede, opstaae under
mine Øine. Denne politimæssige Fremgangsmaade,

som den allevegne viiste sig, var ogsaa farlig fordi den syntes aldeles vilkaarlig. De strænge Lutheraneres Antal formerede sig, ikke alene i Schlesien. Den Tilboielighed, ved et Slags Martyrdom at overbevise sig om sin egen Troes indre Klarhed, forenede sig med den i Menneftet dybt liggende farlige Tilboielighed til Opposition ved et Selvbebrag, og Menighedernes Antal, saavelsom det mere bestemte i Afsondringen vorte med Førfølgelsens Aar. Man saae her, hvor uheldbringende det er, naar Politiets desværre nødvendige Magt udbreder sig over dybere sociale Forhold, naar den endog griber ind i Saadanne, som fra den høieste lovmæssige Dyrigheds Standpunkt endogsaa vise sig vakkende og usikre. Og at netop denne Side af Betragtningen viiste sig for Thronfølgeren, erfoer jeg nu paa en for mig høist glædelig Maade. Der blev indledet en Proces imod Menighederne. Vel opførte disse sig ligeoverfor Politiets Førfølgelse aldeles lidende, og viiste en virkelig beundringsværdig og rørende Taalmodighed; de saae hvorledes Udsørelsen af Politiets Forholdsberegler fandt Sted, her strængt og haardt, hist mildt og eftergivende; hvorledes ethvert Spor af en eensformig lovmæssig Udøvelse var hejsvundet, og Alt var af-

hængigt af Politiets gunstigere eller ugunstigere sub-
 jective Sindelag. Saa taalmodigt nu Medlemmerne
 af Menigheden taalte Alt, var dog Fremgangsmaaden
 paa nogle Steder saa voldsom, at den i det mindste
 maatte fremkalde en negativ Modstand. Man havde
 taalt de gjentagne Udvantninger; Dvæget blev dre-
 vet bort; de simple Møbler bleve af Øvrigheden
 lagte under Beslag, og stille, flittige Familier, der
 hidindtil ved anstrængt Arbejde havde ernæret sig,
 bleve bragte til Bettelstaven. Naboerne saae denne
 Fremgangsmaade, ikke alene uden Deeltagelse, men
 desværre ikke sjeldent med Stadesryd. Jo mere dette
 Slags Forfølgelse udbredte sig i alle de vestlige preus-
 siske Lande, desto mere traad allevegne de samme Be-
 givenheder frem. I en polsk Egn af Schlesien var
 en anseelig Menighed, om jeg ikke tager feil, næsten
 aldeles vunden for den strenge lutheriske Anskuelse.
 Kellner, der var denne Menigheds Præst, var en af
 de meest udmærkede, saavel ved sin rene Tankemaade,
 som ved sine Kundskaber. I den sjærne Provinds og
 ved Menighedens Enighed, i det mindste den største
 Deels, troede man, at man kunde fortsætte Gudstje-
 nesten uforskyrret. Da Forfølgelsen senere traf den,
 underkastede den sig Politiets Straffe uden Modsigelse.

Da disse, som enhver Besindig maatte indse, blev uden Virkning, som der Gensdarmere, for at lufte Kirken, og at gjøre enhver offentlig Gudstjeneste umuelig. Da saae man hvorledes Menighedens Medlemmer, Mand saavelsom Qvinder, forsamlede sig ved Kirken og besatte Døren. Forsjæves opfordrede Politiet dem til at gaae bort; forsjæves vare alle Formaninger og Trusler, de bleve paa deres Plads indtil de bleve førte voldsomt bort, som Slagtoffer for den Magt, der herskede over dem. Det er blevet beviist, at der slet ingen Modstand fandt Sted ved dette beklagelige Optrin. I de ti Aar, da Forsølgelsen varede, have Menighedernes Fiender aldrig oplevet det, som Mange ønskede. Saaledes lode de stiltiende de haardeste Straffe, saae deres Velstand tilintetgjort, taalte Haan, Spot, Ringragt af dem, der omgav dem, og fandt næppe nogetsteds Tegn til Deltagelse. Jeg troede, da jeg erfarede Begivenheder af dette Slags, — og Meget blev mig umiddelbart bekendt, — at leve i en anden for længe siden forsvunden Tid. Det Tydsland, som jeg søgte med ungdommelig Iver, for hvilket jeg gaaft og aldeles levede, mine helligste Forhaabningers Hjem, havde forvandlet sig under mine Øine; og naar jeg hørte

den Lære, som jeg interesserede mig for, yttre sig bestandigt mere bestemt paa den gamle Maade og i det gamle Sprog, naar jeg saae de Forholdsregler, der bleve tagne, troede jeg, at jeg var hensat i længstforbundne Aarhundreder.

Det var disse Begivenheder, der paa den ene Side trængte ind paa mig. At en saa haard Fremgangsmaade ogsaa paa den anden Side maatte have en farlig Indflydelse paa Tænkemaaden og selv paa den inderste, er begribeligt. Menighederne vare taalmodige, de saae sig givne vaabenløse til Priis for en haard Fiende. Jeg vil ikke anslaae denne Taalmodighed altfor høit, thi man maatte vel indsee, at enhver Modstand var uden Nytte; men netop denne Taalmodighed forøgede den indre Forbittrelse og denne fremkaldte Betragtninger af et betænkeligt Slags. Kan Kilden til en saa uchristelig Fremgangsmaade være den sande Christendom? Vi holdt fast ved den gamle Lære. Nu erfarede vi ogsaa paa en sørgelig Maade, hvor meget den var forbadt, ja afflyet af dem, der kaldte sig vore Medchristne. Saaledes opstod der en fiendtlig Skilsmisse; Afvigelsen afvriste vi, thi den modsagde vor Troesbekjendelse, og en saadan uopløst Modsigelse indenfor vor Kirke turde

vi ikke taale. Men det fælles Standpunkt mis-
 kjendte vi ikke; man havde kunnet vinde os ved en
 venlig Anerkjendelse. Hvad stode? Det, der var os
 det Helligste, blev betragtet som en Forbrydelse.
 Derfom vi i Trængselen forlod det trolest, maatte
 vi domme os selv. Derfom vi holdt det fast, hvor-
 ledes maatte da vore Hjender vise sig? Bare vi ikke
 forpligtede til ganske bestemt at affondre os fra dem,
 strængt at affaae fra ethvert Fællesskab med dem?
 Turde vi her, hvor det gjaldt det Helligste, anerkjen-
 nende, hvor vi ikke bleve anerkjendte? Saaledes ud-
 dannede den haarde Modsatning sig bestandigt stram-
 gere i det Indre af Menigheden. Sa i mange af
 Menighedens Medlemmer antog den — thi enhver,
 der kjender Menneskerne, vil begribe det, — den far-
 ligste Gestalt! Trykket udenfra forstærkede den enkelte,
 snævrere Overbeviisnings Intensitet. „Vi,“ — sagde
 Menighedens Medlemmer, — „ere kaldte til at op-
 retholde den kristelige Kirke; os har Gud anbetret
 hele Christiendommens Vel; derude hersker Mæleri,
 Forfølgelse, og alle de fjendtlige, sataniske Magter
 rase imod Helligdommen.“ Hvorledes formaaer et
 saadant Sindelag at forhindre, at man slatter den
 egne Personlighed for høit! Lutheraneren, saaledes

som han udelukkende kaldte sig, maatte udbortes vise sig nok saa taalmodig: der gives en psykologisk Dom, der forudsætter et Sindelag, endog hvor det ikke ytrer sig. Lutheranerne bleve anseete som Saadanne, som fordømte alle Andre, endog hvor der ikke kom et Forbyggelsesord over deres Læber. Den stille Afsondring blev bestandigt mere fornærmende, jo strængere den blev udført. Mange røbede vel og deres indre Tænkemaade; det, der skulde være Ildmyghed, forvandlede sig til en dømmende Forbittrelse. Saaledes fremtraad Lutheranerne ikke sjældent som Fjoll, der ansaac sig for retfærdige og opflammede endogsaa fra en anden Side den dem omgivende Masses Raseri. Følgeforsølgelserne imod Lutheranerne, der fandt Sted i nogle Egne, ere bekjendte nok, og det vilde være ubilligt, at negte, at de hist og her bleve foranledigede ved Lutheranernes Opførsel. Men at Begivenheder, der saae ud som de tidligere Tiders Følgeforsølgelser, fandt Sted indensfor den Kirke, der kaldte sig den kristelige, var et afseligt Exempel paa den igien opvaagnede Fanatisme, som man altfor tillidsfuldt bildte sig ind at have fortrængt tillige med Hæxprocesserne. Det er umueligt at betragte vore Dages, ja de nyeste Tiders Begivenheder med hvad jeg oplevede. X.

Besindtighed, uden at blive greben af Frygt for at sænke
 hensvundne Tiders Dæmoner igjen ere blevne vaagne
 og begynde den farlige Kamp. Den lutheriske Kirke
 Overhovedet toge ingen Deel i disse Bidsfarelser i
 deres Extrem; men enkelte Præster understøttede
 dog mere eller mindre den iblandt Mængden voxende
 Fanatisme; og selv hos de Bedste forblev Forbodes-
 nes Magt ikke uden Indflydelse, hvilket Begivenhedens
 Fremskridt ville vise os. Man hørte allerede
 hvorledes Lutheranerne takkede Gud for Forsølgelsen.
 „En kjærlig Fremgangsmaade havde forløst os,“ —
 sagde de, — „nu ere vi ved vore Modstanderes Hånd
 blevne strængere og mere bestemte henviiste paa vor
 egentligste Opgave.“

Jeg indsaar, hvorledes min Indflydelse paa
 Scheibel og paa Menigheden bestandigt blev ringere.
 Lutheranernes Geistlighed tabte sig bestandigt mere
 og mere i den sig bestandigt mere og mere strengt
 affondrende Læres eenfaldige Consequents. Scheibel
 vedblev rigtigt nok at være mig hengiven, men man
 tog feil, hvis man troede, at jeg i religiøs Per-
 seende formaaede det mindste over ham.

Efterat jeg havde havt den Lykke, at gjøre Kronprindsen min Stilling klar, aabnede der sig igjen en Udsigt, der oplivede mig paa ny. At jeg maatte ansee det for en Ulykke, at stille mig fra Preussen, vil Enhver begribe, der har fulgt mit Levnet med nogen Deeltagelse. Den Forsættighed, med hvilken man holdt mig fast i Breslau, paa en Tid, da jeg først kæmpende, derpaa som Skribent, stred for den borgerlige Ordens Bestaaen, lod det Haab, at jeg kunde blive forsat til et andet preussisk Universitet, slet ikke opstaae hos mig; dersom dette havde været mueligt, vilde saavel min huuslige Stilling, som min Stilling ligeoverfor Menigheden have været en ganske anden.

Nu viiste der sig et Haab, omendstjondt Opfyldelsen endnu trak sig i Langdrag. Menighedens Stilling blev ogsaa en Anden. Scheibel, der aldeles ikke tvivlede paa en muelig Overenskomst var gjentagne Gange reist til Berlin, een Gang ledsaget af Busche, og een Gang af Thiel. Alle Forholdsregler imod Menighederne bleve bestandigt haardere; Scheibel havde intet Haab om nogensinde igjen at komme i Virksomhed som Præst. De Præster, der havde sluttet sig til ham, vare i en beklagelsesværdig

Etilling. Da Gudstjenesten i Breslau blev umulig, forsamlede Menighedens Medlemmer sig hos en Præst Berger i Hermannsdorff, to Mil fra Breslau. Om Søndagen vrimlede Markveiene til dette Forsamlingssted af vandrende Familier, der saa langt søgte Opbyggelse. Det er bekjendt, at Protestanterne, hvis Antal i Schlesien overgaaer Katholikernes, ere i Besiddelse af de fleste Kirker; i mange Landsbyer finder man kun Gudshuse, der næppe kunne kaldes Kirker, byggede af let Traværk, næsten alle brostfældige og i en sorgelig Tilstand. Indtil Slutningen af mit Ophold i Breslau kunde Øvrigheden intet Paaskud finde for at angribe den saa her forsamlede Menighed; alle dens Medlemmer hang ved deres Præst; den fuldkomne Majoritet havde besluttet, ikke at antage Unionen. Ligesaa lidet kunde man paa nogen Maade finde lovmæssige Midler til at undertrykke de bestandige tiltagende Kirkebesøg fra Breslau; endog saa Sacramentets Uddeling imod Erlægelse af de saakaldte „Stolgebühren“ var vanskelig at forhindre. Lutheranerne i Breslau lode deres Børn døbe i Hermannsdorff, node der Næbrerens Sacramente og lode deres Vielser finde Sted i denne Kirke. Imidlertid toge Politiets Forsølgelser Over

baand. Scheibel, der saae sin Virksomhed som Præst tilintetgjort og som Universitetslærer lammet, troede, da der slet ikke blev agtet paa hans gjentagne Forsklinger og hans fornærede Bonner endog bleve behandlede som lovstridig Opsætsighed, at han burde forlode Landet. Det var en haard Beslutning. Intet Menneske var mere lænket til sit Fædreland end han; ved Historiens gamle religiøse Erindringer hang han siden sin Barndom, ligesom ved det stille af den ydre Verden næsten uberørte fædrene Huus. Selv Universitetsaarene adskilte ham kun udvortes fra det; hans trofaste Kone syntes kun at kunne aande indenfor den Familiefreds, i hvilken hun var født og opdraget. Jeg har stedse dybt rørt betragtet et saa snævert Familienlivs faste Baand, og stillet min urolige, bevægelige, Verden omfattende Tilværelse lige over for det. Dog blev det, der saaledes syntes sammenknyttet for bestandigt, nu adskilt ved Magt. Scheibels Beslutning, frivilligt at opgive sin Stilling i Breslau og at vandre ud af Landet, traadte bestandigt mere bestemt frem.

Ogsaa betydelige Videnstabsmænd formaaede ikke længere at see paa denne Jammer; en af Tydsklands meest udmærkede protestantiske Theologer, den

berømte Julius Müller opgav sit Embede som Land-
bypræst, og erholdt en Ansættelse som Universitets-
prædikant i Göttingen, hvor han siden blev Profes-
sor. Nu er han, som bekendt, saavel formeddelt sin
fortræffelige Forelæsninger, som ved sin udbredte li-
teraire Berømmelse en af de fornemmeste Pryddelser
for Universitetet i Halle.

At det var nødvendigt for mig at forlade Bres-
lau, hvorledes min Fremtid end vilde danne sig, var,
som Enhver let vil indse, klart. Ved Kronprindsens
naadige Velvillie opgik mig nu det Haab, at jeg
kunde blive forflyttet til et andet preussisk Universi-
tet. Dog trak denne Forflyttelse sig paa en for mig
piinlig Maade i Langdrag. Jeg havde, da jeg først
erfarede Thronfølgerens naadige Hensigt, vovet, at
foreslaae Berlin, eller, dersom der her skulde træde
for mange Vanskeligheder i Veien, Bonn. For en
Ansættelse i Halle, hvor jeg havde levet i en sion-
ungdommelig Birkfomhed, gyste jeg. Mueligheden
af at jeg kunde vende tilbage til dette Universitet,
traad mig allerede tidligere ind. Den nuværende
Enekehertuginde af Røthen, der, da hendes Gemahl
forlod Fyrstendømmet Anhalt Pless, for at tiltræde Ke-
gleringen over det Hertugdømme som han havde arvet,

havde under sit korte Ophold i Breslau, beæret mig
 med sin Gunst; hun begyndte nu en Brevværling med
 mig, der blev fortsat i nogle Aar, og først pludseligt
 afbrudt da Adam Müller indledede Hertugindens Over-
 trædelse til den katolske Religion. Min høie Bel-
 ynderinde ønskede at have mig i Nærheden af sig,
 og interesserede sig, uden at jeg vidste det, for min
 Forskyttelse til Halle. Om de ulykkelige Religions-
 stridigheder var Tiden endnu ikke. Det Bærk, ved
 hvilket jeg havde erhvervet mig hendes Gunst, var
 mit Skrift "om den nærværende Tid", og vor Brev-
 værling var derfor for det meste af politisk Indhold.
 Da jeg erfarede Hertugindens velvillige Bestræbelser
 af hendes egne Breve, skyndte jeg mig med at bringe
 hende ud af Bidsfarelsen. Jeg forsikrede ganske op-
 rigtigt, at en saadan Forskyttelse paa ingen Maade
 var efter mit Ønske, og det er vel mueligt, at en
 saadan Ytring bidrog meget til at berøve mig hen-
 des Gunst. Hertuginden forekom mig som en meget
 bestemt, aandrig Kone. Hendes Breve vare høist læ-
 rerige og interessante. Da jeg nu mere end ti Aar
 senere, ligesom hun, blev greben af en alvorlig, re-
 ligiøs Retning, der rigtigtnok, jo mere den paa begge
 Sider traad frem, maatte have enhver Forbindelse,

traad vel det Duffe, ja den Nødvendighed at forlade Breslau, mig imøde, men endogsaa nu kunde jeg ikke ønske en Forflyttelse til Halle. At leve i Königsberg, og paa mine gamle Dage at nedsatte mig i et saadant fjærnt orientalt Nabolag, kunde vistnok ikke falde mig ind. Bonn havde noget Tillokkende for mig, da Paris bestandigt mere bestemt havde uddannet sig som Naturvidenskabens dommende Middel punkt. Efterat jeg i tyve Aar havde i denne Henseende levet fuldkommen isoleret, ønskede jeg at blive forflyttet i Nærheden af denne levende Bevægelse. Det ligger jo i min Natur at blive opmuntret paa en saadan Maade. Imod den Fare, at tabe mig i den blot sandfælsige Naturforsknings Jvre, troede jeg mig fuldkommen beskyttet. Det rhinske Folk, saaledes som det foresvævede mig fra tidligere Erindringer, lokkede mig, det yndige, i Folkenes Historie indtrukne Land drog mig til sig.

At jeg meest langtes efter Berlin er begribeligt, og at dette Duffe, som jeg i saa mange Aar havde næret, endelig skulde blive opfyldt i mit 59de Aar, har jeg alene Kronprindsens høie Raade og hans kraftige Beskyttelse at takke for. Ministeriet havde yttret den Hensigt, at holde mig borte saa længe som

mueligt, klart nok; jeg kunde næppe tage fejl, naar
 jeg antog, at det kun var imed sin Billie, at det
 gav efter. Rigtigt nok er det vel mueligt, at Dyrig-
 heben fandt min Rærvættelse midt i den lutheriske Me-
 nighed besværlig; dersom den noie havde kjendt min
 Stilling, vilde dette Motiv, der fremstyndte dets Be-
 slutning, at give efter der, hvor en haardnakken Mod-
 stand dog syntes betænkelig, sandsynligviis været for-
 svundet. Menighederne affluttede sig bestandigt mere
 og mere i sig selv. Jeg forlod Breslau og ankom
 til Berlin den 14 April 1832. Jeg havde boet næ-
 sten i en Trediedeel af mit Liv i hiin Stad; havde
 der erhvervet mig mange Venner, som vare blevne
 mig troe i Religionsstridighederne, og forlod Staden
 og min snævrere venstabelige Kreds, der ved den
 lange Bane havde erholdt en stor Magt over mig,
 ikke uden Bemoed. Og dog var jeg i den lange Tid
 ingenlunde bleven hjemme i Schlesiens. Jeg turde
 ikke haabe, at Schlesierne skulde tilstaae mig, ligesom
 Garve og Manso en ved Sindelaugets fremkaldt Bor-
 gerret. Hvor meget Roesværdigt jeg end fandt i
 Provindsen, var dog den ved Historie og Forhold
 frembragte, i saa mange Henseender roesværdige,
 men indskrænkede Provindsialisme, ikke at bringe i

Overeensstemmelse med min Natur. Min Phantasi, min Videnskab, i dens empiriske, saavel som speculative Retning, min hele Tænkemaade hensatte mig midt i denne bevægede Hovedstad, og jeg levede i Breslau, som i Forvisning.

Biskop vare Forholdene i Berlin mig ingenlunde gunstige. I de sidste tyve Aar havde der her uddannet sig en videnskabelig Retning, der, det vidste jeg, stod fjendtligt ligeoverfor mig. Berlin havde altid været en kritisk Stad; enhver høiere Dannelse fulgte denne Retning. Hiint nihil admirari er intetsteds blevet saa bestemt uddannet, som her: enhver aandfuld Productivitet, enhver aandig tiltrækkende Nydelse bliver foreløbigt afvist; man finder i Hengivelsen noget Slavisk, Mandens Selvstændighed uverdigt; og selv en indskrænket Religiositet bliver, hvor den opvaagner, udelukkende doctrinair, dømmende. Jeg kunde maaskee i hele Tydskland ikke finde en Stad, der var ham mere gunstig for Uddannelsen af hans System; en almindelig kritisk Sands frembærer især den selvstændige Stilling; den Nydelse, der udspringer af en midtbeholdbar beundrende Hengivelse, bliver derimod flod, og Modsætningen imellem Berlin og Wien er netop, naar man i denne Henseende sam-

menligner begge Stæder med hinanden, bleven til et
 Ordsprog. Det Herredømme over Aanderne, som
 Berlin siden Friedrich den Andens Regjering, begyndte
 at tilkæmpe sig, og som vistnok i et sørgeligt Mellem-
 rum efter den store Konges Død, begyndte at slappes,
 la syntes ganske at gaae under, grunder sig paa denne
 Eiendommeligbed. Hvormeget denne Berlins aan-
 dige Overlegenbed blev angreben, især i det sydlige
 Tydskland, ligger der dog en nødtvungen Anerkjen-
 delse skjult i Maaden, hvorpaa disse Angreb skeete;
 men netop derfor finder der en Tolerance af et un-
 derordnet Slags Sted her og det i en høiere Grad,
 end i nogen anden af Europas større Stæder. Den
 stærkt fremtrædende Bevidsthed om eget Værd afgiver
 den sikkre Maalestol for Bedømmelsen i enhver Ret-
 ning. Ikke alene ved Universitetet, men ogsaa ved
 de forskjellige Værgigheder har dette ligefrem dom-
 mende Sindelag uddannet sig haardt, og hvorledes
 de preussiske Embedsmænd i de til Monarchiet i de
 nyere Tider søiede Provindser, have viist sig, er al-
 mindelig betjendt. En saadan bestemt Sikkerhed i
 Dommen er langt bortfjærnet fra en egentlig Aner-
 kjendelse. Den seer med et Slags Medlidensbed paa
 en fremmed Eiendommeligbed, der ligger udenfor den

dømmende Maalestok; dens Asmagt er isinesfaldende og saaledes lader man den i sin Evighed stotte sig selv.

Men en saadan Overvægt af den kritiske Aand, en saadan national Centralisation af Aanden, er i den dybere historiske Udvikling dog kun relativ. I Slægtens Fremskridt ligge Kilderne til en vedvarende Production, og Kritiken vilde tabe al Mening, dersom den udtørredes. Netop dette gjør Berlin saa interessant. Ligesom stille Menigheder uddanner der sig her snævre aandige Kredse af en ganske eieendommelig Art, ligesoverfor den, som det synes, alt opslugende Kritik. De ere firkredse i sig selv, thi Hjenden troer slet ikke paa en egentlig positiv Eksistens. De Grunde, af hvilke de vælde frem, ere ham ubekjendte, og han ahner ikke, hvor stærkt bevaenede og mægtige de kunne blive. Det er virkelig paafaldende; i hvilken bestandig frugtbar aandig Gjæring Berlin bliver holdt derved. Medens Paris igjennem et halvt Aarhundrede lod sig bevæge af nogle faa politiske Begivenheder, der snart vare saaledes, snart anderledes modificerede, bevægede den inderste aandige Mangsfolbigheid sig hos os i stor Frihed og Betydning, under en, som det syntes stiv og uovervindelig Form.

lismes alt undertrykkende Tugt. Den begælstte Philosophies militaire Disciplin formaaede ligesaa libet at undertrykke denne Aandens Frihed, som Bagtparaden den levende, frie krigeriske Aand. Derfor erholdt Berlin for den, der inderligt havde levet sig ind i denne Stad, en saa stor og uimodstaaelig Tilsoffelse. Omegnens Natur har intet Tilsoffende, de mangfoldige Kilder til Forlystelser og den lette Afgang til mange Slags Nydelsers og Adspredelsers frembyder sig intetsteds mere sparsomt, end i Berlin. Først i den nyeste Tid synes et ydre bevæget Liv at ville danne sig; men Staden har ganske tabt sin lacedæmoniske Character iblandt de europæiske Hovedstæder. Kun derved er den paa en betydelig Maade forskjellig, at den uagtet sin strange ydre Kulte, bevarer en indre atheniensist Varme.

En Fremmed der kommer til Berlin begriber ikke, hvorledes man, uden at være tvungen dertil ved bydende Forhold, kan beslutte sig til et længere Ophold der: og dog lever der her saa mange, der ere fængslede til Berlin for bestandigt, ligesom Kunstnerne til Rom, eller Verdensmændene til Paris. Jeg tilstaaer, at jeg vilde føle mig høist ulykkelig, dersom jeg paa mine gamle Dage skulde være

nodt til ganske at frastige mig mit Ophold i Berlin, omendssjændt Trangen til hvert Aar at trække mig tilbage i stille Eensomhed i en elsket Egn, bliver hæftigere, ja uimodstaaelig.

Det, der behager mig meest, ja, som jeg beundrer, er den Rolighed, med hvilken Staden i Almindelighed taaler ethvert Angreb. — I ingen Hovedstad danner der sig saaledes uanfægtet Kredse, der ligesrem tilstaae, at det er en Ulykke, at leve i denne kolde og af Gud og Mennesker forladte Natur. Digtere forsmaae ikke herfra at forstaae sig alle Midler til et mageligt Liv, at ile bort med Byttet, og i lette Bers at nedrive Menneskerne og Egnen. Det, der andetsteds vilde vække en hæftig Brede, leer man her ad. Man sammenligne kun den Idenstabelige Forbittrelse mod Berlin, der endnu ikke sjældent skaffer sig offentlig Lust i Sydtydssland, med Berlinernes stolte Uigegyldighed, der har noget fornærmende, og vilde gjøre Forbittrelsen begribelig, der som der ikke sjældent iblandt Indvaanerne selv lod sig høre en Overeensstemmelse, saa at det anses for noget aandiagt fornemt, at leve med alle sine Onsker i sydligere Egne, og at udstøde Klager, der kun alt for meget ligne dem, Dvid udslødte i Væternes Land.

Mit Ophold i Berlin ligger den nærværende Tid alt for nær; alt Tidligere lader sig dog mere behandle som en Fortid. Selv de kirkelige Anliggender have, forsaavidt som jeg var indviklet i dem, taget en ganske anden Bending. Saalænge imidlertid det samme Ministerium bestod, var der ikke at tænke paa nogen Forandring. Scheibel havde nogle faa Dage efter mig forladt Landet, og opholdt sig i Dresden, men forblev i en bestandig nøie Forbindelse med Menigheden. I de aatte følgende Aar forøgedes Lutheranernes haarde Behandling; Menighedernes Antal vorte i det samme Forhold; Borgernes Misfornøielse, der hist og her blev tydelig, havde ikke altid den reneeste Kilde. I mange Egne dannede der sig lutheriske Menigheder, og da det i Begyndelsen var vanskeligt at finde et sammenholdende Middel punkt for Foreningen opstod der i dens Dannelse forskjellige Modificationer. Vel, saavidt jeg veed, ingen Afvigelser i Læren, men vel i den strengere og mildere Form, saa at nogle Menigheder, der bleve ledede af skarpt consequent tænkende Præster, bleve et reent Afstrøf af den spidofindigste Dogmatik; Andre toge en mere pietistisk Retning, medens Flere — og det var tydeligt at denne An-

fluelse vorte, — vel troede, at den rene lutheriske
 Lære, som Kirke lod sig fastholde indenfor Unionen
 og dens Bestaaen saaledes sikker. Dette Haab grun-
 dede sig især paa den store Ubestemthed af det, man
 kaldte Unionen, der, som det syntes, netop derved
 var stiftet til enhver Bestemmelse. Alle viiste Minis-
 riet Modstand, dog syntes en Forsoning med det Sidste
 ikke ganske umuelig. De Menigheder, der bleve den
 første Oppositions Sindelag i Breslau troe, traf For-
 folgelsen haardest. Imod de Menigheder, der havde
 dannet sig i Berlin, gik man endnu mildest til Værk;
 kun Præsterne bleve forfulgte allevegne, hvor de bleve
 standhaftige. Mange saavel i Berlin, som paa an-
 dre Steder, bleve satte i Fængsel; de vandrede hem-
 meligt og i mange Slags Skikkelser igiennem Lan-
 det, for at præke for Menighederne, trøste, styre og
 opmuntre dem, saarelsom for at vie Forlovede, døbe
 Børn og at uddele Nadveren. Alle vare af Politiet
 betegnede som Forbrydere, og i alle Egne bleve de
 eftersporede, kun den Trost, med hvilken de bleve
 optagne og stulte, den List, med hvilken man vidste
 at lede Politiet paa gale Spor, og som forekom de
 af Politiet forfulgte Menigheder ikke alene som til-
 ladt, men ogsaa som en hellig Pligt, redde de Fælle.

Dog fandt man fængslede lutheriske Præsterne i Arresterne i Breslau, Erfurth og Berlin. Disse og deres Menigheder troede at see sig satte i en Tilstand, som den, hvori de første Christne vare; de paa-
 stode deres Ret til ganske atorganisere sig, affondret fra enhver Magt i Staten, saa længe denne ikke lod dem gjælde; og i den første Tid i det mindste kunde man i nogle Aar betragte Scheibel, som Kirkens lønlige Biskop, omendstjondt han ikke blev kaldet saaledes. Ingen var ved sit indre Sindelag mere tilbøielig til at stille sig i Fighed med de Ringeste. Man maa ikke troe, at der derved indsneget sig et forstyrrende, lovløst Væsen i Kirken; omendstjondt Ministeriet paa enhver Maade søgte at befordre den indre Uorden. Ganste i Begyndelsen bleve endog saa Børn, der allerede vare blevne døbt i de hemmelige Kirker, igien døbt i de Unierede. Men man saac nok, at denne Fremgangsmaade fired imod den protestantiske Kirkes inderste Væsen, og saaledes forsvandt denne Gjenstand. Bielserne bleve erklærede for lovstridige; at Pigerne i Menighederne, medens Ufsædeligheden alle vegne greb om sig, udmærkede sig ved en sædelig Wandel, vil man vel næppe tvivle paa. Bielserne bare i denne Tid, i de forfulgte lu-

lutheriske Menigheder, et dybt bevæget religiøst Præg; og disse af en hellig Alvor gjennemtrængte Forbindelser, bleve betragtede som Concubiner. De stille kirkelige Høitideligheder bleve ikke sjældent voldsomt forstyrrede af Politiet, og Folkene jagede fra hverandre. Iblandt Præsterne traf Forfølgelsen en af de meest udmærkede med den største Haardhed. Det var Kellner, Præst i Høningen, for den Menighed, hvor Mand og Kvinder, for at redde deres Tro, gjorde, som jeg ovenfor anførte, en passiv Modstand. Han vainsvægte, hvis jeg ikke tager feil, i sex hele Aar i Fængsel, og turde i flere Aar hverken see sin Kone, eller sine Børn. Ved en saa haard Fremgangsmaade haabede Ministeriet ganske at neddykke dette Sindelag. Hvorfra skulde Dyrigheden, efter sin Anskuelse, komme paa den Tro, at en Tænkemaade, som den troede var forsvunden for bestandigt for Aarhunderder siden, skulde, omendstjondt kun gaaende ud fra Faa, bevæbne sig mod den og endogsaa true den med Fare?

Smidlertid ordnede Kirken sig i sit Indre; den lutheriske Confessions strenge Tugt var aldeles den fremherstende. Et Udvalg af Præster blev constitueret for at lede den høiere Orden; af denne Forening blev der ordineret Præster, der først maatte under-

faste sig en streng Prøve. Candidaterne maatte have
 abfolveret eet Universitetscurfus. Man vilde tage me-
 get feil, dersom man vilde troe, at man, da man
 valgte den ordinerende Forening, kun havde uvidende
 Præster at byde over; mange strengt lutherste Præster
 kunde forevise de meest glimrende Vidnesbyrd fra de
 anordnede Consistorier. Den ovennævnte Kellner,
 Præsten Hirschfeld i Traustadt, Lasius i Berlin. Wer-
 melskirch, der stilte sig fra den engelske Mission,
 hvis Affendte han var i Hertugdømmet Posen, ere
 udmærkede Mænd. Hirschfeld er allerede for flere
 Aar siden død. Men i Gærdeleshed rager Ehlers
 frem. Af det anordnede Consistorium havde han er-
 holdt det meest glindsende Vidnesbyrd, saaledes som
 det kun sjældent bliver meddeelt. Saaledes som jeg
 lærte at kjende ham, regnede jeg ham uden Betænk-
 ning til de meest Begavede. Hans Læres Klarhed
 og Consequents traad frem med en overrassende
 Magt; netop denne hans Læres Magt saavel som
 hans standhaftige Tænkemaade gjorde ham farlig. —
 Hvor han viiste sig, maatte Unionens Latitudina-
 rier forstumme ligeover for den strenge Rigorist;
 netop derfor blev han udstregt som Fanatiker, om-
 endstjondt hans hele Lære hvilede paa en sikker re-

ligiøs Basis. Man brugte et Middel imod ham, som man heller ikke har forsmået at anvende i den nyeste Tid. Han var født udenfor Riget, havde vel i lang Tid været ansat som Embedsmand i Preussen, men maatte vige for Forsølgelsen og vandrede ud til Polen. Efter Loven stod det nu i Kongerigedens Magt at meddele ham Borgerretten ved hans anden Indvandring, eller ogsaa at negte ham den. Selv Mænd, der vare udmærkede som theologiske Skribenter, ønskede hans Forskjænnelse, og i en for Lutheranerne meget gunstigere Stilling ansaa man det dog for en Binding, at gjøre den haardt nakkede Confession træt derved, at man berøvede den de fasteste Støtter. En dygtig theologisk Lærdom porer til den lutheriske Kirkes Bæsen; det havde de vel indseet, der vorede at stille sig i de Græsaldnes Række, som den faste lutheriske Læres Repræsentanter. Jeg tør dristigt paastaa, at man vel iblandt de af Staten anordnede Consistorier, hist og her vil finde et saadant, der ikke er i Stand til at anstille en saa streng videnskabelig Prøve, som de, der fandt Sted i disse prøvede Mænds hemmelige Forening. Biskop blev, da det lykkedes Politiet at fange og indspærre flere og flere Præster, da Marienburg i Preussen blev et

Forviisningssted for Flere, som man forsøgte paa at
 tæmme, i det man gav dem til Priis for den høieste
 Rød, Menighederne nødte til at lade deres Opbyggel-
 festimer provisoriskt lede af Medlemmer, der mindre
 vare stiftede dertil. Men Ministeriet saae sig nu sat
 i en Stilling, hvorved det kom i en bestandigt større
 Forlegenhed. Jeg er fuldkommen overbevist om, at
 mange af dets Medlemmer, men især Ministeren
 selv, af Hjertet angrede den første Beslutning. Lige-
 som de høieste Dyrigheder mistjendte Kongens reli-
 giøse Hensigt, og gik vilkaarligt frem, saaledes til-
 tog denne Vilkaarlighed mere og mere, naar den kom
 i underordnede Embedsmænds Hænder, og der op-
 stod en Forvikling, der ikke var nogen ordnende Lov
 underkastet, og paa ingen Naade lod sig beherske.
 Man henviiste dette Anliggende til Domstolene, for
 at disse skulde udfinde en lovmæssig Straf, men og-
 saa disse kom i Fortvivlelse og de Samvittigheds-
 fuldeste vidste ikke hvordan de skulde hjælpe sig. Her
 var det nu, at min Ven Huschke blev Domstolene
 saa farlig, og maatte lade sig kalde en Rabulist.

I denne sørgelige Tid traad Kronprindsens Tillid
 og høie Naade mig hjælperig imøde.

Saa længe Ministeriet forblev det samme, var

der ikke at tænke paa nogen Forandring. Vel blev der udvalgt Mænd, der skulde slutte Forlig med Menighederne, men alle saadanne Forsøg maatte nødvendig blive uheldige. Ørigheden kunde, indviklet i en Consequens, som den ikke formaaede at rive sig ud af, ikke give efter; enhver foreslaaet Modification af Læren vækker, hvor ringe den endog maa være, dog nødvendigt hos Menigheden en bestandigt stigende Mistillid, og ogsaa her vil Lærens strange Consequens bestandigt uddanne sig mægtigere. Man maa endogfaa paastaae, at dette er at rose, thi den dannet i en truet Stilling den eneste Sikkerhed, og enhver Vælsen, enhver Capitulation, hvor ubetydelig den end er, synes farlig. Denne skarpe Modsætning uddannede sig endnu mere bestemt derved, at der iblandt Lutheranerne viiste sig Spioner, om endog kun faa i den lange Tid. Nogle vare vel selv oprindelig Medlemmer af Menighederne, men af de Slettere. At der fandtes saadanne i de adspredte Menigheder, som ikke kunde modstaae de Fordele, som man bød dem, var naturligt. Formedelst Politiets fuldkomne Vilkaarlighed laa Lyften til at vinde saadanne Mennesker hist og her alt for nær. Man veed i hvilken farlig, ja fortrolig Omgang med sædeligt

forbærvede Mennesker de ringere Politibetjente leve
 og maa leve; men det var kun alt for naturligt, at
 de forfulgte forudsatte at et uddannet Spionsystem
 nu ogsaa skulde indføres som en Forholdsregel af
 den høiere Vrigghed, for at trænge ind i deres hem-
 meligste Sammenkomster, og opdage de hidindtil skjulte
 Præster, fængsle dem og derved tillige fremkalde en
 gienfædig Mistillid i Menighedernes Indre. Jeg
 tør ikke paastaae, at et saadant Spionsystem virkelig
 fandt Sted, men i de underordnede Kredse fremtraad-
 der Begivenheder, der vel kunde vække en saadan
 Mistanke. Dersom Politiet ventede Fordele af en
 saadan Fremgangsmaade, tog det feil. Der, hvor
 det er Alvor med en religiøs Tro, lader man sig ikke
 saa let stutte, ja denne Alvor virker vel endogsaa
 selv paa de misbrugte Forbrydere. Da jeg var me-
 get vel bekendt med det, der foregik i Menighederne,
 var en saadan Begivenhed mig nu meget mærkbar-
 dig. En Mand a'gav sig selv som den, der var
 bleven brugt som Spion, og jeg kan godt forestille
 mig, hvorledes en indre Angst, som han ikke formaaer
 at modstaae, kan gribe Forbryderen midt i en af
 Frygt og Angst greben Forening, naar den omsvun-
 den af Forræderi anraaber Gud om Hjælp. Dog

ansaae jeg det for min Pligt, at advare mine gode Venner; mig forekom det ikke ganske usandsynligt at den hele Anger kun var forstilt. Min Advarsel var overflødig, thi den selv havde lært at bruge den største Forsigtighed. Overhovedet bragte dyrt kjøbte Erfaringer Menigheden til bestandigt at handle forsigtigere, og det var ikke let at føre endog de Genfærdige vild, eller at lokke noget ud af dem. En almindelig Forstands Instinct ledede Enhver.

Jeg maa her nævne en Mand, der selv var et Medlem af Menigheden og spillede en meget betydelig Rolle i dens Anliggender; en Mand, hvis Trofasthed fortjener megen Roes og hvis Dannelselse og Kundskaber forskaffede ham en vigtig Stilling, der maatte være endog den høiere Dyrighed betænkelig; det er Barschall. Han var ansat som Auditeur ved et Regiment i Kassel. Man skulde ikke vente, at en militair Dyrighed brød sig noget om en Embedsmands Confession; men da Barschall lod et Barn døbe i den lutheriske Menighed, blev han sat fra sit Embede og pludseligt paa den haardeste Maade med Kone og Familie gjort brødbøs. Han kom til Berlin, hvor han ernærede sig kummerligt ved Hjælp af sine juridiske Kundskaber. Men her aabnede der sig en vild,

ja vigtig Løbebane for ham. Hans grundige Kund-
 skaber og hans aandige Fortrin forskaffede ham Ud-
 gang til de anseeligste Embedsmænd. At der iblandt
 disse hist og her fandtes saadanne, som misbilligede
 Ministeriets Fremgangsmaade, var begribeligt; jeg
 nævner — og de ville sikkert ikke tage mig det ilde
 op at jeg nævner dem — Overlandretspræsident von
 Gerlach i Frankfurt a. d. O. og Geheimejustitsraad
 Göschel. Parschall dannede ikke alene en forsigtig
 Forening af Lutheranere i Berlin, men han ledede
 tillige andre Menigheders kloge Fremgangsmaade,
 og den Agtelse, som han vidste at erbræve sig paa
 holere Steder, som naturligviis ogsaa Menighederne
 tilgode. Jeg fandt ofte Leilighed til at beundre hans
 rastløse Virksomhed, der kun kunde udspringe af en
 alvorlig Tænkemaade. Min Ven Huschke og han
 vare vel især kaldte til at udarbejde de lutheriske Me-
 nigheders Historie. Saaledes som den hidtil blev
 behandlet i Scheibels Skrifter viser den sig kun frag-
 mentarisk og ukritisk. Mange ville kalde Gjenstanden
 ubetydelig, men dog vil dette næppe være Tilfældet
 med en ægte dybsindig Historiegrandster. Sam maa
 Erindringen om en tidligere, saa mægtig kirkelig Tæn-
 kemaade, og hvorledes den, skøndt fjendtligt angre-

ben, søgte at forsvare sig, endog under de ugunstige Omstændigheder, være høist lærerig; thi en saadan Bevægelse viser Betydningen af Historiens dybste Grunde, der maa blive skjulte for den overfladiske, blot politiske Jagttager. Den saakaldte pragmatiske Historiegrandstning har tabt al Værdi: om den for nærværende Tid herskende, blot politiske har et højere Værd, anseer jeg for meget tvivlsomt.

Den, der med Opmærksomhed har fulgt Gangen af mit Liv, vil have bemærket, at den hele Menne-
 skeslags Fremtid var bleven mig en indre Opgave, der ikke mere lod sig afvise. Men nu fremtrængte et Spørgsmaal sig især, der først maatte løses, og som stod i en aldeles nøiagtig Forbindelse med Kirkens Forhold til Staten. Jeg søgte at satte det saa skarpt, saa almindeligt og dog saa meget i dets reale Virkelighed, som mueligt. Især syntes det mig nødvendigt at stille det fra Dagens hæftige Bevægelser, thi den Besvarelse af Spørgsmaalet, som jeg søgte, skulde jo betragte Bevægelserne selv fra et højere Standpunkt og forklare dem. At dette Spørgsmaal, naar det blev fattet i sin Reenhed, ikke turde vise sig som

et saadant, som var mig eiendommeligt, at det tværtimod maatte opstaae hos alle dybsindige Aander, var mig fuldkommen klart, og naar jeg her gjør det til en Gjenstand for min Betragtning, fatter jeg det først saaledes, som det, adskilt fra al dybere Religiositet, yttrede sig rationalistisk ved Slutningen af det forrige Aarhundrede. Menneskeslægtens Perfectibilitet blev negtet med Held og denne Regten blev betragtet som den besindige, erfarne Mands høiere Viisdom. Hvor denne Lære blev antagen, ansaae man den som en godmodig, phantastisk Drøm, og kun Lessings Brev om Menneskeslægtens Opdragelse formaaede at afvinde denne Anskuelse en mere almindelig Interesse. Man vil maaskee erindre, hvor tidligt dette Spørgsmaal beskæftigede mig. Allerede i mine Universitetsaar var det ved en selfom Opgave givet de Studerende til Besvarelse. Da dets religiøse Side traad mig bestandigt mægtigere imøde, blev Spørgsmaalet mig bestandigt mere vigtigt, ikke blot fra den klare Erkjendelses, men ogsaa fra den ethvert eftertænkende Menneske berørende Sædeligheds Side. Og her viiste der sig nu en ganske haardt fremtrædende Modsigelse imellem den kirkelige Anskuelse, som den hist og her vilde gjøre sig gjældende og den almindeligere, der

endog i en mere overfladist Form sandt for godt, at kalde sig en philosophist.

De Fromme og mange Theologer stemme overeens deri, at al jordist Virksomhed er noget Forfælgeligt og ingen Bærdi har for Gud. Dette gjælder for enhver virksom Retning. De fatte ikke sjældent Gjenstanden saaledes, at den, consequent fulgt, bestyrker Modsigelsen og gjør den uovervindelig, istedet for at løse den; ja, dersom man vilde troe disse Theologer, var ingen med mere Sikkerhed given til Priis for den tilkommende Fordømmelse, end den, der med ubetinget Kjærlighed hengiver sig til et eller andet jordist Forétagende, en eller anden Videnskab eller Kunst. Den afspreder, mener man, paa en farlig Maade, og bortvender Sindet fra Gud. Solen er det Altoplivende i Naturen: forglemmer man den, naar man søger at udgrunde dens uudgrundelige Virksomhed i denne eller hiin Gestalt af det almindelige Liv? Skal man vende sig bort fra Alt, og see saa længe stift paa Solen, til man bliver blind? — Hvem vil negte, at der allevegne ligger en farlig Orm skjult i den menneskelige Virksomhed, der truer med at fortære og tilintetgjøre Personlighedens inderste Kjærne, endog der, hvor Handlingen

kan blive betydelig og rig paa Betsignelse? Men skal den ikke allerede der være Gjenstand for Tilintetgjørelse? Har ingen menneskelig Handling et evigt Værd, saa er Slægtens Perfectibilitet i ovenanførte Mening en Taabelighed; Gud kan efter denne Anskuelse, vel erkjendes i Naturen, men i Historien har han skjult sig, og kun naar man affaaer fra enhver særegen historisk Virksomhed, kan man nærme sig til ham.

Gives der virkelig noget Fremstridt af Slægten, en levende Udvikling af Historien; er denne virkelig en organisk, saa tør Livets Impuls, der aldrig er deelsvits, men allevegne heel, ikke mangle endog hos den mindste Skabning. Alt bliver forvansket af Mennesket og har en Skyggeside og en Lysside. At kæmpe efter et udbødeligt Navn, at stræbe efter at leve i alle Tiders Erindring, er saaledes noget Dobbel, det er sundt og mægtigt, det Største, men ogsaa det Ringeste, som Historien formaaer at see, alt eftersom det gjælder for Gud. Ja, ved en selsom Modsigelse bliver denne Tante, der aldrig kan fortrænges, holdt fast i de simpleste Gemytter og hørt, endog der, hvor den bliver afvist. Hvad er det, som den frommeste Christen kalder den guddommelige Vel-

signesse, andet, end den historiske Stadsfæstelse af et menneskeligt Værk? Den synlige Omkreds kan være meget ringe, men den er intetsteds aldeles begrænset; den indeslutter bevidstløs i det Indre den uendelige hvilende historiske Horizont, der omfatter alle Tidens menneskelige Handlinger i sig. Saaledes lever enhver som Christen, naar han trofast af sit ganske Hjerte pleier den nærmeste ham tilbudte Gjenstand i den hele Historie, ligesom det sandelige Menneske i sin indskrænkede legemlige Virksomhed i den hele Natur. Og det som Rationalisten i overfladist, aandløs Forstand kalder Menneskeslægtens Perfectibilitet, kan, betragtet efter sin Sandhed, være den hele Histories Horizont, det guddommelige Livsprincip, der alene giver enhver menneskelig Handling nogen Værdi. Saaledes paastaar jeg, at en ægte Sædelighed kun er os muelig, hvor vi i vor Virksomhed ikke søle os bevægede af dette eller hiint forbigaaende Moment, men af det Eele. Men da haver, og det nødvendigt, den abstracte Være sig til Religion. Hvad jeg her tænkende opnaaer for Slægtens Udvikling i Form af Handlen som Herster, Ordner, Kjemper, Kunstner, ja som den ringeste Haandværksmand og meest indskrænkede Familiefader, eller handlende tænker som

Værd og Forster, viser sig vel som noget jordiskt For-
 stængeligt, men det indeholder tillige noget Evtigt i
 sig, der alene meddeler det noget Værd. Den rene
 Kjærlighed til mit Værk bærer Velsignelsen i sig.
 Jeg kender ingen, for hvem den tilsyneladende Mod-
 sigelse imellem guddommelig og menneskelig Hand-
 ling i den ydre Kamp vedvarende dybere henviiste
 paa den evige Fred, en Pascal, hvis urolige Puls-
 slag hans hele Liv igjennem hentydede paa hans Til-
 værelses høiere aandige Enhed. Gud tilhører ingen
 Form, og der gives en stille Vestsjættigelses Andagt,
 ved hvilken Kammeret bliver til et Tempel, medens
 Tempelet selv ofte nok ved sine religiøse Former til-
 bagetrænger den sande Andagt. Saaledes holder den
 guddommelige, velsignende Aand, den hellige, sig til
 Enhver, i det den gjennemtrænger Historien, saa at
 den viser sig som Trøsteren, endog i Livets meest
 trøstesløse Momenter.

I denne indre troende Mening fattede jeg Alt,
 og med min fremrykkende høiere Alder begyndte den
 vigtige Kamp paa en høiere Kampplads, haabe-
 fuld som den tidligere. Og saa her forekom enhver
 Tillid, udvendigt betragtet, taabelig, og i det tydeligste
 Folks Trængsels Dage, var Napoleons Magt ikke

saa uimodstaaelig, som den farlige Hjendes, der nu truede Alt, hvad der for mig havde nogen Bærdi.

Et historiskt grublende Menneske, hvis Anstuelser af den nærværende Tid og Forhaabninger for Fremtiden ere blevne ham til Religion, bliver, naar han har den sieldne Lykke, at træde en tilkommende Hersker nær, grebet dybt; en kongelig Tilværelse er til enhver Tid ikke blot udbortes sammenskattet med den nærværende Tids Historie, men inderligt identificeret med den. Der gives ikke noget almindeligt Forhold hos et Folk, der tillader os at abstrahere fra Herskerens Personlighed; og hvilken eiendommelig Reining denne endog maa udtrykke, bevæger der sig dog altid i den noget Storre, Almindeligere, saa at den Hersker, om hvem man var i Stand til at negte dette, maatte være nedsjunken til en beklagelig Grad af aandig Svagthed. Selv i saadanne Stater, som Frankrig, hvor man synes at have valgt en Konge, for at have noget, hvorpaa man i Magelighed kan rive sig, for paa den lystigste Maade at kunne vise en Dyd, som man kalder Grimodighed, blot at det ene nødvendige Element til at være en saadan, aldeles

mangler, nemlig den med Yttringen forbundne Fare; i en Stat, i hvilken det moderne Barbaries omvendte Fetischisme forvandler Kongens levende Personlighed til en rød Afgud af Steen, ligesom de raae Negre deres Duffer til en levende Personlighed; men som de da ogsaa, eftersom de ere tilfredse med dem, eller ikke, tilbede eller mishandle, ligesom Franskmændene deres Konge; hvor man har en Konge, der skal herke, uden at regjere, og, for at kunne forvandles til et blot Afgudsbillede, være til, uden at være virksom; — selv i en saadan Stat trænger det Enkelte og Adspredte sig i Form af en det Hele omfattende Almindelighed til den indskrænkede Personlighed, og styrer usynlig alle Bevægelser af Statens Organer, selv de nærmeste, imod deres Villie.

Man paastaar, at et recnt Monarki er en ringere Regjeringsform fordi den kan udarte til Despoti. Er da virkelig et orientalsk Tyranni, udøvet af en europæisk Hersker, tænkeligt som en Enkelts Daad? Doer ikke den despotiske Tanke i Hedselen ligeoverfor et stærkt, Retfærdighed og Orden elskende Folk, og beviser ikke alle nyere Tiders Historie dette? Vistnok ere ogsaa Revolutionerne ikke blot at forklare af Viskaaerlighed; en sandfelig Majoritets Magt og den

kongelige Myndigheds Afsmagt ere Symptomer til
 den samme Sygdom hos et uslykkeligt Folk. Dersom
 der gives noget aandigt Usynligt, er det Folkemag-
 ten, der finder sin sande Repræsentant i den konge-
 lige Persons Eenhed. Den fremstiller den ranke Per-
 sonlighed, der frit vender Blikket imod Himmelen og
 i en munter Sundhed under hvert Lem, ja enhver
 Nerve dens naturlige Dannelselse og Bevægelse. Et
 saadant Kongedømme, siger J, er en Drøm, en saa-
 dan Personlighed er ingen menneskelig, men en gud-
 dommelig. Men ligesom det, som vi kalde Samvit-
 tighed, ikke, dersom det blot har nogen Betydning,
 finder en Maalestok i vore sandkelige Handlinger,
 men kun i Sædelighedens Idee, der aldrig formaaer
 at vise sig i sin Reenhed; ligesom kun det Høie og
 Høie i Kunsten kan opnaaes, hvor Kunstneren er
 glennemirængt og lever i noget Høiere, end han no-
 genfinde formaaer at fremstille ved Ord eller Ge-
 stalt: saaledes gives der intet christeligt Folk, der
 nogenfinde kan komme til Magt, eller aandig Stor-
 hed, naar det ikke søger at fremhæve og at danne
 personligt det Helligste og Høieste. Bliver Kongen
 Eders Tjener istedetfor Guds, saa er nødvendigt Eders
 Frihed forsvunden med hans, den Kongelige.

Denne Tænkemaade, der med alle Sjælens Kræfter søger en Konge, hvor den savner ham, og slutter sig til en Konge, hvor den finder ham, indeholder enhver stærkt Stats ægte Livsprincip. Og ligesom alle Organer tjene Hjernen og derved ere frie, saaledes ligger ogsaa al sand borgerlig Frihed i Kongens Magt, thi denne er kun til i en til Bevidsthed kommen Stat ved den borgerlige Frihed. Hvad Slægtens Perfectibilitet var og er mig, maatte jeg kalde organisk Udvikling, den var mig kun saaledes begribelig. Det som jeg kalder Frihed, er ikke noget Ydre, der kan sandseligst bestemmes saa eller saa; f. Ex. naar man siger: Ethvert Menneske kan gjøre hvad der ikke bringer noget andet Skade; Alt er tilladt, hvad der ikke er udtrykkeligt forbudt; Friheden opstaaer ved en gjensidig Indskrænkning, der opnaaes ved en Overenskomst, o. s. v.; saa paastaaer jeg: at Friheden meget mere er det guddommelige organiserende og tillige udviklende Livsprincip, der igjennemtrænger alt, hvad der er dannet indtil det Mindste, er udeleligt og heelt i enhver Nerve. Der gives en Dyd, og det er den største Ulykke i vore Dage, at den bliver lastet mere end enhver anden, det er Trostløshed. Den, der med stille Sind forstaaer at betragte Histo-

rien uden Jordom, vil det ikke undgaae, hvorledes
 Trostab og dyb kongelig Personlighed udtrykke en høj
 betydningsfuld Genhed. Den tager feil, der mener,
 at en mægtig Personlighed, saaledes som den vi-
 ser sig enkelt, fremkalder en ægte, aandig fornem
 Trostab. I Sandhed, man maa tillige paastaae, at
 hiin bliver født af Trostaben, at denne er det moderlige
 Skjød, af hvilket den bliver udviklet. I mange Slags
 Farer søger det stille Gemyt den ordnende, alt be-
 sjælede Gestalt, og hilser den, som Morgenroden,
 naar den viser sig. Derfor, da den (Trostaben) i den
 kongelige Person opfatter sig som Fremtid, seer denne
 sig i den inderligt forbundne Trostab som Nutid.
 Derfra det Markværdige ved den trofaste Forbindelse
 imellem de herligste Herskere og deres Omgivelse,
 den gjensidige Forstaaelse, der vakte Beundring, hvor
 den organiske Dannelse lykkedes, selv naar denne
 maatte kaldes en monstros. Fri, siger jeg, er i dette
 Forhold den Trofaste som Herskeren; thi hvad hiin
 vil, fremstiller hans Konge, og det, som den Sidste
 aabenbarer, hviler i den Trofastes Gemyt: men hvor
 dette hellige Sindeslag truer med at døe ud, der for-
 svinder den aandige Frihed, saavel som den Borger-
 lige; der uddøer den nationale Religiositet; og ingen

fatter det mere hvad det vil sige, at Kongen ikke er et Compositum af enkelte Forhold, ikke en svævende Løstestangs mechaniske Hypomochlion, et aandløst juste milieu, men noget guddommeligt Gjennemtrængt, hvis sunde Udvikling af det Høieste, Ulynlige vi betragte er kjende og ere kaldte til handlende at fremme i dets Aand. Den Talemaade, Kongen er af Guds Naade, udtrykker Statens Livsprincip klarst og meest bestemt, og den, der har opnaaet den Overbeviisning, at vi kun ere frie i Gud, erkjender sin Frihed og Underkastelse.

Naar Mennesket i en høi Alder kaster et langt prøvende Blik paa sit Liv, saa træder paa den ene Side en straffende Aand ham imøde. Intet Menneske er blevet det, som det som Barn lovede at blive; tusinde Spirer ere gvalte i det, mange lysfulde Dieblitte ere dukkede under i Livets Forvirringer, og, som det synes, forsvundne uden Nytte, og med dyb Anger maa Enhver, selv den, der blev en Gjenstand for en almindelig Agtelse, bekjende, at han ikke har opfyldt sit Kald. Der gives Mennesker, der letsin-

digt nok yttre sig saaledes: "Jeg har i mit hele Liv

oplevet mere Lykke, end Ulykke, og jeg kunde ønske at gjentage min Fortid saaledes som jeg har gjen-
nemlevet den." Ingen, der taler saaledes, ved hvad
han siger. Andre paaftaae vel, — og det er ikke at
negte, at en saadan Ytring ved et angersuldt Tilba-
geblif paa den personlige Fortid, synes at ligge nær
nok, — at de nu, gjorte klogere ved Erfaring, vilde,
hvis det blev dem tilladt at gjentage en tidligere
Livsepoche, opføre sig meget klogere og meget mere
besindigt. For denne Anskuelse ligger, som man seer,
den Paastand til Grund, at den levende personlige
Udvikling er Resultatet af en modnere sandkelig Er-
faring. Det er klart, at den samme Betragtning-
maade af den egne Personlighed gjør sig gjældende
her, som jeg saa ofte fandt Leilighed til at badse,
naar den anvendtes paa Historien. Vi maae meget
mere paaftaae, at denne Erfaring selv kun erholder
noget Indhold og Værd, naar den bliver erkjendt
som udsprungen af en høiere, aandig, guddommelig
Proces. Er man kommen til denne Indsigt, vil man
uden Tvivl, hvor fattigt Resultatet af vort Liv end
maa synes os, naar vi sammenligne det med den
Opgave, som vi vare kaldte til at løse, vel ikke uden
Smerte, men dog heller ikke ganske uden Haab raabe:

"Gud være lovet, der har ført mig igjennem det kjæmpende Liv indtil dette Punkt!"

Men da paatrænger der sig en anden Betragtning, der billigt opfylder os med Beundring; thi ligesom de vilkaarligste Hændelser, den meest brogede Mangfoldighed af usammenhængende Begivenheder i det Enkelte ikke formaae at skjule Historiens Udviklingsgang for den besindige Forster: saaledes træder en lignende hensigtlig Livsgang os overraskende imøde igjennem vor egen forvirrede Fortid, og jo mere vi finde Aarsag til at beklage vor egen aandige Forvirring, desto mere maa en guddommelig Ledelse, der bevarede os fra endnu større Wildfarelser og Udsteielser, paa en forunderlig og glædelig Maade overraske os.

Den Læser, der har ledsaget mig igjennem mit brogede og bevægede Liv, vil, troer jeg, maatte tilstaae, at der skimter en hensigtsmæssig Styrelse igjennem det, der næppe lader sig negte. At den tilkommende Herster over et stort Rige tillod mig i min høie Alder at nærme mig til hans Person, i den Epoche af mit Liv, i hvilken jeg var tilbøielig til at trække mig tilbage fra de mangfoldige Bestræbelser og Stridigheder, maae vi rigtigt nok udbortes

betragtet, kalde et Tilfælde: men for mig er det traadt frem som Slutningsværket af en indre Udvikling, et saadant som, hvor betydningsfuldt det end var, dog ikke udgik fra mig, men kom mig imøde for at befordre den. Man vil paa den ene Side, som jeg maa forudsætte, see paa denne Betragtning som paa en høist svag opbyggelig, med Medlidenhed og Ringeagt; man vil bebrejde mig, hvad jeg selv saae ofte har yttret som en Bebrejdelse, at Mennesket berøvet kun vil tillægge sin jammerlige Subjectivitet et høit Værd; at Betragtninger af det Slags, maae, ligesom de bør sædeligt dædles, aandigt ynktes for medelfst deres Indskrænkethed. Hvad har Folgen af denne Begivenhed været, vil man sige; tør Du vove at paastaae, at der er udsprunget noget deraf, som det er værdt at nævne?

Man tillade mig følgende Svar derpaa. I den stille eenfomme Ungdom blev jeg greben af en Længsel, som Religionen og Naturen førte mig imøde i dens hele Fylde. Et uroligt, ja mildt Temperament loffede mig i en skjærende Modsatning, og ofte nok mit hele Liv igjennem bukkede jeg under i den hårde Kamp; men den stille indre Stræben vilde ikke forlade mig. Jeg blev drevet til en anden Etage

plads, i et betænkeligt Dieblif; en stor aandig Bevægelse greb mig. Jeg blev trukken ind i en filosofisk Kamps gjærende Midte, men den af mig erkjendte Mæster vilde ikke kalde mig Philosoph. Jeg tog Deel i en af de vigtigste Krige, som Artusinder havde oplevet, men jeg kom grublende tilbage fra denne, ligesom jeg begav mig i den og blev ingen Soldat. Det tybste Folks Tilstand i alle Egne tvang mig til mangehaande Betragtninger, men jeg blev ingen Statsmand. Skal jeg nu sige: „Dit Liv var fuldkommen unyttigt; Alt, hvad Du vilde udføre var intet andet end en Række af mislykkede Forsøg. Den brogede Række af Begivenheder, for hvilke Du vovede at fordrø Læserens Opmærksomhed, var hensigtsløs, betydningsløs og uden Indhold. Dit Liv var forvirret og tillige rigt nok, men Du var ikke berettiget til at offentliggjøre et Skrift, som dette, thi Du har i Sandhed ikke oplevet noget.“

Mit Liv var et aldeles indre; jeg dukkede uden Betænkning under i Tidens vilde Bevægelser; jeg svømmede paa Forskningens gyngende Bølger, men bestandigt kun for atter at vende tilbage i mig selv, og at hengive mig til en indre, om end ikke skarpt forklarende Betragtning i større Sammenhæng. Af

denne udsprang alene min Virksomhed. Har den da været saa ganske uden Frugt? Har den ikke til de forskjelligste Tider bevæget de ungdommelige Gemytter? Har den ikke bragt mange Betragtninger af en dybsindig, aandigtvirkende Art til Udvikling? Er den ikke bleven frugtbringende for Noget? Ja er den ikke, saaet i fremmed Jord, været betydeligere frem, end af den Oprindelige?

J kunne oplæse det Spørgsmaal: "Hvorledes skulle vi kalde din Daad? Vi spørge efter i alle Videnskaber, vi spørge Digterne, Alle ville yttre sig om Dig, ligesom engang Götze, snart tiltrukne af Dig, snart stødte tilbage." Lad den blive navnløs! — Men i et Skrift, der er bestemt til at fortælle, ikke, hvad jeg gjorde, men hvad jeg oplevede, hvor Handlingerne kun blive omtalte, for at gjøre det Oplevede begribeligt, sommede det sig vel at antyde hvorhen den indre Stræben blev rettet i den høiere Alder.

Jo mere jeg nærmede mig til Oldingsalderen, desto mere forsvandt Lysten til at tage Deel i de mange aandige og historiske Kampe, der tidligere saae mig i Bevægelse. Vel erkjendte jeg Tidens store Forvirring, det Provisoriske i alle dens Ytringer, ligesom at Mængden af de Stemmer, der bleve

lydelige, Mængden af de Handlinger, der stødte sammen, de Grandstninger, der bleve anstillede, de Opdagelser, der opdyngede sig, de Tænkemaader, der uddannede sig, syntes gjensidigt mere at hemme og forstyrre, end at fremme hinanden; men da min Tro var bleven en historist, en abrahamitist, ikke for et enkelt Folk, men for Verden, saa vendte Betragtningen sig efterhaanden bestandigt alvorligere til, i al Erkjendelse, ligesom i al aandig Daad at efterforske den spirende Udviklings hemmelige Spor, der slumre skjulte i den nærværende Tids forvirrede Veie, til at betegne en Fremtids stille Fremvoren, om end ikke med Klarhed, — den var jo en nærværende Tid, dersom dette lykkedes — men til at antyde den. Det, der giver enhver Lære og enhver Daad sin egentlige Bærbi, er dog kun Fremtiden, der guddommeligt udvikler sig. Men al Udvikling er stille; Du seer ikke Græsset vore, men vel kan det lykkes den roligt betragtede Aand at træde Udviklingens stille Gang nærmere. Jo mere omfattende en saadan Grandstning bliver, desto mindre paafaldende og effectfuld træder den frem i ethvert enkelt Moment. Alle Frembringelser skjule sig, ligesom Plantetjernen i Frugtens haarde Skal, eller Rødderne, der bære det

vorende Liv, i Jorden, bortvendte fra Lyset. Al Effect, al Livens Kamp bærer en hurtigt forsvindende sandelig Nærværelses Klædebon. Det er de frampeagtige Fødselsveer, der selv ikke føde Noget. Saaledes overlod jeg, efterforskende Udviklingens stille Gang i Naturen, i Historien, Slægtens i Erkjendelsen, som i dens Handeln, det til Andre, i min høie Alder at stille Fødselsveerne, og henvendte min hele Opmærksomhed paa Fødselen. Historien hviler ikke blot som en ydre Gjenstand for os, men inderligt, i den tilspyneladende snævreste Tilværelse, ligesom i den Betydeligste, ikke stykkevis, men heel, ligesom den uendelige Verden i Rummet nødvendigt foreskriver enhver menneskelig, sandelig Bevidsthed, selv den meest formørkede, dersom den ikke ganske skal gaa under. At fastholde denne Historiens Heelhed i dens uendelige Fremtid, som den vorer frem, stadig, uden hæstigt bevægede Pulsslag, af Førgangenheden, blev min Oldingsalvers eneste Opgave. Naar denne Betragtning henvendte sig paa Slægtens Historie, kunde turde den da fornægte sig naar jeg kastede et Blik paa min Egen?

Det var en Lykke for mig, at mit Forhold til Kronprindsen havde et positivt, bestemt Indhold, i hvilket jeg, efter min Giendommelighed, formaaede at træde virksom frem ligeover for ham. Thi Indholdet var virkelig et Ansliggende, som, endstjøndt indensfor en meget indskrænket, ja, som det syntes, aandsigt indskrænket Kreds, dog som historisk Fremtid maatte kaldes et stort og vigtigt; et Ansliggende, der tillige havde Ret til at yttre sig som det allerpersonligste, og netop derved viiste sig i den reneste Gestalt. Naar ellers et personligt Forhold vil gjøre sig gjældende i Nærheden af en høi Herre, saa bliver Tilbøieligheden derved farligt berørt, og ikke sjældent forstyrret: her turde den allerinderligste Personlighed yttre sig frit, uden at frygte for dette. Jeg traad netop i den meest haabløse Tid ligeover for Kronprindsen, som de forfulgte Lutheraneres Repræsentant. Han har nydt en alvorlig religiøs Opdragelse. Svorledes den dybe religiøse Tænkemaade samlede en kristelig Omgivelse omkring ham, er almindeligt bekendt, og v. tte ikke sjældent Frygt og Dabel. At en bevægelig, levende Prinds, en Ungling, der maatte regnes iblandt sin Tids og sit Lands Andrigste, fastholdt en saadan Retning igjennem det bregede Hof-

liv, ikke som et Middel til at opnaae ydre Maal, men meget mere som et indre Sindelag, er virkelig forbausende; thi dette Sindelag har ikke svækket den levende Interesse for de mangfoldigste aandige Retninger, men meget mere styrket den. En Tilboielighed til Videnskab og Kunst i alle Retninger, udmærkede ham. Hvor en stærk, bestemt, aandig Eiendommelighed udtaler sig i en sikker Form, hvad enten den er videnskabelig eller kunstnerisk, der bliver den ikke blot anerkjendt af ham, ikke blot agtet, den bliver tillige hyldet og føler sig æret i sit inderste Væsen. Saaledes er han, som kun faa andre styrket, kaldet til at stænke ethvert Talent Tillid til sig selv, og at fremkalde det frugtbringende i sin Stat, ja i hele Tydsland. Han lever i et indre, forborgent, hemmeligt Forbund med alle Tidens fremspirende Aander, og hvor der spiret en levende Production, der lover en rig Fremtid, der træder den lysfulde Atmosfære, i hvilke de skulle vore og trives, dem imøde, som en beskyttende Livsaande. Denne aandedige Aerkjendelse, denne Agtelse for enhver videnskabelig eller kunstnerisk Eiendommelighed, var det især, der traad mig saa meget lovende for Fremtiden imøde, og selv den overreieende Tilboielighed, saa-

velsom det oprindelige udmærkede Talent for Kunsten,
 blev mig meget betydningsfuldt. Med en vunder-
 lig Hurtighed bleve alle kunsteriske Gjenstande op-
 fattede og fastholdte i deres Eiendommelighed. En
 høi Herre maa ofte i kort Tid oversee en Mængde
 Gjenstande, som det synes flygtigt. Men nu vare
 kunsteriske Gjenstande just saadanne, som jeg oftest
 havde Leilighed til at betragte i hans Følge, og jeg
 var ikke lidet forbauset, naar Prindsen efter længere
 Tids Forløb med den største Noiagtighed bestrev os,
 hvad han, som det syntes, kun havde seet flygtigt og
 i en Hast. Men en saadan sifter Opfatten, der be-
 holder Indholdet med Klarhed, en Pakommelse, der
 hvert Dieblis bliver til en levende Erindring, er for
 en Herster en overordentlig og vigtig Gave; den er
 hos vor Konge ingenlunde indskrænket til Kunsten.
 Localiteter, hvoraf han saae mange paa sine mange
 Reiser, svæve til enhver Tid for ham med en over-
 ordentlig Klarhed; det, der ved hans Studier vinder
 en sifter Gestalt, forsvinder aldrig; og hvem kan
 negte, at en saadan Gave maa kaldes en overordent-
 lig gunstig for en Herster over et mægtigt Rige?
 Det, der ikke taber sig med den forsvindende sandse-
 lige Narrarelse, det, der bliver fastholdt i det indre

Livs Permanents som Anstueise, og beholdt som sin egentligste Naade, erholder nødvendigt et indre Værd, der ikke blot er forbundet med det forbigaaende Indtryk. Jeg omtaler denne Gave, der blev mig en Gienstand for mangfoldige Betragtninger, og syntes mig at være et Grundlag til en tilkommende rig Birkfømhed, her, fordi den især var mig paafaldende.

Men det, der især forbandt mig med den tilkommende Herster, var nu meest de kirkelige Anliggender. Det er bekjendt hvor vigtige disse forekom ham, ikke alene som Saadanne, som aldrig maae oversees eller behandles med Ligegyldighed og Ringeaagt af en besindig Regent, naar de blive lydelige i Folket, men ogsaa som Saadanne som inderligt bevægede ham ved et dybt christeligt Sindelag. Naar det for ethvert Menneske i vore Dage er en betænkelig Sag, at bekjende, at det er en Christen; naar en saadan Bekjendelse er det eneste, der stoder paa den samme Modstand i alle Stænder og i de snævrreste Livsforhold, som i de Mægtigste og Største; saa er denne dog betænkeligst der, hvor den træffer Hersteren. Naar Mæssen er kommen til den Overbeviisning, at Regenten er alvorligt christeligt findet,

vil i vore Dage gjøre alle hine Forbomme mod Christendommen, paa hvilke den netop grunder sin indskrænkede Stoltthed, som den vel endog anseer og agter som et Tegn til en høiere Dannelsse, gjældende ligeover for Regenten; og dog er den aabenlyse Betsjendelse af Christendommen en ubetinget Forbring, naar den er blevet Menneſket Religion. Denne maa ligge til Grund for alle Livsforhold, og vil ubetinget og hensynsløs vise sig som saadan. Men det maa være Kongen indlysende, at de, der trykſtede af ydre Forhold, blive vaklende i deres religiøse Forhold, ikke kunne være de meest trofaste Undersaatter.

Kronprindsen var, ifølge sin religiøse Betsjendelse, ikke opdraget i den strænge lutherſke Orthodori; han var en Calvinist, d. e., han hørte til en Kirke, der i Læren om Nadveren vel nærmede sig til den lutherſke Anskuelse, men dog ikke gik over i den. Han ønskede, ligesom sin Fader, at begge Confessioner maatte føre et broderligt, christeligt, ja kirkeligt Samliv; men dette ſulde ikke, som Dyrigheden vilde, bevirkes ved noget Spor af Tvang.

Tiden var høist betænkelig. Juli-Revolutionen truede ikke alene Frankrig, men flere Stæder i Tydſkland. I en saadan Tid, i hvilken det er Regentens

befalede, ja hellige Pligt at holde den indre Orden i Staten opret, og at befæste sin Bærdighed, tør Regjeringen ikke indlade sig paa spidsfindige Religionsstridigheder. Naar Huset brænder, maa man ikke slukke Ilden, ikke gruble eller øde Tiden med uvrifsomme Bønner. Kronprindsen tænkte, da han saae de geistlige Embedsmænds Bidsfarelser, paa den uløstfelige byzantinste Tid.

Men just fordi Staten som en Saadan ikke havde at blande sig i det Slags Stridigheder, maatte den lade enhver Confession, der allerede i Aarhundreder havde erhvervet sig en historisk Ret til at taales, bestaae, saa længe den talte oprigtige og ivrige Bektendere. Ja Kronprindsen fandt, tværtimod de mægtige Embedsmænds Mening, at de, der vovede deres hele Tilværelse for deres Religion, vare agtverdbige og fortjente den inderligste Deeltagelse. Han indsaae, at en Sikkerhed i Læren saaledes som den roligt udviklede og forplantede sig, ikke ved Anordninger og ydre Foranstaltninger, og ligesaa lidt ved bestandigt fornærede theologiske Stridigheder, der kun forvirre Gemytterne, men saaledes som den forplantede sig som religiøs Grundlag for det sødelige Familieliv, var aldeles ensværdig for en kirkelig Orden i Sta-

ten, saavel som i Familierne, og at den paa enhver Maade maatte beskyttes og vedligeholdes. Ja, jeg erkjendte i ham den sande Tolerants, som den i vore Dage bestandigt bliver mere og mere sjelden, nu, da man for Alt, hvad man skal beskytte, kun søger og finder abstracte Udtryk, kun fjender og nævner Servile, Liberale, Legitime, Hellige, Dylfste, en saa eller saa construeret Menneſſehed, men ingen Menneſter; nu, da man mere og mere synes at tabe af Sands og Kjarlighed for en reen Mangfoldighed af den menneſtelige Tilvarelſe. Kronprindsen glædede ſig iſølge ſin dybe levende Natur, da han iſagen ſaae en hiſtorisk Rød grønnes i dens beſtemte Egenbommelighed, noget af det Indre, Friſte, der ved en ſund Oprindeligbed afvendte ham fra den ſig i modſigende Meninger mere og mere tabende Tids flaae, formloſe Almindeligbed. Her var der ingen betænkkelig Tilſætning, ingen forgangen jordift Magt, ſom man vilde opnaae iſagen, ingen tabt Beſiddelſe ſom man iſagen vilde erholde, ligesom der, hvor den katoliſke Kirke begyndte at bevæge ſig: den Magt, ſom hidindtil blev beſtyttet af Statens Love, gik meget mere beſtemt forloren; den Beſiddelſe, ſom Lutheranerne deelte med Statens Kirke, maatte de

aldeles opoffre, for at redde det, der var dem det
 Helligste. Ingen slattede denne Tænkemaade holere,
 end Kronprindsen. Fra det første Dieblis af den
 voldsomme Krisis i Breslau, turde jeg yttre mig
 fuldkommen frimodigt, baade skriftligt og mundtligt,
 om Dyrighedens ubensigtsmæssige Fremgangsmaade.
 Da jeg blev ansat i Berlin, nød jeg ved at aflægge
 Beretning om den vorende Menigheds Tilstand, Kron-
 prindsens fuldkomne Tillid; jeg blev ikke alene ved
 Beretninger fra Breslau, men ogsaa ved Besøg af
 de forfulgte Menigheders her ankommande Præster,
 underrettet om deres ulykkelige Forsatning. Disse
 Præster, der besøgte de adspredte Menigheder i alle
 Egne, for at styrke og opmuntre dem, maatte holde
 sig skjulte, for ikke at blive indspærrede af Politiet.
 Ethvert Besøg udsatte dem for at blive opdagede,
 omenndstjondt man her gik lempeligere frem, end i
 Provinserne, — i det mindste bleve Menighederne
 mere skaaede, — og man søgte omhyggeligt at und-
 gaae enhver Begivenhed, hvorved Indbaanernes Op-
 mærksomhed kunde henvindes paa Lutheranernes For-
 satning. Dette lykkedes virkelig paa en mærkelig
 Maade, og den største Deel af Berlinerne vidste
 næppe, at en streng lutherisk Menighed hist og her

med skjulte Præster holdt sin stille Gudstjeneste midt iblandt dem, med Fare for at blive forstyrret af Politiet, og at de Præster, der af dette bleve opdagede, bleve indspærrede som Forbrydere. Dersom Forfølgelsen ikke havde været saa dadelværdig, vilde man have fundet Leilighed nok til at beundre det eftersporende Polities Virtuositet: dog sandt der ikke her den instinktagtige Forsigtighed Sted, der viser sig ved Forbindelser, som ere sig deres forbryderiske Hensigt bevidste.

Kronprindsen fulgte Menighedens Skjæbne med største Opmærksomhed og med vorende Deeltagelse. Naar jeg troede, at jeg var den Eneste, der aflagde ham Beretning om Menighedens Forsatning, erfarede jeg mangen Gang med Forbauselse, ja med en sand Glæde, at jeg tog feil. Ikke blot det, som jeg troede at maatte meddele ham, var ham ikke sjældent allerede bekendt, men jeg erfarede ofte noget af ham, som jeg slet ikke kjendte noget til. Da jeg turde gjøre ham opmærksom paa saadanne Mænd, og det ikke Præster alene, som især kom i en høist trængende Forsatning, var jeg ikke sjældent den, der uddeelte hans Besgjærninger. Jeg var Vidne til de betydelige Offre, som han bragte. I den dadelværdige Gang af den engang begyndte Fremgangsmaade for

maade han vist nok ikke at forandre noget, men der hvor Boldsomheden var alt for paafaldende, traadte han ikke sjældent frem med Bestemthed.

Naar nu Fyrstens Interesse for den betrangte Kirke, der ikke deelte hans religiøse Overbeviisning, nærmest fyldte mig med et glad Haab, maatte dog dette straffe sig videre. Jeg maatte indsee, at den tilkommende Hær var tilbøielig til at rykke ikke Statens Formalisme, der havde uddanet sig med stor Sikkerhed og historisk, men vel inderligt at opløse den, saa at den optog levende Eiendommeligheder i sig og lode dem gaa; Eiendommeligheder, der udfillede sig fra inden af ud, og anerkjendte, ved deres positive Indhold, erholdt en egen Tilværelse, og med denne, jo kraftigere den blev, en Berrettigelse, hvorfra der udsprang Rettigheder, som tabte den tomme Almindeligheds og Abstractions Præg. Vel var den Mening, i hvilken dette Sindelag yttrede sig, ikke stiftet til at vinde nogen stor Popularitet; thi den værre var Religionen i den herskende offentlige Mening selv bleven et almindeligt Abstractum og en Form af den vilste sig kun som en underordnet Modification af det ubestemte Almindelige, der lod sig behandle saaledes eller anderledes. Men jeg erkjendte,

at Kronprindsen i alt, hvad der gjorde Fordring paa Rettigheder, fordrøbe en bestemt Berettigelse. Man begyndte allerede at betragte ham som den, der begunstige Adelen, fordi han søgte at hemme dens Tilintetgjørelse, saaledes som denne laa i Consequensen af det franske revolutionaire Princip. At han ogsaa her kun i Særdeleshed forudsatte en Berettigelse, en dygtig Tilværelse, der vidste at gøre sig gældende ved en levende Betydning, bevistte enhver Itrring. Derfra hans Forkjærlighed for England, hvor Tidens store betydelige Spørgsmaal havde vækket den store og for Fremtiden indholdsrige Kamp imellem Agriculturens og Industriens Interesser; ikke en urolig Borgerstands og en tom Adels revolutionaire, abstracte, al Tilværelsens Forskiellighed tilintetgjørende Rettigheder, meget mere begges høiere staaende, paa en egen Tilværelse grundede, agtelsebydende Berettigelse svæbede for ham som det historisk opnaaelige Maal.

Bel herster der i Berlin meget, der, som tilhørende Staden i dens inderste Basen, altid vil blive mig fremmed; men i ingen stor Stad i Europa er

det Oprindelige aandigt rigere sat i Bevægelse, end her, og en aandig Gensidigheds Herredømme, saaledes som det aldrig lader sig fortrænge af London og Paris, kan kun her komme forbigaaende tilsyne. Jeg er nemlig allerede for gammel til at ansee en ti til femten Aars Variagthed for en permanent, eller til at betragte et larmende Herredømme som et mægtigt. Berlin er i Grunden en prosaisk Stad, men med en overordenlig Receptivitet for alt hvad, der ikke alene med nogen Behændighed udgiver sig for Poesi, men ogsaa for det, som virkelig er det. At Statens Formalisme uddannede sig her saa mægtigt, ligger i Indvaanernes Natur; thi da det bestemte Objective, saaledes som det træder dem imøde, enten gjælder alt eller intet, saa fordrer de en absolut Form for det, som de skulle agte, og ansee denne mere eller mindre consequent for dets Væsen; derfra den mærkbare Tilslid, med hvilken Retssforholdene, Dommerne, de administrative Embedsmænd, saavel som Professorene træde frem. Denne Tilslid meddeler sig Provindserne, ja imponerer paa en vis Maade hele Tydskland. Denne herskende Formalisme udspringer af den kritiske Aand, der ikke let lader noget gjælde, som giver og søger at vedligeholde sig som noget Positivt, men

netop derfor levende Danned. Dersom Tydskland var som Frankrig, kunde, hvad Gud forbyde, Berlin blive et andet Paris: da vilde der opstaae et Hovedstadens Tyranni; der var mere farligt, end selv i Paris: men den mangfoldigt dannede Opposition bevarer ikke alene for Hensigten, den fremkalder ogsaa en indre gavnlig Kamp, der netop gjør mig Berlin i aandig Henseende saa interessant, ja uundværligt.

Den Kamp i alle Retninger, der tidligere søgte mig, satte mig nu ikke mere i en saa levende Bevægelse. Jeg elsker endnu Kampen, men som en rolig Tilskuer, og saaledes nyder jeg, hvad jeg ikke kan undvære, med en Magelighed, der passer for min Alder. Især gives der maaskee intet Sted i Europa, der lader mig saa bestemt erkjende de levende Åim, der fremspire i Historien midt i Tidens Storme, som Berlin.

Jeg havde i Breslau føelt en Ubegvemmelighed, der dog begyndte at plage mig. Jeg blev, saalange jeg var virksom i preussisk Tjeneste, overvældet med Forelæsninger. Da de Summer, der indløb som Donorar, i det Hele kun vare ubetydelige, saa var

det kun forbundet med en ringe Opoffrelse at gjøre Afstald paa Honoraret, og jeg læste hvert Aar tre eller fire Publica. Den optiske Deel af Physiken, den physikalske Geographi, Anthropologi, Geognosi og Pödegetik bleve foredragne publice. Experimentalphysiken og Mineralogien fordrøde ellers 2 Timer om Ugen. Saaledes blev den første Deel af min Tid opoffret til Forelæsninger og der gaves halve Aar, i hvilke jeg maatte læse nogle og tyve Timer om Uger. Efter at jeg nu næsten i tredive Aar havde foredraget de første Elementer af Mineralogien og Experimentalphysiken, maa jeg tilstaae, at disse Forelæsninger bleve mig høist besværlige. Jeg troede, at jeg maatte rette mig efter mine Tilhøreres Trang, og de vare, med høist sjældne Undtagelser, slet ikke forberedte. Men nu bestandigt at gjentage de første Elementer, som jeg egentlig ved disse Forelæsninger turde forudsætte som bekjendte, hvert Aar at lade paa den samme Maade de electriske Glasfer, at brænde Staalstjere i Suurstof, at sprænge Knaldluft, o. s. v. blev mig utaalseligt. I Naturvidenskaberne, der saa hurtigt udvikle sig, maa overhovedet kun den, der i frisk ungdommelig Kraft er en Discipel af den nærværende Tid, være virksom som Lærer.

Forskyttelse til Berlin.

Da jeg blev kaldet til Berlin, frasagde jeg mig derfor hine mangfoldige Beskæftigelser, for ganske at hengive mig til den indre Betragtning.

Da Tiden var om min Forskyttelse, var jeg en Tid lang en Gjenstand for Skrivers i forskjellige Blade, og selv min Personlighed og mit daglige Liv bleve behandlede og bedømte. I det Hele lod disse Bedømmelser ikke ugunstigt. Med min Modtagelse ved Universitetet kunde jeg være tilfreds. Jeg antom ikke med store Forventninger; næsten tretire Aar vare forsvundne, siden jeg havde været en Gjenstand for Ungdommens offentlige Bifald, ja Enthusiasme. Jeg var bleven gammel; Tiden havde forandret sig. Hegel var død et halvt Aar før, men hans Philoſofi beherskede Universitetet, og mit hele Liv, min Personlighed og min aandelige Retning vare anderledes. Den Maalestok for videnskabelige Bestræbelser, der i Berlin blev brugt ved enhver Bedømmelse, kunde ikke være mig gunstig. Naturforskerne ventede kun lidt af mig, og naar de endog begyndte at indsee, at jeg besad nogle naturvidenskabelige Kundskaber, og optog mig venligt, vare de dog erklærede Mod-

standere af Naturphilosophien. De store Opdagel-
 ser deels i Physiken, deels i Geologien, og endelig i
 den comparative Physiologi, havde qvalt enhver Spire
 til speculative Anstuelser, og Naturphilosophien blev
 betragtet som et vilkaarligt, phantastiskt Spil, der
 maaske hist og her kunde vække en digterisk, men in-
 genlunde en videnskabelig Interesse. Men nu havde
 jeg ikke alene Naturforskerne, men ogsaa de i Berlin
 herskende Philosopher imod mig. Naar hine paastode
 at enhver Betragtning af Naturen skulde holde sig
 strengt indenfor Sandfælsighedens Grændser, og her
 opfatte alle Forhold med Klarhed og Bestemthed: saa
 vare Philosopherne tilbøielige til at frakjende denne
 Bestemthed af speculativ Værdi, og saaledes ret
 egentligt forbundne med Naturforskerne imod mig.
 For mig var Naturlivet i dets mangfoldige Virke-
 lighed, den objective Aand, en guddommelig Aaben-
 baring; og naar ogsaa dette store Naturepos syntes
 mig vanskeliggere at fatte, jo omhyggeligere jeg nu
 studerede, naar ogsaa meget, som ungdommeligt Mod
 eller Overmod før havde rykket mig nærmere, nu
 bortskjærnede og tilslørede sig mere og mere for mig;
 saa forstummede dog min hele Tilværelses Grund-
 tone ikke, og min Iver for den aandige Naturbe-
 tragtning vorte, istedetfor at tage af.

Den hegelste Naturphilosophi er den fattigste af alle hans Doctriner, og det som den affondrede og præcipiterede som et capul mortuum, som et Phlegma, der slet ikke passede ind i dens logiske Præparat og saaledes lod sig krystallisere, var mig netop det Eneste, der fortjente en Undersøgelse, og som jeg kaldte Natur.

Man kunde sige, at det hele Universitet var deelt i to halve Dele: den Ene beskæftiget med blot enkelte Undersøgelser, dannede Universitetslivets egentlig frugtbarste Retning; den har forskaffet Universitetet det positive, videnskabelige Herredømme og grundet dets Berømmelse, men ogsaa adspillettet Poistolens Elementer fra hverandre. Der var, efter at det store Forsøg paa at fremtvinge en aandig Eenhed var lammet, opstaaet en almindelig Tilbøielighed til at betragte det Enkelte som et godt Bytte, hvis Besiddelse man vilde sikke; og istedetfor Hengivelsen, der alene giver det Hele en Værdi, opstod der en Virtuositet, der vist nok lader sig uddanne indtil Vundring endog i det mindste enkelte Object. Man maa ikke troe, at jeg badler denne herskende Retning; den er ikke opstaaet vilkaarligt, den har en virkelig ægte historisk Betydning: kun maa jeg bemærke, at

jeg ikke uden en vis Gysen seer den udbrede sig i alle Retninger, og at jeg ikke formaaer at bese det Saab, at denne bestandigt tiltagende Adspjittelse fortsat skal føre til Genhed. Naar jeg seer en ung Mand ganske at hengive sig til en videnskabelig Gjenstand af en snæver og indskrænket Art, saa er det ikke den friske Aand, der vil holde sig sit Blik for et større, friere, aandigt Heelt aabent, og søger at erhverve sig et Hjem i den aandige Stat, og en almindelig Stemme i et stort Rige: den unge Mand bliver meget mere eensidigt fængslet af Gjenstanden; og om Productet end har noget Værd, saa gaaer dog den frie Personlighed under i det; hvad der maa skee opliver en Anden, dræber ham. Jeg kalder denne Retning i det Hele Naturretning; den viser sig kun der, hvor et Stykke af Historien beskæftiger et Menneskes hele Virksomhed og affondrer den. Jeg seer saaledes en heel menneskelig Tilværelse forvandlet til en Plante eller Dyr-Familie, og frygter for at der vil komme en Tid, i hvilken den uoverseelige Mæsse af de uundersøgte Gjenstande vil bedøvende søvndybske den almindelige videnskabelige Bevidsthed: ligesom Middealderen i sin skolestille Spidsfindighed, jo rigere denne var, indstumrede af Aftræstelse. At jeg blev ganske

fremmed for denne Retning, forstaaer sig af sig selv; jeg formaaede ikke at byde den, der saaledes var bestjaeftiget, noget, der paa nogen Maade kunde fremme ham. Jeg badler kun denne Retnings Een-
siddighed, der ligner en Separatismus i Lærdommen, som i sin Indstrænkethed truer med at udelukke den historiske Granskning, som er bestemt til at stride frem med Slægtens almindelige Dannelse, fra Slægten.

Men ligesaa bestemt var jeg adskilt fra en Philosophi, der ansaae sig for alt for aandig fornem til at indlade sig med den sandfælsige Virkelighed som en Saadan, eller i det mindste blot saa vidt som denne lod sig indspinde i et logisk Net og saaledes nyde. Saaledes havde jeg to Fiender, der stode lige overfor hinanden, og jeg nærmede mig allerede mit tred-
sindstyvende Aar. Her hjalp min Eiendommelighed mig; min hele aandige Bestjaeftigelse var en positiv, jeg havde ingen fremmed, men en egen Opgave at løse; den var igiennem et langt Liv bleven bestandigt mægtigere, og jeg kunde ikke rette mig efter Andre. Saaledes blev jeg bestandigt mere bestemt hvad jeg var bleven. Jeg havde tabt enhver Tilbøjelighed til videnskabelig Polemik, og maatte roligt opbebie om og hvorvidt man lod mig gælde saale-

des som jeg nu engang var. Jeg siger, at jeg havde tabt enhver Tilboielighed til Polemik, dog lod denne sig ikke altid afvise i mine Forelæsninger, men den blev kun lydelig der, hvor en eller anden modsat Anskuelse, som jeg maatte forudsætte, gjorde sig gjældende hos mine Tilhørere og spærrede mig Veien. Jeg kunde, ifølge min Natur heller ikke andet, end anerkjende mine Modstandere. Jeg var fælsomt tilmode, da nogle Mænd af Betydning meddelte mig det Raad, at jeg skulde give mig som jeg var, og ikke undse mig for ligesvem at udtale min i sig afsluttede Subjectivitet, samt ikke gjøre mig Umage for at bruge den herskende Philosophies for mig fremmede Sprog. Det var Mænd, paa hvilke jeg i mine tidligere Aar havde haft megen Indflydelse, og saaledes saae jeg, at jeg var bleven aldeles fremmed for disse Mænd. Jeg tænkte desuden reent ud, og forekom netop derfor ogsaa mine Tilhørere fremmed. Jeg holdt afværlende Forelæsninger over Naturphilosophi, Anthropologi efter min Anskuelse, Religionsphilosophi og Psychologi. Begyndelsen var svag; i det første halve Aar bleve mine Forelæsninger ikke stærkt besøgte, og mine Tilhøreres Antal tog under Løbet af dette halve Aar snarere af end til.

Dog havde jeg Nogle, der ganske tilhørte mig, og til hvilke jeg ogsaa med stor Haab sluttede mig personligt; men iblandt dem var der kun saa Indfødt, der vare dannede paa de herværende Gymnaster. Paa disse herstede der en forberedende Dannelse, der ikke kunde være mig gunstig. De Tilhørere, der først opmuntrede mig her, og derfor, da jeg søgte mig saa fremmed, virkelig bleve mig vigtige, fortjene vel at blive nævnde. Iblandt disse var Behn, nu Professor i Physiologien i Kiel, en dygtig ung Mand, som jeg stattede høit. Jeg nævner ham først fordi jeg har gjort mig skyldig i en Forglemmelse med Hensyn til ham, der trykker mig. Da jeg i Aaret 1840 reiste igjennem Kiel, var jeg, formodentlig Forhold, der siden skulle blive omtalte, saa selsomt opsprebt, at jeg ikke tænkte paa hans Ansættelse der og forglemte at søge ham op. Jeg tilbragte vel kun een Dag i Kiel, og maatte synde mig med at komme afsted. De saa Lærninger fra den gamle Tid traf mig naturligviis især til sig; min Belgijorers Eviderbatter, Doctor Henslers Hustru, Niebuhrs udmærkede Veninde; og den gamle Syndicus Zahn, Fader til den saa berømte Philolog, dannede den gamle Rest af mine tidligere Bekjendte.

Hvad jeg oplevede. X.

Foruden Behn bestode de Tilhørere, der gjorde mig mit første Ophold som Docent i Berlin bepaget, meest af Sydtyske, Straßburgere og Schweizere. Fra Straßburg sluttede især Kreis, Becker og Eberhardt sig til mig. Den Første blev af mig anbefalet til Grev Reinhold i Paris, og ledsagede Marc Girardin paa hans Reise for at undersøge det sydtyske Skolevæsen. Han er Præst i Nærheden af Straßburg; den Anden er Forstander for et Institut for forsømte Børn, ligesom Dr. Kopfs i Berlin og Dr. Wicherns i Hamburg. Alle Tre vare ofte i mit Huus og jeg holdt meget af dem. Kreis boede under sit Ophold i Paris sammen med den nu i Egypten reisende Professor Lepsius, der i Berlin havde været hans fortroligste Ven. Jeg troede i hiin at have erkendt en ung Mand, der var i Stand til at tilegne sig en fransk Dannelselse, uden at tabe den tyske Alvor, og saaledes bedre ved en stille Virksomhed, end ved en larmende Virken som Stribent at kunne udbrede det af den tyske videnskabelige Mand, der kan blive hjemme i Frankrig. Men han blev greben af en dyb Religiositet, og denne trak ham tilbage til hans Fødeby. Eberhardt er ligeledes en ivrig Religionslærer i Straßburg, ligesom Becker Stifter

af en udvidet, velgjørende virkende Anstalt. Denne var vel allerede for nogle Aar siden ved en simpel Strassburger Saandværkmands Iver, der opoffrede en stor Deel af sin Formue, og forenede sig med nogle Benner, traadt i Virksomhed inden for en snæver Kredss; men den vorte bestandig mere og mere; ikke ganske ubetydelige Bidrag udvidede Anstalten, og efter en noget forvirret Mellemtid, blev Becker dens Inspecteur og den tiltager nu mere og mere. Denne Becker besøgte mig for omtrent et halvt Aar siden; han kom fra Hamburg, hvor han havde besøgt min Ven Herr Wicherns saa berømte „rauhe Haus,“ og det var mig en stor Glæde at gjensee ham, greben af en saa betydelig Virksomhed, efter et Tidsrum af omtrent 10 eller 12 Aar.

Bed denne min forrige Tilhørers og Vens skriftlige Meddelelser lyffedes det mig, at kaste et Blik i det franske Universitetsliv, hvorved jeg lærte at kjende den mærkværdige Forskiel paa de tydske og franske Instituter. Vel hersker der i Tydskland endnu meget, der er blevet historiskt betydningsløst, men som dog ikke uden ved en betænkelig og farlig Operation lader sig fjerne fra Universiteterne; men en saa stærk Modsætning mellem den kryskalliserede Fortid og den

qviksolvagtige Nutid, som i det kun alt for bevæ-
 lige Frankrig, finde vi dog ikke hos os. Noget lig-
 nende finde vi som bekendt i England, og det er
 klart, at Skole og Liv ikke i Tydskland ere saa ad-
 skilte, som i disse Lande. Den gamle Skoles gaar-
 besulde, i vore Dage næsten ubegribelige Magt, der
 endnu forstærker de længst forsvundne Liders censurige
 Katholicisme en saa stor Indflydelse, lader sig virke-
 lig kun forklare af denne en tidligere Tids Præcipi-
 tation, der end ikke kunde bortskrives ved Revolutio-
 nens voldsomme Færgelse, og som endnu bestandigt
 forhindrer den forsøgte nationale Opløsning.

Jeg vilde slette mig meget lykkelig, dersom jeg
 ogsaa kunde faae min kjære Ven Kreis at see engang
 førend min Død.

To Schweizere, mine Tilhørere fra denne Tid,
 maae jeg endnu nævne. Den Ene var Godé, nu
 Lærer hos Prinds Friedrich, en Søn af Prindsen af
 Preussen. Hans Hengivenhed for mig vakte et se-
 vende gjensidigt Venkab. Med hans Broder, der
 med Jver studerede den physiske Geographie, som en
 Discipel af Ritter, gjorde jeg et behageligt Bekjendskab.
 Ahlemann, en allerede ordineret Theolog fra Göttingen,
 en stille, kristeligt sindet Mand, hørte med stor Jver

min Religionsphilosophie. Hvor meget det paa den Tid var nogle af mine Tilhøreres Alvor at benytte mine Forelæsninger, beviiste følgende mig: Jeg opstode, da jeg anden Gang foredrog min Religionsphilosophie, at besidde en saa usiagtig Afskrift som muligt af mine frit holdte Forelæsninger. Før at opfylde dette Ønske forenede tre Tilhørere sig, Præsten Ahlemann, den ovenomtalte Strassborger Becker og en Trebie, hvis Navn jeg desværre ikke kan erindre. Den Første, der skrev med stor Færdighed og Hurtighed, besørgede Hæftet; naar Forelæsningens Hurtighed forstyrrede ham, stødte han til sin Ven Becker; de forstode hinanden snart; Ahlemann orienterede sig og fortsatte sin Skriven. Den Trebie fulgte med uueligste Opmærksomhed det frie Foredrag. Saasnart dette var sluttet, ilede de hjem og bragte her i Foræning Hæftet i Stand. De vare aldrig borte, og jeg erholdt en Afskrift af mine Forelæsninger, der siden var mig til megen Nytte, da jeg bearbejdede min Religionsphilosophie til Trykken.

Jeg holdt engang i Begyndelsen af min herværende Virksomhed Forelæsninger over den fysikaliske Geographie, men Professor Hoffmann kom tilbage fra sin geographiske Reise til Paris og jeg overlod

ham med Fornøjelse denne Forelæsning. Han forstod at erhverve sig meget Bifald, og mig gjorde det virkelig lykkelig at see, at Geognosiens Studium blev paa det herbærende Universitet drevet af ham med saa stor Interesse i Forbindelse med den pphysikalste Geographie. Hoffmann var en udmærket Docent, og ligesom jeg ved hans tidlige Død mistede en Betabte Universitetet en udmærket Lærer. Iblandt de Tilhørere, som jeg i det første Semester erholdt i den pphysikalste Geographie, nævner jeg især, foruden den ovennævnte Gode, endnu Löwenberg og Dr. Wap-pæus. Den første er tilstrækkelig bekendt ved sine mangehaande Udgivelser af Raart og andre geogra-phiske Bærter; den Anden gjorde for sin Sundheds Skyld en Reise fra Universitetet til Brasilien, vendte tilbage til Berlin, og er nu en fortjent og i sit Fag kyndig Docent i Göttingen, hvor han holder Fore-læsninger over den pphysikalste Geographie.

I det første Semester vare mine Tilhørere dog meest Fremmede: Tydske fra de forskellige ikke preussiske Egne, Schweizere, af og til Franskmænd, Engells-mænd, Polakker, Russer, Skandinavere og nogle Amer-ikitanere. Den ringeste Deeltagelse vidste sig for Na-turphilosophien, der tidligere havde fundet et saa over-

raffende Bifald. Om der ogsaa i Begyndelsen indfandt sig en Mængde Tilhørere, tabte de sig dog lidt efter lidt og Grunden var naturlig. De, der beskæftigede sig med Naturvidenskaberne, vilde ikke vide noget af Philosophien, og de der interesserede sig for denne, besadde slet ingen naturvidenskabelige Kundskaber. De første Elementer, som jeg dog maatte forudsætte, vare dem ubekjendte, og de formaaede ikke at følge mit Foredrag. Jeg har i de sidste Aar ophørt med at læse over Naturphilosophien, men dersom jeg i min høie Alder endnu i nogen Tid beholder Sundhed og Aandskraft, vil jeg dog forsøge paa at udkaste et med Naturvidenskabens nærværende Forsatning overensstemmende Grundrids af en Videnskab, der har beskæftiget mig i den største Deel af mit Liv.

Nu bliver Psychologien stærkest besøgt. Denne Videnskab behandler jeg paa en eiendommelig Maade. Man adskilte før den saa kaldte rationale Psychologie fra den empiriske, saa at den første blev behandlet som en Doctrin af den almindelige Philosophie, og derfor fuldkommen abstract, den sidste derimod fuldkommen uvidenskabelig. Forsøgene paa at behandle Begge i Samling troede jeg ikke at kunne

betragte som beldige; Organisationens Idee, som en der opfattede alt hvad der viste sig, lod sig efter sin Anstuelse gienneføre consequent i Psychologien og derved lod der sig fremstille en naturvidenskabelig Deel, ved hvilken de physiske Kjendsgjerninger kunde blive udviklede i en streng Lovmæssighed. En saadan organisk Psychologie blev nu rigtignok fuldkommen deterministisk, men vilde tillige i sin Fremstillings Totalitet henvise paa den over og hinside alle Phænomener liggende Frihed. Der vilde derved opstaae psykiske Kjendsgjerninger, der, erkjendte i en lovmæssig Sammenhæng indenfor Sandsynligheden, vilde befordre en høiere Speculation og tjene til empirisk Grundlag. Der bliver ganske almindeligt tilføjet, at Psychologien bliver erkjendt som Indledning til Philosophien, men at den som en saadan maa holde sig i reen Objectivitet, som Erfaringsvidenskab. Kun fuldkommen uafhængig af al Speculation kan den frembringe denne af sig. Den udholdende Betragtning af Lovmæssigheden af de physiske Kjendsgjerninger, i deres totale Sammenhæng, formaaer alene at aabenbare det høiere psykiske Livs princip, det Lovgivende i de psykiske Phænomener. De saaledes sandfælt erkjendte Sjælestrænger føre

netop derved, at de ere underkastede Sandfælsighedens
 Tugt, fra Værens Trældom til Aandens Frihed, og
 den Frimodighed med hvilken alle Sjæleyttringer blive
 betragtede og udviklede lig Naturgjenstandene, fore-
 lægger os sandfælsige Gjenstande, der, høvede til Be-
 greber, træde speculative, producerende frem, ikke som
 hidindtil blotte Begreber, der søge deres Gjenstand i
 de fysiske Phænomeners underordnede Chaos. Ideen
 til en saadan Psychologie skylder jeg Branis ved
 Udviklingen af en psykisk Indledning til hans Me-
 taphysik. Da det første Værk, der vil bestæftige mig,
 naar jeg har sluttet de Begivenheder, som jeg ople-
 vede, netop vil være en saadan Psychologie, er denne
 korte Betydning tilstrækkelig.

En Erfaring finder jeg mærkværdig naar jeg føl-
 ger Studeringens Gang paa de tydske Universiteter i
 tidligere Tider og nu. En Sammenligning navnlig
 imellem den tidligere og sildigere Epoche, der blev
 mig saa meget mere paafaldende, som begge traad
 mig imøde paa to, for hele Tydskland betydnings-
 fulde Høiskoler og det paa en Tid, da de blomstrede
 meest. De vare saa meget mere mærkelige, som de
 vare adskilte fra hinanden ved en Mellemtid af nogle
 og tyve Aar. I det jeg sammenligner begge disse

Epøcher med hinanden, vil jeg ikke blot tage det Un-
 versitetet i Betragtning, ved hvilket jeg levede og lærte.
 Man kunde vel paastaae, at en berømt Universitets-
 lærers personlige Betydning var tilstrækkelig til at
 forklare dette Phænomen. De Studerende, som især
 viste en udmærket videnskabelig Interesse, og derved
 adskilte sig fra de Øvrige, der for det meste kun syn-
 tes at have til Formaal at forberede sig nødtørftigt
 for de senere Embedsexaminer, vare især Medicinere.
 Allerede Goethe gjorde, da han studerede, denne Be-
 mærkning. Han meente, at Grunden dertil laa i
 Videnskabens evidente Standpunkt, der har noget til-
 trækkende, levende, ja lokkende; men saa sandt dette
 kan være, troer jeg dog at jeg ikke tager feil, naar
 jeg i denne Kjendsgjærning erkjender noget elendom-
 meligt ved den i den Tid ikke i Tydskland ene berø-
 fte historisk videnskabelige Epøche. Det organiske
 Livs Betydning begyndte netop at erholde et større
 Omfang. Den menneskelige Organisation stod ikke
 mere enkelt; det almindelige Livs Strømme udgjorde
 sig i den hidindtil isolerede menneskelige Form. Aller-
 rede flere Aar førend Aarhundredets Slutning spredte
 denne Retning af den organiske Naturvidenskab ved
 Siden af den mechaniske, der dog endnu beholdt sin

næsten i to Aarhundreder grundede Dørvægt, og at den første Yttring af den igjenopvaagne Speculation dannede sig som Naturphilosophie, indeholdt selv et almindeligt historiskt Moment, og var ingenlunde som noget Tilfældigt knyttet til Schellings og Neils Personligheder. Mængden af de begejstrede Tilhørere, der omgave mig i Halle, bestod virkelig af unge Læger. Regner jeg, som billigt, Aarene af den Mellemtid, der skilte den første Epoche af mine Erfaringer fra den Sidste, fra Forstyrrelsen af Universitetet i Halle til min Ankomst til Berlin, saa er denne adskilt fra den første Epoche ved et heelt Fjerdenbeelsaarhundrede. Men paa Høistolen i Berlin traadte nu den vakte videnskabelige Sands paa en paafaldende Maade frem iblandt Theologerne. Den aandedige Bevægelse iblandt Lægerne var næsten ganske forsvunden, og medens Massen af samtlige Opdagelser bestandigt blev vigtigere, medens Psychologien bestandig udviklede sig rigere som empirisk Videnskab, trak den sig bestandigt mere tilbage i den naturvidenskabelige Skole, og de unge Læger hengave sig næsten udelukkende til den meest eensidige Praxis. Blot gaar en bedre Fremtid imøde.

I den tidligere Epoche stod det theologiske Fa-

cultæt aabenbart tilbage med Hensyn til videnskabelig
 Iver. Den rationalistiske Anskuelse var den herskende
 paa Universitetet; Gjenstanden for Studeringen kunde
 ingen Begjæring vække, og som bekendt herskede der
 iblandt de unge Theologer, naar man betragtede
 Massen ved Universiteterne, en stor Raahed. Nu be-
 gyndte rigtigt nok i Halle netop den Epoche, da man
 opfattede Theologien klart, der siden udvidede sig saa
 betydeligt ved Schleiermacher, men den Tid, i hvil-
 ken han virkede, gik hurtigt forbi; den Skjæbne, der
 greb det hele protestantiske Nordtyskland, var saa
 voldsom, at Schleiermacher først i de senere Aar efter
 at Staten var gjenoprettet, fik Plads og Rørlighed
 for sin betydelige Virksomhed. Da jeg kom til Ber-
 lin var den aandige Bevægelse iblandt de studerende
 Theologer høist betydelig. Fremtraadte der endog
 hvilket ikke kunde negtes, Forvirringer, der syntes me-
 get betænkelige, saa tjente disse selv kun til ogsaa
 udenfor Universitetet at meddele den gjenopvaagne
 Religiositet et mere intensivt og positivt Præg.

Saaledes finder jeg mig nu i Berlin omgivet
 af Theologer, ligesom i min Ungdom i Halle af unge
 Præger, og her bliver jeg understøttet af de fortjenst-
 fulde theologiske Professorer ligesom i Halle af Reil.

Bed Universitetet kunde jeg være vel tilfreds med min Modtagelse. Efter tre Semestres Forløb blev jeg med en overraskende Stemmesleerhed valgt til Rector.

De preussiske Universiteters sørgelige Tid, da de levede i en bestandig Mistanke, og den hele Masse af den studerende Ungdom blev behandlet saa godt som Forrædere, var endnu ikke forbi, men den havde dog tabt sin tidligere Betydning. Det meest Beklagelsesværdige var bestandigt Fordommene mod Høiskolerne, der havde slaaet dybe Rødder for en lang Række af Aar, ja endog saa syntes at true deres Tilværelse selv. Det, der i denne Tid holdt Universiteterne oprette, var Ministerens Sindelag. Deres frie Stilling var ham en Samvittighedsag, og det er unægteligt, at baade de og de lærde Skoler havde ham meget at takke for. Universiteternes nu tilbagetrængte, betænkelige Stilling beredte mig ingen Bæmseligheder, som ved mit første Rectorat i Breslau. Dog maatte Universitetets Forhold især her i Nærheden af Hovedstaden, være forsigtigt, og enhver Anledning til Utilfredshed maatte især undgaaes.

Dog vilste her sig netop under mit Rectorat et

Forhold, ved hvilket jeg kom i meget ubehagelige For-
 viflinger. Den Berlinſke Univerſitetsbygning er me-
 get imponerende og en af de anſeeligſte i den hele
 Stad. Den var tidligere Prinds Heinrichs Palads,
 og havde maatte, førend Kongen overgav Univerſite-
 tet den til Afbenyttelſe, forſient en Reparation og
 nogen Forandring. Nu var der hængaaet nogle op-
 tyve Aar og Bygningen blev mere og mere brøst-
 fældig. De Omkoſninger, der behøvedes til en grund-
 dig Reparation, vorte paa en betænkelig Maade og
 forvoldte, at denne blev opſat fra Tid til anden. End-
 delig kunde man ikke længere opſætte en grundig Re-
 paration af den forfaldne Bygning, og juſt under
 mit Rectorat erholdt Senatet det Præry at gjøre
 Forſlag i denne Sag, men diſſe vare forbundne med
 for mange Vanſkeligheeder. Foruden Hørefalene vare
 der ſtore Inſtituter, der beſtandigt vorede med Bi-
 denſkabernes Udvidelſe, anbragte i Univerſitetsbyg-
 ningen. I ſamlingernes Antal tiltog paa en be-
 tænkelig Maade; deres Directeurer behjælp ſig ſom de
 beſt kunde, og Univerſitetsbygningen kunde, formebeſt
 den derved opſtaaende Forvirring, vel beſt sammen-
 lignes med det gamle tydiſke Rige kort førend dets
 Undergang. Der forekom Inclaver af det ſelfomſte

Slags. Samlinger og Førefale hemmede og for-
 styrkede hverandre gjensidig, og nu, da denne Forvir-
 ring skulde hæves, opstod der paa alle Sider en Col-
 lision af gjensidige Interesser, der var vanstelig at
 bære og bragte mig i en ubehagelig Berørelse med
 mangen agtet Collega.

En anden Ubehagelighed ved dette Anliggende
 var vor Stilling med Hensyn til Bygningscommis-
 sionen. Man skulde troe, at den, der benyttede Byg-
 ningen, ogsaa maatte have en Stemme med ved Ind-
 retningen, men efter det preussiske Embedsvæsens
 strænge Formalisme var den meget indskrænket; og
 hvad Bygningscommissionen havde besluttet kunde
 ikke forandres ved nogen Forestilling. Saaledes fandt
 der virkelig Forandringer Sted, der af os bleve be-
 tegnede som hensigtsfridige, og senere virkelig viiste
 sig som saadanne, hvorfor de fordrede betydelige For-
 andringer.

Endnu maa jeg omtale en Begivenhed under mit
 Rectorat, der gav mig til Priis for den offentlige
 Dom og var mig høist ubehagelig.

Fr. Dr. Mundt, en ung Skribent af udmærkede
 Talenter, nu tilstrækkelig bekjendt i den tydske Lite-
 ratur, havde helliget sig til Belletristikken, og da Ung-

dommen i vore Dage pleier at beskæftige sig med Bedømmelser, havde han interesseret sig meget levende for mine Noveller og betegnet dem som en vigtig Begivenhed i den nye tydske Literatur. Da jeg kom til Berlin søgte jeg hans Bekjendtskab, og især søgte jeg at vinde ham for et alvorligt Studium. Da han meldte sig for at habilitere sig som Privatdocent, bar hans litteraire Rygte et saadant Præg, at Majoriteten af det philosophiske Facultets Medlemmer fandt det betænkeligt at tilskede ham til Habilitation. Geheimeraad Voßh forenede sig imidlertid med mig og vi trængte med megen Møie igjennem. Dr. Mundt blev antaget; han havde præsteret Alt, hvad der foredrebes; der manglede endnu kun det Sidste, det Ube-tydeligste, den offentlige latinske Tale, som han maatte holde. For denne var Dag og Time bestemt. Eftermiddagen førend den bestemte Dag besøgte et Medlem af Overcensurcollegiet mig. Denne Herre viste mig et Skrift, som Mundt nylig havde publiceret, og forelæste mig Steder, der vare i det unge Tyb-lands og Qvindeemancipationens Aand, og kunde kaldes høist ubesindige af en ung Mand, der nu skulde ansættes som Docent ved et Universitet.

Denne Sag var egentlig ikke afhængig af mig;

den maatte umiddelbart henvises til Decanussen for det philosophiske Facultet. Jeg giennebladede i Striftet i et Par Timer, sendte det til Decanussen og bad ham at søge et eller andet Paaskud, for at faae den Tale, der skulde holdes, opsat, og derpaa at bevirke en Sammentaldelse af Facultetet. Denne almindeligt agtede Collega blev derved sat i den første Forlegenhed. Han troede at maatte tage erfarne Medlemmer af det philosophiske Facultet med paa Raad. Saaledes hengik Tiden. Jeg havde haabet, at han vilde foregive en Sygdom, men imellem 9 og 10 om Formiddagen kom han fuldkommen raadvild til min Bolig og Klodden 10 skulde Talen holdes.

I mange Aar havde der hvilet en farlig Mistanke paa Universiteterne; i religiøs saavelsom i politisk Henseende herskede denne paa de høieste Steder, og jeg havde hørt Hentydninger af indflydelsesrige Personer, der satte mig i Stræk. Naar vi nu vovede at ansætte netop denne unge Mand, mod hvis Virksomhed der vilde opstaae store Tvivl, om han endog allerede var ansat som Lærer ved Universitetet, hvor kunde da indstaae for Følgerne. Jeg vovede ikke at paatage mig et saadant Ansvar. Jeg lod i en Hast den første Pedel hente, og paalagde ham strax af

Hvad jeg oplevede. X.

luffte Pørefalen for faaledes at gjøre Taler umuellig paa den Dag. Det var en Voldsomhed, for hvilken jeg var og alene maatte være ansvarlig; den var efter min egen Anskuelse meget betænkkelig, og lod sig kun forsvare ved de ganske særegne Omstændigheder. Jeg blev nødt til offentligt, endog i den litteraire Verden, at vise mig i et Lys, der var mig forhadet. Men jeg betænkte mig ingenlunde, og det forekom mig aldeles uverdigt at vælte Faren bort fra min Person og over paa Universitetet for at vinde nogen Popularitet.

Jeg gjorde strax Ministeriet bekendt med denne Begivenhed, og udviklede Grundene for min Handling maade. Den Tid besørgede Rectoren tilligemed Universitetsdommeren den overordentlige Besuldmægtigedes Functioner, og hiin erklærede mig ligesvemt, at han intet vilde have at gjøre med denne Sag. Min Fremgangsmaade var, paaastod han, lovsfredig. "Jeg er" — sagde jeg, — "som det forstaaer sig af sig selv, alene ansvarlig for en Handling, som jeg udfører alene."

Der første jeg nu havde at gjøre, var at lade Decanusen foranstalte en hurtig Forsamling af det philosophiske Facultet. Af dette maatte jeg erholde

en Ildemnitetsbil. Dette lykkedes mig. Majoriteten af Facultetet billigede min Fremgangsmaade, og fra nu af deelte de Ansvaret med mig. Det var ingenlunde min Mening, at Dr. Mundt for bestandigt skulde være udelukket fra Universitetets Lærerkreds. En Ubefindighed som den, han havde begaaet, og som var fremkaldt af Tidens Bildfarelser, forudsatte ingen vedvarende Tænkemaade; den forsvinder som den opstaaer, og selv Skrifter af det Slags blive desto hurtigere forglemte, jo voldsommere den Bevægelse er, som de fremkalde, naar de komme for Lyset. Men jeg troede at man burde opsætte Slutningen af Rehabilitationen; dette Ønske havde jeg yttret i min Beretning til Universitetet og Facultetet stemmede i med.

Følgerne af min Handling vare som jeg ventede. De Angreb, som jeg offentlig maatte taale, ere bestendte, eller rettere sagt, vare det, thi nu ere de forglemte. Blot derover var jeg forbauset, at kun meget faa vovede for den klare Popularitets Skyld at forsvare mig. Et almindeligt Rygte forkyndte mig endogsaa en stræng Irettesættelse af Ministeriet; dette Rygte var falskt. Da Dr. Mundt igjen meldte sig efter flere Aars Forlob, fandt der ingen Hindring

Sted fra nogen Side, og han optraad som Privatdocent. — Men jeg var nu engang betegnet som en Fjende af Turnerne, som en indskrænket Hovedhænger og som en Frihed hadende Obscurant. Jeg maa tilstaae, at jeg desværre i denne Henseende ikke har baaret megen Omforg for mit offentlige literaire Rygte.

Reise til Tyrol.

I Aaret 1837 satte Indtægterne af mine paa ny oplagte Noveller mig i Stand til at gjøre en interressant og nydelsesrig Reise. Jeg ønskede at gjøre min Kone og Datter bekendte med det sydlige Tydskland og med Alperne. Et Punkt for denne Reise var bestemt fastsat. Vi bleve uimodstaaeligt hentrufne til Erlangen; der levede Raumer og hans Kone, min Kones Søster; i 17 Aar havde vi været adskilte, og min trofaste, inderligt elskende Vens Skjæbne havde i denne Tid været haard, og han havde ofte været sat i sorgelig Forsatning. Hans rene, inderligt sande Stræben, havde bestandigt hentruffet mig mere og mere til ham, og jeg betragtede det Dieblif, da jeg traad ind i hans Huns, og saae saavel ham som

hans af os alle saa elskede og agtede Kone, og fandt mig forfat midt imellem hans Børn, der med Undtagelse af de to Ældste, i den lange Tid vare fødte og opbragte, som et af de betydningsfuldeste i mit Liv.

Jeg fandt Raumer i hans indflydelsesrige og eiendommelige Virksomhed, saaledes som jeg allerede før har antydet den. Hans ældste Søn, der var kommen tilbage fra Göttingen, havde endt sine Universitetsstudier, og uddannet sig til en dygtig Lærd, Historiegrandfter og Philosoph. Kun beklage vi at han blev behersket af en Frygt for at træde offentlig op, der syntes at formørke hans Fremtid, og det saa meget mere, som han havde bestemt sig for Lærefaget. Ogsaa som Stribent maa han udmærke sig, og især fordrer jeg det Sidste af enhver begyndende Docent. Kun for de første videnskabelige Elementer kan en Prøvelse af nogle Faa og indenfor snævrere personlige Skranker have nogen Betydning. En Universitetslærer maa træde op som Stribent, han maa erholde et eget sikkert Hjem ligeoverfor sin Tids videnskabelige Publicum, erhverve sig en aandig Borgerret, og Regjeringerne ere at prise, naar de vælge Universitetslærerne blandt saadanne Borgere, og kun undtagelsesviis tage deres Tilflugt til dem, der som

Docenter have erhvervet sig et betydeligt Navn. Bist nok bør det, som jeg her paaftaaer, ikke blive en stiv Maxime; jeg minder kun om tre Mænd, Berner i Freiburg, Kielmeier i Stuttgart og Schönlein i vore Dage i Berlin, som havde den samme Frygt for at træde offentlig frem som min Frende. Der hengik nogle Aar, førend denne fattede Mod til at underkaste sig Promotionen. Da han endelig vovede at træde frem som Privatdocent, fandt hans Forelæsninger et udmærket Bifald; omdøstiondt. Gjenstandene for dem kun vare saadanne, som sjældent pleie at interessere et betydeligt Antal Tilhørere, blev dog hans Forelæsning altid fyldt paa en udmærket Maade, og jeg tilftaaer, at jeg venter at denne min Frende vil gjøre ret meget for Videnskaberne, naar han først kan overvinde sin Frygtsomhed. I vore Dage trænger man, ved den almindelige aandige Berøvelse, meget mindre igjennem fra Forelæsnene, end et halvt Aarhundrede før; dog troer jeg ogsaa, at jeg ved denne Leilighed maa gjøre opmærksom paa, at berømte Stribenter, der med Rette æres høit, ere fuldkommen uduelige til Forefaget, og aldeles ikke formaae at vinde Ungdommen ved deres Forelæsninger. For disse ere især Academierne bestemte, dersom disse hos

og som i Frankrig vare Instituter der formaaede at sætte en berømt Lærd i en ærefuld og uafhængig Stilling.

Vi forbleve i flere Dage i Erlangen, og tilbragte tilsammen nogle Dage i Nürnberg, hvor min Svoger flere Aar henlevede en skjæbnesvanger Tid. Ved ham lærte vi at kjende en ston Rest af gamle, hæderlige Borgere, der ikke som Efterabslter af en moderne Tid, men meget mere oprindeligt udsprungne af en ston Fortid, bevarede den gamle Tro, de gamle Sæder og det gamle Levnet, saa at de ligne de endnu vedligeholdte, bestandigt mere og mere forsvindende Dele af Gaderne og Bygningerne, der behøve en bestanden Ilandsættelse saaledes som Kirkerne have erholdt den, men fortjene at beskyttes imod en total Forandring.

Det er altid en betydelig Begivenhed i et Menneskes Liv, naar det for første Gang bliver grebet af vigtige Kriser, der love at medføre en stor tilkommende Forandring i alle Livets Forhold. Der gives vel ingen Krisis i den nyere Tid, der i denne Henseende træder voldsommere frem, end den bestandigt tiltagende Indførelse af Jernbanerne. I Leipzig havde vi for første Gang bestøget Dampbøgnen paa den

Leipzig-Dresdener Jernbane, der (den Tid under Bygning) blev benyttet til Spadseretoure til Althaus. Den ældste Jernbane i Tydskland er som bekendt den Nürnbergske, der gaaer fra denne Stad til Jülich, bliver stærkt benyttet, og, hvor lille den end er, dog uden al Tvivl af Alle bringer Actionairerne den største Fordeel, og i denne Henseende har overgaaet alle de Andre.

Vi reiste nu over Augsburg til München, og her gjorde jeg især Regning paa en Sammenkomst med Schelling. At han var i Karlsbad havde han skrevet mig til, og det overraskede mig derfor ikke, at jeg ikke traf ham i München. Vi tilbragte kun een Dag her og bereiste Tyrol for at komme tilbage til München. Jeg tilstaaer, at jeg med stor Spænding saae det Indtryk imøde, som Alperne vilde gjøre paa mine Vedsagerinder. I Alderdommen vorer Deeltagelsen i de os nærstaaende og elskede Personers Nydelser bestandigt mere og mere. Jeg havde den Tid allerede i en lang Række af Aar gjort en Mængde Reiser, ledsaget af Datter og Søn; vi havde, om jeg tør bruge dette Udtryk, indreist os med hverandre; vi tiltraad aldrig nogen Reise naar vi ikke havde en Sum at raade over, der lod os sorgløse

og lovede os at vi kunde komme fuldkommen ma-
 geligt frem. Vi fandt medens vi med Extrapost fløi
 igjennem Egnene, intet Veir og ingen Egn slet. Man
 vil maaffee gjøre os Bebreidelser, naar vi tilstaae, at
 vi fandt os hjemme i Vognen, og følte os bedre til-
 mode end i Stæderne, og at vi hver Morgen tidligt,
 naar der laa en ny Egn for os, som vi den Dag
 skulde bereise, bestige Vognen næsten med den samme
 behagelige Følelse, som gjennemtrænger enhver den
 første Dag, da han tiltræder en Reise. Vi have for-
 kængere Reiser steds en Vogn, der altsaa paa den
 hele Reise staaer til vor Tjeneste. Vognen bliver
 staaet tilbage, saa at vi kunne see os fuldkommen
 frit om i Egnen. Regnen maa være meget vold-
 som, Vinden meget hæftig, naar vi skulle beslutte os
 til at indspærre os i den tillukte Vogn, og vi have
 aldrig kunnet begribe hvorledes rige Reisende for-
 maae hele Aar igjennem at sage, indspærrede i luk-
 fede Vogne og liggende mageligt i et Hjørne, sovende
 igjennem Europa og foretrække larmende Gjæstgiver-
 staaer, store Kunstsamlinger, hvor Gjenstandene flyve
 os i en Hast forbi i en uoverseelig Mængde, meest
 uden at efterlade noget varigt Indtryk. Stuespil, der
 kun frembyde den samme Nydelse, som vi forsmaae

hjemme, men med ringe Modificationer, og store Gels-
 staber, hvor en Masse af fremmede Mennesker tillæ-
 der næppe en dybtgribende Underholdning — for den
 frie Nydelse af den evigt rige Natur, der er os frem-
 med, men dog bekendt og nær beslægtet. Vor Reise
 til de tyrolske Alper førte os først til det henrivende,
 yndige Tegernsee; derpaa hjørte vi langs med Ache-
 søen og kom ind i den prægtige, herlige Inndal, til-
 bragte een Dag i Innsbruck, drog igjennem Pini-
 gauer Dalen, og besøgte Gastein og derpaa Salzburg.
 Efterat vi paa en saadan Maade havde reist lang-
 somt og opholdt os hist og her midt imellem de høie
 Alper, og nu saae hvorledes Bjærgene ved Gallein
 traad fra hverandre, bleve vi overfaldne af en Jæ-
 lelse, som jeg vel kjendte fra tidligere Tider, men
 som aldrig havde beherstet mig saa voldsomt. Ind-
 trykket af den store, mægtige Bjærgnatur, den rige
 Afverling af Bjærg og Gjenstande, Indbyggerne, der
 behagede os saa vel, og i hvis Midte vi levede,
 havde i den korte Tid dannet os et eget Hjem. Vi
 folte os allerede sikre i det; de som det lod saa vilde
 Bjærg, omgave os saa mildt, og i det mindste nu,
 da vi traad ud af deres Midte, foretvævede de
 mægtige Vandfald os som rislende Bække. I de vide

Sletter bleve vi stumme, en sørgelig Følelse overfaldt os, og det var os, naar Bjærgene vege fra hverandre, som om en urolig Balle, ud af hvilken vi flygtede, og som vi følte os fittre for, trængte sig stormerist og truende ind paa os. Det varede længe inden vi formaaede at overvinde denne Følelse. Og selv det herlige Salzburg, hvis Indtægt er velbetjent, formaaede ikke at berolige os.

Her bleve vi ogsaa pludseligt gjennemtrængte af ganske andre Følelser, og det Urolige, Sværmeriske, Stjæbnesvangre i Historien afvexlede pludseligt med Bjærgnaturens stolte Sikkerhed. Vi havde gjort en Udflugt paa et Par Dage til Ischöl, hvor Keiseren, Wiens fornemme Verden og denne Stads rige Bankierer levede sammen. Vi tilbragte Tiden i denne bristige og fortryllende Gan med Professor Hårles og hans Kone, og vendte igjen tilbage til Salzburg. Allerede førend denne lille Reise havde vi erfaret, at dette Sted var et Opholdssted for vigtige, historiske mærkværdige, ja fortrængte Personer, Polignac og flere. Egesinde boede her; men her boede ogsaa den spanske Prindsesse af Beira, Don Carlos's forbrevede Søster. En dunkel Skygge af Nutiden udbredte sig for mig og den skulde træde mig nærmere.

Hr. van Baerst, hvis Liv var fuldt af en forunderlig
 Skjæbne, som ifølge en oprindelig Tilbøielighed gjerne
 styrtede sig i Skæbnesvangre historiske Begivenheders
 dunkle Brimmel, og som var mig vel bekendt fra
 Preslau, havde truffet mig i Gastein. Her i Salz-
 burg vrimlede alle Gæstgivergaarde af Reisende;
 og han, der var kommen fort før os, havde op-
 taget den sidste Plads i den bedste Gæstgivergaard.
 Vi vare nødt til at følge af i en meget slet Gæst-
 givergaard af tredje Rang, blot for at komme under
 Tag. Dagen derpaa traf vi Hr. von Baerst ved
 Bertens Bord. Han blev pludseligt opfordret til at
 følge en Herre, der traad ind, og betroede os i Stil-
 bed, at han i dette Dieblit turde gjøre Prindsessen
 af Beira sin Opvartning. Jeg har — hvilede
 han til os, — vigtige Commissioner for hende.
 Vi erfarede virkelig siden i Berlin, at han ikke uden
 Fare havde banet Prindsessen Beien til Spanien til
 Don Carlos; at han førte betydelige Summer med
 fra Bankøren Haber, og en Tid lang havde taget
 Deel i det ulykkelige Felttogs sidste Epoche.

Men i det vi glædede os ved den skønne Natur
 og medens vi besaae Stadens Mærkværdigheder, stulde
 en anden Begivenhed træde os imøde. Paa Gaden

brimlede det af Menneſter, og da vi traad nærmere, opdagede vi en Mængde Udvandrere, Mænd, Qvin-
der og Børn, der var belæsſet med Bundter af Klæ-
der og alle Slags Pakter; Gamle og Unge, Nogle
ſtarke og kraftfulde, der ſtrede ſtateligt fremt, Andre
bedækkede med Pjalter. Høitbepakkede Vogne og Kar-
rer ved Siden af dem. Vi nærmede os nyſgjærrige; vi
ſaae hvorledes de udvandrende Skarer bleve med
Deeltagelſe omringede, medens de hvilede paa Gaden,
hvorledes de Gattigere hiſt og her erholdt Gaver, og
vi erfarede nu, at det var de proteſtantiske Beboere
af Zillerdaſen, der forfulgte af den katholiſke Geiſt-
lighed, bleve optagne af Kongen af Preuſſen og havde
ſaaet Tilladelſe til at nedſætte ſig i Rieſenbjærgene.
Underlige Tanker gennemtrydsede hverandre. Jeg
tænkte paa Proteſtanternes rigtigt nok langt mere
gruſomme Fordrivelse fra Salzburg i Begyndelſen
af det forrige Aarhundrede, og uvilkaarligt erindrede
jeg mig ogſaa Lutheranernes Udvandring af Schle-
ſien. Den nærværende Tids ſaavel indre ſom ydre
Forvirring traad i Stedet for den muntre Bjærg-
ſomhed, der en Tid lang havde omgivet mig og ind-
drysſet mig i en ſød Ro.

Vi tilbagelagde nu den korte Reife fra Salzburg

til Berchtholdsbaden, hvor vore Slægtninger C. Baadgen og hans Kone, den engang saa berømte Sangerinde Schuchner, opholdt sig med deres Børn, og hvor vi tilbragte et Par uforglemmelige Dage, omgivne af den dristigste Bjærgnatur og af agtede Fremmedes varmeste Kjærlighed. De Trylletoner, der tidligere satte hele Tydskland i Bevægelse, vare rigtig nok forstummede; men hvormeget de end greb mig den Tid, var jeg dog uvis om enten jeg meest skulde beundre Sangerinden eller den fortræffelige, elskværdige Huusmoder, der nu traad mig imøde.

Vi ilede over Reichenbach forbi Chiemsseen tilbage til München. Schelling var endnu ikke der; vi forbleve i fjorten Dage i München. Ved en ulykkelig Misforstaaelse var mit Brev blevet liggende i München, og jeg maatte desværre opgive Haabet om at see ham. Med Schubert var jeg afværlende kommen i en nærmere Berørelse, uden at lære ham at kjende personligt. Haabet om at træffe ham rykkede bestandigt nærmere; han var nylig kommen fra sin Reise igjennem Egypten og Syrien til Italien. Ved Hr. von Roths Venstreb havde jeg læst interessante Breve over hans Reise. De Efterretninger, som vi nu erholdt, lode os vente, at han snart vilde komme

tilbage, men han kom ikke; Quarantainen opholdt ham. Denne stufede Forventning smertebe mig vist nok, men jeg tør ikke misjende, at de Dage, som jeg henlevede i München, ville blive mig uforglemmelige. Jeg traf nogle ældre Bekjendte, der allerede ere blevne omtalte i denne Biographi, og som jeg med Fornoielse saae igjen. Det var Görres, Rings-eis, Clemens Brentano og Werner Harthausen, der havde kjøbt Karlsburg ved Kissingen, og af Kongen af Baiern erholdt Grevetitlen som Besidder af Greveskabet. Dette blev mig under mit Ophold betroet som en Hemmelighed af min gamle Ven. Jeg maa dog tilstaae, at det næsten forekom mig selfomt, da jeg ved disse tidligere Venner saae mig hensat midt imellem saadanne Mænd, som alle udmærkede sig som Ultrakatoliker, og som Ultralegitime.

Med Billedbugger- og Maler-Kunsten blev jeg bekjendt paa samme Maade, som med Musiken. Begge disse Kunster forskaffede mig en stor og sand Nydelse, og Begge har jeg lært at kjende ved Venner, der ganske opoffre sig til Kunsten. Som nye, fortrolige Venner traad Fortidens udbodelige Gestalter ind i den snævrere Kreds, saa at jeg blev bekjendt med dem. Siden Begyndelsen af Aarhundredet kjendte

jeg mange tyske Kunstnere, iblandt disse de meest udmærkede, der ere en Prydselse for vor Tid, men ogsaa yngre, haabefulde; jeg levede med dem; jeg tog Deel i deres Stræben og glædede mig ved deres Fremstridt, endog naar de ikke forekom mig fuldkomne vel lykkede, naar de mere vare Reminiscenzer fra en tidligere Tid, end oprindelige Productioner, mere henviiste paa en Fortid end pegende paa en Fremtid. Saaledes levede jeg med Thorvaldsen, Rumohr og flere unge Mænd næsten ganske som midt imellem de italienske Kunstnere, især de Romerske. Jeg kjendte deres Forhold og deres mangehaande Stridigheder, saavelsom de Arbeider, hvormed de vare beskæftigede. En var især bleven mig kjær og dyrebær, uden at jeg havde lært at kjende ham personligt; det var Cornelius; at træde ham nærmere havde længe været mit Dnske; ogsaa jeg var paa den samme Maade bleven ham bekendt, og det glædede mig at finde ham i München. Vi havde allerede seet og nydt hans beundringsværdige Compositioner i Glyptotheket, da vi fandt ham i Ludvigskirken arbejdende paa det store Alterblad, den yderste Dom, og jeg saa paa een Gang ham og hans Færdsmaleri for mig. Det store Værk henvr mig og

bets Forfatter ikke mindre. Thi den aabne og frimodige Maade, paa hvilken han modtog mig, saa at det efter nogle Minuters Forløb var mig, som om jeg havde kjendt ham i lang Tid, bliver mig ufor-glemmelig, ligesom de muntre Timer, jeg tilbragte i hans Huus, i det jeg i min høie Alder med ungdommelig Begeistring sluttede et nyt Venstab. Hans ophøiede Compositioners Rigdom, Dybde, Simpelt-hed og Klarhed give ham dog en virkelig historisk Betydning, der ikke blot gjælder for den nærværende Tid; man tør paastaae, at han med sine Productioners udtømmelige Kilde er traadt ind iblandt Fortidens betydeligste Kunstnere, og vil forsvare sin Plads imellem de meest Agtede. At jeg vilde faae denne Ven i Nærheden af mig og blive Vidne til hans bestandigt nye Productioner, kunde jeg den Tid ikke ahne.

Det var næsten uundgaaeligt, at jeg blev henrevet af det friske Kunstnerliv i München. Staden opstod paa ny; fra alle Europas Lande strømmede Reisende til. Ogsaa jeg var udreven af Livets rolige Bane; udmærkede Kunstnere vare mig bekendte fra tidligere Tider, om just ikke personligt, saaledes som Olivier og Schnorr. I den des-

værre asfode Stiegelmeiers Bærsted saae vi i Grunden paa den lykkeligt fuldbendte Støbning af Thorvaldsens Keiser Maximilian; vi besøgte Schwantalers Bærsted; Schnorr førte os til Fæstterne paa Slottet; vi traf Zwiebland, bestjæftiget med sin udmærkede Pygning; vi besøgte dagligt, venstabeligt ledsage af Olivier, afvekslende Glyptotheket og Pinakotheket; Brødrene Boisserée og deres berømte Samling, der desværre ved mange Slags Misforstaaelser gik tabt for Berlin, vare mig allerede bekendte fra Heidelberg. Kunstnere og deres Bærter, nye saavel som gamle, omgave mig med en saadan Magt, at den slumrende Sands blev opvakt og jeg blev hjemme imellem Kunstens forædlede Gestalter. Dertil bidrog den almindelige Begeistring hos Kunstnerne.

Men naar jeg nu vilde sammenligne Kunstnerlivet i München med det i Berlin, tør jeg ikke forglemme, at jeg lever og boer her; jeg tør ikke forglemme, hvad mine Venner Rauch, Tieck, Pensel, i hvis Huus og Familie jeg tilbringer mine stionneste, nydelsestrigste Timer, opmuntret af Musiken og Malterkunsten, hvad Hegel, Bach, samt Billedhuggerne Wichmann, Drake og Riß ere blevne mig. Men

det, der af den Reifende bliver opføgt med Iver, der med Magt trænger sig ind paa den Ledige, det feer den roligt Boende efterbaanden; Meget undgaaer hans Opmærksomhed. Alt gior, fom om det hører til det daglige Liv, et ringere Indtryk, og naar et nyt Phændomens Magt river os hen, faa træder dette ifoleret frem og bliver ikke underføttet og hævet af en rig Omgiwelfe, fom der, hvor Alt er nyt.

Vi reifte fra München til Landshut, traf underveis en Reifevogn, og jeg troede at fee Schelling og hans Kone. Da vi kom til den nysnævnte Stad, laa Fræmmedebogen aaben for os; den fidsfindfrevne var Schelling. Han havde tilbragt Natten her, vi vare fiorte forbi ham.

Vi reifte nu over Regensbnrg, befogte den endnu ufultendte stolte Bygning, der fra et atheniensift Parthenon havde forvandlet fig til et nordift Balballa. Vor Fart gik tildeels langs med Donau over Pas-fau og Linz gjennem Tydsklands meeft fortryllende Egn til Wien.

Her opholdt vi os et Par Uger, og tilbragte dem fom om vi vare Wienere. Fra Berlin vare vi blevne anbefalede til nogle anfeelige Familier, til Fru von Pereyra i Baden til Enken Ephraim. Hr.

von Hammer og endnu Kogle, som jeg haabede at træffe, vare fraværende; men ved et Forhold, som var mig behageligt, blev jeg opfordret til at gjøre Kyrst Metternich min Opvartning. Jeg blev indbudt og lærte saaledes at kjende en af den nærværende Tids berømteste, meest udmærkede og mægtigste Mand. Hans Bæsen erindrede mig om Hardenberg.

Ved Fru Pereyra bleve vi paa en meget behagelig Maade bekendte med en Deel af det høiere Selskab. Hos Frue Ephraim, en gammel elskværdig Kone, der som en Søster til min Veninde, Madame Levy, var mig dobbelt kjær, saa vel som hos hendes aandrige Datter Henriette, traf jeg to Forfatterinder, en gammel Afgaaende, der i en lang Række af Aar havde vidst at underholde Publikum paa en behagelig Maade, det var Caroline Pichler, født Greiner, og en fra denne meget forskjellig, ganske den nyere Tid tilhørende, Grevinde Hahn-Hahn, som jeg siden nogle Gange havde den Lykke at see i mit Huus i Berlin.

Jeg saae Wien for første Gang, og Staden gjorde ved de vidtløftige Forstæder, da vi kjørende igjennem Glaciet, nærmede os til Byrgthor, et meget imponant Indtryk. Stadens stolte og bydende

Physiognomi overraskede mig; Fæstningen med dens
 snævrere Gader, en Keiser og Adels-Borg, der ad-
 skiller sig fornemt fra den borgerlige Stad, og som
 fra et Middelpunkt af holder den i Ave og behersker
 den. Hvor ganske anderledes viser Berlin, hvor alle
 Elementer ere blandede mere brogede og eensformige
 sammen, sig ikke. Dette Wiens Physiognomi staaer
 i en stærk Modsatning til Indvaanernes godmodige
 og frie Levemaade. I Berlin forholder Alt sig
 omvendt. Jeg forglemmer aldrig den militairiske
 Strengbed, den kolde Alvor, der traad mig næsten
 truende imøde, da jeg for første Gang traad ind i
 den aabne og som det syntes umistænkelige Stad og
 gjeunemvandrede dens Gader.

I Wien traf jeg kun faa Naturforskere; de vare
 ligesom i München, næsten alle reiste bort; de fleste
 til Prag, hvor de for dette Aar havde deres Forsam-
 ling. At jeg ikke fandt min gamle Ungdomsven, den
 berømte Mineralog Mohs, beklagede jeg meget; han
 lever nu ikke mere. Hos Metternich lærte jeg at
 kende den berømte Reifende Baron von Hügel. En
 ung elegant Gardeofficier fattede den Beslutning, at
 bereise Orienten, forberedte sig ved alvorlige Stu-
 dier til denne Reise, trængte igiennem Pendschab frem

von Hammer og endnu Røgle, som jeg haabede at træffe, vare fráværende; men ved et Forhold, som var mig behageligt, blev jeg opfordret til at gjøre Fyrst Metternich min Opvartning. Jeg blev indbudt og lærte saaledes at kjende en af den nærværende Tids berømteste, meest udmærkede og mægtigste Mand. Hans Bæsen erindrede mig om Hardenberg.

Ved Fru Pereyra bleve vi paa en meget behagelig Maade bekjendte med en Deel af det høiere Selskab. Hos Frue Ephraim, en gammel elskværdig Kone, der som en Søster til min Veninde, Madame Levy, var mig dobbelt kjær, saa vel som hos hendes aandrige Datter Henriette, traf jeg to Forfatterinder, en gammel Afgaaende, der i en lang Række af Aar havde vidst at underholde Publikum paa en behagelig Maade, det var Caroline Pichler, født Greiner, og en fra denne meget forskjellig, ganske den nyere Tid tilhørende, Grevinde Hahn-Hahn, som jeg siden nogle Gange havde den Lykke at see i mit Huus i Berlin.

Jeg saae Wien for første Gang, og Staden gjorde ved de vidtløftige Forstæder, da vi kjørende igennem Glaciet, nærmede os til Byrghor, et meget imponant Indtryk. Stadens stolte og bydende

Physiognomi overraskede mig; Fæstningen med dens
 snævrere Gader, en Keiser og Adels-Borg, der ad-
 skiller sig fornemt fra den borgerlige Stad, og som
 fra et Middelpunkt af holder den i Ave og behersker
 den. Hvor ganske anderledes viser Berlin, hvor alle
 Elementer ere blandede mere brogede og eensformige
 sammen, sig ikke. Dette Wiens Physiognomi staaer
 i en stærk Modsætning til Indvaanernes godmodige
 og frie Levemaade. I Berlin forholder Alt sig
 omvendt. Jeg forglemmer aldrig den militairiske
 Strengbed, den kolde Alvor, der traad mig næsten
 truende imøde, da jeg for første Gang traad ind i
 den aabne og som det syntes umistænkelige Stad og
 igjennemvandrede dens Gader.

I Wien traf jeg kun faa Naturforskere; de vare
 ligesom i München, næsten alle reiste bort; de fleste
 til Prag, hvor de for dette Aar havde deres Forsam-
 ling. At jeg ikke fandt min gamle Ungdomsven, den
 berømte Mineralog Mohs, beklagede jeg meget; han
 lever nu ikke mere. Hos Metternich lærte jeg at
 kjende den berømte Reisende Baron von Hügel. En
 ung elegant Gardeofficier fattede den Beslutning, at
 bereise Orienten, forberedte sig ved alvorlige Stu-
 dier til denne Reise, trængte igjennem Pendschap frem

indtil Kaschemir; anstillede vigtige Undersøgelser, og bragte en Samling af ethnographiske og naturvidenskabelige Statte af stor Værdi, med sig tilbage. Denne overraskede mig. Botanikeren Endlicher, der saa meget beskæftigede mig efter min Tilbagekomst, lærte jeg desværre ikke at kjende. Den fortræffelige Mineraliesamling besøgte jeg ofte; næsten hver Dag det keiserlige Billedgalleri, saavel som det Esterhazyske og det Lichtensteinske; men mine daglige Samtaler manglede det sædvanlige Indhold. Jeg var bange for at berøre noget levende historisk Thema. Jeg kjendte ikke de Straaker, inden for hvilke jeg maatte holde mig. Vi hengave os ganske til Naturen og Kunsten, morede os midt iblandt Folket, og tilbragte næsten hver Aften i Theatret. Det er en smuk Skik, i de fornemste Familier i Wien, at de tilbyde Fremmede deres Loger og ganske overlade disse til dem; saaledes er man alene og ugeneert. Det var mig næsten som om jeg sad med min Familie i en Extravogn paa Landeveien. Det gjorde mig ondt, at jeg maatte forlade Wien.

Denne Reise havde forfrisket mig overordentligt. Jeg forlader Berlin gjerne paa nogen Tid, og glæder mig hver Gang jeg vender tilbage. Det bliver

mig da ret klart, hvad jeg har i denne Stad, og
 hvorledes jeg er bleven hjemme i den. Naar jeg
 klager over Meget, dadler Meget, saa er det netop
 kun saaledes som man pleier at yttre sig oprigtigt
 om det, som man holder meest af. Man er jo dog
 altid meest lunefuld, naar man er hjemme.

I Aaret 1838 kom Grev v. Reventlow, den her-
 værende danske Gesandt, for at lade mig vide, at
 Kronprindsen af Danmark vilde paa sin Gjennem-
 reise opholde sig i nogle Dage i Berlin, og lod mig
 sige, at han under hans Ophold her ventede min
 personlige Opvartning. Nogle Dage efter kom Ge-
 sandten igjen; han havde igjen erholdt en Skrivelse
 fra Kronprindsessen. „De maa“ — sagde han —
 „staae i høi Gunst hos Kronprindsen og hans Gemal-
 inde; hendes kongelige Høihed yttre at hun vent-
 er, at De under deres Ophold her vil gjøre hende og
 hendes høie Gemahl bekendte med Stadens Mær-
 værdigheder, især med de videnskabelige og velgjø-
 rende Instituter.“

Af den kongelige Familie var kun Prinds Karl
 i Berlin, og han modtog Kronprindsen her. Jeg

overlagde nu med Gesandten hvorledes de fire Dage, som Kronprindsen vilde tilbringe her, skulde blive benyttede. At Kronprindsen især havde beskæftiget sig med naturhistoriske Studier, og iblandt disse meest med Mineralogien, var mig vel bekendt. I von Leonhards Lommebog for Mineralogie staaer en Opfattelse af ham om to Besøg paa Besuv i Aaret 1820, det første ledsaget af Humphry Davy og Ridder Montefelli, det Andet om Natten efter den 27 Mai i samme Aar. Han er ogsaa, som bekendt, ved sine gjentagne Reiser i Italien bleven en udmærket Kunstkjender. Kronprindsessen udmærkede sig ved sin velgjørende, religiøse Tænkemaade, saavel som ved at stifte og tage Deel i Børneasyleer og andre Indretninger til fattige og syge Fruentimmers Dannelsse og Understøttelse. Derefter bleve nu de Anstalter, som jeg havde at træffe bestemte.

Den Raade, som mit Fædrelands tilkommende Hersker viiste mig, forpligtede mig til en nøiagtig Opfyldelse af hans Forventninger. Jeg indsendte mig førend hans Ankomst, med den danske Gesandt og med Baron von Løvenørn, saavel som med Overklienten v. Arnim, der havde det Hverv at modtage ham, i Hotel de Russie; han var ledsaget af min

gamle Ven Hr. v. Rumohr, hans Kammerherre, og af den almindeligt agtede Statsraad Adler.

Jeg har oftere havt Leilighed til at beundre den Opmærksomhed, med hvilke de høie Herrer i vore Tider i hele Dage uden at blive trætte, formaae at betragte, klart at opfatte og beholde de forskjelligste Gjenstande. Jeg ledsagede det høie Par allevegne, Jeg saa aldrig Kronprindsen blive træt, og den fyn- dige Opmærksomhed, med hvilken han allevegne be- tragtede Gjenstandene, forhøiede den Glæde, med hvilken Direkturerne foreviiste baade de videnskabe- lige og Kunststøtten. Til Middagstafellet blev et betydeligt Antal af herværende Lærde indbudet og den utvungne Underholdning, saavel som dens lære- rige Indhold, og de frimodige Ytringer, der ikke bleve hemmede, men fremkaldte, kunde ikke være de preussiske Lærde paafaldende, thi de vare ganske saa- ledes, som de vare herskende ved vor Kronprindses Tafel. De Dage, som jeg tilbragte med mit Fædrelands bestemte tilkommende Herster, ere mig ufor- glemmelige, og det saa meget mere, som de vare Forvarslar for en endnu større, og ligesaa uventet, som overraskende Raadesberedning, der siden blev mig til Deel.

I Aaret 1840 indtraf der Begivenheder, der greb dybt ind i mit Liv og gav min hele Stjæbne en anden Bending. Den 27 April i det ovennævnte Aar erholdt jeg en Skrivelse, der i en høj Grad overraskede mig. Aaret 1839 endtes for mig paa en sørgelig Maade. Kongen af Danmark døde ved Slutningen af det. En dansk Tidende, som jeg læser, vedligeholder bedre end en usubstantig Brevværling min Forbindelse med mit Fædreland; saaledes erfarede jeg Kongens betænkelige Sygdom, og fulgte med angstlig Deeltagelse den bestandigt stigende Fare. For mig svævede hans hele Stjæbnesvangre Regjerings-tid: hvorledes hans tidlige Barndom blev udsat af en ulykkelig Katastrophe; hvorledes han maatte overtage Regjeringen i en ulykkelig Faders Navn og under tvivlsomme Forhold; hvorledes Lykken smilte fluffende ad ham og hans Land i en lang Række af Aar, for siden at give dem til Priis for den forfærdelige Stjæbne. Jeg var vel i denne sørgelige Tid afskilt fra mit Fædreland, men mine Tanker vare det aldrig. Sproget, min Barndoms skønne Grindringer, Slægtkab og Venkab, ligesom den aldrig svindende Kjærlighed til et Folk, i hvis Midte jeg var født, forbandt mig med Norden. Den Trost, der bandt

mig til mit Fædrelands Historie, forvandlede sig til
 Trost og mod Regenten og en ulukkelig Misforstaaelse,
 der smertede mig dybt, beviste tillige, hvor ganske
 denne Trost hørte til min Natur, ja i Grunden var
 bleven mig til en indre Livsnødvendighed. Da jeg
 nu erfarede, at Kongen, som det næppe var at tvivle
 om, gif Døden imøde, var det mig, som om min
 hele Tilværelse i mit Indre, som om alle mine
 Færdiges Erindringer havde sig i deres dunkleste Dyb;
 og Efterretningen om hans Død traf mig i Udlan-
 det, ligesom det hele Land med mange beundne
 Mars fulde Smerte.

Hans Eftermand og Dronningen havde endnu
 for kort siden vist mig en Gunst og Naade, der gjorde
 mig lykkelig ved Erindrungen. Nu erholdt jeg den
 27 April igjennem Gesantskabet en kongelig Haand-
 skrivelse, der i høieste Grad overraskede mig. Jeg
 havde anset det for min Pligt, at sende hans Ma-
 jestæt en Lykønskning, og vovet, at ytre nogle An-
 sæelser af Landets nærværende Stilling og Stem-
 ning. Ved den kongelige Haandskrivelse erholdt jeg
 nu tilligemed min Familie en naadig Indbydelse fra
 Kongen og Dronningen til at komme til Kjøbenhavn,
 for, som deres Majestæters Gæst, at bivaane den

Kroning, der finder Sted efter Skik og Brug i Danmark som religiøs Indvielse. En saa usædvanlig Udmærkelse, der blev forundt en Lærd, vakte, da den blev bekendt, almindelig Opsigt. Den blev omtalt i Aviserne og jeg maa tilstaae, at jeg saae min hele borgerlige Tilværelse hævet ved en saadan Huld. Det er som om Oldingen bliver gennemstrømmet af friskt Livsmod, naar han bliver holdt i Beiret og baaren bort af Historiens bertrullende Bølger.

Nedens jeg levede i den Forventning, at betragte en historisk Begivenhed i Nærheden, en Begivenhed, der som jeg forudsatte, vilde udmærke sig baade ved Glæds og Eiendommelighed, nærmede der sig en anden virkelig rystende Begivenhed, der satte den hele Stad i en urolig, bestandigt stigende, smertelig Bevægelse. Den halvfjerdesindstyveaarige Konge, heeb det først i Stilhed, derpaa bestandigt lydeligere, var farligt syg. Befymringen steg, og man saae hvorledes den bestandigt mere og mere gennemtrængte alle Stadens Indvaanere. Snart var det som om denne Sorg opslugte enhver Anden; fra det ene Plesk til det andet forespurgte man sig om Kongens Befindende. Fra den tidlige Morgen, indtil den siddige Aften omgav sorgende Indvaanere det kongelige

Palads; men hvor man opholdt sig, i den dybeste
 Ensomhed, i stille menneketomme Egne, var det,
 som om der hvilede en lummer Hede over den hele
 Stad, som om Alles Smerte hvilede centnertung paa
 Enhver. Faren steg hver Dag, man ventede det
 pludseligt afgjørende Dieblis.

Keiseren af Rusland var ankommen, de forskjel-
 lige tierntlevende Medlemmer af den kongelige Fa-
 milie vare der. Stille bevægede de sig i de Gemak-
 ter, der omgave den døende Konges Kabinet. Fra
 hans Dødsleie kom der hvert Dieblis Efterretninger
 til det sorgfulde nedenunder forsamlede Folk, og En-
 hver saae sig hensat til Dødsleiet, og man hørte
 næppe andre Toner, end dem, der bleve udprægsede
 af Kjærlighed til en Familie, hvis Medlemmer stin-
 nede for det hele Land som Monsire paa huuslige
 Dyder. Al huuslig Orden syntes ophævet; den rin-
 gende Mand havde erholdt Ret til ligefrem at tiltale
 den høiest staaende; thi den samme Smerte gjorde
 dem alle lige.

Det var tredje Gang jeg med en mægtig Virke-
 lighed følte mig greben af Nationalitetens opvaag-
 nende stærke Aand. Første Gang, da jeg endnu næppe
 var bleven hjemme i Landet, og dette, som det syntes,

var redningsløst givet til Priis for den forhadte Seierherre; da Hjenden trængte kjæpende ind i den Stad, som jeg beboede. Anden Gang, da Landets Ungdom strømmede sammen til Breslau, og Folkets nedtrykte Aand vaagnede op igjen. Nu tredje Gang, da den samme dybe Følelse, som satte alle i Bevægelse, sammenfæltede mig med Enhver. I Halle ved en Forbittrelse, der sammenfattede sig i hæftig Bredde; i Breslau ved en Kraft, der allerede indeholdt Tillid til Seieren; og nu ved en Sorg, der begravede en stor hensegnende, men ogsaa triumpherende Fortid med dyb Bemod, ligesom alt stort Forbist og Følelsesfuldt.

Kongen døde. Jeg havde tilbragt den sidste Dag i Stilhed. Det var ikke blot en ydre, men ogsaa en indre Begivenhed. Det var den første Pintsedag; om Etermiddagen maatte jeg forlade Huset; Gaderne forekom mig som forandrede; Enhver gik stille, stum og hensjunken i sig selv; Klokkerne lode. Paa den store Plads, som jeg gik tværs over, saae jeg enkelte Troppesafdelinger, der uden Baaben bevægede sig langsomt og stille afsted. Pladsen var næsten tom, og de Enkelte, der lode sig see, suge sig sagte afsted. Det var, som om den Død, der bortkaldte Kongen, havde truffet Alle.

Den, som Betydningen af en elsket kongelig Tilværelse traad saaledes imøde, kan sige, at han har oplevet det Moment, hvori den oplukker sig dybest. Hvem har ikke sældet de forskjelligste Domme over vor afdøde Konge? Der var den Tid, da det gjaldt for dristigt og modigt, at yttre sig let over den kongelige Person. Men ved den Mismod, der stafte sig Lust i de ulykkelige Dieblif, blev endog imod Folks Villie en dybere Følelse af Hengivenhed vaagen, og da den store historiske Daad var moden, da Folket erkjendte sit oplivende Middepunkt i Kongens Personlighed, traad han nu frem som Folkets Livsprincip, da Enhver føelte sig truffen af hans Død.

Vor afdøde Konges historiske Betydning vil aldrig rigtig blive begreben, naar man ikke udvider hans Familieliv til Statsliv; men formaaer at fatte det Sidste sammentrængt til Familieliv. Det er bekendt, hvilken ikke blot kongelig, men ægte huusfaderlig Magt han udøvede over sin Omgivelse; hvorledes hans stille, men ogsaa indsluttede Væsen var alvorligt religiøst og gennemtrængt af en dyb Mildhed. Jeg kom ham desværre aldrig nær; kun et kort, rigtigt nok betydningsfuldt og vigtigt Dieblif hensatte

mig i hans umiddelbare Nærhed. Men den, der
 havde den Lykke at blive draget til ham, at besidde
 hans Fortrolighed, blev ikke alene udbortes beherstet
 af ham, en stille Magt trak ham ogsaa inderligt til
 ham, og saa Konger bleve saa høit elskede af deres
 Omgivelse. Han var født til at berolige en uroligt
 bevæget Tid, og aldrig har Huusfreden, fremkaldt
 ved en stille, alvorlig, stum bydende Huusfader, er
 holdt en saa stor europæisk Betydning, som ved ham.
 Alle fremmede Folk ærede hans rene Tænkemaade,
 hans strænge, upartiske Retfærdighed. Og den Stil-
 ling, som Preussen indtog iblandt Staterne i Eu-
 ropa, blev, endstjøndt aldrig paa en paafaldende
 Maade, bestemt ved hans Personlighed. Hvormeget
 denne rolige, kongelige Tilværelse bidrog til at jærne
 hæftige, nationale Modsætninger, til at neddæmpe de
 Bevægelser, der fremtraad med Juli-Révolutionen
 endog hist og her i Tydskland, vil den upartiske Hi-
 storiegrandster i en senere Tid anerkjende.

Kongen døde den syvende Juni, og saa Dage
 efter maatte jeg med min Familie forlade Berlin, for
 i mit Fædreland at blive en Herskers Kroning, der
 udmærkede mig ved sin Gunst.

Men ogsaa i Preussen forestod der mig en Fremtid, der forekom mig som en lys Slutning paa et mangfoldigt gennemkæmpet Liv. Ikke blot udvortes var den Konge, som Landet nu havde erholdt, traadt mig nærmere; hans Tilværelse syntes mig at fremkalde et nyt Trin af indre Udvikling.

Mit hele Liv vil aldrig tabe den genetiske Charakter. Jeg er ikke født til at sammensatte Tilværelsens Gaade som noget færdigt, og dersom Døden ikke var noget nyt Udviklingstrin, saa døde intet Menneske mindre færdigt end jeg. Saaledes havde en ny Fremtid aabnet sig for mig fra det Dieblik af da jeg traad min kongelige Belynder nærmere; jeg søgte at fatte den, medens Andre stræbte at fastholde det, der saaledes blev dem budet, som noget Nærværende og at nyde det.

Reise til Danmark og Norge.

Vi reiste nu over Stettin med et Dampskib til Kiøbenhavn, og traf paa dette Ritmester v. Blücher, der af Kongen af Danmark var bleven sendt til Hoffet i Berlin, og tillige havde overbragt mig Dannebrogens Ridderfors.

Spaa jeg oplevede. X.

Dampstibet, Dronning Maria, var saa slet, at det ikke kunde udrette noget imod en vel frisk, men ingenlunde betydelig Vind. Det blev i tre Dage liggende under Stubenkammer, og dersom Vinden ikke havde lagt sig, vare vi maaskee alle tilfammen ikke komne til Kjøbenhavn førend efter Kroningen. Desto mere overraskende var den sidste Deel af Farten. Vinden, som før var os imod, havde nu forandret sig; om Morgenens ved Solens Opgang reiste vi understøttede af denne, videre; Veiret var klart, og vi havde en Fart, der for mig var høist interessant. Syv og tredive Aar vare forsvundne, siden jeg havde tilbragt en Sommer med Undersøgelsen af den Kridformation, som de svenske, danske og tydske Kyster af Østersøen byde os. Vel havde denne Undersøgelse næsten tabt alt sit Værd, ved den store Forandring, der i de mange Aar var foregaaet med Geologien. Men de Bjærgmassers Dannelsse, blandt hvilke jeg den Tid drev omkring, svævede dog for mig, og det levende nok, og nu fløi disse Masser forbi mig med en viunderlig Hurtighed. Endnu havde vi Stubenkammer for os, da vi opdagede Arkona; en halv Time var næppe hengaaet, førend vi ogsaa saae de danske Kridtklipper paa Den Moen, og mere og mere

nærmede os til dem. Disse Klipper, Modstykker til dem paa Rygen, vare næppe forsvundne af Horizonten, førend vi saae Stærns Klint og nu ogsaa seilede forbi den. Kort efter Middag saae vi Taarnene i den danske Residents Hæde over Vandet. De Bærter, der fra denne Side beskytte Kjøbenhavn, frembyde et imponerende Syn. I klart Soelskin, paa Bølger, der kun vare i maadelig Bevægelse, gled Skibet roligt hen imellem en Mængde Seilere af alle Størrelser, og Residentsen, der bestandigt dukkede tydeligere frem over Marine-Fæstningsværkerne, vilste sig stille, rolig og majestætisk. Mig var denne sorte, vunderlig hurtige Fart som en Drøm, der traad ind i Virkeligheden og paa en forunderlig Maade afsluttede en lang Række af skjæbnesvangre Aar, ligesom den kongelige Indbydelse paa en ston Maade sluttede min ældre Alder til min Barndom, medens en glad Fremtid smilede mig imøde i det Land, som jeg havde helliget mit Liv og min Stræben.

I det vi nærmede os til Staden, faldt der langt borte nogle Kanonstøb, og min Stemning var saa høitidelig, at jeg ikke kunde undertrykke den Tanke, at jeg betraad min Ungdoms Stad i et betydeligt Moment. Mit hele forsvundne Liv fremstillede sig

for mig som en venlig Drøm, og der gaves Die-
blifte, da jeg troede, at jeg kunde vente en nær fore-
staaende Død smertelos og behagelig, som en Op-
vaagnen af denne selsomme Drøm.

Afgangen til Hovedstaden naar man forlader
Stibet, er ikke behagelig. Paa Toldboden falder der
en Masse af Matroser over den Reisende. Visita-
tioner med alle deres Plagerier forestaae ham; i den
fremmede Omgivelse formaaer man ei at orientere
sig, og Modsatningen mellem denne plagebe Tilstand
og den dybe, heitidelige Jølelse, der gjennemtrængte
mig, var rigtigt nok i høi Grad trykkende. Men dette
Moment varede ikke længe. Hr. von Blücher bragte
det dertil, at vore Sager ikke bleve visiterede; vi satte
os i en Bogn, og befandt os snart i et anseeligt
Hotel, i hvilket der blev anvist os en Bolig som
Kongens Gæster.

Endnu den samme Dag erholdt jeg en Audientie
hos Kongen, og det Dieblit der paa en saadan Maade
forherligede en lang Tilværelse, vil blive mig uforglemmeligt. Ogsaa Dronningen modtog mig med
naadig Velvillie, og nu begyndte en Tid, saa rig
paa afværlende Begivenheder, der trængte og gjem-
nemfrydsede hverandre, at det næsten er mig umuligt

at fastholde den rige Afværling. Biskop Mynster, min gamle Ven, var den Første, som jeg hilste. Derpaa min høire Fætter Etatsraad Bang, der nu igjen, ligesom ved mit tidligere Besøg i Kjøbenhavn, var Universitetets Rector.

Naar den overordentlige Bevægelse i den hele Stad, Livet ved Hoffet, forherliget ved Kongeparrets Gunst, den daglige Afværling af festlige Maaltider, som Brøderne Orsted, Mynster, Bang ved deres Stilling bleve opfordrede til at give, ved de store Forhold i mit Liv, som de berørte, bleve os vigtige og mere betydningsfulde, end sædvanlige store Selskaber, saa viiste dog de snævrere Familiekredse hos Mynster og Bang, saavelsom hos Ohlenschläger sig, midt i en saadan bevæget Omgivelse hvist behagelige, og det var mig som om min Kone og Datter derved havde fundet et Hjem i Danmark.

Slægtninger og Venner omgave mig. Jeg dukkede under i en Mængde af gamle, mangfoldige Erindringer, af hvilke enhver, der fulgte i en rolig Orden, vilde have grebet mig dybt og bestjæstiget mit Indre. Alle fløi nu hurtigt forbi, den Ene fortrængt af den Anden. Imellem dem lyste to Aftener, der vare os forundte at tilbringe i Selskab med det Kongelige Par.

Paa en hoist mærkværdig, med mit tidligere Liv i en forunderlig Sammenhæng staaende Maade, traad min Stilling ligeoverfor Hoffet, i Forbindelse med den gamle Benstabelige. Rumohr viste sig her som i Preussen, æret af begge Konger for hans kunsterige Dannelse. Grey Baudissin fra Dresden viste sig ved Hoffet efter en lang Fraværelse fra Fædrelandet; Siveling som Gesandt for Staden Hamborg. Men især nævner jeg Geheimecabinetsraad Adler, der besad Kongens fulde Tillid; han og hans Familie modtog os paa hans skønne Landgods med en Godhed og et Venstabs, der bliver os uforglemmeligt, og dannede udmærket lyse Momenter i vort paa Lykke og Glæde saa overordentlig rige Ophold der.

I Danmark havde religiøse Ceremonier, hvorved Kongen og Dronningen indvies, vedligeholdt sig usforandret. Landet var i en urolig Bevægelse; utaalmodige Partier havde ventet paa det Næblik, da den gamle Konge skulde døe, for at reise sig, og fremtraad allerede siden længere Tid plumpt, voldsomt, og kun med liden politisk Snildhed. Det Kongelige Par, der var kaldt til at vedligeholde den rolige, besindige, historiske Udviklings Gang ligeoverfor denne frampeagtige Bevægelse, erkjendte Vansteligheden ved

sin Stilling. Ingen i hele Landet var mere velmenende, mere redeligt findet, Ingen oversaae med mere Besindighed de forvirrede Forhold, Ingen var nøiagtigere underrettet om Tilstanden, end Kongen. Desværre blev dette ikke som det burde, almindeligt anerkjendt, dog syntes i det mindste i den Omgivelse, i hvilken jeg levede, den høitidelige Act, der bestandigt rykkede nærmere, at fremkalde den virkelig historiske Erindrings hele Magt ligeoverfor det urolige, unødne politiske, revolutionaire Sindelag.

Jeg maa, førend jeg udsørligere berører Kroningshøitidelighederne, tale om en tidligere, der netop i disse Dage fandt Sted i Kjøbenhavn. Bogtrykkerkunstens Jubelaar blev, ligesom tidligere og sildigere paa flere Steder i Tydskland, just feiret i den nye Universitetsaal. Da jeg traad frem imellem mine Collegaer i Kjøbenhavn, opdagede jeg en Mand, der udmærkede sig ved sin høie imponerende Gestalt frem for alle de Andre; hans plastiske Hoved, hans graae Lokker, der faldt ned i rig Fylde og en rolig Størhed, der hørvede ham, fængslede min Opmærksomhed, og jeg havde allerede en Tid lang betragtet ham med Forbauselse, da jeg gientjendte min gamle Ven Thorvaldsen, som jeg ikke havde seet siden for sytten Aar

siden, da han besøgte mig i Breslau. Han havde allerede været et Par Aar i Kjøbenhavn, hvor han blev modtaget med en national Begeistring, der aldrig før fandt Sted paa en lignende Maade. Ingen Konge kan blive modtaget med større Enthusiasme. Ved hans Ankomst var Flaaden, Borgerflådet i Bevægelse, det hele begejstrede Folk ledsagede ham; han blev hilset, som om han var en Mand af den fornemste Byrd, og endnu bestandigt, naar han vilde sig, yttre den almindelige Nationalagtelse sig. Jeg tilføjer, at mit Fædreland ved en saa ædel vedvarende Begeistring blev mig endnu mere dyrebart. Fra nu af tilbragte jeg hver Dag med ham.

Fire Mile fra Kjøbenhavn er der en Egn, der hører til de frugtbareste og skønneste paa den hele, virkelig idylliske D. Sjælland danner i hele Europa den høieste Skjønhed af Bøgevegetationen.

Saa skønne, saa anseelige Skove som her saae jeg aldrig. En lille, meget munter og venlig Stad, omgivet af frugtbare Agre, er omringet af en herlig Skovegn. Tæt ved Staden, midt i en lille Sø ligger et af de mærkværdigste gamle Slotte i det nordlige Europa. Det blev bygget af Christian den

Kierde i Midten af det sextende Aarhundrede og er
 et sjønt Mindesmærke, som denne Konge efterled,
 der under en fyrgetyveaarig Regjering udviklede en
 virkelig ædel Personlighed. Omendstjondt hans Re-
 gjeringstid var den meest ugunstige, da den overmo-
 dige Adel paa enhver Maade kunde hemme hans frie
 Virksomhed hjemme, ligesom Staternes daværende
 gjensidigt politiske Forhold kastede et falskt Lys paa
 hans Virksomhed udenlands. Det var ham ugun-
 stig, at Gustav den Tredie glindsede ved Siden af
 ham og stillede ham i Skyggen. Gustav, der kun
 levede i bestandigt Fiendskab med ham, agtede ham
 høit. "Iblandt alle Fyrster i Europa" — sagde han,
 "vilde jeg ikke hellere leve i Venstreb og Agtelse med
 Nogen, end med ham, dersom han ikke var min
 Nabo." Han har smykket Kjøbenhavn med nogle
 mærkværdige Bygningaer. Et lidet befæstet Slot in-
 denfor Stadens Volde bærer Præget af Tidens frie
 Ridderlighed; der gives maaskee intet mere tro Bil-
 lede paa det sextende Aarhundredes borgerlige Bind-
 selighed end den af ham opbyggede Børs, men
 fremfor alt anvendte han sin hele Iver paa Opbyg-
 gelsen af Slottet Frederiksborg. Han indkaldte de
 dædligste Bygmestere fra fremmede Lande; den i alle

Retninger virksomme Konge tilbragte i hele Aar alle sine Fritimer med denne Bygning, og naar jeg sammenligner de i Aanden beslagtede Bygninger, der fra min Barndom af ere mig nøie bekendte, med hverandre, kan jeg ikke tvivle paa, at hans kunstneriske Genie afpræger sig i Frederiksborg, og at han har haft en positiv, ikke blot ledende Indflydelse paa Slottets Skikkelse.

Man tillade mig at fortælle en Anekdote af denne Konges Liv saaledes som den skræber i min Erindrings fra min Ungdoms Tid. Jeg beklager, at jeg i dette Dieblit ikke har Mallings den danske Ungdoms saa velbekendte Skrift: „Store og gode Handlinger af Danske, Norske o. s. v.“ ved Haanden; jeg vilde ellers kunde angive de noiere Forhold og de i Historien spillende Personers Navne. Mærkværdig er denne Anekdote allerede derved, at den ligner de saa salomoniske Domme, der glimre som gnomiske Masser i vidt fra hverandre liggende Aarhundreder, og er aldeles historiskt konstateret.

En meget fortjent Mand dør og efterlader sig en Enke med flere Børn og en ubetydelig Formue. Kort efter hans Død træder der en anseelig Mand frem, der havde levet i et fortroligt Forhold til den

Afdøde. Han fremlægger et Gjældsbeviis for en saa stor Sum, at Betalingen skulde styrte Enken og hendes Familie i Armod. Konen, der troede noie at kjende sin Mands Forsatning, blev forstræffet og kunde ikke bølge sine Tvivl. Manden havde efterladt sine Anliggender i den største Orden, og dog vilde det, efter den omhyggeligste Undersøgelse ikke lyffes hende at opdage den mindste Bemærkning, der hentydede paa en saadan Sum. Sagen blev bestandigt mere tvivlsom, og hendes Venner raadede hende at indstævne den for Domstolene. Den vækker megen Opsigt og almindelig Deestagelse. Den gaaer igjennem alle Instanser, men alle maa dømme til Fordeel for Creditoren. Den Afdødes Underskrift, der formedelsi hans mange og vigtige Forretninger var Dyrigheden vel bekendt, er unegtelig; Alt er i den største Orden. Den sidste Instants har sluttet den møisommeligste og omhyggeligste Undersøgelse. Dommen truer med at styrte den fortjente Mands ulykkelige Enke i bitre Næringsforger. Med en Fortvivlelse, der geraader Dommerne til Gre, vende disse sig, førend Dommen bliver publiceret, til Kongen, om denne maaskee var mere skarpsindig og kunde opdage nogen Urigtighed. Tilliden til hans gjennemtrængende Skarp-

sindighed herskede næsten overtroist i det hele Land.
 Sagen blev forelagt ham; Dommerne begave sig
 bort. Natten brød frem, Kongen vilde sove, men kunde
 ikke; urolig overveier han bestandigt paa ny den gaa-
 defulde Sag. Den Ulykke, der truede Enken efter en
 Mand, som han havde agtet høit, ja elsket, satte ham
 i en hæftig Bevægelse; pludseligt sprang han op, løb
 bringe Lys; Forstrivningen laa for ham, han be-
 tragter den med den største Opmærksomhed fra alle
 Sider, holder den for Lyset, ringer hæftigt og gaaer
 hurtigt igjennem Salen. „Kalder mig“ raabte han,
 — „paa Dommerne.“ De blive hentede ud af de-
 res Senge og træde i den høieste Spænding frem for
 Kongen. „Enken er reddet!“ — raaber han glad og
 lykkelig; — „Seer her, dette Båndmærke! Papiret
 er yngre end Gjældsforstrivningens Datum!“
 Det er ikke alene den rene menneskelige Deeltæ-
 gelse, der henriver os, naar vi høre denne Anekdote,
 ikke alene den Skarpsindighed, der bialp Kongen paa
 Sporret; det er den om sit Lands Forhold saa vel un-
 derrettede Konge selv, der vækker vor Beundring.
 Endnu var jeg kun fragmentariskt underrettet om mit
 Fædrelands Historie, da denne Begivenhed blev mig
 bekjendt, men for første Gang blev det mig klart,

hvad en Konge er, eller skulde og burde være. Hans Levnet, hans Sorger, hans Herlighed søviede for mig, som i et sammentrængt Billede, og jeg begreb hvad det betydede, at hengive sig ubetinget til en saadan Herre, at leve og doe for ham.

Christian den Fjerde var min Ungdoms Helt. Hans huuslige Liv, — han havde skønne, personlige Egenheder og Feil tilfældes med Henrik den Fjerde, — hans Heltgjærninger, hans Regjering, mangehaande Smaatræk, der forherligede ham, bestjæftigede mig bestandigt; og det gjorde mig virkelig ulykkelig, da jeg erfarede, hvor ufordelsagtigt den af mig saa beundrede og i sit Land ærede Konge vilste sig i den almindelige, europæiske Historie, i en kun altfor frygtelig Tid.

I det jeg ved mit Fødelands Konges uventede Raade blev kaldet til at være Vidne til hans Krøning, og tidligt om Morgenens traad ind i det store, stolte, vel hist og her forfaldne, men dog sammenlignet med andre Slotte af en lignende Alder, i det Høje velvedligeholdte Slot, saaledes som det nu laa for mig, omgivet af den muntre Menneskeverrimmel, under den klare Himmel, og i den smilende Natur, hævet ved en pragtfuld, majestætisk Festsilighed, var

det mig, som om jeg, ungdommelig frisk, blev om-
 sværet og baaren af de tidligere Aars dygtige, mægtige,
 historiske Aand. Og Dagens Høitidelighed bar vir-
 kelig Præg af den gamle, herlige Tid, da Undersaat-
 terne endnu ærede deres Konge, Tjenerne deres Herre,
 Disciplerne deres Lærere, havde Tillid til dem og
 derved følte sig lykkelige. Hvor Faa betænke, af
 hvilken en tung og trykkende Fortids Naturnobven-
 dighed, der ikke tør aftastes, i en bestandig Kamp
 med en utaalmelig, kaad Rutid, alle vore Dages
 Herskere ere ompundne. For min Sjæl svævede
 truende den skjæbnesvangre Tid, der havde indviklet
 Fyrster og Folk i en uundgaaelig Kamp. Midt i al
 denne Pragt og Herlighed, i den rene Luft og den
 muntreste Omgivelse hørte jeg en ulykkelig, skrigende
 Misforstaaelses lydelige Toner, der forjæves raabte
 efter — Friheden og ikke kunde finde den. Dog jeg
 vil forsøge paa at fortrænge Skyggerne; jeg vil med
 den korte Fremstilling af det ydre Glandspunkt, i
 hvilket jeg den Tid fandt mig hensat, forjage alle de
 dunkle Anelser, der hvidskede til mig, og fremtidigt
 hengive mig til de muntre Momenter.

Den hele lille Stad var opfyldt med dem, der
 vare indbudne til Kroningen, og en munter Mængde

af Saabanne, som uden at være indbudne, vilde see den store Festsilighed, leirede sig deelte i store og smaa Grupper, deels under lette Telte, deels, da Veiret var smukt, under aaben Himmel; Bogne og Heste i stor Mængde vare adspredte hist og her. Da vi havde foreviist vore Indbydelsessaart ved Indgangen til Staden, bleve vi ledsagede gjennem den tætte Brimmel i den lille Stad, til den modsatte Ende, til Besidderen af en Vandmølle. Denne Mands Kone var Tydsk, en Bekjendt af min Ven, Hofpræst Strauß, og vi bleve modtagne paa en høist venlig og uforglemmelig Maade.

Tidligt om Morgenens trængte jeg mig i det smukke Beir med den glade Mængde igjennem de stolte, imponerende Indgange til den inderste Slotsgaard, og til Benstie ind i den virkelig prægtige Slotskirke. Den straaledede paa alle Sider af Forgyltning, og var vel overlæsset med Zirater, men frembød dog et meget muntret og fornemt Skue.

Alle Slottets Gaarde vare opfyldte med Menner; men i den lille Kirke kunde kun de indlades, der vare indbudne, og Kirken var vel oversfyldt, men dog saaledes at der ingen Trængsel opstod. Min Familie fandt en Plads i en Loge, jeg fandt en i en

fri ud imod Hovedgangen aaben Hal, iblandt de Stænderdeputerede, der den Tid vare forsamlede i Røststube. Den troe giennemførte gamle Pragt, henfattede Enhver ganske i den gamle hengivne og trofaste Tid; Intet crindrede om den Nye. Toget begyndte. Man fordre ikke en nøagtig Fremstilling af Ceremonierne. Endog om jeg havde alle Kjendsgjærningerne liggende for mig, vilde jeg næppe føle mig i Stand til at afgengive en Saadan, men vel det almindelige Indtryk.

Ligeover for mig saae jeg Rækkerne af Ridderne af begge de høieste Ordener i deres gammelspanske Kostumer med de store Guldkjæder; iblandt disse i det mindste nogle Bekjendte. Paa den Side, hvor jeg befandt mig, stode de prægtigt klædte Damer, saa at vi kunde underholde os med de Nærmeste. Tre Biskopper i prægtige Ornatser fungerede ved Alteret. Mynster, der er saa udmærket ved sin simple og klare Vestalenhed forherligede det vigtige Moment ved en fortræffelig Tale. Kongen traad frem og blev høitideligt salvet; det gamle Chrisam af en hemmelighedsfuld Sammensætning blev anvendt til den helige Indvielse; i Midten stod den gamle Biskop af Sjælland, den Første i Landet, min fortrolige Ven fra mine Børneaar; paa højre og venstre Side Tal-

lisen Generalsuperintendent i Schlesvig og Vllgaard
 Biskop i Viborg, begge mine Ungdomsvenner. Saa-
 ledes hensat ved en kongelig Indbydelse midt i en
 saadan Pragt, ved Erindringer fra min Barndom og
 Ungdom knyttet til en lykkelig, forsvunden Tid, troede
 jeg mig omgivet af en forunderlig Drøm, da jeg
 saae den mig saa naadige Konge, smykket med længst-
 forsvundne Aarhundreders kongelige Dragt, knæle
 ned, og mine ældste Ungdomsvenner forvandlede til
 ærværdige, høie Geistlige. Da Kongen var salvet,
 tonebe den alvorlige Musf. Herskeren satte sig igjen
 selv Kronen paa, greb med den ene Haand Rigs-
 æblet, med den Anden Scepteret, og gik langsomt og
 med Værdighed igjennem Kirkens Hovedgang til den
 modsatte Ende af den, hvor Thronen var anbragt.
 Ved den kongelige Raabes lange Slæb var han ad-
 stilt fra sine Vedsagere. De høie Riddere af Elephant-
 og Dannebrogssordenen, i deres prægtige spanske
 Dragt, med de svære Guldkjæder, stillede sig, saale-
 des som de ankom, først, derpaa flere høie Embeds-
 mænd, ligeoverfor den Halle, i hvilken jeg befandt
 mig, og i een Række; iblandt disse viiste der sig en
 Helt, der ganske hørte til det herskende Costumes
 gamle Tid, og hensatte mig i mægtige Bedrøffers

længstforvundne Epøcher. Det var en stor, alvorlig imponerende Skikkelse, Prinds Ludvig af Hessen Philipsthal, der som Gaetias modige Forsvarer, saaret af en Bombe, blev nødt til at overgive Gæstningen.

Doitideligheden varede i flere Timer; jeg der i min høie Alder ikke længe kunde taale at staae, og virkelig var i Begreb med at synke hen, da det endnu lykkedes mig at hvile i Baggrunden i nogle Minutter, skjult af Mængden, saae med Forbauselse den ene gang af hele Europa beundrede Felt, hvem det ene Been var taget af ovenfor Knæet, stolt og opret holde Stand den hele lange Tid. Vel hørte jeg siden, at denne Anstrængelse havde ved Trykket af det kunstige Been paadraget ham farlige Tilfælde, hvorvel det var forfærdiget med megen Duelighed, og han vidste at beholde en saa værdig Holdning, at man slet ikke kunde bemærke enten hans ærefulde Bemærkelse eller Spor af nogen smertelig Anstrængelse. Dernæst stod ikke langt fra mig i festlig Drnat, og iblandt de Mægtigste i Riget, Thorvaldsen, der altid udmærkede sig iblandt Alle, og i Nærheden af ham den herlige Drsted, sit Fædrelands Støtte i en betænkkelig Tid, der vakte Opmærksomhed ved sit dybe aandrige Udtryk.

Da Kongen havde sat sig paa Thronen, og det boie Følge havde ordnet sig, kom Dronningen, knælede, blev salvet paa Haand og Bryst, men ikke som Kongen paa Haandsleddene, fordi hun vel bærer Krone men intet Scepter. Da Gudstjenesten var til Ende gik Toget under en teltagtig bedækket Gang over den store Gaard, der var propfuld af Mennesker. Jeg, der aldrig gjerne begiver mig i Trængsel, hørte til de Sidste i Toget; Kongen og hans Følge vare allerede for længe siden forsvundne i den ligeoverfor liggende Bygning; Dronningen gik netop derind, da jeg traad ud af Kirken. Allerede førend jeg forlod denne, hørte jeg Mængdens Vivatraab og Jubel, der endnu ofte blev gjentaget. Jeg havde omtrent naaet Midten af Gangen, da Kongen viiste sig i en aaben Corridor, der gik tværs igjennem Bygningen, og det var virkelig som om et Digt fra det sextende Aarhundrede virkeliggjorde sig. Den noget lave, gammeldags ud til Gaarden aabne Gang, Regenten i sin kongelige Raabe med Krone, Scepter og Rigsæble, hensatte os i den ved en eenfoldig Tro helligede Trostabs Tider. Da Kongen viiste sig her, virkede Synet af ham som en Trolddom; alle Tunger vare løste, Vivatraab løbe næsten bedøvende. Men da

Kongen nu bukkede sig imod den jublende Mæsse, og nedstønkede Scepteret, naaede det Støffende, der satte mig flere hundrede Aar tilbage i Historien, det højeste Punkt. Mængdens Frydestrig forstærkedes, den store Slotsgaard gjentog sig fra alle Sider, og dette Billede er blevet mig som om det dannede Blomsterpunktet af den hele Fæst. Ingen af hans Undersaatter kunde varmere, end jeg, der havde ophørt med at være det, ønske den fortræffelige Konge, der kjendte Bønskeligheden ved sin Stilling og med sit hele Hjerte pønsede paa sit Folks Vel, Lykke og Velsignelse. Det var mig i dette Dieblit som om det, jeg nu saae og hørte, maatte være et Udtryk af det hele Lands Tænkefølelse. Da den smukke Dronning siden vilste sig og neiede for det høitjubilende Folk, var det, som om Dagens Sol gik op, og det yndige Syn gjorde et ubeskriveligt Indtryk. Fegge Tog bevægede sig langsomt og med Værdighed, og da jeg hørte til de Sidste, kunde jeg en Tid lang nyde et Syn, fra hvilket jeg ugiærne skilte mig.

Nu fulgte der en tidligere Tids Ceremonier i deres hele Strængbed; vi befandt os i en stor Sal, og kunde hvile os der i nogen Tid, thi de Indbudte maatte enkelte, Mænd saavelsom Dvinder, vise sig

først for Kongen, saa for Dronningen. Kongen havde
 sat sig i fuld Ornat paa Thronen i en Sal, Dron-
 ningen i en Anden. Endhver af de Indbudne nærmede
 sig først til Kongens Throne, derpaa til Dronningens
 og bukkede dybt. Kongen nedsænkede med naadig
 Mildhed sit Scepter, men beholdt sit alvorlige Ud-
 seende. Dronningen tilsmilte mig meget venligt, og
 den hurtigt forsvindende Fortrolighed virkede i Sandhed
 viunderligt paa mig. Thi saa mægtigt var dog det
 hele Skuespil i sin hele consequente Sammenhæng
 forekommet mig, saa stolt var den tæt sammenføiede
 Bygning, som med Historiens hele Magt trængte ind
 paa mig, traadt mig imøde, at dette huldrige Blik
 pludseligt hensatte mig i den fortrolige, kongelige
 Aftencirkel, og jeg, efterat jeg havde bukket, behøvede
 nogle Minuter for igjen at fatte mig. Kort efter
 viste Kongen sig igjen i fuld Ornat, ledsaget af
 nogle saa Hofæmbeds mænd, og besteg en Forhøining,
 der ved et Galleri var adskilt fra de øvrige Dele af
 Salen. Et lille dækket Bord var opstillet der, og
 efter at Kongen havde sat sig og Hofæmbeds mændene
 staaende havde indtaget deres Pladser bag ved ham,
 blev en af dem sendt hen til Dronningen, der nu
 først kom og satte sig ligeoverfor Kongen. En Hof-

kaplan oplæste staaende Bødbønnen, og vi vare i nogen Afstand Bidner til det kongelige Maaltid. Nu var Ceremonien endt og Gæsterne bleve fordeelte i de forskjellige Gemakker og bevertede. Vi vare fra nu af overladte til os selv og nøde de udsøgte Epicer og de fortræffelige Vine. Høitideligheden, den skjønne Dag, Mængdens Jubel havde sat os alle i en munter Stemning, og i Sandhed, Ingen tvivlede om en lykkelig Fremtid. Allerede den Dag da jeg ankom til Frederiksborg var jeg bleven indbudet til et stort Maaltid i Slottets Ridderstue; men man tager virkelig feil, hvis man troer, hvad et falskt Rygte forsøgte at udbrede, at disse Maaltider have været ødslere eller glansfuldere, end Festens Anstand og Værdighed fordrerede det.

Dagen derpaa havde jeg og min Familie den Lykke, at turde bivaare en Festselskab i en yndig Egn af Støven, omtrent en halv Meil fra Slottet. Der var her en vidt aaben Plads; nogle Høie frembode en yndig Udsigt over en rig frugtbar Egn. Det muntre Folk havde frit og lystigt forsamlet sig under Træerne. Telte, der maleristisk vare adspredte i Støven, frembode Folket alle Slags Bedergrøggelser, og man troede at man var hensat i et varmt sydligt

Land, i hvilket et muntert Folk ubekymret nød en fro Tilværelse.

En Deel af den kongelige Livgarde, smukke Mænd, i lysrøde Stadsuniformer, viiste sig paa det Statelygste, og, omendstjændt jeg, der var forvænnet ved de preussiske Troppers Behændighed, altid pleiede at finde et Anstød, naar jeg var paa den anden Side af Grænsen, forekom disse Tropper mig dog saa behændige, at jeg troede, at jeg var henslyttet til Preussen. Kongen var overordentlig munter og havde Grund til at være tilfreds. Han vidste, at jeg havde gjort den store Krig med, og tiltroede mig vel en rigtigere Dom, end der tilkom mig. Dronningen underholdt sig naadigt med mig og min Familie Middagen tilbragte jeg ved det kongelige Taffel, Aftenen med min Familie i en kongelig Concert og Souper.

Med en rørende Opmærksomhed bleve vi behand- lede i vor venlige Bolig; den sidste Morgen, som vi tilbragte i Huset, blev endnu benyttet til at give os Beviser paa nordist Gjæstfrihed. Bert og Bertinde udmærkede sig ved frie Sæder og en fin Dannelse og jeg erindrer med Fornøielse de Dage, som vi henlevede hos dem.

Saaledes vare nu disse Dage, saa rige paa Glæde, Pragt, Høitideligheder og kongelig Naade, som hensatte os midt i Verdens stolte Herlighed, hurtigt forsvundne. Mange Benner vare sammenpressede her, men Enhver tabte sig i Mangden, og blev saa voldsomt henreven af Festens Strøm, at han ikke saa de Andre, eller kun i Forbigaaende kunde hilse dem. Det Indtryk, som det Hele gjorde paa mig, var ubeskriveligt. Der svævede mange haande Begivenheder for mig, enkelte Menneskers Lykke og Ulykke, stille Familier, der ved et Tilfælde bleve revne ind i Begivenhedernes hæftige Svirvel, oplevede det Selsomste. Og det, der paa en saa usædvanlig Naade følgede omkring mig, onskede jeg, knyttet til en stille Families Skæbne, at fremskille i et stort Billede.

Billedet af Festen i Walter Scotts Kenilworth havde, det tilstaaer jeg, imponeret mig, og jeg troede at have oplevet den her. Saa levende saa jeg mig hensat i en lignende Stilling, at jeg føelte mig grebet af den ungdommelige Phantasi, og Udkaftet til en Fortælling saa saa klart for mig, at jeg lovede min allerhøieste Belynderste at overrække hende en Saadan. Dette Løfte har siden uophørligt plaget

mig. Jeg havde tiltroet mig for meget, og alle de
 ugentagne Forsøg mislykkedes.

I Nærheden af Frederiksborg boer min Fætter
 Bang, som jeg allerede tidligere har nævnet; han
 lever med sin Kone i en meget yndig Egn og fører
 et aldeles idylliskt Liv, og i Nærheden af ham boer
 min Skoleven, den i Norden med Rette saa berømte
 Skuespiller Lindgreen. Min i Tjen giste Søsters
 ældste Datter levede omtrent een Miil længere borte
 med en stor Mængde Børn, og vi fandt os pludse-
 ligt henslyttede fra den rigeste, historiskt meest be-
 vægede Nutid til den simpleste, meest stille, tidligste
 Fortid; og denne pludselige Omvæxling var mig
 høist behagelig, ja beroligende. Thi bag ved de
 forrige Dages Lyst laa der en Skygge, der ikke lidet
 angstebe mig. En ikke ganske sædvanlig Skjæbne
 havde bragt mig i Berørelse med to høie Regenter;
 den Eine havde for flere Maaneder siden besteg
 Thronen, den Anden for nogle saa Uger siden. Begge
 under Forhold, der maatte sætte den, der var dem
 hengiven med sin hele Sjæl, i dyb Bevægelse. Hvorledes
 tør jeg negte, at den Bevaagenhed, som de beærede
 mig med, den Tillid, som jeg nød, havde forøget
 min Vresfrygt, og knyttet mig med faste Baand til
 begge kongelige Par. Dog var det ikke blot dette

ypre Forhold, det var tillige et langt Livs indre Uvillingsgang, der paa det Underligste knyttede mig til det store Phænomeen, der paa en saa mægtig historisk Maade traad mig imøde. Hvad min Barndom, fastholdt af snævre Drømme, begyndte at åbne, traad frem som et stort betydeligt Verdensdrama; jeg skulde endnu engang opleve det, og, om endog saa kun som en ubetydelig Figurant, dog hensættes i dets europæisk mægtige Midte. Alt hvad der havde gjort mig hjemme i et fremmed Land, hvad der laa bag ved mig, traad mig igjen nærmere, saae bestandigt alvorligere paa mig, og uundgaeligt og ofte nok trængte den Forestilling sig frem, at dette min jordiske Tilværelses indre Sluttepunkt ogsaa vilde medføre sit Ydre; en Forestilling, der dog dannede en selsom Contrast til det friske og muntre Livsmod, der gjennemtrængte mig. Dødsengelen forekom mig som en Ven, der vinkede ad mig langt borte fra, uden at forstyrre den paa Ryddelser rige Rutid.

Man tillade mig at fremstille det, der her først trængte sig ind paa mig, fra et subjectivt Livs Standpunkt, i almindelige Træk, saaledes som det greb mig. Danmark havde lidt overordentligt; næsten alle borgerlige og huuslige Forhold vare forstyrrede siden

den ulykkelige Krig; den største, sikreste Formue var ganske forsvunden for Mange; de kostbareste Besiddelser, der i mere end eet Aarhundrede bestandigt havde tilstøjet i Værd, havde næsten tabt al Værdi. Den elskede Konge syntes at maatte bukke under, saa voldsomt, saa uventet var Ulykken brudt ind; den var saa lidt fremkaldt ved noget falskt Skridt af Regjeringen, at den uroligste, meest utilfredse Underfaat ikke formaaede at komme frem med nogen anden Klage, end den, der opstod af den Ulykke, der i Fælledsslab traf Konge og Folk. Saaledes bleve Begge inderligere forbundne med hinanden, og i det hele Land herskede der een Aand. Endstjøndt flere Aar vare hengaaede, vare Sporrene af Ulykken dog endnu ikke forsvundne: men eftersom Tiderne bleve roligere, eftersom de, om ikke lykkelige, saa dog ordnede Verdensforhold tillode Enhver at gøre sin Stilling til Gjenstand for egen Betragtning, opstod der uundgaaeligt en Utilfredshed, der bestandigt blev mere lydelig. Intet forekom de Plagede rigtigt; men Ulykkelens Baand, der havde sammenknyttet Konge og Land, holdt dog fast, og da den gamle, dybtprøvede Regent — om hans Undersaatters udsvævende Drister end ikke kunde blive opfyldte — forenede sine Undersaat-

ter i frie raadslaende Forsamlinger og besluttede at bære deres Ønsker, steg denne Hengivenhed, og man syntes taknemmeligt at anerkjende Kongens Gave. Men han havde beredt sin Eftermand en svær Op- gave. Netop ved det, hvorover man jublede, hvor ved Kjærligheden til den gamle Konge blev vækket og hævet, erholdt den allevegne aagrende Utilfreds- hed et bestemt Formaal.

Det store Spørgsmaal, der ved Revolutionen blev sat den europæiske Historie, traad nu først de Danske imøde i sit hele Omfang. Uafviseligt havde det allerede paatrængt sig Nordmændene, og aldrig havde indre Folkebevægelser hvilet i Sverig; for de Danske vare de vist nok ligesaa lidet fremmede, men de vare indtil i de sidste tredive Aar endnu ikke vorede frem af Landets Tilstand. Noget, som Tiden forlangte at man skulde forandre, var vel endnu herskende i Danmark, men dette blev taalt, og det stiltiende af de Klasser, som lede derunder. De For- dringer, der udenfra vare trængte ind, tilhørte Lite- raturen, og man kunde ikke betragte dem som en be- standigt lydeligere vordende, paa mange Punkter til- lige levende fremtrædende Folkebevidsthed; derfor hørte man i Literaturen den Klage blive lydelig her

som allevegne, hvor lignende Forhold ere herskende: at den borgerlige Aand, den levende Deeltagelse i de offentlige Anliggender, der først forlene en Stat en levende Betydning, manglede og maatte vækkes. Man overveiede her ligesaa lidet som andetsteds, at en saadan Aand var en stille Udvikling, at den kun havde uddannet sig virkelig historisk i eet Land, nemlig England, og ogsaa der kun efter mange mørke Erfaringer; at en saadan Ophidsen kun frembragte en bestemt Uro, men ingen bevidst Sikkerhed, hvilket Revolutionens mørke Aar i mere, end et halvt Aarhundrede havde beviist. Spørgsmaalet maa ophøre med at være et Saadant; da først vil den instinctagtige Tilslid opstaae, der bærer Staten ikke som noget Abstract, men meget mere som noget Virkeligt i sig, med alle dens levende Forhold, og aldrig overstrider det ordnende Maal; da først opstaaer den Bevægelse der, hvor den og ytrer sig hæftigst, dog fornuftigt fastholder den organiske Orden. Det europæiske Spørgsmaal var et Spørgsmaal mellem Tyrster og Folk; det maatte ophøre med at være et Partispørgsmaal, og Folket er ingenlunde i ægte fornem Forstand frit, naar det, som ved Revolutionen, har adskilt sig fra Tyrsten og staaer sjendeligt i Gensidighed med denne. Thi

et Folk er en levende Eenhed af Mangfoldige, og dersom Fyrsten ikke lever i og med det, saa er det selv dødt. Denne Døds Udtryk er det blotte aandløse Tal, Majoriteten, Massen. Men hvad der udspringer af denne, er kun det Slette, det Forstyrrende selv Tilintetgjørende. Alt Edlere, Større, Ordnende er for den, ikke ved den. Min Lære om den equivoke Generation har med blodige Træk stadfæstet sig i det franske Folks Historie, og det har viist sig, at Historiens ledende Haand er en høiere, end den abstrakte menneskelige Reflexion.

Det skjæbnesvangre Spørgsmaal blev nu med al Magt lydeligt i Danmark. Uroligt opstod der Tanker, der intetsteds vare forberedte, vækkede udenforbi og her meddeelte i theoretisk Form. Og naar andre Lande efter mørke Erfaringer endnu ikke vilde tilstaae det Tanketomme ved de abstrakte Afguder, saa bleve de dog nødte til at bekjende, at Revolutionens Færdomme i mere end et halvt Aarhundrede vare traadte tilstrækkeligt slade.

At man ligesaa lidet hører en Stat være, som Græsset, at det man med Glæde fornemmer, er en Ytring af det Dypværede, ikke af Væxtens Udviklingsproces bliver vel, engang erkjendt, en Trivialitet.

Hvor ofte er det ikke i Frankrig bleven indseet og
 tilskaaet, at det betydelige Oppositionslem, naar det
 er blevet Minister, nødtvunget bliver sat paa et
 andet Standpunkt. Ministeren bliver nemlig greben
 af de givne Forholds Virkelighed, men i denne lig-
 ger den stille historiske Udviklings guddommelige Magt,
 der paa ethvert givet Punkt er positiv, bestemt, eien-
 dommelig i sit Forhold til alle Andre; og man vil
 ikke indsee, at en Konge, der bliver hensat i Statens
 virkelige, levende Eenhed, maa som Regent blive
 mere behersket af det hele Folks Udviklingsproces, end
 nogen af Statens Tjenere. Forsvunden i denne stille
 Udvikling bliver Kongen tvungen af Massen, da ind-
 træder Gjæringen, derpaa Forraadnelsen. Tallet skal
 forene den døde Hob og Folket bliver souveraint, d.
 e. hører op med at være et Folk, fordi dets indre
 Livsprincip er bortvejet. Et Folk lever som et Saa-
 dant kun i og med sin Tyrste, ligesom denne rigtigt-
 nok kun i og med sit Folk. Kongen er Konge ved
 sit Folk, kun for saa vidt som Folket er Folk ved sin
 Konge. Enhver Adskillelse forvandler Kongen til en
 Tyran, og Folket til en død, bestandig mere hensal-
 dende Masse. Er nu enhver Eenhed, ligesom den
 guddommelige Idee, Udtrykket af en guddommelig

Henfigt, der aldrig fuldkommen bliver virkeliggjort, saa kan dog kun den kaldes Borger, i hvem den inderligt er det oplivende Princip, der leder ham, og kun derved det der i Stilhed udvikler Staten. Saa vist som den kristelige, sædelige Samvittighed, med hvilken vi leve i Gud, maa kaldes ethvert Menne-
 ses eneste Reale og Positive, omendstjondt det ikke kan fremstilles paa Jorden ved noget Menneske.

Naar nu den abstracte Overculturs aandløse Barbari griber os efter en næsten to hundrede Aars Hvile, ville vi ingenlunde kalde denne flove Rørlighed en lykkelig, men vi kunne ligesaa lidet lovprise den pludselige Opvaagnen, der paa en plump Maade griber Gjenstandene, og uden at kjende deres Forhold til hverandre, kaster dem forstyrrende sammen. Enhver sand Opvaagnen er en besindig Beherskelse af givne ydre Forhold. Enhver fri menneskelig Bevegelse finder kun Sted naar vi med Glæde og Hengivelse erkjende dette Herredømme af givne Gjenstande over os, og Folkene have i vore Dage saa ofte rendt som Daarer med Panden imod Bæggen, at de dog begynde at indsee hvor Døren er. I mit Fædreland synes man desværre endnu at være langt fra denne Opdagelse.

Den afdøde Konge af Danmark havde skjænket Folket raadgivende Provindsialstænder. At dette Institut udgik fra hans ordnende Villie burde man have betragtet som en Lykke. Næppe var det traadt i Virksomhed, førend allerede den urolige Stræben efter en Constitution i fransk Aand laa i Baggrunden. Det var ikke en naturlig Trang, der opvorte af Folket, meget mere en Consequens af den siden Revolutionen mægtige statsvidenskabelige Abstraction, der iftedetfor raadslaende Provindsialstænder fordrerede en almindelig lovgivende Nationalforsamling, iftedetfor den levende, stille Vært, en given, der bliver forbedret allevegne i alle Livsformers indre forborgne Værksteder, og saaledes langsomt og ordnet vælder frem, en Revolution.

Vor Tids dunkle Misforstaaelse opstaaer virkelig deraf, at Tyrker og Folk vel ville det Samme; men de Første som Udvikling, de Sidste med Utaalmodighed som egen Daad. Men Alt hvad der opstaaer paa denne Maade, døer, thi det bærer Tilintetgjørelsen i sig. Bismarck skal en Konge ville sit Folks Frihed; men denne trives kun ved Hengivenhed, ved Tillid. Ogsaa Kongens Handling er en menneskelig, han har at kæmpe indvortes med sig selv som Men-

nesser, udbortes med Tilværelsens Banffeligheeder som Regent; han ønsker at høre Sandheden, og i begge de Lande, hvis Skæbne er sammenslettet med min, have Regenterne viist, at de ønske det: men hvor de ophøre med at være de ledende, forsvinder Statslivets organiske Eenhed. Folkets Utaalmodighed er det, der egentlig hemmer den rolige Udvikling, thi den forstyrrer Fyrsten, hvor den frimodige, men ordnede Tillid vilde have og styrke ham og oplyse ham over ham selv, saavel som over hans Folk.

I Danmark havde man ingen Grund til at tvivle paa Fyrstens kongeligt liberale Sindelag; men det som blev under ganske andre Forhold, det der for et halvt Aarhundrede siden satte Frankrig, og ved dette andre Lande i Bevægelse, blev bestandigt fordret mere og mere lydeligt af de Uerfarne. Den umodne Ungdom indblandede en raa Principstrid, saaledes som den var uddannet i Høresalene, men endnu mere af den i sig selv forvirrede Tid, i Raadsflagingerne; Enhver havde konstrueret sig en Konge, og havde travlt med at sammenligne den Virkelige med den Construerede. Hvad de vilde, var det, som udgik fra Revolutionen, og som interessedslystede, en Constitution. De vilde netop gøre det selv.

digt, som skal være, og efter mere, end et halvt Aar-
 hundrede, havde man skullet troe, at de Besindige
 vilde, i et Land, der begyndte at have sig af en
 uudsigelig Elendighed, i hvilket Finantserne ordnede
 sig, og Bestanden vorte, have erkjendt hvor den re-
 trograde Tendents og den sande Hindring var at
 søge. Netop Kongens Driste at høre den dristige,
 men indsigtsfulde Sandhed fremkaldte Utaalmodighe-
 den; man oppebiede ikke den stille Fremgang af hans
 Handling, man ledsagede den ikke med en opmærksom,
 fri og tillidsfuld Hengivenhed. Principerne stormede
 ham strax imøde, og Kongen haabede vel at kunne
 beherske dem, han var sig sit i ægte kongelig Aand,
 folkelige Sindelag bevidst, og derpaa grundede han
 sit Haab. En gjensidig glædelig Overenskomst laa
 saa nær; det meest overfladigste Bekjendtskab med Be-
 givenhederne veed fra hvilken Side den blev forstyr-
 ret. Mig var denne mit Fædrelands Forsatning vel
 bekjendt. Da jeg kom til Dannemark, faldt min
 kongelige Belynders vanskkelige Stilling mig tungt
 paa Hjerte. Medens Kongens Omgivelse hengav sig
 til det gladeste Haab, var den klartseende Regent den
 eneste, der erkjendte, med hvilken seig Masse han
 havde at kjæmpe.

Paa Frederiksborg forglemte ogsaa jeg, det man
 jeg tilstaae, Tidens mørke Side; men da jeg kom
 tilbage til Kjøbenhavn, traad den mig truende imøde.
 Da erindrede jeg mig alle hine overmodige umodne
 Forsøg paa at vække Aenighed, der bestandigt bleve
 tydeligere. Jeg levede ikke ved Hoffet; men hvor
 mange Aar der end vare forbundne, vare dog mine
 gamle Forbindelser endnu ikke sonderrevne.

Danmark besidder en Mand, paa hvis ægte,
 friske Tænkemaade ingen kunde tvivle, en Mæg-
 ter imellem Folket og Kyrsten, hvis Mæge der ikke
 er at finde i noget andet Land. I Staden herskede
 der, da jeg kom tilbage, en lummer Stilhed. Mine
 Venner vare bekymrede, men de holdt, saalænge Dr.
 fied formaaede at lede de i Røstilde forsamlede
 Stænder, endnu Haabet fast. Jeg kan ikke indslæbe
 mig paa en fuldstændig Udvikling paa de daværende
 Forhold; de høre til Landets Historie, og en udfør-
 lig Fremstilling vilde føre mig altfor vidt. Men
 Mødelsætningen mellem de glade, muntre Dage paa
 Frederiksborg og den lumre Stilhed i Kjøbenhavn,
 dannede et af de ængstligste Momenter i mit Liv.
 Imidlertid fremtraad der ogsaa Begivenheder
 her, der opmuntrede mig. Gamle Venner, der hørte

til de betydeligste Mænd i Landet, omgave mig. Selv hos den opponerende Deel af Dagens Striebenter fandt jeg en Staausel, som jeg næppe havde ventet.

Jeg var nu hver Dag sammen med Thorvaldsen, En udmærket Dame, Baronesse Stampe, havde ganske opoffret sig til at pleie ham, og naar jeg overveiede den Maade, hvorpaa mine Landsmænd havde modtaget ham, den Maade, hvorpaa Kongen ærede ham, traad mit gamle kjære Fædreland mig imøde, og jeg kunde ikke troe, at et Folk, der saa ganske hengav sig til sine udmærkede Mænd, og paa en saa værdig Maade forstod at erkjende dem, skulde priisgive Statens ordnende Livsprincip for Dagens Afgud. At leve med Thorvaldsen og at være omgivet af hans Bærker, er det samme; man kan ikke stille den fra ham.

Den ved ham i plastisk antik Fremstilling fremtrædende Christendom har bundet den gamle Verdens største Flor for det Helligste af den nye Dannelselse, forvandlet Templet til Kirke, hensat den plastiske Kunsts strænge Lov i den levende, organiske Tid og bragt den alt for skarpt holdte Modsatning mellem det Klassiske og Romantiske i en høiere Eenhed. Thorvaldsen blev vistnok, hvilket Engelsen

kunne være stolte af, først erkjendt af disse, men han blev agtet af Tydskterne ligeoverfor den franske *Cavale* nova og de gavede ham Borgerret i den europæiske Kunsthistorie. Vi besidde en betydelig plastisk Kunstskole her i Landet: Rauch, Tiep, Wichmann, Drake, Riß fremstille Mestere, der ere ærede i Europa; men jeg tilføjer, jeg beklager, at der ikke gives noget Land, der saa ganske savner Thorvaldsens Kunstskatte, som Preussen. Jeg troer her at opdage en national Eensidighed, der allevegne træder mig smerteligt imøde, som jeg vel tilgiver mit Fædreland, men som jeg mindst troede at finde i Preussen.

Allevegne i Tydskland, hvor Thorvaldsen vilste sig i sin Oldingsalder, er man kommet ham imøde med en levende Enthusiasme. Lig et Barn, modtog han med rørende Naivitet enhver Væresbeviisning og hengav sig gjerne villig og fordringsfri til sin Omgivelse. Men en stolt Bevidsthed om sin Tilværelses mægtige Betydning gennemtrængte ham, og han havde Ret til at betragte det som et værdigt Maal, at han blev forevigtet ikke blot ved sine Værker, men ogsaa ved sin Person. Folket havde forherliget sig, da det kom ham imøde. Alle de Kunstskatte, som han besad, egne og fremmede Værker, har han helliget sit Fædreland.

Man tilgive mig, naar jeg frygter for at Thorvaldsen har skadet sin historiske Navnkundighed, i det mindste for dets nærmeste Fremtid, i det han opstillede de stolte Mindesmærker i det høie Norden, udenfor Historiens Strøm. Fruekirke i Kjøbenhavn fremstiller dog fuldendt den første store Idee om en ægte christelig Kirke, og kun Veligheden har hidindtil forhindret, at dette store Værk ret er blevet skattet og omtalt i sin beundringsværdige Majestæt. Alle den christelige Aabenbarings Hovedtræk træde frem med en virkelig gripende Simpelhed og Klarhed. Mange af de plastiske Værker ere enkelte, blevene beundrede saaledes som de opstode i Rom; men mig er hidindtil ingen betydelig Ytring om den hele Sammenhæng, i hvilken den hele christelige Aabenbaring og Lære her griber os, bleven bekjendt. Et Gavlstykke antyder Bygningens Indhold, det forestiller Johannes den Døber med hans Discipler; Kirkens Forhalle forestiller ved en Række af Reliefs Freskeren gjøre Mirakler, lære og trøste paa en guddommelig Maade. Naar man træder ind i Kirken, seer man paa begge Sider Apostlerne, klassiske, majestætiske Mesterværker. Jeg finder mig forpligtet til at fortælle her en paa ingen Maade almindeligt bekjendt Anecdote af Thor-

valdsens Kunstnerliv. Byggemeesteren, hvis Bærf først ved den store Billedhugger erholdt sin rette Betydning, byggede Nischer for Apostelstatuerne; men det var ingenlunde Thorvaldsens Hensigt, at disse paa en saadan Maade skulde træde tilbage i Baggrunden; han vilde hensille dem frit, at de kunde forherlige den hele Kirke ved deres Gestalter. Man havde noiagtigt tilsendt ham Maalet af Nischerne, ved hvilke de trykkes af deres Omgivelse, vilde have forekommet mindre end de virkelig vare. Thorvaldsen indlod sig ikke i nogen Strid; men da Statuerne kom til Kjøbenhavn, opdagede man med Forstrækkelse, at de vare større, end Nischerne; man var nødt til at udfylde disse igjen og at stille Statuerne frit hen. „Mit Bærf“ — sagde han, — „er til alle Sider Kunstnerist udarbejdet, og vil saaledes fremstille sig.“ Ingen, der træder ind, kan negte, at Kirken derved erholder sin eiendommelige, høie, takkefulde Betydning, og ved sin store, klare Simpeltid taltaler os paa en guddommelig Maade. Det er den i sig selv afsluttede Christendoms Fred og Rolighed, der omgiver os. Saaledes byder den store Kunstner, og man maa rette sig efter hans Befalinger. — Foran Alteret see vi en Engel, der holder Døbefonten, ud-

ført med en beundringsværdig Blødhed; og isædetfor Altarbillede, svæver høiet forover den velsignende Frelser, hvis Svæb, straffende Alvor og guddommelige Mildhed ofte blive beundrede. Bag ved Alteret løber under den elliptiske Hvælving i en Halvkreds en Række af Reliefs, der fremstille Hovedmomenterne af Tidelseshistorien dybt, klart og simpelt. Hensat i denne Tryllekreds bærer Frelseren det Hele. Bistnot overrasker Plastikens lidenskabsløse Rolighed os først, men naar vi hengive os til Betragtningen, er det, som om Statuerne røre sig, og en hellig, forsonende, opvarmende Fred omgiver, bærer, trøster os, saa at vi, omendstjønbt i det kolde Marmors Arme, troe at hvile i den varme, sømme, guddommelige Kærligheds. Aldrig saae Historien noget lignende, ikke engang et fra det Fjerne ahnet, endnu mindre tænkt og udført Bærk.

Jeg troer, at jeg her endnu engang maa nævne den store Kunstners trofaste Veninde, der spillede en saa betydelig Rolle i de sidste Dage af hans Liv: Baronesse Stampe. Thorvaldsen var en indvortes vedvarende virksom, men udbortes rolig, næsten lab Natur. Den hele Familie, Mand, Børn og Kone, havde siden hans glimrende Tilbagekomst ganske ind-

viet sig til ham, men Konen var Olbingen vigtigst,
 thi han behøvede qvindelig Pleie, som satte den Van-
 steligstbevægelige i Virksomhed. Han tilbragte nu
 meest Sommermaanederne paa det fortryllende Gods
 Nysø hos Baronesse Stampe. Her havde man byg-
 get ham et Bærksted efter hans Anviisning, og Ba-
 ronessen bevægede ham til at opstille sin egen Sta-
 tue midt i det. Han var der Middelpunktet for den
 hele Familie; deres daglige Liv syntes kun at være
 til for hans Skyld; man vogtede paa hans Puster,
 og de bleve ofte opfyldte, før end de bleve ubtætte.
 Fra Hovedstaden, der laa elleve Mile borte, forsam-
 lede de betydeligste Lærde sig, og for første Gang
 lærte Olbingen at kjende et ham ganske indviet Fa-
 milielivs Behageligheder. Det er begribeligt, at hans
 Benindes Pengivenhed og aldrig hvilende Virksomhed
 ikke rigtigt blev slattet af Fremmede. Medens han
 fuldførte sine større Arbejder, sad han om Morgen
 paa sin Sopha; Grupper af plastiske Billedværter,
 majestætiske Statuer svævede saaledes færdige for
 hans Sjæl. I denne Tid var Baronessen virksom i
 hans Bærksted. Hun ordnede Alt der; Veret laa æl-
 tet ved Haanden; Alt, hvad der kunde lette ham Ar-
 beidet, blev omhyggeligt forberedt; enhver forstyrrende

Bestjæstiggelse blev bortffærnet. Derpaa begav Baronessen sig til hans Stue. „Thorvaldsen“ — sagde hun, — „Alt er færdigt!“ — og hun førte ham til hans Arbejde. Den dannende Haand frembragte de herligste Gestalter med den samme Letthed, med hvilken den drømmende Sjæl skabte Tanker i den magelige Sopha. Den Dadel, der undertiden lod sig høre over hans Beninde, hidrørte vel meest fra, at han saa ganske hengav sig til hende og fandt det beqvemt, for første Gang i sit Liv at være Gjenstanden for en Families omhyggelige Pleie. Men selv der, hvor denne Dadel blev lydeligst, vovede man ikke at negte, at den gamle Kunstners beundringsværdige Flid næppe vilde have fundet Sted uden hin bestandige opmuntrende Pleie, og at den kunstneriske Verden har Baronessen at takke for en Mængde af hans betydeligste Værker. Bliver dette tilstaaet, endog af de Dadelnde, hvor aldeles forsvinder da for os Betydningen af de Vebredelser, som blive gjorte hende.

Jo ældre han blev, desto mere vorte hans Længsel efter hans Fædreland; hvor ganske han levede for dette, ja selv i Rom troede sig hensat til det, beviser jo hans store syriske Foræring paa det Betsmestte. Her vilde han være forevigt, og Rom

saae sig berøvet de Skatte, der vare udsprungne af Verdens kunstneriske Middel punkt, for at de skulde stifte et uforgængeligt Mindesmærke i det høie Norden. Det kunde rigtigt nok ikke negtes, at hans Liv i de sidste Aar varlede uroligt imellem det dobbelte Hjem. I Rom længtes han efter Kiøbenhavn og i Kiøbenhavn efter Rom. Thorvaldsen forlod efter et Ophold af nogle Aar Kiøbenhavn, ledsaget af Baronens Familie; alle vegne hvor han drog hen, traadte Tyrsterne ham hyldende imøde, Stæderne havde sig og tiljubede ham og aldrig har Historien feiret et lignende Triumphtog af en Kunstner. Jeg saae ham igjen i Berlin og havde den store Lykke, at tilbringe berlige Timer med ham ved min Konges Side. Men da blev det mig tillige klart hvor lidet man kjendte ham og hans Hengivenhed for hans Fædreland. Alle Kunstnere jublede; Frygten for at han vilde begrave sig i Norden, var forsvunden, og dog blev det almindelige Haab sluffet. Baronens Familie blev i Rom, og forsamlede Kunstnere og Reisende omkring sig. Thorvaldsen var stedse i deres Midte. Da den forlod Rom, sagde man: „Nu er den gamle Mester befriet fra det mørke, loftende Nordens Trylleanker.“ Da Baronessen reiste igjennem München, yttrede

Kongen af Baiern sig i samme Retning som alle Kunstnerne; „Nu“ — sagde han, — „da De har forladt Rom, vil Thorvaldsen vel blive der, hvor hans Siem dog egentligt er.“ Og hun lovede at svare: „Da vi have forladt Rom, vil han ingen No have førend han igjen er hos os. Det er almindeligt bekjendt at hun havde Ret. Oldingen skulde sin Hensigt for sine Venner i Rom, og ilede med stor Dristighed i sit eet og halvfjerdesindstyvende Aar, hurtigt, saa hemmeligt som mueligt og uden ledsagere igjennem Europa. En naadig Skrivelse fra Kongen af Danmark meddeelte mig, hvormeget han var bleven overrasket ved den uventede Efterretning, at Thorvaldsen havde viist sig i Sjælland nogle Mile fra Kjøbenhavn. Saaledes viiste det sig, at denne store Kunstner vel havde uddannet sig i Rom og der arbejdet for Verden, men at hans inderste Tilværelse ganske og aldeles tilhørte hans Fædreland og at han havde levet for dette. Det er bekjendt, at han sov hen stille og uden Smerte, og ikke sygelig eller modstræbende blev bortreven af Døden.

Stuepladsen forandrede sig pludseligt i Kjøbenhavn. Scandinaviens Naturforskere vare anden Gang forsamlede der, — den første Gang havde Forsamlingen fundet Sted i Gothenborg; — og jeg blev hensat i en ganske anden Kreds af Mennesker og i en ganske anden Beskæftigelse. Kun engang har jeg bivaanet en lignende Forsamling i Tydskland, det var 1827 i Berlin, hvor jeg haabede at træffe og virkelig traf flere af mine gamle Scandinaviske Venner.

Mine Studier tilhøre Tønsomheden, og jeg søger netop, naar jeg vil beskæftige mig med dem, at undgaae Torvets Larm og Gjenstandenes hurtigbrogede Afværling; thi da er jeg altid ligesom hensat i en egen Verden, i hvilken intet Enkelt har en Betydning; det er Totaliteten, der svæver for mig og beskæftiger min hele Tilværelse. Her styrtede jeg nu af en forvirrende Mangfoldighed ind i en Anden, men de saa Dage vare mig dog yderst lærerige. De tre Scandinaviske Riger have tre Naturforskere som Repræsentanter, alle tre med en europæisk Celibritet. De stee i Danmark, Berzelius i Sverig og Hanssen i Norge. De vare alle Tre i Kjøbenhavn. Jeg tog Deel i de fleste Forsamlinger, og Enhver af dem frembød mig noget Lærerigt og Interessant. Den

første offentlige Forsamling blev aabnet af Prsted, og jeg holdt et Foredrag over Naturphilosophiens Forhold til almindelig Naturvidenskab. Jeg søgte at vise, at hiin var en eiendommelig Videnskab, der maatte bedømmes af sig selv og ikke forstyrre Naturforskerne i deres Beskæftigelse; at den, gaaende ud fra andre Grundsætninger, søger at naae et eget Maal. Danmarks Geognosi, der for 37 Aar siden havde beskæftiget mig efter Videnskabens daværende Tilstand, var kommen i en duelig Mands (Forchhammers) Hænder, og havde vistnok vundet et andet, rigere Udseende. Jeg kjendte vel hans Undersøgelser; han havde den Godhed at meddele mig sine Opsatser, dog erfarede jeg nu meget Nyt, og hans Foredrag havde for mig en stor Interesse.

I den botaniske Have savnede jeg min gamle Ven, den fortjenestfulde Botaniker Hornemann, min Rejsesammeskræder, da jeg første Gang trængte dybere ind i Tydskland. Han var kort forhen bleven truffet af Slaget og led af Følgerne. Da jeg besøgte ham, (han var dog saa vidt i Bedring, at han en Aften kunde see mig og sine Venner hos sig), blev jeg vel forstræffet ved det første Dictat; dog blev noget, som jeg rigtignok ofte havde oplevet, men uden

at det var kommet mig til en bestemt Bepidsked, mig først her ret klart. Det er Enhver bekendt, at man ofte gienseer i Dromme gamle Benner, som man i lang Tid ikke har seet, saaledes som man saae dem sidst, og som man torlod dem, da man var mange Aar yngre. Noget af dette bliver nu vel tilbage, naar man gienseer dem i Virkeligheden. Men da man bærer det tidligere Billede, hvor meget det end kan være trængt tilbage i Baggrunden, saaledes hos sig, som det viser sig i Dromme, bliver man rigtigst nok først overrasket af Forskiellen, men efterhaanden bliver den ungdommelige Gestalt mægtig. Det er da ret selfomt, med hvilken Magt Erindringen udbreder sig over alle Træk, forynger og opliver dem. En gammel Ben viser sig da bestandigt ungdommeligere, end han virkelig er, og man kommer ligesaa meget i Forundring over Forskiellen mellem Indtrykket ved det første Besøg, der sætter os i Stræk og det Sidste, der er forynget ved Erindringen. Hiint er man ikke mere i Stand til at fremkalde igjen.

Den Aften, som vi tilbragte i hans elskværdige Familie, er mig uforglemmelig. Jeg saae ham aldrig siden; to Aar efter døde han.

I de botaniske Sectioner hørte jeg Forelæsning.

ger af flere unge Mand, og saae med hvilken Iver og Fremgang Botaniken blev drevet i Dannemark. Ogsaa Schouw traad, endstjøndt han var Præsæs for Stænderforsamlingen i Roskilde, der skulde forsamle sig om nogle faa Dage, frem med betydelige Jagtagelser. Den berømte svenske Botaniker Frits var ogsaa tilstede og lod sig høre paa en værdig Maade.

I den zoologiske Section overraskede en lignende Rigdom mig. Den blev ledet af Esrich *), og den ogsaa udenlands bekjendte Zoolog Bod traad frem med vigtige Bemærkninger. Jeg glædede mig meget ved at lære at kjende den berømte Zoolog Nielsen fra Lund. Overhovedet var jeg virkelig forbauset over den Mængde iagttagende Talenter, der havde udviklet sig, og i de fire siden den Tid henrundne Aar ere flere, der den Gang endnu vare unge, bleve modne. Jeg fandt Reinhardt, hvis Bekjendtskab jeg for fyrgetyve Aar siden havde gjort i Freiberg, omgivet af rige Samlinger, som han havde ordnet og beriget. Hans Fortjenester af den danske Zoologie ere bekjendte.

Den experimenterende Physik var ligesaa betyde-

*) Skal vel være Eschsch.

ningsfuldt repræsenteret. Her lærte jeg at kende de skønne Frugter af et technisk Institut, hvis Elever udmærkede sig ved en stræng videnskabelig Dannelse endog ved Siden af den i England, Frankrig og Tydskland. Orsted har den Fortjeneste at have grundet dette Institut. En af dets Elever traad frem med et Foredrag, der overraskede ved sin videnskabelige Betydning og Skarpsindighed. Orsted selv viiste Experimentet af meget stor Værdi. Grev Brede, der hørte til den nuværende Konge af Sverrigs fortrolige Omgivelse og som ledsagede Berzelius, udmærkede sig ved et Foredrag over stræng mathematisk physikaliske Jagttagelser, og jeg gjorde den behagelige Erfaring, at den naturvidenskabelige Dannelse i Norden mindre var indskrænket til Stolen, end i Tydskland. Efter det, som jeg i disse faa Dage, saa fuldt af Adspredelse, erfarede, overbeviste jeg mig om, hvor viunderligt disse Studier tiltog. Kjøbenhavn kan i denne Henseende maale sig med enhver anden Stad i Europa.

Kongen, der selv beskæftigede sig med nogle Grene af Naturforskningen, især med Mineralogien, udmærkede Forsamlingen paa enhver Maade. Et glimrende Middagsmaaltid blev foranstaltet i et Jagt-

flot i den fortryllende Dyrehave i Nærheden af Rjøbenhavn; den kongelige Dampbaad var stillet til Naturforskerens Afbenyttelse. Flere kom til Høffet; Berzelius var høist elskværdig.

Den nordiske Reise var meget righoldig og vel stillet til at opmuntre en gammel Mand. Jeg havde fattet den Beslutning, at benytte mit Ophold i Norden, for at gjøre min Familie bekendt med mine derværende Slægtninger, samt med den fortryllende Omegn om Christiania. Min Broder søn, der fra sit syvende Aar var bleven opdragen i mit Huus, og sexten Aar før havde ledsaget mig som Dreng paa min Scandinaviske Reise, lever nu der som en agtet Læge og gift. Hvilken Glæde for os, at see ham nu saaledes igjen! Professor Holst, hans Svoger, havde især formaaet ham til at begive sig til Norge. Hjulpen frem paa enhver Maade af ham, blev han ogsaa paa en ret viunderlig Maade understøttet af Lykken, saa at han hurtigt kom i en gunstig Stilling. Han havde vel sluttet sine Universitetsstudier i Breslau og Berlin, men en ung Læges Fremtid var i Preussen ingenlunde lys, og da en i Norge erhvær-

vet Sum, fem Aar efter at han havde forlatt Universitetet i Berlin, satte ham i Stand til at gjøre en Reise til Wien, paa hvilken han besøgte os i Berlin. blev han ikke lidet misundt af sine Venner, der her endnu bestandigt saae en usikker Fremtid imøde.

I den samme Gæstgivergaard, som vi beboede i Kjøbenhavn, boede en af Hamburgs udmærkede Læger, Dr. Chaussepîé; vi besluttede at reise sammen, og bleve ledsagede af Holst. Paa Dampbaaden bleve vi allerede optagne med Glæde. Kapitainen var en kongelig norsk Marineofficier, en Ungdomsven af min Søstersøn Hagerup, der havde tilbragt et heelt Aar efter at han allerede var Officier, som tydsk Student i Breslau. Kapitainen tælte meget om sin Ven, var fuld af hans Roes, og dersom min Kone ikke ulysteligviis bestandigt og meget hæstigt havde været angreben af Cøsygen, der endnu blev forøget ved det stormfulde Veir, havde vi maattet kalde denne Reise en meget behagelig og lykkelig.

Men Cøsygen og dens Følger forsvandt allerede ved Synet af Landet. Ved Norges Sydspids er Kystfæstningen Fridrichsværn og der er Dannelsesanstalten for Marinen. Min Ven Hagerup var, efter at han i tre Aar havde arbeidet i Forening med

Aubert og Munk paa Kystmaalingen af Nordlandene,
 tre Søfaartblade vare allerede komne ud — nu ansat
 ved Søadctatademiet, men Sommeren tilbragte han
 i Kattegattet og i Nordsøen. Ogsaa han var gift
 og havde allerede flere Børn; men jeg ventede næppe
 at see ham; han seilede omkring i Nordsøen for at
 anstille Forsøg med en Skonnert af nordamerikansk
 Bygningsmaade. Han maatte manøvrere med dette
 Skib i Storm og Uveir. Han havde, da han var
 somand med Liv og Sjæl, i Breslau med Enthusiasme læst de Cooperske Romaner; denne koquetterer,
 som bekendt med Skonnerterne, der ligesom Helting-
 derne i hans Beskrivelser vise sig som fortryllende
 Amazoner og Gjenstande for en lidenskabelig Kjærlighed.
 Den ungdommelige Grindring gjorde det
 maaskee ikke ubehageligt for min Frende at befinde
 sig selv som Commandeur over en Skonnert i et stormerist Hav. Ogsaa paa Marinens Dyrighedsper-
 soner syntes Romanerne at have havt nogen Indflydelse.
 Men han var bleven mere besindig; hans
 Beretning faldt ikke ud til Fordeel for Havfruen, og
 Skonnerten blev ikke indført i den norske Marine.
 Da vi nu nærmede os til Kysten ved Frederiks-
 værn, var Veiret blevet roligere, eftersom vi besandt

os i Lø af Landet. Det var tidligt om Morgen.
 Solen skinnede klart; min Familie saae for første
 Gang de vilde Klipper ved Kysten og blev i høi
 Grad overrasket. Mandskabet kom i Bevægelse; den
 venlige Kapitain sendte Matroserne op i Masten, for
 at opdage, om Hagerups Skonnert maaskee laa i
 Havnen. Længe vare de uvisse; endelig løb det
 muntre Raab: „Den er der!“ Den venlige Kapi-
 tain Fries jublede, som om denne uventede og glæ-
 delige Efterretning var ham ligesaa vigtig som os.
 Vi bleve paa hele Reisen ved hans Omsorg behand-
 lede som Hovedpersonerne paa Skibet. Da vi nu
 i det skønneste Veir løb mellem Klipperne ind i
 Havnen, var Alt allerede i Bevægelse. Skibe af
 forskjellig Størrelse laae for os; Baade med Barer
 roede imellem Kysten og Skibene. Skonnerten med
 sine to skjævtstaaende, stirligtbyggede Masten og sin
 ranke Reising tog sig virkelig overordentlig behag-
 ligt ud. Næppe have vi lagt til, førend en smuk
 Baad, der blev kunstmæssigt roet, viiste sig; bag i
 den opdagede vi en Dame, flere Børn og en Goo-
 ficier. De besteg vort Dampskib; jeg saae Hage-
 rup — han styrkede i vore Arme; jeg var ubeskrive-
 ligt lykkelig. Hans Kone og Børn lærte vi først nu

at kjende; men vi kunde kun hilse paa hverandre. Det andet Dampskib, der skulde bringe os igiennem den atten Mile lange Christianiafjord, var allerede færdigt til at seile; Klokker lød; vi maatte skynde os med at bringe vore Sager ombord, og Reisen gik videre. Allerede her var Skibet propfuldt af Mennesker, der kom fra de sydlige og vestlige Søstæder, og vilde til Christiania. Søarten imellem de fortryllende Klippebredder varede en heel Dag og vilde endnu have været mere bebagelig, dersom ikke Trængselen af de mange Reisende, der vare i en bestandig levende Bevægelse, havde forstyrret os. Dampskibet lagde til Land, snart paa høire, snart paa venstre Side, for at landsætte og modtage Passagerer. I Moss kom min Brodersøn, der var reist os imøde, til os. Vi betragtede ham som vor Søn; han er min Datter en trosast Broder. Genimod Aften lagde vi an ved Christiania. Havnen var fuld af Skibe; Staden med dens fortryllende Omegn hævede sig foran os; Alt var beredt til vor Modtagelse; en beqvemt og hurtigt indrettet Gæstgivergaard optog vore venlige ledsagere, Hr. Chaufepié med hans Familie og os.

Her levede vi nu som i Kiøbenhavn med Lan-

dets betydeligste Mand, men hvor forskjelligt! Der ved Hoffet, admærkede af Kongen og Dronningen, omgivne af Ministre og høie Embedsmænd, Hoffet selv ved den store Holtidelighed traadt ud af den sædvanlige Tilværelse og hævet: -- her vare mange af Landets betydeligste Mand mine gamle Venner; en snæver fortrolig Tilværelse forenede os; ungdommelige Erindringer beffjæftigede os; Venner og Slægtninger, saavelsom Statens høieste Embedsmænd horte til en fælleds Kreds. Min dyrebare Ven Staldraad Krog, min Brodersøns Svigerfader, bestyrede i denne Tid Statholderembedet. Den i den norske Historie saa betydelige Overdrup hilsede mig paa en ædel Maade. Hr. Bull, Præsident i den høieste Ret, erindrede mig om den glade Tid, som jeg henlevede med ham og Dehlenschläger. Generalconsul Gjerlev hensatte mig i min Skoletid.

Vel tør jeg ikke paastaae, at Billedet af Landet saaledes som det nu traad mig imøde, kan kaldes det fuldkommen sande. Ligesom vi ikke falde Venner, der efter en lang Fraværelse træde ind i vort Huus og opholde sig en kort Tid hos os, besværlige med vore Sorger og Ubequemmeligheder, men hellere fremhæve med Kjærlighed den behagelige Side af vor

Tilværelse: saaledes maatte vi vente en lignende
 Meddelelse her. Men bekiendt var det, hvor hurtigt
 Landet havde hævet sig i nogle faa Aar. Rigtigt
 nok var en Hovedgreen af den norske Handel, Træ-
 handelen, betydeligt sjunken; Privatpersoner af en
 faa stor Formue, som i forrige Tider, fandt man ikke
 mere; men en almindelig jævns Velstand herskede
 allevegne; Staten kunde man, efter Opdagelsen og
 Driften af de nye Sølvgruber i Kongsberg, og ved
 Regjeringens og Stortingets maakee vel strange
 Økonomi, kalde rig, i Sammenligning med andre
 europæiske Stater. Kongen var, omendskiøndt man
 saae nogle Fordringer, der mere angik Folkets Stolt-
 hed og Selvstændighed, end dets Velvære, uopfyldte,
 dog elsket, og i det Hele føelte man sig lykkelig og
 tilfreds. Jeg kan ikke udførligt behandle de skjønne
 Dage, som vi tilbragte her; de hengik hurtigt og
 muntert. De Studerende hilste mig med et Fakkeltog.
 Venstreb og Kjærlighed omgav mig; kun een
 smertelig Jølelse kastede en Skygge over denne be-
 hagelige Tid. En af mine trofasteste Ungdomsven-
 ner, Norges Statholder, Grev Bedel-Zarlsberg kom
 til Berlin; det var Dagen førend min Afreise. Væ-
 relserne vare opfyldte med den for Reisen bestemte

Bagage, da den gamle Herre med Fodder, der vare
 opbulmede af Gigt, lod sig af Tjenerne føre ind i
 min Bolig. Han var paa en Reise til Wiesbaden
 og haabede meget af dette Bad. Hvor meget den
 Maade, som han viiste sig paa, end satte os i Stræk,
 var dog Alt forglemt, da han havde sat sig paa So-
 phaen; saaledes som han der sad, troede jeg ganske
 at see min Ungdomsven. Den karakterstærke, aande-
 rige, for Norden for bestandigt vigtige Mand, der
 havde gennemlevet en saa stor Tid, ja lebet den,
 traad mig endnu i Møde med ungdommeligt friske
 Træk, med de spryge Vine, der forenede Bestemthed
 med Mildhed, Godhed og Trost. Vi vare alene,
 vi svælgede i Mindet om tidligere Dage; jeg sandt
 mig rig og hævet ved en Ven som denne. Desværre
 erfarede jeg, at jeg ikke vilde træffe hans Gemalinde
 i Christiania; hun var ligeledes reist til et Bad (Loka-
 Brunn) i Sverrig. Jeg har en Tilboielighed, som
 jeg ikke let kan undertrykke; — hvorledes Mennesker,
 som jeg elsker, boe, ere indrettede, maa jeg vide,
 deres Omgivelse maa jeg kjende; saaledes opfordret
 jeg min Ven til at træffe Anstalter til at jeg kunde
 faae hans Slot Jarlsberg, der var blevet bygget og
 fuldført siden jeg sidst var i Norge, at see. Lige

ledes var det mig en, hvorvel smertelig Fornøielse, at gensee Bogsta, hans fortryllende Landsted, nogle Mile fra Christiania, hvor jeg havde tilbragt behagelige Dage hos hans Svigersfader og med hans fortræffelige Gemalinde. Han lovede at opfylde mit Ønske og han har holdt Ord. Vi bleve siddende indtil langt ud paa Natten. Jeg saa ham aldrig siden. Han døde ved Badet den 26de August 1840. Jeg har seet hans Børste af Mittelsen, en Søn af en Bonde i Bærdalen, en Discipel af Thormaldsen og her, ligesom i Sverrig, høit agtet som Billedhugger. Denne Børste er i Berlin støbt i Zink af den her udmærkede Zinkstøber Geis; men om dette let oxyderbare Metal, naar det bliver opstillet paa en fri Pli, vil byde det umilde Klima Trods, er desværre meget at tvivle paa.

Den imponerende Egn ved Krogklevan, som jeg kjendte fra min tidligere Reise, var, da Dr. C. v. Buch beskrev den i de første Aar af dette Aarhundrede, næppe videre bekendt end i Christiania Stift. Nu, da saa mange Reisende besøge Norge, bliver dette Sted beundret af Alle, og er i England almindeligt bekendt; i det nordlige Tydssland bliver det næsten nævnet som de beundrede Parzegnene. Da vi maatte

Kille os fra vore byrebare Benner, og jeg fra mit
 Fædreland, sandsynligviis for sidste Gang, havde et
 Selskab af Frender og Benner besluttet at ledsage
 os derhen. Eggen paa venstre Side af den dristige
 Bjærgkloft, var, siden jeg bereiste den i Aaret 1814,
 bleven mere bekjendt, om end ikke mere tilgængelig.
 Man havde ført Kongen af Sverrig ved hans sidste
 Besøg i Norge til den høieste Spids af Bjærget,
 hvor man nyder en af de meest majestætiske Udsigter.
 For vore Fødder laa den frugtbare Dal Ringerige
 med den store Landsø Tyri Baag, en udvidet Flod,
 som de fleste norske Landsøer. Vel er denne øde
 Dal selv heelt igjennem bjærgtig, men de forholdes
 mæssigt smaa Søe, bemærker man næppe ovenfra;
 man troer at oversee en fuldkommen Flade, fuld af
 yppige Agre, stærkt beboet, med venlige Huse, der
 ligge adspredte. Der hvor Søen igjen bliver snævrere,
 bliver Dalen gjennemstrømmet af en af Norges,
 ja vi kunne sige Europas meest fortryllende, men til-
 lige mægtigste Floder, Drammens Flod, der udmærker
 sig i det indre af Landet ved en Mængde brusende
 Catarakter, ved Modum ved det dristige Vandfald,
 og derpaa iler roligere bort for at udgyde sig i Chri-
 stiania Fjord. Denne yppige Dal er trindt omgivet

af høie, bristige Bjerge, der optaarne sig over hverandre; langt borte seer man det stolte Gausta i Tellemarken! men Veien fra Landeveien og fra det lille Blokhuus til dette fortryllende Sted er yderst besværlig for vore tydske Fruentimmer. Dette Blokhuus er anlagt for de Reisende nær ved Landeveien, hvor den kjæmpemæssige Bjergsvalte styrter sig flust ned i Dalen. Derfra stiger man, mellem fuldkommen vilde Bjerge over magtige, raac Steenmasser, der ligger, som det syntes utilgængelige, væltede ovenpaa hverandre, igjen opad. Allevegne risler der Bække; ofte styrte milde Vandmasser os stummende imøde; ofte stige Bjerge stolt i Veiret; man behøver et Par Timer for at naae Toppen. En Mængde Heste vare drevne sammen for at bringe Selskabet affted; med Fruentimmersadler for Fruentimmerne. Alle betjente sig af Heste, undtagen min Kone, der besluttede at gaae: hun blev beundret af Alle, thi hun satte det igjennem. Omendstjondt nu denne Betjeningen af Bjergget var forbunden med Banstieligheder, der hidtil vare de tydske Damer aldeles ubekjendte, syntes den dem dog tillokkende. Den fremmede, gribende Bjergnatur, den vilde Omegn, Alpevegetationen i sin hidindtil fuldkommen ubekjendte Form, hist og her et

Vist gjennem Træerne til den frugtbare Dal og de
 stærne graae Bjerge, de ridende Herrer og Damer,
 forbiisende Rejsende, der viiste sig høit over os, som
 kom bag efter, Hestene, der hist snublede, her flast-
 trede mofommeligt op, frembød Scener, som de tyde-
 ste Damer kun kjendte af Læsning, medens de sadde
 i deres magelige Sophaer, af de Rejsendes Fortæl-
 linger eller af digteriske Beskrivelser, og vel albrin
 havde ventet at lære at kjende paa en anden Maade.

Paa Spidsen tåt ved en Afgrund, satte vi os
 ned; her tilbragte vi en lang Tid. Det Overraskende
 ved den maiesfærfte Omegn henrev os, den unge Dr.
 Skjøtt, min Pleiesøns Svoger, som jeg allerede ved
 hans tidligere Ophold i Berlin havde faaet meget
 kjær, blæste paa Baldhorn, hvilket i denne Omg-
 velse gjorde et mægtigt Indtryk. Paa Besværlighe-
 derne ved Tilbagereisen tænkte Ingen, omendstjondt
 de vare mere betænelige, end ved Opftigningen.
 Dog ankom vi alle, vel udmattede, men i god Be-
 hold, til Blokhuset, og det vilde Bjerg laa som en
 dunkel Hemmelighed bag ved os, Qvinder og Mand
 ordnede nu deres Paaflædning, og da vi atter gjen-
 sidigt hilfede hverandre, vare vi ikke lidet forbaufede,
 da vi saae et glimrende Taffel for os. Der blev

frembaaret et Maaltid, der var ligesaa indbydende som om vi sadde i de prægtigste Sale i et fornemt Huus. Skjønne Vine vare i Overflodighed der; den opmuntrende Champagner forøgede Munterheden; Alt var fuldt af Jubel. Dr. Schiott var nu vor Vert. Det er mærkværdigt hvorledes man ved et saadant muntret Maaltid kan stusse sig med Hensyn til den nærforestaaende Skilsmisse. Vi stilles ad. Dr. Chaupé, hans Kone og Pleiedatter, min Brodersøn og hans Kone, og hendes yngre Broder, en ægte Normand, Hakon Krog, besluttede at ledsage os gennem Landet til Sydspidsen af Norge, hvor vi ventede min Frende Hagerup, men desværre og det Dampskib, der skulde stille os ad.

Paa en behagelig Maade erholdt jeg en senere Efterretning fra dette Selskab. Min Ven og Collega Europas berømte Geograph, Ritter, var saa Dage efter min Afreise kommen til Christiania. Da han kom til Krogleven, var det prægtige Maaltid og det glimrende Selskab endnu en Gjenstand for den meest levende Samtale i den hele Omegn. Jeg fremtraad derved iblandt mine Landsmænd paa en udmærket Maade, og i Fortællingen om sin Reise, som han forelæste i det herværende geographiske Selskab troede

han at han maatte berøre denne lille Omstændighed. Jeg fortæller dette kun, fordi der laa en romantisk Hemmelighed skjult derunder. Dr. Schiøtt var en ung Enkemand og levede ganske for sin Kones efterladte Barn. Jeg mærkede vel under Maaltidet at den unge Mand var i en overordentlig Bevægelse. Og da Skilsmisssens Time nu nærmede sig, havde han vidst at tale et Dieblit alene med vor Ven Dr. Chaufepiés fortryllende Pleiedatter, og paa den lidensabeligste Maade erklæret hende sin Kjærlighed. Sirax derpaa fulgte Skilsmisssen. Datteren betroede alt kun til sin elskede Pleiemoder, en Kone, der saa ganske var gjennemtrængt af Kjærlighed og Gødhed, at jeg kun har kjendt saa, der lignede hende. Hun blev meget forstrækket; Bekjendtskabet var saa kort, det fremmede Land og den Frastand, i hvilken Pigen skulde leve, dersom Tilbudet blev antaget, var betænkelig; og dog var den unge Mand saa rebelig og tro, hans Forhold vare saa gunstige, at man ikke vovede et bestemt Afslag. Jeg erfarede intet om denne Sag, men Konerne betroede hinanden den indbyrdes. Saaledes laa der bag ved denne saa kjærlige Ytring af Hengivenhed for os dog en dybere, skjønnere Hemmelighed. Et Aar efter fandt Brylluppet Sted i Hamburg.

Omendskiøndt jeg vil berøre denne sidste betydelige Reise, ved Slutningen af dette allerede alt for vidtloftige Værk, saa kort som muligt, kan jeg dog ikke forbigaae en Begivenhed med Taushed, der virkelig rørte mig. Jeg havde fra Christiania af meldt min Ankomst med et temmelig stærkt Følge i Jarlsberg, hvor Grev Wedel Jarlsbergs gifte ældste Søn boede. Slottet ligger paa Sydspidsen af Landet, færtten til atten Mile borte fra Christiania. Da mit Brev ankom, var Greven netop afreist til Staden, for at besøge en syg Broder, Grevinden sendte ifølge et Brev til Christiania; Greven forlod i Diebliffet Staden, og var netop, da vi ankom, vendt tilbage fra sin Reise. Med ægte norsk Gjæstfrihed bleve vi alle modtagne her, og jeg tilstaaer, at jeg meget beklagede Kortheden af vort Ophold, da vi den følgende Morgen tidligt igien maatte forlade Jarlsberg.

I Frederichsværn, hvor min Frende, der først havde hilset os i Norge, ventede paa os, tilbragte vi et Par meget glade Timer, hvorpaa da den tunge Skilsmisse fulgte. To af Hagerups Søstre havde gjort en lang Reise for at kunne hilse paa os. De ankom desværre først i det Dieblif, da vi forlode Huset for at bestige Dampskibet. Dette den nyere Tids til den

raa Mechanisme ovoffrede Liv fremstiller dog paa en skjærende Maade Forhold, der i alle Retninger, endog i de betydelstgste, træde bestandigt mere bestemt og truende frem.

Tjorten Dage vare næppe hængaaede, og vi vare, efter at vi allerede i Gothenborg havde stilt os fra den os saa kjære Familie Chaufepié, igjen i Kjöbenhavn, hvor rigtigt nok alt havde forandret sig. Der var det nu ganske stille. Det kongelige Par havde forladt Residentsen for efter Kroningen at gjøre en Reise igjennem Landet. Jeg havde erholdt den naadige Opfordring at oppebie deres Ankomst i Altona. Vi henlevede endnu nogle glade Dage med Frendre og Venner i Kjöbenhavn.

Ledsagede af Thorvaldsen bleve vi nu hensatte i en idyllist Egn, i hvilken der var helliget Kunsten en stille Bolig, paa Baron Stampes Gods, hvor et vigtigt Moment af Kunstnerens sidste Livsaar paa en behagelig Maade aabnede sig for os. Der blev det mig nu ogsaa forundt at tilbringe nogle rolige Dage i en elskværdig Familie, med mine Venner, Dehlenschläger, Grundtvig og den mig saa kjære Sibbern.

Da vi vare komne tilbage fra Nyso, reiste vi

til Helsingør, min Barndoms Opholdssted. Vi bleve kun een Dag der, uden at besøge noget Menneſte. Mine Forældres Huus, der for tredſindstyve Aar ſiden optog mig ſom Barn, var ikke mere; det var blevet forandret til et moderne Sted! Mig var det behageligt at henleve diſſe Timer, der vare helligede de forunderligſte Erindringer, i ſtille Familieeensomhed.

Vi ilede nu, uden at opholde os, igjennem Kiøbenhavn, til Roekſilde, hvor Stænderne havde forſamlet ſig, og hvor vi ogsaa traf Baroneſſe Stampe og Thorvaldsen.

Den, der endnu erindrer ſig min Drengaalder i Roekſilde, veed hvor lykkelig den Tid var, ſom jeg tilbragte der fra 1785—1787. Den indeholdt virkelig min Udviklings allerede kjendelige Kiim. Nu beſøgte jeg igjen diſſe Steder, den Gæſtigvergaard, i hvilken vi ſiege af, havde endnu, ſom for 15 Aar ſiden, det bedſte Rygte, bar endnu den gamle, i hele Landet bekjendte Bertinde Madame Roſteds Navn ja, den gamle, ſimple Form var næppe forandret. Jeg beboede med min Familie de Stuer, der allerede vare mig bekjendte ſom Barn. Min gamle Ven Biſkop Mynſter fandt jeg ſom Medlem af Stænderforſamlingen; Præſed var kongelig Commiſſarius,

Danmarks bekjendte Naturforster, Professor Schouw var Præsident. Den høitidelige Naade, paa hvilken man modtog den store, beundrede Kunstner, skulde ogsaa blive overført paa mig.

Morgenens efter vor Ankomst blev den gamle, nu igjen i gammeldags Smag restaurerede Domkirke aabnet for os. En mæsterlig Orgelspiller lod sig høre. Jeg saae nu ved Siden af Thorvaldsen, høist sandsynligt for sidste Gang i mit Liv, de kongelige Gravsteder med deres Marmormonumenter, og tillige det Sted, hvor det herlige Arbejde af den bedagtede Kunstner, Christian den Fjerdes Statue, skulde beholde sin Plads. Jeg havde levet i flere Uger hver Dag omgivet af den nyere Kunsts største Mæsterstykker, og blev forstræffet, da jeg bemærkede den store Afstand mellem disse og Kirkens ældre Billedværker, og den Omgivelse, i hvilken et af de sidste af min Vens beundringsværdige Arbejder skulde henfattes.

Stænderne havde foranskaffet et festligt Maaltid, i hvilket Fruentimmer undtagelsesviis ogsaa tog Deel. Ved Siden af Thorvaldsen blev ogsaa jeg hilset.

Den høist behagelige, frugtbare, fugtige, paa Ailder og Skove saa rige Egn, der næsten vilde, høist

og her sumpig, skulde de sidste Spor af en mægtig
 Residentsstads Ruiner under et yppigt vegetativt
 Dække — denne Egn, i hvilken mit drømmeriske Na-
 turliv vaagnede vildt og yppigt, ligesom Vegetationen,
 i et inderligt Forbund med denne, skulde igjen op-
 tage mig under ganske andre Forhold, der dog ogsaa
 forekom mig høist betydningsfulde. Eggen havde for-
 vandlet sig til en venlig Park; bekvemme Gange
 gjennemførte den i alle Retninger. De Kilder, der
 for mere end et halvt Aarhundrede siden forsvandt i
 Sumpene, og ikke sjældent gjorde Eggen utilgængelig
 paa enkelte Strækninger, rislede nu venlige og klare
 ved Siden af de tørre Beie, mellem tætte Buske, om-
 givne af høie Træer! Venligt aabnede sig hist og
 her den nye Udsigt til den frugtbare, behagelige, med
 Landsbyer besaaede Omegn, og til Havbugtens klare
 blaae Bølge. Dette Syn overvældede mig. Eggen
 var mig en Deel af min indre Tilværelse. Ligesom
 en raa Natur aagrede Alt her, ethvert Kiim af det
 indre phantastiske Liv yppigt, rigt, men ogsaa origi-
 nalt, som det friskt og umiddelbart udvældede af en
 sund Natur. Denne en eiendommelig, menneskelig
 Tilværelses eensomme, skulde, utilgængelige Region
 skulde ogsaa vedblive ordnet, forstaaelig i sin oprin-

delige Friskhed, men opluftet i sig og for Verden. Der overfaldt mig en trykkende Angst, da jeg anstillede denne Betragtning. Ved Siden af mig gik endnu bestandigt i stolt Rolighed den Mand, der havde løst en bestemt Opgave paa den ædleste Maade, hvis Bærter vare blivende Mindesmærker for Verden, anerkjendte af den hele Tid. Det var ikke mueligt at blive ledsaget af en strengere Kræver.

Klosterets Abbedisse, Grevinde Lüttichau havde den Fortjeneste at have vundet denne herlige Egn for Staden. Kun saa Stæder have en Eignende. Denne Dame var en Søster til Grev v. Lüttichau, med hvem jeg under mit Ophold i Breslau havde levet i et venstabeligt Forhold, og som jeg allerede før har nævnet.

Tiden til Skilsmisken nærmede sig; Kongens, Folkets og Landets store offentlige Forhold, der vare traadte i en saa nær venstabelig, ja jeg tør sige saa fortrolig Forbindelse med mit snævrere venstabelige, med mit eiendommelig indre Liv, med mine dyrebareste Grindringer, afsluttede sig bag mig, og da vi Tre paa den sædvanlige Maade, ligesom paa de tydste Chausseer, omgivne af venlige Egne, rullede afsted, var jeg selsomt tilmode. Som et Fragment

af det store fædrelandste Epos, forekom det behagelige Soro mig; der knyttede sig forunderlige, tidligere ikke opfyldte Ønsker til dette Opholdssted. Jeg har her dyrebare Benner, Hauch og Ingemann, som Digter ogsaa bekendt i Tydskland, og Hjorth, den agtede Philosoph, min elskede Ven.

Hurtigt gik nu Reisen videre til vore Slægtninger, over det store Bælt til Byen, igiennem Eane, der høre til de meest behagelige. Jeg besøgte en af mine ældste Benner, Laub i Frørup, som i min Ungdom havde havt en stor Indflydelse paa mig. Han var Præst der i Byen, nu min Slægtning, thi min Søstersøn Zeuthen havde ægtet hans Datter. Hos ham levede hans ærværdige Søster, der udmærkede sig ved Aand og Dannelse.

Ogsaa hos min halvsserdesindstyveaarige Svoger og hans Kone, min Søster, tilbragte vi nogle herlige Dage, og jeg kan ikke undlade kortelig at omtale en Høitidelighed, der kan tjene til at betegne det skønne Familieliv i sin lange Varighed og Lykke. To Døtre bleve viet paa samme Dag. Nu i Sommeren 1844 blev begges Solvbrøllup høitideligholdt i Forældrenes Huus, Familien forsamlede sig der; sytten Børn og Bornebørn omringede det gamle, patriarchalske Egtepar.

Vi ankom netop til rette Tid til Hamborg da det kongelige Par skulde høitideligt modtages. Det var Hamborgerne magtpaaliggende at vinde Kongen af Danmark. Han blev modtaget af sine rige Uddersaatter i Altona, de Herrer Conferentsraader, Bauer og Donner, og af den hamborgske Senator og Eier af Flettbeck, Hr. Jenisch, med stor Pragt; Han blev ogsaa festligt modtaget i Hamborg, hvor min gamle Ven Siveling, som jeg til min Glæde traf i Kjøbenhavn, som Gesandt fra Staden Hamburg, havde foranstaltet det kongelige Pares Modtagelse. Siveling, der nøie kjendte de Forhold, under hvilke jeg havde opholdt mig i Kjøbenhavn, fandt Leilighed til at betragte sin Ven, der besøgte ham i Hamburg, som aldeles hørende til det kongelige Følge. Nu bleve vi igjen trukne ind i Høflivet, vi erholdt paa ny Beviser paa den kongelige Raade. Syndikus Siveling gav Kongen en sundrig Fæst i sit Huus, ved hvilken foruden Senatorerne, ogsaa de Lærde og Kunstnerne der i Staden, indsendt sig. Han selv holdt en Tale til de fremmede Herrer, som jeg vover at stille ved Siden af de Bedste, som jeg har hørt af det Slags.

Dronningen gav her Beviser paa sin religiøse

velgjørende Tænkemaade; — min Kone og Datter turde ledsage hende, naar hun i Altona og Hamburg med megen Interessé besaae de velgjørende Anstalter, især bleve to os venstabeligtfindede Personligheder til vor store Glæde ærede ved denne kongelige Interessé. Det var Directeuren Hr. Wichern og Frøken Amalie Siveling, hvilke begge formedelt deres oprigtige kristelige Tænkemaade, deres Opoffrelse af deres hele Tilværelse, og den beundringsværdige praktiske Dygtighed, hvorved de endog afstvinge andres ledetænkende Erkjendelse og beherske dem, høre til de meest udmærkede Personligheder, som jeg i mit lange Liv har havt den Lykke at lære at kjende. Amalie Siveling tilbragte mange Aftener hos os i vor Gæstgivergaard lige til Midnat, og hun var os dobbelt dyrebare, som Søster til en af mine meest elskede Venner, Siveling i London, der har vidst at vedligeholde sin tydste Tænkemaade reen i et fremmed Land og oftere tilligemed sin elskværdige Kone glæde mig med sit Besøg baade i Breslau og Berlin.

Da vi nu paa Grændsen skiltes fra det os bevaagne kongelige Par, saavelsom fra vore Venner, bleve vi grebne af en dyb Bemød; vi erkjendte, at en betydelig Epoche i vort Liv nu var afsluttet.

Nu skulde vi opleve noget meget glædeligt paa denne Reise, der var saa viunderligt rig. En Søster til min Svigermoder havde været gift i Lüneburg og var død for mange Aar siden. Denne Green af vor Familie i Hannover havde ved Livsforhold længe været adskilt fra den Preussiske. Nu erholdt jeg i Hamburg et Brev fra en Slægtning, Nolte, der levede i Lüneburg, som en anseet Jurist. Han ønskede at see os hos sig. Vi meldede vor Ankomst og troede at indtræffe til Middagstid, men de stelte Beie over Heden opholdt os; Aftenen fandt os endnu paa Landeveien. Utaalmodige bleve vi af de ubemærkede Heste slæbte afsted i fuldkomment Mørke. Da vi naaede Lüneburg, maatte vi i de mørke, fremmede Gader spørge efter vor Freneds Bolig, og da vi nærmede os til den, saa vi en stor Trængsel af Menneſker. „Her er der steet en Ulykke!“ sagde min Datter! ængstligt. Jeg formodede en Ildbrand forbi en stærk Dplysning paa Gaden faldt mig i Øinene. Langsomt og med Nøie kjørte vi videre og opdagede en stor Have, der ved et Gitter var adskilt fra Gaden og festligt smykket med en Mængde brogede Lampen. Vognen holdt stille; vor Slægtning modtog os, og vi bleve førte ind i Haven, der vrimlede af Gjæster. Allerede til Middag havde Selskabet ventet os.

Paa en saa glimrende Maade bleve vi modtagne af vor Frende. En Broder til vor venlige Bert, Præst i det fordum historiskt mærkværdige Bardewyß forsamlende Dagen derpaa Slægtninger og Benner til et festligt Maaltid, og den tredie Dag vare vi hos den yngste Broder, der ligeledes var Præst og Forstander for et betydeligt Opdragelsesinstitut. I denne Selskabelighedens Tummel henlevede vi nogle Dage, hvis Festlighed blev forherliget ved lærerige Samtaler med velunderrettede Mænd, ved Fruentimernes selskabelige Ynde, ved Betragtningen af den historiskt vigtige Stads Märkværdigheder, men meest ved vore Slægtningers Venstab og Kjærlighed.

Nu først efter at vi havde forladt Lüneburg, fandt vi os igjen som sædvanlige Reisende, der i Forbigaaende hilse paa Slægtninger og Benner, saa som min Svoger, Præsident von Stelzer i Halberstadt, mine Benner i Halle og tilsidst Tiedt i Dresden.

Berlin.

Jeg kom tilbage til Berlin, og ogsaa her var der lutter Jubel. Faa Dage efter min Tilbagekomst

skulde Kongens Indtog i hans Hovedstad finde Sted.
 For næsten fyrgetyve Aar siden traad Preussen mig
 imøde som en krigerist Stat, og den militaire Ret-
 ning, som den havde taget, voldte mig Smerte. Det
 var den aandige Magt, der loffede mig til dette Land;
 af denne ventede jeg saa Meget, saa store Ting; men
 endnu havde den ikke her fundet nogen jordist Jord-
 bund, intet Slags national Betydning. Kunstnerne
 bleve repræsenterede af Uniformerne; Poesien over-
 vedes af Trommerne og den orientalske Tid, i hvil-
 ken den aandige Frihed endnu følte Stokken, laa alt
 for nær. Fremtiden, som Bagtparaden skulde sætte
 i en aandig Bevægelse, var allerede der; det lod
 som om alt skulde gaae til Grunde,, ja, som om det
 allerede var gaaet til Grunde; men den haarde Tug-
 telses blodige Saar havde ikke dræbt Folket, men
 snarere inderligt rystet det og givet det ny Kraft.
 Da Borgeren blev Kriger, fandt Aanden Baaben og
 med disse en Jordbund; den maatte først, om og
 ubestemt og gestaltløs, blive hjemme i Landet. Stok-
 ken forsvandt; den hæderlige Borger var allerede i
 sit Indre bevæbnet førend han traad i Geleddet. Han
 fortrængte elendige, leiende Soldater; det begyndte at
 ansees for en Ære at være Kriger, og istedetfor den

blotte Politik traad den levende Folkeand. Da saae jeg hvorledes Folket midt under Undertrykkelsen samlede sig, hvorledes det flokkedes om den elskede Hersker. Jeg turde træde midt ind i dette nylig opvaagne Liv, dele dets Sorger, dets Triumph. Da erholdt selv hin militaire Tugt, der før stødte mig tilbage som en uvæsentlig Form, sin Betydning.

Da var det, som om Historiens største, dybeste Hemmelighed, Enheden af den selvstændige Frihed og Hengivenhed, af Trost og Lydighed, traad mig imøde. Til denne Enhed hengav jeg mig; den ledede alle mine Tanker, og naar jeg mangen Gang, — jeg vil ikke negte det — siddende for Friheden, naar de Store syntes at sammensværge sig imod den, for kun at redde Lydighed, saa var min Angst ikke ringere, naar denne begyndte at blive usikker og syntes at svinde. Det var mig klart, at der gaves et bindende Led, der adlød med Frihed, og ved Lydighed blev frit, det var Trostaben, der samlede det Mangfoldige til Enhed, i det man tillidsfuldt underkastede sig Fyrsten og trak ham som Folkets inderste Livsprincip midt ind i det, i det han ganske hengav sig til det. Trostaben er den samme i den ringeste tilskyndende Tjener, som i Fyrsten selv; hvad den alt-

omfattende Kjærlighed er for den hele Slægt, det er den hellige Trostfab for et Folk; hvor denne ikke er, hvor den ikke lever, der hersker Uro, evig Modstrid og Usikkerhed, Barbari og Anarki; selv hvor det Største og Dristigste synes tilstjæmpet uden den, bliver det naar det begynder at danne sig, igien usikkert og svæver vakkende frem og tilbage i en evigt afværlende Form. Mere end et halvt Aarhundrede har rykket os denne sørgelige Lære nærmere.

Der gives kun et Borgerstab, hvor alle ydre, enkelte Interesser finde deres Betydning i en høiere organisert Eenhed, der ikke lader sig tænke anderledes end ved gjensidig Hengivenhed. Hvor Trostfaben træder frem i sin Sandhed, der taber den blot ydre Forpligtelse alt sit Værd. Hiin er det organisert Forenende i Venstabs, i den evige Kjærlighed, i Staten. Hjertet behøver ikke at sværge Hjernen Trostfab, thi de tilhøre hinanden gjensidigt og oprindeligt. Alle store og dybe Aander have sagt dette, paa alle skønne og lykkelige Tider, naar det var dem forundt at lade sig høre; ja, det var til enhver Tid det Høieste og Dybeste, som Historien formaaede at forkynde os; vel i en bestandigt mere levende Form, bestandigt dybere omfattende Livet, skal det forkyndes os, skal

det aabenbare Tilværelsen i dens evige Eenhed med Aanden, men noget Høiere end dette formaaer ingen Fremtid at udtale; det er Frelsens Aabenbarelse, det er Guds, der elskede Verden saa at han hengav sin eenbaarne Søn for den.

Binduerne ud til de Gader, som Kongen skulde drage igjennem, bleve leiede for store Summer. To Familier havde forenet sig; vi indtog et Bindue; jeg saa hvoreledes hele Berlins Folkemængde strømmede sammen; de saa Bevæbnede, der lode sig see, vare kun der for at forebygge Ulykker, for at beskytte Folket, hvor Faren truede, imod sig selv. Mig var dette Syn vistnok betydningsfuldt. Det var den samme Fyrste, der, da jeg for tyve Aar siden først havde den Lykke, at træde ham nærmere, viiste alt Politit tilbage, medens Folket trængte ind paa ham fra alle Sider. Saaledes har jeg lært at kjende ham, saaledes er han forbleven. Hvor han lever midt iblandt sit Folk, der lever den gjensidige Tillid tillige; han tvivler aldrig paa den. — Han kjender godt Forholdene, saaledes som de forvirrende udvikle sig omkring ham; men Forvirringen udspringer efter

hans Overbeviisning kun af Misforstaaelser. Man maa gienfidiigt forstaae hinanden, ikke med Forbittrelse og Boldsomhed forege Forvirringen. Jeg tør forkynde det, thi jeg har oplevet det. En trofast Omgivelse har havt Moie med at overbevise ham at man, ligesom den Tid i Trængselen, maa beskytte Folket mod det selv. Og mig var det, som om de Krigere, som jeg for fyrgetyve Aar siden først hilsebe ved de store Revuer, som den preussiske Stats største Symbol, nu traad frem af de sig frit bevægende Borgeres Midte til egen Beskyttelse. Midt imellem disse Borgere vilste nu det berlige Kongepar sig, hvis ægteskabelige Forhold er et Mønster for det hele Land. Der gives intet historiskt Driftigt, hvad de ikke forstaae ved ham, intet naturligt Elfsværdigt, som ikke bliver det aabenbart ved hende. Vi saae det høie Par, omgivet af et frit Borgerstab. Hvad er her — spurgte jeg mig selv, — det Bydende? Hvem er Anfører for disse Compagnier? Hvori ligger det Behagelige ved de afverlende Former, der finde Behag i den brogede Mangfoldighed, og har fortrængt Uniformens fivse Censformighed? Hvem er den Commanderende ved denne Parade? Fyrsten, han og hans høie Gemalinde have tillidsfuldt hengivet sig til Folket, og

hvem vil pove at forestille Hersteren ved Siden af ham? Gives der noget andet, der kan nævnes, end den gensidige Hengivenhed, den indbyrdes Tillid, det Hjerte, der slaaer i sunde Pulser, fordi det har fundet sit eget Livsprincip i den ordnende, organiserende Djerne.

Det er bekjendt og vil ikke blive forglemt i Historien, hvilken betydelig og rig Epoche der traad frem med Aaret 1840; rig ikke saavel paa Begivenheder, som paa Antydningen af en meget vigtig Fremtid. I de lange Fredsaar var den levende Rationalitet, der udtrykker sig i en mægtig Tænkemaade, bleven trængt tilbage, og en forstyrrende, abstract Kosmopolitisme, der fandt Behag i nye Statsfabninger af doctrinair Art, var traadt i Stedet for den. En faretruende Krixis, just af denne den levende Historie udmattende og slappende Retning, traad frem i Frankrig med Julirevolutionen; ikke uden et ulykkelig Dynasties Brøde, der endnu ikke havde lært af en trediveaarig Erfaring at forstaae den Tid, som det var bestemt til at beherske. Alle Rim til et doctrinairt saa kaldet constitutionelt Anarki, som slumrede i Tydskland, rørte sig truende; et Foster af alsidige Bidsfarelser, alsidig Brøde. Femten Aar vare hen-

Hvad jeg oplevede. X.

gaæde, siden den store Kamp ganske var udfjæmpet.
 Den, der hang oprigtigt ved Tydsland, havde haabet
 at det, efter en saa dyb Rystelse, vilde sammenfatte
 sig i sig selv, det er, i sin eiendommelige, historiske
 Udvikling; at det vilde begribe, at det havde en egen
 dyb Opgave at løse og ikke en Fremmed. Men netop
 som jeg ventede, at det Tydsland, der begreb sin
 Fortid, der fra min tidligste Ungdom havde truffet
 mig til sig, for hvilket jeg havde levet, tænkt, stridt,
 igjen skulde leve op, saae jeg med dyb Kummer, hvor
 ledes det ikke vendte sig til den indholdsrige Fortid
 og til den gjensidige Tillids og den religiøse Kjærligheds
 faste Kim, men meget mere til Tidens vakkende
 Meninger og et fjendtligt Folks tomme Billed-
 farelser, der nu stræbte at undertrykke os med sine
 Meninger. Ei Alar hengit i denne Aetse vorende
 Frygt. Alt hvad der, ved den herskende Tone i Li-
 teraturen og understøttende denne, slumrede truende i
 vore Gemytter, rørte sig bestandigt mere og mere;
 mit hele Haab hvilede paa det, som jeg ventede af
 en Tyrst, som det var mig forundt at træde nær
 mere. Jeg indsaae, at den rette Krig imod Frank-
 rig, den — ved hvilken det skulde overvindes i sit
 Indre, for at Tydsland i frist Eiendommelighed ind-

vortes kunde høre sig af en Fortid, ikke blot udvortes af Tidens flyvende Tanker, og indtage den Stil-
 ling, som Fæstlandets ledende Princip, der tilkommer
 det — var knyttet til den fyrstelige Personlighed, som
 jeg havde svoret Trostøb. Tydskland er — det var
 min ved et langt Liv dybt grundede Overbeviisning
 — kaldet til at befrie alle Fæstlandets cultiverede Folk,
 ikke derved, at det søger at paanode fremmede Folk
 sin Eiendommelighed, men meget mere derved, at det
 henviser ethvert Folk til sig selv og sin egen Historie.
 Kun saaledes kunde en dybere Forstaaelse blive mu-
 lig, og Folkene kunne, vorende op til egen Personlighed,
 begynde den gjensidige Samtale, der vil løse Tidens
 Misforstaaelser og rente paa at alle Tidens dybere
 Aander nærme sig. Saaledes som Tydskland i Eu-
 ropa, saaledes traad i Tydskland Preussen mig imøde,
 som det Land, der skulde fremtræde som det befriende
 Middelpunkt. I denne Stats hele Historie hvilede
 alle Rimene til en ny Udvikling. Den store Kurfyrste,
 der ret egentligt grundede det preussiske Monarki, var
 kaldet til at oplive det; han blev den tydske Tænke-
 maade tro, da hiin betydelige chaotiske Blanding af
 en Folkemasses Anarki, Hoffets Absolutisme, Bantro
 og forfølgende barbariske Fanatisme, bedrageriske Di-

plomatisk, og understøttet af den forstyrrende Baabendaad, havde sig i Paris, bedøvede det hele Fastland, naaede ved Fronden sit gjærende Middelpunkt, og vaskende mellem Anarki og Despotisme, først aabnede den giftige Blomst med Ludvig den Fjortendes Epoche, derpaa i en mere dybt rystende Form ved Revolutionen og Napoleon. Det var den Epoche, der isfledetfor en Pave skulde sætte en kristelig Kalif, for at man kunde indsee, at et intetfigende Misfoster af Historien dog blot kunde, ved en dybere, under Sandfælsigheden liggende Grund, erholde en forbliggaaende Glands. Denne Absolutisme, der satte Paris isfledetfor det i sig selv sammensjunkne Rom, frembragte Revolutionen og med den sin egen Undergang. Men det indre, bedøvende Herredømme, der hvilede i den oplosende Gjæring, havde frembragt en pestagtig Sygdom over det hele Fastland; Religionen, den sædelige Tankemaade, Sproget var smittet, og denne Pest hersker endnu i Europa. Frankrig skal overvindes ikke blot udbortes, men ogsaa indbortes. Kun naar vi ere helbrede, vil det Tydskland opstaae, som jeg har helliget mig til, og det, som Schelling var mig i min Ungdom i videnskabelig Henseende, det blev i historisk Henseende den fyrste

lige Person mig, til hvem jeg sluttede mig i min Al-
derdom. Han besteg Thronen; opdraget i Leiren,
maatte han endnu som Barn flygte med sin Fader
til Rigets yderste Grændser; han oplevede i sin tid-
lige Ungdom den store, seierrige Kamp midt iblandt
de Kæmpende; hans hele Liv som Barn og hans
Ungdomsaar have lært ham hvorledes den meest red-
ningsløse Stilling indeslutter en Forjættelse, naar
den fastholder en guddommelig Ret. Han traad nu
frem. Hvorledes han viiste sig offentligt i Kongeri-
gets gamle Hovedstad, hvorledes han steg frem af
den opvaagnede borgerlige Bevidsthed for at beherske
Preussen, som hans eget, ham af Gud anviste Rige,
er endnu Alle i friskt Minde. Netop i denne Tid
viiste der sig politiske Forhold, der truede os med
den vigtigste Kamp, som vi endnu have at bestaae.
Hvem var det, der den Tid forenede den tydske, na-
tionale Bevidsthed i et indre, mægtigt Middepunkt,
saa at den blev lydelig, og igjen fandt det længe
savnede Sprog? Det var ham. Hvilken betydelig
Stilling Preussen den Tid indtog, er Enhver be-
kendt.

Bed Rhinen hvilede et gammelt Mindesmærke
om tydske Størhed, i sit Glæde det meest kolossalste

og tillige det kunstigste, som Slægtens hele Historie nogenfinde saae. Da Tydskland begyndte at anerkjende sin egentlige, historiske Betydning, bleve Hænderne lamme, den kunstrige Aand forstummede, og ufuldendat ligger det store Værk. Men det har udtælt sin dristige Tiden beherskende Mening for alle Tider. Vi skulle optage Bygningen og fornye den, ikke saaledes som den standsede, da Tiden lammede Hænderne, men i en frisk, fornyet Aand. Hvad der vil opfriske et sygt Legeme, maa selv være levende, det skal ikke blot hengive sig passivt, det skal opklare den gamle, i sig selv syge Tid over sig selv, for at den kan opstaae paa ny. Det, der virkelig oplever en ny Tid, er blot konservativt, i det det tillige er progressivt.

Her nu ved denne Bygning, som ved det uforgængelige Symbol for hele Tydskland, traad Tydskten frem; han blev ikke blot fornummet af de mange Tusinde, der henrykte hørte paa hans Ord; hvad der af historisk tydelig Grindring slumrede dybt, henfjunktet i fuldkommen Bevidstløshed, hvad der, bedøvet af Dagens ufskellige Begreber, hvilede i det tydske Folks Millioner Gemytter, hørte hans Opfordring. Siden Korstogenes Tid var ingen lignende Stemme,

der sit Historien til at være hørt og paa det samme Sted. Forvænnet, fordi jeg havde den Lykke, saa uventet at opleve saa meget Stort, begræd jeg min Graværelse, ligesom min Graværelse fra Belle-Alliance.

Talen forstummede, Gemytternes store Begeistring med den. Alt skjulte sig i den forvirrende Nutids Skyer. Men vi vide, at Dagen er nær, og de mørke, for-
dunklende Skyer vilbøde os ikke.

Slutning.

At vor Tid i alle sine mangfoldige Retninger mere maa kaldes en gjærende, provisorisk, en, der mere hentyder paa den Fremtid, der vil danne sig, end paa en i sig hvilende, afsluttet, blivende Dannelse, er en Anskuelse, der saa almindeligt har uddannet sig, at den kan betragtes som den herskende. Ved den bliver den Utilfredse, ligesom den, der i rolig Tillid arbejder for Fremtiden, sat i Virksomhed, og om en saadan Anskuelse end til alle Tider var tilstede i det jordiske Liv, saa fremtrænger den sig dog især i vore Dage, da tidligere Tider, indtil de meest dunkle, altid blive tydeligere og, efterat de ere hen-

rundne, staae op igjen, for at finde en Forstaaelse, som de i deres jordiske Tilværelse ikke vidste at finde. En Betragtning vil jeg, gaaende ud fra denne Grundsatning, anstille. Den skal i det, som jeg har oplevet, fremstille min Fremtid, saaledes som den kommer mig haabesfuld imøde, og, uden at fornegte Subjectivitetsens Præg, søge at afløre det som noget Fortlevende, Ordnende, afløre det Fremstridende i vore Dage, forsaavidt det indeholder noget Udbødeligt, rykke den nærværende Tid sin sande Fremtid nærmere, stille det tilfløede Ikkefærdige ligeoverfor det, som man, afluttende det med overilet Hastværk, vil fortsætte som noget Færdigt.

Det, der paa en saadan Maade kommer os imøde, gaaer ikke ud fra en Enkelt; det viser sig som hele Slægters Bevægelse og derved som en Handling af den ledende, elskende Gud. Det giver Tidens Virksomhed i de største, som i de mindste Kredse, dens egentligste Betydning. Det, som vi kalde Velsignelse, erholder sin saliggjørende Kraft ved en Betragtning af dette Slags. Og dersom den Bøn sommer sig for Oldingen, der nærmer sig til Graven, og ikke fordølgel sin nærførestaaende Død, at Gud vil styrke og velsigne det som han saa oprigtigt,

efter hans Billie, tragter efter til Slægtens Frem-
 strid, saa vil man forstaae og undskyldes, naar jeg
 bortvender mig fra Alt, hvad der sætter os i urolig
 Bevægelse, og henvender mig til en heldbringende
 Fremtids ubødelige Rum.

Den dygtige Daad passer for den kraftfulde
 Alder, og ikke for enhver i min Alder vilde en Be-
 slutning, som min, være at retfærdiggjøre; nemlig
 ikke for den, der er kaldet til paa en bestemt Maade
 at fuldende en betydelig ydre Gjerning i Nutiden.
 Og saa jeg har, saaledes som alle mine Verker ligge
 usærbige for mig, endnu meget at aflægge Regnskab
 for, og beder Gud, at han vil unde mig Tid og
 Kræfter, for at det kan lykkes mig, om og paa en
 usuldskommen Maade. Den, til hvem Gud paa det
 snæverste har sluttet mit Haab om en større Fremtid,
 min Konge, som jeg har Tillid til, maa ganske være
 virksom for Nutiden. Men hvad jeg søgte i den
 nærværende Tid hentydede fra først af betragtede
 paa en Fremtid og vendte sig til denne. Jeg søgte
 Tydsland; jeg fandt det haabløst givet til Priis for
 den meest truende Undergang og levede med al min
 nærværende Tids Kraft for dets Fremtid. Jeg seer
 det nu i Tidens Forvirring, uendeligt grebet af

denne og dog bestemt til at tilkæmpe sig en stor Fremtid. Jeg saae hvorledes i tidligere Tider de ydre Forhold, der truede Tydskland med Undergang, og ligeledes greb mit lille Fædreland, og syntes at føre det dets Forskyrrelse imøde, nu igjen rev det paa en betænkkelig Maade ind i de forvirrende Meningers Kamp. Her som der knyttede mine Forhaabninger sig til fyrstelige Personers Tænkemaade.

Det, som derfor skal beskæftige os her, er den opvaagne Aand, der hæver sig til historisk Tænkemaade, og uden at man kan sige, at den erholdt sin Magt ved nogen Person, slog Rodder i Historien og afskiller vor Tid fra en Forvunden.

Jeg begynder med det, som, endskjøndt det kun griber særegne, om man saaledes vil kalde dem, snævrere Forhold, dog har en høiere glædelig Betydning. At Christendommen tilintetgjorde Alderdommens Slaveri, bliver almindeligt tilskaaet, og dog fremstod det igjen og det i den frygteligste Skikkelse, ligesom Religionsforfølgelsen ofte det grusomste Dab af Hæderlighedens Kilde.

Vor Tid er det først lykkedes, at indføre Slavehandelen for bestandigt som en Forbrydelse i Historiens Codex. Jeg nævner denne Historiens Bevægelse først.

fordi den efter Tiden var den første, der traad frem, grundet paa et reent sædeligt Moment, fordi den omfattede den hele Masse af Culturen i Modsætning til de Folk, som nu, for at bruge et Udtryk af de Gamle, kunne kalde den barbariske Menneksemasse; fordi den først begyndte at optage den hele Slægt i samme Guds alt forløsende Historie, men dernæst ogsaa fordi den lod en bedre historisk Tænkemaades første Morgenrøde gaae klart op i mit Fædreland. Og jeg tilstaaer, at jeg med en særegen Glæde hørte blin Ytring af den forstandige, befindige, formedelst sin Tænkemaade høit agtede, saavelsom ved sin Stjæbne beundringsværdige Robert Peel, da han i en stjern Tale, der blev holdt i et betydeligt Moment, gjorde opmærksom paa en lille Stats lovgivende Erklærings sædeligt historisk Magt, der ved sit sædelige Indhold, saaledes som det blev udtalt, erholdt en bydende Magt over alle Stater! Slavehandelen er desværre ikke undertrykket; desværre har den taget til i Grusomhed og Afstyrelighed, men uangreben er den Codex, der fra nu af og bestandigt hersker i Historien. Nord- og Sydamerikanere, Spaniere og Portugisere, blive historisk betegnede som Forbrydere, thi den Lov, der dommer og fordommer dem, lader sig, da den engang

er offentlig, aldrig tage tilbage. Engelsenændene gik videre; de alene kunde det; de erklærede alle Slaver for frie. Saaledes er en nye Epoche i Slægtens Forhold begyndt, uden at vi formaae at betegne nogen anden Oprindelse, end Slægtens ved Christendommen fremkaldte indre, sædelige Bevægelse.

Vi træffe paa en anden Epoche, der lover sædeligt at ordne Folkenes Forhold til hverandre, i den indre Forandring af de diplomatiske Grundsætninger, saaledes som de vare herskende i den tidligere Historie, men især bleve mægtige i Tredivaarskrigen. Der ligger vist nok her en national Casuistik meget dybt og den er vanskelig at ubrydde. Og naar Forholdet mellem de cultiverede Folk og Barbarerne bliver bedømt som fordømmelsesværdigt, ja forbryderiskt, saa maa det mellem de cultiverede Folk selv, saaledes som det dannede sig, vise sig endnu strafværdigere. Dog kan man ikke negte, at det, der først yttrede sig ved en hellig Alliances fromme Sindelag, og rigtignok alt for lidet blev frembragt af de da værende nationale Forhold selv, derfor ogsaa altfor meget henviiste paa en svag Personlighed, dog maa betragtes som en, om ogsaa frugtesløs Antydning af en indre tilkommende sædelig Dannelse, der vil bryde sig en

Bane i Historien, og hvis inderste Kitm ikke mere la-
 der sig fortrænge. Spørge vi nu, hvorledes disse
 Stemmer blive lydelige i Historien, hvorved de vandt
 en store Indflydelse, saa kunne vi ingen anden Rilde
 eftervise end den (om ogsaa kun middelbare) kriste-
 lige Religiositet; den er opstaaet uden at vi kunne
 nævne en menneskelig Oprindelse. Vilbeforce ud-
 taelte kun et Sindelag, der allerede var til, uden at
 det var blevet tydeligt. Derimod fremtræde den mo-
 derne Dannelses Retninger, enkelte betragtede, ikke
 med en Sikkerhed, der antyder at de ville bestaae
 og naar de dog erholde en saadan, grunder vort
 tillidsfulde Haab sig ikke paa den Form, i hvilken de
 have viist sig. Alt, hvad der er ordnende i Nuti-
 dens Historie, vil Fred, og det ved Folkenes gjens-
 dige sædelige og rebelige Forhold til hverandre ind-
 byrdes; og dog hvile allevegne de mangfoldigste
 Misforstaaelser. Den samme Masse, der vil for-
 trænge enhver ordnende Forgangenhed, søger at nære
 Folkenes forstyrrende Had til hverandre. Thi truende
 træder som et Forvarsel Revolutionens Tid os imøde,
 dog kun som et svagt Forvarsel for en endnu mægti-
 gere Fremtid. Alle Historiens Momenter ville opvaagne
 i ethvert Gemt; en bevidstløs Trostabs ordnende

Instinkt, der med Hengivenhed underkastede sig en
 høiere Ledelse, og dannede en historisk Masse, bort-
 viger bestandigt mere, og enhver Krig vil blive en
 til Religion stegen Meningskrig, med alle Fanatis-
 mens natlige Tegn. Den Bevidsthed, at det er saa
 ledes, Frygten for en saadan forstyrrende Fremtid,
 er selv bleven en historisk, og de europæiske Folk
 staae derfor bevæbnede mod hverandre, med en An-
 strængelse, der standser Frugterne af den lange Fred
 i deres meget lovende Udvikling. Men ogsaa her,
 hvor en dunkel Skjæbne truer, træder en mægtig
 Dannelses frem, ved hvilken den truende Fare synes
 at blive afledet. Den er en Skabning af den Be-
 geistring, af hvilken de tydske Folk bleve grebne, da
 deres Undergang syntes nær; den fremtraad af et
 Sindelag, som den Tid gjennemtrængte alle Gemyt-
 ter, og kun synes at være en Skabning af en forbi-
 gaaende Enthusiasme, men dog har slaaet varige
 Rodder i Historien. Den Overbeviisning, at enhver
 Borger, der er vaabendygtig, maa være Kriger, at
 en eiendommelig Besiddelse kun kan blive hævet til
 sand aandelig Eiendom, naar den, som en sund Orga-
 nisation, medens den kraftigt udvikler sig, tillige for-
 maaer at afværge ethvert Angreb, saaledes som den

opstod i hine herlige Dage, fandt en ordnende Per-
 sonlighed, og Scharnhorst er bleven alle europæiske
 Krigeres Vilberforce. Udviklingen af denne for enhver
 Fremtid vigtige Sag trives bedst, hvor den op-
 stod, og Massen af vore simple Krigere har erholdt
 en Gjenfølelse, der maa sætte dem, der har kjendt
 og oplevet tidligere Tider, i Forbauselse. Det er
 mig en Glæde at møde preussiske Soldater; den
 blotte militaire Parades blot levende Skabning for-
 vinder mere og mere. De, der ville opretholde
 blii Tid i dens Indskrænkethed, istedet for at bruge
 det, der da eensidigt uddannede sig, frit for en højere
 Dannelse, ere de Ulykelige; thi allerede i flere Aar
 har jeg erkjendt den Aand, der gienneutrænger min
 Rønge. Han er opdraget i Leiren, men i en Leir
 der var gienneutrængt af et krigeriskt Folks Aand.
 Det, der den Tid opflammede og begjæstrede Alle, er
 blevet ham et indre vedvarende Livselement. Sol-
 daten er ikke mere en betaelt, der forsvaree Borgeren;
 enhver selvstændig Mand forsvaree sig selv. I sin
 ædleste Mening er den gamle Ytring, at kæmpe
 pro aris et focis bleven en fuldkommen, levende
 Sandhed. Derved er Krigen nu et indre Element
 af Freden; den almindelige Culturs hensigtsmæssig-

ste, vel egentlig practiske Skole har fundet sin frugtbareste Jordbund, og enhver med Krig truet Tid er, ogsaa om den forsvinder, uden Kamp, et alle Nationer af Statslivet forfriskende Moment. Vi oplevede, som i den begejstrede Tid i 1813, en lignende Epoche i 1840. Hvad der saaledes opstod i Preussen er blevet europæisk. Alle Folk erkjende Fortrinene ved den preussiske, og som vi nu allerede forsaae den, tydske Bevæbning, og de største fremmede Statsministre see i de Banskkeligheder, der satte sig imod dens Indførelse i dens hele Omfang, Strænger for Statslivet, som de af Hjertet beklage.

Naar en Krig nu ogsaa er uundgaaelig, saa er det, der grunder vor Tillid, der fastholder det Haab, at et sædeligt Moment af Folkenes gjensidige Anerkjendelse, med dette en bestandigt modnere blivende Enighed, vil vedligeholde høiere aandige Aaim og fremme dem i deres Udvikling: alle europæiske Folks anerkjendte Hensigt at vedligeholde Freden, hvor Massernes Videnstæber ville fremkalde Krigen. Jo længere det lykkes Fyrsterne at forhin- dre Udbruddet af en Krig, desto mindre farlig bliver den, thi desto mægtigere blive Slægtens ordnende Aander, der besværges det gjensidige Angrebs raac

Tilstand, og hvis bestandigt mere vorende Betydning for Fremtiden, saaledes som jeg erkjender den inidt i Nutidens gjærende Forvirring, nu skal antydes.

Der møder mig da først Erkjendelsens, Videnskabs og Kunstens aandelige Udvikling. Historien strider, naar den er virkelig progressiv, frem imod sit Maal, ligesom hiin bødserdige Pilgrim, der for hvert Skridt fremad gjorde et halvt tilbage. Det er dens særegne Betydning, ogsaa heri at være en Efterfølger af Frelseren, der vakte Fortidens slumrende Aander. Historiegrandstningen, naar den søger at frembringe Kjendsgjæringer, som saadanne, rensede fra alle formørkende Forhold, vinder en Fremtid, der aldrig mere taber den erhvervede Skat. I vore Dage da den er kommen til et Moment, der tidligere slet ikke kunde blive benyttet, da den trækker sig tilbage til Folkenes tidligste Naturbevægelse og beslagtede Sprogs ved denne bevirkede Metamorphose, og med denne sikre Maalestok foretager sig at prøve alle vaklende Sagn, har opholdt en Basis, der besidder, hvad den med Sikkerhed vinder, for enhver Fremtid. Naturundersøgelser af dette Slags aabne den mørkeste Fortid og kaste et Lys paa alle sildigere Tider. Vi vide hvilken Priis vor Konge sætter paa Grandstninger af dette Slags

Hvad jeg orsevede. X.

og hvorledes han har æret den Mand, der er bleven Stifter af en ny Videnskab. De bestandigt fremstribende, utrættelige Kildeforskere, rive bestandigt mere og mere Historien bort fra subjective Forestillingers usikre Omvexling, og om Arbejderne paa denne besværlige Mark endog ikke sjældent synes at bukke under for Mængden af Undersøgelserne, saa lader den høiere oplivende Aand sig ikke ganske fortrænge. Vi besidde vel ikke i vore Dage saadanne Historiegranskere som de Gamle, der i deres Folk erkjendte et sikkert Hjem, og ud fra dette stillede sig med et frit opbøiet, natursikkert Blik midt iblandt alle bekjendte Folk og saae sig omkring med klare Øine, ligesom den skarpt iagttagende Naturforsker midt imellem de givne Gestalter, ladende Alt gælde og anerkjendende Alt, just fordi det er der. Vi ere endnu beherskede af Berigtigelser, der strømme ind paa os og medens den vedvarende Correctur ganske beskæftiger os, tør vi næppe tænke paa en Fortsættelse af Texten. Hvorledes tør vi vel haabe, at denne skal lykkes os i en Tid i hvilken vor dybeste Nationalitet ingen Nutid er, men ganske en Fremtid, omendstjændt en haabefuld og riig paa Kiim.

Men den Videnskab, der som en Saadan står

pest formaaer at frembære de rene Kjendsgjærninger,
 — Kjendsgjærninger nemlig kalder jeg Gjenstande
 for Erfaringen, der løsrevne fra alle vakkende Me-
 ninger, beherske os og endog saa vor Tænkning, og just
 naar vi ubetinget anerkjende Herredømmet erklære os
 frie — Naturvidensskaben er traadt frem med en Magt,
 der har formet vort hele sociale Liv. Det vilde være
 fuldkommen overskødt her at anstille en Betragt-
 ning, der paa en næsten bedøvende Maade beskæftiger
 Nutiden, kun een Side af den hører hid, og tør ikke
 blive uberørt.

Saaledes som Mængden af de skarpt erkjendte
 og i deres Forhold bestemte Kjendsgjærninger vokser,
 bliver ogsaa Tænkningen ved sit erfaringsmæssige
 Indhold i sig selv skarpere og mere sikker. Folk ere,
 efterat de have naaet deres Blomsterpunkt og oplevet
 Tider, hvis Tab evigt vil blive beklaget, hængslede
 i et beklagelsesværdigt Barbari; Spørgsmaalet er
 om en lignende Ulykke kan berygtes af de cultive-
 rede Folk. Vel vilde det være aldeles overilet at
 ville i Opblomstringen af de naturvidenskabelige Stu-
 dier, i Mechanikens, Chemiens Virtuositet s. Fr. finde et
 Beskyttelsesmiddel mod et tilkommende Barbari. Man
 kunde meget mere ret vel vente en Tid, i hvilken de

i denne Retning meest udbannede Folk vilde spille en Rolle, som Grækenland i Roms meest blomstrende Tid, eller Byzantinerne medens Germanerne fleg. Men om denne Retning af den raae Technik i dens aandløse Virtuositet er Talen slet ikke her, omend skjøndt ogsaa den har en Betydning, der ikke tør oversees. Der opstaaer meget mere midt i denne vorende Kunst, jeg maatte paastaae ligesom i Jordens Historie, efterat de raae Elementers Kamp har lagt sig, en eiendommelig historisk Dannelses høiere Betydning. Jo lettere frembragt, jo sikkrere og yndigere dannet Gjenstanden for det menneskelige Arbejde viser sig, desto mere beskæftiger den ogsaa de høiere, ordnende, organiserende Kræfter og forsaavidt er der i vore Dage fremtraadt et Phænomen, der, jo mere bevidstløst det har uddannet sig, desto haabfuldere træder Betragtningen imøde. Revolutionen og dens ulykkelige Frugter opstode derved, at man istedet for at hengive sig til den stræbende, Historien beherskende Virksomhed, vendte sig til almindelige Reflexioner og af disse ventede en ikke blot sikker, men ogsaa hurtig Hjælp. Nu er der mere eller mindre hos alle Borgere ved den vorende materielle Cultur, ved det at nye Organer ere opstaaede, ved Bevæ-

gelsens Lethed, ved Meddelelsens Klarhed, og altsaa ved Muligheden af at udvikle og fremme en gjensidig Forstaaelse, opvaagnet en modsat Retning i Historien, hvis Eksistens vi, nogle faa Aar tidligere, næppe havde ahnet.

Der er nu hengaaet 20 Aar siden Oten forsamlede Tydsklands Naturforskere til gjensidige Meddelelser. Det var en Folkeforsamling, der dannede sig ligeover for den i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede foranledigede aristocratistiske Forsamling af Akademiet; den blev ogsaa i flere Aar indskrænket til Tydsklands Naturforskere alene. Men hvad er det nu, hvorved dette Slags Forening efterhaanden er blevet europæisk, saa mægtigt, at det omfatter alle betydelige Foretagender, fastholder enhver i sin Eienommelighed, søger en gjensidig Forstaaelse for levende Udvikling indenfor bestemte Grændser, og derved stræber at fremme sig? Ere disse Foreninger ikke som Frugter af Freden i alle Lande blevene mægtige? Hvem kan sige, at han er Ophavsmanden til en ny Retning i Culturen, der aabenbart med en vundervelig Magt har udviklet sig af alle Retninger af det historiske Liv? Jeg er ikke bange for at udtale det, at jeg i denne Retning seer Slægtens historiske

Gjensødelse. De tidligere Tiders Corporationer frembragte en indre Adspjittelse, en egoistisk Seperatisme, der smittede det hele Statsliv; fra denne udgik Laugesnes, Monopolernes, Handelsindskrænkningernes bræbende Egennytte, og alle Nationers Statsliv indviklede sig i Modsigelser, der frembragte Lanker, som bestandigt bleve mere trykkende, saa at man kun ved en voldsom Handling af det farligste Slags formaarbede at sprænge dem. Nu ville Corporationerne igjen fremstaae, men i en høiere aandig levende Mening. Naar eiendommeligt aandige Organer forenes, vil de ogsaa forstaae hverandre indbyrdes. Men ligesom denne forunderlige Forandring af Tænkemaaden ikke er opstaaet vilkaarligt, kan dens Dannelse heller ikke blive bevirket ved en ydre Composition af Foreningerne. De nyopvaagnende Corporationers Indretning danner sig aabenbar ved en Bevægelse af Slægterne, og denne Bevægelses levende dannende Momenter blive ledede af en høiere Haand. Endnu er denne Retning i sin første Spire; kun den, der ikke lever sandt feligt i en snæver vaklende Rutid, men i Historien, kan fastholde det store Haab, der her træder ham imøde, som Slægters blivende Eiendom, glædeligt og besvangret af en mægtig Fremtid. Derfor indskrænke

disse Foreninger sig ikke blot til materielle Interesser. Og saa de høieste søge en sikker eiendommelig Gestalt, der vistnok endnu allevegne maa kaldes en usikker og umoden, og saaledes betragtet, er svag og asmeægtig, saaledes at enhver Forening for sig selv billigt er underkastet mange Slags Dadel. Thi endnu ere Gemytterne bedøvede af det abstract almindelige, enhver bestemt eiendommelig Dannelse tilintetgjørende, revolutionaire Sving, der bestandigt bliver mere lovstridigt, larmende og modbydeligt, jo mere det gaaer sin Undergang imøde. Det er dog paafaldende, hvorledes den revolutionaire, den absolut eensidige kosmopolitiske Retning, seer sig i sin Fremgangsmaade greben af en Virksomhed, der søger et bestemt Indhold i enhver afskillende Form.

Indtil dette Sted har jeg ikke villet betage Betragtningen dens almindelige Character, men her bliver det nødvendigt at overveje den Betingelse, under hvilken en gjensidig Forstaaelse, en Eenhed af de endnu adskilte Foreninger var muelig. En høiere, blivende, den menneskelige Slægt elskende Haands Begunstigelse, der maa forudsættes, naar det, der vinker os saa fuldt af Haab imøde, skal fremtræde som en klar historisk Virkelighed, kan kun virkelig-

gjøres ved en menneskelig Personlighed, som vi fulde af Tillid hengive os til. Hvilket mere betydeligt Menneske griber sig ikke i Momenter af sit Liv, i hvilke det støder paa den haarde Modsigelse mellem det, som det gjerne vilde udføre paa den bedste Maade, og det som det ikke formaaer at gjøre. Den meest Belgjørende maa indskrænke sin Belgjørenhed, den, der er rigest paa betydelige Planer, sin ideerige Virksomhed. Hvor ofte beklage vi os ikke, naar vi gjøre en saadan Erfaring; hvor udygtige ere vi ikke til at erkjende hvad gavnligt for os der ligger i den; thi hvad der i vor velgjørende Tænkemaade er agte Kjærlighed, hvad der i vore ideerige Planer er Sandhed, har en Tilværelse, og vi vilde beklage os mindre, naar vi formaaede at opoffre Egentjærligheden, og overdrage det Edleste ved vor egen Tilværelse, paa en Anden, med opoffrende Trostaa. Rigtigt nok raaber man mig høit imøde, saadanne Gestalter søge vi jo Alle, og naar vi trøe at have fundet dem, saa træder i Stedet for vor Egen, en fremmed Egentjærlighed os imøde, nemlig de Riges, Adels og Kyrstens. Den, der kun ved denne Erfaring søger Sandheden, begynder Proven hos sig selv. Han spørger med Billighed om hans Egentjærlighed

ikke frembringer og styrker den Fremmede, om han
 ikke støder den hjælperige Gestalt, der kun er at vinde
 ved Hengivelse, fra sig. I alle særegne Tilfælde
 maae vi tilstaae, at Rigdom, Bælde, bydende Magt
 over Forholdene ere Betingelserne for en mægtig
 ordnende Tilværelse; den aandigt Betydelige ønsker
 kun disse Goder for at kunne være virksom paa en saa-
 dan høiere Maade. Naar nu ingen vil undvære, naar
 ingen med Glæde seer det virkeliggjort ved en Anden,
 som ikke er forundt ham, ja naar ingen, saaledes som
 Enhver formaaer det mere eller mindre, søger ved en
 egen rensende Tilværelse at forædle her Magten,
 hisset den trofaste Hengivelse, opstaaer vore Dages
 Communismes forvirrede Barbari. Enhver vil ikke
 alene efter den abstracte Ret, men ogsaa med Hen-
 syn til Besiddelse, ligne den Anden. Ikke indenfra,
 — hvor enhver Tilværelse er udsprungen af en dy-
 bere Kilde, end Sandselighedens, hvor de Forhold,
 under hvilke vi ere fødte, de Betingelser, under hvilke
 vi fandt vor Udvikling, de Talenter, med hvilke vi
 ere begavede, henseette os i en høiere guddommelig
 Tilværelse — men ved et sædeligt tvingende ydre
 Forhold skal der opstaae en Composition, en mecha-
 nist Censformighed, ved hvilken ingen formaaer at

udvikle sig mægtigt, Enhver bliver hvad han er, kun paa en negativ Maade, ved Indskrænkning af alle de Andre. Der vil ingen indsee hvorledes den gjensidige lige Negation aldrig kan blive et Livsprincip, eller er i Stand til at frembringe et middelmaadigt, langt mindre et muntert, ædelt Liv.

Fatte vi nu denne Anskuelse og holde den fast, i det vi betragte den hele historiske Tids Bevægelse, og i hiin erkjende et levende, af Gud ledet Individ's Fremstriden, saa begribe vi, hvorledes den hele Slægts Bevidsthed maa tybere grundet, end den i de hensvindende Tider forskjellige Former, gennemtrænge Folkene.

Enhvert Folk danner sig af denne oversandselige Kilde, ledet af denne tybere Bevidsthed, og alt hvad der ordnende erholder en Stikkelse, erholder sin Bestyrelse ved den. Den sandskelige Bevidsthed er greben af en den fremmed Natur; den bliver behersket af den, og naar den ordnende Forstand udøver et indre Herredømme, saa formaaer dette dog ikke at ophæve Naturens og en fremmed Magt vedbliver i Erkjendelsen. Vi kunne ikke ophæve den Trældom, der sangsler os i det Underste af vor Tilværelse. Hiin høiere Bevidsthed, ved hvilken vi ere aandigt

forbundne med den hele Slægt, kjender ikke disse Lænder; den bevæger sig uafhængig af Tidens Betingelser; den er ganske i enhver Personlighed, dens egentlige Væsen, dens Friheds Sted. Det handlende Individ forekommer det som den i det Indre bydende, enhver sandelig Betingelse afvisende Samvittighed; det Erkjendende som den staaende Virksomhed, der meddeler alle de sandelige Betingelser, som Samvittigheden skal afvise, en positiv Betydning og optager dem som guddommelig Tilskikkelse.

Saaledes erholder enhver Borger en høiere Sanction for sin Tilværelse, og hans Berettigelse som et levende Medlem af Staten udspringer af denne. Alle sandelige Betingelser for hans Liv, de Skranker, indenfor hvilke hans Kald bevæger sig, hans Fødsel, hans Opdragelse, Armod saavel som Rigdom, ere givne Betingelser, der kun skulle udvikle sig levende indenfor Samvittighedens og Talentets Grændser, nærere af den høiere Bevidstheds indre Kilde. Man tager fejl, naar man troer, at den Historien ordnende Bevidsthed forudsætter en glimrende uddannet Erkjendelse. Den hviler ogsaa udviklet i ethvert Medlem af Staten, og er for den Handlende Handlingens Fornuft, for den Erkjendende, Tænkningens Samvittighed.

Af denne Bevidsthed træder nu Personlighederne frem. Betingelserne for deres Tilværelse ere adskilte fra det Kald, indenfor hvilket den guddommelige Frihed ytrer sig handlende. Og her, bydr Personlighederne i deres Sfranker dog tillige indeslutte noget Uendeligt; paa dette religiøse Standpunkt, der indeslutter alle Tilværelsens ydre Betingelser, der maae benyttes, ledes, ikke adskilles fra det Indre, beroer den ubetingede Hengivenheds Mysterium, som ved en from Tænkemaade forvandler enhver, endogsaa den ringeste Personlighed fra en Slave af Naturen til et Guds Barn. Her alene erkjende vi Hersterens Betydning og vide, at han kun kan begribes, som opstaaet af guddommelig Raade. Den adskillende, sandfælsige Forstand seer i ham kun Een af de Mange, og selv Kongen bliver kun vilkaarlig sat og begreben som et Foster af Majoriteten, ligesom Universet af det aandløse Tals Uendelighed. Denne er herskende i Frankrig og vilde allerede nu ved Siden af Mathematikkens Virtuositet og den exacte Opfatning af det Sandfælsige, fuldkommen have uddannet det, der er mig Barbari og Overcultur, dersom ikke alle, endog Historiens dybeste Momenter slumrede i ethvert Folk. Denne Virtuositet, der intet Skaberift har i sig,

danner Folkets tekniske, saavel som politiske Magt og den Liberalisme, for hvilken Forstanden er alt, der kun vil skabe noget vilkaarligt, paa Tilværelsens Overflade Spillende og behandle og løse Staten som en mathematisk Opgave. I denne har Tilværelsens Dybde, som saadan, ingen Ret; kun Løsningens Form, der aldrig kan findes, fordi Folket, som et Saadant, aldrig formaaer at opgive sin historiske Tilværelse.

Ligesom den beregnende Forstand i Frankrig vedligeholder den indre Strid, og for nærværende Tid har Overvægten, saaledes ere i England Historiens som Natur fremtrædende Elementer i Kamp; derfor fremtræder her Historiens positive Mysticism, saaledes som det synes at være kommet Franskmændene af Hænderne; derfor bliver Striden her vedligeholdt ved historiske Birkeligheder, der anerkjende sig som saadanne og aldrig ville opgive sig; imellem Konge og Stat, mellem Adel og Folk, mellem Agricultur og Industri. Derfor besidder, naar vi ville betragte disse Folks historiske Betydning, Frankrig en eensidig ideal, England en eensidig reel Magt. I Tydskland vil begges Eenhed udvikle sig, og den sandfælsige Forstand tage en guddommelig Retning. Men netop

derfor see vi Frankrig, ligesom England, kæmpe magtig i Tydskland, og den nærværende Tids historiske Forvikling er her den største.

Jeg kalder Religiositeten i alle dens Former en historisk Mæsse. Historiens Substant, det Mennesket imødetrædende reent positive Almindelige, som aldrig ganske kan fortrænges, i Slægten som i det Hele, det i ethvert Folk, som i ethvert Menneske Uforstyrrelige. Religiositeten binder enhver sandelig Tilværelse umiddelbart til noget Oversandseligt, Tænkningen i en sandelig Tid til noget Evtigt. Den reflecterende Forstand har adskilt sig fra denne af Tilværelsens Kilde, og det er almindeligt anerkjendt hvilken magtig Seier den i de sidste Aarhundreder har tilkæmpet sig, da det lykkedes Paris at spille Roms tidligere Rolle i Historien. Fra nu af var Taler kun om ideale Størrelser, man hørte oftere end før Folket nævnes. Men i dette Ord laa saa lidet Udviklingens Aand, som Musikken i Florentens Træ eller i Baldhornets Metal. Ere vi ikke alle fødte i en Tid, i hvilken det næppe var nogen Tvivl underkastet, at Literaturen repræsenterede Folket; det som ikke blev lydeligt ved den, var noget forængeligt, der burde udelukkes af en forstandig Calcul? Denne er den endnu herskende

Hovedvildfarelse; den blev først anerkjendt i Tydskland, da den store philosophiske æsthetiske Krisis udbannede sig; og saaledes traad dette Literaturen sjendelige Element ind i denne selv, og kan ikke mere skilles fra den. Men den var for eensidigt og næsten kun kunstneriskt opfattet. Folket, som et Gaadant, skjuler i sig den historiske Masse, hvis Dybde er Forstanden en Gaade. Den calculerende Forstand danser sig kun for Nutiden, i og for hvilken dens Problemer gjalde; da den ikke er frembragt af nogen levende Fortid, formaaer den ikke at udvikle nogen Fremtid.

Hvor overbeviist vare vi ikke alle, da vi saae Overtroen vige, Fanatismen bukke under, Fordomme besejres og flye, om at hiin Sjende af den lyse Forstand nu for bestandigt var overvunden og fortrængt af Historien. Og dog har det viist sig, at han endnu var der og langt mægtigere, end vi havde tænkt os, ja, at han traad i et Forbund med Aanden, der vidste at trække endog de Bedste og Høitbegavede til sig; de Nykterne bleve uvisse; det Klareste og Evidenteste syntes at være uden Indhold, da Alt hvad man med saa megen Sikkerhed troede at besidde, blev rystet ved den philosophiske Krisis i Begyndelsen af

Aarhundreder. Visnok turde man haabe, at denne
 Mystelse ikkun var en forbigaaende; thi Philosophien
 selv erklærede sig ved mægtige Repræsentanter imod
 den religiøse Bevægelse, medens Forstandens ratio-
 nalistiske Uddannelse altid mere trængte ind i Folke-
 massen, og fremkaldte hin ikke blot ydre, men indre
 Righed, ved hvilken den dybere Folkemasse, greben af
 Literaturens Bevægelser, frasaagde sig sin historiske
 Eiendommelighed og blev jevnbyrdig med de Dypste.
 Dog vare Gemytterne afførte fra den blot sandse-
 liggende Bygningssikkerhed, førte vilb, og hvor
 selsom, ja farligt forlokkede hiin umiddelbare Retning,
 den vassende Tilstand, endogsaa viiste sig, i en mangs-
 digt afvekslende philosophisk, æsthetisk, politisk Form,
 saa blev det dog klarere, at denne Krisis maatte kal-
 des en virkelig historisk i den dybeste Forstand. Denne
 Krisis, der blev fremkaldt, men ingenlunde bevirket
 ved Personligheder som Kant, Fichte, og især Schel-
 ling, ved Schlegelerne, Tieck, Novalis, havde efter-
 haanden givet alle det tybeste Folks Tanker en anden
 Retning, i hvilken Modstanderne selv uvilkaarligt og
 uden at vide det bleve revne ind. Sproget blev
 næsten umærkeligt et andet: i dette gjenkjendte de
 gamle Tanker sig ikke mere; og medens denne Gjen-

ring bestandigt greb videre om sig, det indre Frankrig i Tydskland bestandigt blev mere afsmægtigt, medens Rytstelsen lige overfor den truende Underskuelse var byb nok for i Tydskland at vække en Ahnelse om Folkets særegne Eiendommelighed, traad dets ydre Udmyggelse bestandigt mere truende frem; den forekom Mange afgjort. Men Folket erkjendte sit eget nationale Væsen, og at der var Noget, noget Helligt, der ubetinget maatte reddes, ja med Opoffrelse af den sandstelige Tilværelse. For første Gang rørte det Tydskland sig, det i Aarhundreder havde været sonderrevet og adspjittet; siden Trediveaarskrigen Frankrig underdanigt, saa at man gjorde Balsfarter til Paris, ligesom fordm til Rom; — dette Tydskland havde nu fundet et Fædreland, og hengivet sig til det. I denne Bevægelse var den usle Forstiel imellem Literatur og Folk og den derved opstaaede Kamp fuldkommen forsvunden.

Da nu Gud havde kæmpet for os i Rusland, rørte Folket sig; men først da det ægte folkeligt havde samlet sig om sin Fyrste, og vore Dages store historiske Underværk traad frem. Vi synes allerede at have forglemmt det; Folket kæmpede for sin Selvstændighed og seirede, Tydskland var Middepunktet for

alle europæiske Kampe, ligesom i Trediveaarskrigen, da det bukkede under. Alle Europas Fyrster forsamlede sig i Wien med de Tydske til en sælleds Raadslagning; men Seieren var altfor ny; Begrebet om en ægte tydsk Selvstaendighed maatte først udvikle sig. Franske Frihedsideer herskede endnu, og vare saa mægtige, at de selv maatte anerkjendes af Fyrsterne. Landene bleve fordeelte; Sjælene uddeelte efter Aantallet; for det Hele laa en Kalkul til Grund; istedet for Enthusiasmen var den almindelige Politisk traadt; Folgen lod sig forudsee. Adskillelsen mellem Folk og Fyrster, Adskillelsen imellem Literatur og Folk traadte igen frem aldeles i fransk Aand. Ligesom Kampens Enthusiasme forsvandt ogsaa Erindringen om den aandige Krisis, med hvilken Aarhundredet begyndte. Politisk, ligesom Wienercongressen, blev nu ogsaa Literaturen. Videnskab og Kunst traadte i Baggrunden, og bleve, ligesom de stille Menigheder, da Protestantismen havde mistet den almindelige nationale Interesse, taalt paa Skoler og Universiteter, frygtet af Fyrster, anerkjendt af Folket, forsaavidt som de antog en politisk Retning. Men det, der havde frembragt den aandige Krisis, der fremkaldte det hjempende Folks Enthusiasme, var kun tilsyneladende for-

svundet; ganske i Stilhed vorte det, ikke agtet af Literaturen, eller hvor man hørte det, agtet som en Ubetydelighed. Det var det, som jeg har kaldt den historiske Masse, der altid har en religiøs Grund. Med Forundring saae man denne Bevægelse gribe bestandigt mere om sig, bestandigt blive mægtigere, i Literaturen, i Folket, ja mangen Gang med Forbauselse i sit eget Gemyt. En guddommelig Tids guddommelige Barn viiste sig svagt og asmægtigt. Den historiske Masse er vel i Almindelighed religiøs, men ingenlunde reen. Religiøs kalder jeg den, ikke fordi den jævner Kampen, den vækker den meget mere, mere glubst og hæftigt; men jeg kalder den saaledes, fordi den søger Kilden til Kampen i det Oversandselige, fordi den i dens Oprindelse erkjender Slægtens opvaagnede Samvittighed. Det er Kants største Fortjeneste, der ikke noksom kan anerkjendes, at han ud af Midten af Reflectionens Blisdom henviiste paa Samvittighedens oversandselige Oprindelse. Hvad Kant gjorde indenfor den reflecterende Skoles Grændser, blev nu en overraskende, historisk Kjendsgjærning. Den Magt, paa hvilken han henviiste, som en Fremmed, der aldrig kunde beherskes, traad nu bestandigt mere bestemt frem som en historisk Positiv. Kampen

blev nu ogsaa bestandigt hæftigere. Forsøget paa at tyde Christendommen philosophiskt og saaledes at vinde den for den reflecterende Forstand, gjaldt ikke mere, siden den historiske Masse havde rørt sig i sin positive, vistnok ubestemte, ja de farligste Modsigelser indesluttende positive Magt. Kampen selv antog en bestemt offensiv Charakter; den maatte lydt forkynde det, der hidindtil havde slumret i Mørket. Christendommen, med denne alle christelige Formers dybeste, historiske Element, bliver angreben i sit Centrum. Det er en Krig paa Liv og Død; men Seieren kan kun vindes, naar den bliver redeligt gennemfjæmpet, naar Aander kæmpe med Aander. Skal den sandse- lige Magt levere Midler til at afgjøre Kampen, saa har Christendommen stillet sig paa Hedningernes Standpunkt, da de vilde fortrænge den spirende Jelse. Den sandselig vordne Christendom, i Forbund med jordiske Afguder, har misshændt sine egne Baaben, men det Sande, Mægtige, Aandige bukker ikke under, men vel den nlyksalige Forvirring, greben af sine egne Modsigelser. Vi kæmpe alle med indre Tvivl; jo aandigt dybere den guddommelige Kjærligheds Raab bliver lydeligere, naar det opfordrer os til Hengivenhed, desto mægtigere træder Tænknin-

gens absolute Selvvirksomhed frem, der ikke vil er-
kjende nogen anden Skabning, end sin egen. Alle
dybe Christne have erfaret, og det til alle Tider, at
denne Kamp er en uundgaelig; enhver afviist Tvivl
er en dobbelt farlig; men denne Strid er, dreven til
denne farlige Spidse, ikke en almindelig.

Hvor Menigheder samle sig i en fælleds Tro og
i sig beroligede neddæmpe Kampen, tor den rolige
Fred ikke blive forstyrret. Alt, hvad der i Menighe-
derne bliver lydeligt, maa være dem eiendommeligt,
og Staten, den sandfælsige Magt, har den Pligt at
beskytte saadanne Menigheder. Det Tvivlens Sted,
der maa blive lydeligt, og har erholdt en historisk
Betydning, er Videnskaben; i det kæmpe Aander.
Seieren er, engang tilkæmpet, bestemt, og maa om-
fides holdes. Vissheden om Seieren findes i Troen,
der troer paa sig selv; den er forsvunden i sit in-
derste Væsen, naar den tvivler paa sin Almagt; —
dette er det protestantiske Grundprincip; Protestan-
tismens inderste Væsen. Derved adskiller nu vore
Dages Christendom sig fra enhver tidligere Tids.
Man fordrer Menighedens Tro, den endnu ikke op-
staaede, eller inderligt overvundne Tvivl, af enhver
Lærer, og fordi den irreligiøse, beregnende Forstand
i sin tomme Almindelighed endnu er for mægtig,

for di enhver religiøs Eiendommelighed allerede som en saadan ikke bliver erkjendt af den, saa viser denne Fordring sig her som en utilladelig og upopulair. Den inderligt i Enhver og udyndigt i Tiden liggende Popularitet er endnu ikke overvunden; men Folkets bestandigt mægtigere vordende Stemme væbner sig imod den falske Popularitet. Men ligeledes hører det til vor Tids historiske Eiendommelighed, foruden saaledes at beskylte Menighederne, at fremme den videnskabelige Grandstnings ubetingede Frihed, ja at fremkalde den. Statens Stilling i denne Henseende er endnu en umoden. Der hersker og maa herse en Usikkerhed saa længe Menighederne ikke begribe Sikkerheden af deres eiendommelige Dannelsen og Filosofierne i tom Abstraction, uden at agte paa nogen given Virkelighed, ikke begribe deres egen Stilling. Men at vor Konge rigtigt har fatet den dobbelte Side af Opgaven, lige langt fra en falsk Union og en sectererist Affondring, har opfyldt mig med en indre Glæde og mit Haab voxer, naar jeg erkjender, at den mig venstabeligt findende Minister, der foragter enhver falsk Popularitet, tjener sin Konge tro. Og i denne Henseende forstaaer jeg den store Tillid, som Kongen har skænket en Mand, der udmærker sig ved sin historiske Betydning, ved sit re-

ligiøse Sindelag og sin videnskabelige Dannelse. Det hører til mit Livs rige Lykke, at jeg allerede i flere Aar har kunnet regne Bunsen til mine betydeligste Venner.

Man tænke sig den samme nationale, religiøse Bevægelse, som nu er i Begreb med at vore, paa den Tid, da Wienercongressen fandt Sted. Tredivaarskrigen havde bestemt Protestanternes Stilling ligeoverfor Katholikerne til Skade for de Første. Man lod sig Protestanternes negative Stilling ligeoverfor Katholikerne behage, og syntes overbevist om de Sidstes Ret, naar de fremtraad med den Paastand, at deres Modstanderes religiøse Anerkjendelse var en Tilintetgjørelse af Katholicismen; at Katholicismen maatte forsvinde, naar vi Protestanter ophørte med at være dem Kjættere, der blot kunde taales, saalænge Gud negtede de ægte Christne Midler til at tilintetgjøre dem. Som om det samme ikke gjaldt om Protestanterne, naar de som Saadanne forenede sig i Stater. Hvorledes Protestantismen udbannede sig ligeoverfor sin Modstander, maa her blive uberrørt. Men at den fra Statens Side i halvandet hundrede Aar blev i en negativ Stilling, er kun at forklare deraf, at man ringeagtede Rom i dets Afmagt. Dersom man havde benyttet Momentet efter

Krigen; dersom de dengang feirende Protestanter, ved
 hvilke den Enthusiasme aabenbart var opstaaet, hvor
 ved man havde vundet Seieren, havde fordret en
 positiv Anerkjendelse, der alene gjorde en sand, ikke
 blot en simuleret, gjensidig Forstaaelse muelig; hvor
 ganske anderledes vare da ikke begge historiske Kirke-
 formers Stilling blevne. Men Rom kjendte sin Stil-
 ling. Saa længe den friske, protestantiske Enthus-
 iasme, der havde vækket Krigen, og hidført den seier-
 rige Fjende, endnu var levende, taug det. Den Tid
 havde det betragtet Tilstaaelser, som det nu afvisse
 som fuldkommen umuelige, som en Lykke og maattet
 antage dem. Men Protestanterne vare desværre endnu
 opfyldte af Seiersrusen, og Tyrster saavel som Golt
 vare ganske gjennemtrængte af politiske Forhaabnin-
 ger. Englands Kirke havde en insularist Form, lige
 som Landet; den var en Landskirke i snævreste For-
 stand, fuldkommen sammensmættet med Statsmagten,
 og den, der blev vunden i Lande udenfor Europa,
 blev (Chineserne undtagne) Engländer, naar han
 ved engelske Missionairer blev en Christen. Religio-
 nen var sammensmættet med Statsmagten, og be-
 herskede det katolske Irland, som et erobret Land.
 Denne censidige Anerkjendelse er ikke meget forskjel-
 lig fra en Underkastelse, og man trøstede sig kun med

den aandige Herfers aandige Afmagt, med Protestantismens mægtige Forbund og med den ideal herskende Literatur i alle europæiske Lande.

Da fremtraad der en Begivenhed, der var stiftet til med Protestantismens stigende Magt, at gjøre dens Betsendere opmærksomme paa deres falske Stilling; Striden nemlig om de blandede Egtelaber. Den antændte Gnist slog ned som et Lyn i et Forhold, der maa kaldes det snævrreste personlige, tilfæaet af Naturen som aandig Magt, saavel som heliaget af Historien; i en Forbindelse, der, man maa betjende det, i sin Opkomst og Begrundelse laa høiere, end enhver i Sandseligheden sig uddannende Statsmagt. Man havde allerede tidligere truffet den Indretning, som syntes den hensigtsmæssigste: Børnene bleve deelte, Pigerne opdragne i Moderens Religion, Drengene i Faderens, dersom Forældrene i Fælledsskab ikke besluttede det anderledes. Derved blev Statsloven, som saadan, ophævet, i det den blev givet; thi en Lov, der er givet til Priis for Bilskaarlighed, er ingen Lov, og Tilstanden vedlegholdt sig kun, fordi den bleguede Katholicisme i Folket, saavel som den aandige Forvirring i Literaturen havde bevirket en Egegyldighed mod alle kirkelige Former, og selv hvor der fandt en religiøs Alvor

Sted hos denne Ene af Egtesøskene, blev der meest fremkaldt en stille Estergivenhed hos den Anden. Den aldeles unaturlige og for al religiøs Dannelselse farlige Adskillelse af Moderen fra sit Barn, blev taalt.

Nu fandt der en ny Indretning Sted for Rhinprovincierne: Mandens Religion skulde bestemme Børnenes religiøse Opdragelse. Men i de overveieude katolske Lande troede man i denne Foranstaltning at see en protestantisk Propaganda, der ogsaa havde en politisk Betydning, thi de fleste blandede Egteskaber fandt Sted imellem de indvandrede protestantiske Krigere og Embedsmænd og Landets katolske Døtre. Nu blev i disse Lande en Pagt mellem Rom og de Utsfredse muelig. Jeg vil ikke paastaae, at der laa nogen politisk Hensigt til Grund; hos den religiøssindede Ophavsmand sikkert ikke; men hvor der frembød sig ham et dybtbevæget Folk til Hjælp, hvor Historien havde ladet ham en stor retlig Magt, maatte han føle sig forpligtet til at benytte Begge. Det viiste sig nu, hvad man hidindtil holdt for utroligt, hvor svag Literaturen er, naar den vover at adskille sig fra den historiske Masses uudgrundelige Substantialitet. Selv i Frankrig, hvor man ansaae den for ganske overvunden, blev den bestandigt farligere, og man kan maaskee see et nyt mægtigt Bende

imøde, i hvilket Folket umiddelbart vil benæbne sig for Paven, middelbart for det fordrøve Dynastie.

Men i det protestantiske Tydskland er Trangen til en indre, almindelig Forening fremtraad paa en glædelig Maade, og det saaledes, at det factiske Resultat af denne Forening maa medføre Protestanternes positive Stilling, hvor lidet den end bliver tilsigtet af Ophavsmændene, ja endog kun ønsket. Disse kjæmpe meget mere for en allerede overvunden Literatur og ahne ikke, hvilken mægtig Fiende de have kaldet til Hjælp. Jeg taler for den Forening, der erkjender den protestantiske Kirkes udvortes sjunkne Tilstand og vil afhjælpe den, bygge Kirker, hvor disse mangle, men især udrydde Lærerstanden fra Armod og Trang og derved fra Ringeagt. Gives der en haabefuldere Begivenhed, man kan vel sige en mere overraskende end denne? — Den opstod først af et Forbund med en overfladist Bevægelse af Literaturen, ligesom Katholicismens positive Magt havde sig ved et Forbund med den mørke religiøse Masse; men dette Forbund vil ved den guddommelige Tids Magt tilintetgjøre sig selv; der er ingen historisk Sandhed i det. Jeg beklager Enhver, der af indskrænket Religiositet adskiller sig fra Foreningen; han mangler ret egentlig Troen paa Troen. Alle Protestantismens Stridigheder blive

naagjorte, men de ere blevne indre, og alle Protestanter danne et Individid, der kæmper med sine egne indre Tvivl. Da denne Forening greb om sig, da den blev en Folkesag, da mange Tusinde i alle Fæstlandets protestantiske Lande strømmede til den, da jubledes jeg høit, og netop den usædige, plumpe Oprindelse grundede mit Haab. Ikke noget menne-
 steligt Færdigt skulde opstaae, meget mere noget Til-
 kommende, som vi skulde erholde af Guds Haand, ikke af Menneskernes.

Christelige Menigheder, der vare indskrænkede i deres Tro, trængte sig til og bleve afvisne; Theo-
 logerne ilede til med deres Dogmatik, og bleve ikke horte; hvad der rørte sig, var ikke den eller hiin, det var den guddommelige Historie. Vel ventede jeg en mægtig Personlighed, med denne en Begyndelse til den protestantiske Kirkes Historie; men Tidens Fylde var endnu ikke kommen. Men jeg lever i det abrahamitiske historiske Haab; hvor Folket villigt bringer Offre, og om disse ere nok saa ringe, er det vundet. Hvor det hæver sig i alle Lande, der er det historiskt mægtigt og det Fremtid vis, thi der er Naturen ikke fortrængt, men vel traadt kraftig til at frembringe, af Slavernings grundløse Dyb ind i Historien. Der vil Troen omfavne Erkjendelsen, Videnskab og Kunst

næres af Troens evigt rige, skjulte Kilde og vore; Sproget vælde forædlet, klangfuldt ud af den, og enhver Tanke bestandigt klarere finde sit eget Indhold, enhver Sorg sin Grændse, enhver Glæde sit forffjonnende Maal; thi enhver Personlighed bliver altid mere selvstændig i den tæne Hengivelse og fri i sin Bundenhed.

Vor Konge har sluttet sig til denne Folkebevægelse, og saaledes forkyndt Protestantismen uden at overstride sine Grændser, som Hersker. Saaledes seer jeg i ham Videnskab og Kunst, borgerlige Foreninger, der vilje grunde deres indre dybe Eiendommelighed, gjensidigt nærme sig til hverandre og tillige at virkeliggjøre deres firkre religiøse Eenhed. En saadan Eenhed i Udviklingen er kun muelig ved en mægtig Personlighed. Man maa ikke troe, at denne haabefulde Ansættelse af Fremtiden pludseligt har uddannet sig i mig; den var det bestandigt indre, bestandigt mægtigere Element i de sidste tyve Aar af mit Liv. Der gives en aldrig opgaaende Rest af Statslivet; den bliver dannet, hvor de Betingelser, indenfor hvilke Statsindretningen bevæger sig, ikke formaae at sætte den personlige Tilværelse i en sig selv vedligeholdende Virksomhed. Staten skal formindstke denne Rest, for saa vidt som det staaer i dens Magt

jo mere dette lykkes den, desto lykkeligere maa den prises; ganske at fortrænge den, formaaer den ikke.

Men her træder en ston Fremtid os imøde: i Folket rører sig en Trang til at understøtte Armoden, staae den hjælpeløse Alder bi og at pleie de Syge. Folket er i sig selv bevæget, den christelige Troes fineste Blomst, den reen menneskelige Kjærlighed, der ligger dybere, end enhver sandselig Foranstaltning, vil igjen vove sig frem. Statens Formalisme truiede med at kvæle denne Blomst, og da man lod sig af Theologer alene indrette sin Religion saa eller saa, eller tilskjære af Consistorier, da man lod sine egne Forretninger administrere af Collegiet, ja sit Forsvar af Fædrelandet besørge af leiede Hære, overgav man ogsaa det Allerinderste, det Allerpersonligste roligt og ligegyldigt til Hattiganstalter. Folket har nu opnaaet et afgjort Mod til at forsvare sig selv; fordret Ret til at grunde sine Forretningers indre Væsen og er gjennemtrængt af en hellig Alvor, der holder inderligt sin Tro fast ved historiske Menigheder. I alle disse Tidens Bevægelser saae jeg den almindelige Overenskomst, den indre Enhed af de forskjellige Forbund blive mægtige i den, der var en Forbundsælle af dem Alle.

Og da nu hine reent menneskelige Foreninger,

der bøde den Hjælp af det elskende Gemyt, som Staten ikke formaaede at yde, bleve virksomme, da saae jeg ham, ikke understøttet af nogen Statsmagt, reent personlig, træde frem iblandt de personligt forenede, og tilbyde Alt, hvad en gunstig Skæbne bød en Fyrste, ikke blot Magtens ydre Stytte, Penge og Penges Værd — disse Midler vilde, altfor gavmildt budne berøve Foreningen sit egentlige Værd, — men den klare Oversigt over alle Forhold, der vist nok fordrer den Tillid, som maa forudsættes der, hvor den reent menneskelige Kjærlighed er en Sandhed.

Da Kongen forkyndte Tydsklands Eenhed, jubelede det hele Folk, da han offentlig forenede sig med den kristelige Forening, bleve Mange tvivlsomme. Gaa syntes at erkjende det Vigtige af et saadant Forbund. Da han sluttede sig til den frie menneskelige Kjærligheds Forbund, forstummede Alle; men mig gjennemtrængte en usigelig Glæde; nu vidste jeg, at den Fremtid, som jeg ahned, var min; jeg havde i mange Aar seet den komme; det Mørke, som nu omgav mig, stoffede mig ikke; og da en ulykkelig Handling rystede hele mit Indre, og den natlige Magt ved en viunderlig Styrelse vilste sig afmægtig mod det kongelige Par, vandt min Tro paa en naadig guddommelig Styrelse, der vilde opholde Kongen,

en ny Styrke. Og saa ved denne frygtelige Begivenhed vandt den glade Anstuelse, der i flere Aar havde uddannet sig, en overraskende Bekræftelse. Da det truende Uveir var forsvundet, traad Historiens skønneg Dag frem igjen; Kongen føelte, at han var en Forbunden af den i Gud sikrede Historie, beskyttet af denne, ikke ved ydre Foranstaltninger. Han hviler endnu som før tillidsfuld i enhver af sine Undersaatters Skiod, og i mig bliver den Tillid fastere, at Gud længe vil spare hans Liv, for at det, som han blev kaldet til at grunde, maa faae Rodder, som Tiden ikke kan forstyrre.

Saaledes er jeg beredt til at forlade Livet, lige som jeg tidligere forlod mit Fædreland. Den om mig herskende Forvirring forstyrrer mig ikke, og mit ungdommelige Haab ligger for mig; det er ikke et abstract, fra mig adskilt, det er i fuldeste Forstand mit.

Ende paa tiende og sidste Deel.

